

בס"ד

שיחות

דבריהם טובים

ממורינו המשפיע

בעל "דברים טובים" שליט"א

פרשת בראשית תשפ"ד
בלתי מוגה

רוזנבלום את התשובה בדרך של משל: נפרדנו כעת מהחג, אם נוציא כעת את ארבעת המינים, ונניח אותם במרפסת/ בחדר, איפה שאתם רוצים... תראו שהראשונות להרק בהם הערבות, בעוד יומיים הם פשוט מתפוררות... להדסים, ייקח אולי שבועיים עד חודש עד שיתפוררו...הלולב, יאריך ימים אבל הטבע יכריע אותו ובערך חצי שנה עד שהוא יעלה עובש... אם את האתרוג, תשימו אותו בקופסה, תראו שעד שנה הבאה, הוא יישאר איתן, אם כי אולי אולי יצטמק טיפה... הנמשל פשוט מאליו: ככל שיש לך יותר תורה ומצוות, אתה מחזיק יותר מעמד. אחד שאין לו תורה ומצוות, לאחר יומיים מההתעלות של החג, שכח הכל... אין לו שום דבר. אחד שיש לו מצוות, יחזיק עוד שבועיים מעמד....אחד שיש לו תורה ומצוות, יחזיק עד שנה הבאה, אולי קצת מצומק יותר, אבל יחזיק מעמד הרבה זמן...

בראשית נח לך. מובא בזכרון אליעזרמה שהצדיקים אומרים שגמר החתימה מראש השנה נמשך עד חנוכה, רמז לזה בראשית נח לך סופי תיבות שם של פרנסה (חת"ך), וחודש תשרי ח'שון כ'סלו ר"ת השם של פרנסה, רמז שנמשך הדבר עד חנוכה.

יש שמביאים דעל כן לא אומרים תחנון עד ר"ח חשוון, כי זה שבע ברכות אחרי שמחת תורה כי יש חתנים. חתן תורה וחתן בראשית.

כשם שיש שמחה גדולה אצל האב, כאשר הוא מכניס את בנו ללמוד תורה, גם בשבת בראשית יש שמחה גדולה, כי בה הקב"ה מכניס את בני-ישראל ללמוד תורה.

אמר החתם סופר זצ"ל העולם נמשל לים סוער, מי שאינו בונה לעצמו גשר בטחון איתנים ועושה דרכו מאי אחד למשנהו, משיעור תורה לשיעור תורה, משבת לשבת, הן טבע בסערות הים.

- ונתנה תוקף קדושת היום - שח כ"ק האדמו"ר מראחמסטריווקא-ארה"ב שליט"א: כ"ק אאמו"ר זצוק"ל כתב לי מכתב קדשו בהענין ששבת בראשית הוא עוד המשך לימים הקדושים. וזה לשון קדשו: "ושמעתי מוצאי שבת מהחסיד רבי מרדכי צבי [שמערלער], ששמע מהסבא קדישא רבי נחומ'צא זצוק"ל, שאצל הסבא קדישא הרה"צ רבי יצחק מסקווירא זי"ע היה הבדלה במוצ"ש לפלאי פלאות, ושום איש לא היה יכול להביט בפניו, והסבא סיפר לו שפעם אחת קרה שאיש אחד אחזו איזה פחד גדול עד מאוד, ונסע לסקווירא לחג הסוכות ולקח אותו [הרה"ק מהר"י זי"ע] תחת חסותו, וצוה אותו שיששה אצלו עד אחר שבת בראשית, ובמוצאי שבת קרא לו שיעמוד לאחוריו בעת הבדלה, ואחר הבדלה אמר לו שכבר יכול לנסוע ואין לו מה לפחד. זכותו יגן עלינו ועל כל ישראל". "וזה אני כותב לך להוכיח מכאן ששבת בראשית יש לו עוד שייכות להימים המוקדשים", עכ"ל"ק.

- ה'גשר' שמעביר אותנו מהימים הקדושים לימי החולין הבעל"ט - יעזור השי"ת שנוכל לקבל עלינו עול מלכות שמים ועול תורה, ובפרט שנוכה לקדושת שבת זו, שהוא עדיין בכלל של הימים הקדושים, וכידוע מצדיקים שהחשיבו את שבת בראשית לימים שלפניו כחלק מהימים הקדושים, ונהגו בו בכמה מנהגי הימים הקדושים.

ועובדא הוי אצל זק"ה"ק מצאנו זי"ע, דשנה אחת כשחל שמיני עצרת ושמח"ת ביום חמישי ושישי כבשנה זו, ובליל שב"ק שאחריה נכנס מרן הדברי חיים זי"ע לשולחנו ולקח הכוס בידו לקדש והתחיל סברי מרנן בניגון יו"ט, וחתנו הרה"ק רבי אליעזר ירוחם זי"ע נענה לעומתו ואמר יום השישי, והניח מרן הד"ח זי"ע הכוס מידו ואמר כבר כמה פעמים שאמרת לי שלא יתערב בענייני... ולקח שוב הכוס בידו והתחיל יום השישי... ומי יבין בסוד קדושים. הרי לנו לימוד גדול לקדושת שבת זו, והוא כעין הגשר שמעביר אותנו מקדושת הימים שעברו עלינו, לימי החול שיבואו עלינו לטובה. (כ"ק האדמו"ר מצאנו שליט"א בליל שבת בראשית תשע"ח, מתוך בצילא דמהימנותא)

- זעקת שבת בראשית: אייכה?! - אמר לו הקב"ה לאדם אייכה (בראשית ג, ט), התבונן היכן היית קודם החטא, שתפוח עקבו של אדם הראשון היה מכהה

חיזוק אחרי הימים הנוראיםמחנכה פורים ופסח.מובא בבארת המיטהה אנו אומרים במעמדות ליום השבת והוא מגמרא (סוטה ח.) משל לאחד שהיה מהלך בדרך באישון לילה ואפילה, ומתיירא ואינו יודע באיזה דרך מהלך, נזדמנה לו אבוקה של אור ניצול מן הקוצים ומן הפחתים ומן הברקנים, ועדיין מתיירא מחיה רעה ומליסטים ואינו יודע באיזה דרך מהלך, כיון שעלה עמוד השחר ניצול מחיה רעה ומליסטים, ועדיין אינו יודע באיזה דרך מהלך, הגיע לפרשת דרכים נצול מכולם. ובדרך משל לזה נאמר על הזמן שאנו עומדים בו כעת. הנה נתבונן נא על הימים שעברו מראש חודש אלול עד היום, עברו ימי הרחמים והסליחות וימי רצון המסוגלים לתשובה, ועסקנו בתורה ועבודה זו תפילה, ואמרנו תהלים הרבה ונתנו צדקה, ועברו ימי ראש השנה עם קיום מצות תקיעת שופר אשר הוא מתקן כורסא דרחמי והוא יום הזכרון כידוע, ועשרת ימי תשובה, וערב יום הכפורים, והאכילה בו הנחשבת לתענית וגם המלקות שלוקין בו, וגם עבר יומא דצומא רבא עם עבודת היום, וגם הד' ימים שבין יום הכפורים לסוכות, וגם עברו ימי חג הסוכות עם המצוות התלויים בה, כמו מצות ישיבת סוכה והזמנת האושפיזין קדישין ולקחת הד' מינים ושמחת החג, ויומא דהושענא רבא ושמייני עצרת סיומא דדינא רבא ויומא דחדוותא דמלכא ושמחת תורה, והי' להנפש רוח נשמה ממה לשאוב חיות, ועכשיו הלא נחשבנו לאיש המהלך בדרך בלילה באישון ואפילה ומתיירא מן הקוצים, וכמעט אשר לא נפלנו ברשת ממרה שחורה והעצבות אשר הזיקן ידוע, כי לא ידענו ממה יהיה לנפש רוח ונשמה חיות לשאוב. ואמר בעל האגדה, כי העצה לזה להמשיך עלינו חסדי הבורא וצהלה ושמחה מהימים אשר יבואו לקראתנו, והיינו הנס של חנוכה מזה יש לנו חיות דקדושה, וזה פי' נזדמנה לו אבוקה של אור היינו נר חנוכה, וניצול מן הקוצים, וכו', ובהעלותנו על ליבנו הלא עוד לא עלתה לנו ארוכה ומרפא לנפשותינו, כי מה נעשה אחרי עבור ימי חנוכה אלו, וזהו ועדיין הוא מתיירא מחיה רעה ומליסטים, אזי נשיב אל ליבנו עוד יש לנו תקוה כי נמשיך עלינו הנס שהיה לנו בפורים, וזה כיון שעלה עמוד השחר וכו' מרמז על פורים, כידוע אילת השחר מרמז לנס אסתר, ואמר ועדיין אינו יודע באיזה דרך מהלך היינו מה נעשה אחר עבור ימי הפורים האלה, ר"ל ממה יהיה לנו אז חיות לשאוב, ונשוב אל ליבנו הנס של קריעת ים סוף, וז"ש כיון שהגיע לפרשת דרכים, ר"ל בחג של פסח אשר בו היתה ישועת כל ישראל ביציאת מצרים, וכאשר פירשנו "ויושע ד' ביום ההוא" ר"ל עם היום ההוא, כי הזמן גרם לזה שיהיה בו ישועת ישראל, ואז נלך בטח כמו האיש אשר הולך בדרך המלך, ולא ירא משום פגע ומכשול.

אחר ימים הנוראים. מובא בנפלאות יצחק בשם הרמ"מ מוארקא זי"עכתיב (שמות יג, כ) "ויסעו מסוכות ויחנו באיתם" וגו', פירוש, אם הימים הנוראים וימי הסוכות עברו עליו כהלכה, ועבד עבודתו כראוי שיכול כבר לקיים "ויסעו מסוכות", אז "ויחנו באיתם", כהא דכתיב (תהלים יט-יד) "אז איתם וניקיתי מפשע רב" על כל השנה הבאה.

נגמרו החגים איך ממישיכים מכאן? בחג הסוכות, נצטוונו לקחת ארבע מינים, שמסמלים את כל הרבדים, שישנם בעם ישראל: האתרוג בעל הטעם והריח מסמל את מי שיש בו גם תורה וגם מעשים טובים. הלולב בעל הטעם וללא הריח מסמל את מי שיש בו תורה אך אין בו מעשים טובים. ההדסים בעלי הריח אך טפלים בטעמים מסמלים את מי שיש בו מצוותו לא תורה. והערבות שאין בהם לא טעם ולא ריח מסמלות את מי שאין בו, לא מצוות ולא תורה. הקב"ה נתן לנו לקיים מצוות ארבע מינים. לוקחים את הלולב, שמסמל את לומדי התורה בלי קיום המצוות, אחרי זה לוקחים את האתרוג, שמסמל את לומדי התורה ומקיימי המצוות, אחרי זה את ההדסים, שמסמלים את עושי המצוות בלי לימוד התורה, ואחר כך את הערבה, שאין בהם לא תורה ולא שומרי מצוות. ומאגדים את כולם ביחד ומברכים עליהם - אחדות נפלאה. אך נשאלת השאלה: מדוע בחר הקב"ה בארבעת המינים הללו דווקא? מדוע תסמל הערבה את הרשע והאתרוג את הצדיק והמושלם? מביא הרב

גלגל החמה (ויקרא רבה, פ' כ) ושימש בבית ועליה (עי' בראשית רבה פ' כ"א) למעלה מדרגת מלאכים, ועכשיו איפה אתה, איך נפלת כל כך. וכן בשבת קודש זה צריך כל יהודי לומר לעצמו אייכה?! הלא אך זה עתה היה חדש תשרי, ראש השנה עשיית יוה"כ סוכות ושמ"ע ושמחת תורה, אשר כל אחד התעלה והרגיש בעצמו התעוררות הלב, אייכה? איך כבר שכחת מהכל וכלא היו, כלום חזרת לקדמותך?! (דברי שמואל - סלוני)

להתחיל מחדש - טעם למה נקרא פרשת בראשית שבת בראשית, ולמה לא נקרא כן פ' נח או פ' לך שבת נח או שבת לך - אמר מורי חמי הגאה"ק ארי' דבי עילאי אבד"ק ווישניצא זלה"ה, דהענין כך הוא, דבימים הנוראים הקדושים כל אדם היה לו אז הרהור תשובה, וקיבל אז על עצמו איזה הנהגה טובה, כל איש לפי ערכו ומדרגתו, לכן נקרא שבת בראשית, שמזכירין להאדם שמה שעבר עבר ומעתה מתחיל סדר חדש, וישתדל את עצמו שיהיה מעתה טוב. (דברי יחזקאל)

שמחה גדולה בשבת בראשית - רבינו הצמח צדק' אמר, ששבת בראשית הוא על דרך כשמולכין הבן לחדר השמחה גדולה הוא אצל האב, כך שבת בראשית הוא מה שהקב"ה פירט אריין אידן אין חדר. (ספר השיחות, תרצ"ו, אות א', דף מ"ג)

לילות החורף הארוכים

לילות מבורכים. מובא באמרי דבש שמעתי מפי הרה"ק אדמו"ר רבי יעקב יוסף טווערסקי זצ"ל"ה מסקווירא, שהגיד בשם הרה"ק ר' אברהם יהושע העשיל מאפטא זי"ע בעל "אוהב ישראל", שאמר על לילות הארוכים אשר בימות החורף, שהן גיבענטשטע נעכט [לילות מבורכים].

לילות החורף קדושת חול המועד. אמר הרה"ק ר' צבי מזידיטשוב זי"ע, בעל "עטרת צבי", שלילות החורף יש להם קדושת חול המועד, וכאשר האדם עוסק בתורה בלילות החורף הארוכים זוכה להרגיש בהם קדושת חול המועד.

לילות החורף הארוכים. מובא בתפארת שמואל - אלכסנדרנכון מאד ובודאי שכל אחד ואחד ישמור עצמו מאד לבל לעשות עוד דברים מכוערים למען יראת ד' יהיה חופף עליו כל היום, ויכין את עצמו לימי החורף ללילות הארוכים הבא עלינו לטובה לעבוד בהם את ד' ולהוסיף לימוד התורה, וכמו שכתב בקדשו הרה"ב מפרשישחא זי"ע בלה"ק, "די זיסע געסט די לאנגע ווינטער נעכט קומען אן" [האורחים המתוקים, הלילות הארוכים של החורף מגיעים]. צריך האדם להכין לקבלם בטהרה ולעבוד בהם את ד' בתורה ובמעשים טובים.

לילות החורף החברים הטובים שלנו. מובא נתיבות שלום - סלוניוועתה באים לילי החורף הארוכים, שצדיקים היו קוראים עליהם "אונזערע גוטע פריינד קומען" [החברים הטובים שלנו מגיעים], והזמן גרמא להתחזק בכח התורה.

אשמורת הבוקר של ימי החורף. מובא באוצר ישראל פעם אמר הרה"ק ה"עטרת צבי מזידיטשוב" זי"ע, "א איד קען זיך אויסבעטן ווינטער פארטאג'ס ווי יום הקדוש ביי נעילה" (יהודי יכול לשפוך שיח לד' באשמורת ימי החורף כמו יום הקדוש בעת תפילת נעילה).

חודש מרחשון

אמר כ"ק ה"אמרי חיים" מויו'ניץ זי"ע (ליל שבת קודש בראשית תשכ"ג) שבת מברכין חשון. ש'בת מ'ברכים ח'שון ר"ת שמ"ח, כי כעת היא השבת הראשונה בשנה, וצריך להתחיל בשמחה ושימשך כך לכל השנה כולה.

מובא ב"ישמח ישראל" מאלכסנדר, על קריאת שם חודש מרחשון וביאורו. בשם הרב המגיד מקאזניץ זי"ע למה נקרא שמו מרחשון שהתפילות

מהימים נוראים מתרחשין עוד בשפתא דישראל וביאור הענין י"ל, דנדוע דהצירוף משם הוי"ב"ה המאיר בחודש הזה הוא וי"ו ה"א ה"א יו"ד ויוצא מהפסוק "ודבש היום הזה" ד', אלקיך מצוך לעשות (דברים כו, טז - טז). וברש"י מבאר בכל יום יהיו בעיניך חדשים כאילו בו ביום נצטוית. וביאור הענין על פי מה שהארכנו (בשבת שובה) בענין מהות התשובה, דנדוע עיקר התשובה צריך להיות כפי ערך החטא, ולכאורה איך יוכל להיות זאת, הלא על ידי עבירה שעבר האדם עושה לעצמו מחיצה ומסך המבדיל בינו לבין אבינו שבשמים, ולא יוכל לראות עוד אור בהיר הוא בשחקים וגודל רוממותו יתברך שמו, ואם לא ידע לפני מי הוא חטא, עד כמה גודל רעות העובר על דבריו, ועד כמה גנות מעשהו ומרירות החטא שנתרחק מאור פני מלך חיים, איך יוכל להיות התשובה כפי ערך החטא. ולזאת עצתו אמונה כל הבא לשפוך שיחו ומרת נפשו לפני ד' ולהתוודות על חטאתו אשר חטא, תשובה ראשונה צריך להיות שיצעוק אל ד' מקירות ליבו שיסיר ממנו מסכים המבדילים וחוצצים בינו לבין אבינו שבשמים, ויכיר על ידי זה רוממות ד' יתברך, ואז ישתונן בכליותיו כמה רבה רעת האדם מי שהמרה את יוצרו, וכמה רע ומר למי שעבר רצון ד' יתברך שפוגם על ידי מעשיו הרעים בכבוד השכינה, וירע בעיניו על חטאתו אשר חטא, ויתחרט אחר כך בלב שלם וברוח נמוכה על החטא לפי ערך החטא, וישוב אל ד' וירחמהו וזה מאמר הכתוב (איכה ה) "השיבנו ד' אליך", שנזכה בתחילה לתשובה ראשונה שנראה ונדע רוממותך יתברך שמו, ו"נשובה" ואחר כך נשוב על שורש החטא תשובה גמורה כראוי וכיאות וע"ש באריכות. ועצה לזה הוא הכנעה, כמו שאמר דוד המלך ע"ה (תהלים קלח, ו) כי רם ד' ושפל יראה, השפל רואה רוממות ד' יתברך. וזה מר - חשון מלשון ריחשא דרחיש על ארעא, היינו הכנעה בתכלית כמו שאמר דוד המלך ע"ה (תהלים כב, ז) "ואנכי תולעת ולא איש" לא זו בלבד לא איש אנכי, רק אנכי תולעת ריחשא דרחיש על ארעא, ובגודל הכנעתו יוכל לבטל את עצמו בביטול ממש להכלל ישראל בחי' כתיש כתישין, ולאגד ולהאחד בהכלל ישראל באהבה ובאחוה ובריעות, כמו שנאמר בתקוני זוהר על הכתוב ואל אמה תכלנה מלמעלה, וזכה על ידי זה לראות רוממות ד' יתברך, וחסדיו העצומים מהימים הקדושים שעברו, שברוב חסדיו הופיע אורות קדושות ונצוצי התעוררות בימים הקדושים אף לאנשים פשוטים בלא רצונם ובלא כוונתם, להרגיש החיות דקדושה מהימים הקדושים. וזה שמתרחשין התפילות בשפתא דישראל, וזוכה על ידי זה להכרה חדשה כי הוא המחדש בטובו בכל יום תמיד מעשה בראשית שמשפיע בכל יום השפעות חדשות קדושות שיכול לראות רוממות ד' יתברך. וזה בכל יום יהיו בעיניך כחדשים, שיתחיל מחדש להבין אפס מה בגדלות ד' יתברך אשר לא ידע עד עתה, ומה גם כאשר יגיע יום הששי לאחר חצות היום שמתנוצץ יקרת אור מופלא מנועם קדושת שבת קודש אור אמת, ונתקרב יותר למקור האמת כמו שנאמר (ירמי' יו"ד) 'אלוקים אמת, ונותן באמת אל לבו מעמקי לבבו מצבו הפחות. על ידי הכנעתו וענות צדקו יוכל לראות ולהשיג רוממות ד' יתברך וכהנ"ל. וזה שכתוב בספרים הקדושים ובאור החיים הק' ערב שבת הוא זמן תשובה, ומכל שכן ערב שבת שהיא גם כן ערב ראש חודש, ברבו יתיר יוכל לזכות לתשובה שלימה, ולראות חסדי ד' יתברך מהימים הקדושים. וזה "וביום השבת יפתח וביום החדש יפתח" (יחזקאל מו), שנפתח לבבות ישראל לד', וזה שנקרא "ראש חדש", ראש הוא הדעת טהרת הראש, חדש הוא התחדשות החדש, שזוכה לדעת החדש וזה חדש עלינו את החדש הזה, שיהיה התחדשות החדש, שנתחיל מחדש להבין אפס מה בגדלות ד' יתברך.

בס' צבי לצדיק מבאר שערב ראש חודש מרחשון עת רצון גדול מעבודת חודש תשרי. שמעתי מכבוד אאמו"ר הק' זללה"ה, שכשם שבכל לילה ולילה נעשה מעשה חשבון במרום על כל תהלוכות היום שעבר מן כל אחד ואחד כנודע, כמו כן הוא בסוף כל חודש סמוך תחילת החודש דסמין ליה נעשה מעשה החשבון במרום על כל תהלוכות דכל החודש שעבר, אשר על כן סוף החודש המובחר דתשרי וכדומה עת רצון ורעוא דרעווין אשתכח אז, יען שאז עת עשות חשבון על כל התהלוכות ועל כל אשר נעשה בכל החודש, וא"כ נתעורר אז כל החבילות מצוות וכל התפילות וכל הצדקות וכל הצטדקאות אשר ישראל היו עושים בכל החודש הזה, לכן בודאי עבור זה בכח התעוררות

הלזה נעשה ממילא עת רצון גדול להשפיע על חודש חשון הבא, עכ"ד הקדושים זצ"ל.

כתוב בס' עבודת הקודש להחיד"א חודש מרחשון – להתאמץ ביראת שמים ותלמוד תורה. אחר החג וחודש חשון יתאמץ ביראת שמים ותלמוד תורה לשמה, כי היא תחילת השנה וסימנא טבא לכל השנה, ועתה כי קרוב הוא לעשרת ימי תשובה, צריך להודות ולהראות כי כל מה שעשה לא היה לפנים חס וחלילה, ואם עתה יתחיל לפרוק עול ויתרשל מעבודת ד', לא לרצון יהיה ח"ו, לכן אדרבה יעשה סימן טוב לכל השנה, ירוץ כגיבור בעסק התורה והמצוה כיד ד' הטובה עליו.

מובא במאור ושמש חודש מרחשון – השגת דעת בתורה על ידי קדושות שנתגלו בימים טובים. לכן נהגו אנשי קדמונינו ללמוד בחודש אייר ובחודש מרחשון הלכה תוספת, מפני שבימי החג והימים טובים שעבר עלינו לטובה נתגלו קדושות עליונות על כנסת ישראל, שהן בינה דעת, וצירוף של חודש אייר וחודש מר חשון מורים על הדעת, ונתכשרו חדשים אלו להשיג דעת התורה מבשאר חדשים, והיה זאת להם לאות, אם ניתוסף להם דעת יותר ומחדשין חידושין דאורייתא יותר מבשאר חדשים, אז ידעו שהשיגו בהחג הקדושות העליונות.

מובא בצמח צדיק חודש מרחשון – רחושי מרחשון שפוטתיהו. שמעתי מחותני מרן הק' מרוזין זי"ע טעם של קריאת שם החודש "מרחשון", כי אחרי החדשים אלו ותשרי שנועץ סוף השנה בתחילתה, שכל בית ישראל ואפילו הדייטים שבהם עסוקים בעבודת ד' באהבה ויראה, לזאת בא אחריהם חודש מרחשון שהוא מלשון מרחשין שפוטתיהו (חגיגה ג.) והיינו משירות ותשבחות של אלו השני חדשים, ונשאר רושם לטובה, משל למה הדבר דומה לאדם היוצא מבית הכנסת אחר תפילתו, ועדיין ממלל בזמירות ובפיוטים דנגרר בתר רישא ממה שהתחיל בהיותו בבית הכנסת, וכמו כן אחרי חדשים גדושים כאלו בתורה ותפלה שפוטתיהו מרחשין כאילו מעצמם באלו הדברים אחרי שנתרגל בזה כל כך.

בס' שבט מיהודה (פ' נח, דף יא. במוצאי ש"ק) מובא ראש חודש מרחשון במוצאי שבת קודש פר' נח סימן טוב להתעטש בו. זה כביר ימים [עוד בילדותי אמרתי לפני כ"ק מר אבא מארן זצוקלה"ה ונענע לי בראשו הטהור], כשמזדמן להתעטש, שקורין 'ניסען' במוצאי שבת קודש, הוא בודאי סימן טוב. על פי מאמרם ז"ל (ברכות כד:), כל המתעטש בתפילתו סימן טוב לו, כשם שעושין לו נחת רוח מלמטה כך עושים לו נחת רוח מלמעלה. וכשמטעטש במוצאי שבת קודש, נקרא 'בתפילתו', כי במוצאי שבת קודש מאיר אור דוד המלך ע"ה, שהוא עצם התפלה של כל ישראל, כמו שאמר על עצמו, ואני תפלה. וביחוד סימן טוב הוא במוצאי ש"ק הזה, בראש חודש מר - חשון, שידוע לנו מספר הקדוש אמרי אמת (לובלין), בשם רבינו הקדוש מפרשיסחא זצוקלה"ה, טעם לקריאת שם החודש הזה 'מר - חשון', שהוא כענין אומרים ז"ל (מגילה כז:), ד' אמות של הלכה רחושי מרחשון שפוטתיהו. לכן, החודש הזה שאחר החודש תשרי, שכל ישראל צועקים בו בתפלות ובקשות - נקרא מרחשון, שעדיין מרחשון שפוטתיהו בתפלה. ודברי פי חכם חן. ועיקר הגמר לטובה בודאי נעשה בראש חודש, שסימניה דוד מלך ישראל חי וקיים. ובפרט במוצאי שבת קודש שבו סעודתא דדוד מלכא שאמר ואני תפלה. וכל המתעטש בתפלתו, סימן יפה לו. כשם שעושין לו נחת רוח מלמטה כך עושים לו נחת רוח מלמעלה. ובודאי הזמן לעשות נחת רוח למטה ולמעלה הוא במוצאי שבת קודש בפרשת נח, שהוא עצם הנייחא דעלמא, ניח דעילאין ונייחא דתאיין, ובו, וירח ד' את ריח הניחוח.

חודש מרחשון – רחושי מרחשין שפוטתיהו. אמר האמרי אמת – גור (בראשית תרצ"ב) אדוני אבי זקוני זכרונו לברכה הגיד בשם הרבי ר' בונם ז"ל, לכן נקרא חודש "מר - חשון", מלשון מרחשין שפוטתיהו. שאחרי התהלות והתשבחות של הימים נוראים וימים טובים, צריך להיות רחושי מרחשין שפוטתיהו, וזה הבוחר בשירי זמרה - בהשיריים של הזמרה, שנשאר עוד בפנימיות מה שלא הוציאו בפועל. בני ישראל נבראו לשבח ולהודות לד' יתברך, וזהו ושבחך

אלוקינו מפניו לא ימוש לעולם ועד. ואיתא בשפת אמת, שהאדם עצמו נעשה שבח, דכתיב, ושפוטתינו שבח, ולא כתיב מלאי שבח.

איתא בליקוטי יהודה ושיח שרפי קודש (חלק ג' אות עב) חודש מרחשון – רחושי מרחשין שפוטתיהו. שמות החדשים עלו מבבל (ירושלמי ר"ה פ"א הל' ב'). איתא בשם אדוני אבי זקוני הרה"ק החידושי הרי"מ זי"ע שאמר, מה מעליותא בזה, אך הפירוש הוא, שבגלות הרויחו בזה שנודע להם ענין כל החדשים, וכל חודש שמו מרמז עליו. ומהרב הקדוש מפרשיסחא זי"ע שמעתי, שנקרא מרחשון מלשון מרחשין בשפתיו, אשר נשאר עוד מתשרי, ששפתיו מרחשין מאליהם. (עי' מגילה כז:).

כתב הישמח ישראל חודש מרחשון – רחושי מרחשין שפוטתיהו. בשם הרה"ק הרב המגיד מקאזניץ זצלה"ה זי"ע למה נקרא שמו מרחשון, שהתפילות מהימים הנוראים מתרחשין עוד בשפתא דישראל, והיינו שמגודל מרירות נפשו אחרי רואו שכבר עברו הימים נוראים והוא העלה חרס בידו שלא הרגיש כלל מגודל קדושתם שעדיין לא שב ונשאר מבחוץ מהקדושה, ומתעצב אל לבו ואומר איך אבוא עוד אל שער המלך בלבוש שק ואיך אעז עוד להרים ראשי, בושתי ונכלמתי להרים אלוקי פני אליך, ומה גם לגשת אל הקודש ולפתוח את פי לדבר דבר קדם מלכא עילאה, ונתעורר בקרבו הפחד מהימים הנוראים, ומגודל הפחד לא יוכל לפצות את פיו, רק התפילות מתרחשין בשפתיו, ובוטח בד' אלוקיו, ובגודל חסדי ד' כי לא תמנו.

חודש מרחשון – רחושי מרחשין שפוטתיהו. מובא בארץ צני קוז'גלוב (תרפ"ט) הרה"ק הר"ב מפרשיסחא ז"ל הגיד, ד"מרחשון" הוא מלשון ריחושי מרחשין שפוטתיהו, מכח התפלה של ראש השנה ויום הכפורים, עכדה"ק. ויש להוסיף על זה נופך. דנהנה מחמת דהימים טובים הן כסדרן, פסח, שבועות וסוכות, ומצווה לשמוח בהם, ואמרו חכמינו ז"ל (פסחים קט.), אין שמחה אלא ביין, ובשבת (זי), מבואר, דגזרו על יינן משום בנותיהם, הנה מבואר כאן דעל ידי יינן האסור, בא לידי בנותיהם. ואם כן, קל וחומר ומדה טובה מרובה, דמיין דקדושה יכול לבא לבנותיהם דקדושה, ובזהר הקדוש אי' (תקוני זהר תקון כ"א, מ"ג ע"א), דמאן דנציח לחוויא, יהיבין ליה ברתא דמלכא - דא צלותא. לכן, חודש מרחשון שהוא תיכף אחר גמר הימים הטובים, מרמז על רחושי מרחשין שפוטתיהו, והבן.

מובא בתורת אמת חודש מרחשון – יציאת הקדושות. מברכין תמיד החודש מרחשון בשבת בראשית, כי החודש תשרי הוא הראשון בשנה והוא ירחא דאתכסיא והשפעות קדושות בהעולם, ובחודש מרחשון שהוא השני לו כל הקדושות יוצאים בפועל מהמקבל, ועל זה מורה גם כן לשון מרחשון, כתרגום אונקלוס על ישרצו המים וגו' ירחשון מיא, שהוא לשון רחישה ויציאת הברכה לפועל.

חודש מרחשון מזל עקרב – רומז לצדיקים. מובא בס' מצמיח ישועות הנה זכיתי להיות אצל המגיד הקדוש מטריסק זצ"ל זי"ע בערך ח"י פעמים, ושמעתי פעם אחת בראש חודש חשון דברי תורה מפיו הקדוש, בניגון יפה כדרכו בקודש, ואמר בתוך הדברי תורה, כי חשון הוא מזל עקרב, וכי שייך לשרץ טמא כמו עקרב שיהי' לו מזל, וגם על מאמר חכמינו ז"ל (סנהדרין צד.) שלשה באין בהיסח הדעת אלו הן משיח מציאה ועקרב, מה מרומז בזה, ואמר הוא ז"ל כי הצדיק נקרא עקרב, על דרך המשנה (אבות ב י) ועקיצתן עקיצת עקרב, ונוטריקון של עקרב"ב הוא עושים ב'אימה רצון ק'ונם, כי בחודש חשון שהוא לאחר חודש תשרי אשר הצדיקים עבדו את ד' במצוות יקרות שופר סוכה לולב ואתרוג ועוד, ולכן בחודש חשון שהוא תיכף אחר חודש תשרי מזלם של הצדיקים חזק, שבכוחם לפעול ישועות לכל ישראל, וזהו ביאור הגמרא, ג' דברים באים בהיסח הדעת, ומהם עקרב, כי אפילו פקודה הבא על ידי הצדיק, המרומז בעקרב, בא גם כן בהיסח הדעת.

מזל חודש חשון – עקרב. ביאר בכאריה ישאג בפרק שירה איתא ששירת עקרב הוא הפסוק טוב ד' לכל ורחמינו על כל מעשיו, ויש לומר דיש לזה קשר

במה שמזלו של חודש חשון הוא עקרב, כי ידוע שחודש זה נקרא בשם מרחשון, ואחד הטעמים הוא כי אין בו שום חג או יום טוב, ועל כן העקרב שמזלו בחודש זה אומר טוב ד' לכל ורחמיו על כל מעשיו, שגם חודש זה הוא טוב ויש בו רחמי ד' יתברך.

צירוף השם של חודש מרחשון. בשם הגה"ק רבי איציקל מפשעווארסק זצ"ל, הצירוף של חודש מרחשון יוצא מדברי הכתוב (דברים כו-טו) ו'דבש היום הזה יי, ויש לרמז בזה ענין המנהג לטבול פרוסת המוציא בדבש בימי הרחמים והרצון, שעל ידי אכילת הדבש בימי תשרי, ממתיקים חודש הבא "מר חשון" למתוק ולהפכם לטובה.

צירוף השם של חודש מרחשון. ביאר הכאריה ישאג צירוף שם של חודש מרחשון יוצא מהכתוב ודבש היום הזה ד', והנה בשום חודש לא מצינו שיהא הצירוף מורכב משני פסוקים שהם שתי פרשיות נפרדות, ורק צירוף חודש זה יוצא משני פסוקים שהם גם שתי פרשיות נפרדות, כדי לרמז מה שכתבו בספרים הקדושים דחודש זה ממשיך על עצמו את חודש תשרי, וע"כ "דבש" רומז לחודש תשרי, ונרמז בצירוף השם, שחודש תשרי מתמשך לפרשה שאחריו והיינו לחודש מרחשון, ויש לרמז זה בזמירות האר"י הק' יהא רעוא קמיה "דתשרי על עמיה" (כדפירושו בספרים הק' דזה רומז לחודש תשרי) דיתענג לשמיה במתיקין ודובשין, היינו שבצירוף השם נמשך תיבת דבש לתיבות שאחריו.

סגולת החודש. מובא בשיח שרפי קודש בשם החי' הרי"מ זי"ע שמות החדשים עלו מבבל, מאי מעליותא בזה, אך הפי' הוא שבגלות הרויחו בזה שנודע להם ענין כל החדשים וכל החודש שמו מרמז עליו, ומהרב הקדוש רש"ב מפרישחא זי"ע שמעתי שנקרא מרחשון מלשון מר חשון בשפתיו, אשר נשאר עוד מתשרי ששפתיו מר חשון מאליו, ולי נראה מרחשון מלשון רחש לבי דבר טוב, שהחודש הזה טהיט אויף רידערין אין הארץ, דיורה במרחשון, וכל הפירושים האיתא בגמ' (תענית ו) על יורה, דמורה את הבריות להטיח את גגותיהן ומורה את הארץ ומשקה עד התהום ויורה בנחת הי"ש, וכמו שהוא בגידול הארץ כן עושה באדם בלב שכל שבא להזמן עלים מגבוה שעל גבוה שומר, ויורה"כ הוא הזריעה, ומטעם זה טוב לזרוע היה"כ חייטים שיוה"כ זמן קבלת לוחות באחרונות שהמה כ"ב אותיות שבתורה כמנין חטה שבגמט' כ"ב, וסוכות הי' הקליטה שנקלט, ושמיני עצרת הוא גשם ולאחר זמנים הללו שהרחיץ והטהר בא יורה שמורה להטיח כל הבקעים והסדקים שלא יוכל להכניס דברים המקלקלים את הבית, ומורה ומשקה בעומק בלשון חוץ שיורה בנחת וביושר וזה לשון מטר מלשון כמטרה לחץ ההולך אל המכוון, וכמו שנאמר ונתתי מטר ארצכם בעתו.

חומש בראשית ופרשיותיה

פרשיות החורף. מובא במרגניתא דבי רבנן שמעתי מר' לייב אברהם שו"ב דק' אטיק מאהלוב, ששמע מפה קדשו של הרה"ק מרוזין שאמר בשם אביו הרה"ק ר' שלום מפאהריבטש, כי פסוק (בראשית א-ב) והארץ היתה תוהו ובוהו נאמר על השבתים שעד שבת חנוכה, ויאמר אלוקים יהי אור קאי על שבת חנוכה, והרה"ק מאפטא היה קורא אותן כדרלעומר שבתים, ואחד קדוש (הרה"ק ר' צבי מזידיטשוב זי"ע) אמר בזה"ל די ווינטערדיגע סדרות גייען גיט אנגעטוהן (מיט פעלצן), כלומר שהם בלבוש עב.

פרשיות חומש בראשית. הרה"ק רבי יעקב לייזר מפשעווארסק זי"ע אמר בשבת בראשית "צו די בראשית סדרות, דארף מען האבן א אפענער און א ריינער מוח" (לפרשיות של סדר בראשית, צריכים מוח פתוח ונקי).

פרשיות חומש בראשית - רמז לחיי האדם. מבאר במאמרי חן בעלי הרמז אמרו שחיי האדם עלי אדמות כולם רמוזים בחומש "בראשית". בראשית-נח: בהתחלה נח לו, הכל מטפלים בו באהבה וברוב חיבה, אפילו מלכלך סולחים לו מרוב אהבה, הוא דומה למלך. לך לך: מתחיל ללכת, כמה טוב לו, כמה הוריו שמחים כאשר מתחיל לעשות את צעדיו הראשונים. וירא: מתחיל

לראות ולהתענין בכל, ושואל כל הזמן מה זה, מה זה, והוריו נהנים מזה. חיי שרה: הוא מתבגר ומתחתן וקול ששון וקול שמחה נשמעים במעונו. תולדות: מתחיל להוליד ילדים. ויצא: יוצא לחפש לו פרנסה לפרנס את משפחתו. וישלח: מתחיל לחתן בניו ובנותיו ולשלוח אותם מביתו. וישב: יושב בביתו בשלוה, ביקש יעקב לשבת בשלוה. מקץ: בא הקץ הזקנה, מתחיל לחשוב על הסוף. ויגש: מתחיל להתקרב אל ד', ויגש לשון קירבה. ויחי: הגיע עת פקודתו, ואשרי מי שנכתב עליו ויחי בפטירתו כי ידוע שצדיקים שפתותם דובבות בקבר ואורם אינו נכבה לעולם.

חומש בראשית - מביא אמונה. אמר החפץ חיים זצ"ל, מי שמרגיש שאמונתו אינה חזקה דיה, ילמד את סיפורי התורה שבספר בראשית. בעצמו היה נוהג לעת זקנותו, לקבוע שיעור בספר בראשית מדי יום ביומו לאחר תפילת שחרית.

"חומש בראשית ספר הישר" מביא הרב ברוך רוזנבלום שליט"א הגמרא (מסכת עבודה זרה כה, א) מביאה על הפסוק (בספר שמואל ב א-יח): "ויאמר ללמד בני יהודה קשת הנה כתובה על ספר הישר" שואלת הגמרא: מאי ספר הישר? והיא עונה: א"ר חייא בר אבא א"ר יוחנן זה ספר אברהם יצחק ויעקב שנקראו ישרים דכתיב בהו' (במדבר כג-י): "תמות נפשי מות ישרים ותהי אחריתי כמוהו". המהר"ל מסביר: שספר בראשית, הוא הספר שמדבר על המידות של עם ישראל. על המידות שכל יהודי, צריך לאצור בנפשו. כיון שהתורה היא לשון הוראה. רש"י מאיר: שהתורה כספר הוראות מתחילה באמת מפרשת בא, מהפסוק (שמות יב, ב): "החודש הזה לכם ראש חדשים ראשון הוא לכם לחדשי השנה" - זאת תחילת התורה. מה שנכתב כאן בחומש הזה, עד פרשת בא, אלה הדברים הקשורים למידותיו של האדם. שואל הרב חיים ויטאל בספרו שערי קדושה (פרק א'-שער ב'): מדוע התורה לא מדברת בכלל על מידות? אין מצווה בתורה למשל, על ענווה או אין איסור המורה על כעס (וזאת למרות שחז"ל אומרים בפירוש: שכל הכועס, כאילו עובד עבודה זרה?) מדוע אם כך, המידות הללו לא כתובות במפורש בתורה? משיב הר' חיים ויטאל כך: "אין המידות מכלל התרי"ג מצוות, ואמנם הם ההכנות העיקריות אל תרי"ג המצוות, בקיומם או בביטולם, כי המידות מוטבעות באדם ואין כוח בנפש השכלית, לקיים את המצוות, ע"י תרי"ג איברי הגוף, אלא באמצעות הנפש היסודית המחוברת אל הגוף. ויותר, צריך להזהר האדם, ממידות רעות מאשר מקיום מצוות 'עשה' ולא תעשה', כי בהיותו בעל מידות טובות, בנקל יקיים את כל המצוות". הר' אליהו לופיאן (בספרו 'לב אליהו') מביא משל למה הדבר דומה: כשאדם מגיע לרכוש דירה מקבלו, הוא מביט בקפידה על התוכניות של הדירה, היא למעשה זו שמעניינת אותו. אך מעניין שאין הוא מסתכל על איך בנוי המקלט, איך בנויים היסודות, כמות הברזל וכמה קוב מלט נשפך עליהם. ונשאל אותו: "סליחה אדוני היקר, למה אתה מסתכל על התוכניות של הדירה ולא מסתכל על היסודות?!" מסביר ר' אליהו לופיאן - כיוון שכל אחד מבין, שאם יש דירה, מוכרח שיהיו יסודות קודם, כי אם אין יסודות - אין דירה! כן הוא הנמשל: היסודות

של האדם, אלו המידות שלו, לכן התורה לא מדברת על יסודות. התורה כביכול, מדברת על 'הדירה' עצמה... לכן, מפרשת בא, שם מופיעה המצווה הראשונה: "החודש הזה לכם ראש חדשים" מכאן מתחילה ההוראות = התוכניות, זאת התורה מלשון הוראה. כל מה שנאמר קודם לכן) בכל חומש בראשית עד פרשת בא, כל אלה יסודות שמקדמות את קבלת התורה, אלו היסודות שמונחים במצוות... היות וכן, המצווה שלנו ללמוד את הפרשות הללו של חומש בראשית, כי שם מונחים כל היסודות לעבודת האדם...

להתחיל מבראשית. לקראת המראה בטיסה מטורונטו לארצות הברית, צעד לו הרה"ח רבי ישעי' זיידנפלד שליט"א מעדנות למקום הישיבה המסומן. כדי להתיישב שם, היה עליו לבקש ממני שישב במעבר לאפשר זאת. אך הלה היה כל כך שקוע בעיתון, שכלל לא שם לבל נוכחותו. רבי ישעי' לחש 'אקסקיוזי' אך עוד לפני שהספיק להתיישב הכריזו: "ראב"י זיידנפלד!" "ראב"י זיידנפלד!" "הוא הגביה את ידו כדי שהדיילייתא ראותו, והלה מסר לו כמה פרטים בקשר לאוכלה כשר שהזמין, פנה להתיישב ובעל העיתון התיק את פניו מהאותיות

הקטנות ואמר לו: "אתה יודע: גם אני יהודי!" הרב זיידנפלד: שמחתי לערוך עמו היכרותו במהלך השיחה התעניין: "איך ניצלת מהשואה?" הסיפור התרחש לפני עשרות שנים – כשהיינו הרבה יותר קרובים לשואה. סיפורי לו שאני הייתי ברכבת האחרונה שיצאה ממחנה כפייה לאושוויץ, אבל בדרך הגיעו הפרטיזנים ו...אז שמת לי לב שהמאזין שלי מחוויר ורועד! הוא הרים את ידו הימנית וקרא "תפסיק!" "תפסיק!" והמשיך לספר את הסיפור מהנקודה בה עצרתי. הוא תיאר כיצד הפציצו הפרטיזנים את פסי הרכבת ובכך גרמו לעצירתה – מה שהביא להצלת 10,000 יהודים. הוא דיבר כל כך בפרטים, שהיה ברור שגם הוא אחד מנוסעי אותה רכבת. כאשר סיים את דבריו שאלתי את עצמי בקול ובהתרגשות "היתכן? היתכן ששלושים שנה לאחר ההתרחשות אפגוש על מטוס – בין שמים לארץ – יהודי שניצל איתי באותה רכבת בדרך לאושוויץ?" "ואז הוא הפתיע אותי: "לא. לא הייתי באותה רכבת!" שאלתי: "אז איך אתה מכיר את כל הפרטים?" הוא השיב: "הייתי המפקד שלפלוגת הפרטיזנים שהפציצה את הפסים! "נו, אתה הרי עוסק בכתיבה! תתאר לי בבקשה איך הסיפור הזה צריך להמשיך?"... ואז נפלו המציל והניצול איש על כתפי רעהו. התחבקו והתנשקו! הניצול פרץ בכבי מסעיר ושאל את המציל: "איך אני יכול להודות לך על החיים שהענקת לי במתנה?! ועל 10,000 יהודים שלא הגיעו לאושוויץ – בזכותך!"... לפני שנפרדו השניים לאחר הנחיתה, החליפו ביניהם פרטים והבטיחו להמשיך ולשמור על קשר עד יומם האחרון". כן. כן. כן. זה אולי היה אמור להמשיך... אבל אתה רוצה לשמוע איך זה המשיך באמת? אל תתאכזב אבל אף אחד לא נפל על כתפי רעהו. אף אחד גם לא בכה, מהר מאוד "העברנו נושא" וכאשר נפרדנו אפילו לא שאלנו אחד לשמו של השני! כל מה שאני יודע עליו כיום זה שהוא מתגורר בטקסס – במידה והוא עדיין לא עזב שם. ושהוא מוכר בגדי עור – במידה והוא עדיין לא יצא לפנסיה... לא החלפנו מספרי טלפון ולא כלום. אתה יודע למה זה קרה? כי שנינו סבלנו "ממחלת הזיכרון"! שנינו היינו נפגעי אותה "פוביה" שמלווה את ניצולי השואה מיום הצלתם ועד יום הסתלקותם מן העולם. גם אם רצינו להמשיך ולשוחח פשוט לא יכולנו, זר לא יבין זאת! הסיפור הזה לא מבטא את עומק משמעותו, ללא הרקע שקדם לו והשוכל שנוצר ממנו: באותן שנים מנה לרבי ישעי' בית ספר יהודי בעיר 'ניואור לינס' שבמדינת לואיזיאנה בארה"ב, אחותו שמתגוררת בטורונטו מתקשרת להזמין אותו לחתונה של אחד מצאצאיה. הרב זיידנפלד: אתה יודע מה המחשבה הראשונה שעולה לי בראש? נציג "דורשני לניצולי שואה" עומד להקים בית נאמן בישראל. אז נכון ש'מניואור לינס' לטורונטו מפרידות שש שעות טיסה – אך שום דבר לא ימנע מאתנו מלהשתתף בשמחה הגדולה הזו. בשלב זה, רעייתי – שנוולדה וגדלה בטורונטו – לא עומדת על עומק המשמעות של שמחת החתונה. היא הרי לא עברה את השואה, וגם ממני לא שמעה רבות על מאורעותיה. החתונה התקברה, אך היות ושניים מילדי לא חשו אז בטוב, ביקשה ממני רעייתי שאטוס לבדו היא תישאר לשמור על הילדים בבית. לפני שיצאתי לא שכחה לבקש ממני שכאשר אשוב אספר לה ולילדים את כל החוויות שעברו עלי. בטיסת חזור התרחשה סיפור שתיארתי, אך מיד כאשר ירדתי מהמטוס נמחה מראשיה מפגש המדהים והטעון עם המציל שלי. זה נמחק מזיכרוני – כביכול מעולם לא התרחש. נכנסתי הביתה ותיארתי את כל החוויות מהטיסה לחתונה, חילקתי מתנות – אך אף מילה על "האיש מטקסס". חלפו שנתיים והוזמנתי למסיבה בהשתתפות צוות החינוך של בית הספר שלנו בניו אור לינס. מארגן האירוע ביקש מהנוכחים לספר על חוויות יוצאות דופן שהתרחשו ובחייהם. יודגש שבעירנו בקושי התגורר וניצולי שואה – אלו העדיפו בדרך כלל להתחיל את חייהם החדשים בסביבה יותר אוהדת, כמוני ויורק, שיקגו וכדו', שם התגורר והמוני יהודים. נעמדתי וסיפורי בקצרה את קורות הסבל שלי בשואה וסיימתי בתיאור אותו מפגש מפתיע בטיסה שבין קנדה לארה"ב. רוב הנוכחים דמעו כאשר שמעו את התיאורים, גם רעייתי – שנכח השם – דמעה, אך בנוסף לכל הייתה נסערת עד עמקי נשמתה. היא פרצה בכבי ושאלה: "איך ייתכן? מדוע לא סיפרת לי את זה כאשר חזרת מהחתונה בטורונטו?! למה הסתרת את זה ממני ומהילדים?"

הסיפור הזה מצביע על המשקעים שנושאים עימם ניצולי השואה למשך כל ימי חייהם. וזה אומר שכאשר ניצולי השואה שיקמו את עצמם, כאשר הם "התחילו מבראשית", לא עשו זאת לא חרש "ריפאו" את עצמם מטרגדיות

השואה – אלא למרות הטרגדיות. "להתחיל מבראשית" זה לא למחוק את העבר, אלא זה להשאיר מקום בנפש לצד העבר. מי שחווה את השואה לעולם לא יהי' מסוגל לשכוח זאת, וכפי שסיפורתי ייתכן גם שבמשך עשרות שנים אפילו לא יהי' מסוגל לדבר על כך. אך יחד עם זאת, לצד הכאב של עולם לא יימחק, יש להצמיח ענף חדש של חיים! איך עושים את זה? איך המוות שרודף מהעבר והחיים כלפי העתיד משמשים בערבויה? אתה מחזיר אותי לאותה חתונה בההשתתפתי בטורונטו. מצאתי את עצמי באולם מואר עם עיניים דומעות משמחה ומעצב. דמעה של שמחה עבור החתן הצעיר, ודמעה של עצב עבור האבא הי"ד. דמעה של שמחה עבורה כלה המאושרת, ודמעה של עצב עבור הסבתא שגם בגיל מופלג של 95 שנה לא יכלו הנאצים לתת לה לסיים את חייה בטבעיות...

איך באמת בוכים ושומחים יחדיו? כניצולים לארצינו רק להוכיח לעולם כולו שעם ישראל חי, אלא רצינו להוכיח זאת גם ל...עצמנו! כן. אנחנו חיים ונמשיך להאמין בהשם ולהקים משפחות שהולכות בדרכי – כאילו לא הייתה שואה! אותה דמעת צער שזלגה על האבא שאיננו, היא גופא משכה אחריה את דמעתה שמחה על הנכד שישנו! עיניו של רבי ישעי' מצועפות ואני נאלץ להודות: לא נעים: אבל אני בוכה איתך! סיפורתי את סיפור חיי בפני קבוצת צעירים. לפני שהתחלתי לדבר הגדרתי להם שהמטרה שלי "לנגוע בליבכם!" לקראת סוף ההרצאה, כאשר הדי התייפחויות עלו מכל האולם אמרתי להם: "ביקשתי לנגוע בליבכם – אבל אתם נגעתם בליבי!"...

"יהודי מלוכלך שכמוך, איך אתה מעז להתלונן על חבריך בכיתה? רבי ישעי' נולד בעיירה ההונגרית "קרעסטיר" – שנודעה בגין הרה"ק רבי ישעי'לה זצ"ל שחיו פעל בה. בעודו זאטוט עקרה משפחתו לכפר הקטן "טיסשו" שם למד בהמשך בביה"ס העממי. אחד מזיכרונות הילדות החזקים ביותר שלו, הכיצד חבריו הגויים מתעמרים בו וכאשר הוא ניגש למורה להתלונן עליהם הוא זוכה לתגובה המדהימה הבאה: "יהודי מלוכלך שכמוך, איך אתה מעז להתלונן על חבריך בכיתה? תתייצב לפני מהר". המורה שהיה כומר נוצרי – היכה אותו באכזריות. כאשר חזרה ביתה עם אצבעות נפוחות ונוטפות דם לקח אותו אביו לשופט הכפר שפחד להתערב בנעשה. למרות גילו הצעיר, 8 בסך הכל, נאלץ להיפרד ממשפחתו וגלה לעיירה "יסקרינו" שבישיבה המקומית למדו אחיו הגדולים. גם שם לא ניצל מחמת האנטישמיות, כאשר קבוצת נערים קברה אותו פעם בתוך השלג ואך בנס יצא משם חי. באמצע מלחמת העולם השנייה, אך עוד לפני שהיא הגיע להונגריה, שזר גוי מקומי "עלילת דם" על אביו בגין שוד מקומי של גב' קליין היהודית שהסתיים ברצח. האחרון שהתאים לו להיות הרוצח היה אביו – ששימש ככלי קודש, כמו"ץ וחזן – אך עבור האנטישמים התאימה דמותו לעלילת היותו מכל. הרוצח האמיתי, קצב מקומי, הפיץ את העלילה ובגינה נעצר אביו וסבל מעינויים משך שלושה שבועות. משהתעקש שלא להודות, ומשלא היו כל הוכחות לאשמתו, נאלצו לשחררו. אמנם, הסכנה עדיין ריחפה וסיכנה את חייו וזו הכריחה אותו להימלט על נפשו. במהלך תקופה מפחיד הזוחל יום הבר מצווה של שיע'לה הקטן – אך לא היה מי שיחגוג לו...

אולם שמחות ירושלמי, קיץ תשע"ג. עשרות ומאות הנאספים חגגו את שמחת בר המצווה. אך מי שהציץ לכיוון ה"מזרח" נדהם לגלות שהחתן כבר עטור בזקן לבן... הייתה זו "מסיבת הפתעה" שהכינה משפחת זיידנפלד לראש המשפחה הנערץ – במלאות לו 83 שנה. כלומר, 70 שנה לאחר הבר מצווה המקורית שלא נחגגה. וזה גם סוג של "להתחיל מבראשית". עלילת הדם מנעה לחגוג בגיל 13? לפי תורת חיינו של רבי ישעי' תמיד ניתן להשלים! להתחיל מחדש... מידי בוקר – וליתר דיוק מידי לילה – נפרד רבי ישעי' ממיטתו הנוחה בשעה שלוש. בשעה היעודה יצעד לבית הכנסת הגדול 'בוסטון' בהר נוף, ויכשיר את המקום לשיעורי הדף היומי וכו' שיימסרו במקום – שיעורים בהם הוא מקפיד להשתתף. וגם הוא רואה סוג מסוים של "להתחיל מבראשית". ימי בחרותו חלפו עליו בתקופה בה שטפה את אירופה מערבולת ופסקו הישיבות – אך מיקבע שבגיל "שמונים פלוס" אי אפשר להיות "ישיבה בחור"!!...

הרב זיידנפלד: "לפני 70 שנה לא הכינו לי 'דרשה' – אז יכולתי לדרוש בבר מצווה... החלטתי לשזור זיכרונות לצד דברי שבח להקב"ה ולכל קרובי. את כל הדרשה אמרתי בניגון ההפטרה – אותה לא זכיתי לקרוא בשעתו בציבור... כאשר מתבונן אדם במכות שנוחתות עליו, הוא מגלה לפתע אתה

"הקדים רפואה למכה" בה נוהג הקב"ה. התבוננות זו מעניקה לאדם כוחות מחודשים "להתחיל מבראשית" למרות המכות. הרב זיידנפלד: בדיעבד התברר שאותה עלילת דם שטפלו על אבי הי"ד הצילה את חיי רוב המשפחה. מסתבר שכל יהודי אותה עיירה קטנה בה התגוררנו נרצחו בשואה. ואנוש נמלטנו מהמקום בעקבות העלילה זכינו ברובנו בחיים! אני תמיד חושב ושואל את עצמי האם אלמלא השואה הייתי זוכה לעלות אי פעם לארץ ישראל? האם הייתי זוכה ללמד תשב"ר תורה – זכות שהתגלגלה לידי בארה"ב? והאם בכלל הייתי מוצא את "הבאשערטע שלי" (המיועדת) מרת אסתר חנה פייגע ע"ה שהתגוררה בכלל בקנדה?! ההתבוננות הזו הוכיחה את עצמה שוב ושוב בכל המכות שהקב"ה שלח לי: בשנות השמונים למדתי לדעת שהמשכורת שלי כמנהל ב"ס לא מספיקה להוצאות החינוך של ילדיו כו' והחלטתי להשקיע בנדל"ן. למדתי קורס מיוחד, ובתוך 6 שנים כבר היו בבעלותי 17 דירות. דמי השכירות כיסו את המשכנתאות לרכישת הדירות, ומהנותר יכולתי לחיות ברווח. הרבה מהדיירים שלי עבדו בתעשיית הנפט – שקיים בלואיזיאנה יותר אפילו מאשר בטקסס! כאשר התרחש משבר הנפט נעלמו משכירים מבלי לשלם, ואחרים אפילו לא נעלמו אלא פשוט הפסיקו ולשלם.

המשכנתאות המשיכו לנשוך עד שמצאתי את עצמי מכריז על פשיטת רגל. מי שלא עבר זאת – לא יבין זאת. לקחו לנו הכל – כולל את ביתנו הפרטי. לא אשכח כיצד ביקש השופט גם את טבעת הנישואין של אשתי, אך לבסוף ריחם עלינו וויתר. המאכזב מכל היה יחסם של החברים העשירים בעיר, שפשוט היטו כתף קרה. יוצא מן הכלל היה אחד בשם דייוויד הרמן שהלווה לי כסף לתקופה קצרה, ובהמשך נחלץ לעזרתי אחייני היקר שהלווה לי את מלוא הסכום "עד שירווח".

כיצד אני רואה בכך "הקדים רפואה למכה" ב-1989 (למניינם) עזבנו את 'ניואורלינס', ועברנו להתגורר בברוקלין, ניו יורק, שם כבר התגוררו שניים מילדינו. הסתגלתי לתחום הנדל"ן של ניו יורק ובסייעתא דשמיא הצלחתי להחזיר את החוב הגדול לאחיין שלי. שימשתי כגבאי, חזן ובעל תוקע בבית הכנסת 'עץ חיים' והדבר העניק לי הרבה סיפוק.

בתחילת קיץ תשס"א הודיעה לי רעייתי שברצונה לעלות לארץ ישראל. כבר למחרת התקשרה לשלוחה של הסוכנות בניו יורק ואמרה שברצונה להתגורר בארץ ישראל כבר בראש השנה הקרוב. הפקידה אמרה לי שזה נשמע כהלצה מכיוון של משפחה רגילה אורך שנהל התארגן, ללמוד שפה בסיסית וכו'. רעייתי הודיעה לה שהיא בכל מקרה מתכוונת לעלות. אם ניתן לסייע לה בהכוונה וכו' מה טוב ואם לאו תסתדר בכוחות עצמה! חלף יום נוסף והתקשרו אלינו מהסוכנות. הם הנחו אותנו בקשר לפרוצדורות וכשבועיים לפני ראש השנה כבר התגוררנו בירושלים עיר הקודש! כיצד אני רואה בכך "הקדים רפואה למכה"? כמה פעמים אמרה לי רעייתי, ואני גם אמרתי לה, שאם היינו נשארים להתגורר בארה"ב אזיל לא ספק לא היו לנו כוחות נפש להתמודד עם כל המכות. דווקא עלייתנו ארצה, ופתיחת חיים חדשים בירושלים עיר הקודש, היא שהעניקה לנו את הכוחות להתמודד. וכאשר אדם מסוגל להתמודד זו הרפואה הגדולה ביותר! רפואה היא לא רק סילוק מחלה – רפואה כוללת גם את הכוח להתמודד עמה ולצדה – כלומר "להתחיל מבראשית!"

שבת בראשית

מובא בכנסת ישראל, לקוטים מהרה"ק רבי אברהם יעקב מסאדיגורא ז"ע שבת בראשית – כולל כל שבתות השנה. אבי הרה"ק מרוזין ז"ע הכ"מ אמר, מפני מה נקראת שבת זו שבת בראשית, הלא שבת תשובה היא שבת הראשון לשבתות השנה, רק כי בשבת זוהו נכללין כל שבתות השנה עכדה"ק.

ביאר בקהלת דוד שבת בראשית הוא יום ארוך, שהוא המשכות האור והתייחדות על כל שבתות השנה.

מובא בחידושי הרי"מ - גור שבת בראשית נפתח פנים לכל התורה ולבני ישראל. איתא בזהר הק' (בראשית) כי מילת ראשית הראה על ע' תרעין

לאורייתא, הרי אומר שממילת בראשית נמשיך הפנים לכל התורה, כמו כן בשבת בראשית נפתח פנים לכל התורה, ולבני ישראל הדבקים בתורה נמשך הפנים לכל אחד מישראל משבת בראשית למשך כל ימות השנה.

מובא בתפארת שמואל - אלכסנדר וביותר בשבת בראשית שהוא הכנה לכל שבתות השנה כמו שכתבו בספרים הקדושים.

שבת בראשית נגד ראש השנה. אמר הבית אברהם מסלונים אדמו"ר אדוני זקני בעל "יסוד העבודה" ז"ל אמר, כי שבת 'בראשית' הוא נגד ראש השנה, 'נח' נגד יום הכיפורים, 'לך' נגד סוכות.

שבת בראשית - עדיין שמחת תורה. אמרו הדברי שמואל - והבית אברהם - סלונים אמר בשם הרה"ק רבי דוד משה מטשורטקוב ז"ע, שבת שאחרי יו"ט נקראת בלשון המדוברת שבת נאך (אחר) יום טוב, והפירוש ס'איז נאך (עדיין) יום טוב. הוא ז"ל אמר זאת על שבת שאחרי שבועות, ובפרט שבת שאחרי שמחת תורה, שהכל מודים שבשבת ניתנה תורה (שבת פו), וכל ההשפעות הטובות שנמשכות לעולם הזה הן על ידי תורה ושבת.

מובא בספר חיים - צאנו. שבת בראשית חשבון של כל חודש תשרי. בצאנו היה בשבת בראשית המשך לימים הנוראים, והתחלת ההכנה לימים הנוראים הבאים עלינו לטובה, ורמז לדבר בראשית אותיות ב"א תשר"י. ודרכו של הגה"ק מצאנו ז"ע היה, שכמעט בכל ליל שבת שהה בדביקות עצומה זמן רב קודם הקידוש, ולפעמים כבר בעודו אוחז הכוס בידו עוד עמקו מחשבותיו וראו בעליל שהוא משוטט בעולמות עליונים, ופעם אחת בשבת בראשית לפני קידוש היה אחוזו שרעפים ופתח ואמר, הנה כשסוחר נוסע ליריד לקנות סחורה, הרי הוא חוטף מכל הבא לידו וממה שנראה בעיניו שירוויח מזה, אבל בודאי שאין לו זמן לישב עם היועצים שלו ולחשוב כמה הרויח וכמה הפסיד שהרי הזמן גרמא להתעסק במסחר, ואח"כ כשבא לביתו אז מתיישב ומחשב מה שקנה ומה הרויח ומה נשאר בידו וכו', וכמו כן הוא לגבי הימים הנוראים, ירח האיתנים דתקיף במצוות והזמן גרמא לקנות מצוות ולעסוק בהם ללא הרף, סליחות, תפילות, שופר, עשרת ימי תשובה, יום כיפור, סוכה, ד' מינים, ערבה, שמחת תורה, מצוות דאורייתא ודרבנן, ואין זמן לחשוב חשבוננו של עולם מה קנה ואיך קנה ומה נשאר ברשותו (האם קיים המצוה כדבעי וכדו'), אבל בשבת בראשית אז חוזרים הביתה והגיע הזמן לעשות החשבון, וראשון הוא לחשבון.

שבת בראשית - האדם כקטן שנוול וכראשית הבריאה. מובא בס' עטרת חיים - צאנו הגאון הקדוש מצאנו ז"ע אמר טעם אמאי נקראה שבת זו שבת בראשית, ולא כן הדבר בשבת נח ולך לך וכו', וביאר דהנה אמרו רז"ל במדרש דהעושה תשובה הקדוש ברוך הוא בורא אותו בריאה חדשה, ולפי זה נמצא דאחרי הימים נוראים אשר בני ישראל עשו תשובה וטהרו את עצמם מכל חטא ופגם, הרי הם כקטן שנוול מחדש, והלכך נקראת השבת הראשונה על שם המאורע שבת בראשית, ראשית הבריאה החדשה של כלל ישראל.

שבת בראשית מתחיל סדר חדש וישתדל להיות טוב. מובא בדברי יחזקאל - שינאווא למה נקראת שבת זו שבת בראשית ולמה לא נקרא כן שבת נח או שבת לך לך, אמר מורי חמי הגאון הק' הארי" דבי עילאי ז"ע, דהענין כך הוא, דבימים הנוראים כל אדם בודאי היה לו אז הרהור תשובה, וקיבל אז על עצמו איזה הנהגה טובה כל איש לפי ערכו ומדרגתו, לכן נקרא שבת בראשית, שמזכירין להאדם שמה שעבר עבר ומעתה מתחיל סדר חדש וישתדל את עצמו שיהיה מעתה טוב.

אמר הרה"ק מהר"י מבעלזא ז"ע שבת בראשית שייכת עוד לימים הנוראים. וכשעברו הימים הקדושים והנוראים שהיו לנו הרבה מצוות במחשבה ודיבור ומעשה, מצוות עשה דאורייתא ומצוות דרבנן, וכשאדם נותן אל לבו, שהיה באפשר לקיים אותן המצוות, ביתר קדושה ובטהרה, וביותר השתוקקות וגעגועין, עולה מורא על ראשו, שחש ושלום אי אפשר לתקן עוד אחר שכבר עברו הימים הקדושים, אל יאמר כן ולא יתייאש מלשוב, כי כעת היא השבת

הראשונה בשנה זו, והיא שייכת עדיין לימים הקדושים, על כן יש בכח שבת זו לתקן הכל על נכון.

שבת בראשית בחודש תשרי, אולי נזכה להגאל, מובא בפרי צדיק ועל כן תיקנו שיסיימו התורה בתשרי ואחר סוכות, אף שרואין שעדיין לא היה התיקון כראוי, מכל מקום כל החודש מוכן ומסוגל לתשובה, וכמו שאמרנו במדרש בתנחומא (האיזינו) שעל שם זה נקרא מזלו "מאזניים", ושבת מוכן לתשובה, כמו שנאמר (תהלים צב, ב) "טוב להודות לד'", שכל מי שמודה ועוזב ירוחם, כמו שכתב בפרקי דר' אליעזר (פי"ט) ועל ידי שמירת שבת מיד נגאלין, וכבר אמרו דכתיב (במדבר כח, י) "עולת שבת בשבתו", וכן (ישעיה סו, כג) "מידי שבת בשבתו" שכל שבת יש לו קדושה מיוחדת לאותו שבת, והקדושה הוא קדושת הפרשה שקוראין בשבת זו, וקדושת פרשת בראשית הוא שיזכו לאור אורו של משיח, ועל כן מתחילין בראשית בשבת אחרונה מחודש תשרי, שאף שרואין שעברו כמה יותר מ"ח מאות שנה, ולא זכינו להגאל עדיין, אולי בשבת זה נזכה להגאל על ידי התעוררות תשובה מלעילא.

שבת בראשית להתבונן היכן הוא נמצא. מובא בדברי שמואל סיפר על אחד החסידים שעמד על הגשר במרכז העיר ווארשא וראה איך שבני אדם רצים אצים כמבולבלים, ואמר רבונו של עולם, היכן אתה והיכן אני, כיוצא בדבר אמר לו הקדוש ברוך הוא לאדם הראשון איכה, התבונן היכן היית קודם החטא, שתפוח עקבו של אדם הראשון היה מכהה גלגל חמה (ויקרא רבה פ' כ') ושימש בבית ועליה (עי' בראשית רבה פ' כ"א) למעלה מדרגת מלאכים, ועכשיו איפה אתה, איך נפלת כל כך, וכן בשבת קודש זה צריך כל יהודי לומר לעצמו. איכה, הלא אך זה עתה היה חודש תשרי, ראש השנה, עשרת ימי תשובה, יום הכיפורים, סוכות, ושמיני עצרת ושמחת תורה, אשר כל אחד התעלה והרגיש בעצמו התעוררות הלב, איכה, איך כבר שכחת מההלל וכלא היה כלום חזרת לקדמותך.

אמר הבית ישראל - גור (תשי"ט) שבת בראשית - התקרבות לד' יתברך. בשבת יש התקרבות בני ישראל לד' יתברך, קרבה אל נפשי גאלה, גאולת הנפש, ונראה דבשבת בראשית שיסוד השבת כתוב בה, מסוגל ביותר להתקרבות האדם. בימים הנוראים ואחר כך סוכות ושמיני עצרת ושמחת תורה גם כן נתקרב נפש האדם שנטהר, ועל ידי השבת יכולין להמשיך.

שבת בראשית - קריאת פרשה זו אחר ימים נוראים. מובא בפני מנחם - גור צדיקים אמרו כי הוא חסד מד' יתברך מה שקבעו חכמים שיהיו קורין פרשת בראשית אחר ראש השנה ויום הכיפורים וסוכות, שידע אדם שאפילו כשהוא במעלה עליונה יכול ליפול, שהרי הדורות הראשונים היו במעלה עליונה, ד' יתברך בעצמו דיבר עמהם, ובמדרש (בראשית יט, ג) איתא בזה הפלגה עצומה, "ותאמר האשה אל הנחש", והיכן היה אדם באותה שעה, אלא שהיה עם הקדוש ברוך הוא באותה שעה וכו', ואילו רגע אחר כך כתיב (בראשית ג, ו) "ותתן גם לאישה עמה ויאכל", רגע מקודם היה במעלה עליונה כל כך, ומיד בבת אחת נפל כל כך למטה. גם אצל קין היה כן, שאחר שד' יתברך דבר עמו ואמר לו (שם ד, ז) "הלא אם תיטיב שאת" וגו', עמד והרג את אחיו, (שם ד, י) "קול דמי אחיך" וגו' (ד, י) "דמו ודם זרעיותיו", קלקול גדול כל כך.

מובא בסדר הגדה שלחן הטהור שבת בראשית כולם אומרים שירה. שמעתי המעשה שסיפר הצדיק ר' שלום רוקח ז"ל האב"ד דבעלזא, שפעם אחד אמר הצדיק ר' יעקב יצחק ז"ל החוזה מלובלין להחסידים המסתופפים בצל קדשו, מי שאינו מכיר את הצדיק הדור עתיד ליתן את הדין, שאלו אותו מי הוא הצדיק הדור, אמר להם הוא המגיד מקאז'ניץ, ונסעו החסידים לקאז'ניץ לחזות בנועם פני הצדיק מקאז'ניץ ביום חול, ויהי כאשר באו האנשים בצל קורתו של המגיד ז"ל, שאל אותם מה יום מיומיים מדוע באתם אלי, והשיבו כי כן פקד עלינו אדמו"ר שליט"א מלובלין, כי אמר מי שאינו מכיר וגו', על כן באנו לקבל פני קדשו, ויאמר להם המגיד ז"ל את צדיק הדור אין מכירין אלא בשבת, כשמעם הדיבורים יצאו מפי הצדיק, נמנו וגמרו להתעכב שמה עד יעבור שבת. ויהי ביום השבת ויאמר המגיד בעת האוכל "רבונו של עולם, אם אני הצדיק הדור שלח בפני דברי תורה השייכים לצדיק הדור", וישם ד' דיבור

בפי הצדיק ויען ויאמר, יש מדרש הכל יודוך והכל ישבחוך זו שבת בראשית והוא פלאי, אכן כן הדבר (עיין תוספות סנהדרין לז): אצל המלאכים כתיב (ישעיה ו, ב) שש כנפים לאחד וגו', וכתוב בתשובת הגאונים שבכל יום אומרים המלאכים שירה להקדוש ברוך הוא בכנף אחד, וכאשר בא יום השבת אומרים אין לנו עוד כנף, אמר להם הקדוש ברוך הוא עוד יש לי כנף אחד בארץ, והם עושים עצמם טפלים לישראל, שנאמר (שם כד, טז) "מכנף הארץ זמירות שמענו", ובזה הכל מודים שהמלאכים נבראו בשני (ב"ר), נמצא בשבת בראשית היה להם עוד כנף הששי להודות לד', לפיכך לא היו צריכים להיות טפלים לישראל, וזה הכל יודוך והכל ישבחוך זה שבת בראשית, שכל אחד בעצמו שיבח לד' ולא הוצרכו להיות טפלים אחד לאחד, כולם היו שוים בזה.

וכן שמעתי מידידי החסיד מו"ה יוסף רויזנפעלד נ"י שו"ב בעיר גליניאנא, שאמר בשם אביו החסיד מו"ץ דיאריטשוב ר' חיים משה ז"ל, גיסו של הרבי ר' שלום האב"ד דקאמינקא ז"ל, שפעם אחת הי' עם גיסו של הר' הגאון ר' שלום רויזנפעלד האב"ד הנ"ל, אצל הרב הגאון בעל "ישועות יעקב" אחר שבת בראשית, ובא איש אחד, ואמר בדרך הלצה, אספר לכם חדשות מה שראיתי בשבת בראשית, הייתי בין החסידים של הצדיק ר' רפאל ז"ל מבערשיט, וכל יום השבת זמרו "שבת בראשית אלע אין איינעם", שבת בראשית כולנו כאחד ביחד, והי' לפלא בעיני הגאון בעל "ישועות יעקב" מה זאת לבלות כל יום השבת בדיבורים שלא נשמעו מעולם, על כל פנים אם אינם לומדי תורה יאמרו שירות ותשבחות, ויאמר הרב מקאמינקא הלא הוא תוספות מפורש בסנהדרין (לז).

"שבת בראשית". השבת הזאת, התייחדה בשמה "שבת בראשית", על שם הפרשה הראשונה שקוראים בכל שנה ושנה, פרשת בראשית. ישנו פיוט ששרים אותו בכל תפוצות ישראל, ביום שמחת תורה "שישו ושמחו בשמחת תורה, ותנו כבוד לתורה". שואל הרב רוזנבלום: מדוע הקדים הפייטן "שישו" לפני "שמחו"? אז יש שיאמרו - אם הוא היה מקדים "שמחו" ל"שישו", אז היו שואלים למה הוא הקדים "שמחו" ל - "שישו" ... מעניין לראות, שכל מקורות השמחה בתורה או נביאים או בכתובים ה"שמחה קודמת ל"שישו" לדוגמה: במגילת אסתר (פרק ח, טז) כתוב: "ליהודים היתה אורה ושמחה וששון ויקר". עוד נאמר (פרק ח, יז): "ובכל מדינה ומדינה ובכל עיר ועיר מקום אשר דבר המלך ודתו מגיע שמחה וששון ליהודים משתה ויום טוב... יוצא שהסדר, הוא קודם כל "שמחה", ולאחר מכן "ששון"? נשאלת אם כן השאלה: למה פתח הפייטן, קודם ב"ששון" ולאחר מכן "שמחה"? כדי לענות על התשובה נקדים את ביאורו של הגאון מוילנה: בפיוט "א-ל אדון על כל המעשים", נאמר "שמחים בצאתם ששים בבואם, עושים באימה רצון קוניהם". "שמחה", זה כאשר האדם יוצא לדרך לעסקי מסחר, מתוך תקוה שבע"ה הוא יזכה למכור את סחורתו. "ששון", זה כאשר הוא חוזר מן הדרך, לאחר שהוא עשה עסקאות טובות, לכן יש לו ששון. זה שאומרת התורה (דברים לג, יח): "ולזבולן אמר שמח זבולן בצאתך ויששכר באהליך". שמח זבולן בצאתך - ברגע שהוא יוצא לדרך, הוא שמח. בחזור זה כבר "שישו" ... אם כך, נוכל להבין דבר נפלא כותב הספר מנחת אשר: ביום שמחת תורה, יום שמיני עצרת, הוא יום שאנו גומרים את פרשת 'זאת הברכה', ומיד לאחר מכן אנחנו מתחילים את פרשת בראשית, ללא הפסקה ביניהם. אומר הפייטן "שישו" - על סיום התורה. סיימנו בשלום חמשה חמשי תורה. לאחר מכן, מגיע השלב הבא, של תחילת חומש בראשית, אז על תחילת הדרך אנחנו אומרים "שמחו". אם אלה הם פני הדברים, נוכל בס"ד, להבין את ברכת החתנים: בשעה שמברכים מתחת לחופה "אשר ברא ששון ושמחה"... נשאלת השאלה: למה אומרים "ששון ושמחה", ולא "שמחה וששון"? התשובה כעת ברורה: ה"ששון" הוא, על סיום ימי הרווקות ו"השמחה" היא, על תחילת ימי החדשים בתוך אדם נשוי. אנחנו ששים על שזכינו לסיים את חומש דברים, ושמחים על כך, שברוך ה' זכינו להתחיל את חומש בראשית.

למה נקרא שמה: "שבת בראשית"? בכלל השבתות שלהם שמות מיוחדים לא מצינו שם של שבת על שם הפרשה של השבוע. לדוגמה: שבת הגדול - על שם שהנס הגדול, שבת פרה, שבת זכור, שבת שקלים ושבת החודש על שם

הקריאה בתורה. שבת שובה ושבת חזון על שם ההפטר... אם כן מדוע דווקא השבת הזו נקראת על שם פרשת השבוע?! הגמרא בבא בתרא (דף קכ.) מביאה: "וידבר משה את מועדי ה' אל בני ישראל" ר' יוסי הגלילי אומר: מועדי ה' נאמרו שבת בראשית לא נאמרה. והגמרא שואלת: מה הכוונה? והיא עונה: מועדים ה' אמר לנו לעשות ואנחנו קובעים אותם כשבת או כשבת שבתון. להבדיל משבת בראשית שלא עם ישראל קובע אותה אלא הקב"ה בכבודו ובעצמו. הקב"ה קבע שלאחר כל שישה ימים יבוא יום השביעי ויהיה שבת... יוצא אם כן, שלאחר שעברו כל החגים שאנחנו קבענו מגיעה שבת בראשית שקבעה הקב"ה... לכן נקראת היא "שבת בראשית".

ספר נזר התורה מביא מדרש: הכל יודוך והכל ישבחוך זו "שבת בראשית" ונשאלת השאלה מה הקשר?! מבאר האדמו"ר מבעלז: למלאכים יש 6 כנפיים בכל יום משבחים הם בכנף אחד וכשמגיעה שבת לא נותר להם כנפיים והקב"ה אומר להם: "ביום שבת אין לי צורך בכם בני ישראל ישבחו לי" ולכן דווקא ביום שבת ישנם זמירות מרובות ו"שירת הבקשות" ובה נבין עוד טעם למנהג קריאת שיר השירים בעת כניסת שבת קודש, כי היא הזמן שניתן לאדם הכוח לומר שירה ואז מעורר השירה... כל זה נכון לגבי כל שבת אבל בשבת בראשית - השבת הראשונה שבבריאה הרי נבראו המלאכים ביום השני ואם כך נותרה להם כנף אחת ליום שבת... לכן בשבת זו שיבחו את הקב"ה גם המלאכים וגם אדם הראשון וזהו שאומר המדרש: הכל יודוך והכל ישבחוך זו "שבת בראשית" כיוון שבשבת זו מלאכים ואדם הראשון - הכל הודו להקב"ה...

שבת בראשית ממשיך רפואה בס' עטרת ישועה - דזיקוב, "הנה השבת הזה הוא בין קיץ וחורף, כי הוא סיום ימי הקיץ, והתחלת ימות החורף, והשבת מקשרם ומחברם בסוד אור ישראל חוזר, והנה עיקר עבודתנו בימי הרצון שעברו עלינו להמשיך רפואה לחולי ישראל והבריאים לא יחלו חס וחלילה, ולכוונה זו אנו אוכלין תפוח בדבש בליל ראש השנה, כי התפוח מסוגל להמשכת הרפואה, כמו שאמרו חכמינו זכרונם לברכה במסכת עבודה זרה (מ:): אצל רבי שהיה לו חולי מעיים והביאו לו יין של תפוחים ונתרפא, ועיין בכתבי מרן זצ"ל ב"אמרי נועם" על המועדים אשר ש"ה עקידה" עולה תפוח, כי השופר זכר לאילו של יצחק, ועקידת יצחק לזרעו תזכור, גם בחג הסוכות יש לנו רז דתפוח, כי סכ"ת דו"ד עולה תפוח, הכל לרמז להמשכת הרפואה, וגם בשבת הוא רז דהמשכת הרפואה, כטעם (שבת יב), שבת היא מלזעוק ורפואה קרובה לבוא, ועל כן בשבת הזה המקשר הקיץ והחורף, על כן יש לנו סוד התפוח להמשכת הרפואה, כי קיץ חורף עולה תפוח, ומקשרין אחרית בראשית השנה להמשיך רפואה וחיים ארוכים לכל זרע ישראל.

שבת בראשית הוא יסוד מכל שבתות השנה. אמר האמרי חיים - ויזניץ שבת קודש הוא זמן של הזדככות החומר, ואיתא בספרי תלמידי בעל שם טוב הק', סגולה לקדש את החומר. (א) להיות מקושר לרבי צדיק אמת. (ב) טבילה במקווה. (ג) אמירת זוהר. ואם האדם שובת בשבת בראשית יסוד השבתות אצל רבו ואומר זוהר אחר טבילת מקוה. קרוב לודאי שיהפוך החומר לצורה.

שבת בראשית - להיות אצל הרבי. כתוב בעדות ביהוסף זכורני שהגה"ק מוהר"י מדזיקוב זי"ע, היה נוהג לבוא להסתופף בצל קדושת רבנו זי"ע בשלשה פרקים בשנה: יו"ט הראשון של פסח, פורים, ו"שבת בראשית". והיה אומר שיש ענין להיות ב"שבת בראשית" אצל הרבי.

שבת בראשית - לקרות הפרשה כמה פעמים. בשבת קודש ז' סיון אסרו חג בארץ ישראל, במהלך הטיש השייך היה לצפרא דיומא דשבתא, פנה כ"ק הרה"ק מהר"א מבעלזא זי"ע אל האורח רם המעלה גאב"ד פאפא, וסיפר לו עובדא דהוי אצל אביו הרה"ק מהר"ד מבעלזא זי"ע בהיותו בראצפערט, כי הנה בשבת בראשית שחל אז להיות בערב ראש חודש מרחשון, טעו ואמרו את ההפטר של בראשית במקום הפטרת מחר חודש, ונזכרו בדבר רק לאחר שהתחיל כבר בעל המפטייר את הברכות שלאחר אמירת ההפטרה, ויהי בשבת אחר הצהרים בפניא דשבתא, הורה כ"ק מהר"ד זי"ע בפתע לנאמניו לעבור מהשאטיר (אשר בו התפללו אז בשבת ויו"ט) וללכת לבית הכנסת,

ולהוציא שם ספר תורה ולקרות עוד פעם ז' קרואים בפרשת בראשית, ולומר את ההפטרה של מחר חודש. והמשיך מרן זי"ע בדבריו, וסיפר להרב מפאפא, כי הרב מראצפערט ה"ה הגאון ר' שאול ראזענבערג זי"ע שהיה חסיד בעלזא, נכנס באפוקי דשבתא אל הקודש פנימה, ואביו מו"ר מהר"ד זי"ע פנה אליו באמצע שיחת קדשו מתוך שמחה יתירה בזה הדברים, הנייתי מאד בהאי שבתא, כי קיימתי עתה מנהג קדמונים, כי כמו שהמנהג בימינו, המקובל בתפוצות ישראל הוא, לקרות פעמים רבות את פרשת וזאת הברכה בשמחת תורה, בכדי שכל אחד ואחד יזכה בחלקו לעלות לתורה, כמו כן היה מנהג קדמון לקרות גם כן את התחלת התורה בשבת בראשית כמה פעמים, בכדי שכולם יעלו לתורה, ואם כן, המשיך מהר"ד, היות ומכיון שאתרמיא ונזדמן לנו סיבה כזו, אפשר היה לקיים את האי מנהג קדמון הזה.

כתב ב"ביתו נאווה קודש שבת בראשית" להוסיף קוגל. בשלחן היום הוסיפו קוגל נוסף אצל הרה"ק רבי אהרן רוקח מבעלזא זי"ע לרגל 'שבת-בראשית'.

שבת בראשית - לבצוע על חלה עגולה. אצל הרה"ק רבי יקותיאל יהודה הלברשטאם בעל "שפע חיים" מצאנז-קלויזנבורג זי"ע, גם ל'שבת בראשית' אופים חלות עגולות, וטובלים את פרוסת 'המוציא' בדבש.

שמעתי מפי הרה"ג ר' אברהם אלעזר העסקל הי"ו עיה"ק ירושלים: הייתי נוכח בשבת בראשית באחת מן השנים, כשרבינו זי"ע ראה בעת שהוריד את המפה מן החלות בעת השולחן הטהור, שהביאו לפניו ב' חלות ארוכות כמדי שבת, ולא עגולות כנהוג בשבת בראשית, וביקש שיבדקו אם יש בביתו נאווה קודש חלה עגולה, וכאשר זו הובאה צירפם לב' החלות הארוכות, ולאחר נטילת ידיו, בירך על שלושתם את ברכת המוציא, ובצע וחתך הן את העגולה והן את אחת מהארוכות, ולאחר שאכל כזית, אמר רבינו זי"ע, בשערי תשובה ובבאר היטב(סימן תרע"ג סק"א), מובא מחלוקת הפוסקים בענין מי שאחז באמצע הכנת נרות שעוה למצות נר חנוכה, ותוך כדי הביאו לו שמן זית, האם יעזוב את נרות השעוה, אף שמבזה אותן בזה, או שידליק את נרות השעוה, הואיל וכבר התחיל בכך, ה"חכם צבי" (בסימן מה) סובר שידליק בשמן זית, וה"שבות יעקב" (חלק א, סי' לז), סובר שידליק בשל שעוה, עיי"ש באריכות בזה, ועל כן כדי לצאת ידי שניהם נהגתי כך.

ומפי הר"ר נפתלי קליין אנטווערפן, גם שמעתי שנכח בעת שהיה מקרה כזה, והוא שמע שרבינו זי"ע אמר כך: ברוך ד' שיצא לי פעם לצאת ידי שיטת הסוברים שצריך לבצוע ממש על שתי חלות, ע"כ.

שבת בראשית - להשאיר הפרוכת הלבנה. הרה"ק רבי יקותיאל יהודה הלברשטאם מצאנזקלויזנבורג זי"ע הורה שהפרוכת הלבנה וכן המפות הלבנות על הבימה ועל התיבה ישארו עד לאחר שבת בראשית.

שבת בראשית. מובא בישמח ישראל - אלכסנדר כל שבת נקראת "שבת בראשית", שעל ידי קדושת השבת יודע הוא שעדיין לא התחיל ועומד בבראשית. ו"ראשית חכמה יראת ד'".

מובא בכתר שם טוב כל ימות השנה, הן ימות החול, השבתות והמועדים הכלליים, הן המועדים הפרטיים, יום הכניסה לתלמוד תורה, יום הברית מצווה ושאר ימי בני-האדם ומאורעותיו, כולם מקבלים את חיותם משבת בראשית שבאותה שנה.

יש מאמר מאדמו"ר הזקן שהארה משבת בראשית מאירה בכל שבתות השנה. אדמו"ר האמצעי היה מאחל לעצמו לחוש את הגילויים של שבת בראשית בכל שבתות השנה, ועל-אחת כמה-זכמה לחוש את הגילויים האלה בשבת בראשית עצמה.

שבת בראשית בגימטריא, ד' ילחם לכם ואתם תחרישון, כמו שנאמר בספרים הק' שמשבת זו יש לקחת לכל השנה א"כ בוא ונתעמק על ד' ואז נחריש כל השנה.

ובפרט כמו שכתוב שהקב"ה עוד יושב ומסתכל על בני ישראל איך עושים את השבת הראשונה מיד אחרי המועדים, וגם הגימטריא של "שבת בראשית" הוא השקיפה ממעון קדשך מן השמים. וכן אם נבקש ונתפלל

עכשיו בוודאי יתקבל שהוא עת רצון ביותר והנה גם מרומו שהגימטריא הוא "וכל אשר תאמר אלי אעשה."

שבת בראשית. כל שנה אחרי החגים אל תרגיש גמרתי את העבודה אלא תתחדש כמו שבת בראשית, השבת מתחדשת בכל שבוע ויוצא עוד שש יום כך גם אתה תתחדש, ותתחיל מחדש.

הרה"ק בעל אמרי יהודה מבערוזאן ז"ע נהג לספר בכל שנה בפרשת בראשית מעשה זו מלידת הרה"ק ר' ישראל מקאזניץ ז"ע ובאמצע הסיפור היה מזמר הזמר מנוחה ושמוחה ואחר כך המשיך לספר.

מעשה שהבעל שם טוב ז"ע ישב עם החבריא קדישא בליל שבת קודש, ותיכף אחר קידוש שחך הבעל שם טוב ז"ע שחוק נורא מאד, ויראו כל החבריא לשאול אותו מה טיבו של השחוק הזה, כי המה לא ראו שום דבר שיגרום השחוק. ואחר כך ישב הבעל שם טוב הק' אצל השולחן כדרכו בקודש תמיד, ושחך פעם שני כנ"ל, והמתין מעט ושחך פעם שלישי, והיה הדבר לפלא בעיני כל הרואים, כי מימיו לא ראו דבר זה, וישימו כל החבריא עיניהם על הרה"ק ר' זאב קוצעס ז"ע שישאל הוא אצל הבעל שם טוב מהות השחוק מה הוא, כי היה דרכו תמיד בעת אשר עשן את הלולקע שלו במוצאי שבת קודש אז היה שואל אותו הרב ר' זאב הנ"ל מה שהיה ביום השבת. והיה במוצאי שבת קודש, בא הרה"ק ר' זאב הנ"ל לחדר הבעל שם טוב, וישאלהו לאמר, יגיד לנו רבינו מה טיבו של השחוק ששחך רבינו אמר, ויען להם, אנכי אראה לכם מהות הדבר ששחקתי.

ויצו הרב להעבד כנעניו שלו לרתום את הסוסים, כי כן היה דרך הבעל שם טוב לנסוע מעט מחוץ לעיר במוצאי שבת קודש, וירתמו הסוסים ויצו הבעל שם טוב לכל החבריא שישבו עמו, וגם צוה לקחת בגדי חול, וישבו כולם לנסוע עמו, ויסעו כל הלילה בלא ידעו מאין לאין, הבוקר אור, והם באו לעיר קאזניץ, ויתאכסן הבעל שם טוב אצל פרנס חודש, כי שמעו שמע הבעל שם טוב ויחרדו כל העיר לקראתו, ואחר התפילה צווה הבעל שם טוב לקרא אליו את ר' שבתאי כורך ספרים, ויאמר פרנס החודש, "מה לכם להזקן הזה אשר הוא בעירנו מאנשים הפשוטים, והן אמת כי איש ישר הוא, אבל איש פשוט מאד בלא תורה, ויען הבעל שם טוב, עם כל זה רצוני שיבוא אלי, וישלחו אחריו ויבא אליו, ויאמר הבעל שם טוב קרא נא גם את אשתך שתבוא לכאן, ויקראו לה ותבוא.

אז אמר: הרב ר' שבתאי, ספר נא לנו מה עשית בליל שבת העבר, אך הגד נא האמת, לא תכחד, וכל העם הטו אזנם לשמוע מה שישפר. ויען ר' שבתאי ויאמר, לא אכחד מאדוני את כל הנעשה עמדי, ואם חטאתי יתן לי אדוני תשובה ע"ז. אנכי מעודי מתפרנס ממלאכתי מלאכת הכריכה, וכל זמן שהיה לי כח הייתי מתפרנס ממלאכתי בריוח עד שהיה לי קצת עושר, והיה מנהגי שביום ה' בחצות, קנו אצלי כל צרכי שבת, מקמח ודגים ובשר ונרות וכל הצטרכות, ובערב שבת קודש משעה העשירית לא עשיתי מאומה, והלכתי לבית הכנסת לומר שיר השירים ותיקוני שבת, והייתי שוהה בבית הכנסת עד אחר התפילה של ליל שבת, כה היה מנהגי כל הימים בימי נעורתי. עתה בזקנותי, סבב עלי הגלגל, ואין עוד כי כח להתפרנס ממלאכתי, ועל כן אני חי חיי צער, ואין באפשרי להכניס כל הצטרכות השבת ביום ה', עם כל זה מצוה הזאת מהליכת בית הכנסת בערב שבת בשעה עשירית איני מניח, כי יעבור עלי מה, ואני אעשה את שלי. והיה בערב שבת קודש העבר, הגיע שעה העשירית ולא היה בידי אף פרוטה אחת על הוצאות שבת, וגם קמח לא הכינו מאתמול, וכראותי שאין לי שום מראה מקום על פרנסת השבת, וכאשר כל ימי לא נצטרכתי לבריות גם היום לא חפצתי לקחת מקצבה ולחזור על הפתחים, ונגמר בלבי טוב יותר להתענות ביום השבת מלקחת מתנת בשר ודם, אך יראתי פן אשתי הזקנה לא תעצור ברוחה מלקחת אצל שכנותיה נר או חלה, דגים או בשר, על כן בקשתי מאשתי לבל תקח מתנה משום אדם אף כי יפצירו בה, כי ישראל קדושים הן, כאשר יראו כי לא עשיתי שבת, יפצירו בה לקחת מאתם, והיא הבטיחה. והלכתי כך בתענית משעה עשירית לבית הכנסת ואמרתי לאשתי אם אלך מבית הכנסת כשיצאו שאר האנשים אז ישאלו אותי למה אינו דולק נר בביתך ולא אדע מה להשיב, ועל כן אתמהמה עד כלות העם לילך מבית הכנסת, ואז אילך לביתי ונקבל באהבה את אשר נגזר עלינו מן השמים. והלכתי לבית הכנסת, ואשתי כיבדה את

הבית ובערה מכל החורים לקנות על ידם השבת, ומצאה בתי ידיים ישן אשר נאבד מאתה זה כמה שנים, והיה על הבגד הנ"ל כפתורי ופרחי כסף וזהב כמנהג הבגדים הישנים מאחינו בני ישראל מאז, ותלך תיכף להצורף ותמכור את הכסף, והספיק לה על כל צורכי השבת בריוח, עד כי נשאר לה גם על יום א' לאכול, ותיכף קנתה חלה בשר ודגים וכל ערכה והכינה על יום השבת, ויען כי ידעה כי אנכי אתמהמה בבית הכנסת, קנתה שתי נרות גדולים להדליק על יום השבת. והיה בערב, כאשר כלו העם מבתי מדרשים, הלכתי אני מבית הכנסת, וראיתי מרחוק בביתי נר דלוק, אמרתי הנה לא עצרה זקנתי כח מלהתאפק לקחת מתנות בשר ודם, באתי לביתי וראיתי שולחן ערוך חלה דגים ויין לקידוש, אמרתי בלבי אם אקניט אותה אפריע את יום השבת, על כן התאפקתי ופתחתי באמירת שלום עליכם, ואמרתי קידוש תיכף ואכלתי דגים, אחר כך אמרתי לה במענה רך: הנראה כי לא תוכל לקבל את הרע. ולא הניחה אותי לגמור את דברי, ותאמר אלי: אישי, האם עדיין זוכר אתה את הבגד עם כפתורי הכסף אשר נאבד ממנו זה כמה שנים, ואמרתי הן. מצאתי היום בכבדי את הבית, ואת הכסף מכרתי לצורף, וממנו עשיתי את כל צרכי השבת, וכשמעי זאת זלגו עיני דמעה מרוב השמחה, והודיתי מאד להשי"ת על אשר שלח לי על יום השבת, ולא יכולתי להתאפק מרוב השמחה, ולקחתי את אשתי בידה, והלכתי עמה במחול שעה רצופה מרוב השמחה. וכן עשיתי אחר אכילת המרק לכבוד שבת רקדתי עוד הפעם בשמחה עם אשתי, וכן אחר אכילת הלפת, כי היה השבת כיד המלך. הכלל, ג' פעמים רקדתי עם אשתי בלילה הזה, כי לא יכולתי להכיל בקרבי רוב השמחה אשר זיכני השי"ת להתענג ביום השבת מבשר ודגים, מתנת הקב"ה ולא מבשר ודם, ובכן בקשתי מכם, תנו לי תשובה, ועלי לאשר ולקיים ככל אשר יצא מרבינו, כי השי"ת יודע האמת כי היתה כוונתי רצויה להודות לד' אשר גמל עלי.

אז אמר להבעל שם טוב לתלמידיו, האמינו לי כי כל הפמליא של מעלה שחקו ורקדו עמו, ומזה שחקתי גם אנכי. אחר כך אמר הבעל שם טוב לאשת ר' שבתאי, מה תרצי, לחיות שארית ימיך בעושר ובכבוד, או האם תרצה שיהיה לך בן לעת זקנתך, כי ר' שבתאי ואשתו היו חשוכי בנים, ותען האשה כמה עוד ימי חיי, חמשה שנים או אם בגבורות עשרה שנים (כי היתה קרובה לבת ע' שנה, וגם ר' שבתאי היה זקן בערך זה) על כן יותר טוב שיהיה לי שארית בבן הגון. ויאמר לה הבעל שם טוב, לכן התבשרי כי לשנה הבאה כעת חיה, את יולדת בן וקראת את שמו ישראל כשמי, והוא יאיר לך מאור בעולם האמת, ואם תודיעני אבוא על הברית מילה, להיות סנדק, וכדבריו כן היה, לשנה הבאה נולד לה בן והוא היה הרב המגיד מקאזניץ בעהמ"ס "עבודת ישראל".

ובספר שארית ברוך – בריזודוביץ (מדור קאזניץ אות ד') כתב: אמר הרה"ק ר' מאיר מגלאנוב ז"ע בשם חותנו מוה"ר יוסף זצ"ל מדאמבראווא, איך שהמעשה שנדפס ומספרים העולם מר' שבתאי זצ"ל אביו של המגיד מקאזניץ ז"ע, שבאיזה ליל שבת קודש רקד עם אשתו בשמחה רבה וכו', ונפקדו בבן זכר וה"ה המגיד ז"ע, על זה אמר "שמקובל שמצוה לפרסם" שהמעשה ההוא שקר גמור ומוחלט. אך המעשה שהיה כך היה, ר' שבתאי הנ"ל הלא היה כורך ספרים, והיה מתפלל בבית הכנסת בעיר שהיה דר שם, ומקומו בבית הכנסת היה סמוך לפתח בין שאר הבעלי מלאכות העניים כנהוג. ובאיזה פעם בליל יום כיפורים אחר תפילת שמונה עשרה של מעריב נולד פרץ וריב גדול בין הבעלי בתים אודות הבעל תפילה, ור' שבתאי הנ"ל כל שעת הריב היה עומד ומתפלל השמונה עשרה, ולא שם לבו כלל להריב. ואחר שגמר תפילתו אמר לו איזה בעל מלאכה עני, שהיה עומד אצלו בזה הלשון: שבתאי, הארכת כל כך בתפילת שמונה עשרה, האסט דיר א גוט יאר אויסגעבעטן [פעלת לשנה טובה], כי יהיה לך בזו השנה הרבה מלאכה לחזור לכוון המחזוריים כי בשעת הריב היכו העולם על המחזוריים להשתיק, ועל ידי זה נקרעו, והשיב לו הוא ז"ל, איך האב מיר א בעסער יאר אויסגעבעטן, איך וועל דאס יאר האבן א בן זכר וואס ער וועט פאר לייכטן די וועלט [אני פעלתי לשנה יותר טובה השנה אלד בעזר ד' בן זכר שיאיר את העולם]. ובשנה ההוא נולד המגיד.

גדולה היא שבת זו שנקראת "שבת בראשית", שלא כמו שאר השבתות שאין להם שם מיוחד. אין "שבת נח" או שבת לך לך", אבל יש גם יש "שבת בראשית".

הטור או"ח (סי' רצב) כתב: ומה שתיקנו בשבת ג' ענייניתפילות אתה קידשת, ישמח משה, אתה אחד. אתה קידשת כנגד שבת בראשית; ישמח משה כנגד שבת של מתן תורה, אתה אחד כנגד שבת שלעתיד לבוא, שבעתיד יהיה ה' אחדושו אחד. זוהי גדולתה של "שבת בראשית", שהיא ממשיכהמכוחה קדושה לכל שבתות השנה ובכל שבת אחת מסגולותיהשל השבת היא ה"בראשית". בשבת זו יש סגולה שלהתחדשות, ואפילו לימוד התורה מסוגל להבנה ולהעמקה יתירה לחידושי תורה נעלים ומועילים. על כן מן הראוי שנצל "שבת בראשית זו", שהיא תחילה מבחינת מנוף רוחנילהתעלות לכל שבתות השנה. חובה עלינו להקדיש בשבת זויתר כוחות ללימוד התורה, לגלות חידושי תורה, לקדש שבת זובקדושה ובטהרה, שהיא תהיה בבחינת מוליך ומביא לכל שבתות השנה. בשבת בראשית זו יש חשיבות רבתי לכך שכל אדם יקבל על עצמו איזו שהיא קבלה לפתיחת חומש בראשית, שתלווה אותו עד פרשת "וזאת הברכה". אין ספק, כי דבר שהוא בבחינת "על הסדר" מדי שבת בשבתו יכול להביא תועלת רבה שאין אנו יכולים להעריך את גודל עוצמתו.

בשנים האחרונות רבים קבלו על עצמם ללמוד מדי שבת את פירושו של רבי חיים בן עטר זצוק"ל, הלא הוא "אור החיים" הקדוש. סיפור נפלא אירע לרב יעקב יוסף אוירבך, רבה שלרמת חן, שאף הוא קיבל על עצמו ללמוד את פירושו "אורהחיים", והסיבה לכך היא על פי הסיפור הבא: בשנת תשנ"ח התגלתה מחלה חשוכת מרפא בגופו של נער, בנו של אחד מיקירי ירושלים התורניים. אביו של הנער שמעבעצת חבריו ועלה לבית העלמין בהר הזיתים, שם עמדלהתפלל לרפואת בנו ליד קברו של האור החיים הק'. משסיילומר את פרקי התהילים המיוחדים לתפילה על החולה, קיבלעל עצמו ללמוד מדי שבת בשבתו בפירושו "אור החיים". לתדהמת הרופאים, הבן החל להתאושש ולא עבר זמן רב עד שהבריא לחלוטין. זמן קצר לאחר מכן שמע האב כי הרב של רמת חן, הרב אוירבך, איבד את מאור עיניו בעקבות החמרה במחלת הסכרת. הרופאים סברו שאין תרופה או טיפול רפואי כלשהו שיכוליםלהשיב לו את ראייתו. מיהר האיש לבית הרב אוירבך והציע לולפקוד את קברו של רבי חיים בן עטר. "ביקש הרב חנינה בעד נפשו שיאירו עיניו כמקודם, כדי שיוכלמכאן ולהבא ללמוד כל שבוע בספר 'אור החיים'". הרב התקשה להאמין כי ישועתו תבוא ממעשה זה. ברם, לאחרהפצרות מרובות, נסע יחד עם האב להר הזיתים, עמד לידקברו של הצדיק ושפך ליבו כמים. הוא ביקש שיתעוררו עליורחמים רבים בזכות הצדיק, שיאירו עיניו כדי שיוכל ללמוד מדי שבת בספר "אור החיים". בשובו לביתו פתח הרב אוירבך את הספר. לתדהמתו הבחין כיהוא יכול לראות מעט מעט, כמתוך ערפל. למחרת ניסה שובואז כבר ראה יותר טוב, בתוך ימים ספורים נפקחו עיניו לגמרי. הרופאים הודו כי מדובר בנס רפואי של ממש. כמה צדקו חכמי ונציה שכתבו בהסכמתם לספר "אור החיים": "הטועם מיערת דבשו יאירו עיניו, כי כשמו כן הוא: אור החיים."

שבת בראשית. הגאון הקדוש מצאנו זי"ע אמר טעם אמאי נקראה שבת זו שבת בראשית, ולא כן הדבר בשבת נח ולך לך וכו', וביאר דהנה אמרו רז"ל במדרש דהעושה תשובההקב"ה בורא אותו בריאה חדשה, ולפי"ז נמצא דאחרי הימים נוראים אשר בני ישראל עשו תשובה וטהרו את עצמם מכל חטא ופגם, הרי הם כקטן שנולד מחדש, והלכך נקראת השבת הראשונה על שם המאורע 'שבת בראשית', ראשית הבריאה החדשה של כלל ישראל. וזהו מה שכתוב ב"תשואות חן" "ראשי חדשים לעמך נתת", הראשית העבודה הזו נתת לעמך שתעבדו עם הראשית.

הרה"ק מצאנו זי"ע פעם בשבת בראשית בקידוש בליל שבת לפני שהתחיל לעשות קידוש עם הכוס בידו עמד הרבה זמן להתבונן ואחרי הרבה זמן התחיל את הקידוש, ואחרי הקידוש אמר את ההסבר למה התעכב ושהה כל כך, והסביר עם משל לאדם שהולך ליריד והוא קונה שם סחורה על כל השנה להרוויח ושם צריכים לחטוף מציאות בבחינת חטוף ואכול כלשון חז"ל בגמרא כי שם יש הרבה מציאות בזול מאד והזמן קצר והמלאכה מרובה, ובמשך השנה מוכרים את זה ורק פעם בשנה בזמן היריד ישנו ההזדמנות הזאת שיוכל לרכוש כדי שיהיה לו סחורה במה להרוויח כל השנה, והנה באמצע זמן היריד אין זמן לשבת ולעשות חשבון מה קונים ואיך לסדר כל

הסחורה ורק אחרי שנגמר היריד ומגיע הביתה אז בהזדמנות הראשונה שיש לו הוא מתחיל לעשות חשבון לסדר כל הדברים שרוב הרווחים תלוי בסדר בכל דבר ההצלחה של כל דבר בד"כ זה תלוי בסדר של הדברים אם לא יסדר את הדברים כראוי וכהוגן אז יכול להיות שלא ירוויח שום דבר לכן צריכים לסדר הכל עם סדר.

ויש שנהגו המנהגים של הימים נוראים שיאכלו חלות עגולות ויטבלו בדבש, ופורסים פרוכת לבנה, ואומרים הרחמן הוא יחדש עלינו את השנה הזאת לטובה ולברכה, כדי שיומשך עלינו רוח טהרה וקדושה ממרום וישאר עוד רוח הקדושה של ימי הרחמים.

שבת בראשית, הקב"ה פירט אידן אין חדר הרה"ק בעל ה"צמח צדק זי"ע אמר, ששבת בראשית הוא על דרך כשמוליכין הבן לחדר, השמחה גדולה הוא אצל האב, כך שבת בראשית הוא מה שהקב"ה פירט אריין אידן אין חדר. ואיתא בתורת שלום - מההרה"ק הרש"ב זי"ע, כמו שראש השנה ויום הכיפורים תריכה הכנה מכל השנה, כן העבודה לראש השנה ויום הכיפורים הוא משבת בראשית, ואם לא תפס את עצמו בראש השנה ויום הכיפורים אז בא שבת בראשית ועוד יכול לתפוס מה שאפשר.

ווי אזוי איז אריבער געגאנגען ווי אזוי איז אריין געגאנגען. אצל הרה"ק בעל ה'בית אהרן' זי"ע הגיע אברך ושאל לרבי ווי אזוי איז אריבער געגאנגען דעם יום טוב, אמר הבית אהרן יום טוב גייט נישט אריבער, יום טוב גייט אריין [חג אינו עובר חג נכנס לבפנים]. ועל כן לא עבר עלינו החג הק', אלא נכנס בנו ולוקחים אנו עמנו לכל השנה.

לא להיות כ"מאטל נער. סיפר הרה"ק רצ"ה מזידיטשוב זי"ע היה אחד לא יוצלח שקראו לו "מאטל נער", והיה בחור מבוגר ובפי כולם קראו אותו "מאטל נער", והנה ביום אחד ב"ה התארס "מאטל נער" עם זיווגו, ומאז קראו לו "מאטל חתן" וב"ה הגיע זמן החתונה וראו את "מאטל חתן" לפני חופתו יושב ובוכה, ושאלו אותו למה אתה כל כך בוכה איזה כוונות אתה מכוון עכשיו, ענה "מאטל חתן", שעד עכשיו קראו לי עם שם "מאטל חתן" אבל עכשיו אני כבר נהיה בחזרה "מאטל נער", והנה על זה אנו צריכים לראות שלא נבכה רק נכניס בתוכינו את ה"ט שנישאר עם השם של היום טוב, וכל הפנימיות וההשפעות וישאר רושם אצלינו, ולא שאחרי החג אנחנו נשארים עם אותו ה"נער".

למה הראהו לעולי רגלים דווקא הנס של לחם הפנים. הרה"ק ה"אמרי אמת" מגור זי"ע מבאר הגמרא ביומא שמלמד שמגביהין אותו (לחם הפנים) ומראין בו לעולי רגלים לחם הפנים. ואומר להם ראו חיבתכם לפני המקום סילוקו כסודרו וכו' שנאמר (שמואל א' כ"א) לשום לחם חם ביום הלקחו. ולמה דייקא הנס זה והוא באבות מובא עשרה ניסים שנעשו במקדש, אלא ללמד לנו כסילוקו כך סידור כמו שאתה עכשיו אתה בוער כאש שבת אל פני האדון ד', אבל כך כשאתה הולך הביתה תישאר עם אותו האש. וזהו חיבתכם לפני המקום.

לדוד ד' אורי וישעי. אמרו פעמיים ביום, והנה אם נעשה חשבון בשנה אנו אומרים כערך 52 היום יום ראשון וגם יום שני, אבל לדוד ד' אורי אנו אומרים יותר כי בחמישים ואחד יום כפול שתיים, זהו יותר ממאה, ואנו אומרים זאת בהתעוררות יתירה כי יש אור וישעי אז אומרים בהתעוררות, אבל החכמה הוא שבימים של החורף לומר בהתעוררות גם.

הימים נוראים עדיין חל. בערוגת הבושם מובא דיעקב אבינו כשהלך לחרן ועבר מקום שהתפללו אבותיו כתוב ש"יהיב דעתיה למיהדר" איך יכול להיות שהיה במקום שהתפללו אבותיו ולא התפלל ועל כן מיד קפצה לו הארץ כנאמר "ויפגע במקום". ולכאורה מזה יכולים ללמוד שלפעמים אדם חושב איך עבר הימים הנוראים לא כדבעי ואיך יכול להיות שעבר ימים קדושים ונעלים לאין ערוך וככה זה עבר סתם, ע"כ אם רק חשיב ש"יהיב למיהדר"

מיד קפצה לו הימים האלו ויכול לתקנם עכשיו, א"כ בוודאי יכולים לפעול עכשיו גם ולא עבר זמנו.

אבל ה"היב למיהדר" צריך להיות בתנאי שבאמת מתחשק לחזור לימים הנוראים, כמו שכ"ק בעל האמרי חיים מויד'ניץ ז"ע היה אומר בנעילת החג של שמחת תורה והלוואי הייתי יכול לסובב הגלגל, ולהתחיל "רצון יראוי יעשה ואת שועתם ישמע ויושיעם".

מובא ב"דברי שמואל" שאחרי ימים קדושים כאלו צריכים להכניס בתוכינו הקדושה שישאר למך כל השנה. וסיפר על אחד החסידים שעמד על הגשר בעיר ווארשא וראה איך שבני אדם רצים אצים כמבולבלים, ואמר, רבש"ע היכן אתה והיכן אני, כיוצא בדבר אמר לו הקב"ה לאדם הראשון איכה, התבונן היכן היית קודם החטא, שתפוח עקבו של אדם הראשון היה מכהה גלגל חמה [ויקרא רבה פ' כ'] ושימש בבית ועליה [עי' בראשית רבה פ' כ"א], למעלה מדרגת מלאכים, ועכשיו איפה אתה, איך נפלת כ"כ. וכן בשבת קודש זה צריך כל היהודי לומר לעצמו, איכה, הלא אך זה עתה היה חודש תשרי, ראש השנה, עשי"ת יוה"פ, סוכות, ושמנו"ע ושמחת תורה, אשר כל אחד התעלה והרגיש בעצמו התעוררות הלב, איכה, איך כבר שכחת מהכל וכלא היה כלום חזרת לקדמותך.

שומרים הפקד לעירך, פירושו צריכים להפקד שומרים שלא יברח ההתעוררות מימים אלו.

וב"ישמח משה" (פרשת קדושים) והנה כבר פירשתי בפסוק (ירמיה ל"א י"ו) - [טז ירמיה לא טו] כה אמר ה' מנעי קולך מבכי וגו'. כי בימים הנוראים והקדושים בודאי נפעל בכל שנה, וזה שאמר יש שכר לפעולתך, ושמא תאמר אם כן מדוע לא בא בן ישי הלא אין הדבר תלוי אלא בתשובה, על זה אמר (ירמיה לא טז) ושבנו בנינו לגבולם, ר"ל שחוזרין בהם ועושין מה שעשו ואין להם עזיבת החטא, והעיקר הוא שלא לשוב לגבולם.

בסוף מסכת מגילה תנו רבנן משה תיקן להם לישראל שיהו שואלין ודורשין בענינו של יום הלכות פסח בפסח הלכות עצרת בעצרת הלכות חג בחג: במהרש"א שם הא דנקט בברייתא שלש רגלים פסח ועצרת וחג ולא נקט נמי ר"ה ויוה"כ דכתיבי ג"כ בזה הפרשה י"ל דלא תיקן משה בשאר מצות משום דלא אתיין מזמן לזמן וה"נ ר"ה ויוה"כ לא מקרו מזמן לזמן דיש לאדם ליתן לבו לתשובה בכל השנה כמו בר"ה ויוה"כ משא"כ בשלש רגלים דמצותן בזמן בענינו של יום ומה"ט נמי מספקא לן בפרק בכל מערבין אם אומרים זמן בר"ה דלא מיקרי שפיר מזמן לזמן אלא שלש רגלים דכתיב בהו מצות ראייה ושמחת חגיגה:

מכאן ראייה שכל השנה צריכים לזכור מראש השנה ויום כיפור.

כמו שאמר הרה"ק מבעלזא ז"ע לבעל תוקע ששאלו מה עליו לכיין בתקיעות, ענה בשעת התקיעות תכוון "רחמנא אמר תקעו", אבל בכל השנה תזכור שאתה בעל תוקע, ועל כן צריכים לזכור בכל השנה את ענין ראש השנה ויום כיפור ולהיזהר שלא ליכשל.

יהא רעווא קמיה דתשרי על עמיה, כמו שאמרו דתשרי הכוונה על חודש תשרי שזה יהיה שרוי על העם.

ותשרי מלשון שרי ואסיר, כמו מתיר אסורים, יכולים לפתוח כל המחיצות ולפתוח כל הקשיים.

בספר יעיר קינו כותב הנביא אומר מכף רגל ועד ראש אין בי מתום, ידוע דשמיני עצרת נקרא "רגל" בפני עצמו, והנה הנביא אומר ש"מכף רגל" משמיני עצרת עד "ראש" הכוונה לראש השנה. אין רואים אותו בהתעוררות כל כך. הוא רק מופיע מראש השנה עד עצרת, על כן צריכים ליזהר ולהישמר גם להופיע בכל השנה בבית המדרש ולעשות מעשים הגונים כל הזמן.

יזכר לך עתה אתמול מה שדברת, תזכור מה שדברת אתמול הבטחת הבטחות בימים נוראים אל תשכח.

והמליץ הרה"ק מהר"ש מבעלזא ז"ע בפסוק "שתולים בבית ד' בחצרות אלוקינו יפריחו", "שתולים בבית ד'" כשאני בבית ד' אני שב בתשובה, אבל "בחצרות" כשאני יוצא לחצרות אז "אלוקינו יפריחו" כל הגעטליכקייט פורח.

לדעת אפילו בימים אלו של אחרי ה"ימים נוראים", צריכים להיזהר שלא יפריח כל הקבלות טובות.

החיים הם רק מדף גמרא. הרה"ק מרימנוב ז"ע היה אומר שאם רוצים שישאר משהו מהחג זהו רק דף גמרא.

התורה מכשרתו אמר בעל ערוגת הבושם, לכל הבעיות התורה מכשיר אותך, תלמד קצת ואז הכל יעבור,

בשפת אמת (תבוא, תרנ"ב) מבאר וז"ל: במדרש תנחומא שהתורה נמשלה למים ע"ש שחושב כמה דברים ומה מים מי שא"י לשוט בהם נטבע כו' ע"ש. והענין הוא כי יש מים שיכולין לעבור בהם וכמו כן פשיטות התורה שיש לפי השגות האדם עד טיבורו עד צוארו. אבל יש מים עמוקים שאין להם סוף ונקראו מי שטו שא"י לעבור רק היודע לשוט. והוא מי שיכול לבטל עצמו ולהיות קל ע"פ המים שממית עצמו על התורה ואז יכול לרדת במים עמוקים האלו. ובאמת הכל זוכין בכח התורה שמלמדת איך לכוונס לעמקי תהום. כי הלא א"י ללמוד לשוט רק במים כמו כן התורה מלמדת איך לבטל עצמו ולעלות לפנימיות התורה. וזה שמוע תשמעו כי אין סוף לחדרי תורה.

בשם משמואל (תרומה תרע"ב) וז"ל וזקני (הרה"ק מקאצק) זצוקלה"ה דבוריו האחרונים קודם הסתלקותו אמר כל מי שיניח את ראשו בתורה הנני ערב בעדו שיהי' ממנו בזה ובבא ומה שהוא "לייטשי מטשוטשים" (פירושו רגש ריקם) ילך לנוקבא דתהומא רבה.

אין שמירה כתורה אין סגולה כתורה. אחד ביקש מהינוקא מקארלין ז"ע שמירה לדרך, ענה לו, אני לא נותן שמירות, אם אתה רוצה שמירה תלמד כל יום גמרא.

כ"ק בעל ה"אמרי אמת" מגור ז"ע אמר שאנו מבקשים בכל יום "ותרגילנו בתורתך" ולכאורה אנו לא רוצים שיהיה מלומדה'דיג, בלי הרגל אלא בהתחדשות אז איך מבקשים "ותרגילנו" אלא, כמו שאוכלים כל יום, וכל יום אתה אוכל שוב עם חשק כך צריך להיות הרגל כל יום בתורה אבל עם חשק כמאמר הרה"ק מקאצק על דברי חז"ל ימלא כרסו בש"ס ופוסקים ולכאורה למה אמרו לשון "כרסו" ולא "ראשו" אלא כמו הכרס כל יום צריך לאכול ובהתחדשות, ונהיה רעב מחדש, כך הגמרא ותורה צריך להיות בהרגל כל יום אבל עם התחדשות.

והמקובל ר' חיים פלאגי' כתב על הימים אחרי שמחת תורה, וז"ל. ומנהג חסידים לקדש את עצמם ביום הכיפורים ואח"כ, ומיום שמחת תורה עד שנים עשר יום אחרי החג לעומת י"ב חדשי השנה היו נאספים אל בתיהם באלו י"ב הימים ומחזירים על לימודם כל אחד לפי שיעורו, והוא סגולה נפלאה להיות לעושי אלה וכו', וכל אשר יעשה יצליח הן בתורה הן בעבודת ד' והן בחסידות והן בעבודת משא ומתן, וכן נהגתי.

הרה"ק ר' מנחם מענדל מרימנוב ז"ע אמר שאחר החג וחודש חשון יתאמץ ביראת שמים ותלמוד תורה לשמה, כי הוא תחלת השנה והוי סימנא טבא לכל השנה,

המהר"ל מבאר שהמילה "קדוש" מלאך נקרא קדוש, אבל אדם מחומר אין נקרא קדוש, אבל אם עובד עם עצמו אז הוא קדוש, אבל אם לומד תורה אז הוא נכנס למקום שאין שום מלאך ושרף רשות ליכנס שם.

לימוד התורה כה גדולה יותר מאשר הכהן גדול שנכנס לפני ולפנים. בגמרא (סוטה ד.) אמר רבא כל הבא על אשת איש אפילו למד תורה דכתיב בה יקרה היא מפנינים מכהן גדול שנכנס לפני ולפנים היא תצודנו לדינה של גיהנם, א"כ האדם הכי קדוש ביום הכי מקודש הוא הכהן הגדול ביום הכיפורים, ונכנס למקום הכי מקודש בקודש הקדשים "לפני ולפנים" והנה פותחים דף גמרא נחשב כ"לפני ולפנים".

אחד למד גמרא ופתאום צלצל הטלפון אומרים לו סליחה לא יפה אתה באמצע הלימוד ומדבר בטלפון, אבל בגמרא חגיגה (יב:) כתיב לשון נורא

שצריכין לומר לו אמר רבי לוי כל הפוסק מדברי תורה ועוסק בדברי שיחה מאכילין אותו גחלי רתמים שנאמר הקוטפים מלוח עלי שיח ושרש רתמים. למשל כמו אחד הולך עם הספר תורה ופתאום רואה מאה שקל על הריצפה מתכופף להרימו, ובוודאי לשוטה יחשב, וגם אותו דבר צריכים להרגיש דביבור באמצע הלימוד.

בעל ה"סדר היום" מביא מסיר אזנו משמוע תורה גם תפילתו תועבה, באם אדם אומר "מסיר אזנו" כי שמע כבר שנה שעברה, גם הקב"ה אומר את תפילתך גם שמעתי שנה שעברה וזהו "תפילתו תועבה".

מובא מהגאון ר' חיים מוואלוז'ין ז"ל ש"לימוד התורה בשמחה הוא פי כמה מתורה בלא שמחה".

ומסופר על ר' נחום שאדיקער זצ"ל, היה צם הרבה עם הפסקות, ופעם באמצע הצום אמר לבנו שיביא לו איזה מאכל, ואכן שבר את צומו, אח"כ שאלו למה הפסקת את הצום אולי לא מרגיש טוב, ענה: לא, ב"ה אני מרגיש בטוב, אלא הייתי באמצע התוספות והרגשתי שאני רעב, ולכן הפריע לצמצם את מוחי בתוס' על כן שברתי את הצום. להבין לימוד תורה ולהבין הרבה יותר מתעניתים.

אין מים אלא תורה. אמר הגאון ר' אברהם גניחובסקי זצ"ל, לבחור. משל שהיה אחד שהיה לו כלי עץ יקר מאוד ונפל לבור עמוק וא"כ מה נעשה והיה שבור ורצוף שכלי יקר נפל, אמר לו חכם תביא לי מים וכך מילא את הבור מים ועלה הכלי והוציאו.

והנמשל הכלל בעולם כשיש זמן קשה הוא מנסה לפתור מכל הצדדים, ומה שהוא עושה לא מרויח אבל יש עצה אחד מים ואין מים אלא תורה. וזהו הפתרון הכי טוב.

חזון איש ז"ל באגרותיו כותב שתורה הופך את האדם מגשמי לרוחני. א"כ זהו כח התורה לחולל מהפכות. והנאה שיש לאדם מהלימוד וזהו הוא מעדן על לשמי מעלה.

כל אחד יכול להתחיל ללמוד, אומרים בדרך צחות שיעקב אבינו למד ארבע עשרה שנה בשם ועבר, אבל דבר זה לא כתוב במפורש אלא איזה חז"ל. וכל ילד קטן יודע מזה, וזה גם לימוד לאלו שמתחילים עוד בשלא לשמה, וחושב, מי ידע אם אני לומד, אלא כמו יעקב אבינו ע"ה שלא כתוב במפורש אבל כולם יודעים וזהו שאנו צריכים להחזיר ללמוד וזהו החיות,

המהר"א מבעלזא זי"ע אמר שעושים סיומים בתשעת הימים עם בשר, ולכאורה איך מותר לעשות כך, אלא אם לומדים מותר לאכול בשר, כי כשלומדים אין חורבן, כי שם נמצא הבית המקדש, ולכן מותר לאכול בשר כי בבית המקדש מותר לאכול בשר.

בצרו המור מובא שיש כפורת דוקא על הארון, כי שם נמצא התורה והלוחות, והרמז לזה כי כפרת הוא מלשון כפרה, והתורה מכפרת יותר מכל הקרבנות.

בגמרא ברכות (סא.) אמר רב יצר הרע דומה לזבוב ויושב בין שני מפתחי הלב שנאמר זבובי מות יבאיש יביע שמן רוקח, ולכאורה מהו הדמיון לזבוב. אלא כמו זבוב עושה קול ומסתובב מתחת לאוזניים שלך ומעצבן אותך, ולא יכולים להתרכז אבל האמת הזבוב לא יכול לעשות לנו כלום, וכן היצר הרע הוא מסובב אותך אבל באמת הוא לא יכול לעשות לך כלום.

כמו שאומרים בסלאנים, עמלק ובלק יש ביניהם אותיות בל ביחד זה בלבב שתפקיד הוא קודם לבלבל אותך ונשאר אותיות עמלק זה אשר קרך, קודם מבלבלים אותך ואח"כ מקרר אותך.

שמחה של מצוה. הגאון ר' שמואל איועירבאך שליט"א שמע מנכד של החפץ חיים זצ"ל, שכשמורו ה"חפץ חיים" עשה חשבון הנפש בסוף ימיו, (ואז כבר יכלו לשמוע) ושמעו איך שתובע מעצמו, איפה היה השמחה של מצוה, אולי כבר היה הכף מכריע לטובה, אבל חסר השמחה של מצוה. ולמה לא שימחתי, אבל אם אני עוד חי, אפשר לתקן עוד.

איך עוברים מהימים הגדולים לימי חולין, שאלו פעם ללעכוויטשער זי"ע וענה: אומרים בשם ר' אהרן הגדול שהתורה הוא נצחי וא"כ איך יכולים

להביא קרבן תודה כהיום, אלא כתיב וכי תזבחו זבח תודה לד' לרצונכם תזבחוהו (ויקרא יט, ה), אם רוצים היום להקריב קרבן תשחט רצון במשוה, כמו המשוה של חמץ למצה (בין אות ה לאות ח הוא משוה דבר קטן) כל גם ברצון מיד אם הקרבת רצונך קצת זהו "קרבן תודה לד'", ולא משנה מהו הקרבת הרצון או עם הפה או עם הלב, והעין.

כמו שמובא בתניא (פרק כז) כל מה שהאדם זוכה יצרו אפי' שעה קלה ומתכוין לאכפיה לס"א שבחלל השמאלי כגון שפחת לאכול ומאחר סעודתו עד לאחר שעה או פחות ועוסק בתורה באותה שעה. כדאיתא בגמ' שעה רביעית מאכל כל אדם שעה ששית מאכל ת"ח. והיו מרעיבים עצמם שתי שעות לכוונה זו אף שגם אחר הסעודה היו לומדים כל היום. וכן אם בולם פיו מלדבר דברים שלבו מתאוה מאד לדבר מענייני העולם וכן בהרהורי מחשבתו אפי' במעט מזעיר דאתכפיה ס"א לתתא אסתלק יקרא דקב"ה וקדושתו לעילא הרבה ומקדושה זו נמשכת קדושה עלינו על האדם למטה לסייעו סיוע רב ועצום לעבודתו ית'. וז"ש רז"ל אדם מקדש עצמו מעט למטה מקדשין אותו הרבה מלמעלה לבד מה שמקיים מצות עשה של תורה והתקדשתם וכו' כשמקדש עצמו במותר לו ופי' והתקדשתם שתעשו עצמכם קדושים כלומר אף שבאמת אינו קדוש ומובדל מס"א כי היא בתקפה ובגבורתה כתולדתה בחלל השמאלי רק שכובש יצרו ומקדש עצמו. והייתם קדושים כלומר סופו להיות קדוש ומובדל באמת מהס"א ע"י שמקדשים אותו הרבה מלמעלה ומסייעים אותו לגרשה מלבו מעט מעט:

ובסוף תענית מובא שיום שהקריבו קרבן הוא יום טוב, וא"כ אמר הלעכוויטשער שאם שוחטים רצון הוא גם נחשב כמו קרבן אז תעשה יום טוב ובזה יהיה ההמשך מיום טוב לימי חולין ואז בביתך לא יהיה בכלל ימי חולין כי כל יום יש לשחוט רצון.

מחפשים את הנמצא הם עדיין מחפשים, הם משקיעים הון עתק כדי לחפש איך נהיה העולם הענק הזה, גדולי הכישרונות שבכל דור ודור מבלים שנים רבות במחקרים, מסכנים חיי אדם, כדי למצוא גרגיר נוסף של מידע, כאשר הם יודעים מראש שאין שום סיכוי שהם יגיעו בחיפושיהם לדבר ברור, או שהם אי פעם יקיפו בידיעתם את כל היקום האדיר בחלקו המוחשי. נתאר לעצמנו את אחד מגדולי המדענים פוגש ילד יהודי מכיתה א', ושואל אותו מה אתה לומד ילד? והוא עונה לו חומש בראשית, מה כתוב שם הוא שואל? הילד משיב בביטחה, כתוב שם מי ברא את העולם, באלו שלבים, כמה זמן ארכה הבריאה, ומתי בדיוק נברא העולם. תראה לי בבקשה את ספרך, מבקש המדען, הוא קורא בו עד סוף מעשה בראשית ונותר המום, כל המידע שאין סיכוי שאי פעם המדענים יגיעו אליו כבר כתוב בספר עתיק העובר בירושה דור אחר דור, ללא שינוי של קוצו של יוד! על מה אם כן הוא משקיע ועמל כל חייו? עבור מה השקיעו משאבים רבים כל כך שבערכם היו מפרנסים את כל עניי תבל במשך עשרות שנים, או מטרות נעלות אחרות המביאות תועלת וטובה לעולם. אשרינו שזכינו להיבדל מן התועים, אנו עמלים והם עמלים, אנו עמלים בדבר בטוח ומוחלט, והם עמלים בהבל וריק שלעולם לא יהיה בטוח ולא מוחלט.

פרשת בראשית

מובא בזר זהב, מהר"י אסאד נעיצת סוף התורה בתחילתה. אמרו חכמינו ז"ל (מגילה ט), שכאשר תרגמו הזקנים את התורה לפני תלמי המלך, כתבו 'אלוקים ברא בראשית'. ואפשר לקשור את סיומה של התורה, 'לעיני כל ישראל' (דברים לב, יד) עם התחלתה, רק לעיני כל ישראל, ליהודים, נכתב 'בראשית ברא אלוקים', ואילו לגבי הגויים צריך להיות 'אלוקים ברא בראשית'.

לחבר סוף התורה לתחילתה. אמר הרה"ק מאוסטורבוצה זי"ע דהנה איתא בגמרא (מגילה ט). ששנו לתלמי המלך וכתבו לו אלוקים ברא בראשית, כדי שלא יהיה פתחון פה למינים. ואיתא בגמרא (נדרים י:): שלא יאמר אדם לד' קרבן, או לד' עולה, רק קרבן לד', או עולה לד', שמא ימות באמצע דבריו ונמצא דהוציא שם שמים לבטלה. ומהאי טעמא לא כתוב אלוקים ברא בראשית, והנה בלוחות הראשונים כתוב (שמות לב, טז) "חרות על הלוחות",

ואמרו חכמינו ז"ל, (ערובין ד.) אל תקרא חרות אלא חירות, חרות ממלאך המות, כי לולא נשתברו הלוחות הראשונים לא שלט המות בעולם, וזה פירוש הפסוק, (דברים לב, יד) "ולכל היד החזקה אשר עשה משה לעיני כל ישראל", פירש רש"י זו ששבר את הלוחות, ולכן כתוב (בראשית א, א) בראשית ברא אלוקים, אבל אם לא שבר את הלוחות, היה יכול לכתוב אלוקים ברא בראשית.

נעיצת סוף התורה בתחילתה. אמר האמרי אמת – גור התורה מסתיימת באות למ"ד, ומתחלת באות ב"ת והם אותיות ל"ב, וזה דאיתא (סנהדרין קו): הקדוש ברוך הוא ליבא בעי.

נעיצת סוף התורה בתחילתה. אמר הבית ישראל – גור (תש"כ)אולי זה הרמז סמיכת לעיני כל ישראל בראשית, כדאיתא בשם הרבי ר' אלימלך ז"ע (עיין "נועם אלימלך" ריש פרשת אחרי) שצדיקים יכולים בתפילתם לברוא שמים וארץ חדשים, ומתבטל על ידי הדינים ומעוררין רחמים, וזאת רמז להם משה רבינו ע"ה לעיני כל ישראל בראשית, שהם יוכלו לעשות זאת.

נעיצת סוף התורה בתחילתה. איתא בדברי יוסף - טשאבא הנה כבר אמרו חכמינו ז"ל (בראשית רבה א, א) בראשית בשביל תורה ובשביל ישראל שנקראו ראשית. והנה לכאורה צריך להבין מה יחוס להם לישראל שקבלו התורה וקיום מצותיה. כיון שהיה על ידי כפיה שכפה עליהם הר כגיגית, ואמרו חכמינו ז"ל מכאן מודעא רב לאורייתא לומר אנוסים היינו, ואם כן מאין יהיה להם שכר כיון דההכרח לא ישובח, ומה היה אם כן תכלית הבריאה, ושלמה אמר (קהלת יג, ד) "והאלוקים עשה שיראו מלפניו". אכן יש לומר דהשכר על קיום המצוה הוא על הרצון דהיינו המחשבה והיא השמחה של מצוה שעושים ישראל במחשבות טהורות ומסירות הנפש, ואינם עושים משום אונס, אבל עושים מאהבה בלב שלם ובנפש חפצה, ועל כן אמר להם משה בתוכחה (דברים כח, טז) "תחת אשר לא עבדת את ד' אלקיך בשמחה וטוב לבב", כיון דאין רק מעשה בלא מחשבה, ועל זה אין לבקש שכר כאמור כי ההכרח לא ישובח כיון שהיה על ידי כפיה. ואם כן זהו הכוונה "בראשית" דהיינו בשביל ראשית ירצה בשביל המחשבה שהיא הראשית כי סוף מעשה במחשבה תחילה ברא אלוקים, כי רק על ידי המחשבה דין הוא שיטול שכרו. ורק זהו תכלית הבריאה כאמור. ובה יש לומר סמיכת התורה, כי סיום התורה לכל היד החזקה, ואיתא בציוני דהיינו כפיית ההר, ואם כן קשה מאין יש להם לישראל בקשת שכר חלף עבודתם אשר זהו תכלית הבריאה, וזהו רק על ידי בחירה חפשית אבל לא על ידי אונס, ועל זה אמר בראשית ברא דהיינו בשביל המחשבה ושמחה של מצוה אשר הם ששים ושמחים לעשות רצון קונם ולא משום אונס חס וחלילה, ואם כן דין הוא שיטלו שכר, והיא היא תכלית הבריאה.

נעיצת סוף התורה בתחילתה. מובא בקול מנחם חכמי ישראל וזקניהם נקראים בשם "עיניים", כמו שכתוב בכמה מקומות, "עיני העדה", ובאה התורה להגיד לנו ש"בראשית", שהנער שעודנו בראשית דרכו, צריך להיות דאגתם של עיני כל ישראל, להשגיח עליו בעינא פקיא, שלא יתעה חלילה מדרך השכל, וזה הקשר לעיני כל ישראל – בראשית, אתה גמרת את חובך וזקנת ושבת, אבל מה יהיה עם ה"בראשית", צריך אתה לחנך את ילדיך גם כן בדרך התורה.

נעיצת סוף התורה בתחילתה. ביאר כ"ק אדמו"ר מצאנז שליט"א "בראשית ברא אלוקים את השמים ואת הארץ" (בראשית א, א), ובסוף התורה "ולכל היד החזקה ולכל המורא הגדול אשר עשה משה לעיני כל ישראל" (דברים לב, יד), ובבעל הטורים בראשית, אותיות ירא שבת (תקוני זוהר בהקדמה), לומר לך שבזכות שבת נברא העולם, וצריך ביאור. והנראה לבאר דהנה אמרו חכמינו ז"ל (עירובין ג): שתי שנים ומחצה נחלקו ב"ש וב"ה אם נוח לו לאדם שנברא יותר משלא נברא או להיפך, עד שנמנו וגמרו נוח לו לאדם שלא נברא יותר משנברא, ולכאורה צריך להבין שהקדוש ברוך הוא שהוא רחום ורחמי על כל מעשיו מדוע ברא את העולם אם טוב לו לאדם שלא נברא, ועל כרחק צריך לומר שאפשר לתקן מעשיו ועל ידי זה יהיה טוב לו שנברא, כי "טוב ד'

לכל ורחמי על כל מעשיו" (תהלים קמה, ט) והנה אמרו חכמינו ז"ל (שבת קיח): כל המשמר שבת כהלכתה אפילו עובד עבודה זרה כדור אנוש מוחלין לו, ושבת הוא אתון תשב, וכשהאדם שומר שבת כהלכתה על ידי זה אפשר להתעלות מאד ולעבוד על עצמו לתקן מעשיו שיהיה טוב לו שנברא, ובה מובן הרמז בבעל הטורים שבזכות שבת, שעל ידי זה יוכל להתעלות, נברא העולם, שעכשיו טוב לו שנברא. ועל ידי זה נראה מה שנקרא שבת בראשית ולא כן בשבתות נח, לך, וכיו"ב, דחסידי קמאי תיקנו שאחר שעבר כל חודש תשרי שזהו ירח האיתנים, שבני ישראל עסוקים בו לעשות הרבה מצוות ומעשים טובים, ועובדים את ד' ביראה, ואומרים סליחות, ועושים תשובה שלימה, והאדם חושב לעצמו אוי לי איך שעבר עלי כל החודש הזה בלי שום הרהור תשובה, ונשארתי כמו שהייתי מקודם, ועל כן רצו תלמידי הבעל שם טוב להמשיך ההשפעות של הימים הנוראים עד שבת בראשית שלא יחשוב שאפסה עוד תקוה רק אפשר עוד לתקן ולשוב בתשובה שלימה לפני הבורא כל עולמים, ועל כן תיקנו שעוד ינהגו המנהגים של הימים הנוראים שיאכלו חלות עגולות ויטבלו בדבש, ופורסים פרוכת לבנה, ואומרים הרחמן הוא יחדש עלינו את השנה הזאת לטובה ולברכה, כדי שיומשך עלינו רוח טהרה וקדושה ממרום וישאר עוד רוח הקדושה של ימי הרחמים. ונראה שמפני כן מתחילים התורה אחרי שמחת תורה שבאמת היו צריכים להתחיל אחרי חג השבועות שאז ניתנה התורה, ודין הוא שנתחיל מאז לקרוא התורה בפרשת בראשית אלא רצו להראות שאף שעבר כל חודש תשרי אפשר עוד להתחיל הכל מבראשית ולשוב בתשובה שלימה, ואיתא שמושה רבינו תיקן להם לישראל מצות השבת במצרים, דכן איתא בטור (סימן רפ"א) דזהו הפירוש מה שאנו אומרים (בשמונה עשרה בתפילת שחרית בשבת), ישמח משה במתנת חלקו, שכשהיו אבותינו במצרים וראה כובד השעבוד ביקש מפרעה שיתן להם יום אחד שינוחו בו ונתנו לו, ובחר יום השביעי, וכאשר נצטוו על יום השבת שמח משה שבחר בו, ומשה רבינו למד עמהם אז תורה ועבודת ד' ועל ידי זה ידעו קצת מיהדות בתוך הני' שערי טומאה. ועל פי זה מובן נעיצת סוף התורה לתחילתה על פי מה שמובא בה"עיקרים" (מאמר רביעי סוף פרק כ"ו ועיי"ש) פירוש הפסוק (תהלים קל, ד) "כי עמך הסליחה למען תורא", שמכיון שהקדוש ברוך הוא סולח לחטאים, ממילא זה מביא מורא להאדם, על ידי שידוע שאם יעשה תשובה לא יבוא לו עונש, אז הוא רוצה לעשות תשובה, וזה עשה משה לבני ישראל שם במצרים שנתן להם מצות השבת, שמסוגל לתשובה כמו שביארנו, ועל ידי זה הביא מורא על ישראל, וזהו לכל 'המורא' הגדול אשר עשה משה לעיני כל ישראל, ואיך עשה המורא הגדול על ידי 'בראשית' אותיות 'ירא שבת' ששבת שמסוגל לתשובה מביא מורא ויראת שמים על ישראל, ברא אלוקים את השמים ואת הארץ, שאפילו כבר היה על הארץ ונפל במדריגות יכול להתעלות על השמים על ידי השבת.

לעיני כל ישראל - בראשית לשלב ב' הדברים, שמעתי מהרה"ח ר' יונה פריעדמאן שליט"א היות שהעולם נברא בעיגול, חז"ל אמרו שהקב"ה אסתכל באורייתא וברא עלמא, ולכן משלבים ב' הדברים שיהיה כעגול. ואולי עושים זאת כדי שיהיה נראה סגור ומוסגר, כדי לא להשאיר פתח קטן בלי תורה, ולרמז לנו לא להשאיר ריק כל דקה וכל רגע למלאות בתורה.

לעיני כל ישראל - בראשית. הכל בהתחדשות, והנה ידוע דלעיני כל ישראל הדרש הוא על משה רבינו ששבר את הלוחות, והנה בירושלמי מובא דבר פלא שכשבני ישראל חטאו רצה הקב"ה להוציא מידי של משה את הלוחות, ומשה רבינו החזיק ולא רצה לתת בחזרה, וההסברים בזה הוא מובא בהרבה ספרים, אבל נקודה מעניינת ששמעתי מהרב ר' חיים שאול קופמאן זצ"ל שכאן טמון לימוד מאוד גדול, שכל מה שאומר לך בעל הבית עשה חוץ מצא, הוי אומר שהקב"ה הוא הבעל הבית ומה שאומר חייבים לשמוע, חוץ מצא, שאומר לך תצא ממני אני לא מקבל אותך זה לא חייבים לשמוע אלא יכולים לעשות תשובה ולהתנהג טוב מעכשיו, וזהו הלימוד לעיני כל ישראל אפילו שאתה במצב שצריכים לשבור את הלוחות אבל תחזיק בעצמך אל תתן את נשמתך ליפול אלא בראשית תתחיל בהתחדשות, וכמו אצל קין שואלים אותו למה נפל פניך, ומה השאלה בוודאי אם מקבלים מאח שלי את הקרבן וממני לא, אז מה שאני אשמח? אלא מאי, הטענה למה נפל פניך תמשיך בעבודת ד', כי זה חיינו להבין שיש עליות וירידות אבל לא ליפול ברוח ח"ו.

וכן ראינו שרות המואביה ונעמי ובעז היתה להם הזכות להיות שבורים ורצוצים, רות אלמנה נעמי ג"כ אלמנה, בעז ג"כ התאלמן, אבל ככה לא נולד משיח, הם פשוט לא הלכו עם האף למטה אלא הרימו את עצמם וככה יש לידת משיח.

והנה רש"י מקשה בשם רבי יצחק מה טעם פתח בבראשית היה להתחיל במצות החודש. והנה עיי"ש מה שתיירץ, ועיין ברמב"ן שהשיג שזה אינו קושיא. אבל בס"ד אפשר לבאר שמה שרש"י טוען שצריך להתחיל במצות קידוש החודש. זוהי ג"כ ללמד לנו דרך כי ידוע שכלל ישראל נמשלו ללבנה והולכים לימי הלבנה, כי היא מתקטנת ושוב מתחדש כל הזמן בהתחדשות, אז בין כך ובין כך אם מתחילים מבראשית או קידוש החודש הכל מרומו להתחיל דף חדש, וכל אחד בעבודתו חסר לו ההתחדשות כדי שלא יהיה כמצוות אנשים מלומדה.

דרכיה דרכי נועם וכל נתיבותיה שלום. מובא בחתם סופר (על התורה) והנה התורה ניתנה לנו רק על ידי שמחה, והנה פרו ורבו נשים אינן מצוות ולמה כי הגמרא בסוכה מביאה שלא משתמשים עם עץ הירדוף, כי זה עוקץ, והנה פרו ורבו נשים כרוכה בכאבים וא"כ התורה היא דרכיה דרכי נועם, ואם כן קבלנו את התורה להתחיל מבראשית עם שמחה.

להודות לך. שמעתי מהרב גואל אלקריף הי"ו שבעצם זה שיכולים להתחיל מחדש, צריכים להודות לך, והרמז בזה רואים בתפילה עלינו לשבח. "עלינו לשבח לאדון הכל ליוצר בראשית", להבין שזה שיוצר בראשית התחדשות ופרשת בראשית זה גם הודאה מיוחדת.

לא כדאי להתחיל השנה עם תירוצים. מעשה היה בעיר הבירה לונדון, ביהודי שהיה בעה"ב על כמה וכמה בנינים בשכונת גולדרס גרין והיה משכירם לאחרים ומהם מקור פרנסתו. הלה היה מקפיד שלא להשכיר מדירותיו לגויים, בהיותם ידועים כעם קשה גנבים וגזלנים שאינם פורעים חובם בדמי השכירות... עד שהגיעו זמנים קשים על העולם וכל מסחר הנדל"ן ירד מטה מטה, ועמדו הרבה מדירותיו וריקניות משוכרים. באותם הימים בא לפניו גוי שרצה לשכור אחת מדירותיו, הלה העמיד פני עשיר וסוחר גדול ואף סיפר שתחת רשותו כמה וכמה חנויות מסחר, על כן הסכים היהודי והשכיר לו אחת מדירותיו שעמדו ממילא ריקם. עבר חודש ושניים גם שלושה וארבעה, ואין קול ואין ועונה, הנכרי נתגלה כגנב מומחה ולא אבה לשלם על שכירות הדירות אף לא פרוטה אחת... משכלו כל הקיצין קראו היהודי לבית המשפט. בהגיע עת המשפט שמע השופט את טענתו ושאל את הגוי: ומה תשובה יש לך? ויען הנכרי ויאמר, שאינו צריך לשלם לבעליו כי מתחילה היו לו רק צרות בדירה – המים לא היו חמים מעולם, צבעם של קירות הבית היו מתקלפים בכל עת יותר ויותר, דלתות הבית הרעישו ברעש נורא מחמת החלודה, המים אשר בכיור היו דלוחים, בחורף שלטה הצינה ובקיץ שלטה חום – וכיו"ב הרבה מטענות ותירוצים שאי אפשר להוכיח שאין הצדק עמו. וכבר היה נראה ליהודי כי הוא עומד להפסיד במשפט – בפרט אחר שהשופטים שם ידועים כשונאי ישראל, ולא עוד אלא שחוקי המדינה מסייעים הרבה להגן על השוכרים, אלא שלא היה בידו עשות מאומה. עד ששאל השופט את הנכרי: האם פרעת את דמי השכירות לכה"פ פעם אחת? נזדעק הגוי: לא ולא, וכי עלי לשלם על דירה כזאת?! אז נענה השופט: אכן נודע הדבר כי רמאי וגנב אתה, כי אם היינו רואים שבתחילה שילמת את חובך היה מקום לקבל את כל טענותיך, אך ברגע שמעולם לא שילמת, הרי לנו הוכחה מוכחת שמעולם לא היה בדעתך לשלם, וכל אלו הטענות אינם אלא תירוצים, כי אין ברצונך להוציא מכיסך אפילו שווה פרוטה, צא עתה ושלם לו מרישא ועד גמירא משיבתך בזה הבית.

הגה"צ רבי אלחנן היילפרין גאב"ד ראדומישל זצוק"ל שהיה דר בגולדרסגרין, היה מוסיף ללמוד ממעשה זה על התשובה והקבלות אשר הננו מקבלים ע"ע בימים הנוראים והקדושים, כי אך עוברים הימים הקדושים ומיד מתחיל כל אחד עם תירוציו – אם מעניני פרנסה וגידול בנים, או החברותא שאיננה טובה, הישיבה והכולל אינם טובים וכו'; והנה אם 'שילם' לכה"פ בתחילתה דרך את קבלותיו, יש מקום לומר כי אכן צדק יש בתירוצים אלו, אבל מי שמיד בראשית השנה, כשעדיין לא קיים תשובתו כבר מוצא

תירוצים מדוע אין בידו להשלים קבלותיו, הרי"ז מטיל ספק כי מעולם לא היו קבלותיו באמת...

בראשית (א, א). מובא בירושלמי (חגיגה פ"ב ה"א) תניא, למה נברא העולם ב"בית" ולא ב"אלף", מפני שה"בית" לשון ברכה, וה"אלף" לשון ארירה. אמר הקדוש ברוך הוא, איני בורא את עולמי אלא ב"בית", שלא יהו כל באי העולם אומרים, היאך העולם יכול לעמוד ונברא בלשון ארירה, אלא הריני בורא אותו ב"בית" בלשון ברכה ואולי יעמוד.

בראשית (א, א). ביאר הגר"א מוילנא, מגיד תעלומה התורה שבכתב מתחילה באות ב', 'בראשית'. המשנה, שהיא התורה שבעל פה, מתחילה באות מ', שכן כך מתחילה מסכת ברכות, המסכת הראשונה שבמשנה: "מאימתי קורין את שמע בערבית..." האות הראשונה בתורה שבכתב בצירוף האות הראשונה בתורה שבעל פה יוצרות את המילה, "בם". "ודברת בם..." וכך דרשו חכמינו ז"ל בגמרא מסכת יומא (יט): "ודברת בם, בם יש לך רשות לדבר, ולא בדברים אחרים". עיקר דיבורו של האדם, צריך להיות בדברי תורה שבכתב ושבעל פה.

הכל תלוי בנקודה של אות ב' שמתחילה התורה. מתאמרא משמיה דהרה"ק מרוז"ן זי"ע שכל התורה כולה מקופל ונמצא בחומש בראשית, וחומש בראשית מקופל בתוך פרשת בראשית, וכל פרשת בראשית מקופל בתוך המילה בראשית, וכל המילה בראשית, מקופל בתוך אות ב' דבראשית, וכל האות בתוך הנקודה האמצעית, ולכן כל עבודתינו לגלות וללמוד הנקודה הפנימית שלב.

בראשית (א, א). הרה"ק מבארדיטשוב זי"ע אמר, שכל מסכתא שבש"ס מתחילה בדף ב' וכן התורה מתחילה באות ב' להורות: הגם שהרבית ללמוד תורה, עדיין לא התחלת מ-א'.

בראשית (א, א). אמר האמרי אמת – גור התורה מתחילה באות ב"ת, וכן כל מסכתא מתחילה בדף ב"ת, כי ה"אלף" זה היגיעה.

מובא בקונטרס אם הבנים בראשית (א, א). התורה מתחילה בב"ת, כי א' הוא דרך ארץ ו"דרך ארץ קדמה לתורה" (אבות דר' נתן). הרמב"ם הקדים הלכות דעות להלכות תלמוד תורה. שדרך ארץ קדמה לתורה.

בראשית (א, א). הרה"ק ר' יצחק אייזיק מזידיטשוב זי"ע שאל בזימנא חדא, הנה מובא בתיקוני זוהר (זוהר חלק א ג.) ד' יתברך ברא עולם עם אות ב', ולכאורה צריך להבין למה באמת באות ב' ולא באות א' שהוא האות הראשון מן האותיות. השמיט הרה"ק ראשו כמתנמנם, ולאחר זמן מה עמד כמקיץ ואמר לנוכחים שם, כעת גילו לי מן השמים הטעם, דהנה ידוע שכל דבר צריך להיות נבנה על יסוד מוצק, וגם הארץ נברא על יסוד, וידוע המאמר (ילקוט שמעוני בראשית רמז ג') 'אמת' יש לו רגלים 'שקר' אין לו רגלים. ועתה נחשוב חשבוננו של עולם, דהרי ד' יתברך ברא העולם עם האותיות (זוהר חלק א' רד.) וברא שבעה ימי שבתא, ובאם נחלק כ"ב האותיות כנגד שבעה ימי השבוע נמצא ג' אותיות לכל יום, סך הכל כ"א אותיות ואות אחת נשארת. והנה 'אמת' במספר קטן הוא ט', ו'שקר' במספר קטן הוא ו'. ואם נחלק האותיות לפי סדרן, ולעומתם ימי השבוע נמצא החשבון כך, יום א', באותיות א' ב' ג', מספרם סך הכל עולה ו' (שהוא מספר קטן של שקר, כנ"ל כולם). יום ב', באותיות ד' ה' ו', מספרם ט"ו והוא במספר קטן ו'. יום ג', באותיות ז' ח' ט', מספרם כ"ד והוא במספר קטן ו'. יום ד', באותיות י' כ' ל', מספרם ס' והוא במספר קטן ו'. יום ה', באותיות מ' נ' ס', מספרם ק"נ והוא במספר קטן ו'. יום ו' באותיות ע' פ' צ', מספרם ר"מ והוא במספר קטן ו'. יום השבת כנגד האותיות ש' ק' ר', ונמצא שהכל רומז לשקר שאין לו קיום. על כן ברא הקדוש ברוך הוא עולמו עם האות ב' בתחילה, דאז יוצא חשבון האותיות כמנין אמת הקיים ועומד לעד, והיינו, יום א', באותיות ב' ג' ד', מספרם סך הכל ט' [שהוא מספר קטן של אמת כנ"ל]. יום ב' באותיות ה' ו' ז', מספרם י"ח והוא במספר קטן ט'. יום ג', באותיות ח' ט' י', מספרם כ"ז והוא במספר קטן ט'. יום ד',

באותיות כ' ל' מ', מספרם צ' במספר קטן ט'. יום ה', באותיות נ' ס' ע', מספרם ק"פ והוא במספר קטן ט'. יום ו' באותיות פ' צ' ק' מספרם ע"ר והוא במספר קטן ט'. יום השבת כנגד האותיות ר' ש' ת', מספרת תת"ק שהוא במספר קטן ט', וכך יהיה קיום לעולם ומלואה במידת האמת.

וישנו סיפור ידוע, על מלך אחד שלא היו לו ילדים, והוא כל כך רצה ילדים אך לא ידע במי לבחור. יועציו נתנו לו עצה. הוא ערך תחרות, וכל ילד שרצה יכול היה להירשם לתחרות. נקבע מועד סיום לתחרות, הילדה כשרוני שיצליח לגדל ולטפח את העציץ היפה ביותר הוא יזכה בתחרות ויהיה לכן של המלך. לאחר תקופה ארוכה נעמדו בגינה של הממלכה המון ילדים עם עציצים יפים, מטופחים, הבחירה היתה קשה, כליל דעשה עבודה מרשימה וכלל העציצים היופיים. כולם חוץ מאחד, היה ילד אחד שהגיע עם חול, בלי שום פרח. הגיע עם העציץ מלא בחול, בדיוק כפי שקיבל אותו ביום ההרשמה. מסתבר שלא משנה מה הוא ניסה לעשות הוא לא הצליח והעציץ שלו נשאר ריק. אימו עמדה בצד בקהל והצטערה כל כך לראות כיצד הבן שלה מבוייש ומתוסכל מעצם העובדה שכולם כולל כולם הצליחו לטפל ולטפח את העציץ שלהם והראו למלך את העבודה הקשה שלהם, אומנם בנה הקטן לא הצליח שום דבר, ולא רק שלא הצליח אלא התבייש והתבזה מול המלך. המלך עבר בין כולם, שיבח את הילדים וחיך אליהם, אך כאשר הוא הגיע לילד הקטן הזה שהגיע עם העציץ ללא כלום, רק חול, הוא נעצר, הסתכל עליו, והחל לצעוק "זה מה שאתה מביא לי? חול? לא גידלת כלום? לא טרחת כמו כולם? למה הגעת?" הילד הקטן החל לבכות ולפרוץ בבכי. הוא החל לנסות להסביר שטרח וניסה ולא יודע למה כולם הצליחו והוא לא, היה רגע שהוא גם האשים את אימו מדוע שיכנעה אותו ללכת בכל זאת. אבל לפתע, השתנו פני המלך, הוא חיך ואמר לכולם, "הילד הזה זכה בתחרות, הוא יהיה הבן שלי וימשיך את דרכי במלוכה". אנשים היו בהלם, כולם הופתעו לשמוע את החלטת המלך, מדוע דווקא הילד שלא גידל שום פרח, לא טיפח את העציץ דווקא רק הוא זכה? מה היה מיוחד בו שלא היה באחרים? דווקא ההפך כולם הגיעו עם עציצים יפים ומגוונים ורק הוא הגיע עם חול, כיצד המלך בחר דווקא בו? אבל למלך וליועצים כלל לא היתה הפתעה, היועצים לא היו מופתעים ולא היו בהלם, הם ידעו בדיוק מדוע הילד הקטן הזה נבחר. המלך אחז במיקרופון והסביר "כולם קיבלו מאיתנו ביום ההרשמה שתיל מבושל, שתיל שלא יכול לגדול, אבל מה עשיתם כאשר נתקלתם באי הצלחה? כמובן שלא רציתם להתבזות מול המלך, וכמובן שרציתם לזכות בתחרות ולכן מה שעשיתם הלכתם עם ההורים לקנות שתילים ופרחים יפים ביותר כל אחד לפי יכולת והכספית. אבל הילד הקטן הזה, לא הצליח כמה חודשים למרות שניסה וניסה, אבל הוא כמובן שלא הצליח בדיוק כמוכם, רק ההבדל, שהוא לא הלך לקנות שום עציץ חדש, הוא נשאר עם מידת האמת שלו ולא שיקר. ולכן האמת שלו היא זו שגרמה לו לזכות בתחרות כי שהולכים עם האמת לא מפסידים אף פעם. ועל הסיפור הזה אפשר להגיד "אמת מארץ תצמח" ראשי תיבות: אמת.

ברא אלוקים את השמים (א, א). "שמים, נברא מאש ומים", וזהו נוטריקון שמים, נשאלת השאלה היכן נעלמה א' של אש, אלא בכל מחלוקת כשרוצים להשלים אחד עם השני צריכים משהו לוותר ולכן ויתרה האש עם הא' שלו, (האש הוא נגד מים) ואם כן למה ויתרה האש ולא ויתרה המים, ללמדך שבכל מחלוקת יש אחד שהוא יותר תקיף מהשני, ומזה שיותר תקיף ממנו דורשים וצריכים להוריד פ' שהוא צריך יותר לוותר ולכן ויתרה האש ולא המים.

"בראשית ברא אלוקים את השמים ואת הארץ" (א, א). רבינו האור החיים הקדוש מביא את דברי חכמינו זכרונם לברכה שאמרו וזה לשונם: 'כל מי שיש בו יראת שמים דבריו נשמעים'. ומבאר את הענין, שאם הדברים יצאו מתוך 'הגוף' אינם יכולים ליכנס ל'נפש' השומע, אבל אדם ירא שמים, הוא מדבר מתוך עמקי נפשו, ולכן דבריו נשמעים לנפשות אחרים, כי הדברים יוצאים מנפשו לנפש השומע. ובזה מפרש בדרך רמז את הפסוק, שאם האדם רוצה להשמיע דברי מוסר ויראה, אז הסדר הוא, 'בראשית' בתחילה צריך להיות 'את השמים' שהוא בעצמו יהיה לו יראת שמים, ואחר כך 'את הארץ' יוכל להשמיע גם לבני הארץ יראת שמים.

בראשית (א, א). ביאר החידושי הרי"ם - גור נכתבה בבי"ת גדולה, המכוונת להראות, שלראשונה יש להקים בית ולהכניס לתוך הבית את ה"ראשית חכמה יראת ד", כדי שיהיה ביכולתו של האדם להסתכל בראשית ושלא יתעב את הבית, כמו שנאמר (דברים ז, כו) "לא תביא תועבה אל ביתך", וגם לשמור ולהיזהר מאד מכל דבר העלול להתעיב את הבית, ובפרט מגיאות המתעבת את הבית ואת הכל, כדאיאת (סוטה ה.) שעל גאה אמר הקדוש ברוך הוא אין אני והוא יכולין לדור במקום אחד. וגיאות נוגע לכל אדם, למקטון ועד גדול.

בראשית ברא וגו' (א, א). "בראשית" - בי"ת רבתי, כי אות בי"ת במילואה הוא ר"ת: ביכורים ישראל תורה, שבשביל אלו נברא העולם, כמו שדרשו רז"ל (בר"ר א, ד; ויק"ר לו, ד. ראה פירש"י): בשביל התורה שנקראו "ראשית", שבביל ישראל שנקראו "ראשית", ובשביל ביכורים שנקראת "ראשית". ולכן כתיב בי"ת רבתי, לרמז: בי"ת ראשית - השלשה דברים שנרמזו בבי"ת, שנקראים "ראשית", בעבורם "ברא אלוקים את השמים ואת הארץ".

בס' מגלה עמוקות מביא בראשית (א, א). נוטריקון: ב'שיש ר'בוא א'ותיות ש'ישראל י'קבלו ת'ורה, "ישראל" נוטריקון: יש ש'שים ר'בוא א'ותיות ל'תורה, להורות שכל אחד מישראל יש לו אות אחת בתורה. אם היו ישראל חסרים איש אחד מששים רבוא, לא היו מקבלים את התורה. ולכן ספר תורה שחסר בו אות אחת פסול, וזה שנאמר (תהלים יט, ח) "תורת ד' תמימה משיבת נפש".

ביאר הגר"א זצ"ל בראשית ברא אלוקים (א, א). במילה זו הראשונה לתורה, רומזו עיקרי היסודות לחיי האדם, שכן בראשית ראשי תיבות: ב'טחון, ר'צון, א'הבה, ש'תיקה, י'ראה, ת'ורה.

בראשית (א, א). מובא בנחל קדומים להחיד"אבראשית" ראשי תיבות ב'קול ר'ם א'ברך ש'ים י'ת'מיד, מכאן רמז שיש לברך בקול רם, שיענו אמן. **ויש שפירושו בראשית.** ב'טחון ר'צון א'הבה ש'תיקה י'ראה ת'שובה. ב'ן ר'ך א'חר ש'בעת י'מים ת'מול. בראשית-ת'נא א'לוקי ר'בי ש'מעון ב'ר י'וחאי. ברא-ב'נו ר'בי א'לעזר.

בראשית צדיקים אמרו שהר"ת הוא אמן יהא ש'מיה ר'בא ת'ענה ב'קול. מסופר שנכנס לכ"ק אדמו"ר בעל ה"בית ישראל" מגור זי"ע בחור אמריקאי, שנמצא בארץ ישראל. וחבר שלו מחו"ל שלח לו מכתב שיש לו קשיות ובעיות בעניני אמונה, ענה לו ה"בית ישראל", שיענה "אמן יהא שמיה רבא" בקול, והיות שאם עובד עבודה זרה כתוב שאמן יהא שמיה רבא עוזר, אז בוודאי בשבילו זה יעזור. ואמר תפרסם זאת בשמי, וכידוע שהבית ישראל היה רחוק מפרסום וכמו שאמר כל פעם אל תגיד בשמי, וכאן דייקא אמר לפרסם בשמו. ומעניין היה כשהגיע המכתב לחו"ל כבר ה"בית ישראל" שבק חיים לכל חי.

בראשית (א, א). מובא באלף כתבשם הגר"א מוילנא זצ"ל בהיותו בגולה בעיר בערלין, היה לו אתו עמו פנקסי תורה וגם ניירות אשר רשם בהם חידושי תורה, ובהיותו אצל בעל הבית אחד בבערלין נפל להגאון נייר אחד על הארץ, והבעל הבית הגביהו, ומצא בו שכתב הגאון, 'כל הש"ס בבלי וירושלמי תוספתא מכילתא ומדרשים מרומזים בתורה שבכתב, וכל תורה שבכתב מרומזת בספר בראשית, וכל ספר בראשית רמזו בפרשת בראשית, וכל פרשת בראשית בתיבת בראשית. שאלו הבעל הבית, הנה נולד לי בן בכור, אשר מחויב אני לקיים בו מצות פדיון הבן, יראה לי הגאון איה מרומז מצות זו בתיבת בראשית, השיב לו הגאון, בראשית ראשי תיבות ב'נך ר'אשון א'חר ש'לושים יום ת'פדה.

מובא בחשבה לטובה בראשית ברא אלוקים את השמים ואת הארץ והארץ היתה תהו ובהו (א, א ב). בראשית אם מיד בראשיתו של יום זוכר האדם, כי

ברא אלוקים את השמים ואת הארץ הרי גם לאחר מכן והארץ כל העיניים הארציים תוהו ובוהו הם בעיניו...

בראשית ברא א-לוקים (א,א). אין המקרא הזה אומר אלא דרשוני וכו' (רש"י). באה התורה ללמדנו, שמיד בתיבה הראשונה שבתורה, צריכים אנו לדרשת חז"ל, ושאי אפשר לנו לפרשה ולהבינה זולת דרשתם ז"ל, שהיא תורה שבעל פה. מובא בבאר יוסף שלכן הטעימו רש"י בלשון שלילה "אין המקרא הזה אומר אלא דרשוני", להורנוכי המקרא לא יובן ולא יתפרש אלא אך ורק על ידי חכמינו זכרונם לברכה ודרשתם, והרי זהבא ללמד שהתורה שבכתב ובעל פה צמודין ומאוחדין יחדיו.

בס' מחשוף הלבן מבאר בראשית (א, א). "בראשית" ראשי תיבות ש'ורש ב'ריאת א'דם י'חקור ר'זי ת'ורה. לרמוז מה שכתב בזוהר הק' ובדברי רבינו האר"י ז"ל, דעיקר בריאת האדם הישראלי הוא לדעת סודות התורה כדי להכיר בוראו ומלכותו, ולעמוד לשרתו ולברך בשמו כל דבר ודבר על מתכונתו, וזהו העיקר, ומי שלא נשתדל לדעת אלוקותו יתברך טב ליה דלא אברי, וזהו קיום העולמות והעמדתם, והנה כשתמלא סוד ד' כזה סמ"ך וא"ו דל"ת יו"ד ה"א וא"ו ה"א יעלה ברית, לרמוז דהברית העיקר שעליו עומד העולם, הוא סוד ד' שהוא חשבון ברית כאמור, ואפשר דלזה רמז הכתוב (ירמיה לג, כה) "כה אמר ד' אם לא בריתי יומם ולילה חקות שמים וארץ לא שמת", דהיינו אם לא יהיה סוד ד' שהוא גימטריא "ברית" שתהגו בו "יומם ולילה, חקות שמים וארץ לא שמת", דעיקר קיומם הוא הסוד, ולפיכך בא הרמז במלת "בראשית" שהיא תחילת התורה, לומר דבשביל חקירת רזי התורה "ברא אלוקים שמים וארץ".

בס' מובא בדברי בינה - ביאלא בראשית (א, א). הנה כתיב (תהלים ק, ב) "עבדו את ד' בשמחה", שהעיקר יראה האדם להיות שמח תמיד, וזה ששמעתי מאדוני אבי מורי ורבי זי"ע שאמר "עבדו את ד' בשמחה", שהשמחה בעצמה היא עבודה, וראשית עבודת האדם שיהיה שמח בלי עצבות, ואין האדם חוטא אלא אם כן נכנס בו רוח שטות (סוטה ג), וידוע שכל הרוח שטות הכל בא מחמת עצבות, כמו שאנו רואים בחוש שכל המשוגעים רחמנא ליצלן יש להם מקודם עצבות ומרה שחורה, ונמצא שהעצבות הוא ההתחלה והגורם לכל עבירות רחמנא ליצלן. וזה שרמז לנו דוד המלך עליו השלום (תהלים טז, ד) "ירבו עצבותם אחר מהרו", שנמהרו לאל אחר חס וחלילה, שהוא כולל כל המידות רעות, לא יהיה בך אל זר ששורה בגופו של אדם, והכל הוא בא על ידי העצבות שהיה לו מקודם. והשמחה הוא ראש לכל עבודת ד' יתברך, אזי בשמחה, שתראה להתחזק בשמחה תמיד. וזה גם כן רמז הפסוק (תהלים קה, ג) "שמח לב מבקשי ד'", היינו אם באת לבקש ד', אזי תראה מקודם שיהיה לך שמחה, ולא בעצבות חס וחלילה. וליכא דבר דלא רמיזי באורייתא כמאמרם ז"ל (תענית ט), לכן יש רמז להדבר בתורה, כי ראשית התורה מתחיל בראשית, וראשי תיבות בראשית למפרע הוא, ת'מיד י'היה ש'מח א'ם ר'וצה ב'בוראו.

מבאר בס' אגרא דכלה - דינו בראשית (א, א). בתיבה זו נרמזים האר"י הק' זי"ע והבעש"ט הק'. בראשית, האותיות א"ת ריב"ש. ראשי תיבות א"ור ת'ורת ר'בינו י'צחק ב'ן ש'למה, הוא מרן האריז"ל אשר האיר עיני הגולה באלף הששי בהתגלות דברי רבי שמעון בן יוחאי בסוד עולם התיקון, אשרי עין ראתה כל אלה, וגם כן בצירוף הלז יהיה ראשי תיבות א"ור ת'ורת ר'בינו י'שראל ב'על ש'ם, שהוא היה מקרוב סמוך לדורותינו, ופתח לנו פתחים להבין דברי מרן האר"י ז"ל על סוד העבודה. ועוד היה מקום לבאר איזה עניינים בנידון זה, ויראתי בפצותי פי במה שלא קבלתי.

בראשית (א, א). כתוב ספר הזכות לה' חידושי הרי"ם - גור איתא בגמרא (גיטין נט). מימות משה רבינו עד רבי וכו' ומרבי עד רב אשי סוף הוראה כו', ושמותיהם מפורש בתיבת בראשית, רבי, רב אשי. גם אביי ורבא, ובראשי תיבות נרמז בתיבת בראשית רוב מקבלי תורה שבעל פה.

איתא בספר מגן אברהם (טריסק פ' בא ז: ד"ה ויאמר ד' אל משה). שבשביל רש"י הקדוש היה בריאת העולם וישראל והתורה הק', וכמו שדרשו רז"ל בראשית, שבביל ישראל ובשביל התורה, ובראשית נוסריקון ב'שביל ר'בי ש'למה י'צחקי, שבשבילו היה בריאת העולם.

בס' עטרת זקנים (לכנו של הרה"ק ר"מ מסאמבור זי"ע) כתב, ששמע מהרה"ק העטרת צבי מזידיטשוב זי"ע, בשם אביו, שקיבלו איש מפי איש, שאברהם אבינו לא היה רוצה ליקח את יצחק מהעקידה, עד שהבטיח לו הקב"ה שיהיה יוצא ממנו רש"י, ואמר הרה"ק מסאמבור להעטרת צבי, שזה מרומז במה שבירך הקב"ה לאברהם, ואמר לו, ויר"ש זרעך את שער אויביו, שיר"ש הוא אותיות רש"י, והוטב בעיניו.

כתב הדברי יוסף - טשאבא בראשית (א, א). כתב בספר "נחל קדומים" להגאון חיד"א בשם גורי האר"י בראשית בגמטריא שני לוחות אבנים יעו"ש. ולעניות דעתי נראה להוסיף שעוד טמון ברמז כי בראשית הוא ברא שית. והיינו על פי מה שאמרו ז"ל בשמות רבה (כח, א) אמר ר' ברכי' הלוחות היו ארכן ששה טפחים כביכול היה ביד מי שאמר והיה העולם שני טפחים ושני טפחים היה בידו של משה ושני טפחים היה מפרשיו בין יד ליד עכ"ל. וזהו בראשית כי הלוחות נבראו בערב שבת בין השמשות כדאיתא בפרקי אבות, (ה, ו), והנה ביאור מאמרם ז"ל אף שאין לנו עסק בנסתרות כי ודאי כוונה עמוקה בדבריהם ז"ל על פי סוד, אבל מה שיש לקרב הדברים על פי פשט נראה לי, דהנה ג' דברים צוה לנו הוא ית' בתורה הקדושה, א' הכתיבה כמה שנאמר (דברים לא, יט) "ועתה כתבו לכם את השירה הזאת". ב' לימוד התורה שנאמר (שם) "ולמדה את בני ישראל", ג' המעשה אשר יעשו זהו שנאמר (שם) "שימה בפיכם" דהיינו שיביאם לידי מעשה. והנה אגב אזכיר מה ששמעתי על פסוק זה מפי מורי הגאון ז"ל, כי הנה הרופא הנאמן יתברך שמו נתן לנו התורה ואמר (שמות טו, כו) "כי אני ד' רופאך". ושלמה המלך עליו השלום אמר (משלי ג, ח) "רפאות תהי לשרך", ואמר (שם ד, ח) "ולכל בשרו מרפא". והנה נחזי אנו ההבדל בין רפואות התורה הק' מרופא הנאמן יתברך שמו ובין רפואות בשר ודם. א' הרופא בשר ודם כשבא אל החולה כותב בדיו איזה סממנים הצריכין לרפואות החולה. ב' צריך האומן הרוקח לבשל הסממנים במידה ובמשקל כאשר כתובה לפניו מהרופא. ג' אחר כך שותה החולה כפי אשר יצוה עליו מהרופא. והנה ב' דברים הראשונים הכתיבה מהרופא והבישול מהרוקח לא לעזר ולא להועיל ולא יעשו שום רושם אצל החולה. לא כן הרפואה הבא מרופא הנאמן יתברך שמו היא תורתנו הקדושה, כל א' מהשלשה הנ"ל עושה רושם וקנין בנפש, א' הכתיבה אם כתב לו ספר תורה עשה בזה קנין בנפש שקיים מצות עשה "ועתה כתבו לכם וגו'". וכמו כן הלימוד, אם זכה ללמוד וללמד הרי קיים המצוה "והגית בו יומם ולילה" (יהושע א, ח) ועשה קנין בנפש. ג' אם זכה לקיים מצות התורה במעשה ובפועל, שלישים על כולו ויבורך בברכה משולשת, ע"כ שמעתי מפיו במקלות: נחזור לדברי המדרש הנ"ל מה שאני אבין בביאורו ב' טפחים בידו ית' דהיינו הכתיבה הלוחות באצבע אלוקים זה היה להקדוש ברוך הוא לבדו שנאמר (דברים י, ב) "ואכתוב על הלוחות" זהו חלק א', החלק הג' הוא המעשה לקיים המצוה במעשה ובפועל (כי ידוע דבעשרת הדברים נכלל כל התורה ועיין בספרים הק') זה היה בידו של משה, כי על ידו קיימו כל בית ישראל, כי כל אשר היו עושים הוא עושה והכל בידי שמים וכו', נמצא שחלק ג' היה בידו של משה וחלק הב' דהיינו לימוד התורה היה בצירוף שניהם שהוא יתברך למדה למשה, ומשה היה לומד לישראל ומה גם ששכינה היתה מדברת מתוך גרונו של משה ושני ידים זוכות כאחת.

ביאר הגאון רבי שמואל הלוי וואזנר זי"ע (תשל"ו) בראשית (א, א). איתא במדרש (בראשית רבה א, י) למה ברא העולם בבית, שהוא לשון ברכה, ולא באל"ף שהוא לשון ארור. ולהלן איתא שכ"ן דורות היתה האל"ף קוראה תגר לפני הקדוש ברוך הוא אני ראשון של אותיות ולא בראת עולמך בי, אמר ליה הקדוש ברוך הוא העולם לא נברא אלא בזכות התורה, למחר אני בא ליתן תורה בסיני ואיני פותח תחילה אלא כך שנאמר (שמות כ, ב) "אנכי ד' אלוקיך", ויש לדקדק מדוע באמת במתן תורה פתח באלף והא גם אז שייך הטעם של ארור, ונראה כי התורה יש בכוחה להפוך מרע לטוב, ולכן אין

חשש במה שמתחיל באלף, אבל בבריאת העולם לא פתח באלף כי זה לשון ארוך.

בראשית ברא אלוקים (א, א). אמר הרה"ק ר' בונם מפרשיסחא זי"ע מובא בספרים שהסופי תיבות של "בראשית ברא אלוקים" הוא אותיות אמ"ת, והטעם לכך הוא, שכל מחבר ספר נותן בראש ספרו רמז לשמו, אף הקדוש ברוך הוא קבע חותמו בתחילת התורה, כמו שאמרו חכמינו זכרונם לברכה (שבת נה.) חותמו של הקדוש ברוך הוא אמת [וחותמו של הקדוש ברוך הוא הוא אמת, כי אי אפשר לזייפה, כי אם אתה מזייפה זה לא אמת].

בראשית ברא אלוקים (א, א). ביאר חידושי הרי"ם - גור פתח ר' יצחק "ראש דברך אמת" (ב"ר א, ז), היינו "בראשית ברא אלוקים", סופי תיבות אמת. ובאותיות אמת מקופלות ומרומזות כל התורה. עשרת הדברות מתחילות ב"א" - "אנכי ד' אלוקיך", והמשנה מתחילה ב"מ", (ברכות א, א) מאמתי קורין את שמע. והגמרא מתחילה ב"ת" - תנא היכא קאי (ברכות ב.), וזה ראש דברך "אמת".

אמר כ"ק הפני מנחם - גור אדוני אבי זקניי ה"חידושי הרי"ם" זי"ע אמר ש"ראש דברך אמת" רומז לעשרת הדברות ותורה שבעל פה במשניות ובגמרא, ויש להוסיף דשלושה אלו גם מסיימים בתיבת "אמת", דהמשנה מסתיימת בפסוק (תהלים כט, יא) "ד' יברך את עמו בשלום" - מ', והגמרא מסתיימת באל תיקרי הליכות אלא הלכות - ת', ובעשרת הדברות איתא שהיו נקראים משני הצדדים נבוב בובן (שבת קד.) אם כן הם גם מסתיימים באות א' דאנכי.

ועוד יש להוסיף ש"אמת" רומז לתורה שבעל פה שבמשנה וגמרא, כי המשנה מתחילה במ' ובבלי בת' והירושלמי בא' אנן תנינן.

"בראשית ברא אלוקים את השמים ואת הארץ" שאלה המעסיקה את המדענים כבר מאות שנים היא: "מהו גילו של העולם?" לא פעם מנגחים המדענים את היהדות ויוצאים כנגד תורתנו הקדושה בטענה שהעולם קיים מיליוני שנים ומוכיחים זאת על פי מדדים אמפיריים המאששים את טענתם... פשוטי העם אף יאמרו כי לפני מאות שנים לא היו את המכשירים של היום... ועוד טענות כאלו ואחרות על מסקנות שהתקבלו על ידי גאוני עולם וחכמי ישראל במשך הדורות על היקום וגילו. התשובה פשוטה: תלוי ממתי מסתכלים על העולם... משל למה הדבר דומה: לתערוכה שהוזמנה על ידי המלך ונקבע תאריך לפתיחתה. כל האומנים פסלים וציירים כאחד עמלו כחודש להציג את יצירותיהם ולהרשים את המלך והעם. והנה ביום המיוחל נפתחה התערוכה ברוב פאר והדר. שני חברים החליטו ללכת אף הם ולהנאות מיצירותיהם של אומני המדינה. והנה בפתח התערוכה עמד פסל של אדם ישיש בגובה שני מטרים הנראה כאמתי... אמר האחד לחברו: "הבט הפסל לפחות בן 90 אם לא בן 100 שנה..." השיב חברו: "שוטה שכמותך! התערוכה נפתחה רק היום הפסל לא יותר מחודש אחד..." מי משניהם צודק? - שניהם צודקים! האחד הביט על הפסל והעריך את גילו על פי מראהו. ואילו חברו מדד את גילו מרגע היצירה... כן הוא הנמשל: הקב"ה ברא את השמים והארץ, את הים וההרים ואפילו את האדם כבר מוכנים בגילאים מתקדמים את האדם ברא כאחד בן 50 שנה ולא כתינוק... את ההרים ברא כהרים בני מיליוני שנים ואף את העצים והאבנים... אם כן מה הפלא! המדע מודד את גיל היקום לפי הגיל שנראה היקום ועל פי המכשירים הבודקים את הגיל כפי שנראה לעין... התורה וחכמי ישראל מודדים מזמן היצירה וזה לא יותר מ- 5800 שנה... משה אמת ותורתו אמת!

בראשית ברא אלוקים (א, א). אמר הרה"ק ר' צבי הירש מקרעטשניף זי"ע סופי תיבות אמ"ת, יש להבין מה טעם נרמז האמת רק בסופי תיבות ולא בראשי תיבות, והביאור בזה הוא, שכבר האריכו בספרים הק' ("מאור עיניים" וב"נועם אלימלך" בפרשתו ועוד) שאף על פי שלעולם צריך האדם לעסוק בתורה לשמה, מכל מקום אמרו חכמינו ז"ל (פסחים נ:) לעולם יעסוק אדם בתורה שלא לשמה, יען כי אין האדם יכול להגיע מיד לדרגת לשמה, ויש להתחיל קודם בשלא לשמה. וכמו כן אי אפשר להתחיל מיד עם האמת, כי

אין ביד האדם להתחיל מיד עם האמת, אך צריך שיהיה התורה באופן שסופי תיבות יהיה האמת שמתוך שלא לשמה בא לשמה, ובאופן זה נקרא כל התורה בדרך אמת.

ביאר האבני המקום בראשית ברא אלוקים (א, א). שמעו כי נגידי אדבר ומפתח שפתי משרים. נראה לפרש על פי אמרם ז"ל דכתבו לתלמי המלך אלוקים ברא בראשית כדי שלא יאמר שחס ושלום יש שתי רשויות, והנה למה לא נכתב בהתורה אלוקים ברא בראשית, ונראה דהנה אין הקדוש ברוך הוא ניכר אלא מצד פעולותיו, כי לא יראני האדם וחי, לכך כתוב "בראשית ברא אלוקים", השם נכתב אחרי שתי תיבות להורות את זה שאין ביכולת להכיר את הבורא ברוך הוא רק מצד פעולותיו, כי מתחלה נכתב ענין הבריאה ואחר כך השם, וזהו שאמר שלמה המלך עליו השלום (משלי ח, ו) "ומפתח שפתי משרים", בראשית ברא שהוא פתיחת שפתי משרים, כי יכולים להכיר את הבורא יתברך שמו מצד פעולותיו כנ"ל.

בראשית ברא אלוקים (א, א). כבר במילה הראשונה בתורה, "בראשית", כותב רש"י: אין המקרא הזה אומר אלא דרשני! כמו שדרשוהו רבותינו ז"ל, בשביל התורה שנקראת ראשית ובשביל ישראל שנקראים ראשית. ומבארים בשם מרן הגה"צ רבי אליהו לופיאן זצ"ל: בשביל התורה שנקראת ראשית, שכל הבריאה נבראה בשביל התורה; כיון שיש בתורה מצוה של לולב ואתרוג - לכן ישנם בעולם לולבים ואתרוגים, כיון שיש בתורה לאו של "לא תגנוב" - לכן ברא הקב"ה בעולם את תאוות הגניבה, וכן הלאה. וכן בשביל ישראל, שכל מה שיצטרך לקיומו של עם ישראל בכל הדורות - בשבילו נברא הדבר. ישנן דוגמאות רבות בדברי חז"ל והראשונים, וכדברי הרמב"ם שכתב, שיתכן שגוי בונה בנין שלם, ארמון מפואר, והוא לא יודע שכל בניינו הוא רק כדי שפעם אחת כאשר יעבור שם צדיק, ויהיה לו חם - יוכל להנות מצל הבניין.

דוגמא נפלאה מביא לכך הגאון רבי ראובן קרלנשטיין זצ"ל מדוד המלך, שהיה מתפלל תמיד, מדוע ברא הקב"ה בעולמו משוגעים, מה יתרון לעולם במחלת השיגעון? ומה תועלתם של קורי העכביש ליישוב העולם? עד שבא מעשה לידי ובהין תועלת שניהם: כשהתחבא דוד במערה מפני רודפיו, כיסו העכבישים את פתח המערה בקוריהו, עד שלא נראה פתחה כלל, וניצל, וכשהביאוהו לאכיש מלך גת שביקש לתופסו, והנה היה נראה לאכיש שדוד המלך 'משוגע' ואמר "החסר משוגעים אנכי?" וגרשו מלפניו, וכך ניצל.

מרן הרב מבריסק זצ"ל היה רגיל להביא את אחת הדוגמאות הבולטות לכך בדברי ימינו אנו, [הובא בספר ילקוט לקח טוב], בבנייתה התמוהה כל כך של מסילת הרכבת הארוכה בעולם לסיביר. היה זה ברוסיה הסובייטית, שהייתה נתונה תחת שלטון הצאר. שטחה של רוסיה משתרע על שטח עצום של מאות אלפי קילומטרים מרובעים, וצידה המזרחי, שנקרא 'סיביר', היה מדבר שומם מלא קרח וכפור, החליט הצאר יום אחד, שיש ליישב חלק זה של המדינה, ולכן החליט לסלול מסילת ברזל לאורך עשרת אלפים קילומטר - ממרכז המדינה עד נקודת הסיום שלה בערבות סיביר הקפואה לחופי יפן. לא היה כל הגיון בהקמת מסילה ארוכה שכזו במקום שומם כל כך, אבל הפקודה ניתנה! אלפים רבים גויסו לעבודה מפרכת זו, בתנאים קשים של קור וסופות שלגים. פועלים רבים קיפחו את חייהם בעבודה זו, שהושלמה כעבור שנים של עבודת פרך קשה ורצופה. כאשר נחנך קו הרכבת הארוך הזה היה מספר המשתמשים בו מועט מאד, כצפוי. כמה עשרות שנים אחרי חנוכת הקו אמר הרב מבריסק זצ"ל: היום יודע אני מדוע נבנתה מסילה זו! היה זה בשנות השואה האיומה, כאשר ישיבות רבות נסגרו ונחרבו ורבנים ותלמידיהם הובלו לטבח. נדמה היה שיד הכורת עלתה, ח"ו, על עולם התורה, ובלבבות פנימה ריחפה השאלה - כיצד תישמר גחלת התורה לדורות הבאים?

אך כיון שהובטחנו "כי לא תשכח מפי זרעו", היה ברור שרווח והצלחה יעמוד ליהודים, השאלה הייתה רק היכן וכיצד? והנה, נתגלתה יד ה' באופן מופלא ביותר, בישועה שהייתה לבני ישיבת מיר. בשרשרת נסים מופלאה הורשו לצאת ממדינתם כמה מאות בחורים, ובכללם בחורים ששרדו מיישיבות אחרות. המדינה היחידה שהסכימה לפתוח את שעריה בפני שארית הפליטה הזו - הייתה מדינת יפן, אך כיצד יגיעו מאות הבחורים לקצה זה של העולם? נמצא הפתרון! מסילת הברזל הארוכה לסיביר, שהגיעה עד למול חופי יפן!

בני הישיבה עלו על הרכבת שנסעה על מסילה זו וכך הגיעו אל חוף מבטחים. אלמלא מסילת רכבת זו, אין לשער כיצד היו מצליחים לצאת מאות הבחורים מן התופת וגיא ההריגה!! עד עצם היום הזה אין הגויים יודעים מה הייתה נחיצותה של המסילה הארוכה והמבוצבת הזו, אבל אנחנו, מאמינים בני מאמינים, יודעים היטב! היא הייתה נחוצה להצלת התורה.

העולם נברא בשביל התורה ובשביל ישראל, והנה, על ידי הנסיעה על מסילה זו ניצלה ממלכת התורה של ישיבת מיר. הם שהו ביפן במשך תקופה של כחמש שנים, ולמדו שם בהתמדה עצומה עד יעבור זעם. מאוחר יותר, עברו חלק מהרבנים ותלמידיהם לארצות הברית, וחלקם האחר עלו לארץ הקודש. כך שוקם ונבנה מחדש עולם התורה המשגשג ומלבלב כהיום הזה עד קץ הימים.

בראשית ברא אלוקים (א, א). מובא באגם מים חכמים מספרים (מגילה ט), מעשה בתלמי המלך שכנס שבעים שונים זקנים והכניסם בשבעים ושנים בתים ואמר לכל אחד: כתבו לי תורת משה רבכם, נתן הקדוש ברוך הוא עצה בלב כל אחד ואחד, והסכימו כולם לדעה אחת, וכתבו לו: אלוקים ברא בראשית. ולמה באמת התחיל התורה בבראשית, למדה התורה דרך ארץ לאדם לבל יתגאה בעשותו פעולה טובה ונשגבה, להכריז ולהודיע תיכף בראש כל חוצות שמו ותפארתו. רק יעטה מעיל ענוה, יעלים את עצמו ואת שמו, וסוף הכבוד לבוא, מעשיו יכריזו עליו. וילמד את זה ממידת קונו, שהזכיר מקודם מעשיו ואחר כך את שמו, "בראשית ברא אלוקים".

בס' דברי יצחק מבאר בראשית ברא (א, א). הרה"ק ר' שרגא יאיר מביאלוב היה אומר בשם הסבא שלו הרבי ר' ירחמיאל מפרשיסחא ז"ע בראשית ברא – ראשית לכל צריך יהודי להיות בריא, ושיהיו לו "בני, חיי, ומזוני", שלושה אלה מרומזים במלת "ברא". "ברא" פירושו בן ("ברא מזכה אבא"), "ברא" פירושו בריאות, וגם מזון מלשון בר – תבואה (ויצברו בר, בראשית מא, לה).

בראשית ברא (א, א). ב"דגל מחנה אפרים" מבאר וז"ל להבין פתיחות תורתנו הקדושה במילת בראשית, דהנה דוד המלך ע"ה אמר "תורת ד' תמימה משיבת נפש" (תהלים יט, ח), וצריך להבין שייכות זה שהיא "תמימה משיבת נפש", והענין הוא כך, כי ידוע מה שכתוב בזוהר הק' (אחרי ע"ג) קודשא בריך הוא ואורייתא ונשמותיהן דישאל כולהו חד ע"כ, ויש להבין זה כי חיות ישראל הוא כביכול מעצמות הקדוש ברוך הוא, כמו שכתוב (בראשית ב, ז) "ויפח באפיו נשמת חיים" ואיתא כלום אדם נופח אלא מעצמותו, וזאת התורה הוא האדם, לכך יש בה ר"מ"ח מצוות עשה וש"ה מצוות לא תעשה כנגד אבריו וגידיו של אדם, כמו שנאמר בפסוק (במדבר יט, ב) "וזאת התורה אדם וגו'", וזה מרמז שהתורה ממש הוא עצמות האדם, הרי קודשא בריך הוא ואורייתא וישאל כולהו חד, נמצא כשצריך להשיב נפש מישראל הן ברוחניות והן בגשמיות אי אפשר להשיב כי אם בקב"ה ובאורייתא אשר משם אנו חיים, ומה שאנו רואים שלפעמים משיבים נפש חולה על ידי רפואות או שמות וקמיע או סגולות, ע"כ שהם ממש התורה, כי הכל נכלל בתורה דהיינו אלוקות ורפואות וסגולות ושמות ולית בה חסר כלום, ואם היה האמונה תקועה תמיד בלב כל בני האדם בד' והיה ד' מבטחו, בודאי לא היה צריך לרפואות או לשום דבר, רק לחסד אל, או על ידי תפילה לעורר חסד אל יתברך עליו להשיב את נפשו, או על ידי לימוד תורה הקדושה כמו שנאמר (משלי ד, ח) "ולכל בשרו מרפא", אך מחמת חסרון אמונה חס ושלוש צריכין לפעמים לרפואות או לשאר דברים, וזה שאמר דוד המלך עליו השלום (תהלים יט, ח) "תורת ד' תמימה" הוא בשלימות גמור שאין בה שום דבר חסר, רק בתכלית השלימות הדא ב' כולי' ביה כנ"ל, ולכך משיבת נפש לכל אחד לפי מה שמאמין בו, אבל הכל היא על ידי התורה כנ"ל. וזה יש לומר גם כן בפתיחת התורה מרמזת לזה במילת בראשית שהוא ראשי תיבות בתורה יש "א" היא אלוקות, "ר" היא רפואות, "ש" היא שמות, והיא ש'בימין, וש'בשמאל מורה על סגולות, ות' מורה על תמימה, היינו מפני שהיא תמימה לית בה שום דבר חסר, רק נקרא שלימות כל דבר הונחה ברוחניות ובגשמיות. וב"קדושת לוי" בליקוטים מובא כעין זה על הא דאמרו חכמינו זכרונם לברכה (עירובין נד.) חש בראשו יעסוק בתורה שנאמר בה (משלי א, ט) "לית חן הם

לראשך" כו', עד החש בכל גופו יעסוק בתורה שנאמר בה (שם ד, כב) "לכל בשרו הוא מרפא". ונדקדק למה צריך התנא לחשוב בפרטי לכל האברים תחילה, ואחר כך אמר על כל הני לכל בשרו כו', ובקיצור היו ליה לכתוב החש בכל אבר ואבר יעסוק בתורה שנאמר "לכל בשרו מרפא". ונראה דהכלל הוא כך, כמו שיש סמים גשמיים לרפאות, כן יש סמים רוחניים בתורה הקדושה לרפאות, אבל לזה צריך צדיק וחכם גדול לידע איזה מקום ואיזה ענין בתורה שבו מרפאות את האבר הזה, וגם יש בסימנים גשמיים דהיינו סם החיים שבסם זה נתרפא כל מיני החולאים, כן יש ענין בתורה כשעוסק בזה הענין אז נתרפא כל החולאים שיש בעולם. והצדיקים יודעין הענין שבתורה, שבוזה נתרפא חולת הראש, ובוזה נתרפא שאר אבר, ויש צדיקים שיודעין ענין בתורה שבוזה נתרפא כל מיני חולאים. וזה 'החש בראשו יעסוק בתורה', דהיינו בענין שבו נאמר 'לית חן הם לראשך', עד החש בכל גופו צריך לעסוק בתורה שנאמר 'לכל בשרו מרפא'.

בראשית ברא (א, א). אמר ר' יצחק לא היה צריך להתחיל את התורה אלא מהחודש הזה לכם, משום כח מעשיו הגיד לעמו. שאם יאמרו אומות העולם לסטים אתם שכבשתם ארצות שבעה גוים, הם אומרים להם כל הארץ של הקדוש ברוך הוא היא, הוא בראה ונתנה לאשר ישר בעיניו, ברצונו נתנה להם וברצונו נטלה מהם ונתנה לנו (רש"י). ומובא **אמונת משה - אלכסנדר** יש להקשות: באם מישוהו נתן מתנה לאחר, יכול לחזור בו, אחרי שמסרו לו. אלא שהטעם שאינו יכול לחזור בו, הוא משום שסילק את עצמו מהדבר ונכנס לרשות המקבל, אבל דבר זה לא ניתן לאמר אצל הקדוש ברוך הוא שסילק את עצמו מהדבר, שאם יסלק שפעו מהדבר – אפילו רגע אחד – יהיה הכל אין ואפס, כי בלי האלקות אין שום ישות לשום דבר. ולכן ברצונו נתנה לגויים וברצונו נטל מהם, ונתנה לנו.

ביאר הדברי יואל ז"ע עבראשית ברא (א, א). ברש"י ז"ל אמר ר' יצחק לא היה צריך להתחיל וכו', ומאי טעמא פתח בבראשית משום כח מעשיו וגו', שאם יאמרו אומות העולם לישראל לסטים אתם, שכבשתם ארצות ז' עממים, הם אומרים להם כל הארץ של הקדוש ברוך הוא, והוקשו המפרשים דלמה אמר שאומות העולם יאמרו על שכבשו ארצות ז' גוים, דמשמע שהחששא הוא רק בשביל אומות אחרות שיאמרו כן, ולמה לא אמר שהז' גוים בעצמם יאמרו לסטים אתם שכבשתם מאתנו, כי יותר הקפידא מצאה מקום לחוש על הניזק בעצמו שיצחק על הנלקח ממנו.

ולפי עניינת דעתי הנה האמת הוא שהמה פושעים וכופרים גמורים רחמנא ליצלן, והמה מהמורדין ולא מעלין, וקל וחומר שאין להם חלק ונחלה בארץ, שלא ניתנה אלא למקיימי תורתנו הק', ואלה הרשעים יודעים בעצמם כי רשעים וטמאים המה, אך פושטים טלפיהם כחזיר לרמות את הבריות כאלו הם צדיקים, ובזדון לבם הם צועקים על בני ישראל הכשרים שהם מלסטמין אותם, ובשבילם לא היה כדאי לטרוח בתירוצים, כיון שאנחנו וגם המה יודעים האמת, כי ד' הצדיק, ובני ישראל הכשרים משולחן גבו' קא זכו והמה הרשעים, ומה לנו לזעקתם, אך כיון שעל ידי צעקת פיהם מטעין את האחרים, ושואלין גם אחרים שאינם יודעים האמת, לזה צריך לברר בתירוצים, שלא יהיה תערומות חס ושלום, ולכן אמר שהוא בשביל האומות האחרים שלא יאמרו, כי בשבילם בעצמם לא היה מהצורך לכתוב שום תירוץ.

מכתבי הגה"ח ר' מנחם מנדל הרטמן ז"ל בראשית ברא (א, א). ברש"י אמר ר' יצחק לא היה צריך להתחיל התורה אלא מהחודש הזה לכם ומה טעם התחיל בבראשית משום כח מעשיו הגיד לעמו לתת להם נחלת גוים שאם יאמרו לסטים אתם וכו'. באמת גם בלאו הכי יש טעם פשוט שהתורה מתחילה בבראשית וכל סדר השתלשלות הנבראים עד לקבלת התורה וכן הלאה, דמובא בספרי מוסר שיש לאדם להתבונן לאיזה צורך ירד לעולם, ומהי המטרה שבשבילו נברא העולם, ומהו מטרת הנבראים בעולם הזה, ובפרט שכידוע האדם עובר הרבה תלאות וצרות בימי חייו הקצרים בעולם הזה, ועל כן יש לו להתבונן ולראות לנצל את החיים שניתנו לו מהשמים לברר מהו מטרת ביאתו לעולם הזה ומה נדרש ממנו, וכמובן שהמטרה היא קיום המצוות ורצון ד' יתברך, ולצורך זה באמת היה מספיק להתחיל את התורה

מהחודש הזה לכם שמשם מתחילים תרי"ג המצוות שהם העיקר מה שצריך לדעת למעשה, אולם עצם המצוות אם נעשים שלא מתוך הכרה ואמונה בד' יתברך חס וחלילה אין להם שום ערך, ועל כן לכל המצוות יש להקדים יראת ד', וכאמור עד שבא חבקוק והעמידם על אחת וצדיק באמונתו יחיה, ושם הוא יסוד הכל וכמו שנאמר (תהלים קיא, י) "ראשית חכמה יראת ד'". על כן יש לו לאדם להתבונן תמיד שד' יתברך מלוא כל הארץ כבודו והוא ברא את כל הנבראים, וכל הבריאה קיימת ועומדת רק במאמר הקדוש ברוך הוא שאמר שיהיה כן, ואם חס וחלילה רגע אחד יסיר הקדוש ברוך הוא את השגחתו הרי שהכל יחזור לתוהו ובהו. ועל כן נחוץ מאד שלכל הפחות פעם בשנה יתעמקו יותר בכל מעשה הבריאה ולהתבונן בגבורות הקדוש ברוך הוא שבמאמרו ברא הכל מאין ליש, ואנו בשבוע כזה שמתחילים שוב לקרוא בתורה מפרשת בראשית וכל אחד לומד ומתעמק שוב במעשה בראשית מתחילתם, הרי שאז מתחילים שוב את עבודת ד' יתברך מהא' קטן שנולד וכמי שלא שמע עדיין כלום ממעשי הקדוש ברוך הוא ונפלאותיו ושומע כעת בפעם הראשונה בחייו על גודל הניסים וגבורות הקדוש ברוך הוא ופעליו הנוראים של בריאת העולם, ועל ידי כן מתחזקת בו שוב האמונה על כל השנה.

מובא באהלי יעקב - הוסיאטין (חלק ב'), אמרות משה בראשית ברא (א, א), ברש"י אומר אין המקרא הזה אומר אלא דרשני כמו שדרשו רבותינו ז"ל, בשים לב אל דברי התוספות מגילה (פ"ב סי' ל"ה) אין נאה לדרוש ברבים אלא למי שיוודע כל התורה כולה, מקור הדברים הוא מאמר ר' אלעזר (מכות י) מן הפסוק (תהלים קו, ב) מי ימלא גבורות ד' ישמיע כל תהלתו, משמע שלמלא גבורות ד' יכול רק מי שבדרגה שיכול להשמיע כל תהלתו. ומזה ילפינו עוד כי לאמירת כל תהלתו יש איזה ערך רק אם ממלילין בה גבורות ד', כלומר אם מכניסין בה יראת שמים בלב השומעים (גבורה - יראה). וזהו שמספרים שפעם אחת בסעודת שבת בראשית שהרה"ק רבי וועלוועלעלע מזבארו' ז"ע ואחיו (בני הרה"ק הרי"ם מזלאטשוב ז"ע) היו מסובין בה, כבדו את הראשון באמירת תורה, ואמר "בראשית ברא" אומר רש"י אין המקרא הזה אומר אלא דרשני כמו שדרשו רבותינו ז"ל, פירוש, אם אתה יכול לדרוש כחכמינו זכרונם לברכה, מותר לך לדרוש, ואם אין אתה יכול אל תדרוש כלל.

מבאר הדברי מהרי"א בראשית ברא (א, א), פירוש רש"י אין המקרא הזה אומר אלא דרשני כמו שדרשו רבותינו ז"ל בשביל התורה שנקראת ראשית דרכו וכו', ואם באת לפרשו כפשוטו כך פרשוהו בראשית בריאת שמים וארץ והארץ היתה תוהו ובוהו וחושך וגו' ויאמר אלוקים יהי אור עכ"ל. ולכאורה דברי רש"י הללו סתראי נינוה, שקודם כתב רש"י שאין המקרא אומר אלא דרשני משמע שאין לו פירוש פשוט זולת דרשת חכמינו ז"ל, שוב כתב רש"י פירוש פשוט, מה היה קשה לרש"י על פירוש הפשוט עד שמוכרחין אנו לדרש חכמינו ז"ל. נראה לי דהנה איתא במסכת חגיגה (יד) מכל דיבור שיצא מפי הקדוש ברוך הוא נברא מלאך עיי"ש, ואיתא במדרש רבה (פרשה זו) דלכך לא נבראו המלאכים עד יום שני כדי שלא יאמרו מיכאל מותח בדרומו וגבריאל בצפונו והיו שותפים להקדוש ברוך הוא במעשה בראשית, ומעתה אי אפשר לפרש כפשוטו שקודם בריאת שמים וארץ אמר אלוקים יהי אור, דאם כן מיד היה נברא מלאך על ידי דיבורו של הקדוש ברוך הוא, והיו אומרים חס ושלום ששותף היה להקדוש ברוך הוא במעשה בראשית, על כן מוכרח היה רש"י ז"ל לדרשת חכמינו ז"ל.

בראשית ברא אלוקים. (א, א) מביא השל"ה הקי"ב אלוקים ולא נאמר ברא ד', שבתחילה עלה במחשבתו לבראתו במידת הדין, וראה שאין העולם מתקיים, והקדים מידת רחמים ושיתפה למידת הדין, והיינו דכתיב (בראשית ב, יד) "ביום עשות ד' אלוקים ארץ ושמים" (רש"י). ויש להבין, לשם מה הוצרך לכתוב ולהודיע לנו מה שעלה במחשבה בתחילה לפניו יתברך, כי מאחר שהרי לא נתקיימה מחשבתו זאת, אלא ששיתף מידת הרחמים למידת הדין, אם כן לשם מה לנו לדעת את מה שהיה תחילה ונתבטל. ועוד יש להבין, וכי שייך לומר על הקדוש ברוך הוא שכביכול בתחילה סבר כך, ואחרי כן התחרט ושינה את דעתו וסובר שצריך לעשות אחרת, הרי ודאי שהקדוש ברוך הוא בפחות מהרף עין יודע הכל, ויכוין אל האמת בהשקפה

ראשונה, ואם כן בודאי שכבר מתחילה ידע הקדוש ברוך הוא שאין העולם מתקיים במידת הדין. ויש לומר שזה שעלה במחשבה תחילה לברוא את העולם במידת הדין, מחשבה זו אכן נשארה קיימת, והיא מתקיימת בצדיקים, שהם אכן נידונים במידת הדין, והקדוש ברוך הוא מדקדק עם הצדיקים אפילו כחוט השערה (ב"ק נ). וזאת מכיון שמי שקרוב ביותר למלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא, צריך להיות מזוכך ומקודש ביותר. וזה מה שנאמר "בראשית ברא אלוקים" ופירוש רש"י, שבתחילה עלה במחשבתו לברוא את העולם במידת הדין, אין הכונה שמתחילה עלה כך ואחרי כן נשתנה, אלא שתיבת בתחילה היא פירוש של תיבת "בראשית", ומשמעותו הוא, בשורש הדבר, דהיינו כאשר העולם היה עוד בבחינת מחשבה, ועוד לא יצא אל הגילוי, "ברא אלוקים" שם הוא אכן נברא במידת הדין, והצדיקים בני העליה נידונים במידת הדין (וזאת כי הצדיקים בני העליה אכן שייכים לדרגה זו של שורש העולם, דהיינו לראשית וההתחלה של העולם, כשהוא רוחני והוא בבחינת מחשבה). וממשיך רש"י ואומר: וראה שאין העולם מתקיים והקדים מידת רחמים ושיתפה למידת הדין, דהיינו שראה [מראש] שכאשר העולם צריך להתקיים בפועל ובגשמיות והוא מרוחק ממקור כל המקורות, שם הוא אינו יכול להתקיים במידת הדין, ועל כן שם הקדים הקדוש ברוך הוא את מידת הרחמים ושיתפה למידת הדין.

מובא בכלי יקר בראשית ברא אלוקים (א, א). ברש"י שבתחילה עלה במחשבתו לברוא את העולם במדת הדין וראה שאין העולם מתקיים הקדים מדת רחמים ושיתפה למדת הדין, והיינו דכתיב (לקמן ב, ד) ביום עשות ד' אלוקים ארץ ושמים, והנה לא איש א-ל ויתנחם. ברם השמים וצבאם יכולים להתקיים במדת הדין, ולכן סמך "אלוקים" שזה מדת הדין ל"את השמים" שיכולים להתקיים במדת הדין לבד, ואילו לקמן סמך שם ד' ואלוקים שזה שיתוף מדת הרחמים סמוך לארץ, שליושבי הארץ צריך שיתוף דין ורחמים.

מובא בס' כמוצא שלל רב בשם שו"ת הרמ"א, סוף קונטרס אחרון, בראשית ברא אלוקים (א, א). איתא במשנה באבות בעשרה מאמרות נברא העולם וכו'. מנהג ישראל כשמזכירים את רב פפא ועשרת בניו ב"הדרן עלך" שאומרים בסיום מסכת ממשכתות הש"ס, אחד הטעמים שנאמרו לבאר מנהג זה, הוא של רבינו הרמ"א. כאשר מסיימים מסכת, יש לדאוג שלא יהיה פתחון פה לשטן לטעון שכבר סיימו התורה ומבטלים ח"ו מלימוד התורה לכן מתחילים מיד וחוזרים לעסוק בתורה ולקרא מבראשית. בני רב פפא, מחדש הרמ"א, רומזים בשמותיהם לעשרה מאמרות שבהן נברא העולם, בשביל התורה הנקראת ראשית, ואמרו חכמינו ז"ל (מגילה כא): "בראשית נמי מאמר אחד הוא".

ולכן, היות והעולם נברא בחסד ובחנינה מאת ד' יתברך, כמו שנאמר (תהלים פט, ג) "עולם חסד יבנה", לכן נקרא בן אחד בשם חנינא. וכנגד "ויאמר אלוקים יהי רקיע וגו'", שעליו אמרו חכמינו ז"ל (חגיגה יב). שאור שנברא ביום ראשון גנזו הקדוש ברוך הוא לצדיקים והבדילו לעתיד לבוא - נקרא הבן השני בשם רמי, מלשון תרומות והבדלה. ונגד "ויאמר אלוקים יהי רקיע וגו'", שאמרו חכמינו ז"ל שהמים התחוננים היו בוכים עד שניחמן הקדוש ברוך הוא ואמר להם שעתידים להיקרב על גבי המזבח נקרא השלישי בשם נחמן. ונגד "ויאמר יקוו המים וגו'", שאמרו חכמינו ז"ל שים האקיינוס מקיף את הארץ והארץ נראית מתוכו נקרא הרביעי בשם סורחב, מלשון סרח המשכן. ונגד מאמר "תדשא הארץ דשא" וגו', ונאמר "כל שיח השדה טרם יהיה בארץ וגו' ואד יעלה מן הארץ" נקרא החמישי בשם אדא מלשון אד. ונגד מאמר "יהי מאורות", שנבראו מתחילה שניהם גדולים, הרומזים על יעקב ועשו שהיו אחים (ולכן מונין הגוים לחמה וישראל ללבנה, ועל זה אמרו חכמינו ז"ל (סוכה כט). שהמאורות לוקים על שני אחים שנשפך דמם כאחד) לכן נקרא השישי בשם אחא. ונגד המאמר "ישרצו המים שרץ נפש חיה", וידוע שהדגים פרים ורבים יותר מכל בעלי החיים, לכן נקרא השביעי בשם פרם, מלשון פריה ורביה. ונגד מאמר "תוצא הארץ נפש חיה וגו'", והם נבראו לעבוד עבודת משא, בכתף ישאו כל צרכי בני האדם, לכן נקרא השמיני בשם דרו (מלשון נשיאה). "הנהו שקולאי דהוו דרי חביתא דחמרא" - חולין קה:). ונגד מאמר "נעשה אדם בצלמינו", שנברא האדם יחיד והוא היה אב לכל הבאים אחריו נקרא התשיעי אבא מרי. ונגד מאמר "הנה נתתי לכם את

כל עשב זורע זרע", שזה הוא עיקר ממונם ורכושם של אדם שהיה להם לאכול זרע השדה לכן נקרא העשירי בשם רכיש.

בראשית ברא אלוקים את השמים ואת הארץ (א, א). מובא בחידושי מהרי"ל מסאסוב זי"ע ראשית כל, יסוד היסודות ושורש כל הידיעות הוא לידע כי "ברא אלוקים את השמים ואת הארץ" – שיש בורא יוצר ומנהיג לעולם.

בראשית ברא אלוקים את השמים ואת הארץ (א, א). מובא בתורת האגדה כשם שהתורה שבכתב מתחילה באמונה, כך מתחילה התורה שבעל פה בהלכות קריאת שמע, ללמדנו שיסוד היסודות היא האמונה.

בס' נועם שיח מובא בראשית ברא אלוקים את השמים ואת הארץ (א, א). כשחזר הרה"ק ר' ליבליה איגר זי"ע מקוצק שאלו אביו הרה"ק ר' שלמה'לה זי"ע מה למדת בקוצק, השיב: שלשה דברים למדתי שם: (א) שאדם הוא אדם ומלאך הוא מלאך. (ב) אם אדם רוצה יכול להיות יותר ממלאך. (ג) בראשית ברא אלוקים – הקדוש ברוך הוא ברא רק "בראשית" והיתר השאיר בשביל האדם.

בראשית ברא אלוקים את השמים ואת הארץ (א, א). הרה"ק ר' יצחק מוורקא זי"ע נסע מפרשיסחא לטשורוביל ובא להמגיד הרה"ק ר' מרדכי זי"ע. כשחזר בא הרה"ק ר' מנחם מנדל מקוצק זי"ע לבקרו, כדי לשמוע מה הביא עמו מטשורוביל, האם הביא דרך חדשה בעבודת ד'. כשנכנס אצלו שאלו מיד: מה ראית בטשורוביל. ראיתי את שולחנו של הבעל שם, ענה ר' יצחק. והוא רמז בכך כי דרכם של בית טשורוביל היתה הדביקות בתורת הבעל שם. דבר גדול, אמר ר' מנדל, הטשורובילי הראה לך דבר עתיק, שולחנו של הבעל שם שגילו כמה עשרות שנים. ואילו הרבי ר' בונם הראה לי את בריאת השמים והארץ – דבר עתיק יותר. כשהרבי אומר "שאו מרום עיניכם וראו מי ברא אלה" (ישעיה מ, כו) (פסוק חביב בפי חסידי קוצק וטשורוביל) – אנו רואים בריאת העולם ממש.

בראשית ברא אלוקים את השמים ואת הארץ (א, א). מספרים שכאשר עלו אחינו בני תימן לארץ ישראל, לקחו קבוצה מהם לקיבוץ ורצו לעקור מהם את אמונתם. המרצה החל לומר להם חברים יקרים, מה שאתם רואים תאמינו ומה שאינכם רואים אל תאמינו, ובכן שולחן זה אתם רואים, כולם צעקו כן. "כסא זה אתם רואים", כולם ענו כן, וכן בדרך זו המשיך עמם, עד שאמר "חברים את הקדוש ברוך הוא אתם רואים", אמרו לו: לא, אמר להם: אם כן מדוע אתם מאמינים. היה שם נער תימני פיקח, אמר להם 'חבר'ה את השכל של "המרצה" אתם רואים', אמרו לו: לא. אמר להם: אם כן אין שכל למרצה.

אמר הרה"ק מהרי"ד מבעלזא זי"ע בראשית ברא אלוקים את השמים ואת הארץ (א, א). ובמדרש (בר"א, א) רבי הושעיה רבא פתח, "ואהיה אצלו אמון ואהיה שעשועים יום יום" (משלי ח, ל) שפסוק זה מדבר ממעלת התורה, ומפרש המדרש: אמון פדגוג, אמון מכוסה, אמון מוצנע וכו' אמון רבתי. אמון פדגוג היך מה דאת אמר (במדבר יא, יב) "כאשר ישא האומן את היונק" וגו'. יש לפרש על פי מה ששמעתי מכ"ק אדוני אבי ז"ל (הרה"ק מהרי"ל מבעלזא זי"ע) פעם אחת כשבאתי לפניו ואמר לי, שיעקר הדרך שעל ידו יוכל האדם לשבר מדותיו להקדוש ברוך הוא הוא על ידי עסק התורה הק', ולא באמצעות עצות שכליים, גם לא על ידי עצות מספרי חקירה הבנויים על תיקון המדות על פי השכל, כי אם על ידי אלו הספרים הבנויים על פסוקי התורה ומאמרי רבותינו ז"ל (ראה לב דוד להחיד"א פ"ז באריכות). והוסיף ואמר לי באותה שעה והיו מונחים אז לפני כמה ספרים קדושים והגביהם בידיו הטהורות ואמר, רק על ידי עסק התורה יוכל האדם להלהיב את לבו ביקוד אש ולדבק עצמו בהבורא ברוך הוא, ולא על ידי שכלו ועצתו, ואף על פי שלפעמים נראה לאדם שגם על ידי עצות שכליות שבספרי המחקר נתלה לבו להבורא ברוך הוא, זה רק לפי שעה, ואינו מתקיים לאחר זמן, מה שאין כן ההתעוררות הבאה על ידי עסק התורה הק' מתקיימת אצלו ועומדת לעד, כמו שהתורה הק' היא נצחית, ואף שלפעמים אינו מרגיש את

ההתעוררות מיד בשעת הלימוד, מכל מקום ידע נאמנה שקדושת התורה נכנסה בקרבו פנימה, וכשיבוא אחר כך לידי קיום מצוה ועבודת הבורא יתברך שמו יתעורר אצלו קדושת התורה ויתגלה ויצא מן הכח אל הפועל ויסייעו לעבודת הבורא ברוך הוא. עכדה"ק. וזה יש לבאר כונת המדרש: "ואהיה אצלו אמון אמון פדגוג, היאך מה דאת אמר: כאשר ישא האומן את היונק", ופירושו המפרשים (עי' ידי משה שם) שהתורה היא לתועלת האדם כפדגוג המדריך את התינוק, והכוונה בדוגמא זו דייקא, להורות שכמו שהיונק אינו יודע לפעול כלום בשכלו, אלא סומך עצמו לגמרי על הפדגוג המחנכו ומדריכו, כן אין לו לאדם להסתייע לעבודת ד' יתברך בכח שכלו ועצתו כי אם על ידי התורה הק' בלבד.

עוד מפרש המדרש: "אמון מכוסה אמון מוצנע" שאף אם האדם אינו מרגיש כלל בשעת הלימוד שקדושת התורה השפיעה עליו לטוב, עליו לדעת שבאמת נחקקה בקרבו קדושת התורה, אלא שכעת היא מכוסה ומוצנע, וכשיבוא אחר כך לידי קיום מצוה ועבודת ד' יתברך תצא מן הכח אל הפועל וירגיש השתוקקות גדולה לעבודת הבורא יתברך שמו, וזהו: "אמון רבתי" שבסוף יתגדל ויתרבה כח זה ויסייע את האדם לעבודת הבורא יתברך שמו.

בראשית ברא אלוקים את השמים ואת הארץ (א, א). כך כתוב בספר "בן סירא": "במופלא ממך אל תדרוש ובמכוסה ממך אל תחקור, במה שהרשית התבונן, אין לך עסק בנסתרות" (כמובא במסכת חגיגה יג). ואלו לאדם ליגע את מחו ולחשב "מה למעלה ומה למטה, מה לפניו ומה לאחור" (חגיגה יא:), לפני שהיה העולם ואחר כלותו ילך ישר כאשר עשאו האלוקים, ואל יחשב חשבונות רבים. ואמר הגאון רבי מנחם סלימאן מאני זצ"ל, רבה של חברון: "זהו שנאמר: "אל תהי חכם בעיניך, (אלא רק) ירא את ד' וסור מרע" (משלי ג, ז), שכן המתפלספים, החכמים בעיניהם, כסבורים הם שעמדו על טיבן של תופעות הטבע, וכבר שתו בשמים פיהם לבקש לעמוד על סוד המצוות וטעמי תורה רוחניים, שמעל לטבע, יהרסו אל ד' לראות ונפל מהם רב". ואמר: אותם מתפלספים, למה הם דומים, לאותו מעשה במוכר ביצים, שעמד בשוק לפני דוכנו, ועבר שם גביר אחד בכל הדרו. נתקנא בו מוכר הביצים ואמר לחברו בלחשיה: "ראה נא עשיר זה, אסמיו מלאים בר, ויש בכספת שבביתו עשרת אלפים זהובים". הגביר שמע את דבריו, וכעסו גאה בלבו: מה לו, למוכר הביצים, ולעשרו. עשה עצמו כאילו נתקל בהילוכו ומעד, נפל על ערמת הביצים ושרבן... זעק המוכר זעקת שבר. אמר לו העשיר: "למה תצעק, אמר נא לי כמה ביצים היו בערמה, ואשלם את מחירן". "הכיצד אדע כמה ביצים היו", יבב המוכר, "והן נשברו לרסיסים". "כך", קרא העשיר, "את מנין הביצים שלפניך לא ידעת, ואלו את מנין הזהובים בכספת שבביתך אתה יודע במדויק", ופני המוכר חפו. כך הם אותם מתפלספים, על סודות הטבע לא עמדו, ומדי יום ביומו מתגלות תגליות גדולות ונצורות על פלאי הבריאה ומעשי אלקינו ונפלאותיו, ואיך יתימרו לדעת מה בחביוני העולמות הרוחניים ולעמוד על טעמי המצוות, ששלמה המלך, החכם מכל אדם הודה ואמר "אמרת אחכמה והיא רחוקה ממני (קהלת ז-כג)".

מובא באהבת חיים בראשית ברא אלוקים את השמים ואת הארץ (א, א). האדם נקרא עולם קטן וכלולים בו שמים וארץ, גוף ונשמה. בראשית, רמז על הנשמה שהיא ראשית והיא חצובה מתחת כסא הכבוד דהיינו את השמים ואת הארץ זה הגוף עפר מן האדמה. יובן בזה מחלוקת שבין החכמים (ראש השנה ח.), רבי אליעזר אומר באחד בתשרי נברא העולם ורבי יהושע אומר בניסן נברא העולם. אלו ואלו דברי אלוקים חיים. רבי אליעזר אומר באחד בתשרי נברא העולם כי בראשית אותיות א' תשרי, כונתו הטהורה בזה לומר כיון שבתשרי נברא האדם, עליו להמשיך על עצמו מעשי חודש תשרי בכל ימי חייו, כמו שבחודש תשרי כל עבודתנו לד' יתברך הוא בפרהסיה ובגלוי כגון תקיעת שופר בציבור, סליחות ותחנונים ותפילות יום הכיפורים, הכל בציבור ובפרהסיה דוגמת הגוף הנגלה לעין כל, כך כל עבודתנו צריכה להיות בגלוי כדי שילמדו אחרים. רבי יהושע אומר בניסן נברא העולם, כונתו הטהורה על הנשמה, כי עיקרו של האדם הוא הנשמה ואז בחודש ניסן כל מצוות הנהגות בה הם בפנימיות ובסתור וגם בפרטיות ובשתיקה, כגון בדיקת חמץ בלילה, קרבן פסח בלילה, חובת אכילת מצה וארבע כוסות בלילה דוגמת הנשמה הנסתרת החופפת על האדם, הכל דברי אלוקים חיים, רוצה

לומר כי חובת האדם לאחד כוונת החכמים לקיים ישמחו השמים דהיינו הנשמה עם ותגל הארץ דהיינו הגוף, כלומר לעבוד את הקדוש ברוך הוא בגוף ובנשמה גם יחד, ולהיות ירא שמים בסתר ובגלוי, ד' יזכנו אמן.

וכן הביא אהבת חיים, לאחר גירוש ספרד, התיישבו יהודים רבים בעיר סלוניקי, עד שהפכו להיות בה הכח המכריע, הנמל היה סגור בשבת, גם הבנקים של הגויים ואף משרדי הממשלה לא פעלו, וזאת, משום שכל היהודים שבתו בשבת, וממילא שבתו חיי המסחר והכלכלה כולם. ובסלוניקי היה פחה, מושל מטעם השולטן, שהיה מכבד את היהודים וביותר את חכמיהם. כשהיה רואה תלמיד חכם קרב ובא, היה קם מפניו מלא קומתו. והיו יועציו חורקים שן, כי לא יכלו לראות בכבודם של ישראל. באו ואמרו לפחה: "מילא, שהעיר שובתת בשבתם של היהודים, אין בפנינו ברייה, שכן המסחר נתון בידם. אבל מדוע נחלק להם כבוד ויקר". ענה להם: "ומדוע לא" אמרו: "הבורא יתעלה השפילם, ואנו נרוםם אותם, הלא בזויים הם ושפלים בכל המדינות, הכל מושלים ורודים בהם ונותנים אותם למרמס. המכבדם מפר את רצון ההשגחה העליונה". אמר הפחה: "מחר אשיב לכם תשובה". בערב שלח להודיע לכל שריו ויועציו, כי מזומנים הם לטיול בספינתו, ספינת קיטור מלכותית. באו כולם עם שחר, לבושים במיטב מחלצותיהם. עלו כולם לספינה להתענג על הטיול ועל האירוח הנפלא. יצא הפחה עם יועציו אל הסיפון, נשען אל המעקה ואמר: "ראו נא, ראו, שמים מתוחים מעל, ותהום רובצת מתחת. ים משתרע עד לאופק, ובים כרישים ודגים טורפים, ומצולה בלא חקר. מה חוצץ בינינו לתהום המצולה, כמה קרשים הקרויים ספינה. ואם תטבע הספינה, חלילה קראו הכל כאחד, 'מלחים מנוסים מנוטים אותה', 'ועליהם אתם סומכים' שאל הפחה, 'כלום מכירים אתם אותם'. שתקו הכל. אמר הפחה: 'ברצוני לראות בידי מי נתון בטחוננו'. פנה וירד לבטן הספינה, ויועציו אחריו. הגיעו לירכתי הספינה, לחדר הדודים והמכונות, וראו שלשה מלחים עומדים ומסיקים, פניהם לוהטות מחום הדודים, ובגדיהם וידיהם שחורים מהפיח והפחם ומרובבים בשמן המכונות. פנה הפחה אל שריו ויועציו ואמר: 'לא אוכל להסכים לכך, וכי זהו כבוד המלכות, ששלומי ובטחוני של הפחה, נציג השלטון, יהיו מופקדים בידי אנשים שחורים ומלוכלכים אלו, התכבדו נא, המשנה למלך, ואף אתה, שר האוצר ויועץ הסתרים, והחליפו מהרה את שלשת הפועלים'. החוירו השלשה, ומהרו להכביר מילים כדי להעביר את רוע הגזרה: 'עבודה זו טעונה מומחיות. חייבים להכיר כל גלגל וכל בורג, לדעת כמה דודים להסיק ובאיזו מידה. אדרבה, בידיהם נתונה הספינה בידיים אמונות. אם אנו ניטול את מקומם, נרד כולנו למצולות'. 'בואו', אמר הפחה, 'חם ולוהט כאן, הבה נעלה אל הספון'. כשעלו לספון, חייך ואמר: 'דעו לכם, שהעולם כולו הוא כאניה הזאת, וכולנו נוסעיה. וכנוסעי הספינה, כולנו מצויים בסכנה גדולה בכל רגע ורגע. אבל יש בספינה זו 'חדר מכונות' הם בתי המדרש של היהודים, ויש בהם 'הסקת דודים' הרי זו תפילתם לפני בוראם, ולימודם את תורתו שנתן בהר סיני למשה עבדו. 'מסיקי הדודים' הם חכמי היהודים וצדיקיהם. ואם אמנם נוסעי הספינה מתענגים על רב טובה ועל הפלגה נעימה ובטוחה, הן חייבים הם להכיר טובה לאותם מסיקי הדודים שבמדור התחתון, הלבושים בגדים מורבבים ומוכתמים, ועמלים בפרך כדי להשיט את הספינה כולה אל נמל המבטחים'. סיים הפחה את דבריו הנחרצים, לפני היועצים חפו. זהו שאמרו חכמים, 'בראשית ברא אלוקים את השמים ואת הארץ' בשביל התורה שנקראת ראשית, שנאמר, (משלי ח, כב) 'ד' קנני ראשית דרכו, קדם מפעליו מאז'. ובשביל ישראל שנקראו ראשית, שנאמר: (ירמיה ג, ג) 'קדש ישראל לד' ראשית תבואתה'. וזהו שאמרו: (תענית כד:) 'כל העולם ניזון בשביל חנינא בני, וחנינא בני די לו בקב חרובין מערב שבת לערב שבת'.

בראשית ברא אלוקים את השמים ואת הארץ (א, א). אמר הגאון ר' נתנאל מקאסטאניטין זצ"ל אמרו חכמינו ז"ל 'תשובה קדמה לבריאת העולם', וכן אמרו דהקדוש ברוך הוא הביט בתורה וברא העולם, והרמז בעניינים אלו, דכשרוצה אדם להגיע לתשובה אמיתית הוא מוצא הרבה מכשולים, כסבור הוא, במצב זה ובנסיבות בהן הוא נמצא לא תתכן תשובה, ולכן באו חכמינו ז"ל והודיעו שתשובה קדמה לבריאת העולם. וכן הסתכל הקדוש ברוך הוא

בתורה וברא העולם, באופן שבתורה ימצא פתרון לכל השאלות המזדמנות לו בדרכו.

בראשית ברא אלוקים את השמים ואת הארץ. שואל רש"י כיצד אפשר לומר שהשמים והארץ נבראו ראשונים, הרי בפסוק הבא נאמר שהעולם היה בתחילה מים 'ורוח אלוקים מרחפת על פני המים' והייתה גם אש, שהרי השמים נבראו מאש ומים? ועוד יש להבין הרי ביום הראשון נברא האור, והשמים לא נגמרו בעשייתם עד היום השני, אם כן, איך שייך לומר שהשמים והארץ נבראו בראשית כל הבריאה, הרי השמים נגמרו רק אחרי בריאת המים, הרוח והאור. לכן כתב רש"י: אין המקרא הזה אומר אלא דרשני, כמו שאמרו חז"ל בשביל התורה שנקראת "ראשית דרכו", ובשביל צדיקים שנקראו "ראשית תבואתו". ויש בכך רמז נפלא שהרי אותיות "בראשית" הם "ברית-אש", והאותיות "אש" נמצאים בתוך המלה "בראשית", לרמז לתורה שעליה נאמר "מימינו אש דת למו". התורה כולה אש כדברי חז"ל שאמרו שהתורה נכתבה אש שחורה ע"ג אש לבנה, וכמו שהאש יכולה להתפשט עד אין סוף, ואין לה הגבלות של גובה, רוחב, נפח ועומק, אלא ככל שיש עצים וחומר בעירה שנתפס בה, מוסיפה והולכת וגדלה עד אין סוף ותכלית, שכן דרך האש שהיא כח רוחני שאין לו הגבלות של החומר הנמצא בשאר כוחות הטבע. וכמו כחה של האש, כך גדול כח התורה. כשהאדם משקיע עמל ויגע בה, מוסיפה לו עוד חכמה ודעת בלי גבול ותכלית, כעניין מה שאמרו חז"ל במסכת ראש השנה (דף כ"ו): לא הוו ידעי רבנן מאי "סלסלה ותרוממך", עד שפירשה להם העוזרת של רבנו הקדוש: הפוך בה והפוך בה דכולה בה, כמה שהאדם הופך בדברי תורה ומתעמק בה, זוכה להוסיף ולראות עוד ועוד חכמה, והיא מרוממת את האדם בכל המעלות הנמצאות בין בגשמיות ובין ברוחניות.

מסופר על הגאון רבי יצחק אלחנן זצ"ל שאחר שהתפרסם כגדול הדור, חלקו לו כבוד בצורה מיוחדת בכל מקום אליו הגיע. פעם, פגש אותו החברותא שלו ושאלו: הרי למדנו יחד על אותו ספסל, וכיצד זה זכית לקנות מדרגה כ"כ גבוהה בידיעת התורה, מה שאני לא זכיתי. השיבו: אגלה לך סוד, כשהיינו חוזרים מלמוד הישיבה למקום השינה, הייתי מלווה אותך לדירתך, אך מיד לאחר מכן שבתי לבית המדרש להמשיך ללמוד, ודווקא תוספת הלימוד הזו זכתה אותי במעיינות החכמה.

על סדר היום עמד עניין ציבורי חשוב שנגע לכלל ישראל. הרה"ק ה'צמח צדק' מליובאוויטש זי"ע, שניצב בלבו של הענין, ביקש לתאם את דרכו עם הרה"ק רבי ישראל מרוז'ין זי"ע. הוא שיגר אפוא לרוז'ין את חסידו הנודע, הגאון רבי יצחק אייזיק מהומיל. בהגיעו לרוז'ין התקבל רבי יצחק אייזיק על ידי הרבי בחמימות רבה, ואף הוזמן להתארח בביתו, גם בזכות אישיותו ולמדנותו, אך בעיקר מתוך הכבוד העמוק שרחש רבי ישראל מרוז'ין לאדמו"ר ה'צמח צדק'. לאחר שהשליח והרבי נועדו ביניהם ביחידות ודנו בסוגיה שעל הפרק, התברר לרבי יצחק אייזיק כי יהיה עליו להתעכב ברוז'ין עוד כמה ימים. ביועצו כי שום דבר בעולם אינו לבטלה, החליט לנצל את ימי שהייתו ברוז'ין כדי להתחקות על הנהגתו של הצדיק. הסדר אצל הצדיק מרוז'ין היה, שכאשר קיבל אנשים שבאו לשוחח עמו בדברי תורה, או לזכות בעצותיו ולקבל את ברכתו, עמדו לצידו שניים מחסידיו. מימינו עמד חסיד שהיה מקורב אליו ביותר. הלה שימש כעין מתורגמן בין הצדיק לבין הבאים. משמאלו עמד הגבאי הראשי, שקצב את זמן השיחה של הנכנסים. בין הבאים באותו יום היו שני חסידים, שמשום מה הוכנסו פנימה יחד. אחד מהם נמנה עם גדולי הרבנים בבוקובינה, למדן גדול ומפורסם, וממקושריו הגדולים של הרה"ק מרוז'ין. בידו החזיק כתב יד של ספר חידושי תורה, שזה עתה סיים את כתיבתו. הוא בא אל רבו כדי לקבל את הסכמתו על הספר, קודם שיביאו לדפוס. החסיד השני, שכאמור הוכנס אף הוא לחדר, הביא עמו גם כן ספר שחיבר. לא היה זה ספר חידושי תורה, אלא קובץ של סיפורי צדיקים שאסף וליקט במשך שנים, ממקורות מגוונים. גם הוא חפץ בהסכמת רבו על הספר, בטרם יוציאו לאור. הצדיק הורה למקורבו, שעמד לימינו, לקרוא באוזניו כמה קטעים מספר הסיפורים. המקורב קרא כמה סיפורים, והדברים היו מחממי לב ומשובבי נפש. לאחר מכן הורה הצדיק למקורב לקרוא לפניו מספר חידושי התורה של הרב הנודע. ואכן, המעט שקרא מן הספר העיד על חריפותו ובקיאותו של המחבר.

שקע הצדיק לזמן מה בדבקות. לאחר מכן החל לדבר בשבחם של סיפורי צדיקים, השפעתם העמוקה על שומעיהם, והרושם הרב שהם מחוללים בגן עדן. כשסיים לדבר בשבח הסיפורים, פתח בדברים על מעלת היגיעה והחידוש בתורה, מזכיר אותם קטעים שהוקראו לפניו מספרו של הרב, ומתפלפל בהם. לאחר מכן הורה לגבאי להגיש לו נוצה וקסת דיו. תחילה כתב הצדיק דברי הסכמה לספר הסיפורים, ורק לאחר מכן העניק את הסכמתו לספר החידושים. כל אותה השעה עקב רבי יצחק אייזיק אחר מעשי הרה"ק מרוז'ין והשתומם, מדוע דיבר הרה"ק מרוז'ין תחילה במעלת סיפורי הצדיקים ורק לאחר מכן שיבח את היגיעה והחידוש בתורה, ומדוע הקדים את כתיבת הסכמתו על ספר הסיפורים להסכמתו על ספר החידושים. יומיים לאחר מכן חל ראש חודש, ורבי יצחק אייזיק הוזמן לסעוד עם הרה"ק סעודה לכבוד היום. במהלך הסעודה נשא הרה"ק דברי תורה, ואף כיבד את אורחו החשוב לשאת מדברי רבו ומשל עצמו. לקראת סוף הסעודה, לפני ברכת המזון, אמר לפתע הצדיק מרוז'ין: "הרב מהומיל, שליחו של הגאון הצדיק מליובאוויטש, מתפלא עלי ועל מעשיי. ואולם, אין כל חידוש לא בשאלתו ולא בתשובה עליה. רש"י הקדוש כבר הקדים ושאל אותה השאלה, על הפסוק הראשון בספר בראשית. לא היה צריך להתחיל את התורה אלא מ"החודש הזה", ומה טעם פתח ב"בראשית"? מקשה רש"י, ומיד משיב, 'משום שכוח מעשיו הגיד לעמו'. כלומר, בגלל הכוח וה'נשמה' הטמונים ב'מעשים' של בריאת העולם. "זקני, המגיד ממזריטש, קיבל ממורו הבעש"ט הקדוש את הסוד, כיצד לראות בכל דבר ודבר בעולם את ה'נשמה' המחיה אותו". הישיר הרה"ק מרוז'ין את מבטו אל רבי יצחק אייזיק והוסיף, "האם מבין אתה את דבריי? הולך אני באותו סדר שקבע הקב"ה בתורתו הקדושה, תחילה ספר בראשית, שהוא בבחינת סיפורי צדיקים (כמובא במדרש, 'שבברית העולם נמלך בנשמותיהם של צדיקים'), ורק לאחר מכן ספר שמות 'החודש הזה לכם', מצוות ודיני התורה". הרה"ק מרוז'ין שינה את טון דבריו, שלבשו עתה רוח: "שני המחברים הם חסידים בעלי צורה. בשני החיבורים יש חידושים נאים ותועלת נפלאה. הנה כי כן, חידושי התורה מעידים על גודל למדנותו ועל סברותיו המצויינות של המחבר החשוב, בתורה הקדושה. ואולם סיפורי הצדיקים מספרים על החידושים העצומים שחידש ומחדש הקב"ה בעולמו. אלה מבטאים את התגלות האלוהית של הקב"ה בבריאה. לכן הקדמתי את סיפורי הצדיקים לחידושי התורה. בראשית ברא, בא לפני 'החודש הזה'."

בראשית ברא אלוקים את השמים ואת הארץ. ההתבוננות בבריאה מעידה על הבורא שלה. אדם שחושב שהבריאה היא תוצר אקראי, אינו מתבונן כדבעי. סיפור נפלא הממחיש זאת: מלך אחד קרא ליועצו היהודי ושאל אותו: מי ברא את העולם? הקדוש ברוך הוא! השיב היועץ בפשטות... ומניין אתה יודע זאת?! המשך המלך לשאול. מבלי לחשוב מיד ענה הלה: "זו היא אמונה!" המלך רטן: אמונה איננה תשובה! יש לך שלשה ימים להביא תשובה הולמת, ולא תמיר את דתך כיתר השרים בממלכתך. במועד הנקוב הגיע היועץ וביקש לשיר למלך פיוט, המלך נענה. ומהיהודי קלח שיר מרתק על המלך בחרוזים מעשה ידי אומן... כשסיים שאל המלך בתדהמה: מי חיבר את היצירה המופלאה הזו?! היהודי הניד ראשו ואמר: "מה זה חשוב?! הרי ממילא המלך לא יאמין לי". הדבר סיקרן עוד יותר את המלך והוא דרש מיועצו לומר לו לאלתר מיהו היוצר! "בבית מתגורר עימי קוף, גידלתי אותו מאז נולד השובב הקטן. אמש ניגש הוא אל שולחני עליו אני מניח את הקלף והדיו, תוך כדי משחק שפך את הדיו על הקלף ונוצר השיר המופלא הזה... אך סיים היועץ את דבריו והמלך התפרץ: שטויות! יצירה מופלאה שכזו הייתכן? לרגע זה חיכה מיועצו והשיב בחכמה: "אם המלך מבין שיצירה כה פשוטה לא נוצרה מאליה, כיצד מאמין הוא שעולם שלם ומופלא נוצר מאליו?! הרי בהתבוננות פשוטה בבריאה מבינים שיש מנגנון שלם שברא ומפעיל את כל היקום?! נהנה המלך מתשובת היועץ ומאז היה מאוכלי שולחניו תדיר... עומד על כך בעל חובת הלבבות בשער הייחוד, לקראת סוף פרק ו', "ויש בני אדם, שאמרו, שהעולם נהיה במקרה מבלי בורא שהתחילו ויוצר שיצרו. ומן התימה בעיני, איך תעלה בדעת מדבר, בעודנו בבריאותו, כמחשבה הזאת... הגאון הרב ר' יוסף חיים זוננפלד זצ"ל נכנס פעם לחנות והמוכר לא היה, לפתע נכנס משכיל אחד ושאל: "היכן בעל החנות?" ורבי חיים ענה לו: "זו חנות ללא בעלים!" צחק המשכיל והפטיר בלגלוג: "אולי

כדאי שהרב יראה פסיכיאטר, מאשפזים אגב על דבר כזה"... כיצד יתכן חנות ללא בעלים?! התריס המשכיל "הנאור" כנגדו. הרב מבלי להתבלבל השיב: "אני אומר שאין בעלים רק לחנות אחת, אתם אומרים זאת על כל העולם ואני צריך אשפוז?... דוד המלך אומר: 'השמים מספרים כבוד א-ל ומעשה ידיו מגיד הרקיע' (תהילים יט' פסוק ב') הבריאה לכשעצמה מעידה על הבורא. הבה נתבונן קצת יותר מסביבנו ונתפעל מגודל הטבעה מדהים שבראה' בעולמינו ונגיע מתוך הכרה לאמונה אמיתית ושלמה במי שאמר והיה העולם.

היה אחרי מלחמת עולם השנייה, רח"ל היו כופרים שרצו להחזיר בבני הנוער כפירה ורח"ל נעמד איזה ד"ר ואמר לנעורים מהיום אל תאמינו לשום דבר רק מה שאתם רואים בעיניים שלכם, וככה פילס את סבורותיו העקומות ה"י ועפ"ל. אחרי דרשתו, נעמד ילד קטן, ושאל שאלה, כבוד הד"ר האם למעלת כבודו יש לו שכל? הד"ר נדהם מהשאלה ואומר לו בוודאי למדתי כל כך הרבה שנים באונברסיטה, אמר לו הילד תראה לי את השכל, אם לא רואים אנחנו לא מאמינים, ואז כולם פרצו בצחוק וכל דרשתו ירדה לטמיון. ואנחנו בפרשת בראשית מתחזקים יותר ויותר בענייני אמונה בבורא כל עולמים.

עמד פעם באחת מדרשותיו - המגיד הנודע הגה"צ רבי יעקב גלינסקי והסביר בטוב טעם בפתחו עם סיפור עסיסי: אספר לכם מעשה שהיה עם הגה"ק בעל החפץ חיים זי"ע. בוקר אחד לפני שנים רבות, בצעירותו של החפץ חיים, כאשר נכנס לבית הכנסת בעיירה ראה שיהודים צוחקים, ניחא, טוב מאד, יהודים מחייכים מעט. אלא שהוא הבחין כי הם מביטים על פלוני - לכן הם מחייכים...

"מה הצחוק?" שאל החפץ חיים את האנשים. או אז הם סיפרו לו בחיוך כי לביל אמש, אחד מיושבי בית הכנסת הכניס את 'אברהמ'ל דער משווינער'. היה זה בין מנחה למעריב, האיש חילק לכל המתפללים קמצוץ טבק, ולאברהמ'ל לא נתן. אברהמ'ל כעס בצדק, והכריז: "מה אתה חושב שאין בידי להשיג הרחת טבק, אתה עוד תראה!"

הוא יצא בזעם מבית הכנסת עזב את המקום ושם פעמיו לעיירת אישישוק שהיתה די קרובה לעיר ראדין.

אברהמ'ל צעד רגלי עשרות קילומטר עד אישישוק, נקש בדלת אחד מידידיו, וקיבל א' שמעק טבעק'. הידק את שתי אצבעותיו לשמור על קמצוץ הטבק, ומיד החל את דרכו חזרה לראדין במהלך כל הלילה. וממש עתה, לפני רגעים ספורים בסיום תפילת שחרית, נכנס תשוש ועייף כשבגדיו מלוכלכים בבוקר, אך כולו צוהל ושמח - בין אצבעותיו היו דבוקים גרגירי הרחת הטבק: "הנה! הנה יש לי!" הוא מראה לכולם את ה'טבק'. ילדי בית הכנסת שראו את המתרחש החלו כמובן, להתגרות בו וניסו להוציא את הטבק מבין אצבעותיו, והנה הוא בורח מהם, והם, רצים אחריו סביב הבימה, והכל צוחקים: "הלך לו המשוגע קילומטרים כדי להשיג הרחת טבק מועטת..."

החפץ חיים שמע את הדברים, הרהר קמעא, ופניו העלו תוגה: "ואנחנו? ואנחנו?" כמובן שאף אחד לא הצליח הבין את כוונתו, ולפתע אברהמ'ל התקרב גם למקומו של החפץ חיים, נופף מולו בידיים של נצחון "אתם רואים? הבאתי 'שמעק טבאק'!"

חלפה דקה והחפץ חיים החל לקרוא את דברי הגמרא (חגיגה ג.ג.): "והלא מן הארץ עד לרקיע מהלך חמש מאות שנה ועוביו של רקיע מהלך חמש מאות שנה וכן בין כל רקיע ורקיע, למעלה מהן חיות הקדש, רגלי החיות כנגד כולם, קרסולי החיות כנגד כולם, שוקי החיות כנגד כולם, רכובי החיות כנגד כולם, ירכי החיות כנגד כולם, גופי החיות כנגד כולם, וכו', למעלה מהן כסא כבוד רגלי כסא הכבוד כנגד כולם כולן כסא הכבוד כנגד כולם". (דהיינו: ישנו מרחק של רבבות אלפי מייל מהרקיע ועד הארץ). וכאן הגביה החפץ חיים את קולו ודמעה זלגה מעיניו: "הוא, אברהמ'ל הלך עשרים ושמונה קילומטר, וקיבל לפחות שהגיעו מרחק כל כך רב - מהרקיע עד הארץ - שבים בחזרה את כל הדרך ולא מביאים עימם גם לא קמצוץ טבאק"... נשמות ישראל נחצבו מתחת כסא הכבוד, הנשמה יוצאת לדרך ושוהה כאן שבעים שנה ושובה לדרך. עומדים ושואלים אותה "מה הבאת" והיא מראה באצבעה: הרחת טבק קטנה, קמצוץ טבק - שיעור אחד בגמרא שהיא שמעה רק פעם בחודש... וגם שם כולם צוחקים."

דמעה נוספת זלגה על לחייו של החפץ חיים והוא ממשיך: בקהלת (פ"ד פ"א) מובא: "ושבתי אני ואראה את כל העשוקים אשר נעשים תחת השמש והנה דמעת העשוקים ואין להם מנחם ומיד עשוקיהם כח ואין להם מנחם", ונשאלת השאלה למי הכוונה – למי אין מנחם? אלא הכוונה לאלו שהביאו מהעולם רק מעט תפילות וברכות וכמה משניות, שלעתיד לבוא יטיחו ראשם בכותל בחרטה – ללא נחמה.. וכאן פתח המגיד רבי יעקב גלינסקי ודרש: הסיפור שהיה עם אברהם מלישישוק והחפץ חיים, זו דוגמא, עד כמה כוחו של חשבון לנגוע בנימי הנפש: למה אנו צוחקים, ועל מי אנו לועגים. אברהם דער משוגינער אינו היחיד... הוא רק משל ודוגמא! עם תחילתה של השנה והשיבה לשגרה, זה הזמן "להתחיל מבראשית", ליישם את כל הקבלות הטובות שקיבלנו על עצמינו בימים הנוראים, ולשאוב מאורות הקדושה והשמחה שליוו אותנו בימים קדושים אלו לכל השנה כולה.

בראשית ברא אלהים (א, א). אמר רבי יצחק לא היה צריך להתחיל התורה אלא מהחודש הזה לכם שהיא מצוה ראשונה שנצטוו ישראל, ומה טעם פתח בבראשית משום שאם יאמרו אומות העולם לישראל לסטים אתם שכבשתם ארצות שבעה גוים, הם אומרים להם כל הארץ של הקב"ה היא הוא בראה ונתנה לאשר ישר בעיניו, ברצונו נתנה להם וברצונו נטלה מהם ונתנה לנו (רש"י). ודברי רש"י צ"ע, דעדיין אינו מיושב מדוע הקדימה התורה ענין זה הלא ראוי היה יותר להקדים את דיני המצוות. ואפשר ליישב ע"פ מה שאמרו חז"ל, בראשית ברא בשביל התורה שנקראת ראשית ובשביל ישראל שנקראו ראשית שקבלו את התורה, ואם לא היו ישראל מקבלים את התורה היה העולם חרב, ולכאורה קשה הרי קבלת התורה היתה באונס כדאיתא בחז"ל מודעא רבה לאורייתא, ואיך יתכן לומר דתכלית הבריאה היתה בעבור שיקבלו ישראל את התורה. אך הנה לפי מה שכתב הרשב"א דכשנכנסו ישראל לארץ היתה קבלת התורה חדשה ברצון כמ"ש ויתן להם ארצות גוים בעבור ישמרו חוקים ותורות, ומבואר דנתן הקב"ה לישראל את א"י כדי שיקבלו את התורה ברצון. ולפ"ז מבואר היטב מדוע פתחה התורה בבראשית לומר שכל הארץ של הקב"ה ונתנה לאשר ישר בעיניו, שהרי רק מטעם זה שכל הארץ של הקב"ה ונתן לישראל את הארץ קיבלו את התורה ברצון, ולכן הוצרך להקדים ענין זה שהרי זהו תכלית כל הבריאה שיקבלו ישראל את התורה, אבל אם הארץ אינה של הקב"ה ונכונה טענת העכו"ם שישאר ליסטים א"כ לא יקבלו ישראל שוב את התורה ברצון כשיכנסו לארץ, ולכן הוצרך הכתוב להקדים ענין זה שכל הארץ של הקב"ה, וברצונו נתנה לישראל. (מקרי דרדקי)

בראשית ברא אלהים את השמים ואת הארץ (א, א) אמר רבי יצחק לא היה צריך להתחיל התורה אלא מהחודש הזה לכם, שהיא מצוה ראשונה שנצטוו בה ישראל, ומה טעם פתח בבראשית, משום כח מעשיו הגיד לעמו לתת להם נחלת גוים, שאם יאמרו אומות העולם לישראל לסטים אתם, שכבשתם ארצות שבעה גוים וכו' (רש"י). לכאורה קשה הלא מה שקנה עבד קנה רבו, וא"כ אחר שנתן נח את כנען עבד עבדים לאחיו, אם כן אין זה גזילה מה שלקחו הארץ מהם. ונראה ליישב, דכיון דגבי מצות התלויים בארץ כתיב וירשתה וישבת בה, א"כ מה שבא להם על ידי עבד שלהם אינו נקרא 'ירושה', כי לשון 'ירושה' משמע שהוא שלך מאבותיך. ומה שאמרו 'לסטים אתם' אין הכוונה לסטים ממש, אלא היינו דדרך לסטים לקחתם הארץ, ואינו בא לכם דרך ירושה. ועוד יש לתרץ, דאף על גב שנח נתן את כנען עבד עבדים לאחיו, מ"מ לא נתן אותו עבד עבדים ליקח ארצו, דאם כן מה הועיל החלוקה שהיה נח מחלק הארץ לבניו כדאיתא ברש"י לקמן (יב, ו). אלא נתן אותו עבד עבדים חוץ מן הארץ שתהיה לכנען, כדי שתתקיים החלוקה שיחלוק להם הארץ, והוי כאילו נתן נח הארץ לכנען על מנת שאין לרבו רשות בו, ולפיכך לא היה לישראל רשות בארץ. ואף על גב דבמסכת קדושין אמרין, אפילו נתן לו על מנת שאין לרבו רשות בו, קנה רבו, אלא אם כן אמר על מנת שתצא בו לחירות דלא קנה רבו, י"ל דכיון שנתן אותו נח לעבד עבדים, וגם נח הוא שחלק הארץ לבניו, מסתמא בתנאי זה נתן אותו לעבד עבדים על מנת שיהיה לו הארץ, ונמצא שאם לוקחים ישראל את הארץ אינו עבד, ולפיכך לא זכה ישראל בה.

ועוד יש לומר כיון שנתן לכנען את הארץ לשיבה, הרי הוא כמי שנתן דבר לעבד על מנת שיצא בו לחירות, דלא דוקא על מנת שיצא בו, אלא כל שפירש מה יעשה בו העבד, לא קנה רבו המתנה. וכך מוכח בפרק קמא דקידושין, ונח כאשר חלק הארץ לבניו לא נתן לכנען הארץ אלא לשיבה, ולא לשאר דברים, ולפיכך לא היו יכולין ליטול. (גור אריה)

הביא ה"מפי ספרים וסופרים" בראשית ברא אלוקים את השמים ואת הארץ (א, א). פירש רש"י את השמים לרבות תולדותיהם ואת הארץ לרבות תולדותיה. בשם הבעל שם טוב הק' ז"ע איתא, כי בבריאת העולם ברא ד' אלוקים את השמים ואת הארץ, ברא גם כן את כל השייכים להם עד סוף כל הדורות, היינו שבבריאת השמים והארץ הכין הבורא יתברך שמו לכל יחיד ויחיד את כל צרכיו עד אחרית הימים, וכל צרה שלא תבוא לשום איש מישראל כבר מוכן לו הרפואה קודם למכה מששת ימי בראשית, וזה מרומז בפסוק דידן, שהרי קיימא לן (פסחים כב: ועוד) ד"את" בא לרבות, והכי נמי מרבינן שנבראו כל הדברים שיצטרכו בני האדם עד סוף כל הדורות. וכך מביא הרה"ק רבי יצחק מקאמארא ז"ע בספרו 'נתיב מצותיך' (נתיב היחוד שבי"ג אות א) עובדא בהבעל שם טוב הק' שנסע עם אחד מתלמידיו למקום מדבר שממה, ובאמצע הדרך קרא התלמיד לרבו שצמא הוא מאד ואין מים ברשותו, לא עשה אליו הבעל שם טוב הק' ולא אמר לו מאומה, לאחר זמן ראה התלמיד שכוחותיו אוזלים צעק אל רבו במר נפשו שירחם עליו כי כבר בא למצב של פיקוח נפש, שאלו הבעל שם טוב הק' אם מאמין הוא באמונה שלימה שבעת שברא הקב"ה את העולם צפה בכל הצרות שיהיו במשך ימות עולם, וכבר אז הכין לכולם רפואה וישועה מצרתם, וכמו כן הכין עבורו ישועה שימצא מים לרוות צמאונו, התבונן התלמיד בדברי רבו ואחר זמן מה הגיע להכרה באמונה שלימה שאכן מאמין הוא בזה, בראות הבעל שם טוב הק' שאכן מאמין הוא בזה הבטיח לו שבקרוב יישע. והיה כנסעם משם ראוי גוי נושא על שכמו שני כדי מים ומכר להם מים, ושתה התלמיד והיתה לו הרווחה, אחר כך שאל הבעל שם טוב הק' את הגוי למי הוא נושא את המים, השיב לו "השגעון אחז באדוני שציוני להביא לו לשתות דוקא ממי מעיין פלוני שאיני יודע אם השתבחו מימיו יותר ממימי כפרנו, ואף אני לא ירדתי לסוף דעתו, וכבר כמה מילין אני נושא את מימיו". אז פנה הבעל שם טוב הק' לתלמידו ואמר לו "כעת הנך רואה עין בעין כי השי"ת צופה ומביט על כל ברואיו לתת להם צרכם וכבר היו מימך מוכנים לך מששת ימי בראשית, שכבר אז נברא רצונו של הפריץ שיחשק לו לשתות דוקא ממי המעיין שבמקום מרוחק ממנו, והכל כדי להרוותך בדרך. [באמרי פנחס פרשת מקץ אות לב הובא מעשה דומה, ובהקדמה לספר ויגד יעקב מובא גם מעשה בעניני אמונה].

מובא בחשבה לטובה - להרה"ק ר' הענין מאלכסנדר ז"ע בראשית ברא אלוקים את השמים ואת הארץ, והארץ היתה תוהו ובוהו (א, א - ב). אם בראשית, בתחילת היום בבוקר, הולך האדם וחושב כי ברא אלוקים את השמים והארץ, אז אחר כך הארץ אצלו תהו ובהו.

אמר הגאון רש"י הירש זצ"ל בראשית ברא אלוקים את השמים ואת הארץ, והארץ היתה תוהו ובוהו (א, א - ב). תפקיד האדם לדעת מה שנעשה בארץ, אבל מה שנעשה בשמים אין זה עסקו, כמו שנאמר (חגיגה יג.) "במופלא ממך אל תדרוש".

בראשית ברא אלוקים את השמים ואת הארץ. כתב רש"י: "מה טעם פתח ב'בראשית'? שאם יאמרו אומות העולם לישראל: לסטים אתם, שכבשתם ארצות שבעה גוים. הם אומרים להם: כל הארץ של הקב"ה היא, הוא בראה ונתנה לאשר ישר בעיניו, ברצונו נתנה להם, וברצונו נטלה מהם ונתנה לנו". יש להתבונן, הרי כל הנכתב בתורה עוסק בעניינים העומדים ברומו של עולם. הייתכן שהתורה פותחת את דבריה בסיפור הבריאה רק כדי שיהיה לנו מה להשיב לטענות הגויים? והנה, אנו שומעים בעל כרחנו את הטענה 'לסטים אתם', בכל הפעמים שבהם עלו וחזרו היהודים לארץ ישראל. נמנה חלק מתופעות אלו: בכיבוש עולי מצרים, בתקופת יהושע בן נון, היו שבע שנות מלחמה שבהן נלחם עם ישראל בעמי כנען. בודאי שעם ישראל נראה

אז בעיני האומות כלסטים. בכיבוש עולי בבל, בתקופת עזרא ונחמיה, למרות שעלו לארץ ברשות כורש, קמה התנגדות רבה בקרב השומרונים והם אף רצו להלחם בנו, כמבואר בנחמיה פרק ד'. גם בתקופה זו כשחזרנו לארץ, חזרה זו רצופה במלחמות רבות, הממשיכות עד ימינו, ושומעים אנו ללא הרף את הטענה: 'לסטים אתם'. נתבונן בנקודה נוספת: מדוע זקוקים אנו לחזור לארץ בדרך חתחתים. היבצר מה? דבר? והרי ניתן היה לעלות לארץ בשלום וללא מלחמות כלל. והנה, במקום נוסף התייחסו רבותינו לנושא זה: "אמר להם הקב"ה לישראל: יכול הייתי לברוא לכם ארץ חדשה, אלא בשביל להראות לכם את כוחי, אני נותן לכם את ארצם, לקיים מה שנאמר: 'כח מעשיו הגיד לעמו, לתת להם נחלת גוים'" (מדרש רבה במדבר כ"ג, י"א). לתכנית כיבוש הארץ ישנה מטרה עילאית: ללמד את עם ישראל כי יש בעל בית לעולם, ואין בעלות קבועה לאף אחד מהעמים. עם ישראל, כבניו של הבורא, צריכים להכיר בהכרה ברורה שהקב"ה הוא אדון כל הארץ. הם ירכשו הכרה זו באמצעות: "לתת להם נחלת גוים". כאשר הקב"ה מגרש את שונאינו מפנינו, מתגלה בעלותו על העולם. מתבאר בדברי רש"י שתשובתנו לאומות העולם היא שבתורה כתוב שהקב"ה ברא את העולם והארץ שייכת לו, הוא זה שנתנה לאומות, והוא זה שלקחה מהן ונתנה לנו. הדבר מופלא. כיצד ניתן להשתמש בתורה כמסמך מחייב ולענות מתוכה תשובה ניצחת לעמים. הגוים עלולים לענות לנו כי אין הם מקבלים את התורה כמסמך אלוקי. לחיזוק דבריהם הם יאמרו: הרי אתם בעצמכם אומרים זאת: "תורה ציווה לנו משה, מורשה קהילת יעקב", זוהי תורת משה רבם של ישראל.

אמנם, התבוננות בסוגיה זו תלמדנו דעת. התשובה היחידה הקיימת באמתחתנו לטענת האומות היא שכתוב בתורה שהארץ היא שלנו. ואכן, בשעת הכרזת המדינה התשובה היחידה שהייתה בידינו היא: בתורה כתוב שהארץ שלנו. למרות שראש הממשלה עצמו שכח את קיומו של ספר זה, הדיון באו"ם גרם לו בעל כורחו להיזכר בתורה ולהשתמש בה כמסמך מחייב, מחייב גם את הגוים. העלייה לארץ בדרך כיבוש, מטרתה לתלות את זכות הישיבה בארץ באמונה בתורת ישראל. בויכוח עם האומות נוכיח שהתורה היא אלוקית, שהרי כתובים בה נבואות על ההיסטוריה העתידית, המהוות עדות לתורה משמים, כמובא ברמב"ן פרשת כי תבא (כ"ח, מ"ב) ובפרשת ואתחנן (ד, כ"ה). החזרה לארץ גוררת בעקבותיה דיון אודות זכותנו על הארץ, ומכאן קרובה הדרך לגלוי האמת שתורתנו אמנם ירדה משמים. להבהרת העניין, נמשיל את הדבר במשל. למשטרה הגיעה ידיעה מוקדמת על פריצה מתוכננת לאחד מסניפי הבנקים. המשטרה הציבה מארב וצולמו כל שלבי הפריצה. כשסיים הגנב את מלאכתו, נתפס על ידי השוטרים והובא לבית המשפט. המשטרה הציגה את כל הצילומים בפני השופטים, וברור היה שהעצור הוא אכן הפורץ. השופט שאל את הגנב: מה יש לך לומר להגנתך? השיב הגנב: נכון שפרצתי, אבל הבנק הוא שלי! אמר השופט: נפסיק עתה לדון בטענת גניבה, ונעבור לבירור המסמכים כדי לברר את בעלותך על הבנק. טוענים בפנינו כי לסטים אנו וגנבנו את הארץ. אנו עונים להם: אמנם גנבנו, אבל את שלנו לקחנו. אומרים השופטים: א"כ יש להפסיק לדון בטענת הגניבה, ולעבור לבדיקת המסמכים המבררים שהארץ אמנם שייכת לעם ישראל. פותחים את התורה ושם כתוב שהארץ שלנו. התורה פותחת בזכותנו על ארץ ישראל, באופן זה יאלץ עם ישראל להיזכר בכל הדורות שהתורה היא מסמך אלוקי, ומחויבים אנו לשמור את כל הכתוב בה. סיפור הבריאה נועד בעיקרו לצורך העם היהודי לדורותיו, שיהיה מחובר לנצח באמונה שהתורה היא מן השמים. מהלך זה בכוחו להוביל את העולם כולו להכרה באמת זו.

בראשית ברא אלקים את השמים ואת הארץ... (א, א). חז"ל מספרים "רבי פנחס בן יאיר הוה קאזיל לפדיון שבויין, פגע ביה בגינאי נהרא (נהר גינאי) אמר ליה גינאי: חלוק לי מימך ואעבור בך אמר ליה אתה הולך לעשות רצון קונך ואני הולך לעשות רצון קוני אתה ספק עושה ספק אי אתה עושה אני ודאי עושה אמר ליה: אם אי אתה חולק גוזרני עליך שלא יעברו בך מים לעולם חלק ליה הוה ההוא גברא דהוה דארי חטיי לפיסחא (שהיה נושא חטים לפסח) אמר ליה: חלוק ליה נמי להאי דבמצוה עסיק חלק ליה... שואל האור החיים: כאשר רצה משה לבקוע את הים אמר לו הים: אין אני נבקע מפניך כיוון שאני נבראתי ביום השלישי ואתה נבראת ביום השישי עד שנטה

ד' ימינו לימין משה ונבקע הים, ולכאורה קשה מדוע לר' פנחס נבקע הנהר ואילו למשה לא רצה הים להיבקע עד שעזר לו ד' ומתוך: כאשר ברא ד' את העולם עשה תנאי עם כל בריאה שהיא תהיה כפופה לתורה ולעמליה לעשות כל אשר יגזרו עליה, והנה בזמן יציאת מצרים עדיין לא קיבלו בני" את התורה וכיוון שלא היה למשה כח התורה לכן לא היה יכול להכריח את הים להיבקע אבל לר' פנחס כבר היתה זכות תורה ולכן נבקע הנהר לפניו.

בראשית ברא אלקים את השמים ואת הארץ... (א, א). חז"ל מספרים "רבי פנחס בן יאיר הוה קאזיל לפדיון שבויין, פגע ביה בגינאי נהרא (נהר גינאי) אמר ליה גינאי: חלוק לי מימך ואעבור בך אמר ליה אתה הולך לעשות רצון קונך ואני הולך לעשות רצון קוני אתה ספק עושה ספק אי אתה עושה אני ודאי עושה אמר ליה: אם אי אתה חולק גוזרני עליך שלא יעברו בך מים לעולם חלק ליה הוה ההוא גברא דהוה דארי חטיי לפיסחא (שהיה נושא חטים לפסח) אמר ליה: חלוק ליה נמי להאי דבמצוה עסיק חלק ליה... שואל האור החיים: כאשר רצה משה לבקוע את הים אמר לו הים: אין אני נבקע מפניך כיוון שאני נבראתי ביום השלישי ואתה נבראת ביום השישי עד שנטה ד' ימינו לימין משה ונבקע הים, ולכאורה קשה מדוע לר' פנחס נבקע הנהר ואילו למשה לא רצה הים להיבקע עד שעזר לו ד' ומתוך: כאשר ברא ד' את העולם עשה תנאי עם כל בריאה שהיא תהיה כפופה לתורה ולעמליה לעשות כל אשר יגזרו עליה, והנה בזמן יציאת מצרים עדיין לא קיבלו בני" את התורה וכיוון שלא היה למשה כח התורה לכן לא היה יכול להכריח את הים להיבקע אבל לר' פנחס כבר היתה זכות תורה ולכן נבקע הנהר לפניו.

בראשית ברא אלקים את... (א, א). מובא בתורת הפרשה בשם ויאמר אברהם התורה הקדושה מסיימת בתיבות "לעיני כל ישראל", ומתחילה בתיבות "בראשית ברא אלקים". וכדי להבין את הקשר בין הפסוקים, יש להקדים את דברי מרן החיד"א ז"ל, כי "בראשית" יוצא אותיות בשארית, שכל העולם כולו לא נברא אלא בזכות ישראל שנקראו "שארית ישראל לא יעשו עולה". וכתוב במדרש תנחומא (עקב ג'), שלא בחר הקדוש ברוך הוא בישראל אלא בעבור הענווה שממעטים עצמם לפניו. ולכן התחילה התורה "בראשית" אותיות "בשארית" דהיינו הענווה, וכמו שאמרו בתלמוד (ראש השנה ז'): "לשארית נחלתו" - למי שמשים עצמו שכיריים. וזהו קשר הפסוקים "לעיני כל ישראל" - "בראשית", דהיינו שבזכות ישראל שהם ענווים ברא הקדוש ברוך הוא את העולם. ועל פי הנ"ל הסבירו בדרך הלצה את הפסוק (צפניה פרק ג' פסוק יג'): "שארית ישראל לא יעשו עולה ולא ידברו כזב ולא ימצא בפייהם לשון תרמית". ולכאורה יש להבין מה ענין לא ידברו כזב ותרמית אצל "שארית" ישראל? והעניין יובן על פי מה שמסופר על "החווה מלובלין" רבי יצחק יעקב יצחק הורביץ, שפעם פנה אליו רבי עזריאל הורביץ רבה של לובלין ואמר לו: שמעתי כי כבודו בעצמו מודה שאין בו לא תורה ולא מעשים טובים, ולמה זה הוא מתנהג ברבנות בתור רבם של אלפי חסידים? ומה אעשה - אמר לו החווה בתמימות - אם רבים באים אלי ומשכימים לפתחי? אני אתן לך עצה טובה, אמר לו רבי עזריאל: בשבת בשעת הסעודה כשהיה הרבה חסידים מסובים על שולחנו, יקום ויאמר להם את האמת על עצמו כי הוא קנקן ריקן, אין בו לא תורה ולא יראת שמים, ושוב לא יוסיפו החסידים להשכים לפתחו. בשבת בשעת הסעודה כשהתאספו כמה מאות חסידים לביתו, עשה החווה כפי שיעץ לו רבי עזריאל, הוא עמד על רגליו, פנה אל החסידים ואמר להם בלב נשבר ורוח נמוכה: רבותי, מוצא אני לחובה להודיעכם, כי אתם טועים בי טעות גמורה. הדיוט גמור אני, אין בי לא תורה ולא מעשים טובים, ואין לכם כלל מה ללמוד ממני". שמעו החסידים והתפלאו על ענוותנותו הגדולה של רבם, דבריו נתפרסמו ומקורב ומרחוק נתרבו החסידים שבאו אל החווה, דבקו בו ודפקו על דלתות ביתו. לאחר זמן פגע שוב רבי עזריאל ברבי יעקב יצחק, ושאל אותו האם עשה כאשר יעצתיו? אמנם כן - השיב החווה בלב תמים - עשיתי ככל אשר ציווה אותי, ולצערי הועילה עצתו להיפך, בני אדם חשבו שאני אומר את דברי מתוך ענוותנות יתירה, ותרבו הבאים אלי ומשכימים לפתחי. כך היא דרכם של בני אדם - אמר לו רבי עזריאל - הם מתדבקים באנשים שיש בהם ממידת הענווה. עכשיו אשיאנו עצה אחרת: בשבת כשיתאספו החסידים מסביב לשלחנו, יקום ויאמר להם שהוא אחד

מגדולי התורה ושירתו קודמת לחכמתו, ומפני גאוותו יפרשו ממנו ולא יסיפו לבוא אליו. זאת אי אפשר לי לעשות - החזיר לו החוזה - אמנם הדיוט אני ופחות שבפחותים, אבל שקרן אני לא... ועל פי הנ"ל מוכן הכתוב: "שארית ישראל לא יעשו עוולה ולא ידברו כזב" שאפילו אלה שחושבים עצמם כשיריים ונקראו "שארית נחלתו", גם כן לא יעשו עוולה לדבר כזב לקיום הענווה שלהם, לגרום לחסידיהם המסתופפים בצלם להימנע מלבוא בגבולם.

בראשית - במה הקב"ה משקיע? "אם לא בריתי יומם ולילה חוקות שמים וארץ לא שמת" (ירמיהו לג, כה). הקב"ה ברא את כל היקום בשביל התורה. נדמיין לעצמנו שהיו באים לביל גייץ (דורג עד לא מכבר בין עשירי העולם...) ומבקשים ממנו להשקיע 10,000 ש"ח בעסק קטן האם הוא יסכים? בוודאי שלא תשובתו תהיה: "אני לא מתעסק עם סכומים קטנים כאלה". הקב"ה השקיע בבריאה סכומים שהם מעבר לדימיון שלנו ומהיכולת לתפוס סכומים בסדר גודל שכזה, וכל זה בשביל התורה. כעת עלינו להבין מהו ערכה של תורה.

הרב ראובן קרלשטיין זיע"א הביא סיפור מליצי המשמש כמשל למה הדבר דומה: ברוסיה היה יהודי עשיר גדול ולו עסקים מסועפים שבחלקם היה לו שותף לעסקים גוי עשיר אף הוא. לא פעם קינא העשיר בהצלחתו של היהודי וניסה להתחקות אחר הצלחתו וראה הצלחה... כאשר היהודי קנה מניות בחברה כל שהיא רץ הגוי והשקיע אף הוא ובכל פעם התברר למפרע שהייתה זו השקעה נבונה.

יום אחד שאל העשיר הגוי את מזכירו: "אמור לי מתי חל יום הכיפורים אצל היהודים?" המזכיר בדק והגביר ביקשו לרשום ביומן שעליהם להגיע לבית הכנסת היהודי.

בערב יום הכיפורים הגיעו השניים וישבו בין קהל המתפללים כשכיפות לראשיהם. עיניו של הגוי כבר קלטו את ידידו היהודי יושב במזרח כשעיניו כל נשואות אליו בטרם החלה מכירת ה"כל נדרי".

הגבאי עלה לדוכן והכריז: "כל נדרי!" הגביר היהודי כבכול שנה הרים את ידו ואמר \$ 10,000 ככר בתחילת המכירה היה ברור שכבכל שנה הגביר ייקח את המצווה החשובה הזו.

אך לפתע הורה הגוי למזכירו לומר \$ 20,000 המזכיר הרים את ידו והגבאי הכפיל את הסכום. הגביר היהודי לא התרגש במיוחד והציע \$ 50,000 סכום שלרוב הנוכחים היה משכורת תלת שנתית.

אך הגביר הגוי אמר למזכירו תכפיל מהר... המזכיר משתאה, מרים את ידו ומציע \$ 100,000 והוא זוכה במצווה של "כל נדרי".

המזכיר שואל את ה"בוס": "תגידי לי אתה יודעת מה קנית".

"ממש לא!" השיב הגוי המבולבל. "אז מה פתאום שמת על זה סכום כל כך גבוה?!" הקשה המזכיר, הו... אז השיב הגוי: "אינני יודע מה זה, דבר אחד ברור לי שאם היהודי הזה שם \$ 50,000 זה שווה לא פחות מ-\$ 100,000".

כן הוא הנמשל: אומר הרב קרלשטיין: "אינני מבין מהי ערכה של מצווה או מהו ערכה של דקת לימוד תורה. אך אני משער שהרמב"ם כן ידע, רשב"י בוודאי שידע... ואם הם השקיעו כל כך הרבה בלימוד התורה סימן שהשקעה אכן שווה.

הקב"ה השקיע את כל הבריאה בשביל התורה!!! בואו נצטרף למי שמבין ונשקיע גם אנו.

בראשית ברא אלוקים את השמים ואת הארץ... וירא ה' כי רבה רעת האדם... וכל יצר מחשבת לבו רק רע כל היום... ויאמר ה' אמחה... מעל פני האדמה, מאדם עד בהמה עד רמש ועד עוף השמים... (א' - ו' ז'). אחד הדברים המעניינים ביותר בפרשת בראשית, זו הפתיחה והסיום השונים והמנוגדים - המתובלים במעברים חדים ועזים עד מאוד. מה כוונת המשורר החזן והפיטט? בתחילת הפרשה אנו מתוודעים לנתונים מאוד משמחים, התורה משתפת אותנו בבריאת ופריחת העולם, כיצד "הכלום" הפך לעולם מושלם פורח ומשגשג - המכיל בתוכו את הכל. אנשים, חיות, פירות, אגמים, נהרות, אלפי סוגי פרפרים, דגים, ציפורים, עצים... הכל צבעוני וחי ותוסס ומסודר בתבנית ותוכנית מדויקים - כאשר כל יצור קיבל את המאפיינים והצורה הייחודית שלו. אין ספק שהמידע הזה נחמד, ומרנין כליות ולב. אך כאשר אנו

מדפדפים עוד קצת בפרשה ועוברים לשלב הבא, אנו מגלים פתאום שהעסק מסתבך. האדם והאישה והנחש חוטאים, קין הורג את הבל, שני המלאכים "שמחזאי ועזאל" חוטאים עם בנות הארץ ומאבדים את מעלתם (ילקוט שמעוני רמז מ"ד ד"ה כל אותה), השחיתות פושה בכל פינה והבריאה כולה מרשיעה ומתעוותת מקצה לקצה. האדם, הבהמות, העופות, העצים, כולם פוגמים ורוצחים וגוזלים ומורדים באלוהים, נציין רק שרבי יוחנן מגלה לנו שאנשי דור המבול עשו את כל העבירות שבתורה (סנהדרין קח ע"א).

למרבה התוגה והיגון המצב החריף והחמיר והפך לבלתי ניתן לשיקום, עד שהתורה מכריזה בסוף פרשתנו את המילים הבאות: "וירא ה' כי רבה רעת האדם בארץ וכל יצר מחשבת לבו רק רע כל היום", ויאמר ה' אמחה... מעל פני האדמה, מאדם עד בהמה עד רמש ועד עוף השמים, ונגזר על כולם כליה ואבדון. [גם על נוח נגזרה הגזירה, אלא שה' חמל עליו ועשה לו נס (שם)]. בכדי שנבין את היקף הפשע והרשע של אנשי דור המבול, נציין רק שהגמרא מגלה לנו שמחמת שאנשי דור המבול מרדו בבורא עולם בקנה מידה שלא ניתן לתפיסת אנוש, משום כך הם נענשים לנצח. כאן בעולם גופם התיישר ונמחה במי המבול, וגם לעתיד לבוא הם לא יזכו לקום עם כולם בתחיית המתים (שם) והם ימשיכו להיענש לנצח (עיין שם במהרש"א ח"א ד"ה "נשמות לפגרים"). אכן המעברים בפרשה מאוד חדים ועזים. הפרשה פותחת בבריאת ופריחת העולם, ומסיימת "בטרגדיה עולמית", "באבדון נצחי", בגזרת המבול. והשאלה נשאלת: כיצד הגיע העולם לזוה שפלו? הרי מדובר באנשים שהיו בדרגה מאוד עליונה ונשגבה, אנשים שחיו ונשמו את בריאת העולם - וידעו היטב שהעולם אינו הפקר, אם כן מה גרם להם לעשות תפנית כל כך חדה ומרחיקת לכת? מה גרם להם לשיבוש הגדול בהשקפת עולמם - ולמעידה והמרידה החמורה בבורא? האמת היא שאיננו יכולים להבין את הלך חשיבתם של אנשי אותו דור, ברור שזה מעבר להשגתנו, אך דבר אחד לפחות אנו כן יודעים. חכמנו ז"ל גילו לנו מהי העבירה החמורה ביותר שביצעו אנשי דור המבול, ומה גרם להם להגיע לזוה שפלו. מהי העבירה החמורה ביותר שעשו אנשי דור המבול? האנשים הללו התגאו על אלוהים וכפרו בטובותיו, וקנטרו אותו בדברים - "להכעיס". הם נשאו עיניהם לשמים ואמרו: בורא עולם, מדוע שנעבוד אותך ונתכופף למצוותיך? הרי איננו זקוקים לחסדיך ולגשמיך. יש לנו שפע של מעיינות ונהרות, ואנחנו מסתדרים יפה גם בלעדך - ואיננו זקוקים שתעשה לנו טובות ותוריד לנו גשמים (סנהדרין ק"ח ע"א). המילים הללו הם הפשע הגדול ביותר שעשו אנשי דור המבול. מדוע? משום שאדם שרוצח וגונב, הגם שהוא עושה מעשה נורא ואיום, מכל מקום עדיין יש לו איזו סיבה מטופשת שמחמתה הוא חוטא, ולדעתו יצא לו מזה איזה רווח גשמי מדומה. גם מי שעובד עבודה זרה, למרות שהמעשה שלו חמור עד מאוד, מכל מקום אותו שוטה עושה זאת לשם תאוה וצורך, הוא מחפש איזו רוחניות להישען עליה. [בחז"ל מובא שפעם הייתה תאוה גדולה לעבוד עבודה זרה - ממש כמו שיש היום תאוה שנקראת "ניאוף" (סנהדרין ק"ב ע"ב)].

אכן לכל עבירה עוד אפשר למצוא איזה הסבר וסיבה גשמית שמחמתה עלול האדם לחטוא "לתיאבון". אך המילים הנוראות שהטיחו אנשי דור המבול בבורא עולם, היו נטו להכעיס את ה' - ללא שום הנאה גשמית. זה פשוט להתגאות על ה' ולבעוט בחסדיו וטובותיו ולמרוד בו ללא שום רווח ותועלת. האם יש דבר חמור מזה? כעת אנו מבינים דבר נוסף: שהרי כתוב בגמרא שה' אמר לדור המבול כך: אתם מקנטרים אותי ומתייהרים עלי שאינכם צריכים שאוריד לכם גשם - ואתם מנפנפים במעיינות המים והנהרות שנתתי לכם? במים מרדתם בי, ובמים אעניש אתכם (סנהדרין ק"ח ע"א). זו הסיבה שהם נענשו במי המבול. והשאלה נשאלת: מדוע ה' עושה עסק כל כך גדול מהעניין - עד כדי כך שהוא בוחר להענישם דווקא במים? מדוע ה' לא עושה עסק גדול מעבירות חמורות אחרות שעשו אותו הדור? הוא אשר אמרנו. כל העבירות זה היה לתיאבון, ועוד אפשר להפעיל עליהם את מידת הרחמים. אך המילים המתריסות שהם אמרו לבורא עולם - זו הייתה פסגת הגאווה על ה', הם נאמרו להכעיס ולא לשום מטרה אחרת, ואין לך מעשה חמור יותר מזה. זו הסיבה שמחמתה ה' עשה מזה עסק מאוד גדול. ומה גרם לדור המבול להתגאות על ה'?

עונים חכמנו ז"ל תשובה מאוד מעניינת: מחמת שלאותו דור היה "כל טוב", הם נפלו ברשת הגאווה (סנהדרין ק"ח ע"א). והדברים תמוהים ולא מובנים.

שהרי מה הקשר בין "כל טוב" לגאוה? ועוד יותר לא מובן, כיצד גאוה מובילה למרידה בה? אך אל דאגה, אין צורך להילחץ, התורה הקדושה פותרת לנו את החידה הסבוכה הזו. היכן? ישנו פסוק שכתוב בו "ישמן ישרון ויבעט... ויטש אלוההעשהו... וינבל צור ישעתו" (דברים ל"ב ט"ו), ואת הפסוק הזה מבראים חכמנו כן: "ישמן ישרון ויבעט - אדם שמתברך בכל טוב ומקבל מהבורא "פינוק מלא", אט אט הוא מפתח חשיבה עקומה של "כוחי ועוצם ידי עשו לי את החייל הזה" - והוא מתעלם מכך שבעצם את הכל נתן לו ה'. וכיוון שכך... ויטש אלוה עשהו - מחמת שיש לאדם כל טוב ואין הוא זקוק לעזרה בשום תחום, ממילא אין לו סיבה לחפש את ה' - והוא כבר לא פונה אליו. וכאשר האדם לא פונה לה' ומנתק את הקשר הרוחני, אזי מתחיל אצלו דרדור גדול והוא מגיע לעומק השפל, עד לרמה החמורה של...וינבל צור ישועתו - למרוד בה' ולכפור בטובתו, ולהטיח כנגדו בגאוה ובעזות פנים. (ספורנו, אבן עזרא, תולדות יצחק, אוצר התורה).

כעת המסלול כבר מובן: מי שיש לו כל טוב והוא מסודר בכל העניינים - הוא לא מרגיש זקוק לחסדי הבורא, כבר אין לו צורך ליצור קשר עם ה' - והוא מנתק את הקשר עם בורא עולם, אט אט הוא מתדרדר מדחי אל דחי, עד שמגיע לכפירה ומרידה בבורא. המסלול הזה, הוא בעצם העומק שטמון בדברי הגמרא שאמרה שהמניעה והמנוע שהוביל את אנשי המבול לדיוטה השפילה ביותר - "לגאוה על בורא עולם", זה היה "הכל טוב" והשפע הגדול והמושלם שהיה להם. חלמתם פעם שזה עד כדי כך? עד כאן המאמר, והוא מוביל אותנו למסר חד וברור כראש הגפרור:

הצרות והתלאות של האדם אינם לריק. הם מקרבים אותו יותר אל הבורא, ובזכותם הוא שומר על קשר חם ולוהט עם ה'. לא נעים לציין זאת, אבל זו עובדה בשטח שאין עליה עוררין ומערערים: מתי אנשים פותחים תהלים ומשתפכים בתפילה מעומק הלב? מתי אנשים מחזירים אחר זכויות נוספות ומתעניינים יותר בקרבת ה'? האם כאשר חייהם הולכים על מי מנוחות ולא חסר להם דבר - או כאשר יש להם קשיים ובעיות? אין זה סוד שדווקא כאשר האדם סובל וכואב - אזי הלב שלו נפתח ומתרחב ומצבו הרוחני פורח ומבלבל יותר מתמיד. נכון? כעת נפתרה לנו חידה גדולה. איזו חידה? אומר התנא (אבות ו' ד') משפט מאוד תמוה: כך היא דרכה של תורה! פת במלח תאכל ומים במשורה תשתה ועל הארץ תישן וחיי צער תחיה ובתורה אתה עמל, ואם אתה עושה כן... אשריך בעולם הזה וטוב לך לעולם הבא. במבט ראשון המשנה הזו לא נתפסת לנו בשלל. איננו זוכים להבין מה רוצה התנא ללמדנו. מדוע באמת שנעבוד את ה' מתוך מינימום נוחות? למה שלא נלמד את התורה מתוך פסגת האושר כאשר אנו יושבים על כורסת מסאז' באיזו יכטה מפוארת בלב הים ונהנים משאון הגלים והמית הציפורים - כאשר בחלל מתנגן השיר "הנה מה טוב ומה נעים", ואיזה כושי חמוד עומד מולנו ומחזיק לנו את הגמרא ביד אחת וביד השנייה הוא אווז מגש עם ערגליות וכוס קפה? מה רע בלימוד מפנק שכזה? מדוע יש עניין ללמוד מתוך עמל וחיי צער? התנא רוצה להחכים אותנו בידיעה הנ"ל: ככל שהאדם פרוש יותר מענייני העולם והוא מרגיש "חסר" מבחינה גשמית, כך הוא מחובר יותר לבורא - ומעמדו הרוחני גובר ומתעצם. מצד שני, ככל שהאדם מחובר יותר לתענוגות העולם, אזי איכות הקשר שלו עם ה' פוחתת. את הסוד הזה אנו למדים גם מחלומי של יעקוב: עבודת ה' היא בבחינת "סולם מוצב ארצה וראשו מגיע השמימה", ועל הסולם הזה נאמר "מלאכי אלוקים עולים ויורדים בו". שמתם לב למילים? עולים ויורדים! אי אפשר להיות בו זמנית בשתי קצוות הסולם. או שמתנזרים מהגשמיות ומנתקים מהחומריות וממריאים ועולים עד לב השמים, או שבוחרים בגשמיות ויורדים בעבודת ה'.

חלום יעקוב מלמדנו שאי אפשר לשקוע בגשמיות וברוחניות בו זמנית! בגמרא מסופר שרבי שמעון ורבי אלעזר בנו התחבאו במערה 12 שנה מחמת שהמלכות רצתה להורגם, לאחר מכן הם שהו במערה שנה נוספת משום סיבה צדדית, ולאחר 13 שנה הם יצאו סופית מהמערה. במשך כל שנות שהותם במערה הם היו בתת תנאים גשמיים, ואפילו בגדים להחלפה לא היה להם. הבעיה היא שהם חששו שבמשך הזמן הבגדים יתבלו ולא יהיו ראויים להתפלל בהם, והרי יש לעמוד בתפילה לפני מלך העולם עם בגדים הגונים - ולא מטונפים ובלויים. מה עשו אותם צדיקים? חפרו במערה שתי בורות והטמינו בהם את גופם, ואת הבגדים הניחו בצד לכבוד התפילה. בזמן התפילה הם יצאו מהבור ולבשו את הבגדים, ולאחר מכן הניחו אותם בצד

שוב וטמנו את גופם באדמה, ולמדו תורה בלי הפסקה. ומה המחיר שהם שילמו על כך? בשר גופם נסדק ונאכל מחמת האדמה, ובשרם היה סדוק ופצוע וכואב. לאחר שיצאו מהמערה נודע הדבר לרבי פינחס בן יאיר, והוא הלך לסעוד ולעזור להם. כאשר ראה את מצבם הגופני הקשה נצטער רבי פינחס מאוד והחל לבכות, ואמר: אוי לי שאני רואה אתכם במצב כזה כאוב, כאשר גופכם פצוע ומוכה. שמע רבי שמעון את דבריו ואמר: על הכאב והצער הגשמי שלנו אתה כואב? על זה אתה אומר "אוי לי שראיתים כן"? אדרבה! אוי לנו אם לא היינו מגיעים למצב הזה. שהרי בזכות זה שלמדנו תורה מתוך קשיים עם גוף פגוע ופצוע, התרוממנו והתעלינו למדרגות מאוד גבוהות - והגענו להישגים רוחניים עצומים. הגמרא ממחישה לנו את הדברים ומגלה לנו שלפני שרבי שמעון נכנס למערה.

מתחילים מבראשית ופירושו התחדשות, הימים הקדושים עברו, והלימוד מזה הוא שיכולים להתחיל שוב, וזהו ב' ראשית, יש ראש בהתחלה, אבל אם לא הלך לך בהתחלה, תתחיל עכשיו - אל תתייאש, והנה כך אנו פוסקים שקוראים בקריאת התורה שבת במנחה ובשני וחמישי ושוב בשבת אותו הקטע בתורה כדי לדעת שיכולים שוב להתחיל.

צריכים להיות עם ברען, כמה שהמים עוד בקומקום מתחמם, ושמגיע לשיא החום אז עושים תה וקפה, אבל כשעוד לא התחמם כולו, אז עוד לא עושים שום שתייה, ולשנות מחכים עד שיכולים לשנות, והסיבה שאם עוד לא התחמם עד הסוף אז אח"כ יהיה עוד יותר קר, ועל כן מחממים עד הסוף ואז מתקרר קצת, ולכן בבראשית כולו חם ולא ליפול ח"ו ולומר יהיה טוב נתחיל אח"כ אלא עם הברען עכשיו כי כמה שתרחק מהימים הק' שלא ח"ו תיפול יותר.

וזהו שבפרשת בראשית כתיב (ג, טו) "הוא ישופך ראש", היצר הרע מה שמעניין אותו לדפוק אותך שלא תתחיל מבראשית. וזה שרש"י אומר בהתחלה מה טעם פתח בבראשית, איזה טעם טוב יש כשמתחילים מבראשית בהתחדשות.

ובמסכת ברכות (ה). אמר רבי לוי בר חמא אמר רבי שמעון בן לקיש לעולם ירגיז אדם יצר טוב על יצר הרע שנאמר רגזו ואל תחטאו אם נצחו מוטב ואם לאו יעסוק בתורה שנאמר אמרו בלבבכם אם נצחו מוטב ואם לאו יקרא קריאת שמע שנאמר על משכבכם אם נצחו מוטב ואם לאו יזכור לו יום המיתה שנאמר ודומו סלה. לכאורה אם למד תורה בוודאי צריך לנצח ולמה אומרת הגמרא "ואם לאו", ומה יועיל קר"ש, אלא הכוונה הוא שאם ח"ו לומד תורה ואינו מנצח פירושו שלמד זאת בלי התחדשות אלא כמלומדה, ואז הוא בחינת מת, אז אומר קר"ש כאילו הוא עומד ביציאת נשמה, ויזכר שצריכים וזקוקים להתחדשות. וכמו שאיתא בשל"ה הק' (אחרי מות דרך חיים תוכחת מוסר) אשר יעשה אותם האדם וחי בהם אני' (שם יח, ה), רומז על כל מה שיעשה האדם יעשה בזריזות נפלא, זהו וחי בהם, כלומר בחיות נמרץ, על דרך שפירש רש"י (ברכות נ, א), על ענין עשרה דברים שנאמרו בכוס של ברכה, ואחד מהם חי, ופירש רש"י ז"ל פרישק"א בלע"ז. והכוונה בכאן כלומר שיעשה בבריאיות ובחיות ובזריזות כל מעשה אשר ציווהו הש"י. הכל עם פרישקייט.

והחתם סופר בפרשת ראה מבאר את הפסוקים על דרך הנ"ל שהכל בהתחדשות ובשמחה, "ראה אנכי נותן לפניכם היום ברכה וקללה וגו', והקללה אם לא תשמעו אל מצות ה' אלקיכם וסרתם מן הדרך אשר אנכי מצוה אתכם היום ללכת אחרי אלהים האחרים אשר לא ידעתם" (דברים יא, כו-כח). פירוש הברכה היא, שיזכה ה' שהמצות והתורה יעשה בחפץ גדול ונחת כאלו אנכי מצוה אתכם היום ככלה חדשה, ולא יהיה לעול ומשא דבר ה', ועל זה כתיב בהפסוק השבוע וכל גבולך לאבני חפ"ץ (ישעיה נד, יב), פירושו חפץ ורצון ואהבה. והקללה אם לא תשמעו, אז לעול ומשא יהיה לאיש דבר ה', וסרתם מן הדרך אשר אנכי מצוה אתכם היום, מאותו הדרך שצוית שיהיה כהיום כדיוטגמא חדשה תסורו ותעשו אותם בכבוד, והטעם ללכת אחרי אלקים אחרים אשר לא ידעתם, פירוש, אלהים אחרים לאו דוקא, כמו שכתבנו כבר כמה פעמים, כי כל העסקים האחרים המה אלהים אחרים ממש, ובני אדם רצים אחרי מלאכתם ויגיעי כפם בשמחה, ולעבודת ה' בעצלות וברוע לב, כדאמרינן בירושלמי עסיק כולי יומא ולא לעי עסיק באורייתא ולעי (איכ"ר פתיחתא ו), והיינו שיסור מן הדרך שהיה ראוי להיות

כדיוטגמא חדשה וכיהום, והוא יסור מזה בכדי למרה דרכו ללכת אחרי עסקים אחרים.

באביר הרועים מביא מה שהרה"ק ה"אבני נזר" אמר לו, כי כל הצרות וכל הדחקות שישנם בעולם הוא משום שהולכים ללמוד כמו שרוצים לישון פארשלאפן'דיג בלע"ז לי היו מציימים לדברי אני ערב בדבר שלא יחסר לו שום דבר בפרנסה.

ולהתחיל עם ברען כמובא כמה פעמים בשפת אמת (תשא תרל"ט) על הרש"י בלוחות אחרונות שניצתנה בצניעות משא"כ האחרונות ניתנה בצניעות, כי "אין לך יפה מן הצניעות". וקשה למה לא נתן גם הראשונות בצניעות. אבל בוודאי שניהם צריכים שבוודאי בראשונות היו בני ישראל ע"כ. נמצא שאפילו לבסוף נשבר הלוחות אבל עם חשק עם ברען צריך בוודאי.

ידוע שהמחבר (או"ח א, א) יתגבר כארי לעבודת בוראו, וכמה סעיפים אח"כ כשמדברים מענין השכמה בחצות, לא כתיב יתגבר כארי, ויכול להיות שפעם היו כולם קמים בחצות, ולכן שם כשאתה קם בזמן אתה לא צריך חיזוק כל כך, כי יש לך חשק קמת בזמן, אבל באם לא התעוררת בזמן וכבר קצת מאוחר, אז אל תישאר לישון אלא "יתגבר כארי", וזהו הב' ראשית לדעת לקחת את עצמך אפילו במצבים שלא הלך לפי התוכנית, אבל להתגבר בכל מצב.

בהדלקת הנרות בערב שבת המנהג שהבעל מכין את הנרות מדליק ומכבה כדי שתדלק יפה אח"כ, וא"כ מובן שהחכמה זה להדליק אחר הכיבוי, כי כשלא הלך לפי התוכנית קמתי יותר מאוחר, ואז להידלק עם ברען לעבודת ד' זוהי החכמה.

ה"דברי שמואל" זי"ע היה אומר על הפסוק ויעש להם חגורות, הקב"ה עשה להם חגורות אחרי החטא, כדי שיהיה להם "מיט וואס זיך ארום גארטלענען" [עם מה להחזק], והכל שיהיה להם התחזקות בזמנים הכי קשים.

הלעכוויטשער זי"ע היה אומר שפירוש המילה בראשית הוא התחלה, ועל פי הרוב כל דבר בהתחלה עושים עם ברען (חשק) ולכן ברא אלוקים שמים וארץ כשהיהודי עם ברען זה מאוד חשוב.

הרה"ח ר' בנציון אפטער ז"ל היה אומר שאדם הראשון חגר עם עלה תאנה, באידיש תאנה הוא "פייג" (שמים את האצבע בין ב' אצבעות, פירוש שהוא מצפצף), וזהו הוא להתחיל עוד פעם אחרי הנפילה שוב ועושים א פייג ליצר.

לדעת שכל פסוק וכל מילה חשובה בשמים, וכדאי לעיין בלשון השם משמואל (פרשת תצוה תר"פ) וז"ל בש"ס גיטין (נ"ז ע"ב) מבני בניו של המן למדו תורה בבני ברק. בודאי אין הפירוש שהיו בני בניו ממש, שהרי נשבע הקב"ה בכסאו שלא יקבל גרים מעמלק, אלא ודאי הפי' שהי' בהמן ניצוצי קדושה רבים אלא שהפעם לרע, וכמו שהגדנו כבר ממהות עמלק שהפך נהורא לחשוכא ומתקא למרירו, דאל"כ לא הי' להמן כח כ"כ, ומ"מ חלקי הטוב אינם נאבדים, ואחר רב מירוק וזיכוך ע"י גיהנם וגלגולים מגלגולים שונים הם חוזרים אל המקום אשר הי' שם אהלם בתחילה ושבו עוד לזה העולם להשתלם בתורה ובמצוות, ואלה הם נקראים בני בניו של המן. וכענין שפירשו המקובלים בפסוק פוקד עון אבות על בנים על שלשים ועל רבעים, שהם אותם החוטאים עצמם שבאו בגלגול, כן י"ל נמי להיפוך שחלקי הטוב שבהמן נתגלגלו ובאו לזה העולם, והם הם שלמדו תורה בבני ברק, ואולי טיבותא אתעביד בהו שלא נצטרכו לכ"כ גלגולים, אלא בני בניו ממש היינו שני גלגולים גלגול אחד להעביר הזוהמא וגלגול שני לבוא בקהל ה', וזכו ללמוד תורה בבני ברק:ונראה שזכה לזה משום דבמדבר שבשעה שהעביר את מרדכי רכוב על סוס המלך ברחוב העיר אותו רשע מה הי' אומר ואני אמרתי בשלוי בל אמוט לעולם ה' ברצונך העמדת להררי עוז הסתרת פניך הייתי נבהל, הנה בא והודה שהכל הוא מהשי"ת, ובוזה נתעוררו בו חלקי הטוב שהיו טמונים בקרבו, ונתפרד מעצמותיו הרע, ומאחר שלא נשארו כ"כ דבוקים בו, ע"כ הי' די להם גלגול אחד להעביר הזוהמא, וברוך ה' היודע:ומזה לימוד לכל אדם אף כשהוא במצב רע נורא מאד ר"ל אל יקטן בעיניו שום הגה ודיבור ואפי' מחשבה טובה, אף שאין כחוח להשאר על דרך טוב, מ"מ עוד היום, ויהי' לו לתועלת עצומה מאד, שאין הפה יכול לדבר והלב לחשוב עד כמה מגיעים הדברים.

אמר הרה"ק בעל הקדושת לוי זי"ע מה טעם פתח התורה באות ב', נמצא התחלה בב' משום לידע שהקדוש ברוך הוא חידש העולם. א"כ איזה טעם טוב שמתחילים עם אמונה בכל ראשית להתחיל רק עם אמונה.

ואמונתך סביבותיך (תהלים פט, ט), הרה"ק ר' אברהם קאליסקער זי"ע היה אומר ש"קרופ מחומר" עבודתו שיגיע למעלה מאוד קשה הוא, איך עבודת קרופ מחומר יגיעו למעלה, אבל עם אמונה מסתובב סביב, כדכתיב ואמונתך סביבותיך.

בלי תפילות אפילו מי שבוטח אינו מקבל, ועל כן אנו מתפללים ותן שכן טוב לכל הבוטחים. אמר הרה"ק ר' משה לייב מסאסוב זי"ע "ותן שכן טוב לכל הבוטחים בשמך באמת", ולכאורה איזה בקשה זו אלא הבוטחים באמת אינם מתפללים כי בוטחים בהקב"ה אבל הקב"ה אוהב תפילות ועל כן אנו מתפללים כדי שהקב"ה יזכה אותם הבוטחים שאינם מתפללים.

מתאמרא משמיה דהרה"ק החוזה מלובלין זי"ע על הגר שפחת אברהם בפסוק "ותשלך את הילד תחת אחד השיחים" (בראשית כא, טו), שהגר התפללה וביקשה על ישמעאל, אבל ברגע שסיימה להתפלל שמה את הילד בביטחון תחת אחד השיחים אחרי תפילה שהקב"ה בוודאי תשמע בקולה, כך תפילה צריכה להיות, מיד אחר התפילה לבטוח בד' שמה שהוא עושה הוא הכי טוב בשבילי. וכמו שאמר הרה"ק ר' דוד מלעלוב זי"ע ויפגע במקום מ'דארף זיך אנפגעגענען און דעם רבונו של עולם, וזהו הקב"ה אוהב אז מנווד'עט אים.

ואמרו בסלאנים אמונה הוא כמו שאמרו בפסוק (תהלים נה, כג) "השלך על ד' יהבך והוא יכלכלך", דאמונה הוא כמו אחד שיש לו חבילה, ומבקש מחבירו שיחזיק לו את החבילה, אז חבירו יכול לענות לו אין אני מעוניין להחזיקו, אבל באם הוא צריך להפליג למקום אחר ואין לו ברירה אז חבירו יקח זאת ממנו, כי יודע שאין ברירה. וגם זה שנותן לו את החבילה לא ישאל האם אתה יכול לקחת, אלא אומר לו אני נוסע וחייב אתה לקחת זאת. ולכן כך באמונה אל תחשוב אולי אלא השלך על ד' בלי הרבה מחשבות רק לד', תבקש ותסמוך רק עליו.

ומאמר הקדום שהתורה מתחילה ב'ראשית ב'רא אלוקים א'ת" והוא ר"ת של ר"ת א'ש'ר א'ד'ם ב'וטח ב'ך (תהלים פד, ג) וגם ר"ת ב'ך ב'טחתי א'ל א'בושה (תהלים כה, ב). וזוהי יסוד האמונה. וזהו האלף בית של התורה רק "אמונה ובטחון". ובוודאי צריכים לעשות השתדלות אבל צריכים לזרז מהו ההשתדלות, כמו שכתוב (בראשית מג, יא) ויאמר אלהם ישראל אביהם אם כן אפוא זאת עשו קחו מזמרת הארץ בכליכם והורידו לאיש מנחה מעט צרי ומעט דבש נכאת ולט בטנים ושקדים, וגו', וא-ל-ש-ד-י יתן לכם רחמים לפני האיש. אמר יעקב אבינו לבניו, לקחת מעט, ודייקא מעט, כי השתדלות צריכים מעט, אבל לזכור שהקב"ה מנהל את הכל.

באגרות חזון איש מובא "שתפילה מועילה בדרך הטבע, וההשתדלות היא בגדר נס". ולכן צריכים להחדיר האמונה בנו, וכדכתיב "וצדיק באמונתו יחיה" (חבקוק ב, ד), ואמרו חז"ל (מכות כד.). שבא חבקוק והעמידן על אחת, פירוש שזוהי יסוד היהדות ה"אמונה" ופירשו אדמור"י סלאנים זי"ע, שכמו לנשום לא מספיק ג' פעמים ביום כי ח"ו יהיה סופו בו במקום, כך אמונה פירושו לנשום חיות, וזהו צריך כל שניה, כי אם יפסיק ח"ו מפסיק חיותו. הנה הב"ח (סימן קלג) על ענין עלינו לשבח שאומרים בסוף התפילה, והענין הוא, שלפני שהולכים הביתה, צריכים לתקוע בלבבנו ש"אין עוד מלבדו, אפס זולתו.

וכמו שאמר הרבי מקוצק זי"ע עה"פ "ואדם אין לעבוד את האדמה" (בראשית ב, ה). כתיב "יגיע כפיך כי תאכל אשריך" (תהלים קכח, ב), שרק הכפים יעבדו אבל הראש יהיה פנוי לעבודת ד' יתברך. ובוזה יש לפרש "ואדם אין לעבוד", שאי אפשר שכל האדם יהיה שקוע בפרנסה.

אומרים אנו בתפילתינו "הרעותי את מעשי וקפחתי את פרנסתי", פירשו הצדיקים כי הרעותי וחשבתי שמעשי ושכחתי שאני לא יכול לעשות כלום, ולכן קפחתי את פרנסתי. והלעכוויטשער זי"ע היה אומר, שכל העיכוב בפרנסה הוא שחושבים שאנחנו יכולים לעשות משהו, אבל אם ימסרו לד' שהכל ממנו יתב' שמו אז לא יהיה לו שום עיכוב.

ואמר הרה"ק רבי פנחס מקוריץ זי"ע אמרו חז"ל רשעים מלאים חרטות, והפירוש שכשהלכו למקום מסויים, ומיד אח"כ אומרים חבל שלהכנו לשם, אם היינו הולכים למקום אחר היינו מצליחים, וכדומה, זוהי רשע, כי אינו מאמין בהשגחה פרטית, וזהו "רשעים מלאין חרטות".

מעשה היה בעיר הבירה לאנדאן (לונדון) – ביהודי שהיה בעה"ב על כמה וכמה בנינים בשכונת גאלדרעס גרין והיה משכירם לאחרים ומהם מקור פרנסתו, הלה היה מקפיד שלא להשכיר מדירותיו לגויים – כושים שחורים בהיותם ידועים כעם קשה – גנבים וגזלנים שאינם פורעים חובם בדמי השכירות... עד, שהגיעו זמנים קשים על העולם (לפני כשמונה שנים) וכל מסחר הנדל"ן ירד מטה מטה, ועמדו הרבה מדירותיו ריקניות משוכרים, באותם הימים בא לפניו 'גוי כושי' שרצה לשכור אחת מדירותיו, הלה העמיד פני עשיר וסוחר גדול ואף סיפר שתחת רשותו כמה וכמה חנויות מסחר, על כן הסכים היהודי והשכיר לו אחת מדירותיו שעמדו ממילא ריקם. עבר חודש ושניים גם שלושה וארבעה ואין קול ואין עונה, הנכרי נתגלה כגנב מומחה ולא אבה לשלם על שכירות הדירות אף לא פרוטה אחת... משכלו כל הקיצין קראו היהודי ל'בית המשפט', בהגיע עת המשפט שמע השופט את טענתו ושאל את הגוי ומה 'תשובה' יש לך, ויען הנכרי ויאמר, שאינו צריך לשלם לבעליו כי מתחילה היו לו רק צרות בדירה – המים לא הוחמו מעולם, צבעם של קירות הבית היו מתקלפים בכל עת יותר ויותר, דלתות הבית הרעישו ברעש נורא מחמת החלודה, המים אשר בכיור היו דלוחים, בחורף שלטה הצינה ובקיץ שלט החום – וכיו"ב הרבה מטענות ותירוצים שאי אפשר להוכיח שאין הצדק עמו. וכבר היה נראה ליהודי כי הוא עומד להפסיד במשפט – בפרט אחר שה'שופטים' שם ידועים כשונאי ישראל ולא עוד אלא ש'חוקי המדינה' מסייעים הרבה להגן על השוכרים, אלא שלא היה בידו עשות מאומה... עד ששאל את השופט את הנכרי, האם פרעת את דמי השכירות לכה"פ פעם אחת, נזדעק הגוי, לא ולא, וכי עלי לשלם על דירה כזאת... אז נענה השופט, אכן נודע הדבר, כי רמאי וגנב אתה, כי אם היינו רואים שבתחילה שילמת את חובך היה מקום לקבל את כל טענותיך, אך ברגע שמעולם לא שילמת, הרי לנו הוכחה מוכחת שמעולם לא היה בדעתך לשלם, וכל אלו הטענות אינם אלא תירוצים כי אין ברצונך להוציא מכיסך אפילו שווה פרוטה, צא עתה ושלם לו מרישא ועד גמירא מימי ישיבתך בזה הבית.

הגה"צ רבי אלחנן היילפרין גאב"ד ראדומישלא צוק"ל שהיה דר בגאלדרעס גרין, היה מוסיף ללמוד ממעשה זה על 'תשובה' והקבלות' אשר הננו מקבלים ע"ע בימים הנוראים והקדושים, כי אך עוברים הימים הקדושים ומיד מתחיל כל אחד עם תירוציו – אם מענייני פרנסה וגידול בנים, או ה'חברותא' שאיננה טובה, הישיבה והכולל אינם טובים וכו', והנה אם 'שלם' לכה"פ בתחילת הדרך את קבלותיו יש מקום לומר כי אכן צדק יש בתירוצים אלו, אבל מי שמיד בראשית השנה כשעדיין לא קיים תשובתו כבר מוצא תירוצים מדוע אין בידו להשלים קבלותיו, הרי"ז מטיל ספק כי מעולם לא היו קבלותיו באמת...

איתא מהרה"ק ה'דברי ישראל' זי"ע (בשלח ד"ה וירא) וז"ל. 'וכשהאדם מאמין שאין מקרה בעולם, רק הכל בהשגחה פרטית מן השמים, וכל ההווה ומתרגש בעולם אפילו תנועה קלה ואפילו צעדי רגליו ספורים בהשגחה, ואפילו עשרת אלפים צעדיו והילוכו של אדם הכל הוא בהשגחה פרטית, כמו שאנו מברכין בכל יום בשם ומלכות ברכת 'המכין מצעדי גבר', אזי על ידי אמונה זו ניצל ממרה שחורה ועגמת נפש... כי על ידי שמאמין ששום דבר בעולם אינו נעשה על ידי רצונו של אדם רק הכל בהשגחה מן השמים, ממילא לא יכעוס ולא יתקצף ולא ירהר, עכ"ל.

סיפר 'מרא דעובדא', כי ב"ב הלכה לקנות 'בגדים' להלביש את הילדים בבגדי יו"ט נאים וחדשים, ולאחר חיפוש וחיפוש מצאה את שאהבה נפשה, ונטלה ארבעה בגדים עבור 'ארבעה בנינים' וניגשה לשלם עבורם, נתנה את ה'קרקעדיט קארד' (כרטיס אשראי) והעבירו אותו על מנת לחייב את חשבון הבנק, אך 'חברת האשראי' לא נתנה 'אישור' והסכמה לביצוע העסקה. מיד התקשרו לברר על מה יצא הקצף, שמא אין די מעות בחשבונם, אך באמת היה ברשותם לשלם, ומפני סיבה שלא נודעה לא 'קלט' המכשיר את ה'כרטיס' ולא הצליחה לקנות. ביקשה מהם שיניחו את הבגדים בתוך שקית במקום

המשתמר עד שיביאו 'מזומנים ומצללים'. אך לא השיגה ידו של הבעל להביא 'שטרות' עד שכלתה רגל מן השוק... ונסגרה החנות. למחרת מיהר לילך לאותה חנות ולרכוש את הבגדים, אך 'משום מה' אחד העובדים שלא ידע ממאומה כבר סידר את החנות והשיב אותם למקומם הראשון, ואדחכי והכי כבר נקנו על ידי אחר ולא נשאר עוד ממין זה... והרבה צער ועגמת נפש היו לה, שכן היתה 'צריכה' להם דייקא, ואף קנתה אחרים ה'משלימים' דמות תבניתם.

בשבוע לאחר מכן הגיעה 'בשורה טובה' לאוזניה שב"ה התחדש ה'מלאי' בחנות... ושוב הלכה לשם ואכן מצאה את הבגדים הללו, וכשנעמדה לשלם התברר לה שיש בשבוע זה 'מבצע' גדול, והורידו את המחיר בחצי... או אז נתגלה לה כיצד אותה רעה לא היתה אלא לטובתה שלא תצטרך להוציא הרבה, ועד כמה סיבב הקב"ה בעולמו עבורה, הכרטיס לא עובר 'מטעם הכמוס'... העובד מסדר את החנות למרות שהניחו אותם למשמרת... בדיוק נגמר כל ה'סחורה'... וכל זה אך ורק בשביל שתקנה בשבוע שלאחריו במחיר זול.

עוד יש ללמוד ממעשה זה, כי נגזר ונקצב על כל אחד כמה 'הוצאות' יוציא, ובכמה יקנה, ומן השמים נגזר עליהם להוציא סכום פלוני על מלבושים אלו, לא פחות ולא יותר, ומאחר שהגיעה לקנות בראשונה בשעה שהמחיר היה יותר מכאשר נגזר אם כן לא היתה יכולה המכירה להתקיים... אלא הקב"ה עושה עלילות לקיים כל דבריו באמת ובצדק.

והוכיח הרה"ק רבי צדוק הכהן מלובלין זי"ע (צדקת הצדיק, אות ס"ו) שאי אפשר להשיג את השפע המוכן עבורו בלא תפילה, ב' ראיות, א. מאליהו הנביא, שהשי"ת הבטיחו לפני עלייתו להר הכרמל שידו תהיה על העליונה, וינצח את נביאי הבעל, ואעפ"כ הוצרך אליהו הנביא להתפלל 'ענני ה' ענני', ב. ממעשים בכל יום, שאף שבראש השנה כבר נגזר על כל אחד ואחד השפע לכל השנה, עדיין אנו שופכין לפניו שיח בכל יום, כי על אף הבטחת הטובה עדיין חסרה לו התפילה.

הרה"ק רבי משה לייב מסאסוב זי"ע (חיודשי הרמ"ל אות פח) ביאר את התפילה 'ותן שכר טוב לכל הבוטחים בשמך באמת', ולכאורה מדוע עלינו להתפלל ע"ז שבוודאי השי"ת אינו מקפח שכר כל בריה. אלא ביאורו, דמן השמים אין נותנים רק בהתעוררות מלמטה – בתפילה, וצדיקים אלו שבוטחים כל כך בה' עד שאינם מתפללים על כך, עליהם יש לנו לבקש ותן שכר טוב.

בדרך משל ומליצה אמרו, מעשה בתינוק שאמו הפקידתו בידי הבייבי סיטער (שמרטפית) והיה התינוק בוכה לגודל רעבונו, ותיטול הבייבי סיטער את הבקבוק שהכינה האם למאכלו ותשימהו בפי התינוק, אך הלה הגביר בכיו וזעקותיו עד לב השמים... ואין איש יודע על מה יצא הקצף והבכי, מכיוון שכן אף הבייבי סיטער פתחה בבכי אחר שלא ידעה להשית עצות בנפשה, כך נמשך הבכי למשך כמה שעות... עד... ששבה האם לביתה וראתה את הנעשה, נטלה את הבקבוק וראתה שלא ניקב החור בראש הבקבוק – והיאך יאכל התינוק, נקבה האם חור קטן, הכניסה הבקבוק בפי התינוק שמיד אכל את מאכלו ואחר גמרו נרדם וישן שנת ישרים וליהודים הייתה אורה... והנמשל פשוט השפע מוכן ברוב טובה אלא שעל האדם לנקב בעצמו את ה'חור' דרכו יריקו עליו את השפע הגדול, ונקב זה היא התפילה.

ויתבאר ביותר, עפ"י מה ששמעתי, מעשה באיש שבגדלותו הודה אשר בקטנותו כעס וקצף עד מאד על בוני הדירות, שלא התחשבו בו כלל, עד שכאשר ברצונו להדליק את החשמל עליו ליקח כסא ולעלות עליו ללחוץ על ה'כפתור', וכן כאשר חשקה נפשו בכוס קפה נזקק הוא להביא סולם ולעלות עליו להדליק את הקומקום החשמלי וליטול את הקפה והסוכר מהארונות הגבוהים, ומלבד חוסר הנוחות בדבר הרי סכנה בדבר שעלול הוא ליפול מהסולם... לאחר שהתבגר עוד הבין שבכוונה תחילה נעשה כן הבניין, כי הבית מיועד הוא לשימוש המבוגרים ולא בעבור השתמשות הילדים, ואם ברצונו להדליק חשמל או להכין כוס קפה עליו לבקש זאת מאביו. והרי זה ממש ציור חי על כל ענייני העולם, שהקב"ה יצר וברא את העולם בעבורו ולא בעבור 'הילדים', ואם ברצונו להשיג דבר מה, עלינו לפנות אליו ולבקש זאת ממנו, אולם אם ננסה להסתדר לבד אזי עלולים אנו ליפול ולהתפרך.

בא וראה כמה גדול כוחה של תפילה, וכה היה מעשה כפי ששמעתי מבעלי המעשה, אחד האברכים בבית שמש חיתן את בתו הכלה בכ' סיון תשע"ח

באולמי פאראנד שבבית שמש, אותו אברך אין הפרוטה מצויה בכיסו בלשון המעטה ובקושי גדול התארגן להוצאות הנישואין. מגודל הלחץ זו הדחק הודיע לבתו שלא יוכל לשכור כיסא-כבוד לכלה כנהוג, התחננה אליו הכלה באומרה כי מתביישת היא שלא תהא ככל חברותיה, אך האב שנשאר בצריך עיון גדול בשאלת כסף מנל... הודיע לה שתם הכסף ולא נשאר בלתי גוויתנו לעורנו, אך זאת אומר לך, עד עתה דיברת עם האבא שלך שבארץ שאין בידו לעזור, מעתה דברי עם אביך שבשמים אשר לו הכח והיכולת... ואכן בשבת שקודם הנישואין נטלה הכלה ספר תהילים לידיה והתחננה בדמעות שלישי, אבי שבשמים, הזמן לי כיסא מכוון ליום נישואיי.

בהגיע יום המיועד הגיעו לאולם והנה מוכן כיסא לכלה מעוטר ומעוצב בפרחים סגוניים אשר לא שזפתם עין ומקושט בבלונים, כמנהג בעלי בתים חשובים שבחשובים. ויהי לפלא מאין 'נחת' לכאן כיסא זה, ומי הזמינו הנה. עד שנתברר גופו של דבר, שהנה באותו אולם יש שתי קומות, שמחת נישואי הכלה דנן נערכה בקומה התחתונה ואילו בקומה למעלה חיתן יהודי תושב חו"ל אשר איש אמיד הוא. הלה הכין חתונה ברוב פאר והדר כברכת ה' אשר נתן לו, אף לא שכח להזמין כיסא מפואר לכלה, ולא זו בלבד אלא ששכר בכסף מלא 'מפיק אירועים, אחד שתפקידו ומקצועו לארגן את השמחה על הצד היותר טוב ולבדוק שלא חסר מאומה.

והנה אותו היום כי בסיון היה, ויש הנוהגים שלא לערוך נישואין ביום זה ויש שאין מקפידים על כך, 'דידנו' מבית שמש אינו מהנוהגים להקפיד ועל כן תיכנן להעמיד את החופה קודם השקיעה, ואילו בקהילתו של היהודי מחו"ל מקפידים שלא לחתן בו ביום על כן היה בדעתו להעמיד את החופה בלילה לאחר זמן רבינו תם. שעתיים קודם החופה שלאחר זמן ר"ת שלח המחנות מחו"ל את בנו לבדוק שהכל מתנהל כשורה, שולחנות ערוכים וכו', הלה הגיע לאולם ומה מאוד השתומם שאין זכר לכיסא, וכדי ביזון וקצף, מיד התקשר לאביו לספר לו על ה'אסון' הנורא... הלה הרים טלפון נזעם אל המארגן בטענת למה רימינתי... ואיה הכסא, השיב לו המארגן איני יודע מה אתה סח, הכסא עומד על מקומו ועל מכונו, מוכן ומזומן לצורך הכלה המהוללה, הרימו קולות זה על זה... עד שהתברר שהעמידו את הכסא בטעות בקומה התחתונה... שלחו מיד להוציא אותו מהאולם למטה ולהעלותו למקומו המיועד, אך כשהגיעו ראו כבר את הכלה מגיעה לאולם (שהרי חופתה נערכה קודם השקיעה, שעתיים לפני החופה השנייה), כמובן שלא היה שום 'טעם' להשבית את השמחה ולבייש כלה בחופתה, אלא תיכף ומיד הזמין המחנות מחו"ל כסא נוסף, והכל על מקומו בא בשלום. אתה הראית לדעת כיצד דמעותיה לא שבו ריקם ופעלו עבורה כסא הראוי למלכים...

אמנם שומה עלינו ללמוד ממעשה זה שלא להסתפק במועט... שהרי הייתה יכולה לפעול לעצמה דירה שלימה לצורך מגוריה לאורך ימים ולא רק כסא לכמה שעות, היום כאן ומחר... אך בתנאי ש'נצעק'...

אמונה אמיתית. בשל"ה הק' (עשרה מאמרות מאמר ה). (וכן מובא ביושר דברי אמת בשמו) מביא וז"ל: אמיתתהאמונה הנראה בעיני היא, השם יתברך מחדש בטובו בכל יום תמיד מעשה בראשית, בכוונה מכוונת שופע שפעו, ואילו היה מונע רגע אחד, היה הכל כלא היה, בטל המציאות. והוא פירוש הפסוק (דברים ד, לג), וידעת היום והשבות אל לבבך כי ה' הוא האלהים בשמים ממעל ועל הארץ מתחת אין עוד, אין הפירוש כי אין אלוה זולתו, כי זהו פשיטא, וכבר גילה זה בפסוק שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד, אלא רוצה לומר שאין עוד מציאות בעולם זולת מציאותו יתברך, כי בהסתרו יאבד הכל. ומה שאמרו, כח וגבורה נתן בהם להיות מושלים בקרב תבל, אדרבה משם ראה להיפך, כי לא אמר שמינה אותם להיות מושלים, רק אמר כח, כלומר ששם בכח להיות מושלים, היינו כח ההכנה בטבעם, כמו שהעין מוכן לראות כשנשפע לו הראיה, וכן האוזן וכן כל האברים איש איש אל עבודתו, ככה מערכת השמים כח וגבורה נתן בהם כו'. כל זמן שהשפע נשפע בהם, אז פועלים כפי טבעם הן לטוב הן לרע. וענין שידוד המערכת הוא, אף שהשפע נשפע בהם והם קיימים, יושפע בהם שלא בטבעם.

וכן ההסבר במסכת ראש השנה (יז). על המימרא שאמר רבא: "כל המעביר על מידותיו מעבירין לו על כל פשעיו שנאמר נושא עון ועובר על פשע למי נושא עון למי שעובר על פשע". ורש"י מפרש המעביר על מדותיו - שאינו

מדקדק למדוד מדה למצעים אותו, ומניח מידותיו והולך לו, כמו אין מעבירין על המצות (יומא לג, א) אין מעבירין על האוכלין (עירובין סד, ב) מניחן והולך לו: מעבירין לו על כל פשעיו, אין מדת הדין מדקדקת אחריהן, אלא מנחתן והולכת.

וכן מובא מהבעל התניא ז"ע באגרת הקדש (פרק כה). וז"ל כל הכועס כאילו עובד עכו"ם וכו'. והטעם מובן ליודעי בינה לפי שבעת כעסו נסתלקה ממנו האמונה כי אילו היה מאמין שמאת ה' היתה זאת לו לא היה בכעס כלל ואף שכן אדם בעל בחירה מקללו או מכהו או מזיק ממונו ומתחייב דיני אדם ודיני שמים על רוע בחירתו אעפ"כ על הניזק כבר נגזר מן השמים והרבה שלוחים למקום ולא עוד אלא אפילו בשעה זו ממש שמכהו או מקללו מתלבש בו כח ה' ורוח פיו ית' המחיה ומקיימו וכמ"ש כי ה' אמר לו קלל והיכן אמר לשמעי אלא שמחשבה זו שנפלה לשמעי בלבו ומוחו ירדה מאת ה' ורוח פיו המח' כל צבאם החיה רוחו של שמעי בשעה שדיבר דברים אלו לדוד כי אילו נסתלק רוח פיו ית' רגע אחד מרוחו של שמעי לא יכול לדבר מאומה (וזהו כי ה' אמר לו בעת ההיא ממש קלל את דוד ומי יאמר לו וגו'.

העצבות בא מחסרון באמונה. בשם אדמור"י סלונים ז"ע ש"עצביהם כסף וזהב מעשה ידי אדם", "עצביהם" מלשון "עצבות" כל העצבות שמגיע לאדם הוא, שחושבים שכסף וזהב מעשה ידי אדם שאם ישקיע יותר יהיה לו יותר נכסים, אבל אם יכניס בראשו שהכל מאת ד', לא יהיה שייך לו שום עצבות. ובספרים הק' מובא שיהודי מחויב להאמין שיש בעל בחירה אחד והוא הקב"ה, וכל אחד מסביבך שהפריע לך אם הקב"ה לא היה נתן לא היה מסוגל לעשות כלום אלא שהבעל בחירה היחידי הוא הקב"ה והוא הסכים לזה. ועל הכל שקורה לך הוא ציווי ד'.

ומהקאמאנער ז"ע מובא ש"אמונה" הוא, שמאמין שאין שום מקרה, וזה מרפא את הנפש מכל התחלואות. וזה כולל כל מידות טובות, ובלתי גזרות עליון אי אפשר ששום נברא יצער אותך אפילו דבר קטן, ולכן יקבל על עצמו לקבל הכל בשמחה ובאהבה ויתרפא נפשך יותר ממאה אלף ואלפים תעניות וסיוגופים.

הרה"ק ר' הענין ז"ע היה מספר שכשהיה ילד קטן והסתכל מבחוץ לחומש, רבו נתן לו סטירת לחי, והתחיל לבכות, וכשגדל הבין, שכשמסתכלים בחוץ בוכים, אבל אם מסתכלים בפנים לא בוכים, וזהו אם מסתכלים מבחוץ סתם על העולם אז באמת לא מבינים אז בוכים, אבל אם מעיינים בפנים שהכל מאת ד' אז אין שום קושיות ולא בוכים.

להאמין בהשגחה פרטית, כי האמונה הוא דבר האלף בית, מובא מהרה"ק ר' יחזקאל מקוזמיר ז"ע שאפילו צעדי רגליו של אדם ספורים בהשגחה מן השמים ואפילו עשרת אלפים צעדי והלוכו של אדם. כל פסיעה ופסיעה ספורים בהשגחה פרטית מן השמים. כמו שמברכין בשם ומלכות המכין מצעדי גבר. ומי שאינו מאמין בזה נמצא מברך בכל יום ברכה לבטלה, ואזי על ידי אמונה זו ניצול ממרה שחורה ועגמת נפש, וכו' ואם מאמין בזה ממילא לא יכעוס ולא יתקצף, כי ממך הכל ומידך נתנו לך, זה שאנו יודעים שהכל מאת ד' זה גם מתנה מאת ד', ומידך נתנו לך עי"ש.

ומובא בחזון איש, על "אמונה" מבאר שאמונה הוא העץ והביטחון הוא הפרי שמנוחת נפש הבוטח שיהיה לבו סמוך על מי שבטוח עליו יעשה הטוב המוכן לו. וכביאורו של החפץ חיים בפסוק (תהלים לב, י) "רבים מכאובים לרשע והבוטח בד' חסד יסובבנו". החסד המסובב מד', יש לבארו דרך משל לחולה שצריך לקחת תרופה מרה, אז כדי שלא ירגיש המרירות אז מסביב של התרופה שמים פלסטיק דק כדי שלא ירגיש את הטעם המר, כך גם ח"ו באם צריך להביא יסורים אז הקב"ה מסביב שם חסד שלא ירגיש וזהו רבים מכאובים לרשע, אבל הבטוח בד', אז אפילו המכאובים חסד יסובבנו, מסובב עם חסד כדי שלא ירגיש את הכאב.

השגחה פרטית בכל פרט, הרה"ק ר' אלימלך ז"ע אמר בשיחה באמונה באמצע דבריו אמר שאפילו בהמה המטיל גללים הכל מושגח בהשגחה פרטית איפה ירד הצואה, והנה תלמיד אחד מאוד התפעל איך באמצע שיחה של השגחה פרטית מגיעים לכזה משל, והנה למחרת הלך בדרכו והגיע למקום שהיה שלג, וממש החליק ולא היה יכול לעצור בעצמו וכמעט שנפל

ושבר את עצמותיו, ופתאום נתקע באיזה חתיכה ונעמד, והוא מסתכל ורואה שהדבר עצר אותו זוהי גלילי בהמה שנתקשה מהקור, ואז הבין שבכל דבר יש השגחה עליונה אפילו במדבר קטן כזה.

אמונה בכל פרט. וידוע שאצל השרף ז"ע קודם שנכנסו תלמידיו שאל אותם אם הם מאמינים שכשעגלה עם קש עוברת ונופל קש באמצע הדרך ויש לכל קש ההשגחה איפה ליפול, אם הם מאמינים הם יכולים ליכנס, ואם לא הם כופרים לא יכולים ליכנס, והסביר שהיות והקב"ה אין סוף ואין גבול ולא שייך אצלו דבר קטן ודבר גדול, ותבל ויושבי בה, והכל אצלו ככלום יחשב, ועל כן על כל פרט משגיח. וכשהרה"ק מסטראפקוב ז"ע היה מספר זאת היה מסיים ואם יש לנו אב הרחמים כזה שבאמת משגיח עלינו בכל רגע, אז באמת צריכים להיות בשמחה תמיד.

מפרשתינו לומדים שמה רבו מעשיך ד'. אלו היו ארבע השעות הארוכות ביותר בימי חייו של חייל ואותן הוא לא ישכח לעולם. היה זה באחד מימי פברואר 1991. מלחמת המפרץ היתה בעיצומה. מזה חודש וחצי מפציצים וכותשים מטוסי כוחות הקואליציה המערבית את צבאו של סדאם חוסיין שפלש לכווית. צי אדיר של אוניות קרב ומשחתות של ארצות הברית, בריטניה ומדינות נוספות התאסף סביב חופי כווית, וכולם המתינו לתחילת הפלישה היבשתית שתכריע את המלחמה. רס"ן מייקל ריילי היה איש יחידת הרדאר של הצי המלכותי הבריטי. תפקידו היה אחד האחראיים והמכריעים ביותר: להגן על הספינות מפני פגיעת טילי קרקע-ים העלולים להגיע מכיוון היבשה. זו מטלה מתישה ביותר, שדורשת ריכוז מקסימלי במשך כל המשמרת. רגע אחד של חוסר תשומת לב, עלול לעלות במחיר יקר של חייל אדם וציוד לחימה השווה מיליארדים. המרחב האווירי היה מלא וגדוש בפעילות, מה שהקשה שבעתיים על משימתו של רס"ן ריילי. מטוסי קרב המריאו מנושאות המטוסים כשהם נושאים פצצות חכמות, ושב לאחור ששיגרו את מטענם אל היעד, כדי להתחמש שוב ולהמריא לסבב הפצצות נוסף. צג הרדאר היה מלא נקודות מרצדות שנעו במהירות. כל נקודה כזו, ידע רס"ן ריילי, יכולה לייצג מטוס 'משלנו' או טיל קטלני – שיש לשגר לעבר טילי אוויר-אוויר וליירטו לפני שגיע למטרתו. ברגע מסוים הופיעה על צג הרדאר של ריילי נקודה בלתי מזוהה, כשהיא מתקרבת מכיוון עיראק לעבר ריכוז כוחות הצי. רס"ן ריילי הביט בנקודה ואימה גדולה הציפה אותו. הוא לא ידע להסביר לעצמו מדוע, אבל משהו בנקודה הזו עורר בו רגשי פחד בלתי מוכרים. הוא בחן את הצג. הנקודה התקדמה בדיוק באותה מהירות שבה טסו המטוסים ששבו מהתקיפה, אבל משום מה היא הדליקה במוחו את כל הנורות האדומות והפעילה את כל פעמוני האזהרה. באופן אינסטינקטיבי הוא ניסה לבדוק אם זה אחד ממטוסי כוחות הקואליציה, אבל אז נזכר שכילי הטיס ניתקו את מערכות הזיהוי האלקטרוניות כדי למנוע את חשיפתם בידי העירקים, כך שלא היתה אפשרות לדעת מהו העצם הנע לעברם במהירות של 900 קמ"ש. ריילי החל להזיע וידיו נתקפו רעד. ליבו הלם בקצב מהיר והוא חש חרדה מטפסת בגרונו. במשך שניות אחדות הביט בנקודה כמאובן. הוא חישב את מסלולה והבין שהיא עושה את דרכה לעבר אוניית חיל הים האמריקני 'מיזורי'. חייהם של מאות חיילים ואנשי צוות תלויים עכשיו בהחלטתו, האם זה מטוס תמים או טיל קטלני העומד להטביע את האונייה... בהחלטה של רגע נתן רס"ן ריילי פקודה לירות לעבר המטרה. שני טילים התרוממו ברעם מסיפון האונייה וטסו לעבר העצם הבלתי מזוהה. הבזק אור אדיר האיר את מימי האוקיינוס, ופיצוץ עז נשמע למרחוק. תוך שניות נזעקו לחדר הפיקוד כל הבכירים. 'מי נתן את ההוראה לשגר את הטילים?' שאל מפקד האונייה, וריילי נטל על עצמו את האחריות. 'היה לך זיהוי מוחלט? זה טיל? אתה בטוח שזה לא מטוס שלנו?' שאל המפקד. 'לא, לא היה לי זיהוי מוחלט', הודה ריילי. 'אז מדוע פוצצת את זה?' זעם המפקד. 'זה היה טיל קרקע-ים. אני יודע...'. השיב ריילי. 'את זה נבדוק מיד!' אמר המפקד, ועזב בזעף את חדר הפיקוד. כל עתידו של רס"ן ריילי היה מונח עתה על כף המאזניים. אם יתברר שהוא 'הוריד' מטוס של כוחות הקואליציה זה עלול להשפיע על כל גורל המלחמה, וכמובן על גורלו האישי. שני מסוקים נשלחו לבדוק את השרידים שצפו על פני המים. ארבע שעות מורטות עצבים חלפו עד שהתשובה הגיעה: זה היה טיל קרקע-ים עירקי! רס"ן ריילי הציל את

הספינה 'מיזורי' ואת מאות אנשיה! אבל איך ידעת? נשאל ריילי שוב ושוב בשבועות ובחודשים הבאים. הנקודה על הצג לא היתה שונה מהנקודות שייצגו מטוסים. 'איך ידעת שזה טיל?' שאלו אותו, ולריילי לא היתה תשובה אחרת חוץ מאשר: 'פשוט ידעתי. אינני יודע כיצד'. לאחר המלחמה הוקמה ועדת חקירה שכללה מדענים ופסיכולוגים בעקבות מקרה ריילי ומקרים דומים. החקירה גילתה כי בכל המקרים היו רמזים דקים שרק תת ההכרה של האדם יכולה היתה לזהות. אצל ריילי, למשל, הנקודה נראתה על הצג אותו דבר, אך אם הגדילו אותה פי כמה וכמה היא היתה שונה במידה מועטה מהנקודות של המטוסים. תת ההכרה שלו, שראתה דברים בצורה חדה הרבה יותר, הבחינה בסכנה ושיגרה למוחו אותות אזהרה שגרמו לו לשגר את הטילים. מעל לסף ההכרה הוא לא הבחין בדבר, ולכן לא יכול היה לתת תשובה לשואלים כיצד ומדוע קיבל את ההחלטה. למוח האדם יש יכולות עצומות, שרק חלק מהם התגלה עד היום לחוקרים ולמדענים – וגם הם יודעים כי יעברו עוד שנים רבות, אם בכלל, עד שהם יפצחו את סודות המוח ובריאתו. אנו קוראים השבוע בפרשת בראשית, על בריאת העולם, ועל פסגת הבריאה – האדם. ככל שהמדע מתקדם ואנו יודעים על המורכבות המדהימה ועל התחכום הבלתי נתפש של כל דבר ודבר בבריאה, אין לנו ברירה אלא להכריז: מה רבו מעשיך ה'!

ויהי ידיו אמונה. אמר הרה"ק ר"מ מרימנוב ז"ע נשאת ונתת באמונה ישאלו אותנו בבית דין של מעלה, האם בכל מצב שהלך לך טוב או שאתה חושב שלא הלך לך טוב, האם עשית עסק באמונה, התחזקת שהקב"ה עושה הכל, זה יהיה השאלה האם נשאת ונתת באמונה, האם עסקת שזה מה שהקב"ה רוצה. אמונה ר"ת נ'פתחו ה'שמים ו'אראה מ'ראות אלוקים. היה עני שאסף כסף בביהמ"ד אצל החפץ חיים ז"ע, ואברך אחד שאלו, למה שלא תלך לעבוד ותעשה פרנסה, אמר החפץ חיים להאברך ולמה לא תאמין שבראש השנה נגזר אולי עליו שיהיה מהכת של 'מי יעני'.

ואמרו צדיקים ויהי ידיו אמונה, כמו שאתה חושב שאתה יכול לעשות עם ידיך משהו, תדע שיכולים לעשות זאת עם 'אמונה'.

התורה מתחלת באות ב' ולא באלף, כי האלף הוא היגיעה על עבודת ד'. אמר הרה"ק ר' יוחנן מקארלין ז"ע שכשציייר עושה ציור אז על הציור האורגני משלמים הרבה כסף, ועל ההעתק כבר משלמים פחות, וההסבר בזה הוא, כי על האורגני היה השקעה של עבודה ויגיעה, ועל ההשקעה ויגיעה על זה משלמים, ולכן על עבודת ד' כמה שיותר יגיעה, בוודאי השכר הרבה מאוד. ולכן אמרו ש'יראת שמים' למה הכניסו המילה 'שמים' אם אחד מפחד מהקב"ה יש לו יראה שיאמרו האדם הירא, מהו ההגדרה יראת שמים, אלא ידוע שתיבת 'שמים' צירוף של ב' מילים אש ומים, ואש ומים הם תרתי דסתר, וכדי לצרפם יש מלחמה, ועל מלחמה ויגיעה, זוהי עבודתנו, ולכן נקרא יראת שמים כי כשיש מלחמה שם היראה. ולכן חסר אות אלף מתיבת אש, כי כשרוצים לצרף ב' דברים אחד חייב לוותר, וא"כ למה ויתר האש אות ולא מים, כי מי שיותר בוער הוא צריך לוותר, (ווער ס'קאכט ער זאל מוותר זיין), ולכן תיבת אש שהוא הבעור וויתר אות א'.

תאוות עולם הזה יכולין לשבור ע"י מחשבה של "מסירות נפש". כן מבואר באגרא דכלה (כה: וז"ל: כתוב (בראשית א ט) "יקוו" המים) היינו כל תענוגי עולם הזה, "אל" מקום "אחד" (היינו למקום שאומר "אחד"), הנה מקבל על עצמו יסורי מיתה בעבור אהבתו ית"ש, מכל שכן שיבטל תענוגיו כרגע עבור אהבתו ית"ש, ודי בזה הארה למשכיל.

וכן הוא בשפת אמת (אמור תרס"ד) מובא שלכן נכתב מצות קידוש השם במסירת נפש בין פרשת הכהנים ובין פרשת המועדות. לומר כמו שיש נפשות מיוחדים וזמנים מיוחדים אל השלימות מכל מקום ללמד על הכלל כולו יצא שע"י מסירות נפש יכול כל איש ישראל לבוא אל השלימות ע"י מסירת נפש שהוא לבטל כל הרצון אל השי"ת שיהי' מוכן למות על דבר קדושת שמו ית' בא אל האחדות. מלך שהשלוש שלו שכפי הביטול שנמצא בבריותיו אליו. כך זוכין אל השלימות.

אומרים שהתורה מסיימת באות ל' ומתחלת באות ב, כדי לרמז על ה"לב", וזהו הנקודה הפנימית זוהי לב טוב, לדעת במידות טובות, רק ללכת לומר לזולת דבר טוב, וח"ו ההיפך, שעם מילה אחת יכולים להרוס את החבר לכמה ימים, או ליותר ח"ו.

ואומרים בהפטורה "החרשים שמעו והעוורים הביטו לראות" (ישעיה מ"ב, י"ח) ודקדק הרה"ק מקאצק האיך שייך לומר לחרש שישמע ולעיוור להביט. אלא אמר, שהנביא עומד וצווח שאל תהיו חרשים ואל תהיו עיוורים כי בידכם היא זאת. ומה מאוד הפליג הרה"ק בעל ה"חידושי הרי"ם מגור זי"ע את המאמר הזה בזכרו זאת משמו. ובודאי מצא בהמאמר הזה גנזי נסתרות זי"ע. א"כ בידניו להתנהג במידות טובות וישרות. וזהו הבחירה שיש בידניו.

וכמאמר בעל העקידה בספרו "עקידת יצחק" (שער ח הערה ה) וז"ל תוכן כונתו בקוצר הוא ששם בחירה יאמר לא על האפשרות לבחור בטוב או ברע, כי אם רק על הבחירה בטוב לבד, כמאמר הכתוב ובחרת בחיים, ובחור בטוב, וע"כ נוכל לומר רק כי יש לאדם האפשרות (ולא הבחירה) להיות טוב או רע, כי הבחירה היא רק הכשרון להכיר הטוב ולבחור אותו, אבל בחירת הרע לא תקרא כלל בשם בחירה, ורק בעבור היות האפשרות לאדם לעשות גם הרע, תחשב לו בחירתו בטוב לצדקה, אבל המוכרח לעשות הטוב מסבה חיצונית המסלקת יכולתו לעשות הרע לא יקרא עוד בשם טוב אמתי. כמאמר הכתוב מה' יצא הדבר (ר"ל וא"כ אין עוד באפשרותנו לעשות ההפך ונסתלקה בחירתנו, ע"כ) לא נוכל דבר אליך רע או טוב, כי גם הסכמתנו לא יקרא עוד טוב אמתי, אחרי שנעשה על כרחנו, וכן אמר הכתוב כי אדם אין צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא, ר"ל לא היה האדם ראוי להקרא בשם צדיק ועושה הטוב, אם לא היה ביכולתו גם לחטא, וזש"א חז"ל והנה טוב מאוד זה יצר הרע, כי רק בעבור היות לאדם יצרו המסיתו לפעמים לעשות הרע יקרא טוב מאוד בעשותו טוב, וע"ז אמר הכתוב בספרו זווג האדם אשר מצפוניו רומז על עם חבור הטבעי בין צורת האדם שהוא שכלו האלהי ובין חמרו שהוא גופו המעורר תשוקתו אל תאוות העולם כמש"ל לא טוב היות האדם לבדו, ר"ל כי אם היה השכל האלהי שהיא צורת האדם האמתי לבדו מבלעדי החומר אשר יסיתהו לעשות הרע, לא היה נקרא בשם טוב בלכתו מישירים ועשותו טוב, אעשה לו עזר כנגדו, ר"ל אחבר עם צורתו גם החמר אשר יעזרהו לפעמים, ולפעמים הוא כנגדו. כמאמר חז"ל זכה נעשה לו עזר לא זכה כנגדו.

מסופר על הגאון בעל ה"חזון איש" זצ"ל שנכנסו אליו וסיפרו לו אודות בחור שיושב ולומד, ועוד הרבה מעלות שיש להנ"ל, ובאמצע דבריו הוסיף לה"חזון איש" שכנראה לבחור הנ"ל אין לו יצר הרע, הגיב ה"חזון איש", אם כך שאין לו יצר הוא כנראה הוא "בעל מום", כי האדם השלם צריך להיות עם "יצר הרע", אלא מאי זוהי עבודתנו, להתגבר על יצרנו הרע, אבל ח"ו לומר שזה מעלה שאין לאדם יצר הרע.

ידוע האימרה מהחתם סופר זצ"ל דאיתא במשנה (אבות ב, כא) בעל כרחך אתה חי ושם במשנה מופיע כמה ב"על כרחך" מפרש החתם סופר שהאדם חי, כל החיות של האדם שזה בעל כרחך, וזהו בעל "כרחך אתה חי". ומביא שם שהשעמום מביא לידי שגעון. ומעשה היה בעשיר אחד שהיה לו כל טוב ואיבד את עצמו לדעת, וכתב מכתב לבניו לפני ההתאבדות, היות ולא היה לו על מה לחשוב הכל היה לו, והיה לו משעמם, וזהו בא לידי שיעוון, ועל כן הדאגה טובה לאדם. אבל לנו לכלל ישראל הקב"ה נתן לנו תורה ויראת שמים ובזה אנו יכולים לצאת את הדאגות והקושי. "אשרי הגבר אשר תיסרנו קה ומורתך תלמדנו. כל היסורים והדאגות ומורתך תלמדנו" שמתייגעים על גמרא רש"י ותוס'.

הקריית בעבודת ד' אמר הרה"ק ה"חידושי הרי"ם מגור זי"ע נלמד מדכתיב "ויאמר אל האשה אף כי אמר אלוקים לא תאכלו מכל עץ הגן" (בראשית ג, א). מידתו של הנחש הקדמוני היא, להטיל באדם קריית לגבי מצוות, להקל אותן בדברי ביטול, וכי מה בכך אם נאמר כך. וזהו פשוטו של פסוק "אף כי אמר אלוקים", מה בכך אם אמר הבורא אין בכך כלום אם פעם אחת אין שומעים בקולו ואין מדקדקים כל כך ביראת שמים, וכך מנהגם של כל המסיתים והמדיחים עד היום להטיל קריית בכל מצווה ולהמעיט בערכה ומשמעותה, לפי דרכו של הנחש הקדמוני.

ואמר כ"ק בעל ה"אמרי אמת" מגור זי"ע אמר "רק רע' כל' היום" ס"ת עמלק, כי עמלק הוא שורש ומקור הרע הרודף בכל יום ויום. וזוהי הקרירות שעמלק הכניס לנו, ועבודתנו הוא לעקור את הקרירות הזו.

עיקר העבודה הוא "יראת שמים", כדכתיב (תהילים קיא, י) ראשית חכמה יראת ד'. וכמו שהאור החיים הק' מבאר את התיבה הראשונה בתורה, "בראשית" וז"ל: עוד תתפרש ב"ת של בראשית על דרך אומרם ז"ל (הקדמת תיקוני זהר ה:): כי ב' אופני יראת ה' הם, האחת היא יראת העונש, והב' היא יראת הרוממות, וזו יראה פנימית ומעולה מהא' והוא שרמוז באות ב"ת ראשית כי ב' יראות הכין ה' לקיום העולם, ורמז אופן שניהם, הא' רמזה בתיבת אלוקים כי היא יראת הדין בקומו למשפט, והב' רמזה באומרו את השמים ואת הארץ, והוא על דרך אומרם (תהלים ח, ד) כי אראה שמיך וגו', ואמרו ז"ל (זוהר בראשית א:): כי יראת הרוממות תכנס בלב משכיל בהביטו בהתבוננות במעשה שמים וארץ מה גדלו מעשי ה' תתלהב הנפש וירא מגדולתו יתברך שמו.

או ירמוז ב' אופני היראה, אחת באומרו "השמים", כאן רמז יראת הרוממות על דרך אומרם כי אראה שמיך וגו', ויראה ב' "ואת הארץ" שהיא יראת העונש, ויחסה לארץ לשלול כי אינה לצד הרוממות אלא לצד אימתו מילדי העולם, על דרך אומרם (איוב כ כז) וארץ מתקוממה לו ב.

עוד ירמוז "בראשית" על דרך אומרם (ישעיה לג, ו) יראת ה' היא אוצרו - הכוונה היא כי מי שיש בו יראת ה' היא אוצרו לתקות הלבבות שהוא דביקות אורו יתברך בנפש אדם כאומרו (דברים ד ד) ואתם הדבקים וגו', וכל מי שיש בו יראת שמים הוא משכן השכינה כאומרו (תהילים עח, ס) אהל שכן באדם, והוא שרמוז בתיבת בראשית על זה הדרך, ב"ת פירוש בית מושב אלוקים היא היראה הרמוזה בתיבת ראשית, ברא ה' והכין פעלו.

ובענין יראת שמים. יש לדעת שלפעמים בוער קנאות באדם, ושם צריך באמת לבדוק לפני שצועק ובוטט האם הקנאות האמיתית, או שאני לא קמתי על צד הטוב, והמרירות צועק ובוטט, כמאמר הכתוב ויאמר ד' אל קין למה חרה לך ולמה נפלו פניך, והנה הקושיא ידועה, שקין הרג את הבל אחיו על שלא קיבלו מנחתו, ולכאורה מה הטענה למה חרה לך, הלא לא קיבלו מנחתו ואם הטענה הוא למה הרג מובן, אבל למה חרה לך, לכאורה אינו מובן. אלא מובא בספר "רמתיים צופים" שסיפר הרב"צ אוסטראווער ז"ל, ששמע ממנו"ר הגה"ק החי"מ זצוקללה"ה שפי"מ"ש השי"ת לקין למה חרה לך ולמה נפלו פניך וכו' הלא כן הוא באמת שצריך האדם להיות נפל פניו ובעגמת נפש באם השי"ת לא קבל מנחתו, אולם אם באמת נפל פניו של קין ע"ז הי' באמת טוב וישר, אכן אם נפל פניו רק מצד השי"ת קבל מנחתו דאחיו הבל, זהו אינו מדה טובה, וז"ש השי"ת לקין למה חרה לך ולמה וכו', מפני מה נפלו פניך אם מפני שממך לא קבלתי המנחה, או מפני שמאחריך קבלתי המנחה, עכ"ל ק:

וזהו הכל תלוי, מה בוער אצלך האם קנאות אמיתית, או ח"ו אתה מסובב עם בעיות שעשכשו הזמן לפרוק את כל צרותיך. וגם אם לפעמים בוער לך אהבת ישראל, צריכים גם לבדוק אם זה אהבה אמיתית או ח"ו זוהי איזה צד קלילות של יראת שמים וע"כ בא האהבה.

והנה בספר שם משמואל גם מביא על הפסוק הנ"ל, אבל בדרך אחרת וז"ל, למה חרה לך ולמה נפלו פניך, הלוא אם תיטיב שאת וגו'. וכבר דקדקנו למה לא יפלו פניו, האם יותר טוב הי' ח"ו שלא יצטער ולא יפלו פניו ולא יתבייש, הלוא אמרו ז"ל (ברכות י"ב ע"ב) כל העושה דבר עבירה ומתבייש בו מוחלין לו כל עוונותיו. וגם לשון אם תיטיב שאת יש להבין. ואמרנו שהי' ענין של יאוש שגרוע מהכל. ונראה לבאר יותר. דהנה כבר אמרנו שקין מלשון קנין ויש. אך חוה אמרה קניתי איש את ה', היינו לעבודתו ית"ש צריך שהאדם יהי' יש בעיני עצמו, כאמרם ז"ל (סנהדרין ל"ז). חייב אדם לומר בשבילי נברא העולם, ואמרו (קידושין מ'). לעולם יראה אדם עצמו כאילו חציו חייב וחציו זכאי, וכן כל העולם כולו כאילו חציו זכאי וחציו חייב עשה מצוה אחת אשריו שהכריע את עצמו ואת כל העולם כולו לכף זכות, ולהיפוך ח"ו הוא להיפוך. אבל מבלעדי זה צריך אדם להיות שפל בעיני עצמו ויבטל עצמו בתכלית הביטול לרצון הש"י, ומי שהוא יש בעיני עצמו הוא שורש פורה ראש ולענה ונתהוה ממנו גס רוח, ומעודת לכל רע ע"ז ג"ע וש"ד, כי בסוטה (ד' ע"ב) כל אדם שיש

בו גסות הרוח כאילו עובד ע"ז, וכל המתגאה כאילו בא על כל העריות ומביא לידי שפ"ד. והנה קין לעומת שהי' לו להיות כנ"ל הי' להיפוך, שבעניני העולם הי' יש וקנין בעיני עצמו וגס רוח, כמו שהי' ענינו שעבר על ע"ז שאמר לית דין ולית דיין, ובא על תאומתו של הבל, והרג את הבל. אבל הבל הי' ההיפוך ממנו, שהי' בעיני עצמו כהבל ואפס ואין, אבל גם זה אין שבח, שהרי היה גם בענין עבודה כן, שלא עלה על דעתו להרהיב עוז בנפשו להקריב קרבן עד שראה את קין מקריב הביא גם הוא, טפל לקין, כמ"ש והבל הביא גם הוא, שחשב שבאמצעות קין יתקבל גם קרבנו. ואם שבצד אחד השפלות היא מדה טובה, וע"כ נתקבל קרבנו, מ"מ מצד אחר היא מדה חסרה שחסר לו להיות לבו מוגבה בדרכי ה' וע"כ נהרג:

והנה כה דרך כל המתגאים, כאשר נדחף לאחור, תחילה היטב חרה לו, ואח"כ בראותו כי אבדה תקותו להשתרר כמקודם הוא נופל ומתיאש, כי השליך משמים ארץ. וזה שאמר לו הש"י למה חרה לך, היינו למה אתה מתגאה לומר שלך היתה ראוי לירד אש מן השמים, וכאשר ראית שלא נתקבלה מנחתך חרה לך, וגם בצד השני למה נפלו פניך, נפלו הוא לשון עבר ולא אמר נופלים לשון הווה, כי באמת זו מדה טובה שהאדם יתמרמר בכל עת על קוצר עבודה, אבל נפלו הוא לשון עבר כלומר כבר נתייאשת ונפלת נפילה שאין אחרי' נפילה כמתיאש לגמרי, הלוא אם תיטיב שאת, היינו שידוע שאם האדם עשה תשובה מחזירין לו כל עבודתו שעבד קודם תשובתו, כמו שכתב הרמב"ם ז"ל בה' תשובה עושה מצוה וטורפין לו בפניו, וידוע הפירוש שהחיצונים טורפין אותה מצוה, וכאשר עושה תשובה מגביה את המצוה משאול תחתית שהיתה ביד החיצונים, וא"כ למה זה אתה נרדם קום קרא אל אלוהיך.

וכן "שבע יפול צדיק וקם", וההסבר אפילו שנופל, אבל קם זוהי סימן של צדיק. רשע מיד בוכה ומתיאש, אבל צדיק יודע כל כשלונו הוא קם אח"כ. וכדמסופר על ישיבה אחד, שהראש ישיבה ראה שהבחורים מאוד מתוחים מהמבחן, אמר להם לא קרה כלום אם לא תצליחו במבחן, אבל אח"כ קרא להם ואמר המבחן מה שהולך להיות זו מבחן חייכם, פירושו לא מה שתכתבו זוהי המבחן אלא התוצאה אח"כ אם לא תקבלו את הציון מה שחשבתם איך יראו פניכם, האם תפלו או תמשיכו ותדעו אם לא הצלחתי נעין בסיבה ונשתדל לאח"כ אבל אם תפלו ותתיאשו לא הצלחתם במבחן, וזוהי מבחן "חייכם". אין אדם לומד תורה אלא א"כ נכשל בזה.

ופחד לשון המדרש (תנחומא פרק ט) בנושא של קין, וכאילו של קין תולה הריגת הבל בהקב"ה. וז"ל המדרש: "קין כך אמר אני הרגתי אותו, בראת בי יצה"ר, אתה שומר את הכל, ולי הנחת אותו להרגו אתה הוא שהרגתו שנקראת אנכי שאלו קבלת קרבני כמותו לא הייתי מתקנא בו. מכאן שלא התחרט אלא תלה הסרחון בהקב"ה, ולכן אמר לו הקב"ה (בראשית ז, ד) "הלוא אם תיטיב שאת ואם לא תיטיב לפתח חטאת רבץ ואלו תשוקתו ואתה תמשל בו. והפירוש בזה תשתדל לעשות טוב, תשקיע את ראשך עכשיו ב"עשה טוב", ולא בסור מרע כל כך עד שנפלו פניך. "תטיב", תעשה תשובה. כלשון הרמב"ם בהלכות תשובה (פרק ז הלכה ו- ז): גדולה תשובה שמקרבת את האדם לשכינה שנאמר שובה ישראל עד ה' אלהיך ונאמר ולא שבתם עדי נאם ה' ונאמר אם תשוב ישראל נאם ה' אלי תשוב כלומר אם תחזור בתשובה בי תדבק התשובה מקרבת את הרחוקים אמש היה זה שנאו לפני המקום משוקץ ומרוחק ותועבה והיום הוא אהוב ונחמד קרוב וידיד.

ואם תטיב אז "שאת", מפרש המלבי"ם שאת מלשון משאת פניו, לשון מתנה, הקב"ה אמר לקין, אני לא צריך קרבן אני צריך אותך את נשמתך, ואם "תטיב" אתה מטיב את עצמך אז "שאת" זוהי מתנה גמורה בשבילי, ואמר האור החיים הק' עה"פ הנ"ל וז"ל: "והוא אומר הלא אם תיטיב פירוש אם תהיה מבחינת הטוב כל מעשיך שורה עליהם בחינת הטוב ומעצמן הם מתנשאים כי הקדושה אינה צריכה לאחרים, וצא ולמד ממעשה כסאו של ר' חייא שהיה עולה מעצמו למעלה (ב"מ פה:) והוא אומר שאת פירוש מעצמו, ותתפרש שאת על המנחה גם על קין עצמו שלא יפלו פניו שהוא צלם הנאות אלא תהיה מעלתו נשאה והיא בחינת הטוב שהוא בחינת הרוממות והגדולה, והם כנגד ב' בחינות האמורים בענין וישע ה' אל הבל ואל מנחתו שהם ב' דברים ואם לא תיטיב פירוש כשתשלול בדעתך בחינת הטוב לפתח פירוש

להתחלתך חשוב רע הנה בחינת הרע שנקראת חטאת רובצת עליך גם על כל מעשיך ושוללת ממך הנשיאות ומושלת במעשיך, ומעתה מה מקום לחרון אפיך כיון שאתה סיבה לדבר עכ"ל. וזהו "תטיב" בעצמך אז "שאת", אתה מתנשא.

בראשית ברא אלוקים במדרש רבה (א, י) רבי יונה בשם ר' לוי אמר למה נברא העולם בב' אלא מה ב' זה סתום מכל צדדיו ופתוח מלפניו כך אין לך רשות לומר מה למטה מה למעלה מה לפניו מה לאחור אלא מיום שנברא העולם ולהבא. ומכאן יוצא הקריאה שאסור להרהר אלאחריו אלא לפניו כך גם בתשובה לא להתעמק מדי הרבה אלפניו, אלא מכאן ולהבא ומאי דהוה הוה ומכאן ולהלן חושבנא. זוהי תחילת הבריאה להתקדם, וכמו במכונית יש מראות משתי הצדדים אם תענין מדי הרבה שמה תעשה תאונה, מסתכלים אבל ממשיכים מסתכלים כדי לא לעשות טעות ולהיכנס במישהו או לאחור כדי לא ליכנס במישהו אבל להתקדם זוהי התכלית.

בראשית ברא א-להים (א,א). מובא בתורת שמעון הזוהירה התורה בהתחלת דבריה, שלא יאמר האדם איך אשא פני לשוב ואני כל כך מלוכלך בחטאים, ועל כן אמר 'בראשית ברא', היינו שיראה האדם את עצמו כאלו הוא עכשיו ראשית וכקטן שנולד, ועל ידי זה יוכל לשוב, והבן.

בראשית ברא אלוקים (א,א). כתב הרב בנימין גולד הי"ו כתוב במדרש רבה (בראשית) "בראשית ברא" - 'בשביל ביכורים שנקראו ראשית, נברא העולם'. מבהיל כל רעיון: בשביל מצוה אחת התקיימת פעם בשנה, נברא העולם? כשנתבונן מה יש במצות ביכורים שהיא כה נשגבה ונעלית, נראה מה שמביא מביא הגר"י ניימן זצ"ל בשם האלשיך הקדוש, שכתוב במצות ביכורים 'שכל בעלי אומניות היו עומדים בפניהם של מביאי הביכורים ושואלים בשלומם' ומדוע חייבו אותם זאת? הרי ההלכה היא שפועל השכור לבעל הבית, אסור לו לשאול בשלום חברו, ומשום שגזול בעל הבית, ובזמן זה היה צריך לעבוד, והנה כאן במצות ביכורים התירו לפועלים לעזוב מלאכתן בשביל לעמוד בשורה בכניסה לירושלים, ולומר שלום למביאי הביכורים? אלא, אומר האלשיך הקדוש,

שהתורה מראה לנו בזה כמה גדולה וחשובה מצות הבאת ביכורים כי שורשה ומהותה היא הכרת הטוב לבורא העולם על מה שנתן לו, ובמידה זו ניכר האדם האם עדין נפש הוא, שמתבונן בקורה אותו, ומודה להקב"ה על כל חסדו, או שגס רוח הוא ולא יכיר ולא יודה להקב"ה על כל טובתו עמו. ולכן התירו לבטל את הפועלים ממלאכתן, כדי לייקר ולחבב מצוה זו של הכרת הטוב בעיני הבריות. מעתה, כותב הגר"י ניימן זצ"ל, מובנים לנו דברי המדרש, שבשביל מצות ביכורים שבאה להחזיר לנו חיוב הכרת הטוב לבורא העולם, בשביל זה נברא העולם!!! לולא נאמר לא היינו יכולים לאומרו, אבל ודאי הכונה כי בלי להכיר טובה שכל דבר ודבר שיש לי הוא מהקב"ה, חסר באמונה השלמה! להכיר בבורא העולם שברא את העולם ועשהו, לזה לא צריך חכמה יתירה, להכיר כי כל נשימה ונשימה כל פעולה ופעולה זה מאיתו יתברך, זו מעלת האמונה! וזה נלמד ממצות ביכורים, שבשבילה העולם נברא, כי בלי אמונה בהקב"ה אין קיום לעולם!

סיפר הרב פסח קראה שליט"א: הרב אריה זאב גינזברג היה מאד מקורב למרן הרב שך, ותמיד דלתו של הרב שך היתה פתוחה בפניו, פעם אחת כשהגיע ובקש להכנס לקודש פנימה אמר לו נכדו של הרב שך: "היום גם אתה לא יכול להכנס". לתמיחתו הסביר נכדו של הרב שך, שאתמול עבר הרב שך יום קשה מאוד, והוא עדיין לא התאושש מזה והוא חייב לנוח, וכך הוא סיפר לו, זה כבר היה בשנות התשעים המאוחרות של הרב שך, שכידוע היה מאד תשוש ובריאותו היתה רופפת על אף שזכה לאריכות ימים, והנה בשעת בוקר מוקדמת אתמול, מודיע הרב שך לנכדו שיזמין מונית לחיפה, שם עליו להשתתף בלוויית אשה זקנה מאד שנפטרה, ושלא ישאל מדי שאלות. הנכד ציין שמאד קר בחוץ ויורד גשם זועף, וניסה למנעו מהנסיעה הקשה, אבל הרב שך אמר לו שאם הוא לא מזמין עכשיו מונית הוא נוסע באוטובוס... לאורך כל הנסיעה הרב שך ישב ושתק ונראה היה שקוע במחשבות והרהורים, הנכד היה בטוח שמדובר באיזה אשה מיוחדת וצדקת, וחיכה לראות לווייה רבת משתתפים, ומה הוא הופתע כשראה בקושי מנין של

אנשים זקנים שעשו דרכם אל חלקת הקבר תחת גשם זלעפות, כאשר שני אנשים אומרים דברי הספד קצרים, והרב שך בקש לומר קדיש, לאחר סתימת הגולל נשאר הרב שך ליד הקבר ושקע בהרהורים, וכשהגשם ממשיך בזעף, ניסה הנכד לומר לרב שך, שזה מאד מסוכן להיות כך בגשם, ואז כשהגשם ממש הרטיב את כל בגדיו של הרב שך, אז רמו הרב שך לנכדו שרצונו לחזור למונית. הנסיעה חוזר לבני ברק התנהלה בדממה, ורק אחרי שהרב שך התיישב על כסאו בביתו, שאלו נכדו למטרת נסיעה זו?

מנן הרב שך התחיל לספר: "כאשר הייתי בן 12 בלבד נפתחה ישיבה מובחרת לעילויים בעירי, רק שלא היתה שם פנימיה, וכמעט שלא היה מה לאכול, ונאלצנו לישון על הרצפה [לא יאומן כיצד גדלו ולמדו במסירות פעם], אביו של הרב שך, חשב שלמרות המצב הגשמי הירוד, כדאי שבנו לייזר הקטן ילך לישיבה זו, וכך הלכתי לישיבה", מספר הרב שך, "עברנו את חודשי האביב והקיץ וזה היה נסבל, עד שהגיעו ימי החורף הקשים והקפואים ברחבי רוסיה, והתנאים הפכו להיות קשים ממש, בית המדרש היה קפוא ולא היו לתלמידים בגדים חמים להתכסות בהם, ובלילות היה ממש מסוכן מפני קפיאה ולא היה שייך לישון בלי שמיכות". ומספר הרב שך שמצב זה הגיע לאוזניו של דודו שהיה נפח עשיר וערירי, והוא שלח מכתבים לרב שך, וניסה לשכנעו לבוא לגור אצלו ולאחר מותו יירש אותו, וכשהרב שך כתב לו שהוא רוצה ללמוד תורה, כתב לו הדוד, שהוא יתן לו זמן ללמוד תורה, ויהיה לו יותר קל כשהתנאים הגשמיים יהיו יותר טובים. פניות אלו והמצב הקשה הביאו את ליזר שך הקטן להרהר בריצונות בהצעה זו, לאמור שהוא ימשיך ללמוד תורה וגם יזכה לשפע גשמי, וכך יתאפשר לו ללמוד תורה כל חייו ללא הפרעות, אף שלא יוכל להתמסר בתחילה רק ללימוד התורה.

היה זה בליל שישני אחד, כשהרב שך הלך לעלות על יצועו, והכפור לא נתן לו לסגור את שמוורת עיניו, וממש פחד שהוא עומד לקפוא למוות, או אז הוא החליט בלבו לקבל את הצעת הדוד, "החלטתי שאחרי שבת אני עוזב את הישיבה, ביום שישני בבוקר מגיעה לפתע אשה עם עגלה מלאה שמיכות, והיא מספרת להנהלת הישיבה שבעלה היה סוכן של חנות שמיכות, והוא ל"ע נהרג בתאונה, והיא רוצה לתרום את כל השמיכות שהיו בחנות לתלמידי הישיבה לעילוי נשמת בעלה".

כמובן שהיתה שמחה גדולה בישיבה וגם הרב שך לקח שמיכה, ובליל שבת היה הלילה ראשון שזכה לחמימות של שמיכה, והצליח להירדם כל הלילה, כשהוא קם, החליט בהחלטה ברורה שכיון שהוא מצליח ב"ה לישון עם השמיכה הזו אז אין שום סיבה לעזוב את הישיבה שבה יוכל לגדול רק ורק בתורה.

לאחר שנים רבות נודע לרב שך שאשה זו עלתה לארץ, וגרה בחיפה והיא לא נישאה שוב, ודרה ערירית בביתה. הרב שך היה נוהג לשלוח לה מצרכי מזון ותמיכה כספית כהכרת טובה, וסיים הרב שך: "עכשיו שהודיעו לי שהיא נפטרה רציתי להכיר לה טובה בכל לבי, על שבזכותה הגעתי לאן שהגעתי", והוסיף הרב שך "לגבי מה שאלת למה עמדתי ככה בגיל כזה בגשם סוחף, עד שנרטבו בגדי לחלוטין, בזה רציתי להרגיש את ההכרת הטובה שמגיעה לאשה זו, כי כשאומרים טובה צריך להרגיש זאת, ולכן עמדתי בגשם ובקור וניסיתי להיזכר בקור האיום שחוויתי אז בישיבה, ומה שניצלתי בגלל השמיכה שהיא הביאה לי, ואז הכרת הטוב גדולה הציפה את ליבו ואמרת לי לה 'תודה'... כך צריך להכיר טובה להקב"ה, להרגיש באמת כי כל נשימה וכל צעד מעשה ופעולה, זה ממנו יתברך, ובלעדיו הרי אנו כגידימים, אילמים וחרשים, כמה תתפרץ מליבנו גודל ההכרה לבורא העולם על כל חסדו עמנו.

בראשית ברא אלוקים (א, א). אחד היסודות עליהם ביסס רבינו את אמונתו היוקדת, היה בדמות התבוננות בבריאה המופלאה שהעמיד בורא כל העולמות. בעומק מחשבתו היה מתבונן בכל עת ביד ה' הנגלית בעולמו ובחסדיו אשר מתחסד הוא עם האדם בכל תנועה מתנועותיו – בבחינת: "מבשרי אחזה אלוך", ולבו היה מתמלא ברגשי ההודאה: "על כן איברים שפילגת בנו ורוח ונשמה שנפחת באפינו הן הם יודו ויברכו וישבחו שמך מלכנו תמיד". ואכן, בהזדמנויות רבות לאין מספר, בעת דברו בקהל עם ועדה – היה רבינו מכביר בדברים אודות חובתנו הגמורה ללמוד פרקי אמונה מתוך התבוננות

בנפלאות הבריאה, אשר בחכמה ובתבונה אין קץ תוכננה לפרטי פרטיה. כך למשל, באחד ממשאותיו של רבינו בפתח ישיבת 'רחי כלה' – עסק רבינו בנושא זה ואמר: "נתבונן נא ביתוש הזעיר... בנמלה ובתולעת... כמה חכמה מופלאה הושקעה בהם! איך הם נעים ומנווטים את דרכם, מוצאים את מזונם, ואפילו יכולים להגן על עצמם מפני סכנות כאלו ואחרות!

הכיצד נוכל להסביר זאת? איך נוכל להסביר את קיומה של תבונה כה רבה בתוך ראש שכל גודלו אינו עולה על ראש של סיכה?? ואין הדברים אמורים רק בבעלי החיים... הנה, הבה נתבונן נא בפרי מאכל: כיצד צומח מענף, אשר אינו אלא עץ שאין בו טעם ואין בו ריח, פרי מופלא כ'רימון', למשל, כיצד תוכננו ונוצרו התאים הרבים, אשר בכל אחד מהם גרעין עטוף בעסיס מתוק לחיך ונחמד למראה? ומה עם פירות ההדר, המסודרים פלחים פלחים, אשר כל אחד מהם עטוף בפני עצמו בקליפה דקיקה, ואילו הפרי כולו עטוף בקליפה עבה ומגוננת? האם יכולים אנו להתעלם מהחכמה המופלאה הזו? ככל שנתבונן יותר, ככל שנעמיק חקר – כך נוכל להבחין יותר ויותר בחכמתו יתברך, אשר באה לידי ביטוי בכל פרט מפרטי הבריאה, אשר כביכול מכריזה בקול על בוראה וקוראת: ראו מי פעל אלה! ככל שנתבונן יותר – כך נבין, כי אפילו החכם שבחכמים אינו יכול להסביר את פלאי הבריאה, שלא לדבר על כך שאיש אינו יכול ליצור בריאה דומה לה בהכרח עולה, איפוא, ההכרה, מתעצמת ונשרשת, כי הבורא יתברך הוא עושה הנפלאות הגדולות – לבדו, אחד ואין בלתו. כי השלמות הכוללת והתואמת, והסדר המופתי שבבריאה – מעידים על הבורא האחד".

בראשית ברא אלוקים את השמים ואת הארץ (א, א). אמר רבי יצחק לא היה צריך להתחיל התורה אלא מהחודש הזה לכם, שהיא מצוה ראשונה שנצטוו בה ישראל, ומה טעם פתח בבראשית, משום כח מעשיו הגיד לעמו לתת להם נחלת גוים, שאם יאמרו אומות העולם לישראל לסטים אתם, שכבשתם ארצות שבעה גוים וכו' (רש"י). לכאורה קשה הלא מה שקנה עבד קנה רבו, וא"כ אחר שנתן נח את כנען עבד עבדים לאחיו, אם כן אין זה גזילה מה שלקחו הארץ מהם. ונראה ליישב, דכיון דגבי מצות התלויים בארץ כתיב וירשתה וישבת בה, א"כ מה שבא להם על ידי עבד שלהם אינו נקרא 'ירושה', כי לשון 'ירושה' משמע שהוא שלך מאבותיך. ומה שאמרו 'לסטים אתם' אין הכוונה לסטים ממש, אלא היינו דדרך לסטים לקחתם הארץ, ואינו בא לכם דרך ירושה.

ועוד יש לתרץ, דאף על גב שנתן את כנען עבד עבדים לאחיו, מ"מ לא נתן אותו עבד עבדים ליקח ארצו, דאם כן מה הועיל החלוקה שהיה נח מחלק הארץ לבניו כדאיתא ברש"י לקמן (יב, ו). אלא נתן אותו עבד עבדים חוץ מן הארץ שתהיה לכנען.

כדי שתתקיים החלוקה שיחלוק להם הארץ, והיו כאילו נתן נח הארץ לכנען על מנת שאין לרבו רשות בו, ולפיכך לא היה לישראל רשות בארץ. ואף על גב דבמסכת קדושין אמרינן, אפילו נתן לו על מנת שאין לרבו רשות בו, קנה רבו, אלא אם כן אמר על מנת שתצא בו לחירות דלא קנה רבו, י"ל דכיון שנתן אותו נח לעבד עבדים, וגם נח הוא שחלק הארץ לבניו, מסתמא בתנאי זה נתן אותו לעבד עבדים על מנת שיהיה לו הארץ, ונמצא שאם לוקחים ישראל את הארץ אינו עבד, ולפיכך לא זכה ישראל בה. ועוד יש לומר כיון שנתן לכנען את הארץ לישיבה, הרי הוא כמי שנתן דבר לעבד על מנת שיצא בו לחירות, דלא דוקא על מנת שיצא בו, אלא כל שפירש מה יעשה בו העבד, לא קנה רבו המתנה. וכך מוכח בפרק קמא דקידושין, ונח כאשר חלק הארץ לבניו לא נתן לכנען הארץ אלא לישיבה, ולא לשאר דברים, ולפיכך לא היו יכולין ליטול.

בראשית ברא אלקים את השמים ואת הארץ (א, א). התורה נכתבה בעשרים ושנים אותיות קדושות, שבהן ברא הקדוש ברוך הוא את עולמו. רמז לדבר: ראשי התבות של הפסוק הראשון שבתורה: "בראשית ברא אלקים את השמים ואת הארץ" - עולים יחד בגימטריא עשרים ושנים, כמנין אותיות התורה. ואומר ה"בן איש חי", שמטעם זה מיוסדות תפלות רבות לפי סדר הא-ב, כדי שנכלל בתפלתנו את כל כ"ב האותיות הקדושות שבהן נברא העולם ובהן נתנה התורה, ובזכות זו נוושע. והוא מוסיף ומביא על כך רמז מן הפסוק בתהלים (ל"ז, ה'): "גול על ה' דרכך ובטח עליו והוא יעשה".

"גול על ה'" - עליך להתפלל "על ה'", דהיינו לפי סדר כ"ב האותיות הרמזות באותיות שמעל שם הוי"ה: מעל האות י' - ט', מעל האות ה' - ד', מעל האות ו' - ה', ומעל האות ה' - ד', שמניין הכולל הוא עשרים ושנים. ואם תעשה כן, אזי "בטח עליו והוא יעשה" וישמע תפלתך.

והארץ היתה תוהו ובהו (א, ב). מבאר הקדושת לוי - בארדיטשוב דהנה ידוע שכל העולמות לא נבראו אלא בשביל ישראל, ובשביל הארץ התחתונה אשר בה האדם שהוא עובד את קונו, לכן צריך האדם כשעולה זה על לבו שבשבילו נברא העולם וכל המלאכים, שיתלהב עצמו לעבודת הבורא יתברך ברוך הוא כיון שהכל תלוין בו. לכן מפרש התורה "והארץ היתה תוהו ובהו", היתה אז במחשבה, לכן נבראו ונאצלו כל האורות עליונים והעולמות המצוחצחין. והנה המחשבה כשמחשב בהדבר ומסתכל ומחשב בה נקרא תוהו כמו שפירש רש"י ז"ל, ואחר התוהו ובהו, היינו הארץ התחתונה שהיתה בכח ולא בפועל, כי בעבור כדי שיהיה בה האדם שישימש את קונו נבראו ונאצלו כל העולמות העליונים, ומה שהוא בכח נקרא בזה כלומר בו הוא, ולכן אמר והארץ היתה תוהו ובהו, והבן.

ביאר השפת אמת - גור (תר"מ) והארץ היתה תוהו ובהו וגו' ויאמר אלוקים יהי אור וגו' וירא וגו' ויבדל (א, ב - ד). המשך הפסוק והארץ היתה תוהו ובהו וכו' היאור ויבדל כו', יש ללמוד דרך כל עובד ד', שלא יפול לבו עליו מרוב עירבוב הדעת שיש בהתחלת העבודה בכלל ובפרט כל דבר ודבר, שכך צריך להיות בתחילה תוהו ובהו, אחר כך שמתגלה הארה אמיתית צריכין לראות להבדילו ולהפרישו מכל התערובת דבר רע כמש"כ ויבדל וכו'.

ביאר הזית רענן והארץ היתה תוהו ובהו וגו' ויאמר אלוקים יהי אור וגו' וירא אלוקים (א, ב - ד). רבי אבהו אמר: מתחילת ברייתו של עולם צפה הקדוש ברוך הוא מעשיהם של צדיקים ומעשיהם של רשעים וכו', "והארץ היתה תוהו ובהו" אלו מעשיהם של רשעים, ויאמר אלוקים יהי אור" אלו מעשיהם של צדיקים, אבל איני יודע באיזה מהם חפץ אם במעשי אלו ואם במעשי אלו, כיון דכתיב "וירא אלוקים את האור כי טוב", הוי אומר במעשיהם של צדיקים חפץ ואינו חפץ במעשיהם של רשעים (מדרש רבה). ודברי המדרש תמוה וכי תעלה על דעתנו שחפץ במעשיהם של רשעים. ויש לפרש, דהנה אלוקינו בראנו לכבודו, דכתיב (ישעיה מג, ז) "כל הנקרא בשמי ולכבודי בראתיו יצאתיו אף עשיתיו", ואם כן יעלה על דעת האדם לחקור: הלא גם בעת שהקדוש ברוך הוא נפרע מן הרשע מתקדש ומתגדל שמו, וכמו שאמרו חכמינו ז"ל (ויקרא רבה כד, א) על הפסוק (תהלים ט, יז) "נודע ד' משפט עשה" כשהקדוש ברוך הוא עושה דין ברשעים שמו מתקדש ומתיירא, וכמו שפירשו הפסוק (משלי טז, ד) "כל פעל ד' למענהו וגם רשע ליום רעה", דהיינו שגם הרשע הוא למענהו, ביום רעה, שנתכבד שמו על ידי העונש אשר ייענש. ומכיון שכך, יעלה על דעת האדם לומר, מה איכפת לו להבורא אם יתקדש שמו על ידי מעשה הצדיקים, או על ידי גמול הרשעים, הלא הוא חי וקיים לנצח ויש לו עת מתי שירצה לפרוע ממנו ויתקדש שמו. וזהו כוונת המדרש: אבל איני יודע באיזה מהם חפץ, כי זהו בודאי שענוש ייענש האדם על כל חטא ופשע אשר יעשה, רק שאפשר היה לטעות ולחשוב שברצון הקדוש ברוך הוא מעשה טוב ורע שווה, כיון שנקום יינקם ממנו ויתקדש שמו על ידי הרשע, אבל כיון שנאמר "וירא אלוקים את האור כי טוב", הרי שבמעשיהם של צדיקים חפץ, כי הוא אל אמונה ואין עוול ורוצה בטובת בניו שילכו בדרך האמת והאור כי טוב, ולא יענשו.

והארץ היתה תוהו ובהו וגו' ויאמר אלוקים יהי אור וגו' וירא אלוקים וגו' (א, ב - ד). מביא הבית יער אמרו במדרש (בר"ר ב) אלו מעשיהם של רשעים, ויהי אור אלו מעשיהם של צדיקים, אבל איני יודע באיזה מהם חפץ, כיון דכתיב וירא אלוקים את האור כי טוב, הרי במעשיהם של צדיקים חפץ. ושאלו המפרשים: וכי היה עולה על דעתנו שמעשיהם של רשעים הם יותר טובים, ועל כך ענה ה"נודע ביהודה" בספרו "אהבת ציון", הכוונה במעשי הרשעים, במצוות שעושים לפעמים הרשעים, והיה אפשר לטעות ולומר כי מעשה הטוב של הרשע הוא חשוב יותר, שהרי הוא עושה את המצוות בפירסום גדול, ויש כאן פירסום למעשים טובים. על כך אומר המדרש שחביב בפני

הקדוש ברוך הוא מעשי הצדיקים. שהם מזליפים אור צנוע וזך, "וירא ד' את האור כי טוב".

ועוד יובן על פי מה שאמרו חכמינו ז"ל (הוריות י): שנים שצלו את פסחיהם. אחד מתכוין לשם מצוה ואחד מתכוין לשם אכילה גסה, על זה שאכלו לשם מצוה נאמר (הושע יד, י) "צדיקים ילכו בס", וזה שאכלו לשם אכילה גסה "ופושעים יכשלו בס" (שם), הרי במעשה אחד של מצוה זה צדיק וזה פושע וזה גלוי רק כלפי שמיא.

אמר כ"ק אדמו"ר מנאבוב זי"ע (דברות קודש - תשס"ה) והארץ היתה תוהו ובהו ויאמר אלוקים יהי אור (א, ב - ג). יש לומר על פי מה ששמעתי מכ"ק אדוני אבי זקניי הגה"ק (בעל "קדושת ציון") זי"ע הי"ד, בשם הרה"ק מראפשיץ זי"ע, שעם כל המידות אפשר לעבוד את ד' יתברך, הן עם מידות טובות והן עם מידות רעות, כגון מידת הגאוה הגם שהיא מידה מגונה מאד, וצריך להיות מאד מאד שפל רוח, עם כל זאת לפעמים צריך לקיים ויגבה לבו בדרכי ד' כדי לעשות איזה דבר מצוה, וכן מידת אכזריות אפשר גם כן להשתמש בו לפעמים לצורך עבודת ד' יתברך וכדומה, ואם משתמש באלו המידות רעות עם כוונה טובה בלתי לד' לבדו, אזי אין שום נפקא מינה בין מידות אלו למידות טובות, וגם מידות הרעות מקובל ומרוצה אצל ד' יתברך. אמנם חילוק גדול יש בין מי שעובד את ד' במידות טובות למי שעובד במידות רעות ומגונות. דהנה על פי רוב, המידות ותכונות הנפש שיש לאדם, עוברים בירושה לבניו אחריו, וכגון אם האב כעסן או בעל גאה וכדומה גם הבנים יורשים מידות אלו, וכן להיפך אם האב הוא נוח לבריות ורך המזג, נמצאים מידות אלו גם אצל הבן. נמצא דמי שיש לו מידות רעות, אף שהוא מתנהג עמהם בהשכל ודעת ומשתמש בהן רק לעבודת ד', אין זה אומר שגם הבן יעשה כן, כי אין הבן יורש רק את תכונות הנפש של אביו, אבל איך להתנהג, להשתמש בו לטובה או חס וחלילה להיפך, על זה יש לכל אחד יצר הרע ויצר טוב ולכל אחד יש בחירה, ואין הכי נמי, אם הבן מתגבר על יצרו ומשתמש בו גם כן רק לטובה לעבודת ד' יתברך, אזי מה טוב ומה נעים, אבל אם לאו חס ושלום, מביאים אותו מידות רעות אלו לידי מכשולות לא עליו. וסיים הרה"ק מראפשיץ זי"ע, שלכן בודאי עדיף יותר מי שיש לו מידות טובות ומשתמש בהם לעבודת ד' יתברך, שהרי על ידי זה, אף אם לא יהיה הבן דומה לאביו, מכל מקום הרי יהא אדם טוב עכדה"ק.

לפי זה יש לבאר כוונת המדרש על דרך זה, דמעשיהם של רשעים היינו מידות רעות, אבל אפשר להשתמש בהם לעבודת ד' יתברך. ועל זה מסיים המדרש, דכיון דכתיב "וירא אלוקים את האור כי טוב" הרי שבמעשיהן של צדיקים חפץ, ואינו חפץ במעשיהם של רשעים, שאמת שאפשר להשתמש גם בהם לעבודת ד' יתברך, מכל מקום צריכין הרבה חכמה ובינה לדעת באיזה אופן ובאיזה כמות יש להשתמש בהם, ואף אם האב משכיל להשתמש בהם רק לעת הצורך לעבודת ד' יתברך, אולי הבן לא יעשה כן, לכן ד' חפץ רק במעשיהם של צדיקים, כי רצונו יתברך שמו הוא, שיהיו בני ישראל כולם בעלי מידות טובות וישרות.

ויאמר אלוקים יהי אור ויהי אור (א, ג). מבאר הכלי יקר בפרשה זו כתוב חמש פעמים לשון אור, וביום הרביעי כתוב חמש פעמים לשון מאור - מאורות, בתוספת מ"ם. ויש בזה כונה נפלאה, כי חכמינו ז"ל אומרים (בראשית רבה יב, ו) שהאור שנברא ביום ראשון נגנז לצדיקים לעתיד לבוא. גם אמרו שהם הם המאורות שנבראו ביום ראשון ולא נתלו עד יום רביעי - ואין בזה סתירה, כי הכל מודים שהאור של יום ראשון היה אור גדול ונגנז, ואלו המאורות שנתלו ביום רביעי, אינם עצם האור אלא קבלו אורם מניצוץ האור העליון, שנברא ביום ראשון, לכן האור של יום ראשון כתוב בו אור, כי הוא היה עצם האור, אבל האורות של יום רביעי קבלו אורם מאור יום הראשון, לכן כתוב בהם מאור, מאורות, בתוספת מ"ם, להורות שקבלו אור מאור אחר - מאור יום ראשון.

ויאמר אלהים יהי אור ויהי אור (א, ג) תני אורה שנבראת בששת ימי בראשית וכו' והיכן היא, נגנזה והיא מתוקנת לצדיקים לע"ל (בראשית רבה פרשה ג). דברי המדרש צ"ב, מהיכן ידעינן דהאור הראשון נגנז לע"ל. ואפשר לתרץ דהנה תיבת "יהי" מורה על לשון עתיד, אולם כשבא וי"ו בראשה היא

מתהפכת ללשון עבר, ולפ"ז בבריאת האור שהקב"ה אמר 'יהי אור' פירושו לשון עתיד, דהיינו להיות האור מאיר תמיד בכל יום, אולם הכתוב אומר מיד 'ויהי אור' והוסיף וי"ו המהפכת לשון עתיד לעבר, דלא אמר ויעש האור אלא 'ויהי אור', ומזה הוציאו חז"ל דהאור שנברא להיות מאיר תמיד בכל יום נעשה לעבר ונגנז ושוב אינו מאיר, עד העתיד לבא. (הגר"א)

והארץ היתה תהו ובהו וגו' ויאמר אלוקים יהי אור וגו' (א, ב-ג). ביאר מהר"א ט"ב ויובן בהקדם דברי הבעל שם טוב זי"ע על דברי הגמרא (שבת עה). שוחט משום מאי מיחייב משום צובע, וכתבו התוספות שוחט דעלמא קאי, והכוונה כי שוחט דעלמא רומז על מלאך המות שהוא היצר הרע, ואמרו חכמינו ז"ל דלעתיד לבא ישחוט אותו ד' יתברך, ועל זה הקשה משום מאי מחייב והלא הוא עושה רצון קונו, ובשביל כך נברא להסית בני אדם לעבירה, ומשני משום צובע, היינו שהוא צובע את העבירה למצוה ומראה פנים לבני אדם כאילו עושה מצוות, ובשביל זה לא נברא ועל כרחך חייב ע"כ. וכתב ב"קדושת יו"ט" דאם יעסוק בתורה ימלט ממנו מתחבולות כאלו, כי זאת התורה מורה לנו את הדרך נלך בה ואת המעשה אשר נעשה, שנדע היטב איזה מעשה הוא מצות והיפוכו ע"כ. וזהו שאמר הכתוב "והארץ היתה תהו ובהו", דהכוונה שהיה חשך בכפילא, כי מלבד שהשכיל היצר הרע בעבירה עוד יותר הרבה להטעות בני אדם, ולא ידעו מה זאת מצוה ומה זה עבירה, ויאמר אלוקים יהי אור, הוא אורה של תורה, דהתורה הק' היא העצה היחידית שיכול להאיר עיני בני אדם לבל יפלו בפח יוקשים.

ולכן כדי ללמוד תורה לשמה באמת ובלי שום ציפיות לשכר ועונש התורה נהפכת לקנינו כמו שנאמר על משה רבנו "תורת משה עבדי". אך זה רק צדיק האמת יכול להגיע לדרגות אלו של אהבה רבה וזה מה שנאמר במדרש ראה הקב"ה שהצדיקים מעטים אז שתל אותם בכל דור ודור והם נקראים צדיקי יסוד עולם. שבכל דור יש צדיק אחד אמיתי שכל הנשמות יונקות את החיות ממנו והוא הצינור הראשי של עם ישראל שמקבל חיות מהקב"ה ופועלתו כפועלת המח שמחיה את כל האברים ואפילו את עקב הרגל האיבר הכי תחתון שמשול לרשעים. יונק מהמוח שמשול לצדיק יסוד עולם כמוכּן שישנם יהודים ירא שמים וצדיקים בכל דור ואפילו ל"ו צדיקים ניסתרים אך בצדיקים ישנם דרגות וישנה דרג הכי גבוהה של הצדיק שנקראת צדיק טוב לו שהרג את יצר הרע והוא יחיד בדור עין בספר התניא שהניקרא ליקוטי אמרים של רבנו הגאון רבי זלמן שנאור מלאדי, ותהנה.

מאמר בספר מכתב לאליהו:

בכל פעם שה' צורך לתת אפשרות לצדיק להתעלות במדרגה גדולה עליונה מאוד, נזרק הצדיק אל סביבת השפלים היותר גרועים למען ילמד מהם את הרע ויתאמץ בטוב עד מרום קצו. ודבר זה מציינו פעמים רבות בתורה, נציין איזה מהם:

א. "מתחילה עובדי ע"ז היו אובתינו כו' למה מתחילים לספר את הגדת יציאת מצרים בזה? וכי מתיחסים אנחנו לתרח אבי אברהם? אלא שמספרים מגדולתו של אברהם אבינו, כי בהיותו בין עובדי ע"ז מכמה דורות (י דורות מנח כו' וכולן היו מכעיסין את ה') על כן כשהכיר אברהם את בוראו והשיג את הטומאה הנוראה שמשביבו, ע"י זה עלה אברהם אע"ה אל קצה הקדושה, עד כי אמיצות קדושתו היתה כ"כ שבכל הדרגות עד סוף הבריאה לא תתבטל עוד, ומשורש קדושתו יצמח מלך המשיח ותכלית הבריאה בסוף הדורות.

ב. משה רבנו, אדון כל הנביאים שהגיע אל היכולת להוריד התורה לארץ ולהיות "בכל ביתי נאמן הוא" וגם "עניו מאד מכל האדם" כל המצב השמימי הזה לא היה יכול להגיע אליו, אלו לא התחנך בתוך ביתו של פרעה ואלו לא ישב על ברכיו באהבתו אותו כבן, כי אך בהיותו כ"כ קרוב אל מקור הטומאה (כל מצרים היו במ"ט שערי טומאה, ופרעה עשה עצמו ע"ז היינו טומאה עצמה) זה עצמו דחף ועורר אותו כ"כ אל הקדושה עד כי עלה במרומי מעלותיה.

ג. גם ישראל כשהוצרכו להכנה אל קבלת התורה, לא שלח אותם הקב"ה לישיבה של מעלה אשר משם לקח משה את התורה, אלא אדרבא לתוך שיעבוד מצרים להיות עבדים של בעלי מ"ט שערי טומאה, ושיעבוד זה הביאם אל "ויזעקו אל ה' כו'", אז תשובה זו שהתחילה מן ההפך היא שגרמה

להם לעלות עד מדרגת קבלת התורה וראתה שפחה על הים מה שלא ראה גדול הנביאים יחזקאל בן בוזי.

ד. הקב"ה אמר למשה שלא להלחם בעמון ומואב, ועיין רש"י שם: "ב' נשמות טובות יש לי להוציא מהם, רות...ונעמה...". וקשה, נשמות טובות נשמות קדושות עליונות הראויות לבנות את מלכות בית דוד ומלך המשיח, למה הורידן הקב"ה בעמון ומואב? אבל האמת, כי השי"ת יודע אשר לקנות האמיצות הנדרשת למלכות בית דוד א"א אלא מתוך היות הצדיק מתחילה בין עם שקוע בטומאה.

ה. וכן הגאולה העתידה: "אין ב"ד בא אלא בדור שכולו זכאי או כולו חייב". למה? אם בכולו חייב יכול לבוא למה לא יבוא גם לממוצע? אבל הענין, דכולו חייב אם אך יחזור בתשובה אז בתשובתו דחיפה עצומה מאד ועולה בה למעלה מאד מאחר שרואה עד היכן הגיע בהתחברותו אל הרע אשר הורידו אל קצה האחרון של תהום השפלות משא"כ הממוצע לא יראה את הרע בכל הקפו גם בשעת תשובה. לכן נאמר במקום שבעלי תשובה נימצאים צדיקים אינם עומדין. כי לבעלי תשובה הקדושה היא כמו תחיית המתים כרשעם חשובים כמתים ומרגישים את ההבדל בין אור לחושך.

עוד איתא במדרש (בראשית רבתי מיסודו של ר' משה הדרשן וביבמות ק"ג) "א"ר יוחנן כל טובתן של רעים רעה היא אצל צדיקים, שני' השמר לך פן תדבר עם יעקב מטוב ועד רע'. בשלמה רע לחיי, אלא טוב אמאי לא? אלא ש"מ כל טובתן של רשעים רעה היא אצל צדיקים...דלמא מידכר לי' שמא דע"ז". (ובב"ר: למה? שה' מזכיר לו שם ע"ז) ובמדרש תדש פ"ז "ועץ הדעת טוב ורע אמר רבי פנחס בן יאיר העץ הזה עד שלא אכל ממנו אדם הראשון, לא נקרא שמו אלא עץ בלבד...אבל משאכל ועבר על גזרתו של הקב"ה נקרא שמו עץ הדעת טוב ורע ע"ש סופו (בב"ר ומשה החסיד קדם וקראו עץ הדעת טוב ורע ע"ש סופו)...ולמה קרא שמו טוב ורע אלא שהודיעו הקב"ה שלא יאכל ממנו לא טוב ולא רע, כמש"א ללבן, השמר לך פן עם יעקב מטוב ועד רע... פירוש שני המאמרים: שכל דבר שהוא רע בשורשו ובתוכו אפ' תוצאותיו הטובות (כנראה) מ"מ הן רעות בתוכן, כי לא יתכן בשום אופן שמשורש רע יצמח טוב אמיתי. עץ הדעת אפ' ניצוצות הקדושה בח' טוב שבו הם רע, וע"כ הזהיר את אדה"ר שלא יקח ממנו "לא טוב ולא רע" אפ' לאל את בחי' הטוב שבו. וזהו כוונת הב"ר שמרע"ה קראו עץ הדעת טוב ורע ע"ש סופו, כי הצינור שלא לאכול ממנו ה' על הטוב ועל הרע שבו. לכן הארמי מכוון שהיה שונא את יעקב בקרב לבו, לא ה' אפשר שידבר אליו טוב באמת, וכל טוב שיצויר שידבר אליו מוכרח שהיה רע אצל יעקב, כיון שבא משורש רע, הרע שבלב. וזהו פ' שהזכיר לו שם ע"ז שמאחר שהשאיפה לע"ז היתה תקועה בלבד לבן, בהכרח ה' שם ע"ז מעורב עם כל דבורו אפ' היותר טוב.

תועלת נוספת יש בהקדמת ה"עשה טוב" על פני ה"סור מרע". **הרה"ק רבי שלום שכנא מפרוהביטש זצ"ל** נשא את משלו, מדוע יש לשים את הדגש על "עשה טוב", משום שבכך יקל עלינו לסור מרע. משל לאדם שיצא מביתו לבוש חליפה נאה ונקיה, בדרכו לפגישה עם סוחר אמיד כדי לחתום על עיסקה גדולה. לפתע עברה מרכבה וגלגליה התיזו נטפי בוץ עליו, ועל חליפתו ונעליו. ראה האיש, ונחרד. איך יופיע כך בפני הסוחר, כשהוא מלוכלך מכף רגל עד ראש, מרובב כעני המחזר על הפתחים! מיהר לשוב על עקבותיו, ואמר לעצמו: מזלי, שאין זה אלא בוץ. לא כתם שומן ולא צבע או זפת. בוץ הוא חול לח, ודאי יעבור במברשת. בא לביתו, נטל מברשת, והחל לקרצף את בגדיו במרץ. אך אבוי, הבוץ שהיה נטפים נטפים נמרח כעת על פני החליפה כולה, ומראה היה איום ונורא! נכנסה אשתו לחדר, וספקה כפים: "מה עשית", קראה בקינה.

נשא אליה עינים נבוכות, ושאל: "הן שעתי דוחקת, וחשבתי שהבוץ מתנקה במברשת!"

"ודאי", אמרה האשה. "אם היית עומד כמה דקות ליד התנור ומניח לו להתייבש, היית יכול להברישו עתה ולא היה נותר ממנו זכר. אבל עכשיו, שטיפלת בו בעודו לח, החדרת אותו לתוך הבוד, ועתה יש לכבסו בתהליך ארוך..."

והנמשל: אם נכשלת בעברה, "תייבש" אותה בעשיית טוב, ואז תוכל לשוב עליה בנקל, ולא יותר ממנה זכר... אבקות ורכלים. קנז

מי כמונו, זקוק לעצות קלות!

המגיד מהורדנא זצ"ל פתח במשל. בעיר אחת היו שני סוחרים בדים, ושניהם מכרו בדי משי וקטיפה תוצרת חוץ, ובאותם מחירים. אבל בעוד הסוחר האחד ייבא את הבדים באורח רשמי, ושילם עליהם מכס כדון, ניהל ספרים באופן מדוקדק ושילם מיסים כנדרש, הרי הסוחר השני הבריח את הבדים, בלי לשלם עליהם מכס. הוא לא ניהל ספרים, ולא שילם מיסים. ממילא, היו רווחיו גדולים פי כמה.

באו ושאלוהו: "מדוע אתה מסתכן כל כך ומוכר סחורה מוברחת? מדוע אתה מבקש להרויח עליה עשרות אחוזים? ראה את הסוחר השני החי לו חיים רגועים, ומסתפק ברווח זעום של חמשה אחוזים. ופרנסתו ברווח, והוא אדם אמיד!"

ענה ואמר: "מה הדמיון ומה ההשוואה בינינו? הוא סוחר גדול, ומייבא עשרות קרונות. הוא מוכר ברבבות דינרים, לפיכך יכול הוא להסתפק ברווח של חמישה אחוזים ולהתעשר ממנו עושר רב. אבל לי יש חנות קטנה ברחוב צדדי, ואני מוכר זעיר פה זעיר שם. אם אשלם מכס ומס ואסתפק ברווח זעיר, הרי ארבע ללחם, אני ובני ביתי. גם עתה, שאני עוסק בסחורה מוברחת ומרויח בה כמה עשרות אחוזים, מביא אני בקושי רב לחם לפי הטף..."

ההבדל בין שני הסוחרים, הוא כהבדל שבין דורנו לדורות הקודמים. הם היו עשירים בתורה ובמצוות, ביראת שמים ובעבודת ה', על כן לא הוצרכו לחפש עצות מקוריות כדי לזכות במשפט. הם צעדו בדרך הסלולה והתייצבו לדון על סמך המצוות והמעשים הטובים אשר בידם, ודי היה להם בכך.

לא כן אנו, שאם נעמוד למשפט במצבנו – לא נוכל לשאת בו את ראשנו. אי תורה ואי מצוות שיגנו עלינו, ואנו מלאים וגדושים בחטאים ועבירות. מהתייצבותנו כמות שאנו, לא תהיה לנו "פרנסה", לא בעולם הזה ולא לעולם הבא, חלילה, ממעט "הסחורה" אשר בידנו.

על כן עלינו לנקוט באמצעיו של הסוחר הזעיר, שחיפש דרכים למכור סחורה מעטה – ברווחים גבוהים. כלומר, למצא עצות קלות שמזכות בדון. אם אמרו "כל המרחם על הבריות מרחמים עליו מן השמים" (שבת קנא:) – ואמרו על הפסוק "נושא עוון ועובר על פשע – למי נושא עוון, למי שעובר על פשע" (מגילה כח.) –

ואמרו "כשם שדנתונו לכף זכות, המקום ידון אתכם לכף זכות" (שבת קכז:) – הרי זו סחורה מעטה, שתיים שלש מדות טובות, אבל הרווח רב ועצום. כי על ידן הקב"ה יעבור על פשעינו, ירחם עלינו, ידינו לכף זכות וימלא כל משאלותינו במידה טובה, ישועה ורחמים. ובמעט הסחורה הזו, נוכל "להתעשר" יותר מהעשיר הגדול שידקדקו עמו כחוט השערה, ומי יצדק לפניו בדון.

כי כשם שהאדם מתנהג כלפי חברו, כך הקב"ה נוהג עמו. לכן אמרו חז"ל שהמספר לשון הרע מגדיל עוונות עד לשמים. מגדיל עוונות, כלומר גורם לכך שיבחנו את עוונותיו בהקפדה וידונוהו עליהם בכל חומר הדין, עד לשמים. ומדוע, משום שהמספר לשון הרע לא דן את חברו לכף זכות, ולא היפך בזכותו, אלא חרץ את דינו לגנאי ולשבט, וכאשר עשה כן יעשה לו. הבה נדון את חברינו לכף זכות, נסלח לעוונותיהם, נרחם על הבריות וניטיב עמם – וכך ינהגו עמנו, וכך נזכה בדון! דברי השכל, יט

הרווח הכדאי מכל – תלמוד תורה

כך דרכו של עולם, אמר ה"חפץ חיים" זצ"ל, שכל סוחר וחנווני רושם בפנקסו את הכנסותיו ומחשב את חשבונותיו.

והנה, הקטן שבסוחרים, כשהוא רושם בפנקסו שסחורה פלונית הכניסה לו רווח נאה, ודאי שרווח זה מצער הוא, אבל אף על פי כן כדאי להשקיע בו.

למעלה ממנו, סוחר בינוני. הרווח שהוא רושם בפנקסו ודאי רווח הגון הוא. שהרי חזקה עליו שלא היה מתייחס לרווח של פרוטות.

אבל אם נדע, שבלשכתו של רוטשילד, הגביר האדיר, רשמו בספרי החשבונות, שסחורה פלונית מניבה רווחים נאים – הרי שרווח זה הוא מיליונים רבים. שהרי עשיר כרוטשילד ודאי לא יתייחס אלא לעסק המעשיר עושר רב! אולם מאידך גיסא, ההשקעה הנדרשת בעסקיו של רוטשילד היא כה רבה, שאדם פשוט אינו יכול לשאת אליה את עיניו.

ועתה, נתבונן נא ונראה: אם ה' יתברך, מלכו של עולם שהכל שלו, יש לו ספר, כביכול, ובו נרשמים כל הרווחים. ובספר זה רשום, שהתורה טובה מכל

סחורה, ומפנינים יקרה, ודאי שהרווחים שהיא מכניסה גדולים ועצומים הם מכל הרווחים שמניבה סחורה אחרת, וכל הון לא ישווה בה!

והנה חז"ל אמרו (ויקרא רבה כא, ד) "אם עשית חבילות חבילות של עבירות, עשה כנגדן חבילות של מצוות". ואילו מצוות כדאי ביותר לעשות, אילו מצוות יכריעו את הכף כנגד המון העבירות? התשובה על כך ניתנה בירושלמי ריש מסכת פאה: כתוב אחד אומר "וכל חפצים לא ישוו בה" (בדברי תורה, משלי ח) וכתוב אחד אומר "וכל חפצין לא ישוו בה" (משלי ג). חפצים – אלו אבנים טובות ומרגליות, חפצין – אלו דברי תורה. שאפילו כל העולם כולו אינו שווה לדבר אחד של התורה, ואפילו כל מצוותיה של תורה אינן שוות לדבר אחד של תורה!

נמצא, שכל מלה ומלה של תלמוד תורה, שווה יותר מכל אוצרות תבל, של כל עשיריה וכל גנזי מדינותיה, ושקולה היא כנגד כל המצוות גם יחד.

ושלא כהשקעה במסחר, אין היא מעבר להישג ידנו, לא בשמים היא ולא מעבר לים. כי קרוב אלינו הדבר מאד, בפינו ובלבבנו לעשותו. כל מלה של תלמוד תורה, מוסיפה עולם ומלואו לכף זכותינו. אין עצה טובה יותר, מהתמדה בתורה! משלי הח"ח, ב

לייקר כל מלה!

הואיל וכחה של התורה כה רב, ותלמוד תורה הריהו מן הדברים אשר אין לה שיעור (מתני' ריש פאה), ובמלה אחת מקיימים מצות עשה שלימה, החשובה ככל מצוותיה של תורה ומוסיפה זכויות אין מספר, הואיל וכך – אין לזלזל, בחדש אלול בפרט, בכל דקה של לימוד תורה. ממש "בשבתך בבינתך ובלכתך בדרך, ובשכבך ובקומך", לחזור על פסוק שגור או משנה או דבר הלכה. וה"חפץ חיים" זצ"ל הטעים זאת במשל.

מעשה באדם חלש שהזוהירו הרופא שלא יכנס לבית המרחץ, כי החום והאדים יתשוהו ויביאוהו לידי סכנה. הלה לא שעה לדברים, נכנס לבית המרחץ והזיע שם עד שהסתכן. בשארית כחותיו נחפז אל החדר, שבו המקוה הקרה, אך מצאו נעול על מסגר. ביאושו, קרא לעזרה בטרם יתעלף. נחפז אליו מישוהו ובידו ספל מים קרים, והחל לזלפם על פניו. להשיב את רוחו.

הלה התאווש מעט ואזר כח כדי לצעוק על מטיבו ולגעור בו: "התבייש לך! בספל מים אתה עומד להשיב את רוחי? אם ברצונך להיטיב עמי – פתח את דלת החדר של המקוה הקרה!"...

הלה נד לכפיות הטובה, ואמר: "אל נא באפך, הן עמדת להתעלף, והמפתח אינו ברשותי. כלום רשאי הייתי לעמוד על הדם? הושעתך במעט המים הקרים אשר בידי!"...

והנמשל, מוכן. אם ניתן ללמוד בעיון מעמיק, דף גמרא וסוגיא מקיפה, מה טוב ומה נעים. אבל אם "הדלת נועלה", אם אן פנאי לכך – כלום "נתעלף מחולשה", ונמסר ביד עוונותינו? "נתקרר" לפחות בספל המים הקרים, בטיפות הבודדות, בפסוק או משנה שנשנן בעל פה בכל עת מצא! משלי הח"ח, י"ג

יש המוצאים סיבה לשאננות בפרוס ימי הדין. הם אומרים לעצמם: הן הקב"ה טוב ומיטיב לכל, אז מדוע ידקדק עימנו ידקדק עימנו על כל פרט ופרט. מה איכפת לו לוותר על קיום אי אלו מצוות. אם מצידו, הרי כבר נאמר: "אם צדקת, מה תתן לו". ואם מצידנו, הרי אנו מסכימים ליתור. ואם כן, למה לדאוג. הרי אנו מקיימים מצוות, ואם חסר משהו – ובכן, אין זה נורא. מה איכפת לו להקב"ה לוותר. אותם אנשים רצוי שידעו, כי מחשבה זו עצמה מחשבת פיגול היא, ועל טענה זו לבדה מגיע עונש נורא: "כל האומר הקדוש ברוך הוא ותן – יוותרו מעיו" (בבא קמא נ.). אלא שיש אמנם להבין, מדוע אין הקב"ה מוותר, והרי היותור מידה נאה ומשובחת היא, צדיקים מתפארים בה. והקב"ה, על אחת כמה וכמה. ועוד, מהו ה"מידה כנגד מידה" שבעונש זה, שהאומר שהקב"ה ותן – יוותרו מעיו דוקא, המגיד מדובנא זצ"ל השיב על שתי השאלות כאחד, ובמשל. אך לפני שנפנה אל המשל, נתבונן ונחקור: אימתי אנו תובעים מאדם ויתור, ומתי אנו מצדיקים אי נתינה. אם נתבונן בדבר נמצא, שאנו תובעים מהאדם לתת לחברו כל דבר שאצלו הוא מיותר, ולחברו הוא נחוץ. איש לא ידרוש מעני להעניק לזולת את הכף האחת שבידו. אבל אם יש לעשיר מערכות כלים רבות מספור, מדוע לא יעניק כף אחת לעני שאין לו מאומה. ועתה, נפנה אל המשל. מעשה בעני שביקש לערוך סעודת

נישואין לבנו. הוא נטל את הספסלים והכיסאות מבית הכנסת, את המאכלים הכינו השכנים, לא חסרו לו אלא סכינים ומזלגות. אמרו לו: "פלוגי העשיר עורך הערב משתה נישואין לבנו, והוא הוציא לכבוד המשתה את כל כלי הסעודה שברשותו. לבטח ישאיל לך סכינים ומזלגות". אמר להם: "איפכא מסתברא. אם הוא עורך סעודה לאורחיו הרבים – ודאי יזדקק לכל הכלים שברשותו". ענו ואמרו: "לא ולא, היינו שם לראות כיצד האולם נערך ברוב פאר והדר, וראינו, שליד כל סועד הוא הניח לא מזלג וסכין אחד, אף לא שנים – לא פחות משלשה". תמה, ואמר: "אם כן, אוכל לדרוש ממנו להשאיל לי מכליו". הלך העני אל מקום הסעודה וראה את השולחנות הערוכים למשתה הלילה, את המפות ואת המפיות, את הצלחות ואת הכוסות וראה את הסכינים ואת המזלגות – והנה אמת נכון הדבר, רבים הם מכפי הצורך. פנה אל העשיר, וביקשו כי ישאיל לו מזלגות וסכינים לסעודת הנישואין. אמר לו העשיר: "צר לי, אבל המזלגות והסכינים הם בדיוק כמספר הקרואים, ואין ברשותי אף מזלג מיותר". נאלם העני דום, מופתע ונדהם. כיצד יכול העשיר לשקר במצח נחושה, הן בעיניו ראה את התצוגה, והנה הם יתרים לא בכפליים, אלא פי שלשה. הבחין העשיר בתדהמתו, נטלו והוליכו אל השלחנות הערוכים, הצביע על הכלים והסביר בסבלנות: "ראה נא, זו מערכת כלי כסף יקרה, שכל פריט בה – וייעודו, ורק כך היא מושלמת ומלאה. הנה, זהו מזלג לדגים, וזו סכין מיוחדת לדגים. ומזלג זה, הגדול יותר, הוא לבשר, ואף סכין משוננת זו היא לבשר. ומזלג זעיר זה הוא לעוגה, וסכין זו – לפירות. הלא תבין כי אין ביכולתי לפרק את המערכות ולהשאיל מתוכם כלים". והעני הבין. למשל זה, נמשלים רבים. הנמשל האחד הוא מכלול התורה והמצוות. תרי"ג המצוות אינן תרי"ג פרטים, שכל אחד ניצב ועומד כשלעצמו. הלא לפני עשיית מצוה אנו מבקשים שיחשב לנו "כאילו קיימנוה בכל פרטיה ודקדוקיה – ותרי"ג מצוות התלויות בה", משום שכל המצוות הן מכלול אחד. גר צדק, שיסכים לקבל על עצמו את כל המצוות כולן, מלבד מצוה אחת – ישאר גוי גמור. לכן אמרו חז"ל: "הוי זהיר במצוה קלה כבחמורה" (אבות ב, א), בדיוק כשם שבמכונה עדינה ומורכבת יש להיות זהיר בבורג קטן כגדול, לפי שכל פרט הוא חלק חיוני במערך הכולל, ומכולם יחד נבנית ומורכבת המכונה מהשוכללת. זהו שאמרו, שתרי"ג המצוות הן כנגד כללות האדם, רמ"ח מצוות העשה כנגד רמ"ח אבריו, ושס"ה מצוות לא תעשה כנגד שס"ה גידיו. כי גם האדם בכללותו הוא כגוף אחד מורכב ומשוכלל, שכל פרט בו נצרך לפעולתו. כמו שאנו אומרים: "ברוך אשר יצר את האדם בחכמה, וברא בו אברים אברים, חלולים חלולים. גלוי וידוע לפני כסא כבודך שאם יפתח אחד מהם או יסתם אחד מהם אי אפשר להתקיים ולעמוד לפניך אפילו עשה אחת". ועל כך נאמר: "תורת ד' תמימה", כלומר, שלמה, כחטיבה אחת. ולפיכך נצטוונו: "לא תסור ימין ושמאל", ו"לא תוסיפו על הדבר הזה ולא תגרעו ממנו". וממילא נבין, שכל מצוה ומצוה נצרכת לקיומה של התורה, וכל עבירה ועבירה פוגמת בשלמותו הרוחנית של האדם. ועל כן יובן, מדוע אין הקב"ה מוותר על עבירות אלו ואחרות. מדוע אינו מסתפק בכך שאנו מקיימים את שאר המצוות. משום שהכל – מכלול אחד, וכל מצוה היא חלק חיוני במנגנון המושלם. ומעתה נבין מדוע קצבו את ענשו של האומר שהקב"ה ותרן, ואמרו שיוותרו מעיו. משום שבאדם יש איברים רבים וכולם, כאמור, נצרכים. אבל יש בו איברים קטנים וגדולים, ארוכים וקצרים. האיבר הארוך ביותר, הם בני מעיו של האדם. הם אמנם תופסים נפח מועט ביחס, בהיותם מקופלים ודחוסים בחלל הבטן. אבל אם יפרשו אותם וימדדום, יהיו ארוכים עד מאד. כשיפרוש האדם את ידיו לצדדים, יוכל להחזיק את ראשיתם בידו האחת, ואת סופם בידו השנייה. ועתה נתאר לעצמנו, כיצד נגיד אם יבואו אלינו בהצעה: מדוע לא תוותרו, לא על איבר מאיבריכם, אלא על חלקו בלבד. ולא על חלק גדול ומשמעותי, אלא על כזרת מבני המעיים הארוכים כל כך. הלא נודעו לשמע ההצעה. נסרב לה בהחלטיות. ומדוע לא נסכים לוותר על מעט ומקצת, משום שאנו מתייחסים לגופנו, ובצדק, כאלו שלמות אחת, כוללת, וחפצים בו בשלמותו. ומבינים, שאם יחסר ממנו אף כזרת, נהיה לבעלי מום, ונסבול סבל רב. ואם אנו מבינים זאת לגבי גופנו, מן הדין שנבין זאת גם לגבי השלמות של מכלול המצוות. ונבין, מדוע הקב"ה דורש את כולן, ואינו מוותר על קיום מקצתן. ועל כן אמרו: "כל האומר הקב"ה ותרן, יוותרו מעיו".

מעשה ברבי מאיר שיהיו לו שכנים רעים שהיו גורמים לו צער הרבה, והתפלל שימותו. אמרה לו אשתו שאינו עושה יפה, שכן אמר הכתוב: "יתמו חטאים מן הארץ", ומאחר שהכתוב אומר חטאים ולא חוטאים משמע שדוד המלך התפלל שיסורו החטאים, היינו שהיצר הרע יבטל מן העולם ועי"כ שוב לא יהיו רשעים בעולם וכן צריך אתה להתפלל שהשכנים ישוּבו בתשובה שלא יעשו רע. וחטא הוא לבקש החוטאים שימותו. שהרי יכול לצאת מהם צדיק. כמו שיצא אברהם מתרח. אלא יש לבקש מאת הקב"ה שיעורר לבם שיחזרו בתשובה שיינצלו מן הגיהנם.

צריך להשתדל בכל הכח לאהוב אחד את השני ולא לפגוע אחד בשני שנאמר איש את רעהו יעזורו לאחיו יאמר חזק.

היו היה ילד קטן עם אופי רתחני אבא שלו נתן לו שק עם מסמרים ואמר לו שבכל פעם שהוא מתפרץ וצועק על אנשים הוא חייב לתקוע מסמר בגדר שמקיפה את ביתם ביום הראשון תקע הילד 37 מסמרים בגדר, אך במהלך השבועות הבאים ככל שלמד לשלוט בכעסו ירד מספר המסמרים שהוא תקע בגדר הוא למד שקל לו יותר לשלוט בכעסו מאשר לתקוע מסמרים בגדר לבסוף, הגיע היום בו הילד לא התפרץ כלל הוא סיפר את זה לאבא שלו, ואבא שלו אמר לו שעכשיו, בכל יום שחולף ובו הוא לא התפרץ ושלט בכעסו הוא צריך לשלוף מסמר אחד מן הגדר הימים חלפו ולבסוף הגיע הילד לאביו ואמר לו שכל המסמרים נשלפו מן הגדר.

האב אחז בידו של בנו לקח אותו החוצה אל הגדר, ואמר לו כל הכבוד בני על שלמדת לשלוט בכעסיך, אבל הסתכל נא אל החורים שבגדר הגדר כבר לעולם לא תהיה כמו שהיא הייתה בהתחלה, כשאתה אומר דברים מתוך כעס, הם משאירים צלקת בדיוק כמו החור שבגדר. אתה יכול לתקוע סכין בגבו של אדם ולמשוך אותה החוצה חזרה, אבל לא משנה כמה פעמים תתנצל הפצע עדיין ישאר שם.

פצע מילולי הוא גרוע בדיוק כמו פצע פיזי ולפעמים הרבה יותר גרוע כי פצע פיזי יכול לעבור מהר יותר מפגיעה ברגשותיו של האדם.

חברים הם כמו יהלומים יקרים, הם גורמים לך לחייך ומעודדים אותך להצליח, הם קשובים לך, הם תמיד שם בשבילך, אל תשאיר להם צלקות... ובטח לא בתוך בני משפחתך, כל העולם עומד על ויתור שנאמר באיוב "תולה ארץ על בלימה" העולם מתקיים בזכות מי שבולם את פיו בשעת מחלוקת ומריבה, ויש שכר גדול לפעולתו במיוחד שמדובר ביהודי שנאמר לא תשנא את אחיך בלבבך, ומספיק יש לעם ישראל שונאים מבחוץ ואם לא יהיה שלום בינינו לבין עצמינו אז הספינה תיטבע לכן החי יתן לליבו.

נספר מעשה: כדי לסבר את האוזן, כאשר שאלו את העצים מדוע כאשר מכה בכס הגרזן אינכם משמיעים קול, אף לא אישה קלה ולעומת זאת, כאשר מכה הגרזן בברזל נשמע קול צעקה המהדהדת למרחקים?

ענו העצים ואמרו: הגרזן הרי ברזל הוא ואנחנו עצים, אין בינינו שום קירבה, לכן, גם הכאב אינו גדול, כאשר מכה בנו הגרזן. אבל, כאשר מכה הגרזן בברזל, נשמעת צעקה גדולה, הרי אחים הם! כאשר אח מכה את אחיו מה נורא הכאב, וכמה מצטער הוא!

לכן, הבה נשתדל לא לפגוע איש ברעהו שהרי כולנו אחים, מצד הנשמות רק שגופינו ניפרדים ואם בית המקדש נחרב בגלל שנאת חנים עליו להבנות על אהבת חנים ואז יבוא משיח שנאמר והאמת והשלום האהבו זאת הדרך היחידה להנצל מהגלות המרה שסובלים עם ישראל מי זה הרבה שנים.

ויאמר אלהים יהי מארת ברקיע השמים להבדיל בין היום ובין הלילה והיו לאתת ולמועדים ולימים ושנים (בראשית א-יד)

והתלוונה הלבנה לפני הקב"ה ואמרה אי אפשר לשני מלכים להשתמש בכתר אחד. ואז כעס עליה הקב"ה והקטינה. והשמש נתגדלה יותר מכפי שהיתה קודם לכן, מפני שלא היה לה חלק במחלוקת זו. והלבנה נשארה בצד ולא שימשה כלל, עד שבא אדם הראשון והחזיר אותה בתפילתו ובכל חודש הולכת הלבנה ומצטמצמת עד שלא נשאר ממנה כלום, וכשמגיע המולד, הינו שהלבנה מתחילה להולד, אם אין עוברים שבע או שמונה שעות לפחות, אי אפשר לראותה כלל מרוב קטנותה. ואין ללבנה אור משל עצמה. אלא היא גוף עב וחשוך, ומטעם זה אנו אומרים ביוצר של שבת, ראה והתקין צורת הלבנה. רצה לומר שהיא צורה בלי אור. וכשם שהברזל הנמצא בתוך שלהבת האש ניצת ונראה כמו גחלת בוערת, כך הלבנה המקבלת אורה מן השמש. שכן השמש נמצאת בגלגל הרביעי והירח בגלגל הראשון, ומפני שהיא למטה

מן השמש היא מקבלת ממנה אורה. ואע"פ שיש גלגלים אחרים החוצצים בניהם, אבל מאחר שהם זכים ובהירים אינם מסתירים ביניהם. וכשהלבנה מתקרבת לשמש, וזהו יום אחד בסף החודש וביום הראשון של החודש הבא אחריו, נסתרת אור הלבנה בגלל אור השמש הנמצאת בדיוק למעלה הימנה. ומאחר שאנו נמצאים למטה, אין אנו יכולים לראותה. אבל כשהלבנה נמצאת רחוק מן השמש, בא האור מן הצד לחלק שאנו רואים, ולכן מוארת הארץ מאורה עד הט"ו בחודש כי השמש נמצאת אז למטה מן הארץ והלבנה היא בשמים. אבל כשגם השמש מעל הארץ אי אפשר לראות את הלבנה מפני שהיא מחשיכה מול השמש. ואע"פ שהארץ חוצצת בין הלבנה והשמש, ובדין היה שלא נוכל לראותה גם בלילה, אבל דעו כי צל הארץ אינה מגיעה עד הלבנה ואינה יכולה להסתיר את אור השמש. שכן השמש היא גדולה בהרבה מן הארץ כפי שנבאר. אע"פ כן אין בזה למנוע צל כל שהוא ולכן נגרם שהיא חשוכה בלילה, שאם לא כן היתה הארץ צריכה להיות מוארת כמו ביום בגלל אור השמש. ודעו כי מלבד המעלות של השמש והירח שמאירות, הן מביאות עוד טובות. שכן השמש מצמיחה כל דבר בארץ ונותנת כוח לכל הדברים הבאים, והירח בלילה גורם גאות למעיינות ולנהרות, ונותנת כח לכל הדברים הקרים והרעננים.

מובא במעינה של תורה ורוח אלוקים מרחפת על פני המים (א, ב). זה רוחו של מלך המשיח (מדרש). בעת שברא השם יתברך את העולם, ברא אותו כפי שעתיד הוא להיות אחרי ביאת המשיח, נקי מכל רע. אולם, קלקל האדם בחטאו והשחית את העולם, עד שמוכרח הוא לעבור הרבה צרות ויסורים, גלויות ושעבודים, כדי להיצרף ולהזדכך מחדש, להיות ראוי למשיח. ברם, רוחו של משיח כבר היתה מרחפת לפני השם יתברך עוד בעת הבריאה.

רוח אלוקים מרחפת על פני המים. בעצם על כל דבר צריכים להודות להקב"ה, והנה אנחנו שוכחים להודות על דברים פשוטים כגון שיש לנו אויר ויכולים לנשום, שזה דבר המובן בפשטות אם מתבוננים בזה, וידוע האימרא שלהודות שוכחים כי כתוב "שכן חובת כל היצורים" ר"ת שכחה ומה שוכחים כתוב הלאה להודות ולשבח ולפאר וכו'. אבל אנחנו חייבים לזכור כן להודות על כל פרט קטן, והנה בן איש חי מביא סיפור שיכולים ללמוד מזה מה החשיבות שבאוייר, עם היהאיזה מושקה שכל שנה היה שוכר את בית המרזח של המלך, והנה שנה אחד הוא מגיע לחדש את החוזה, והוא רואה שמישהו כבר שכר זאת, התחיל לבכות למלך והרי כל שנה אני משלם כל כך יפה ובזמן ולמלך עוד אף פעם לא היה לו בעיות איתי, למה המלך נתן זאת למישהו אחר, והנה המלך אמר טעיתי ושכחתי, ומה שהמך עשה כבר אין להשיב תשכור משהו אחר, והנה לא היה כבר כלום מה לקחת כי הכל נלקח, אז הוא אמר למלך יש לי רעיון מה לשכור אבל שהמלך רק יסכים, המלך שאל אותו מה הרעיון החדש, אז הוא אמר אני רוצה לשכור את האוייר והרוח של העיר, המלך הסכים וכתבו חוזה ושילם מראש, והנה המושקה הזו הלך לנפח, וביקש ממנו שכירות שלושים רובל לחדש כי הוא משתמש עם האוייר של העיר והנפח התרגז תפסיק עם השגיונות שלך, אז הוא הוציא את החוזה של השכירות, והנפח היה בהלם מה קורה כאן, אבל אין ברירה אם יש מכתב מהמלך צריכים לשמוע בקולו ושילם כל חודש, וככה המושקה הלך לזג ולבוננים ולכולם וכל מי שהיה רק חנות הוא עישן סיגריה ביקש כסף וכולם רצו למלך שזה לא יתכן המושקה הזה מרושש אותנו, והנה המושקה הזו נהיה מליונער בשנה אחת, אבל לא היה ברירה לאנשי העיר כי דבר שהמלך עשה אין להשיב ועד סוף השנה סבלו כל אנשי העיר כל שניה הוציאו כסף כי נשמו, והנה הלימוד שמה בעיר, הבינו כי לנשימה ולנשום אויר זה לא דבר המובן מאיליו, ולפי זה מובן אנחנו עוסקים בפרשת בראית "רוח אלוקים מרחפת אלוקים על פני המים" הכל מאת הקב"ה כל הרוח בכל דבר יש חיות אלוקות רק נתבונן בזה. ובבריאה הכל נעשה ודבר אחרון זוהי האדם שיבוא ויודה להקב"ה.

ויאמר אלוקים יהי אור (א, ג). ביאר הנחלת צבי להרה"ח ר' פייש צבי גראס ז"ל ראוי לשום לב למה לא נכתב גם כן יהי חשך שגם החשך מחדש נברא, כמו שנאמר יוצר אור ובורא חושך. איתא במדרש רבה כל מה דכתיב (בראשית א, ה) "ויקרא אלוקים לאור יום ולחשך קרא לילה", למה לא נכתב גם כן אצל

החושך ולחשך קרא אלוקים לילה, אלא מפני שלא רצה הקדוש ברוך הוא להזכיר שמו הגדול אצל חשך ולילה שהמה דין, ולפי הקדמה זו נמצא אם היה אומר יהי חושך, היה ע"כ צריך לומר ויאמר אלוקים יהי חושך כמו אצל שאר הנבראים והיה צריך להזכיר שמו הגדול אצל חושך שהוא דין, לכן לא הזכיר שם בריאה אצל החושך כדי שלא יצטרך להזכיר אצלו את שמו יתברך.

אמר הרה"ק ר' שלמה מקודינב ז"ע ויאמר אלוקים יהי אור ויהי אור (א, ג). "ויאמר" אם יהודי אומר "אלוקים, יהי אור" תעזור לי שיהיה לי אור המרמז לטוב, אז הקדוש ברוך הוא שומע בקשתו ומתקיים "ויהי אור".

ויהי אור (א, ג). מובא בשיח זקנים (חלק ב' עמוד קסח) סיפר לי הרה"ג ר' חיים סענדר ניימאן שליט"א, שהגה"צ הרמ"מ מווישאוו ז"ע, הקשה פעם למה כתוב "ויהי אור" הלא אין ויהי אלא לשון צער, ותירץ בהקדם מה דאיתא ברש"י שראה הקדוש ברוך הוא שאין האור שרואין מסוף העולם ועד סופו כדאי לרשעים עמד וגזון והיכן גזון בתורה, נמצא שהאור של עכשיו אינו האור האמיתי רק נגד חשכות הלילה נחשב לאור, ובזה פירש הפיוט "אור עולם באוצר חיים, אורות מאופל, אמר ויהי", אור עולם באוצר חיים שהאור שרואין מסוף העולם ועד סופו גזון באוצר חיים היינו התורה, ואורות מאופל, האור שרואין כעת אינו רק אור נגד האפילה, ועל כן אמר ויהי, כתב ויהי בלשון צער, והצער הוא שגזון ואין אנו כדאי לה.

וירא אלוקים את האור כי טוב (א, ד). מבאר בס' ביאורי תורה האדם בטרם יעשה דבר כבר אומר עליו כי טוב, ואינו רוצה לשמוע, שמא איפכא מסתברא, ולא כל שכן אחר מעשה "אינש עביד לאחזוקי דיבוריה". אבל הקדוש ברוך הוא אמר כי טוב רק לאחר שעשה.

מפרש הנחלת צבי להרה"ח ר' פייש צבי גראס ז"ל ויאמר אלוקים יהי אור ויהי אור (א, ג). כבר העירו כמעט כל מפרשי התורה למה בכל מעשה בראשית כתיב ויהי כן ויצא אור כתיב ויהי אור ולא כתיב ויהי כן. ונראה לתרץ בהקדם קושיא אחרת, דלמה לא נאמר ויהי כן אצל התנינים הגדולים. ועל זה תירץ הרמב"ן ז"ל, דהנה אמרו חכמינו ז"ל כי התנינים הגדולים הם ליתן ובת זוגו שבראם הקדוש ברוך הוא זכר ונקבה והרג הנקבה ומלחה לצדיקים לעתיד לבא, ומפני שלא עמדו ונשארו כמו שנבראו אינו ראוי שיאמר עליהם ויהי כן מאחר שלא נשארו כן. ועתה לפי זה יש לומר גם כן על האור, דברריאת האור ראה הקדוש ברוך הוא שאין כדאי לעולם להשתמש בו וגזון לצדיקים לעתיד לבוא, והאור שמשמש עכשיו אינו אותו האור ששימש בבריאת שמים וארץ, ובהיות שלא נשאר אותו האור כמו שבראו הקדוש ברוך הוא במעשה בראשית לכן אין מן הראוי שיאמר בו ויהי כן, מאחר שלא נשאר בהיותו כן, לכן אמר ויהי אור.

ויאמר אלהים יהי אור ויהי אור וירא אלהים את האור כי טוב ויבדל (א, ג-ד). אמר הגר"א זצ"ל ראהו שאינו כדאי להשתמש בו רשעים והבדילו לצדיקים לעתיד לבוא (רש"י). מאמר זה מרומז בפסוק גופו, שכן "יהי אור" זה לשון עתיד, וסמוך לכך נאמר: "ויהי אור" (ולא "ויעש" או "ויברא"), ואות "ו" בראש המלה מהפכת אותה מעתיד לעבר, האור היה איפוא מיד לעבר, כלומר היה ואיננו עוד, כי נגזו לצדיקים לעתיד לבוא.

וירא אלוקים את האור כי טוב ויבדל וגו' (א, ד). אור שברא הקדוש ברוך הוא ביום א' אדם צופה ומביט בו מסוף העולם ועד סופו, וכיון שנסתכל הקדוש ברוך הוא באנשי דור המבול דור הפלגה וראה שמעשיהם מקולקלים עמד וגזון מהם (חגיגה יב). אילו היה אור זה קיים היה אדם רואה צפונות לבו של חבירו ואז לא היה קיום לעולם. כמו שהיה מעשה במלך פרס אחד שהמציא לו יעצוע משקפים כאלו שבהם אפשר לראות מחשבות האדם, וכשבא לפניו שרו הראשון ובריתו לשלום, ראה ללבו שאינו מתכוין באמת והוא שונאו וציוה להמיתו, וכן אירע לכמה משריו וגדולי מלכותו. עמד המלך ונפץ המשקפים. אמר: איני רוצה לראות יותר מה שאחרים חושבים עלי. אף כאן,

כשראה הקדוש ברוך הוא מעשיהם של דור המבול ודור הפלגה, ורצה שתהיה הבחירה חפשית בידי האדם, גנז האור הזה.

וירא אלוקים את האור כי טוביבדל וגו' (א, ד). כתוב במדרש אמר רבי יהודה ברבי סימון האור שברא הקדוש ברוך הוא ביום ראשון היה האדם צופה ומביט בו מתחילת העולם ועד סופו, כיון שנסתכל הקדוש ברוך הוא בדורות הבאים כמו דור המבול ודור הפלגה וכיוצא שמעשיהם מקולקלים עמד וגנז את האור לצדיקים לעתיד לבוא (מסכת חגיגה).

פעם אחת שאלו מהבעש"ט הק' ז"ע דבר מן הדברים, פתח את ספר הזוהר שהיה מונח על השולחן והסתכל בו ואמר להם כל המאורע. שאלו את פיו הקדוש איך זה שפתח את ספר הזוהר והסתכל בו מעט וידע וראה מרחוק. והשיב, הלא מצינו שאור שברא בו הקדוש ברוך הוא עולמו היה מאיר מראשית העולם ועד סופו, וגם האדם יכול לראות בו, וכיון שראה הקב"ה שאין העולם כדאי להשתמש באור זה עמד וגנזו לצדיקים לעתיד לבוא, והיכן גנזו בתורה, וכשאדם לומד תורה לשמה מאיר לו נתיב להשכיל ולראות מתחילת עולם ועד סופו כמו אז, קודם שגנז אור.

מובא בפניני החסידות וירא אלוקים את האור כי טוביבדל וגו' (א, ד). כתוב במדרש אמר רבי יהודה ברבי סימון האור שברא הקדוש ברוך הוא ביום ראשון היה האדם צופה ומביט בו מתחילת העולם ועד סופו, כיון שנסתכל הקדוש ברוך הוא בדורות הבאים כמו דור המבול ודור הפלגה וכיוצא שמעשיהם מקולקלים עמד וגנז את האור לצדיקים לעתיד לבוא (מסכת חגיגה). בדגל מחנה אפרים כתב ושמעתי מאא"ז נ"ע זללה"ה היכן נגנז האור ההוא ואמר שהשי"ת גנזו בתורה (עיין זוהר הק' בהשמטות ח"א מז, ח"ב קמט. ובזוהר חדש רות מג.), ולכונן משתמשין צדיקים בכל דור ודור באור ההוא היינו על ידי התורה שיש בה אותו האור שיכולין להסתכל בו מסוף העולם ועד סופו, כמו שראו עיני ממש כמה מעשיות מה שכתוב לדודי זקני המנוח ר' גרשון קיטבער ז"ל שנסע לארץ הקדושה איך שראה אותו בשבת בחוץ לארץ ומה עשה בחוץ לארץ, והשיב לו דודי זקני באגרת שבאותו שבת עשה איזה גביר ברית מילה בחוץ לארץ ושלח אחריו להיות מוהל אצלו, וכהנה וכהנה אשר קצרה היריעה מהכיל אשר הסתכל מסוף עולם ועד סופו והכל היה על ידי אותו אור שנגנז בתורה, והא לך לשונו של ה"נועם אלימלך" (ריש פרשת וירא) דהנה כשעלה ברצונו יתברך לברוא את העולם להיטיב לברואיו צמצם הקדוש ברוך הוא את עצמו, ולהיכן צמצם את עצמו שמעתי מפי מורי ז"ל שצמצם עצמו בתוך האותיות התורה שבהם ברא העולם, ואמר שזה הפירוש שאמרו חז"ל (עיין רש"י מגילה כא. ד"ה כביכול) "כביכול ברוך הוא" רוצה לומר על ידי כ"ב אתויון יכול הקדוש ברוך הוא ויתעלה בתוך האותיות של התורה כמו בשעת הבריאה.

ובמאור עינים (פרשת שמות ד"ה ותפתח) כתב אך דנדע מה שאמרו רבותינו ז"ל אור שבששת ימי בראשית היה אדם צופה בו מסוף העולם ועד סופו כיון שראה שאין העולם כדאי לו עמד וגנזו לצדיקים לעתיד לבוא, והענין הוא כי יש אור הגנוז בהתורה כי התורה נתלבשה בלבושין כמו שאמר דוד המלך ע"ה (תהלים קד, א - ג) "ברכי נפשי את ד"אך שאלוקי גדלת מאד להשיגך כי אורייתא וקודשא בריך הוא חד (עיין זוהר הק' פרשת משפטים קכד ריש ע"א) על כן אמר "הוד והדר לבשת" בלבושין באופן שכל אחד יוכל להשיגו מהתורה כפי מה שהוא כך רואה דרך הלבושין הבהירות, "כי שמש ומגן ד' אלוקים" (תהלים פד, יב) כמו שהשמש אי אפשר להסתכל בו כי אם על ידי מגן כך באלף אלפי אלפים הבדלות אור עצמותו אור הבהיר אי אפשר לכל אדם להשיגו, כי ממש על ידי אור הבהיר יוכל להביט מסוף העולם ועד סופו וכמו שנודע זה ממעשים שראינו מבני אדם שזכו לכך כגון הבעל שם טוב נשמתו בגנזי מרומים שסיפרו עליו כשהיה צריך לדעת שום דבר פרטי אפילו מעניני בני אדם דבר גשמי היה מסתכל בהתורה ולומד בה בדחילו ורחימו ומדבק את עצמו עד שהגיע לאור הגנוז בתוכה והיה רואה בדבר שצריך לראות ממש כמו שאמרו מש"ס (ברכות נט. ועוד) מסוף העולם ועד סופו" אך לא כל אדם וכה למדריגה זו, על כן גזרה חכמתו יתברך לגנוז האור ההוא בתורה ולהלבישה בלבושין בכדי שירגיל האדם את עצמו מעט לראות האור דרך הלבושין כפי מדריגתו ושורש נשמתו וילך ממדריגה למדריגה עד שבהמשך הזמן יוכל להגיע לאור הגנוז בה לראות הבהירות בלי מסך מבדיל,

ועוד טעם לזה כי לולא זאת היה הרשע גם כן מסתכל באור שרואין מסוף העולם ועד סופו והיה פועל בו רשעתו כמאמר רז"ל "ראה שאין נאה לרשעים להשתמש בו וכו' על כן גנזו בתורה ששם לא ישיגו אותו כי אם הצדיקים הראויים לזה ואם לא היה הגניזה והתלבשות התורה בלבושין לא היה העולם יכולין לסבול האור הגדול הבהיר בפעם אחת בלא הרגל מקודם מעט כמאמרנו זה כמה פעמים לכן הוצרך להתלבשות לאור הגנוז והבן.

"ויהי ערב ויהי בוקר יום אחד" (א, ה) "למה כתב אחד, לפי שהיה הקב"ה יחיד בעולמו. שלא נבראו המלאכים עד יום שני" (רש"י). במדרש כתוב "הכל יודוך והכל ישבחוך - זה שבת בראשית". והוא מדרש פליאה. וביאר כ"ק מרן מהרי"ד ז"ע מבעלזא כוונת המדרש על פי דברי התוספות (סנהדרין לו: ד"ה מכנף) שלמלאכים יש שש כנפיים, ובכל יום אומר כל מלאך שירה לפני הבורא יתברך באחת מכנפיו. כשמגיע יום השבת, אומרים המלאכים לפני הקב"ה 'אין לנו עוד כנף', והקב"ה משיב להם "יש לי עוד כנף אחד שאומר לפני שירה, שנאמר 'מכנף הארץ זמירות שמענו'". והנה, כל זה נכון דווקא בשבתות רגילות, אולם בשבת בראשית - כאשר נברא העולם - הרי נבראו המלאכים רק ביום שני, ואם כן, בשבת בראשית עדיין הייתה להם כנף אחת שבה יכלו לומר שירה לפני הבורא. וזהו שאומר המדרש "הכל יודוך והכל ישבחוך", אפילו המלאכים, זה קאי רק על "שבת בראשית", שבה הייתה להם עוד כנף...

"ויהי ערב ויהי בוקר יום אחד" (א, ה) כתב בעל המאור ראש השנה דף כב "דע לך כי אין היום והלילה שוים בזמנם כאחת בכל מקומות היישוב ולא בכל הארץ כולה כי כל כ"ד שעות מן היום ומן הלילה כל שעה מהן היא 'ערב' במקום אחד ו'בוקר' במקום אחר על פני אורך הארץ כולה והיא בהקפת הגלגל עליה המקיף ממזרח למערב וזהו הפירוש בויהי ערב ויהי בוקר האמור בימי בראשית" דהיינו לדעת בעל המאור הערב והבוקר משמשין כל הזמן אם במקום אחד יש בוקר כי אז במקום אחר על כדור הארץ יש ערב ואולי אפילו נבראו יחד כשכל אחד מהם משמש בו בזמן ובאותה שעה כפי שאומר בעל המאור לענין הערב והבוקר כך מצינו לענין השמים והארץ הגמרא במס' חגיגה (יב ע"א) "תנו רבנן בית שמאי אומרים שמים נבראו תחילה ואחרי כן נבראת הארץ שנאמר בראשית ברא אלוקים את השמים ואת הארץ. ובית הלל אומרים ארץ נבראת תחילה ואח"כ שמים שנאמר ביום עשות ה' אלוקים ארץ ושמים וכו' וחכמים אומרים זה וזה כאחת נבראו שנאמר אף ידי יסדה ארץ וימיני טפחה שמים קורא אני אליהם יעמדו יחדיו וכו'" עכ"ד הגמרא. וכבר במדרש רבה (בראשית א טו) הקשה התנא רבי שמעון בן יוחאי "תמיהא אני האיך נחלקו אבות העולם בית שמאי ובית הלל על בריית שמים וארץ" וגם מה רצו לאלפניו בינה במחלוקת זו, ועוד לא מובן מה הכריעו חכמים במחלוקת זו כשאמרו "זה וזה כאחת נבראו" ובודאי כוונה עמוקה טמונה גם במחלוקת זו וגם בהכרעת חכמים. הנה מצינו באבות (פרק ג' משנה יז) "אם אין קמח אין תורה אם אין תורה אין קמח" ופירש שם רבי עובדיה מברטנורא "מי שאין לו מה יאכל האיך יעסוק בתורה ומה יועיל לו הקמח שבידו הואיל ואין בו תורה נוח לו שלא היה לו קמח והיה מת ברעב". אלא שנשאלת השאלה מה יש להקדים האם יש להקדים את התורה משום דאם יקדים הקמח תהיה שאלת הגמרא (קידושין כט ב) "ריחיים בצוארו ויעסוק בתורה" כלומר אי אפשר שיהיה ריחיים בצוארו ויעסוק בתורה ומאידך גיסא היאך יעסוק בתורה ללא פרנסה ומנין יחיה מאחר שנגזרה הגזירה על האדם שיזדקק לעמול לפרנסתו.

בזה נחלקו בית שמאי ובית הלל האם יש להקדים את הרוחניות את "השמים" או שמא יש להקדים את הגשמיות את "הארץ" סוברים בית שמאי ללא תורה אין חיים ללא תורה אין העולם מתקיים שנאמר "אם לא בריתי יומם ולילה חוקות שמים וארץ לא שמת" ודרשו חז"ל אין ברית אלא תורה ובלא תורה אין שום ערך לכל דבר אחר וגם לא לחיים עצמם ובכל מקום ובכל זמן "השמים" קודמים זוהי שיטת בית שמאי גם בענינים אחרים. כמו שהיא דתוספתא בבא קמא פרק י ב "הגזול את המריש ובנאו בבירה בית שמאי אומרים יקעקע את הבירה ויטול את המריש ובית הלל אומרים מחשב כל מה שהיה שווה ונותן לבעליו מפני תקנת השבין" סוברים בית שמאי שגם בית אי אפשר לבנות על יסודות של שקר ושל גזל ולכן יקעקע את הבית ויחזיר את

המריש כי יסוד החיים כולם היא התורה ואי אפשר לבנות שום דבר על יסודות המנותקים מערכי תורה ומצוה ועל כך אמרו הדרשנים "משיב הרוח ומוריד הגשם" אם תשיב אליך את הרוחניות כי אז הקב"ה יוריד לך את הגשמיים ועכ"פ הכל תלוי במידת הרוחניות שתשיב לעצמך..

לא כן סוברים בית הלל אמנם בודאי וברור הוא שהתורה היא היסוד והשורש לכל אולם התורה ניתנה לבני אדם ולא למלאכי השרת והתורה ניתנה לחיים "וחי בהם" ולא למתים וחיבים להתאים את החיים לתורה שניתן יהיה גם לקיימה. ומשום כך מצינו שבית הלל תיקנו הרבה תקנות לתיקון העולם ראה משנה בגיטין פ"ד משנה ג ואף "הפרוזבול" תקנת הלל היתה כדי שילוו לעניים לפני שנת השמיטה ולא יעברו על לאו מן התורה ומשום כך גם סברו בית הלל שלא צריך לקעקע את הבית דאז מי יחזיר את "המריש" שגזל ומי יקיים את מצות העשה של "והשיב את הגזילה אשר גזל" אבל יכול להעריך את ערך הגזילה ולהשיבו בממון "מפני תקנת השבין" וזוהי עומק כוונת בית הלל כשטענו שהארץ נבראה תחילה כי כדי לשרת את השמים כדי לקיים תורה ומצוות צריך לעמוד על קרקע איתנה בבחינת "סולם מוצב ארצה וראשו מגיע השמימה".

מחלוקת דומה למדנו בגמרא (כתובות טז ב – יז א) "תנו רבנן כיצד מרקדין לפני הכלה בית שמאי אומרים כלה כמות שהיא כלומר צריך לומר את האמת בפניה ובית הלל אומרים כלה נאה וחסודה אמרו להם בית שמאי לבית הלל הרי שהיתה חיגרת או סומא אומרים לה כלה נאה וחסודה והתורה אמרה (שמות כג, ז) מדבר שקר תרחק. אמרו להם בית הלל לבית שמאי לדבריכם מי שלקח מקח רע מן השוק ישבחנו בעיניו או יגנונו בעיניו הוי אומר ישבחנו בעיניו וכו'" כלומר לבית שמאי אין משוא פנים אין סטיה מן האמת אם היא מכוערת יש לומר לה את האמת כפי שהיא כי התורה איננה סובלת את השקר ואין שניהם יכולים לדור בכפיפה אחת. מאידך סוברים בית הלל דלא יתכן שהאמת תהיה נתונה רק למלאכי השרת את האמת אפשר להתאים גם לבני אדם מבקשי האמת ומאחר וכבר לקחה לאשה ומאחר וצריך לשבחה בעיני בעלה לכן אומרים לה כלה נאה וחסודה. סוברים חכמים דבשתי השיטות יש סכנה מסויימת להיות האדם כולו שמיימי ומנותק מן הארציות לאו כל אדם יכול לעמוד בו והרבה רצו לעשות כרבי שמעון בר יוחאי ולא עלתה בידם מאידך להיות האדם שקוע בארציות יש גם בכך סכנה דהאדם עלול כל כך לשקוע בארציות עד שכבר לא יוכל לצאת הימנה ולא יוכל שוב להידבק בתורה ובמצוות.

ולכן סברו חכמים דהשמים והארץ יחד נבראו ועל האדם לתכנן את חייו כדי שישולבו בהם גם שמים וגם ארץ כדי שיוכל להיות דבוק בתורה ובריאה ומאידך יהיה מסודר מן הבחינה החומרית הגשמית כדי שלא ינתק ח"ו מערכי שמים והדברים חייבים להיות משולבים אשה אל אחותה ורק כך ניתן לקיים גם את התורה וגם את הקמח.

בשילוב זה נבראה כל הבריאה כולה וכמאחז"ל בב"ר פ"ד והובא בפירוש"י בראשית פרק ב' פסוק ז "ביום הראשון נבראו שמים וארץ בשני ברא רקיע לעליונים ובשלישי תראה היבשה לתחתונים ברביעי ברא מאורות לעליונים ובחמישי ישרצו המים לתחתונים בששי בא לבוראות האדם אמר אם אני בורא אותו מן העליונים הרי העליונים רבים מן התחתונים בריאה אחת אם אני בורא אותו מן התחתונים הרי התחתונים רבים על העליונים בריאה אחת ואין שלום בעולם אלא אני בורא אותו מן העליונים ומן התחתונים וזה שנאמר "וייצר ה' אלוקים את האדם עפר מן האדמה" מן התחתונים ואח"כ "ויפח באפיו נשמת חיים" מן העליונים גוף מן התחתונים ונשמה מן העליונים".

גם השבוע כולו נברא בשילוב של ששת ימי המעשה ולאחריו יום השבת ובמאמר חז"ל במדרש "אמרה תורה רבוננו של עולם כשישראל נכנסים לארץ מה תהא עלי כל אחד מיישראל הולך לחרוש ולזרוע שדהו ואני מה תהא עלי אמר לה יש לי זיווג אחד שאני נותן לך זהו יום השבת שישראל בטלין ממלאכה והם נכנסים לבתי כנסיות ולבתי מדרשות ועוסקים בתורה"

וכמאחז"ל במדרש שוחר טוב צב "ראו בי ה' נתן לכם את השבת" מה "ראו" אמר רבי יוסי ראו את המרגלית שאני נותן לכם משך כל ימות השבוע הם ימי המעשה ושבת קודש "קודש לה" וכך שוב שילוב בין שמים לבין הארץ וכפי שאנו אומרים בתפילת "יקום פורקן" מחד "ומזוני ריחתי" ומאידך "ויסיעתא דשמיא" מחד "ובריות גופא" ומאידך "ונהורא מעליא" מחד "זרעא חיא

וקימא" ומאידך "זרעא די לא יפסוק ודי לא יבטול מפתגמי אורייתא". מעתה יובן מה שנאמר בכתוב "וירא ה' כי רבה רעת האדם בארץ וכל יצר מחשבות לבו רק רע כל היום וינחם ה' כי עשה את האדם בארץ ויתעצב אל ליבו" (בראשית ו, ה-ו). שני מיני עבירות יש עבירות האדם "בארץ" שהן מצד החומריות של האדם שנוצר מן האדמה ויש עבירות שהן מצד "מחשבות ליבו" מצד שכלו ונפשו מן הפגם הרוחני שבו. וזה שאמר הכתוב "וירא ה' כי רבה רעת האדם בארץ וכל יצר מחשבות לבו רק רע כל היום" כלומר שהיו כן שתי עבירות גם "רעת האדם בארץ" וגם "מחשבות לבו רק רע כל היום" שהיו מינים ואפיקורסים ומסיים על זה המהר"מ שיף על זה אומר הפסוק "וינחם ה' וגו' כי עשה את האדם בארץ" כי על החטאים שבאים מצד החומרי מגוף האדם את אלה מוכן ה' למחול ולהנחם עליהם. אבל "ויתעצב אל ליבו" החטאים שבאים מצד "ליבו" עליהם הוא מתעצב אינו מחול ואינו סולח ואינו מתנחם ולפיכך אמר "אמחה את האדם אשר בראתי".

מובא במעינה של תורה ויהי ערב ויהי בוקר יום אחד (א, ה). אצל היהודים היום הולך אחר הלילה, והלילה מתייחס אל היום הבא, ואילו אצל הגויים הלילה הולך אחר היום, והלילה מתייחס אל היום החולף. הלילה מסמל חושך ויסורים, דינים ופורענויות, הרי שהיהודים תחילה הם סובלים צרות ויסורים ולסוף זורח להם היום עם שמש ישועה ומרפא. ואילו לגבי אומות העולם הדברים הפוכים, תחילה זורח להם היום, אך סופם הלילה, כדרך שאמרו חכמינו: "צדיקים תחילתן יסורים וסופן שלווה, והרשעים תחילה שלווה וסופן יסורים". לפיכך אצל היהודים השבת ביום השביעי של השבוע, ואצל אומות העולם ביום הראשון של השבוע, משום שהיהודים תחילתם עמל ויגיעה וסופם מנוחה ושלווה, בעוד שהגויים תחילתם מנוחה ושלווה וסופם עמל ויסורים.

ויהי ערב ויהי בוקר יום אחד (א, ה). ביארה שער בת רבים על דרך רמז, ערב זה יצר הרע, בוקר זה יצר טוב. כתוב בקהלת (ד, יג) "טוב ילד מסכן וחכם ממלך זקן וכסיל", אומרים חכמינו ז"ל (קהלת רבה ד, ט), ילד מסכן וחכם זה יצר הטוב, מלך זקן וכסיל זה יצר הרע, ולמה זה נקרא ילד זהו זקן, כי היצר הרע בא לאדם בעת היוולדו כמו שכתוב (בראשית ד, ז) "לפתח חטאת רובץ", ויצר הטוב בא לאדם כשנעשה בר מצוה לאחר י"ג שנה, וזה "ויהי ערב ויהי בוקר יום אחד", ביום שנשלמו לו י"ג שנה כמנין אח"ד, אז גם היצר הטוב בא אליו.

ויקרא אלוקים לאור יום ולחושך קרא לילה (א, ה). מובא בקב ונקי הגמ' פסחים (ב). מפרשת את הפסוק כך: "קרייה רחמנא לחשוכא ופקדיה אמצותא דלילה", שהקב"ה קרא לחושך וציוהו להחשיך בלילה. וזה אחד מההוכחות שהוכיחו רבותינו ז"ל, שהחושך הוא לא רק העדר אור אלא בריאה בפני עצמה, וכן כתוב בפסוק (ישעיה מה, ז): "יוצר אור ובורא חשך וגו'".

ובנצי"ב בס' העמק דבר כאן מקשה מדוע צריך בריאה מיוחדת של חושך הרי אפשר להסתפק בהעדר אור. וכתב שיש הבדל בין אור הנר שמאיר בחושך לבין אם מאיר במצב של העדר אור, כמו חדר שמוגף בתריסים ביום, שבלילה מאיר יותר טוב מאשר במקום חשוך. וכתב, שמזה הבינו אנשי מעלה בשיבתם בחושך, מתי יום ומתי לילה.

מקור לדברי הנצי"ב מצאנו בירושלמי פסחים (פ"א ה"א) שמובא שם שאמר רב הונא, כשהיינו בורחים מפני האויבים ומתחבאים במקומות אפלים שמאחורי בית המדרש הגדול, היינו מדליקים נרות, ובשעה שהנרות היו כהים היינו יודעים שהוא יום, ובשעה שהיו הנרות מבהיקין היינו יודעים שהוא לילה.

ולפי"ז מבאר שם הירושלמי את היכולת של נח להבחין בהיותו בתיבה, מתי יום ומתי לילה. שנח בכניסתו לתיבה הכניס עמו אבנים טובות ומרגליות, בשעה שהיו כהות היה יודע שהוא יום ובשעה שהיו מבהיקות היה יודע שהוא לילה. ומדוע היה צריך לדעת מתי יום ומתי לילה? משום שיש חיה אוכלת ביום ויש חיה אוכלת בלילה.

ובפירוש אגדות אליהו (לרבי אליהו הכהן זצ"ל בעל השבט מוסר, על הירושלמי שם עמ' קמג), כתב: ונראה לתת טעם לשבח למה הנר וכל דבר

המאיר כגון אבן טובה אינן מאירים ביום כמו בלילה ואפילו במקומות האפלים.

ע"פ הקדמה ששמעתי מפי קדוש מדבר רבי ומורי זצ"ל, כי בכל העולמות ברא הקב"ה מלך על כולם, בעולם התחתון ברא את האדם מלך על כל הבריאה והשליטו על כולם. למעלה מעולם זה, השמש הוא המלך, אשר המליכו הבורא להאיר לארץ ולדרים עליה, והוא הנותן חיות לכל הנבראים שלמטה ממנו, הוא העולם השפל הזה על ידי אורו וחימומו שבלתו העולם כלה ונאבד, הוא הגורם בגידול הצמחים ובבישול וקיום כל המזון.

והוא מקור האורות, רצוני לומר כל דבר שיש בו אור ואש ואבנים טובות המאירים, וכיוצא בהן וכן הירח והכוכבים, אין האור מעצמם כי אם שמקבלים שמש שהוא המלך המאיר לכולם. והנה ידוע שבפני המלך אין שר ושלטון יכול להראות שום גדולה לפניו, יען מתחייב מיתה לעצמו.

לכן ביום שהוא ממשלת היום אין דבר שיש בו אור יכול להבהיק אורו אפילו במקומות האפלים, לפי שהוא עומד בפני המלך, אשר ממנו קבלו מעלת האור שיש בהם ואיך יוכלו להאיר בפניו דהיינו ביום שהוא ממשלת מלכותו, שאין להראות גדולה בפני המלך, לזה טבע מוטבע בהן שלא להאיר ביום ואפילו במקומות אפלים כלילה, דמה לי שהמקום אפל כיון שהוא בפני המלך.

אבל בלילה שנקרא שלא בפני המלך, יען מאירה הלכנה המקבלת אור גם היא מהשמש, אז מאירים כל דבר שיש בו אור, שהוא כמורה גדולה שר בפני שר שאינו מתחייב משום זה, ע"כ.

ויקרא אלקים לאור יום וכו' ויהי ערב ויהי בוקר יום אחד (א, ה) הנה כל בריאת העולם בששת ימי המעשה, בפשוטו נבראו כל אחד ביום עצמו. והיה מתחילה ליל ראשון, ואח"כ אתא בוקר ונעשה יום ראשון, ואז נבראו האור והחושך, וכן בכל יום וענין בריאתו, ואם כן יפלא, שהיה להמקרא לומר מתחילה ויהי ערב ויהי בוקר יום אחד, ואח"כ כשכבר נעשה יום, ויקרא אלקים לאור יום, וכן בכל יום. ועל כן נראה כי כל הברואים נבראו בבין השמשות, וכעין ששנינו באבות, עשרה דברים נבראו ערב שבת בין השמשות, והמתניח בהן עשרה דברים הם בריאתם בערב שבת, אכן זמן זה של בין השמשות היה בכל ענייני הבריאה בכל יום, ומתחילה היה הבריאה בבין השמשות ואח"כ נעשה ערב ולאחריו בוקר ושפיר אתי סדר המקרא. (אמרי שפר)

ויהי ערב ויהי בקר יום אחד (א, ה). לפי סדר הפרשה היה לו לכתוב יום ראשון כמו שכתוב בשאר הימים שני, שלישי, רביעי, ולמה כתב אחד (רש"י). ואפשר לישב את קושית רש"י, דהפסוק בא לרמוז שלא נטעה לומר דהיום נחשב בפני עצמו והלילה בפני עצמו, לכן אמר שהיום והלילה נחשבים ליום אחד. (הרמ"א)

ביאר הדברי ישראל - מודוין ויהי ערב ויהי בוקר יום אחד (א, ה). אמרו רבותינו ז"ל במדרש, 'ויהי ערב' אלו מעשיהן של רשעים, ויהי בוקר' אלו מעשיהן של צדיקים, 'יום אחד' זה יום הכיפורים. ולבאר זה יש להבין על פי מאמר חכמינו ז"ל (שבת קנג). שוב יום אחד לפני מיתתך, וכי אדם יודע איזה יום ימות, אלא ישוב היום שמא ימות למחר, ונמצא כל ימיו בתשובה עיי"ש. נמצא שהצדיק עושה תמיד תשובה רק יום אחד, ועל ידי זה נמצא כל ימיו בתשובה, ובהיפוך הרשע, הנה אמרו חכמינו ז"ל 'האומר אחטא ואשוב אין מספיקין בידו לעשות תשובה', נמצא הרשע חוטא תמיד רק יום אחד, שבכל יום ויום אומר אחטא היום לבד ואשוב למחר, ונמצא כל ימיו בעבירה כי אין מספיקין בידו לעשות תשובה. היוצא לנו מזה שהחילוק וההבדל בין צדיק לרשע הוא רק יום אחד של תשובה, שהצדיק אומר אשוב היום, והרשע אומר אשוב למחר, זהו פירושו 'ויהי ערב אלו מעשיהן של רשעים, ויהי בוקר אלו מעשיהן של צדיקים', החילוק ביניהם, 'יום אחד זה יום הכיפורים' היינו יום אחד של תשובה, שהצדיק אומר אשוב היום, והרשע אומר אשוב למחר, ונמצא שהצדיק כל ימיו בתשובה, והרשע כל ימיו בעבירה כי אין מספיקין בידו לעשות תשובה.

מובא באוצר אפרים ויהי ערב ויהי בוקר יום אחד (א, ה). אמר הרה"ק ה"אמרי חיים" מו"ז'ניץ זי"ע, דאיתא בספרי תלמידי הבעל שם טוב זי"ע דליום השבת אין לילה, כי הלילה הוא גם יום, וזה הפירוש 'ערב שבת' היינו שיום השישי הוא הערב של שבת, דלשבת קודש אין ערב, ויום שישי הוא הערב. וזהו ויהי ערב ויהי בוקר יום אחד, איזהו יום שהערב הוא גם בוקר, זהו יום אחד הוא שבת קודש, כמו דאיתא במדרש (בראשית רבה יא, ח) שאמרה שבת לפני הקדוש ברוך הוא לכולם נתת בן זוג ולי לא נתת בן זוג.

ויהי ערב ויהי בוקר יום אחד (א, ה). ביאר המשך חכמה מה טעם לא נאמר "יום ראשון" כשם שנאמר "יום שני", כי אם "יום אחד", משום ש"ראשון" פירושו, שהיום הראשון שייך לימים הבאים אחריו, שהוא ראשון להם. ברם, לאמיתו של דבר היה אז יום זה מיוחד במדרגתו, מבלי כל קשר אל שאר הימים, שכן ביום הראשון נברא ה"אור" שנגזז לצדיקים לעתיד לבוא, שיאירו את נשמות ישראל מכיון שלא היה העולם כדאי להשתמש בו, וממילא היה זה יום "אחד" ולא "ראשון" שהיה מיוחד במינו ובמדרגתו.

מובא בזכר צדיק לברכה (חלק א' אות לה) אמירה יפה (אות תשפ"ב) ויקרא אלקים לאור יום ולחשך קרא לילה ויהי ערב ויהי בוקר יום אחד (א, ה). בספר זכר צדיק לברכה, כתב בעיר סאטמאר נהוג היה שהבחורים היה אוכלים "טעג" אצל הבעלי בתים שבעיר, (הרב ר' ליפא שווארץ ע"ה מנהל מוסדות ייטב לב בעיה"ק ירושלים), היה ה"בחורים גבאי" בישיבת האדמו"ר בעל ה"ויאל משה" מסאטמער זי"ע, והוא היה ממונה על פי פקודות רבינו, לראות שיהיה לכל הבחורים איזה מקום לילך ולאכול "טעג" אצל הבעלי בתים שבעיר, והיה קצת בעלי בתים אשר התנדבו ליתן כל הג' סעודות של יום, והיה הרבה אשר היה נותנים אלא סעודת צהריים (אשר היה סעודת בשר, כנהוג בימים ההם באייראפע) כי בתחילת היום ובלילה היה הבעלי בתים בבית מסחרם, מה שאין כן באמצע היום נהוג היה לסגור את כל בתי מסחרם לשעה או שתיים. ופעם אחת כאשר ר' ליפא הנ"ל הראה לרבינו את שטר הרשמה של כל הבעלי בתים שנדבו רוחם להכניס את הבחורים לאכול על שולחנם, אבל ראה רבינו כי הרבה מהם לא נתנו אלא סעודה אחת (סעודת צהריים), נענה רבינו זי"ע בצחות לשונו, ואמר, בפרשת בראשית כתיב "ויהי ערב ויהי בוקר, וידוע דאין "ויהי" אלא לשון צער, ונראה לפרש ויהי ערב' צער הוא אשר אין הבעלי בתים נותנים להבחורים סעודת הבוקר, ואפילו הכי "יום אחד" הבעלי בתים חושבים בליבם כי נתנו סעודה ל"יום אחד" ומתענגים בכך שהם נותנים סעודת יום [טעג] אחד להבחורים, והאמת הוא כי לא נתן להם לאכול אלא על שליש היום.

וכעין זה כתב בספר "אמירה יפה" בשם הגה"ק ה"קדושת יו"ט זי"ע וז"ל היה מנהג בישראל שבחורי הישיבה אכלו כל יום אצל יהודי אחר, שהתנדב ליתן ממזונו יום אחד בשבוע, והיה נקרא בשם "טעג עסן", בימי הגה"ק קדושת יו"ט זי"ע עשו להם כמה בעלי בתים מנהג שלא נתנו להבחורים לאכול רק ארוחת הצהריים, בבוקר ובערב היה צם, המליץ עליהם הגה"ק בעל קדושת יו"ט זצ"ל ויהי ערב ויהי בוקר אין ויהי אלא לשון צרה, "ויהי" צרה "בערב", "ויהי" צרה "בבוקר", "יום אחד" אויך מיר איין טאג.

ויהי ערב ויהי בוקר.. ב"תורת משה", בספר "חתם סופר" והאריך כן במכתב סופר בשם אביו, בימי נערותי שמעתי מפה קדוש, שאצל בני"ה היום הולך אחר הלילה, ליל שני ולמחרת יום שני, ליל שלישי ולמחרת יום שלישי וכו'. וזה ע"ש הכתוב "ויהי ערב ויהי בוקר וכו'". ואצל אומות העולם הלילה הולך אחר היום. (בדרשות חת"ס על שבת הגדול (דף רכח ע"ג ושוב בדף רלא ע"ג)) ידוע דבבן נח היום ואח"כ הלילה, כדכתיב "יום ולילה לא ישבותו" כך מקובלני מפה אדמו"ר הגאון בעל מחבר ספר הפלאה. ומעניין שאין זה מדברי חז"ל שאצל הגויים זה הפוך אלא מקובל מבעל הפלאה). אומר החת"ס, אני הבאתי סמיכה לדברי מו"ר ע"פ הרמב"ן על הפסוק "ויהי ערב ויהי בוקר", ערב הפי' שקיעת האור, וזריחת האור היא הבוקר. הלילה אינה ערב אלא חושך, שקיעת האור, כי אינו כתוב "ויהי חושך ויהי אור". מקשה הרמב"ן איך ניתן לקרוא לזה 'ערב' אם לא היה אור עדיין, אם הבריאה התחילה עם אור לא הספיק להיות 'ערב' ומביא בשם יש מפרשים מהראשונים שה' התחיל הבריאה עוד קודם יום הראשון, כי ברא ה' אור בצד

מערב והשקיעו מיד, וכך התחיל מוצ"ש הראשון ובבוקר שוב האיר היום והיה ערב והיה בוקר יום אחד. שואל החת"ס א"כ איפה היתה שקיעה ראשונית זו? הרי מתוך שהעולם עגול הוא אם במקום אחד יש שקיעה באותו זמן במקום אחר זה מצב של אור.

רק באר"י התחיל הבריאה עם שקיעה - 'ויהי ערב' קודם ל'ויהי בוקר'. אלא קובע החת"ס שבארץ ישראל אשר הוא מרכז העולם, שם היתה ונראתה השקיעה הזאת באותו זמן, ובכל שאר המקומות בעולם אכן היתה אור בשעה זו. ע"כ בארץ ישראל (ובני ארץ ישראל) מונים את היום לאחר הלילה ובשאר מקומות לילה אחר היום. והנה ב"אלסקה" שמרוחק ומאוחר מארץ ישראל ב-12 שעות, כשהיתה אצלנו השקיעה באותה שעה היתה אצלם הזריחה, שמתחיל רק אז, ורק 12 שעות לאחמ"כ יבוא אליהם השקיעה. והנה ניו יורק רחוקה מאיתנו 6 שעות, ולפי הנ"ל בעת הבריאה התחיל יומם בחצות היום, ויהי חצי יום ויהי ערב ויהי עוד חצי יום, וכך הסתיים יום ראשון. בבלגיה שעת השקיעה היה שם שעה קודם השקיעה, היתה להם שעה ביום ורק אח"כ באה להם הערב והלילה. וכך בכל מקום ממערב. וממזרח היה בדיוק הפוך. בשעת השקיעה בארץ היה אצלם לילה, שעה ושעתיים מאוחר יותר, א"כ לא היה להם שקיעה כי התחילו באמצע הלילה ללא אור שיישקע. שוב איננו יכולים לומר עליהם ויהי ערב ויהי בוקר וכו'. ע"כ רק בארץ ישראל נכון לומר ויהי ערב ויהי בוקר יום אחד וכו'. וזהו מתנה שנתן השי"ת לישראל, וכל יהודי באשר הוא מקומו היא בישראל והתורה ניתנה עפ"כ. כך אמר החת"ס סופר לסייע בעד דברי ההפלאה.

אבל במקומות אחרים, ב"תורת משה" בפרשתנו אומר, שלא כן היתה הבריאה, כי כפי שאמרנו לפי"ז בניו יורק התחילה הבריאה באמצע היום ולאחר הערב שוב יום ואינו מסתבר. אלא מאמר הבריאה התחילה בארץ ישראל, וכגו' בלילה של יום חמישי אמר ה' "תוצא הארץ נפש חיה...", עם התקדמות היום מסביב לכדור הארץ כך התקדמה איתה הבריאה שם. וכן בשבת כשהתחילה השבת בארץ ישראל היתה עדיין בריאה במקום אחר בעולם, כן עד סוף היום, 24 שעות.

מהלך שלישי כתב, שלא התחילה הבריאה או אור הראשון בא"י והלכה והתפשטה, אלא היתה בריאה של חושך ובריאה של אור על כל העולם בשעה אחת, י"ב שעות ערב וי"ב שעות יום. כי לא היה זה זריחת החמה אלא הארה ממעטה לבושו של הקב"ה בעצמו וזהו אור הגנוז. וזהו ויהי ערב ויהי בוקר על כל העולם בבת אחת, ולפי"ז אין עדיפות על ארץ ישראל על פני שאר ארצות.

ליל שבת או "פרייטאג צונאכטס"?

ולעצם העניין שהיום שהולך אחר הלילה. ראיתי ב"אבקת רוכל" (מאת הרב ליכטנשטיין מקולומביא, עמ' קלו) כתב: רגיל בל' בני עמנו שאומרים על ליל שבת "פרייטאג צונאכטס", וכן קוראים למוצ"ש "שבת צונאכטס", ושמעתי ממורי הגאון החת"ס זללה"ה שמאר שלשון זה מדר הכופרים שאומרים לילה הולכת אחר היום, כי אצל בני"ה היום הולך אחר הלילה. וב"זרע קודש" מליץ יושר עם כמה טעמים לזכות היהודים שרגילים לומר כך. ור' הלל ליכטנשטיין בעצמו מבאר שזה "לישנא דאמרי אינשי" שמכוון שיש עניין להוסיף מחול על הקודש ע"כ אומרים פרייטאג צונאכטס, כי הוסיפו על שיש מהלילה, וכן במוצ"ש. וכן ב"זרע קודש" אלו הדברים, כי ערב שבת מל' עירוב שמעריבים אנו את יום השישי לתוך יום השבת והשבת על הלילה שלאחריו.

מובא בחידושי הרי"ם - גור ויאמר אלוקים יהי רקיע (א, ו). פירש רש"י אף על פי שהשמים נבראו ביום א', עדיין היו לחים, וקראו ביום ב' מגערתו של הקדוש ברוך הוא 'יהי רקיע', וזהו שכתוב באיוב (כו, יא) "עמודי שמים ירופפו ויתמהו מגערתו" ע"ש. ולכן אנו אומרים 'ירא שמים', כמו השמים שעומדים מאז בריאתם מפחד ד', כך צריך האדם לפחד מד' יתברך כל רגע בלי הפסק.

מובא בקול אמונה - קרעטשניף ויעש אלוקים אתהרקיע (א, ז). ברש"י לפי שלא היה נגמר מלאכת המים עד יום שלישי וכו' ודבר שלא נגמר אינו במלואו וטובו. מדברי רש"י יש ללמוד מה שאמרו חכמינו ז"ל (תנחומא עקב), אין המצוה נקראת אלא על שם גומרה, ועל פי זה הנני אומר, שאם בשעה שאומר האדם אין כאלוקינו שוב אינו יכול לסבול את לבישת התפילין

על עצמו, ולא די שלאחר עלינו אין כואב לו לבו על אשר נצרך הוא להוריד מעליו את התפילין, אלא מורידו הוא קודם גמר התפילה או אם בשעת סוף השיעור לימוד התורה, מסתכל האדם על מורה השעות שעוד מעט עומדים לפנות לדבר אחר, על ידי כן הרי הוא מהרס את כל הדבר, כי בדבר זה מודדים למעלה, האם יש לו איזה מדרגה, אין המצוה נקראת אלא על שם גומרה. וכאן רואים אנו שאף דבר שהיה מעשיו של ד' יתברך, לפי שלא סיים את עשייתו, משום כן לא אמר עליו כי טוב, ולימדנו בזה, שדבר שאינו גמור אי אפשר לומר עליו כי טוב.

ויבדל בין המים אשר מתחת לרקיע ובין המים אשר מעל לרקיע ויהי כן (א, ז) נאמר במדרש, שלפיכך לא אמר הכתוב "כי טוב" ביום השני, משום שנעשתה בו הבדלה בין המים שמתחת ומעל לרקיע, ובמקום שישנה הבדלה אין מקום ל"טוב". נשאלת איפוא הקושיה: הרי גם ביום הרביעי נעשתה הבדלה בין האור ובין החשך, ולמה נאמר שם "כי טוב" לברם, בין אור לחשך, שהם שני מושגים מנוגדים זה לזה, צריקה להיות הבדל וההבדל הוא דווקא רצוי וטוב, משום שאור וחשך אינם יכולים לדור בכפיפה אחת. אבל מים ומים הרי דבר אחד הם וכאשר מבדילים בין שנים שהוא אחד, אין זה "טוב". בני אדם בעלי דעה אחידה צריכים להיות מאוחדים והפירוד ביניהם הוא סימן לרעה. ואילו פירוד בין טובים ורעים הוא דווקא סימן לטובה...

מובא באמרי שפר ויהי ערב ויהי בוקר יום אחד (א, ח) אצל יהודים הולך היום אחרי הלילה, והלילה מתייחס אל היום הבא; ואילו אצל הגויים הולך הלילה אחרי היום והלילה מתייחס אל היום החולף. הלילה מסמל חשך וייסורים, דינים ופורענויות, שהרי היהודים תחילה סובלים הם צרות וייסורים ולסוף זורח להם היום עם שמש ישועה ומרפא. ואילו לגבי אומות העולם הדברים הפוכים; תחילה זורח עליהם היום, אך סופם הלילה; כדרך שאמרו חכמינו: "צדיקים תחילתן יסורין וסופן שלווה, והרשעים תחילה שלווה וסופן יסורים".

לפיכך אצל היהודים השבת ביום השביעי של השבוע, ואצל אומות העולם ביום ראשון של השבוע, משום שהיהודים תחילתם עמל ויגיעה וסופם מנוחה ושלווה, בעוד שהגויים תחילתם מנוחה ושלווה וסופם עמל וייסורים... מבאר המשך חכמה מה הטעם לא נאמר "יום ראשון", כשם שנאמר "יום שני", כי אם "יום אחד" למשום ש"ראשון" פירושו, שהיום הראשון שייך לימים הבאים אחריו, שהוא ראשון להם. ברם, לאמיתו של דבר היה אז יום זה מיוחד במדרגתו, מבלי כל קשר אל שאר הימים; שכן ביום הראשון נברא ה"אור" שנגזר אח"כ לצדיקים לעתיד לבוא, מכיוון שלא היה העולם כדאילהשתמש בו (ראה פסוק ג'), וממילא היה זה יום "אחד" ולא "ראשון", שהיה מיוחד במינו ובמדרגתו...

ביאר בתורת איש מהגרי"ש אונגר זצ"ל ויקרא אלוקים לרקיע שמים (א, ח). יש לדקדק בהא דכתיב "ויקרא אלוקים לרקיע שמים", דלכאורה איפכא הוי למימר ויקרא אלוקים לשמים רקיע, כי הנה למשל הנגר יקח עץ ויעשה ממנו שולחן, האם יקרא לזה עץ ע"ש החומר אשר ממנו נעשה, או שיקראו בשמו החדש והוא שולחן, ובודאי שיקרא לו בשמו החדש, וכאן הוי איפכא דהרי שם העצם שלו הוא רקיע והוא נעשה מאש וממים, ולזה מרמז שמים אש ומים, והקדוש ברוך הוא קראו שמים מהחומר שבו נעשה זה תימא. ויש לומר דשמעתי בשם הגה"ק החת"ס ז"ע אהא דאמרו חכמינו ז"ל (ירושלמי ברכות פרק ט' ג) כשם שאין פרצופיהן דומין זה לזה, כך אין דעתן דומה זה לזה, ויש לדקדק למה הוצרכו לנקוט על ידי משל והוי להו למימר שאין דעות בני אדם שוות, ומה הדמיון שנקטו בזה. ופירש הוא ז"ל דזה בא להורות כשם שאין אדם שיהא לו טענה על הבורא למה פרצופו של חברו משונה משלו, כך אף על פי שדעותיהן אינן שוות מכל מקום אסור לו לאדם שיהא לו טענה על חברו, כי זה רצון הבורא יתברך שמו וכך ברא את עולמו, שאף על פי שאין דעותיהן שוות, מכל מקום צריך להיות יחדיו ובאחדות ללא שום פירוד כלל. ועיין בספה"ק "ישמח משה" דרקיע הוא מלשון הבדלה, כלשון הכתוב (במדבר יז, ג) "רקיעי פחים ציפוי למזבח", ושמים הוא רמז לאחדות אש ומים, ועל כן קרא הקדוש ברוך הוא לרקיע שמים להורות על האחדות, כי אף שהבדיל מים עליונים מהתחתונים, דכך עלתה במחשבה לפניו יתברך שמו,

אדם והם לא חטאו ואין מקום להענישם, ורק כאשר חטא האדם ונתחייב גם הוא אז נפקדה האדמה. (חתם סופר)

פי' בדברי יהונתן תדשא הארץ דשא (א, יא). במדרש, שאל משה להקדוש ברוך הוא על מה העולם עומד, אמר לו הקדוש ברוך הוא למשה תדשא הארץ דשא, לא ידע משה רבינו מאי אמר לו הקדוש ברוך הוא, אמר לו הקדוש ברוך הוא, משה וכי לא ידעת שבית המקדש עתיד ליחרב. ולכאורה הוא תמוה. ונראה דאיתא במסכת אבות (א, ב) על ג' דברים העולם עומד על התורה ועל העבודה ועל גמילות חסדים. והקשה רבינו יונה הא תנן (שם) על הדין ועל האמת ועל השלום. ומשני כאן קודם חורבן בית המקדש דהוי עבודה, היה על התורה ועל העבודה ועל גמילות חסדים, כאן לאחר חורבן בית המקדש על דין אמת ושלום. והשתא אתי שפיר שהשיב הקדוש ברוך הוא למשה תדשא הארץ, דש"א ראשי תיבות ד"ן שלום א'מת, ולא ידע משה מאי קאמר ליה, כי היה לו קושית רבינו יונה דתנן על התורה ועל העבודה וגמילות חסדים, אמר לו הקדוש ברוך הוא וכי אינך יודע שעתידי בית המקדש ליחרב, ויהיה קיום העולם על דין שלום אמת.

פי' הציון נפש דשא עשב מזריע זרע למינהו (א, יא). סגולה להנצל ממחשבת זרות, יצייר האדם כאילו דיוקנו של אביו עומדת לפניו, והוא דש"א' (ד"יוקנו של א'ביו) 'עשב מזריע זרע למינהו' (קב הישר). כן מצאתי באור החיים (ויקרא יט, ג) וזה לשונו: "שמעתי מאנשי אמת כי דיוקנו האב תגביר כח קדושה בכן ותמנעו מבוא אל התיעוב, והוא אומרו סמוך למצות העריות "אמו ואביו תיראו" (ויקרא יט, ג), ולזה מי שתקפו יצרו יצייר בין עיניו וילידי ויהיה לו למשיב נפש" ועיי"ש עוד, וראה בשערי קדושה (ח"ג שער ד', י"ז).

פי' הרב יצחק שוסטר, אב"ד סקולקהעשב מזריע זרע למינהו (א, יא). כיון שראה משה את הדשאים ואת הצמחים וראה את החורבן מיד בכה. (מדרש פליאה) משה ראה את הפרחים ואת תרבות העמים, את ה"ציביליזציה" ואת ה"הומניות", והוא ראה שאותו העולם שוחט והורג אלפים ורבות מיישראל ואף על פי כן מפארים פרחים אלה את העולם, מיד פרץ בבכי מר.

כתוב בעטרת שלמה למהר"ש הראשון מבאבוב זי'עדשא עשב מזריע זרע למינהו (א, יא). במדרש רבה (י, ו), אמר ר' סימון אין לך כל עשב ועשב שאין לו מזל ברקיע שמכה אותו ואומר לו גדל, ויש לדקדק על הלשון שמכה אותו, הוה ליה למימר רק שיש מזל ברקיע שמשפיע עליו ואומר לו גדל. אמנם יש לומר כוונת המדרש, דמצינו על פי רוב באנשים גדולים וצדיקים שבצעירותם יש להם הרבה יסורים ורדיפות שונות, אשר לעיני בשר ידמה שהם רעות רבות, אבל באמת אותן היסורים בעצמן מגדלין אותו עד כי גדל מאד, כי צדיקים תחלתן יסורין וסופן שלווה. והנה בני אדם נקראים עשב כאומרם ז"ל בני האדם דומים לעשבי השדה (ערובין נד). וזהו, אין לך כל עשב ועשב שאין לו מזל ברקיע שמכה אותו ואומר לו גדל, כלומר על ידי שמכה אותו ומביא עליו יסורין או צרות על ידי זה מתגדל והולך מעלה מעלה, כי ד' צדיק יבחן, והיה ראשיתו מצער ואחריתו ישגא מאד.

ביאר הגה"ק רבי חיים כהן ראפאפורט זצ"ל אב"ד אוסטרהא עץ פרי וגו' ותוצא הארץ וגו' ועץ עושה פרי וגו' (א, יא - יב). עץ פרי שיהא טעם העץ כטעם הפרי, והיא לא עשתה כן אלא ותוצא הארץ וגו, ועץ עושה פרי, ולא העץ פרי, לפיכך כשנתקלל האדם על עוונתו נפקדה גם היא על עוונה (רש"י). יראה לי טעם הגון במה שבחר ד' יתברך בארבעה מינים שבחג דוקא שיהא הפרי עץ הדר אתרוג ולא פרי אחר, כמו שאמרו בגמרא (סוכה לא): לא מצא אתרוג, לא יביא לא פריש ולא רימון ולא דבר אחר וכו', אף שלא כתב בתורה רק פרי עץ הדר ויש כמה מיני פירות שהמה גם כן הדר, אבל לפירוש רש"י הנ"ל נוכל לומר שהטעם משום שכל העצים עברו על ציווי ד' שיהא טעם העץ כטעם הפרי, ורק אתרוג טעם עצו כטעם פריו, כדאיתא בגמרא (שם, לה). ת"ר פרי עץ הדר שטעם עצו ופריו שווה, לכך זכה שיהיה נבחר למצוה. ולכך הקשו בגמרא (שם) "ואימא פלפלין", שגם כן טעם עצו ופריו שווה, ותירצה הגמרא: משום דלא אפשר, דלא מינכרא לקיחתא.

מכל מקום כיון שהבדלה בעצמותה אינה לטובה לפניו, ע"כ לא נאמר בו כי טוב ביום השני, ולכן נשתנה שם רקיע לשם שמים אשר זה ירמוז לאחדות אש ומים עיי"ש. [ובאמת שם רקיע בעצמו ירמוז בנסתר על האחדות, כי הרקיע עם האותיות בגימטריא שמים אלא כיון שעל פי פשוטו הוא מרמז להבדלה, לכן הוחלף שמו ודו"ק].

ואם כי יש להקשות דהרי ביום ראשון גם כן כתיב "ויבדל אלוקים בין האור והחשך", ואף על פי כן נאמר בו כי טוב. אולם התירוץ פשוט, כי בין האור והחשך בודאי צריך הבדלה, כי צריך לידע עם מי להתאחד, ובודאי עם החושך אין צריך אחדות, והפירוד הוא טוב מאד, אולם בין מים למים הרי שניהם שוים לטובה, רק זה מים עליונים וזה מים תחתונים, בזה הפירוד הוא לא טוב.

מובא בתפארת שלמהויאמר אלוקים יקו המים מתחת השמים אל מקום אחד ותראה היבשה ויהי כן (א, ט). "איתא בספר "שערי קדושה" לר' חיים וויטאל ז"ל (ח"א שער ב): דע שכל המידות הרעות נצמחות מארבע יסודות, אש רוח מים עפר וכו' זוה"ק לך סתרי תורה פ.), ויסוד המים - ממנו נצמח התאוות והתענוגים, כי כן המים מצמיחים כל מיני תענוג, ותולדותיה ב, החמדה לממון חברו וכל אשר לו להתענג בהם, והקנאה, כי יקנא בחברו להתענג כמוהו, עכ"ל. וידוע כי המים הם החסדים (זוה"ק פנחס רע"מ רמג: "סטרא דחסד איתקריאת מים") שמידת החסד שרשו אהבה (תיקו"ז הקדמה י, ב: "חסד איה... אהבת ד'"), לאהבה לקב"ה ולדבקה בו, ובני אדם משתמשין במידת האהבה לאהוב תאוות העולם הזה. ולזה אמר הכתוב: "יקו המים", לשון תקוה - "קוה אל ה'" (תהלים כז, יד), שכל החמדות והתענוגים לא יתאו בני אדם רק לשמים - אל "מקום אחד" (דברים ו, ד: "שמע ישראל ד' אלקינו ד' אחד"), ברוך המקום ב"ה, אחד לאחדות הבורא ב"ה. "ותראה היבשה" - ביאת הגאולה, כמבואר בזוהר חדש (ראה שם בפרשת נח כג, ג) עד "יבשת" המים (בראשית ח, ז) אותיות "תשבי", היינו הגאולה במהרה בימינו".

מובא מגדולי וואלוזין יקו המים מתחת השמים אל מקום אחד ותראה היבשה (א, ט). שתי המילים 'ותראה היבשה' נראות כמיותרות, שכן ברור כי אם יקו המים שמתחת השמים אל מקום אחד, תראה היבשה. תשובה לשאלה זו אמר הגאון ר' איצ'לה מוולאזין ז"ע בהיותו ילד בן חמש שנים להגרא"א מוילנא זצ"ל, כי יכידע שתנאי התנה הקדוש ברוך הוא עם הים שייקרע בפני בני ישראל בעת יציאת מצרים. על הפסוק "וישב הים לאיתנו" (שמות י, כז) דרשו חכמינו ז"ל (שמות רבה כא, ו) כי חזר לתנאו הראשון, על פיו מחוייב הוא להיקרע לפני בני ישראל, ולהיות ליבשה בפניהם, והרי ליכא מידי דלא רמיזא באורייתא, ונראה כי כאן נרמז תנאי זה במעשה בראשית. תחילה נתבקשו המים להקות מתחת השמים 'אל מקום אחד'. אך לא זו בלבד, אלא תנאי התנה אתם, כי יבוא יום ואף באותו מקום 'תראה היבשה' כלומר גם במים תראה היבשה.

ביאר בעל בעל הלבושים תדשא הארץ דשא (א, יא). "דשא" ראשי תיבות ד"ן ש'לום א'מת. שלושת הדברים הללו מהוים מרבד הארץ, ישו בו של העולם. יסוד המוסר האנושי ותנאי קיומו. בלעד - חרב איש ברעהו.

ויאמר אלקים תדשא הארץ וכו' עץ פרי עושה פרי וגו' (א, יא) עץ פרי, שיהא טעם העץ כטעם הפרי, והיא לא עשתה כן אלא ותוצא הארץ וכו', ועץ עושה פרי, ולא עץ פרי לפיכך כשנתקלל אדם על עוונתו נפקדה גם היא על עוונה ונתקללה (רש"י). וכיון שחטאה האדמה ולא עשתה כציווי ה' להוציא עצי פרי, אלא הוציאה רק עצים שעושים פרי, למה לא נענשה לאלתר, ועל שום מה המתין הקב"ה עד שיחטא האדם ורק אז פקדה להאדמה על עוונה. ואלא ידוע הביאור על המקרא משפטי ה' אמת צדקו יחדיו, שאין משפטו של הקב"ה משפט בשר ודם, שאם חטא אדם ונתחייב לשמים, עדיין אינו נענש כל זמן שבסיבת עונשו יגרום צער למשפחתו וידידיו וסביבותיו, ורק כאשר כל מי שיהיה עונשו של האדם נוגע אל לבו גם הוא ראוי ליענש רק אז הקב"ה מעניש לכולם יחדיו. ומעתה האדמה אשר תפקידה לשרת יצוה אנוש עלי חלד, הגם כי חטאה היא, הרי אם תיענש יגרום בסיבת עונשה צער ונוק לבני

ביאר החתם סופר (יומא דהילולא כ"ה תשרי ז"ע) עץ פרי וגו' ותוצא הארץ וגו' ועץ עושה פרי וגו' (א, יא - יב). פירש רש"י שציווי ד' היה שיהיה טעם העץ כטעם הפרי, והאדמה לא עשתה כך, לפיכך כשנתקלל האדם על עונו נפקדה גם היא על עוונה ונתקללה. ויש לפרש הקשר בין ב' העונשים, שציווי ד' לאדם היה שלא יאכל מעץ הדעת, וחווה הוסיפה ואמרה גם בנגיעה אסור, ובא הנחש ודחפה עד שנגעה בעץ ואמר לה כשם שאין מיתה בנגיעה כך אין מיתה באכילה ממנו. וקשה שהרי דרשו במועד קטן (ה). "ושמרתם את משמרת" עשו משמרת למשמרת ולא נכשלים בהוספת סייג, ויש לומר שאילו אמרה שד' ציוה לא לגעת בפרי, ניחא, אבל כשאמרה לא ליגע בעץ, אזי עשתה סייג לסייג, ולכן נכשלה. לפיכך אם האדמה לא חטאה והוציאה עץ שטעמו כפרי, אזי כדון עשתה חוה, כי העץ והפרי הם היינו הך, אך כאשר קלקלה האדמה ואין העץ כפרי ונגרם על ידה מכשול לאדם, אז נתקללה גם האדמה.

ביאר אוהב ישראל - אפטא עץ פרי וגו' ותוצא הארץ וגו' ועץ עושה פרי וגו' (א, יא - יב). ופירש רש"י ז"ל עץ פרי שיהא טעם העץ כטעם הפרי, והיא לא עשתה כך אלא ותוצא הארץ גו' ועץ עושה פרי, לפיכך כשנתקלל אדם נפקדה גם היא על חטאה עכ"ל. וכבר צווחו בזה קמאי דהאי לפיכך שהביא רש"י ז"ל אין לו שייכות וקשר להקודם, גם מה שייכות יש לחטא האדם עם חטא הארץ. ונראה ליישב דברי רש"י ז"ל בטוב טעם וזוהו יבוארו כמה כתובים על נכון, דלכאורה יפלא מאד מאין בא זה שתחטא הארץ נגד יוצרה וקונה יתברך, בשלמא מין האדם שהוא בשר ודם שייך שפיר לפעמים שיחטא מפני היצר הרע השוכן בקרבו ומטוה בכל עת מדרך הטוב והישר חס ושלום, ומאתו יתברך ניתנה הבחירה חפשית להאדם לעשות כרצונו וחפצו ולילך בדרך אשר יבחר לעצמו לטוב או כו', אך שאר הנמצאים הנאצלים והנבראים והיצורים והנעשים כולם כאחד ששים ושמחים לעשות רצון קונם באין מונע כי אין להם יצר הרע, אשר על כן מאין בא להארץ זה הרצון לחטוא, ועוד לה יותר שתפגום מעלתה בזה, שהקדוש ברוך הוא פקד עליה לטובתה שזה העץ שתוציא יהא גם כן טוב למאכל כמו הפרי עצמו, והיא קלקלה ונתנה טעם לפגם.

ובהעיר לב יש לומר, הנה באמת הארץ לא חטאה כלל, ואדרבה עשתה עבדות גדול ומסירות נפש בזה ולא חסה על קלקולה וכבודה, וכמאמר חכמינו ז"ל (נזיר כג): גדולה עבירה לשמה, דהנה הארץ היינו סוד ארץ עליונה השכלית הסתכלה והבינה וראתה בריאת אלהים כל מעשה בראשית כי נורא הוא כל מיני פלאים מראשית הנקודה כל השתלשלות העולמות עד תהום ארעא אשר כמה מיני נמצאים דוממים וצומחים כו', וחכמות אלהות והם נפלאות וחכמות הבורא יתברך, ועל כולם השליט את האדם אשר נחלק גופו מן העפר מהאדמה ונשמתו היא מאוצר הנשמות החצובות מתחת כסא כבודו יתברך, והכל בידי האדם ותלוין במעשיו, אם ילך בדרך הטוב והישר אז יהיה עליה לכל העולמות וכל הנמצאים, ואם חס וחלילה יקלקל מעשיו יפגום הכל חס ושלום וירדו למטה כל הנבראים הרוחניים והגשמיים בבחינה התחתונה. אז התיישבה הארץ בלבה ואמרה כיון שהאדם קרוב לחטוא מחמת יצרו הרע ואז יבוא פגם גדול בשורש נשמתו ולא יועיל שום תיקון ותשובה, אשר לזאת התחכמה האדמה ושינתה תחילה ציווי הבורא יתברך, כדי שאחר כך כשיחטא האדם ח"ו יהא לו גופו הוא מן האדמה ששינתה מכבר רצון הבורא יתברך ותולין הקלקלה במקולקל, ולא יתלו אמתלא נכונה והוא מפני ששורש החסרון והסרחון בנשמה הרוחנית, וחסה הארץ על כבוד שמים ועל האדם להקל מעליה עונש החטא, מחמת ששורש האדם אשר נלקח משם הוא האדמה הרע את מעשיו ואם כן אין חטא האדם גדול כל כך, ונמצא שעשתה בזה הארץ עבדות גדולה ולשם שמים נתכוונה.

ועל כן לא נענשה הארץ תיכף, כי קמי שמיא גליא כוונתה הרצויה שהיתה רק לכבוד יוצרה ולטובת האדם. אך כשחטא האדם אז נפקדה על חטאה כדי להוציא רצון הארץ מכח אל הפועל, דאם לא נתן לה ד' יתברך עונש כלל אז לא היה נודע הדבר שחטאה כלל, והיה אם כן חטא האדם קשה מאד ולא היה נשלם רצון הארץ אשר עיקר כוונתה בחטאה היה רק עבור זה שיתלו חטא האדם בה. וזהו שפירש רש"י ז"ל לפיכך אז כשנתקלל אדם על חטאו נפקדה גם הארץ על חטאה, כדי להוציא רצון הארץ מכח אל הפועל ולהקל

מעל האדם עונשו, מאחר שנלקח גופו מהאדמה אשר חטאה תחילה ונמשך האדם בטבעו אחר שורשו, והבן היטב.

ולפידיברי ה"אוהב ישראל" הני"למפרש הכאריה ישאג שכל חטא האדם נמשך מחטא האדמה, וחטא האדם הוקל על ידי זה, נראה לבאר, מה דאומרים בסליחות לעשרה בטבת בפזמון אבותי כי בטחו "רבה רעתם כעץ עושה פרי", ולכאורה מדוע אומרים "עץ עושה פרי" ולא "עץ פרי", אלא הכוונה לרמז על חטא האדמה שהוציאה עץ עושה פרי ולא עץ פרי, ואנו אומרים בזה שרבה רעתם כעץ עושה פרי, כי כל חטא האדם נמשך מהחטא של עץ עושה פרי, ועל ידי זה נמשכו כל החטאים, [ויש עוד לבאר בזה ומובא לקמן].

מפרש האמרי נועם - דז"קוב עץ פרי וגו' ותוצא הארץ וגו' ועץ עושה פרי למינו וגו' (א, יא - יב). וברש"י עץ פרי שיהא טעם העץ כטעם הפרי, והיא לא עשתה כן אלא ותוצא הארץ וכו', לפיכך כשנתקלל אדם על עונו נפקדה גם היא על עונו ונתקללה. ותמהו המפרשים למה תלה קללת הארץ דוקא בקללות האדם. ונראה לי דהנה בזוהר הק' (לו) איתא ותקח מפריו ותאכל מפריו ולא ממנו, אשר עיקר הציווי היה רק שלא תאכל הפרי, אבל ממנו שהוא עץ גופא לא היה הציווי עליו כלל. ואמנם מה שלקחה חוה דוקא גוף הפרי, הלא גם העץ היה טוב למאכל, הוא מחמת שהאדמה שינתה ולא עשתה טעם העץ כטעם הפרי, ובאמת העץ הדעת היה טעם עצו ופריו שוה, כדאיתא במדרש רבה שבגן עדן לא שינתה האדמה רק הוציאה טעם עצו ופריו שוה, ואמנם חוה לא ידעה זאת וסברה אשר גם בגן עדן גם כן אין העץ דומה לפרי, וכיון שראתה שטוב העץ גופא גם כן למאכל, על ידי זה שפטה בעצמה אשר הפרי גופא הוא יותר טוב מאד, דהא העץ לעולם אינו טוב כל כך כמו הפרי עצמו, על כן לקחה מגוף הפרי, ואמנם אם לא היתה האדמה משנה ציווי קוב"ה רק הוציאה כל מיני פירות שיהיה טעם עצו ופריו שוה, אם כן לא היתה חוה אוכלת מן הפרי גופה, כי היתה יכולה לאכול בהיתר מהעץ לבד אשר גם כן דומה לטעם הפרי, על כן עיקר חטא האדם בא על ידי האדמה ששינתה טעם הפרי מטעם העץ, ועל כן פירוש רש"י כשנתקלל אדם נתקללה גם כן האדמה, כי עיקר חטא האדם הוא על ידה.

מפרש הנחלת צבי להרה"ח ר' פייש צבי גראס ז"ל עץ פרי וגו' ותוצא הארץ וגו' ועץ עושה פרי למינו וגו' (א, יא - יב). ופירש רש"י שיהא טעם העץ כטעם הפרי, והארץ שינתה ולא עשתה כן, אלא ותוצא הארץ עץ עושה פרי, לפיכך כשנתקלל אדם על עונו נפקדה גם היא על עונו. והקשה הגאון בעל "נודע ביהודה" זצ"ל בספרו "דורש לציון", למה המתין ד' מלהעניש את הארץ עד אחר שנפקד האדם על עונו, ולמה לא העניש אותה מיד תיכף כשחטאה. ונראה לעניות דעתי, דאמרו חכמינו ז"ל (שבת קמט): כל מי שחברו נענש על ידו אין מניחין אותו במחיצתו של הקדוש ברוך הוא. והנה בעת שחטאה הארץ במה ששינתה שלא הוציאה עץ שיהיה טעם עץ ופריו שוין, היה ד' יתברך כביכול וותרן ומחל לה להארץ על אשר חטאה נגדו יתברך שמו, לכן לא קילל אותה אז. אכן לאחר שנכשל האדם על ידה, כי הנחש אמר אל האדם, כשם שהארץ עברה על צויו של הקדוש ברוך הוא ולא נענשה, כן אתה תוכל לאכול מעץ הדעת ולא תענש, וזאת גרמה לו לאדם שעבר על מצות ד' ואכל מעץ הדעת, הרי דכל הגורם לחטא אדם הראשון היתה הארץ, ועל ידה נענש, מפני שלא קיימה מצוות הבורא יתברך שמו, לכן נתקללה הארץ דייקא אחר שנתקללו אדם וחוה.

עבודת הזריות היה יכול לעצור חטא עץ הדעת. מובא בשפת אמת ליקוטים וז"ל: בספר אור החיים הקשה למה לא חש הקדוש ברוך הוא גם מקודם החטא שיקדים לאכול מעץ החיים, ואיני רואה מקום קושיא, כי ודאי נראה שכך הי' רצון הבורא יתברך ואם הי' מקיים בזריות המצות עשה מכל עץ הגן אכל תאכל, ודאי הי' נדבק בחיים ולא הי' בא לכלל חטא עץ הדעת, כי כמו שעץ הדעת הי' בו ארס היצר הרע כן עץ החיים מדה טובה מרובה, ובפשיטות נ"ל כי העץ חיים פעולתו ליתן החיים, והלא אדם הראשון קודם החטא הי' בלאו הכי מוכן לחיות ואכילת עץ הדעת הביאתו למיתה, ומה נפקא מינה אם הי' אוכל מעץ החיים מאחר שבלאו הכי הי' לו החיים רק [אחר] אכילת עץ הדעת שאבד החיות אם הי' אוכל מעץ החיים החזיר לו החיות כנ"ל.

עבודת אכילה. אמר הרה"ק ר' משה מרדכי מלעלוב זי"ע שעבודת אכילה הוא לא יכול בלי מקוה.

לפני אכילה יתפלל על ג' דברים א. שאכילה יתן לו הכוחות שיהיה לו ללימוד ולתפילה, ב. שלא יבוא לידי חשש איסור, ג. שכל הנשמות והתיקונים שצריכים לתקן באכילה יתוקן. ובוזה התפילה יזכה שלא יתגשם מאכילה.

בברכה על אכילה נתבטל הקליפות, אמר לי מורי ז"ל (בשער רוח הקודש אר"י הק' אמר לר' חיים ויטאל) **שעיקר השגות ברוח הקודש תלוי בדקדוקי בברכת הנהיין** כי עי"ז שמברכין ברכת הנהיין נבטל כל הקליפות. וזהירני מאוד בזה. בקארלין היה הזיטאמיר רב, וסיפר שעל זיץ ליל שבת הוא לא מוותר, כי זה הציל את חייו, כי פעם דיברו שם מעבודת אכילה שצריך להיות בבחינת "משוך ירך" ולמחרת היה קידוש, והקוגל היה בווער, אבל אתמול דיברו מענין עבודת אכילה, על כן משך את ידו קצת מאכילה וקצת לקח את ידיו על הקוגל ומצא שם מסמר, ולכן חייו תלוי בזיץ של ליל שבת.

והנה אומרים עכשיו כבר "משיב הרוח ומוריד הגשם" צדיקים פירשו, שיורידו קצת את הגשמיים (מוריד הגשם) ואז יהיה משיב הרוח יהיה רוחניות. אבל יכולים ללכת בדרך של עשה טוב קודם משיב הרוח תתחיל להשיב הרוחניות וממילא ירד הגשמיים.

סיפר הרב ר' חיים יצחק כהן שליט"א (ב' אחים הם הר"ר חיים חיים יצחק והר"ר נחום) פעם היו אצל כ"ק אדמו"ר ממאחנבוקה זי"ע ואכל מרק ואמר "ס'איז גוט" שאל הר"ר חיים יצחק האם הרבי מרגיש טעם באכילה אמר הרה"ק מה אתה חושב "איך בין פעפעס א שלאנג" (אני איזה נחש שאינו מרגיש. אח"כ אמר הר"ר חיים יצחק לאחיו תביא את הגלידה, והנה כשהכניסו את הגלידה שאל מה זה אמר לו זה "שהכל" ואח"כ שאל את הרה"ק האם זה טוב, אמר כן אבל זה מאוד קר, והנה מסתובב בבני ברק נהג מונית (שיזכה לתשובה) ומסיח לפי תומו, שכ"ק אדמו"ר ממחנבוקה זי"ע לקח אותו פעם לגן החיות ופתח את הדלת ליד האריה וישב שם כב' דקות, והנהג חשב שרוחו יוצא, ואח"כ חזר לבני ברק. ובוודאי שאין לנו השגות בזה, אבל צריכים לדעת איזה מופת יותר חשוב האם לא להרגיש את הגלידה או לשבת ליד אריה.

נאכילתכם כן תורתכם. הרה"ח ר' נטע בריזל שליט"א והתחיל ללמוד בלילה והיה מאוחר ובנו ביקש ממנו אבא כבר מאוחר מחר יכולים גם להמשיך. ור' זלמן לא הגיב, ור' נטע ראה שאביו אינו מגיב נכנס למטבח כדי להכין לפניו ארוחת ערב, ופתאום נכנס ר' זלמן למטבח ואומר לבנו כבר מאוחר מחר יכולים גם להמשיך. וזהו לדעת צריכים ללמוד ולהרגיש שזה כמו אוכל.

אמרו כולי עלמא מודי דבשבת ניתנה תורה, כמו שלא יכולים לומר בשבת אין לי זמן אני יעשה למחר שבת, אין אפשרות כזה, כך גם הלימוד אין לדחוף את הלימוד לזמן אחר.

יעש אלקים את שני המאורות הגדולים את המאור הגדול לממשלת היום ואת המאור הקטן לממשלת הלילה (א, טז). רבי שמעון בן פזי רמי, כתיב ויעש אלקים את שני המאורות הגדולים, וכתיב את המאור הגדול ואת המאור הקטן, אמרה ירח לפני הקב"ה רבש"ע אפשר לשני מלכים משתמשים בכתר אחד, אמר לה לכה ומעטי את עצמך (חולין ס, ב), וצריך ביאור מה הוקשה לו לרבי שמעון בן פזי וכי לא ניתן ליישב שני המקראות בפשטות, דהן אמת דכלפי השמש נחשב הירח למאור קטן אולם ביחס לכל צבא השמים הרי שני מאורות הללו הם נחשבים לגדולים וכשכוללם יחד קורא אותם גדולים, וכשמפרטם קורא את הירח קטן, אלא עיקר קושיית ר' שמעון אינה משום תיבות "המאורות הגדולים" ובוזה אפשר ליישב שפיר, ורק מתיבת "שני" הוא דקא קשיא ליה, ועל דרך שהקשתה הגמ' (סב, ב) גבי שערי יום הכיפורים שנאמר במ ולקח את שני השעירים, ומקשינן כיון דמיעוט רבים שנים לא ה"ל למיכתב כי אם שעירים ואנן ידעינן ששנים הם, ומדפירשה תורה שנים ללמד שיהיו שניהם שווין במראה קומה ובדמים. וכמו"כ הכא הא הוה סגי למיכתב המאורות הגדולים, וממילא ידעינן דהוה שנים וכמיעוט רבים, ועל שום מה פירטה תורה וכתבה "שני", על כרחך כי היו שווין בגודלם, א"כ איך אמר שהירח קטן הוא והשמש גדולה, ועם תירצה גמרא שפיר דא"נ כוונת

המקרא בתיבת "שני" ללמדנו שנבראו שוים גודלם, ורק נתמעטו אח"כ. (רבי בצלאל הכהן מוילנא)

את המאור הקטן לממשלת הלילה (א, טז). ידוע מאמר חז"ל (מס' חולין דף ס ע"ב), שהחמה והלבנה נבראו בתחילה שווים, אלא שאמרה הלבנה לפני הקב"ה ואמרה "אפשר שני מלכים, משמשים בכתר אחד?" ובתשובה לכך אמר לה הקב"ה, לכה ומעטי עצמך; ומאז, הלבנה היא "המאור הקטן".

מדוע נענשה הלבנה, האם אין צדק בטענתה, שאין שני מלכים יכולים לשמש בכתר אחד?

אלא שטענתה היא בזה גופא, בכך שהיא ראתה את עצמה ואת השמש כ"מלכים". במקום לראות את עצמה ואת החמה כשליחים שתפקידם להעניק לעולם, היא רואה את עצמה ואת החמה כ"שני מלכים", אשר כביכול "מתחרים" על שלטון (וממילא "אינם יכולים לשמש בכתר אחד").

וכך קורה לעתים לאנשים שמופקדת בידם אחריות ותפקיד בעל משמעות, שבמקום להתמקד בשליחותם ובהזדמנות שניתנה להם להיטיב, להעניק ולשרת, הם מתמקדים ומתמכרים לכוח ולשררה שנלווים לתפקידם. ואעתיק דברים יפים שראיתי בספרו של אחי דוב נ"י, "מחר השמש תזרח". 'הלבנה החמיצה את העיקר, היא שכחה שהיא והשמש לא נועדו לשלוט – הן נועדו לשרת.

האגדה החז"לית הזו מלמדת אותנו שיעור חשוב. כל אדם מוצא את עצמו מול אנשים אחרים שתלויים בו ונתונים למרותו: מנהל, ראש צוות, ואפילו הורה מול ילדיו. על כל אחד ואחת לתזכר עצמו בכל יום שהוא בא לשרת את העולם ולא לשלוט בו.

רעיון דומה מובא בנוגע למשנה בפרקי אבות (א, י), שבה נאמר 'אהוב את המלאכה ושנא את הרבנות'... המשנה מלמדת אותנו לאהוב את המלאכה, אבל לשנוא את הרבנות שבתוכה – את הכוח והשררה או שמא את הריבונות שמתלווה אליה.

באנו לעולם לשרת ולא למלוך. הגענו לכאן כדי לבצע את מלאכתנו... עלינו להיזהר לבל ניפול למלכות שאליה נקלע הירח".

מסופר על הגאון מוילנא (מובא ב"פנינים משולחן הגר"א"), שבעת נדודיו התארח פעם אצל אחד מבעלי הבתים, שהיה גם מופלג בתורה. המארח, שהבין שלפניו עומד אדם גדול ומיוחד, שיתף את הגאון בדבר שהטריד את מנוחתו: על אחד הדפים בחומש של אביו (של המארח), לצד המלים "ואת המאור הקטן לממשלת הלילה", כתב האב ראשי תיבות: "גועשאנ"ק". המארח סיפר שהוא אינו מצליח להבין ראשי תיבות סתומים וחסרי פשר אלה, ושכבר ניסה לשאול אנשים רבים מה פשר ראשי התיבות, אך איש לא ידע להשיב לו.

הסביר לו הגאון מוילנא, על אתר, כי כוונת האב בראשי תיבות אלה היא פשוטה: נאמר בגמרא במסכת בבא מציעא (יב, ב), "גדול, וסמוך על שולחן אביו, נקרא קטן"; דהיינו, אדם, כל זמן שהוא סמוך על שולחן הוריו וניזון מהם ואין לו מקור הכנסה משלו, נקרא קטן לענין דינים ודברים מסוימים, גם אם הגיע לבגרות). ואף כאן, הירח נקרא "המאור הקטן" בדיוק מסיבה זו, שאין לו מקור אור עצמי משלו, אלא הוא מקבל את אורו מהשמש; וזהו הדבר שרצה האב להסביר כשכתב את ראשי התיבות "גועשאנ"ק", כי ראשי תיבות אלה הן ראשי התיבות של המימרא הנ"ל בבבא מציעא – "גדול וסמוך על שולחן אביו, נקרא קטן".

וישנו הוספה לזה: בבריית מילה מברכים את הרך הנולד במילים "זה הקטן, גדול יהיה". וגם כאן, יש לברר בדומה לאמור לעיל: "זה הקטן" – הרך הנולד, שבשלב זה טרם פיתח כוחות ופיתוח תכונות משלו, אלא הוא מעוצב בעיקר על ידי המשפחה והסביבה וכיוצא בזה, ולכן עדיין משול למאור הקטן, הירח, שאין לו אור עצמי, "גדול יהיה" – לעתיד יתפתח ויהיה משול למאור הגדול, השמש, שיש לו אור עצמי וכוח משלו, ויזכה להיות מקור אור לאחרים.

יעש אלוקים את שני המאורות הגדולים, את המאור הגדול לממשלת היום ואת המאור הקטן לממשלת הלילה ואת הכוכבים (א, טז). מובא ביערב שיחי (ח"ב) וקשה, מדוע בתחילת הפסוק כתוב – "את שני המאורות הגדולים", ואילו בהמשך הפסוק – "את המאור הגדול ואת המאור הקטן"? ומפרש

רש"י: "שוים היו ונתמעטה הלבנה על שקטרגה ואמרה: 'אי אפשי לשני מלכים שישתמשו בכתר אחד'".

האם צדקה הלבנה בטענתה? בוודאי! ולמה נענשה להיות קטנה? ישנם נעים, או אפילו אנשים מבוגרים, הנושאים איתם משקעים מהעבר. הם נכחו בילדותם, נפגעו בצעירותם, ומאז משהו נעצר בחייהם. כל כישלון הם זוקפים לחובתם של אלו שלדעתם נהגו בהם שלא כהוגן.

הם יודעים להצביע על האיש רע שהרס להם את החיים ולא מוכנים לשכוח לו את הדבר. קשה לבוא אל אלו בטענות, כי פעמים רבות האשמותיהם צודקות, אלא שהתירוצים הללו מהווים סיבה לשקוע בכישלון, ובמקום להשאיר את המשקעים מאחוריו, הוא מתבוסס בהם ולעיתים הוא גם שמח שיש לו תירוץ לאי הצלחותיו.

למעשה, בסופו של דבר המפסיד הגדול זה הוא עצמו. מה יעזור לו שיש לו תירוץ ומה יועיל לו שיש לו את מי להאשים?

אם הוא רוצה לבנות את חייו ואת חיי משפחתו בעתיד, העבר לא יכול לעצור את חייו. עליו ללמוד להתנער מהעבר ולהביט קדימה, כי אלו שנעצרו עם תירוץ והסברים, נותרו שבוי לב וקטני דעת כל ימיהם... אבל עם תירוץ.

באחת משיחותיו בישיבה בחודש אלול האחרון, אמר הרב דוד ברוורמן שליט"א, הדג הוא בעל החיים היחיד שאינו מביט על זנבו. הדג מביט לפניו ושועט קדימה. בראש השנה כאשר אנו מניחים לפנינו את ראשו של הדג לסימנא טבא, אנו מאחלים לעצמנו: "שנהיה לראש ולא לזנב". מה הסיבה שאומרים "ולא לזנב"? מה העניין לבקש מה לא להיות, האם לא די בבקשה "שנהיה לראש"?

אלא הכוונה בזה שנקבל את תכונתו של הדג – לראות רק קדימה ולא להביט לאחור. שנהיה מאלו שפניהם קדימה ולא מאלה שכל העת מסתכלים לאחור, שכל העת חושבים על מה שהיה איתם בעבר, או שחושבים 'אילו' – 'אילו הייתי גר במקום אחר... בסביבה אחרת... אילו נולדתי בבית אחר, אולי הייתי יוצא יותר טוב'.

במילים פשוטות – הסיבה אשמה, ההורים אשמים, המורים, החברים – כולם חוץ ממני.

כל ה'אילו' הללו לא יועילו לקידומונו כפי הוא זה. דברים שלא כדאי להעלותם, כי הם רק יכשילו את עתידנו. דברים שעדיף שלא לדבר עליהם ואולי לשתוק כמו... דג.

אלישע בן אבויה היה סמל למי שגדל בבית גדולים וסרח בדרכו. מובא בחז"ל כי היסודות שלו היו רופפים. כבר בברית שלו, כאשר הזמין אביו תלמידי חכמים רבים, שישבו בזמן הסעודה ועסקו בתורה ובמשנה, והיו הדברים מתוקים כנתינתם בסיני, עד כי אש ליחכה את סביבתם. מראה מדעים. וכששאל אבויה, מה זאת האש? אמרו לו מכח לימוד התורה של אותם לומדים. אש זו היתה כאש שירדה בזמן מתן תורה. באותה שעה אמר אבויה אם כך כוחה של תורה, רוצה אני להכניס את בני ללמוד תורה כל ימי חייו. ואכן נכנס בשערי הלימוד, אך זו היתה תורה שלא לשמה.

ועוד מסופר, כי כאשר היה במעי אמו, עברה האם ליד בית עבודה זרה והריחה את קטורת העבודה הזרה. ריח זה היה מפעפע בקרבה כארס של נחש, ויש אומרים שזה מה שגרם לו שבסופו של דבר התקלקל. הארס הזה לחל בו כל הזמן.

כשהחל אלישע בן אבויה לסטות מן הדרך, לא הרגיש כלל שהוא צריך לחזור בתשובה, אמי אשמה שהריחה מהקטורת, אבי אשם בכך שהוא הכניס אותי ללמוד בגלל האש. תמיד האשים אחרים. ולא ראה בזה אשמה שלו ולכן לא חזר בתשובה.

ומדוע לא צדק אלישע בן אבויה – אולי באמת הוא לא אשם? התשובה לכך כבר כתובה באגרת של ר' ישראל סלנטר: "ידע האדם כי בל ילכד זר בגללו, הוא לבדו ישא פרי חטאיו: אחד הוא עושה העברה והנענש". ופירושו, שהאדם צריך לדעת כי הוא לא יכול להאשים אף אחד. זה לא יעזור לו. אין מה להאשים לא את אבא ולא את אמא. על כל דבר שעשה האדם – ישלם, לא יעזור לו להאשים אחרים. אלישע בן אבויה יכול היה להאשים את אביו ואת אמו, אך דבר לא עזר לו. הוא לא נכנס לגן עדן, כי תירוץ לא מצילים מעונש.

וכן מצינו בפרשתנו (בראשית ד', ח'-ט') אצל קין: "ויאמר קין אל הבל אחיו, יהיה בהיותם בשדה ויקם קין אל הבל אחיו והרגהו: ויאמר ה' אל קין אי הבל אחיך, ויאמר לא ידעתי השומר אחי אנכי".

ובמדרש תנחומא (בראשית ט') מובא דבר מבהיל על הרעיון. וז"ל: "כיון שאמר לו הקב"ה 'אי הבל אחיך', אמר לו: 'לא ידעתי, השומר אחי אנכי?!' אתה הוא שומר כל הבריות ואתה מבקשו מידי?"

משל למה הדבר דומה, לגנב שגנב כלים בלילה ולא נתפש. לבוקר תפשו השוער. אמר לו: 'למה גנבת את הכלים?' אמר לו: 'אני גנב ולא הנחתי אומנתי, אבל אתה – אומנתך לשמור בשער, למה הנחת אומנתך? ועכשיו אתה אומר לי כך?'

גם קין כך אמר, אני הרגתי אותו כי בראת בי יצר הרע, אתה שומר את הכל, והנחת אותו לי להרגו. אתה הוא שהרגתו. שנקראת 'אנכי', שאילו קבלת קרבני כמותו, לא הייתי מתקנא בו".

מבהיל על הרעיון. כאשר אין לקין את מי להאשים בחטאו, שהרי רק הוא והבל קיימים בעולם. הוא מאשים את הקב"ה עצמו... העיקר שלא לקחת אחריות על מעשיו.

ואכן כך הוא טבעו של אדם, במקום לפשפש במעשיו ולקבל על עצמו תשובה, הוא מנסה למצוא אשמים. ('בקוראי שמו'. מהגאון רבי מאיר קסלר) כשה' שאל אותו מדוע חטא? השיב – אתה הרבש"ע אשם, אתה נתת לי אשה שהאכילה אותי איסורים...

מה שצריך להבין – מהי האמירה שה' אומר לו 'איכה? וכי לא ידע היכן הוא מתחבא?'

'בעל התניא' הגיע לכלא בעקבות מלשינות על שהעביר כספים לרשות העותומנית – הטורקית, כשהעביר כספים לכוללות שבירושלים שהייתה בשליטת הטורקים, להם הייתה מלחמה עם רוסיה. הוא הואשם במרידה במלכות.

בכלא הוא פגש חוקר שהיה יהודי מומר. היהודי שהיה בעבר שומר תורה ומצוות, רצה להקשות קושיה שכביכול בגללה הוא סטה מהדרך. וכך אמר: "אדם הראשון אחרי החטא התחבא. הקב"ה פונה אליו ואומר לו: 'איכה?' וכפי שנאמר (בראשית ג', ט'): 'ויקרא ה' אלקים אל האדם ויאמר לו איכה?'"

"אני שואל", אמר המומר, "וכי הקב"ה לא יודע היכן הוא אדם הראשון? ומדוע הוא שואל איכה?"

'בעל התניא' שהבין כי קושיה זו משמשת עבורו כתירוץ, השיב ואמר לו: "כאשר הקב"ה בא לאדם ואמר לו: 'מדוע אכלת מעץ הדעת?' משיב הוא ואומר: 'האישה אשר נתת עמדי'. הוא מאשים את האישה. וכשבא אל האישה ושואל אותה: 'מדוע אכלת מעץ הדעת?' מה היא משיבה? היא מאשימה את הנחש ואומרת: 'הנחש השיאני'. אומר הקב"ה לאדם: 'די עם האשמות! תפסיק לומר בגלל זה ובגלל זה! איכה?! איה האישיות שלך?! איפה המחויבות שלך?! על ידי האשמות לא ניצלים.

[גירסה נוספת: ענה הרבי: "פירוש הפסוק הוא שבכל זמן קורא ה' לכל אדם, ואומר לו: 'איכה? היכן אתה בעולם?' לכל אדם נתנו ימים ושנים ספורים, במטרה שבכל יום ובכל שנה יעשה האדם את רצון ה' ויטיב לזולתו. 'ועל כן התבונן: היכן אתה בעולמך? כמה שנים עברו עליך, ומה עשית באותן הימים והשנים? למשל אתה חיית כך וכך שנים (הרבי נקב בגילוי המדויק של השואל) מה עשית בהם? האם סייעת למישהו?]

מספרים כי בזכות תשובתו של 'בעל התניא', חזר אותו חוקר מומר בתשובה. ולא רק כלפי בני אדם מופנות האשמות. מי שרוצה לצאת זכאי מכל כשלונות החיים ימצא בין האשמים גם את מי שמיטיב לו כל ימי חייו, ואשר הוא חב לו את כל מה שיש בו. וכפי שמסבירים את הפסוקים הבאים, המתארים את עם ה' שמורד בה' וטופל האשמותיו עליו. וכפי שנאמר בפרשת וילך (דברים ל"א, ט"ז-י"ז): "ויאמר ה' אל משה הנך שוכב עם אבותיך וקם העם הזה וזנה אחרי אלהי נכר הארץ... וחרה אפי בו ביום ההוא ועזבתים והסתרתני פני מהם והיה לאכול, ומצאוהו רעות רבות וצרות, ואמר ביום ההוא הלא על כי אין אלקי בקרבי מצאוני הרעות האלה". ביאור הרש"י הירש בפירושו על החומש, מציע רבי שמשון רפאל הירש זצ"ל הסבר מעניין אודות האיש הישראלי שנוטה מדרך התורה ומבקש לתלות זאת באחרים ולהסיר מעצמו כל אחריות. "אותו חוטא אינו אומר: 'הלא על אשר עזבתי את אלקי ועל אשר את הרע בעיני עשיתי'. אלא מה הוא אומר? 'על כי אין

אלקי בקרבי מצאוני הרעות האלה'. הוא תולה את אסונו בשינוי דרכי ה', ולא בכך שהוא עצמו שינה את דרכו הטובה... למרות טטאותיו, עודנו סבור שהוא זכאי לקרוא לה' אלקיו. וה' שהבטיח לו הגנה וסיוע כנגד הגויים, שוב איננו מקיים את הבטחתו ואיננו נוהג עמו כאלקיו, ואלמלא כן לא היו צרות אלה פוגעות בו. כסבור הוא שהוא זכאי להאשים את ה'. הוא שוכח להאשים את עצמו, הוא שוכח לחזור אל הסיבות שבגללן ה' איננו מתגלה עוד כאלקיו".

הבה נחזור לענין שפתחנו בו, שאלנו הלבנה הרי צדקה בטענתה שאי אפשר לשני מלכים בכתר אחד, ומדוע נגזר עליה להתמעט? התשובה היא – משום שרצונה היה שאם אי אפשר לשני מלכים להשתמש בכתר אחד, היא מבקשת שהשמש תהיה קטנה, שהשני יתקן את עצמו – לא אני. אומר לה הקב"ה: 'אם את טוענת: אי אפשר לשני מלכים בכתר אחד, לכי ומעטי את עצמך. כי לעולם אסור לדרוש מהשני לשנות את עצמו כדי שאני לא אשנה את עצמי'.

ומנין שדרישת הלבנה היתה שהשמש תיעשה קטנה? משום שבגמרא (חולין פ:) מפורש שאחרי שהקב"ה אמר ללבנה: "לכי ומעטי את עצמך", אמרה לפניו: "הואיל ואמרת לפניך דבר הגון – אמעיט את עצמי?" משמע שהיא לא התכוונה בדבריה שהיא תהיה קטנה אלא כוונתה היתה שהשני יהיה קטן. אמר לה הקב"ה: 'אם יש לך דרישות – רק מעצמך! אין לדרוש מהשני להיות קטן, אפילו למען היושר והצדק'.

והרי גם השמש יכולה היתה לטעון שאי אפשר לשני מלכים בכתר אחד. הרי זו לא טענה שקשה לטעון אותה, אם כן מדוע באמת לא טענה כך השמש? משום שהיא ידעה שאם היא טענה טענה זו, זה רק כדי שהלבנה תהיה קטנה. וכיון שהיא לא היתה מוכנה להיות קטנה היא לא תדרוש זאת מאחריים. היה עדיף לשמש לסבול ולהשתמש בכתר אחד ולא לרצות שהלבנה תשתנה ולכן היא שתקה.

הלבנה לעומתה, טענה טענה נכונה, רק שבתוך המחשבה שלה היא דרשה שהשמש תהיה קטנה, ולכן, עד היום נשארה הלבנה במיעוטה.

פעם שאלו את הגאון ר' זאב וולף מזיטומיר זצ"ל, כיצד אמרו חז"ל (ברכות ז ע"א): "צדיק טוב לו – צדיק בן צדיק. צדיק רע לו – צדיק בן רשע". והרי אנו רואים אחרת? השיב ר' זאב וולף: "כשבאים ייסורים לצדיק בן צדיק, הרי הוא עמל לעמוד על הגורמים שבעבורם באו הייסורים, וכשהוא מתייגע הריהו מוצא ומתקן את הצריך תיקון – נמצא שהייסורים טובים לו. לעומת זאת, כשהייסורים פוקדים את הצדיק בנו של הרשע, מיד הוא מייחסם לאי צדקת אביו, וממילא אינו מתייגע לתקן את חטאיו. מכיוון שכך, אינו מוצא מה היתה מטרת הייסורים ולכן רע לו.

כיון שאביו אשם – שהיה מעיר אותו בברוטליות ובכפייה וזה גרם לו למשקעים. אמר לו המשגיח – הרי מתישהו אתה תאלץ להתחיל לקום בזמן, כשתחתן, תעבוד, יהיה לך כולל וכו', אז עד כמה זמן הנך חושב לסחוב עם התירוץ הזה? לא כדאי להתחיל להתפטר ממנו כבר עכשיו?

ויברא אלקים את האדם בצלמו (א, כז). מובא בס' 'אריה שאג' האדם בנוי מארבעה יסודות: אש, רוח, מים ועפר. בין היסודות הללו יש דברים המנוגדים זה לזה כגון אש ומים – האש מאדה ומכלה את המים, ואילו המים מכבים את האש. אך הקב"ה ברוב חכמתו עשה ביניהם שלום כדי שיוכלו לשמש יחדיו.

הראיתם פעם אש ומים מתקיימים יחד? הרי המים מכבים את האש, והאש מאדה את המים. אלא שבעת שהמים מכוסים בסיר, המים רותחים והאש ממשיכה ודולקת, כלומר הסיר עושה שלום בין המים לאש, ומאפשר להם קיום משותף.

מבאר ה"אור החיים" הקדוש (ויקרא כב יב) כי כך הוא גם האדם. וזו לשונו הטהורה: "אין הרוח עומד בגשם בלא אמצעיות הנפש", כלומר הנשמה אינה מוצאת מקום בגוף החומרי, בלי הנפש שמצעת בין הרוח והגוף. הנפש היא כמו הסיר שמפריד בין הגוף לנשמה, כן הנשמה לבדה אינה יכולה להימצא בגוף גס וחומרי. ולשם כך באה הנפש הבהמית שמפרידה כמו הסיר, בין הנשמה לגוף וממזגת ביניהם, פלאי פלאות.

הנשמה האצילית, הנשמה האדירה, המורגלת בתפנוקיה הרוחניים, נשלחת לחיות יחדיו עם גוף שללא נשמה כמוהו כבשר נבלה. ולתוך הגוף העכור הזה מכניסים נשמה גבוהה, על מנת שיחיו ביחד.

כיצד יתכן הדבר? כולם מרגישים את הנשמה! גם אלו שאינם שומרי תורה ומצוות, חשים משהו מרומם בשבת, בשבת כולם מרגישים את הנשמה. שאלתי פעם קבוצת בעלי תשובה, מה היה הזמן הקשה ביותר עבורם, אצל כולם המענה היה מוצאי שבת. למה דווקא מוצאי שבת? כי כשהנשמה היתרה של שבת עוזבת, אופפת את האדם תחושת שיממון. רוב עם ישראל מרגישים בליל פסח התרוממות רוח, כל אחד לפי דרגתו. ומי שמרגישה היא הנשמה הטהורה.

זה מה שאנו מכנים 'אורות'. הקב"ה מאיר עלינו מאורו. וככל שגובר האור כך מתעצמת תחושת ההתעלות והרוממות.

הקב"ה מצידו משפיע מאורו על כולם. אבל למרות זאת אחד מרגיש יותר ומשנהו פחות. והדבר תלוי באדם עצמו. אדם שעובד על עצמו ומזכך את עצמו, זוכה ומקבל אורות בהירים וזכים. וככל שיפתח את לבו, יקיים מצוות ומעשים טובים וייעשה בית קיבול, כך הוא ירגיש את עוצמת האור. אבל אם חס ושלום הוא לא יסיר את מחיצת העוונות, כיצד יחדור אליו האור? ישנה דרך להזדככות מוחלטת ומאירה – וזו תשובה מאהבה. על ידי תשובה זו הופכים זדונות לזכויות, ובבת אחת מגיע שפע של אור שהתקבל מכל העוונות שנהפכו לזכויות. לכן אלעזר בן דורדיא, שעשה תשובה מאהבה, הפך תוך שעה קלה לרבי'.

ההבדל בין אדם לבהמה הוא הבחירה. מהי בחירה? איך מגדירים בחירה? נבאר זאת על פי משל. כאשר יש בבית עוזרת שעושה עבודה נפלאה, כולם מעריכים ומשבחים אותה! הבית נקי ומצוחצח. הכביסה מכוססת, מעומלנת, מגוהצת ומונחת יפה במקומה. האוכל מתובל לפי טעמים של בני הבית, ומוגש בסבר פנים יפות... מי לא יעריך עוזרת כזו?

מדוע אם כן אין מי שמעריך את מכוונת הכביסה. היודעים אתם מה המכונה עושה עבורנו? כדי להבין זאת עלינו לתאר כיצד נראה יום כביסה של פעם, לפני עידן מכוונת הכביסה. באותם ימים כדי לכבס היה צורך להשרות את הבגדים בדודי מים, רותחים שעמדו על גבי הפרימוס. לאחר מכן היו מוציאים את הבגדים בעזרת מלקחיים, וסוחטים אותם באופן ידני. בשלב מאוחר יותר הומצאה מכונה בעלת שני גלגלי גומי, שביניהם היו סוחטים את הבגדים. זה כבר היה נחשב כלוקסוס.

ואילו היום מכניסים את כל הכביסה למכונה, לוחצים על כפתור המכוון בדיוק את מידת הסחיטה. הכל מותאם כפי הצורך. לאחר שהמכונה מסיימת את פעולתה, מכניסים את הבגדים למייבש. שוב לחיצה על הכפתור, והכביסה יבשה ומוכנה. והנה ראו זה פלא! על אף שהמכונה כה מקלה עלינו וכה 'טורחת' עבורנו, מעולם לא ראינו אדם העומד ומודה למכונה על כל עמלה. וזאת משום שלמכונה אין בחירה, מכונה אינה יכולה לסרב, מכונה חייבת להיות ממושמעת לבעליה.

זהו גדר החילוק בין אדם לבהמה. בעל חיים הוא כמו מכונה ביחס לאדם. הוא פועל על פי אינסטינקטים ועושה כל מה שעולה על רוחו. עקרונות ניתן לאלף חתול שיתייצב על שתי רגליו, לבוש מחלצות, ויחזיק מגש נושא משקאות וכוסות. אבל חתול נשאר חתול. כאשר הוא יראה לנגד עיניו עכבר, הוא ישליך הכל ארצה, ויצא לצוד את טרפו. גם אם המאלף יבטיח לו: "זו שמפניה יקרה, אל תגרום לי נזק כזה, מחר תקבל חמישים עכברים!". זה לא יעזור, כי החתול אינו מסוגל לשנות את טבעו כי החתול נשאר חתול – נטול יכולת בחירה.

רק לאדם יש בחירה, ובכך מתבטאת מעלתו על פני הבהמה בניגוד לבהמה, כאשר עומדות לפני האדם שתי אפשרויות, הוא מסוגל לבחור בטוב או ברע. ועל כך אכן מגיעה לו הערכה, כאשר הוא בוחר בטוב ולא ברע. סימן ההיכר המבדיל בין האדם לבהמה הוא הבלמים. לבהמה אין בלמים, בהמה שרוצה משהו אינה יכולה להשתוות. היא תובעת הכל כאן ועכשיו. לעומת זאת לאדם יש בלמים, גם אם 'בא לו' לעשות דברים לא טובים, הוא מסוגל להתאפק, כיון שהוא יודע שהוא עתיד לשלם על כך מחיר בעולם הבא ואפילו בעולם הזה. אדם שאין לו בלמים ואין הוא מסוגל להתאפק, הוא אדם כפייתי. אדם אינו מסוגל להגיד 'לא', כמוהו כבהמה. לעומת זאת מי שמתגבר על נטיותיו הטבעיות והחומריות, ראוי לכינוי 'אדם'. וככל שהוא קונה לעצמו

את כח ההתגברות ולומד להגיד 'לא' לתאוותיו, כך מתעצמת מעלת האדם שבו.

באחד הימים נסעתי עם אחד מידידי להתרים יהודי עשיר. בתחילה סברנו כי הוא גר בשכונת הר נוף בירושלים, אך לאחר חצי שעה של חיפושים התברר לנו, כי רחוב זה נמצא בכלל בשכונת רחביה. האם בזבזנו לשווא חצי שעה יקרה? האם נסענו סתם? לא נסענו סתם.

נהג המונית עמו נסענו היה יהודי כבן חמישים. לאור הזמן שבו שהינו יחדיו ברכב, הוא נפתח וסיפר כי אשתו חרדית לכל דבר. אבל הוא אינו רוצה לחיות בלי סיגריות, ומשום כך הוא מעשן גם בשבת, רחמנא ליצלן! וזה מה שגורם לו לעבור גם על כל המצוות.

הוריתי לו לעצור את הרכב, והסברתי לו כי ההבדל בין האדם לבהמה זה הבלמים. "כמה שיש לך יותר בלמים כך אתה יותר בן אדם. ואם אין לך בלמים ואינך מסוגל לא לעשן בשבת, אתה יודע מה אתה? אתה בהמה! אתה בהמה". את המילים האחרונות הוצאתי מפי בשאגה, וצפיתי לתגובה קשה. אך לפתע פתאום הוא חיבק ונישק אותי. "כבוד הרב, אתה לא יודע מה עשית לי, מהיום אני לא בהמה, מהיום אני בן אדם! לאשתי יש היום יום הולדת, אני מתכוון לנסוע עכשיו הביתה, ולומר לה: נולד לך בעל חדש, מהיום אני לא מחלל יותר שבת, מהיום אני רוצה להיות בן אדם".

רק למי שיכול להתגבר על יצריו ישנה צורת אדם אמיתי. כאשר אדם מתחיל להתגבר על דבר מה פעם אחת, פעמיים או שלוש פעמים, פניו מתחילים להאיר. הגוף שלו מאיר והופך מחומר לצורה, ונשמתו מאירה עליו.

ויברא אלהים את האדם (א, כז). יש לעיין דבכל מעשי הבריאה עד עתה נאמר לשון ויעש, כדכתיב ויעש אלהים את הרקיע ויעש אלהים את שני המאורות הגדולים ויעש אלהים את חית הארץ, מלבד האדם והתנינים שאף בהם נאמר ויברא אלהים את התנינים הגדולים, וצ"ב במה נחלקו האדם והתנינים שנאמר בהם לשון 'ויברא'. ויש לבאר ע"פ המבואר בדברי הגר"א בריש ספר 'אדרת אליהו', דלשון בריאה הוא על בריאת יש מאין להורות על חידוש הדבר, ולשון עשייה הוא על תיקון הדבר להורות על השלמתו ותיקונו של הדבר שכבר נעשה, ולכן אצל כל הנבראים נאמר לשון 'ויעש' שכבר נבראו בשלמותם והגיעו עתה לידי תכליתם. אמנם לגבי התנינים נאמר לשון 'ויברא', שהרי מבואר ברש"י שבראם זכר ונקיבה והרג את הנקבה ומלחה לצדיקים לעתיד לבוא, ונמצא שעדיין לא הגיעו לידי תכליתם ושלמותם לכן נאמר בהם לשון 'ויברא', וכמו"כ לגבי האדם נאמר לשון 'ויברא', כי גם האדם נברא חסר ביצה"ר וצריך להשלים את עצמו, ולכן נאמר בו לשון 'ויברא' ולא לשון 'ויעש', לומר שעדיין לא הגיע לידי תכליתו ושלמותו, עד שישלים את עצמו ויגיע לידי תכליתו. (רבי דוד כהן שליט"א)

ונה נתתי לכם את כל עשב זרע זרע וגו' לכם יהיה לאכלה (א, כט). שנינו בגמ' (סנהדרין נט, א) אמר רב יהודה אמר רב אדם הראשון לא הותר לו בשר לאכילה דכתיב לכם יהיה לאכלה ולכל חית הארץ ולא חיות הארץ לכם וכשבאו ב"נ התיר להם וכו', והיינו דאכילת בשר נאסרה על אדם הראשון וכבר תמחו (ראה כלי חמדה כאן ועוד) לפי כל זה, היאך הקריב אדם הראשון שור פר לקרבן (כדאיתא בע"ז ח, א), הא מתנאי הקרבן שיהיה 'ממשקה ישראל למנחה' והיינו שיהיה בו היתר אכילה, ואדה"ר שבשר היה אסור עליו כיצד נתקיים בקרבנו דין זה. ויש לתרץ דיסוד איסור אכילת בשר לאדה"ר הינו איסור גזל, והיינו דרק עשב וירק ניתן לו לאכילה ובשר לא ואין כאן איסור בבשר בחפצא, ולא מיבעיא למש"כ תוס' (סנהדרין נו, ב) דרק להמית ע"מ לאכול נאסר לו אבל מתה מאליה הותר לו בשרה, אלא אפילו למש"כ בכסף משנה (פ"ט ממלכים ה"א) בשיטת הרמב"ם דאף בשר המתה נאסר עליו, עדיין י"ל דאין כאן 'מאכלות האסורות' אלא דאין בבשר היתר אכילה משום שהוא גזל, אמנם דין דמשקה ישראל לא בא אלא למעט כשהבהמה אינה ראויה לאכילה מצד עצמותה מצד איסור שחייל בה, אבל הכא שאין כאן פסול בעצם הבשר אלא שאם יאכלה יעבור איסור באכילתה, אין בכך פסול. (פוריים משלחן גבוה)

ויאמר אלקים הנה נתתי לכם את כל עשב זרע זרע וכו' ואת כל העץ אשר בו פרי עץ וכו' לכם יהיה לאכלה. ולכל חית הארץ וכו' את כל ירק עשב לאכלה

ויהי כן (א, כט-ל) ומה שנה הכתוב דבר זה, שכבר נאמר בבריאת היום השלישי, שאמר אלקים תדשא הארץ דשא עשב מזרע זרע עץ פרי וכו', וכבר נברא ונעשה כן, ומהי אמירה זו שבכאן ומהו 'ויהי כן' שנשנה שנית, אלא הוא המאמר העשירי מתוך עשרה המאמרות שנבראו בהם העולם, ואף כי היו עשבים זרעים ועצים אשר לא היו עדיין מוכנים לאכילה כמזון אדם וחי, והוצרכה אמירה מיוחדת כדי שיהיה כח בפירות להזין את האדם ולסעדו, וכן כח בעשבים שיוזנו מהם בעלי החיים. (אדרת-אליהו)

כיון שמאמר זה הוא מתוך מאמרות שנברא בהם העולם, על כן חתם הכתוב ואמר 'ויהי כן', כדרך שחתם בכל עשרה המאמרות, ומתוך ביאור זה נבין דברי הכתוב (דברים ח, ג), 'כי לא על הלחם לבדו יחיה האדם כי על כל מוצא פי ה' יחיה האדם', היינו בלחם עצמו לא ניתן כח של חיות, ואף לאחר שנברא לא היה בו כח לזון את האדם, אלא כאשר נתחדש מאמר ה' ומוצא פיו ליצוק תוכן מזון וחיות אלי זרעים ועשבים, אז הוא שניתן בהם כח המזון נמצא איפוא כי מוצא פי ה' הוא המחיה ומזין את האדם. (רבי אהרון קוטלר)

ויהי ערב ויהי בוקר יום השישי (א, לא). 'השישי' ה' יתירה למה לי מלמד שהתנה הקב"ה עם מעשה בראשית, ואמר להם אם ישראל מקבלין את התורה מוטב ואם לאו אני מחזיר אתכם לתהו ובהו (שבת פח, א). והיאך התנה הקב"ה עם מעשה בראשית, והרי כבר נעשה ונברא הכל ואנן בעינן תנאי קודם למעשה, ברם הרי המקרא אומר בסמוך ויכל אלקים ביום השביעי ופירש"י שם באת שבת באת מנוחה ונשלם המלאכה, וכן הוא אומר (בזוה"ק ח"ב פ"ח) כל שיתא יומא ביומא שביעא תליא, נמצא כי אל נשלמה המלאכה ולא נחשבת עשויה עד יום השבת ושפיר ניתן לעשות תנאי קודם שבאה שבת, ונחשב תנאי קודם למעשה.

(ובזה יתפרש הא דביצה (טז, א) דמקשינן למה נענשים גוים, ומתרצי שהקב"ה הודיעם את השבת, ופירש"י שם דהרי הם נענשים על כל התורה והמצוות, ולפ"ז צ"ע התשובה שהיא רק על השבת, אלא כונת הגמ' בקושיה דאיך יענשו והרי סבורים המה שתנאי שהתנה הקב"ה לקיום המצוות הוה מעשה קודם לתנאי ולא חייל ולא דא משני שהודיעם ענין השבת ושפיר הוה תנאי קודם למעשה ויש להענישם על כל התורה והמצוות). (פנים יפות)

אנו יכולים להיות שותף במעשה בראשית. בפרשתינו כתיב ויכולו השמים (ב, א) ובגמרא (שבת קיט, ב) אמר רב המנונא כל המתפלל בערב שבת ואומר ויכולו מעלה עליו הכתוב כאילו נעשה שותף להקדוש ברוך הוא במעשה בראשית שנאמר ויכולו אל תקרי ויכולו אלא ויכלו אמר רבי אלעזר מניין שהדיבור כמעשה שנאמר בדבר ה' שמים נעשו. ידוע דהרה"ק ר' שלומק"ה זוועה"לר אם היו מזכירים חולה אצלו היה פועל במקוה, והנה אם הוא לא ענה אחרי המקוה הבינו שזה המצב מאוד קשה, ופעם היה אחד שהזכיר את נוות ביתו שפקדה ל"ע מחלה נוראה והנה הרה"ק לא הגיב אחרי המקוה, והלך להגבאי ר' אלי' ראטה, ושאלו מה לעשות, אמר לו הגבאי תבוא לפני קידוש, ואכן הוא בא לפני קידוש ואז פעל לטובה.

והנה היעב"ץ מביא שמברכים את הבנים בליל שבת, והסבירו דהיות והילדים אינם מבינים שבזמן קידוש כל אחד יכול לפעול ישועות רבות, ועל כן מברכים האבות את הבנים, כדי שיחול ברכות על ראשם.

הכנה לשבת הוא בשנים מקרא ואחד תרגום. ונכון להביא כאן את הסיפור שכאשר ביקר פעם הרבי ר' מרדכי'ע בעיר חוסט בישיבתו של הגה"ק בעל ערוגת הבושם ז"ע, שאל ודרש את הבחורים אודות לימודיהם. כאשר נפגש עם בעל ערוגת הבושם, שאלו אם הוא מרוצה מבחורי ישיבתו, ענה לו הרבי ר' מרדכי'ע, אמנם נכון כי הבחורים מופלגים בתורה, אך נראה לי כי יש ביניהם כאלה שאינם בכלל יראי ד', ופני הערוגת הבושם נתחווירו לשמוע מפי אותו צדיק כדברים האלה, שאל הערוגת הבושם מדוע יגיד הרבי כן, ענה הרבי ר' מרדכי'ע, כי ראיתי ביניהם כמה מהם שאינם מעבירים את הפרשה שנים מקרא ואחד תרגום. חקר הערוגת הבושם את אמת הדבר, ואכן נתברר לו כי כן הוא, שישנם בין בחורי ישיבתו שאינם מעבירים הפרשה שנים מקרא ואחד תרגום מחמת היותם טרודים בהכנותיהם לבחינה שערך להם אשר התקיימה תמיד ביום שישי. מאז והלאה התחיל ה'ערוגת הבושם' להשיג

שתלמידיו יעבירו הפרשה שנים מקרא אחד תרגום. ויש שדרשו מתלמידיהם שילמדו חומש ורש"י בכל שבוע וכתב בספר דברי יצחק (אות ג'), ששמע בשם הגה"ק רבי שר שלום זללה"ה מבעלזא, שמי שלומד וגומר בכל שבוע ושבע פירושי רש"י על התורה, אזי הוא מובטח שבעלמא דקשוט יהיה על כל פנים במתיבתא דרש"י ז"ל, בגם שיש מתיבתות יותר גבוהים עליונים, אבל על כל פנים לא יהיה נדחה ממתיבתא דרש"י ז"ל.

וידוע מהבחור שלא היה יכול להירגע, אחרי התאונה של ישיבת פרעשבורג שנסעו למירון ונהרגו ג' בחורים, ואחרי זמן הגיע הבחור לחלומו, ואמר לו שהוא יושב בהיכלו של רש"י כי למד בכל שבוע חומש ורש"י.

בעבודת עבודה (טאהש) מובא בשם ה"אור שלמים" יהודי שקוצץ צפרניו לפני חצות ומעביר סדרה לפני חצות מובטח שלא יכשל בעבירות חמורות באותו השבוע.

ותוצא הארץ דשא עשב מזריע זרע למינהו, ועץ עושה פרי אשר זרעו בו למינהו (א, יב). לעתים קרובות היה רבי נתן צבי פינקל מוכיח את תלמידיו להזהר בענייני ממונות בכל חומר הדין, לפי עומק ההלכה. בתקופה מסויימת השתרש נוהג, שעם הופעת ר' נתן צבי בשיבה לשאת שיחה מוסרית, היתה מתחילה ריצה בין התלמידים כדי לתפוס מקום סמוך לארון הקודש. ר' נתן צבי היה מוכיחם על כך ומקדים לפני שיחתו דברי ביקורת.

הוא היה גם מעיר לתלמידים על אשר הם דוחקים איש את רעהו, ונמצא לפעמים כשאחד גובר שהוא דוחק את הזולת ונוטל את מקומו. צדיק משול לעץ שיש לו שורשים, ואילו רשע משול לעשב בלי שורשים. ר' נתן צבי היה מוכיח מהאילנות שכשנבראו במעשה בראשית לא יצאו בערבוביה, אלא כל אילן גדל במקומו, מרוחק מחברו, כדי לא להכנס בגבול השני. והעשבים נשאו מהם קל וחומר לעצמם ומה אילנות שאין דרכן לצאת בעירבוביה שהרי גדולים הם וענפיהם מרובים, ואין ראויים לגדול רצופים ותכופים כי אם מפוזרים, אמר הקדוש ברוך הוא "למינהו", שיצא כל אילן בעצמו בריחוק מחברו שיהא לו היכר, אנו שרבים אנו ודרכינו לצאת תכופין ומעורבבים, ואם לא יזהר כל עשב לצאת לבד הרי אין אנו ניכרין זה מזה, על אחת כמה וכמה, מיד כל אחד ואחד יצא למינו. פתח שר העולם ואמר "יהי כבוד ד' לעולם, ישמח ד' במעשיו" שכולם הזירים במצוותיו (חולין ס', א' וברש"י). סיים ר' נתן צבי על אחת כמה וכמה שעלינו ללמוד קל וחומר מהעשבים ולא לדחוק איש את רעהו.

מובא בנחמד למראה ותוצא הארץ דשא עשב מזריע וגו' (א, יב). וברש"י אף על פי שלא נאמר למינהו בדשאים בציווייהו, שמעו שנצטוו אילנות על כך, ונשאו קל וחומר בעצמן. וב"אמרי נועם" בסוף הפרשה מביא על הפסוק בתהילים (כג) "בנאות דשא יריבצני על מי מנוחות ינהלני", יש לומר בדרך הלצה על דרך דאיתא בספרים לפרש הנוסח ועל מנוחתם יקדישו את שמך, היינו על ידי זה שהאדם מקבל על עצמו בכל פעם למסור נפשו על קדושת השם ב"ה, על ידי זה ניצול שלא יצטרך להיות בפועל, ולא לבוא לידי נסיון, כי די מה שמצייר במחשבתו, וזהו על מנוחתם יקדישו את שמך, על ידי קבלת קדושת השם יש לו מנוחה מאויביו ומכל רע. והנה מצינו אמרם ז"ל (פסחים נג:): על חנניא מישאל ועזרי'ה אשר למדו קל וחומר מצפרדע ועל ידי זה מסרו נפשם על קדושת שמו, הרי אשר על ידי מידת קל וחומר קבלו על עצמם למסור על קדושת השם, והראשונים שלמדו מידת קל וחומר היו הדשאים שלמדו קל וחומר מאילנות להוציא למינהו כמו שפירש רש"י ז"ל, וזהו "בנאות דשא יריבצני" היינו ללמוד קל וחומר כמו הדשאים, ועל ידי זה יבוא לידי קידוש השם, אך לא על ידי נסיון בפועל ממש חלילה, רק "על מי מנוחות ינהלנו" שיהיה לנו מנוחה מכל אויב ושונא, רק די בקבלה לבד.

מובא באז ידבר ותוצא הארץ וגו', ועץ עושה פרי וגו', וירא אלוקים כי טוב (א, יב). כתב הרה"ח ר' דוד אשר זליג ארליך זצ"ל, לכאורה קשה מדוע נכתב וירא אלוקים כי טוב והלא האדמה חטאה ולא עשתה כפי שנצטויה, דהלא הוציאה עץ עושה פרי ולא עץ פרי, אלא מכאן ראייה שאם הכלל הוא טוב, אזי אפילו שהפרטים אינם טובים ומושלמים, אפשר לומר על זה "כי טוב", וזה לימוד זכות על איש ישראל, שאם בכללו הוא טוב, אף על פי שהפרטים אינם כל כך טובים, מכל מקום אפשר לומר עליו כי טוב.

והוסיף בנו הרה"ג ר' יצחק אריה שליט"א דיש לבאר לפי זה מה שאומרים בסליחות לעשרה בטבת "רבה רעתם כעץ עושה פרי", שכמו ששם אף שהיה חטא נאמר על העץ כי טוב, אותו דבר אף שרבה רעתם, מכל מקום בכללם אינם חוטאים ואפשר לומר עליהם כי טוב.

ויתן אותם אלוקים ברקיע השמים להאיר על הארץ. בברכת הלבנה אנו אומרים על המאורות: השמש והירח: "ששים ושמים לעשות רצון קונם" שואל הרב הלר: מי אמר שזה נכון אולי הם לא שמחים מזה שכל בוקר השמש צריכה לזרוח והירח מתמעט וגדל כל חודש?! לפי מה הגיעו חז"ל למסקנה הזו ועוד קבעו זאת בברכת הלבנה האין זו ברכה לבטלה?! תשובה תובן על פי משל: כיצד נדע האם עובד שמח להגיע לעבודה? מאוד פשוט נראה מתי הוא מגיע בבוקר ומתי הוא עוזב את מקום העבודה? עובד שמח יגיע בכל בוקר בזמן ובדיוק לתפוס את העמדה עליה הוא מופקד כמו כן לא ימיש ממקומו עד לסיום תפקידו. לעומתו, עובד ממורמר מגיע באיחור אם בכלל ואף משתדל "לברוח" בטרם הסתיימה המשמרת שלו... הוא ימצא מגוון תירוצים המצדיקים את האיחור ומגוון רעיונות המכריחים אותו לצאת מוקדם... כן הוא הנמשל: חז"ל הגיעו למסקנה מאד פשוטה הם התבוננו בשמש והירח וראו: "שלא ישנו את תפקידם" וממילא הגיעו למסקנה שהם: "ששים ושמים לעשות רצון קונם"... כך אנו יכולים לבחון את עצמנו כמה אנחנו שמחים בעשיית המצוות ובעבודת ה' שלנו? האם על כל צעד ושעל אנו מחפשים סיבה למה לא לקיים את המצווה או מחפשים איך להתחייב במצווה....

והיו לאותות ולמועדים ולימים ושנים (א, יד). וכתב רש"י "ולמועדים" על שם העתיד, שעתידים ישראל להצטוות על המועדות והם נמנים למוולד הלבנה. מובא בקב ונקי בספר יוסיפון (פרק לח) כתב שהעיר "יריחו" נקראת "עיר הירח", כי מולד הירח נראה ביריחו לפני שנראה במקומות אחרים, ולכן העדים הנאמנים אשר היו באים להעיד על ראיית הירח היו באים מיריחו, כי כל מי שהגיע להעיד מהעיר יריחו לא נמצאת בעדותו סיבת מבוכה ושגגה, משא"כ בשאר המקומות היו פעמים שוגגים בעדותם ונבוכים.

ועוד כתב שם שיריחו נקראת גם "עיר הריח", כי במקום ההוא צומח אילן אפרסמון הנקרא "בלסא"ם" אשר ממנו יצא השמן הטוב הנקרא שמן אפרסמון, והעץ הזה לא נראה מעולם במקום אחר כי אם ביריחו ורבים מלכים ממלכי הארץ וגם מלכי מצרים לקחו מנטעי העץ ונסו לטעת מהם בארצם במקומות רבים ולא סבל העץ את טבע הארץ כי יבש, והיה העץ ביריחו עד חורבן בית שני, וכאשר נחרב בית המקדש השני נעתק העץ מיריחו אל מצרים ואל מקומות אחרים במקום ידוע והיה שם עד היום הזה, וגם עודנו מעט ביריחו. (הביאו רש"י ברכות מג. ד"ה שמן ארצינו).

יהי מאורות ברקיע השמים... והיו לאותות ולמועדים ולימים ושנים (א, יד). שני תפקידים היו למאורות ברקיע השמים: האחד, לקביעת הזמנים, להבדיל בין היום והלילה – אותות למועדים, ימים ושנים. והשני, להאיר על הארץ. הגאון רבי שמחה וסרמן זצ"ל מעיר את תשומת לבנו, שהתפקיד הראשון של קביעת הזמנים חשוב יותר מתפקיד ההארה על הארץ, שהרי התורה הקדימה אותו. ועוד, למדים זאת מדבר רש"י שכתב עה"פ "והיו למאורות ברקיע השמים": 'עוד זאת ישמשו שיאירו לעולם', משמע, שהוא תפקיד משני ביחס לתפקיד המרכזי – קביעת הזמנים והמועדים.

"ללמדנו" – אמר רבי שמחה – "כמה חשוב להקפיד על שמירת הזמנים והעיתים, לקיים כל מצוה בזמן המדויק, זמן תפילה וזמן קריאת שמע, כניסת שבת ויציאת שבת. וגם לנצל את הזמן כראוי, לא לכלותו ולאבדו".

בערוב ימיו של הגאון רבי שלום שברדון זצ"ל, גופו כבר היה תשוש ומיוסר. בוקר אחד ניסו בני ביתו להעיר אותו לתפילה שחרית, אך הוא ישן שינה עמוקה, כיאה למי שעבר אירוע מוחי קשה.

"משכתי בשמיכה שלו" – מספר נכדו – "קראתי באזניו בקול גדול: 'סבא! סבא! צריך כבר לקום!', אך דבר לא הועיל. מידי פעם הוא פקח את עיניו אבל העייפות הכריעה אותו, הוא נרדם שוב ושוב.

לאחר כמה ניסיונות נכנסה בתו אל החדר ואמרה: 'אני אראה לכם איך מעירים את אבא שלי'. היא ניגשה אליו וקראה בקול: 'אבא! זמן קריאת שמע! עוד כמה דקות סוף זמן קריאת שמע'.

"מיד, כאילו זה הניסיון הראשון להעירו, פתח רבי שלום את עיניו לרווחה, הסיט מעליו את השמיכה התיישב על מיטתו כנשון נחש, כאילו לא היה זקן, כאילו לא עבר אירוע מוחי, וקרא בחרדה תוך כדי שהוא מביט בשעון: 'אוי! אוי! למה לא אמרו לי? הלא בעוד כמה דקות סוף זמן קריאת שמע'. 'רק כאשר הרגיעו אותו בני הבית, ואמרו לו שיש עוד די זמן ואפשר עוד להספיק לקרוא קריאת שמע, נרגע, ונגש מיד לקיים המצווה בשמחה".

פעם נכנס הגאון רבי יהודה זאב סגל זצ"ל, ראש ישיבת מנצ'סטר, לחדר בפנימיה של הישיבה. הוא ראה בחור ישן, ולמרות שהיה זה כמה דקות לפני סוף זמן קריאת שמע, הוא החליט שלא להעיר את הבחור. בשעה אחת עשרה נכנס הבחור לישיבה, ראש הישיבה קרא לו ואמר לו: "יש לך לב חזק".

הבחור התיישב במקומו, וניסה להבין מה רצה ראש הישיבה בדבריו, האם זו היתה מחמאה או שמא נזיפה? לאחר כמה רגעים החליט הבחור כי תורה היא, ולימוד היא צריכה! הוא ניגש לראש הישיבה ושאל אותו למה התכוון בדבריו?

ענה לו רבי יהודה זאב: "כשהייתי בחדר שלך וראיתי אותך ישן שנת ישרים, חמש דקות לפני סוף זמן קריאת שמע, חשבתי שכאשר תתעורר ותראה כי עבר הזמן, בוודאי תתעלף! והנה אני רואה שהכל עבר בשלום, והגעתי לבית המדרש כרגיל, אין זה אלא שיש לך לב חזק!..."

מובא בפתוחי חותם ויאמר אלוקים יהי מאורות ברקיע השמים להבדיל בין היום ובין הלילה והיו לאותות ולמועדים ולימים ושנים והיו למאורות וגו' ויעש אלוקים את שני המאורות הגולים וגו' (א, יד - טז). אפשר לרמוז בפסוקים אלה על התפילות, בהקדים מה שכתב רבינו האר"י ז"ל דתפילת שחרית אינה דומה לשל מנחה ושל מנחה אינה דומה לשל ערבית. ותפילות היום אינן דומות לשל מחר וכן על זה הדרך, ותפילות של חול אינן דומות לשל שבת. ושל שבת אינן דומות לשל ימים טובים, וכן של ראש השנה ויום הכיפורים, ומצינו דעיקר קיום העולם הוא על התפילה, משום דתפילה במקום קרבן. וכל קיום העליונים והתחתונים הוא על התפילה, דהתפילה הם אורות, לפי שהם מאירות למעלה, ועוד מאורות אותיות אמרות לפי שהם אמרות ד' אמרות טהורות, ופעולתם תלויה באמירה, וזהו "ויאמר אלוקים יהי מאורות" הם התפילות ברקיע השמים דהתפילות בוקעים הרקיע ועולות וזהו "ברקיע השמים" דהיינו עולות לשמים, להבדיל בין היום ובין הלילה דבתפילה הוי הבדלה בין היום והלילה דבתפילת השחר אנו מברכים יוצר אור ובתפילת ערבית אנו מברכים מעריב ערבים, והיו לאותות ולמועדים. בא לרמוז כמו שכתבנו דהתפילות אינם דומות זו לזו. וזהו "והיו לאותות", אותות הם השבתות, דהשבת נקראת "אות" שנאמר (שמות לא, יז) "אות היא לעולם". "ולמועדים" כמשמען, ולימים הם ימי השנה שאין תפילת יום דומה לחבירו ושנים הם ראשי שנים שתפילות ראש השנה גם כן משונים. והיו למאורות ברקיע השמים דהיינו שהתפילות הם שעושים אורות בעולמות עליונים ועל ידם יורד שפע בכל העולמות, ומאירים גם כן בארץ התחתונה וזהו להאיר על הארץ, "ויעש אלוקים את שני המאורות הגדולים" הם, תפילת שחרית ותפילת ערבית, וקראם גדולים לפי שבשניהם יש קריאת שמע שהיא מן התורה לאפוקי תפילת מנחה שאין בה קריאת שמע. ולפי טעם זה קראם מתחילה שניהם גדולים וחזר וקראם אחד גדול ואחד קטן, משום דלגבי תפילת המנחה נקראים שניהם גדולים משום דבשניהם יש קריאת שמע, ומנחה לא יש בה קריאת שמע, אבל לגבי שניהם תפילת שחרית גדולה משל ערבית. לפיכך גבי שניהם חזר וקרא לתפילת שחרית המאור הגדול לממשלת היום, ולתפילת ערבית המאור הקטן לממשלת הלילה, ואת הכוכבים היא תפילת מנחה דתיבת הכוכבים גימטריא מנחה, ומאחר שאין בה קריאת שמע שהיא מדאורייתא לפיכך רמזה בכוכבים שהם גרועים מן השמש והירח.

"יהי מאורות ברקיע השמים". ביום הרביעי ברא הקב"ה את המאורות כשהמאור הגדול הוא בעצם השמש. הנה כמה נתונים: השמש ידועה גם

בשם "חמה", מרחק ממוצע מכדור הארץ - 147,500,000 ק"מ (31 דקות במהירות האור) הטמפרטורה על פני השמש היא 5,700 מעלות קלווין ואילו במרכז היא מגיעה לכ 15.7 - מיליון מעלות. קוטר השמש הוא 1,300,000 קילומטר ונפחה גדול פי יותר ממיליון מנפח כדור הארץ.

מסתה גדולה ממסת כדור הארץ פי 300,000 בקירוב, והיא עשויה בעיקר ממימן - 74%, והליום - 24%. היא מכילה גם חמצן, פחמן, חנקן, ניאון, ברזל, צורן, מגנזיום, גופרית ויסודות אחרים בשיעורים קטנים יחסית.

שואל האדמו"ר מסדיגורה: הייתכן! ממתי גוף התאורה בחדר גדול פי מאות אלפים מגודל החדר עצמו! והוא משיב במתק שפתיים: העולם נברא עבור נשמות ישראל. אומנם כדור הארץ קטן והאדם קטן עוד יותר ביחס אליו. אבל נשמתו של יהודי גדולה עשרת מונים מכל הכוכבים גם יחד! כל שמי מרום וכוכביהם קטנים הם ואפסיים ביחס לגודל נשמתו של יהודי אחד ויחיד! ובדין נוצרו מאורות בגודל כזה לשירותו... כמה הדברים מחייבים...

הגמרא מספרת (חולין ס ע"ב) שהשמש והירח נבראו זהים בגדלם, שנאמר: "ויעש אלקים את שני המאורות הגדלים" (בראשית א, טז) [ובאר הגר"א, שבכל מקום שנאמר שני, הכונה שהם זהים, כמו שאמרו (יומא סב ע"א) ששערי יום הכפורים יהיו שוים במראה בקומה ובדמים, שכתוב בהם שלוש פעמים "שני". והוא הדין בשתי צפרי המצורע (נגעים פי"ד מ"ה) מדכתיב "שתי צפרים חיות טהרות" (ויקרא יד, ד). אף כאן, "את שני המארת", ששנים בגדלם.] טענה הלבנה שאי אפשר לשני מלכים להשתמש בכתר אחד, אמר לה הקדוש ברוך הוא: לך ומעטי את עצמך. אמרה הואיל ואמרת דבר הגון אמעט עצמי? אמר הקדוש ברוך הוא, הביאו עלי כפרה כביכול שמעטתי את הירח. כל הענין היא מסתרי תורה. ולא"י הקדוש אריכות גדולה בהסברו, ואין לנו עסק בנסתרות. אבל הואיל והענין לא כתוב בזהר הקדוש, ב"מדרש הנעלם", אלא בגמרא, וחובה על כל יהודי ללמוד, יש בו לקח גם בפשטות הבנתו אף אם לא נשיג סודו. ובפשוטו, הענין כלו מקשה - אם הלבנה אמרה דבר הגון, מדוע מיעטה הקדוש ברוך הוא? ואם אין ממש בטענתה, מדוע להתחסם לדבריה, ועוד לשאת אשמה כביכול, "הביאו עלי כפרה"!

אבל, הבה נתבונן - הלא גם בתחלה, כשנבראו שנים בגדלם, היתה השמש מאור עצמי יוקד זוהר, והלבנה מקבלת אורה מהשמש [והראיה, שגם לעתיד לבוא, כשתמלא פגימת הלבנה. יהיה "אור הלבנה כאור החמה - ואור החמה יהיה שבעתים כאור שבעת הימים" (ישעיה ל, כו)]. ואיך זה עלה בדעתה שיש כאן שני מלכים, והיא הראויה לכתר?! ברם, דבר גדול אמרה הלבנה, וטענה חזקה בפיא! שהיא אמרו (ויקרא רבה לד, ח), שיותר משבעל הבית עושה עם העני, העני עושה עם בעל הבית. שהרי רות אומרת: "ושם האיש אשר עשיתי עמו היום, בעז" (רות ב, יט), הרבה פעולות וטובות עשיתי עמו היום בשביל פרוסה שנתן לי - בעל הבית נתן פרוסה, וזוכה בעולם הבא. מי נתן יותר למי? כיון שכך, טענה הלבנה, אמנם השמש נותנת ואני המקבלת אבל המקבל עושה עם הנותן יותר משהנותן עושה עם המקבל! וזו טענה נכונה וצודקת. דבר הגון אמרה. כך הוא לפי האמת - אבל למקבל אסור לחשב כך! המקבל צריך להוקיר את הנותן ולחוש כלפיו הכרת טובה. ואם טענה כך, כפיות טובה כאן - ולכי ומעטי את עצמך! אל תעשי את החשבונות של הנותן, מעטי עצמך ותני לו את הכתר! בגמרא (יבמות סג ע"א) סיפרו, שאשתו של רבי היא היתה מצערתו.

למרות זאת, בכל עת היה קונה עבורה דברים, מביא לה מתנות. תמה רב, רבינו: הלא משביעה אותך מרורים! ענהו: דינו שמגדלות בנינו, ומצילות אותנו מן החטא. "מצילות אותנו מן החטא", ניחא. אבל "מגדלות בנינו" - וכי בניו הם, ולא בניה?!

והואיל ובניה הם, טורחת היא בגדולם מפני טבעה האמהי! והתשובה, יסודית: בחובת הכרת הטוב, אין זה עסקך מדוע הלה עושה זאת. אתה נהנה, חובה עליך להכיר טובה! וכפיות טובה זו כבר מוזכרת בפרשתינו - אדה"ר שנתבע על האכילה מעה"ד טען - האשה אשר נתת עמדי וגו' אומרים חז"ל - כאן כפר בטובה! זהו ששנינו: "אורח טוב מה הוא אומר, כמה טרחות טרח בעל הבית בשבילי. כמה בשר הביא לפני. כמה יין הביא לפני, כמה גלוסקאות הביא לפני, וכל מה שטרח לא טרח אלא בשבילי. אבל אורח רע מה הוא

אומר, מה טרח טרח בעל בית זה, פת אחת אכלתי, חתיכה אחת אכלתי, כוס אחת שתיתי.

כל טרח שטרח בעל בית זה לא טרח אלא בשביל אשתו ובניו (ברכות נח ע"א). מי מהם צודק? ודאי שהאורח הרע! אבל כפוי טובה הוא, אינו בן אדם! כי בענין הכרת הטוב אין זה ענין מדוע טרח. כל מעיניך, במה שקבלת! זכורני, כשלמדנו בישיבה קבלנו פרוטות בהן שלמנו ארוחותינו בבית ישישה אחת. יום אחד אמרה לנו: "אתם יודעים שאתם מקבלים כאן אכל בחינם!" תמהנו, הלא אנו משלמים בפרוטותינו הדלות! ענתה לעומתנו: "גם אני מקבלת מכם כסף בחנם!" מה רצתה לומר? אך זאת שעליכם להודות לי, ועלי להודות לכם – זה המבט של הכרת הטוב!

הכרת הטוב נצרכת מאד בבית שיכיר אדם טובה לאשתו על כל אשר משתדלת בעבורו, ולא יזכור רק החסרונות, וכן האשה עבור הבעל, וכן הילדים להורים, ועובד לבוס, והבוס לעובד וכעז"ד. האדם באופן טבעי מעונין להסיר זאת מעליו ולכן הוא אומר תמיד – זה לא טובה, הוא חייב לי זאת! זה מגיע לי! הבעל חייב לפרנס, האשה חייבת לסדר ולארגן את הבית ולגדל הילדים, הבוס חייב לשלם לי העובד חייב לעבוד והוא בא בשביל המשכורת וכו'. לא זה קו ההשקפה התורני הנכון. התורה דורשת שנכיר טובה גם למי שעשה זאת מטעמינו הוא, בשורה התחתונה – לי יצא תועלת מכך, ועלי להכיר טובה!

אנו מבקשים מהקדוש ברוך הוא שיעניק לנו כל טוב, לפיכך חובה עלינו לדעת מה התנאי לעשיית טובה. לדעת למי הקב"ה מוכן הוא לגמול טובה חנם ולמי אינו מוכן. והדברים מבארים בפרשתנו: "וכל שיח השדה טרם יהיה בארץ וכל עשב השדה טרם יצמח, כי לא המטיר ה' אלקים על הארץ, ואדם אין לעבוד את האדמה" (ב, ה), פרש רש"י: למה לא צמחו, "כי לא המטיר". ומה טעם לא המטיר, לפי ש"אדם אין לעבד את האדמה" ואין מכיר בטובתם של גשמים. וכשבא אדם וידע שהם צורך לעולם, התפלל עליהם וירדו, וצמחו האילנות והדשאים. ההבנה השגורה ברש"י. שהגשמים תלויים בתפלה, והמתניו שיבוא האדם ויתפלל עליהם. אבל לא זה מה שכתוב ברש"י!

כתוב ברש"י: "ואדם אין לעבוד את האדמה", ואין מכיר בטובתם של גשמים. ופרש המהר"ל ("גור אריה", שם): ואסור לעשות טובה למי שאינו מכיר בטובה. "וכשבא אדם וידע שהם צורך לעולם, התפלל עליהם וירדו". שאם לא היה מתפלל עליהם מכל שכן שלא היה נותן המטר. שהרי האדם מכיר בטובתם ובכל זאת אינו מתפלל עליהם, אם כן הוא כפוי טובה, והוא יותר גרוע ממי שאינו מכיר בטובת המטר! [ומצינו (תוספות עבודה זרה ה ע"א) שמי שאינו מבקש כדי שלא יצטרך להודות כשקבל, הוא כפוי טובה]. בנינו לבין הקדוש ברוך הוא יש כעין הסכם, "חלוקת עבודה": "לה' הישועה, על עמך ברכתך סלה" (תהלים ג, ט). ה' משפיע כל טוב. ומה עלינו לעשות? לברכו ולהודות לו, להכיר בטובה (אלשיך)

והשל"ה הקדוש פרש, שכאשר יודעים שלה' הישועה, ומכירים בטובתו, יוצרים נכונות במרום להמשיך ולהעניק ולהשפיע: "על עמך ברכתך סלה", לעולם. וכך פרש את הכתוב: "יודו לה' חסדו", כשמודים על חסד אחד, באה התעוררות להשפיע השפעות רבות, "ונפלאותיו לבני אדם" [תהלים קז, ח]. והחיד"א פרש בכך: "הודו לה' כי טוב", כשמורים לו על טובו, על ידי כך ממשיכים "כי לעולם חסדו" (תהלים קיח, א), ועל ידי "שירו לה' ברכו שמו", משפעת טובה תמידית ו"בשרו מיום ליום ישועתו" (תהלים צו, ב). ורבנו יונה ("שערי תשובה" שער ג' אות יז) מנה זכירת חסדי הבורא יתברך עלינו במצות עשה, שנאמר: "וזכרת את כל הדרך אשר הוליכך ה' אלוך זה ארבעים שנה במדבר... ויאכילך את המן שמלתך לא בלתה מעליך ורגלך לא בצקה" (דברים ח, ב-ד) ודוד אמר: "ויתבוננו חסדי ה'" (תהלים קז, מג), תאמר: "כי חסדך לנגד עיני" (תהלים כו, ג).

וכתב בעל ספר "חרדים" (ט, פג): ומזה [ממצות וזכרת את כל הדרך אשר הוליכך ה' אלוך במדבר] נלמד מקל וחומר: אם נצטוו לזכור לדורות החסדים שעשה עמנו תמיד, הן לכלל ישראל, כמו שאומרים "לולי ה' שהיה לנו בקום עלינו אדם אזי חיים בלעונו" (תהלים קכד, ב-ג), וכן חייב כל אדם לזכור החסדים שגמלו ה' יתברך מעת שיצרו בבטן אמו. ואז יכנע לפניו ויבוש,

וישוב בתשובה שלמה. אם כך, מקימים בזה מצות עשה, ומשיגים בכך תוספת טובה וברכה.

ובנוסף, הרי התפלה מקובלת ביותר בשעת מצוה (רבנו בחיי עימות יט, ג). וכשאנו זוכרים החסדים שנעשו עמנו עד כה, תקובל תפילתנו שימשיכו ויגברו!

באנטוורפן מתגורר יהודי ששהיתי אתו בסביר, בזמנים הקשים. בכל פעם שאני עולה לפקוד את מעונו, הוא מקדם פני בבקשה: "רבי יעקב. אל תדבר על סיביר!" טוב, רצונו הוא כבודו וכל מה שאומר לי בעל הבית אני עושה, חוץ מצא. אבל האמת, איני מבין. אדרבה, וזכרת את כל הדרך", כמה חסדים ליוו אותנו, נאך נחלצנו בסוף, ויצאנו מצרה לרוחה. למה לא להזכיר ולהודות בלא הרף!

ועל מה יש להודות? על מה לא! אנשים מודים על הדברים הגדולים, על ההצלחות ברוחניות ובגשמיות. ושוכחים, שהדברים הגדולים באמת הם הנראים כפשוטים. הכליות פועלות, והלב, והראות. ברוך השם שאינו מבינים לאשורם דברי הגמרא (שבת יא ע"א) כל חולי ולא חולי מעים, כל כאב ולא כאב לב, כל מחוש ולא מחוש ראש, כל רעה ולא אשה רעה.

יעקב אבינו, באחרית ימיו, מוקף בבניו, שבטי יה, בכבוד והערצה, נושא תודה לה'. על מה? "האלוקים הרועה אותי מעודי עד היום הזה". הרועה, דואג למרעה: ה' שזן אותי (בראשית מח, טו ובתרגום) בראש ובראשונה, תודה על האוכל! מי חושב על כך? "כמה יגיעות יגע אדם הראשון עד שמצא פת לאכול: חרש, זרע, וקצר, ועמר, ודש, וזרה, וברר, וטחן, והרקיד, ולש, ואפה, ואני משכים ומוצא כל אלו מתקנים לפני!" (ברכות נח ע"א). כבר חישוב ומצאו שארבעים ושנים אנשים עבדו עבור הלחם שלי – ומי מדבר על השמש שזרחה עבורו, והגשמים שירדו למענו, והאדמה שנתנה לשדה, ועל הטרקטור שפילח רגביה, ובית החרושת שיצר אותו, והאנשים שעובדים בו – הלא הכל בכלל: "חייב אדם לומר בשבילי נברא העולם" (סנהדרין לז ע"א). הכל בכלל: "אורח טוב מהו אומר, כמה טרחות טרח בעל הבית בשבילי. כמה בשר הביא לפני כמה יין הביא לפני כמה גלוסקאות הביא לפני, וכל מה שטרח לא טרח אלא בשבילי!" (ברכות נח ע"א). הלא לכן תקנו לנו לברך "יוצר אור", להרגיש שהשמש זורחת עבורי, ועלי להודות עליה. "רוקע הארץ על המים", כדי שאני אעמוד על קרקע מצקה – "כל מה שטרח בעל הבית לא טרח אלא בשבילי!" מישוהו שאל אותי, מהו שנהגו – בחוץ לארץ (יעוין ב"משנה ברורה" קכח, ט) לומר לכהנים "יישר כח" בירידתם מן הדוכן. הלא בסך הכל קיימו מצוותם.

השאלה קוממה אותי: ואם מצוותם היא, מה זה עסקך? קבלת ברכה, עליך להודות! אז הודינו לקדוש ברוך הוא על "הדור נאה זיו העולם", על החיים והבריאות, המזון והלבוש ועל קורת הגג. על המשפחה ועל החברה, על מוסדות הלמוד ועל האפשרות ללמד, על אין ספור הפרטים שבכל אלו ועל עוד ועוד? – כי אם לא, חלילה, "אסור לעשות טובה למי שאינו מכיר בטובה" ואם אכן כן, מוכן עבורנו אוצר גדוש של מתנת חנם, המצפה למכירי הטובה!

מובא בעדות ביהוסף ויעש אלוקים את שני המאורות הגדולים את המאור הגדול וגו', ואת המאור הקטן וגו' (א, טז). בגמרא (חולין ס:), איתא, כתיב "ויעש אלוקים את שני המאורות הגדולים", וכתב "את המאור הגדול ואת המאור הקטן", אמרה ירח לפני הקדוש ברוך הוא רבונו של עולם אפשר לשני מלכים שישתמשו בכתר אחד, אמר לה הקדוש ברוך הוא לכי ומעטי את עצמך וכו' [ועוד איתא התם דרצה הקדוש ברוך הוא להפיס דעתה] חזייה דלא מיתבא דעתה, אמר הקדוש ברוך הוא, הביאו כפרה עלי על שמיעטתי את הירח [והיינו שעיר דראש חודש]. והנה גיסי הגאון בעל מחבר "נור הקדוש" זלה"ה מקשה ד' קושיות. א. איך ברא הקדוש ברוך הוא ב' מלכים בכתר אחד לכתחילה. ב. מדוע המעיט את הלבנה, דילמא היתה בקשת הלבנה שיהגידל את החמה ולא ביקשה בפחיתותה. ג. מה חטאו ישראל דיביאו כפרה, והרי אנו לא חטאנו בזה. ד. מדוע לעתיד יבוטל שעיר של ראש חודש. ואמינא אנא על פי דברי רש"י (בראשית א, ד) "וירא אלוקים את האור כי טוב ויבדל", אף בזה אנו צריכים לדברי אגדה, ראהו שאינו כדאי להשתמש בו רשעים והבדילו לצדיקים לעתיד לבוא [נמצא שבגלל הרשעים נגנז האור]. ופירשו כל המפרשים שזה הוא אור החמה כדכתיב (ישעיה ל, כו) "ואור החמה יהיה שבעתיים כאור שבעת הימים", לפי זה נסתלקו כל

הקושיות, דלכתחילה ברא הקדוש ברוך הוא את החמה שבעתיים ולא היו בכתר אחד [והשווה אחר שנגזז מאור החמה כנ"ל], לכן כששאלה הלבנה היה דעתה למעט את החמה, דלהגדיל אי אפשר [שאינן אנו ראויים לכך כנ"ל, ועל כרחק כוונתה למעט את אור החמה], לכן אמר הקדוש ברוך הוא לכי ומעטי את עצמך. ודבר זה בא על ידי רשעי ישראל, שאם ראויים היינו מתחילה לכך אז לא בא הקטרוג של לבנה מתחילה [דאז היה אור החמה שבעתיים כנ"ל, ולא היה מקום לומר אי אפשר לשני מלכים שישתמשו בכתר אחד], לכן הביאו עלי כפרה, שאני ואתם נצטרף יחד להביא קרבן שעיר של ראש חודש. אבל לעתיד לבוא יהיה הנדחה חוזר ונראה ויהיה השמש שבעתיים, אז יבוא הלבנה למכון שבתה על מקומה הראשון כדכתיב (שם) "והיה אור הלבנה כאור החמה", לכן יבוטל שעיר של ראש חודש כאשר מתפללים אנחנו [בסוף קידוש לבנה] שיבוטל הקיטרוג לעתיד לבוא.

מבאר ההר צבי את המאור הגדול לממשלת היום ואת המאור הקטן לממשלת הלילה. (א, טז). בהיות הגר"א מוילנא זצ"ל כבן עשרים, קיבל עליו יסורי גלות, אשר לשם זה נדד והלך מביתו, כיתת את רגליו מעיר לעיר וממדינה למדינה. והנה נקלע לאיזו עיירה קטנה בגרמניא ונכנס לבית הרב דשם, ובהעיפו מבט על הגאון, הרגיש שלפניו אישיות אצילה, בלתי מצויה. הוא ניגש מיד לארון הספרים והוציא משם חומש בראשית, באמרו להגאון, כי כל הספרים הרבים הם בירושה לו מאביו המרא דאתרא, והנה מעל המילים 'את המאור הגדול' רשום בכתב ביד אביו, קא"ס עש"א, ועל המילים 'המאור הקטן' רשומות אותיות, ג"ס עש"א, וסיפר להגאון ששאל כבר ביאור האותיות הללו מאת גדולי עולם ולא מצאו מענה, והוא בטוח כי אביו לא ירשום דברים בטלים בגליון החומש. ענה לו הגאון, כי אביו רצה ליישב קושית הגמרא בחולין (ס:) ר' שמעון בן פזי רמי כתיב "את שני המאורות הגדולים", וכתב "את המאור הגדול וכו' ואת המאור הקטן". ורצה אביך ליישב, על פי מה שאמר ר' יוחנן (בבא מציעא יב:) לא גדול גדול ממש, אלא קטן ואינו סמוך על שולחן אביו זהו גדול, וגדול הסמוך על שולחן אביו זהו קטן. והוא, כי כבר ידוע ההבדל בין אור החמה לאור הירח, שהשמש יש לה אור עצמי, אבל הירח אין לה אור אלא מה שמקבל מאור השמש. וזהו הראשי תיבות שרשם אביו על 'המאור הגדול' קא"ס עש"א קטן ואינו סמוך על שולחן אביו, ולכן קורא לה גדול מפני שהיא אינה סמוכה על שולחן אחרים. ועל תיבת 'הקטן' רשם ג"ס עש"א, והיינו ראשי תיבות, גדול סמוך על שולחן אביו, שאפילו הוא גדול, אם הוא סמוך על שולחן אביו נקרא קטן.

"ויעש אלהים את שני המאורות הגדולים... את המאור הגדול... ואת המאור הקטן" הגמרא במסכת חולין (דף ס:) (מביאה את הדו-שיח בין הלבנה להקב"ה: "רבי שמעון בן פזי רמי, כתיב: 'ויעש אלהים את שני המאורות הגדולים' וכתב: 'את המאור הגדול ואת המאור הקטן'. אמרה ירח לפני הקב"ה: רבש"ע אפשר לשני מלכים שישתמשו בכתר אחד? אמר לה: לכי ומעטי את עצמך. אמרה לפניו רבש"ע הואיל ואמרתי לפניך דבר הגון אמעטי את עצמי? אמר לה לכי ומשול ביום ובלילה אמרה ליה מאי רבותיה דשרגא בטיהרא מאי אהני? אמר לה זיל לימנו בך ישראל ימים ושנים. אמרה ליה: יומא נמי אי אפשר דלא מנו ביה תקופותא, דכתיב 'והיו לאותות ולמועדים ולימים ושנים'? זיל ליקרו צדיקי בשמיך יעקב הקטן שמואל הקטן דוד הקטן חזייה דלא קא מיתבא דעתה, אמר הקב"ה הביאו כפרה עלי שמיעטתי את הירח והיינו דאמר ר"ש בן לקיש: מה נשתנה שעיר של ראש חודש שנאמר בו לה? אמר הקב"ה שעיר זה היא כפרה על שמיעטתי את הירח".

שאלתו של החתם סופר זצ"ל: מה אנחנו קשורים לזה שהקב"ה המיט את הלבנה? ולא זו בלבד אלא שאנו צריכים להביא קורבן חטאת (הבא על חטא) מה עשינו?! הדבר יובן על פי משל: היה שר אחד שהמלך היה חייב לו סכום כסף גדול. אמר המלך לשר: לשם מה שאקח מיסים מהעיר שלך ואשלם לך - גבה אתה את המיסים לעצמך ונשתווה אני ואתה. הלך השר וביקש את התשלומים והבטיחוהו בני העיר להביאם למחר, ולא הביאו. וכך דחוהו לחודש הבא ומחודש לחודש עד שנשתיימה לה השנה... בא השר למלך וביקשו להשיב לו את כספו... על מי המלך כועס? על השר?! בוודאי שלא!!! אלא על בני העיר! שהרי על סמך ההתחייבות שלהם הבטיח לשר את הכסף... כן הוא הנמשל: כשבאה הלבנה להקב"ה ושאלה עד מתי אתה

ממעטי אותי? הבטיח לה ה' עד הגאולה שנאמר: "והיה אור הלבנה כאור החמה ואור החמה יהיה שבעתיים כאור שבעת הימים ביום חבוש ה' את שבר עמו ומחץ מכתו ירפא" (ישעיה ל', כו') שואלת הלבנה: ומתי זה יהיה? אומר לה הקב"ה בני ישראל חוזרים בתשובה ואני מביא גאולה... לכן אמר הקב"ה: "הביאו עלי כפרה" כיוון שאתם אשמים בכך שעדיין לא הגיע המשיח... זוהי אם כן הסיבה שמביאים קרבן חטאת בכל ראש חודש שבגללנו לא הגיעה הגאולה וההתחייבות של הקב"ה טרם מומשה...

ועוף יעופף על הארץ (א, כ). את הסיפור שלפנינו שמע הגאון ר' יצחק שבדרון מפי הצדיק רבי שמואל הומינר זצ"ל. אביו, רבי אברהם זצ"ל, העיד בפניו על אמיתות הסיפור וביקש ממנו להפיצו בישראל, למען ידעו ויכירו הכול את גודל כוחה של תפילה.

דממת הקודש ששררה תדיר בחדר לימודו של גאון הדורות, רבי עקיבא אייגר זיע"א, הופרה בבת אחת לקול חריקתה הפתאומית של דלת הבית הנפתחת. הרב, שהיה בעיצומה של כתיבת אחת מתשובותיו הגאוניות, הרים את עיניו מן הספר, הרפה ידו מן הקולמוס ופנה לראות מי הוא הנכנס. בפתח הבית עמד אדם, מנכבדי הקהילה כשפניו אפורות ממתח ודאגה. הרב הושיבו, הרגיעו ופנה לשמוע את אשר בפיו:

"כבר תקופה ארוכה שאני חש במיחושים שונים", החל היהודי בתיאורו המר, "הלכתי לטובים שברופאים, אולם הללו נלאו מלהבין את הגורם לכאביי. בתקופה האחרונה התגברו מכאוביי ללא נשוא, על כן שמתי פעמיי לעיר הבירה, למרפאתו של רופא מפורסם ביותר. לאחר שעברתי אצל הרופא בדיקה מקיפה, הוא נאלץ לבשר לי כי מחלה אנושה ביותר מקננת בגופי, ולרוב צערו אין הוא מכיר תרופה שעשויה להועיל לה.

'איני יודע עוד כמה זמן נותר לך לחיות', אמר לי הרופא ברחמים, 'אולם בכל מקרה אין מדובר ביותר משבועות ספורים'. שבור ורצוף יצאתי ממרפאתו. קשה היה לי לעכל את הידיעה שנפלה עלי כרעם ביום בהיר, ובעת שעשיתי את דרכי חזרה לביתי, כבר השלמתי בליבי עם העובדה שתוך ימים או שבועות, עומדים בניי הקטנים לצעוד אחר מיטתי בבכי, ללא משען ומשענה. אלא שאז עלו לפני דברי חז"ל במסכת ברכות (י"א): 'אפילו חרב חדה מונחת על צווארו של אדם אל ימנע עצמו מן הרחמים'. החלטתי לפנות לביתו של גדול הדור, אולי יפעל במרומים ישועה עבורי".

"אנא!", סיים האיש את דבריו כשדמעות בעיניו, "יעתיר נא רבנו שאזכה לרפואה שלמה מעל לדרך הטבע, כי קצרה יד הרופאים מלהושיע לי". דבריו של האיש הכאיבו מאוד לליבו הרחום של הרב, "אעתיר בעדך בכל כוחי", הוא אמר, "אך בד בבד אנסה גם להשתדל בדרכי הטבע. כי מי יודע, אולי התרופה לחוליך נמצאת במקום מסויים שטרם הגעת אליו?".

מעודד יצא האיש מן הבית, סמוך ובטוח היה, כי בסייעתא דשמיא יעתיר הרב בעדו בתפילותיו, וימשוך עליו ישועה בברכותיו, ומשמים יסייעו ויחישו לו רפואה ומזור.

עברו כמה ימים שבמהלכם לא הרפה הגאון מלהתפלל ולהשתדל בעד החולה. והנה, בבוקר בהיר נפוצה השמועה המפתיעה, בקרב בני העיר פוזנא, כי במסגרת מסעותיו בחוצות הממלכה - מתעתד המלך לבקר בעירם. השמועה גרמה להתרגשות רבה בקרב התושבים. הרשויות מצידן פתחו במבצע תברואה וזיו שכלל ניקיון וצחצוח רחובות העיר, נטיעת עצים ושיפוץ גינות הנוי. המקהלה המקומית פצחה בסדרת חזרות מהירות, והכול היו דרוכים לקראת הרגע ההיסטורי.

מה רבה הייתה הפליאה כשהבחינו כמה ממתפללי בית הכנסת בגאון ישראל, רבי עקיבא איגר, המתעניין אצל מקורביו על סדרי המסע, על הרכב הפמליה ועל עוד אי אלו עניינים הקשורים בהגעת המלך. "ממתי מתעניין גדול הדור בנושאים שכאלו???" תהו בקול.

איש לא ידע, כי לא החגיגות הן שעניינהו, אלא רצונו העז לסייע לאותו יהודי אומלל. כך, לאחר בירורים נמרצים, הצליח רבי עקיבא איגר לגלות כי רופאו האישי של המלך מתלווה אף הוא למסע. לא היה זה רופא של מה בכך. רופא זה, מלבד חכמתו ומומחיותו הרבה בתורת הרפואה, כרופאו האישי של המלך, היה בעל גישה בלתי מוגבלת לכל ספרי הרפואה, ואל לשכתו הגיעו מידי יום כל חידושי הרפואה שהתחדשו בממלכה. אשר על כן הוא האדם המתאים לשאול את פיו האם קיימת תרופה למחלה הנדירה.

אתא ובא היום הגדול. לקול תרועת חצוצרות נכנסה מרכבתו של המלך בשערי העיר. המונים נדחקו בצידי הרחוב כדי לזכות לשזוף עין בשיירת המרכבות ההדורה, ואולי אף לראות את פני המלך. בינות להמון נדחק רבה של פוזנא, רבי עקיבא אייגר, כשהוא תר בעיניו אחר המרכבה שבתוכה יושב הרופא הדגול. משהבחין בה, מיהר לאותות לרכב כי דבר לו אליו. המרכבה נעצרה, והרב מיהר לעלות עליה.

הרופא הקשיב בהדרת כבוד לרב נשוא הפנים, אולם נאלץ להשיב את פניו ריקם. גם הוא תר רבות אחר תרופה למחלה זו, אולם העלה חרס בידיו. "ואם המלך בכבודו ובעצמו יחלה חלילה במחלה זו?" הפתיע הגאון את הרופא המהולל בשאלה, והרופא שקע בהרהורים. לאחר דקות אחדות התנער מהרהוריו ואמר: "אומר לרב את האמת, קיימת רפואה אחת בדוקה ויעילה למחלה זו, אולם כמעט ואין דרך להשיגה.

בעומק המדבר, מצויה ציפור נדירה ביותר, שבשרה משמש רפואה למחלה זו. אך דא עקא, כי קשה עד מאוד לתופסה: בדרך למקום גידולה אורבות סכנת מוות, וכדי להתגבר עליהן נדרש ליווי של פלוגת חיילים מאומנת. אילו חלילה, זקוק היה המלך לתרופה, בוודאי לא היה חוסך מעצמו כל הוצאה וטירחה עד שהיה משיגה, אך לאדם מן השורה אין כל סיכוי להגיע אל הציפור. לפיכך מתחילה לא ראיתי לנכון לספר לך על רפואה זו."

מנקודת מבטו של גוי, חכם ככל שיהיה, הייתה זו מסקנה נכונה. אולם רבי עקיבא אייגר, באמונתו היוקדת, נשא קל וחומר בעצמו: אם למלך בשר ודם יש אפשרות להשיג את הציפור, על אחת כמה וכמה למלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא.

נפרד הרב מן הרופא בברכה, ומיהר להסתגר בחדרו. ספון בין הכתלים ספוגי התורה והחסד, עמד והתפלל בדמעות שליש לבורא העולם כי יואיל לשלוח רפואה לחולה פלוני בן פלונית. זמן מה לאחר מכן, נשמע לפתע קול חבטה בגג הבית. בני הבית עלו בבהלה אל הגג, ולנגד עיניהם נגלה עוף גדול ומשונה שכמוהו לא ראו מעולם. העוף היה פצוע ונעדר יכולת תעופה. בכוחות משותפים הורידוהו אל הבית.

הרב ששמע על העניין לא היה מופתע. על אף שלא ידע בביורו כי לעוף זה התכוון הרופא, סמוך ובטוח היה בכוחה של תפילה. הוא הורה לבני ביתו לבשל את העוף במרק ולתת ממנו לחולה קמעא קמעא. תוך כמה ימים החל מצבו של החולה להשתפר בהדרגה, וכעבור זמן לא רב שב לאיתנו, ויהי לפלא.

בציוויו של רבי עקיבא אייגר גנזו בני ביתו את נוצות העוף למשמרת, וכעבור כמה שנים כששוב חלף במקום רופאו האישי של המלך, והנוצות הוצגו לפניו, נפער פיו בתדהמה, ואישר שאכן, אלו הן נוצותיו של אותו עוף נדיר. שבו וסיפרו זאת לרב בהתפעלות, אך הרב לא התפעל כלל ועיקר, ואמר: "לא למטרה זו הוריתי לכם לשומרו, כי אם למען ידעו דורותיכם, ויכירו בגודל כוחה של תפילה שנובעת ממעמקי הלב."

פירוש הטור על התורה ויברא אלוקים את התנינים הגדולים (א, כא). כתב הרמב"ן בשביל גודל הנבראים כתב בס' לשון בריאה שהמציאם מאין מבראשית, וכן כתב לאדם בריאה לגודל מעלתו ושכלו. ומה שלא אמר כאן ויהי כן בעבור שלא עמד, שאמר חכמינו ז"ל (בבא בתרא עד) שהרג הקדוש ברוך הוא בת זוגו של לויתן ומלחה לצדיקים לעתיד לבוא.

ביאר כ"ק אדמו"ר מגור שליט"א את התנינים הגדולים (א, כא). ברש"י, ובדברי אגדה הוא לויתן וכן זוגו שבראם זכר ונקבה והרג את הנקבה ומלחה לצדיקים לעתיד לבוא וכו'. כ"ק אדוני אבי מורי ז"ל (לב שמחה) הביא בכתבים בשם ה"חפץ חיים" מאמר יפה, מה היה צריך למלחה לעתיד לבוא, האם לא יהיה מה ליתן אז רק דג ישן כל כך מששת ימי בראשית, רק כי מה שנברא על ידי הקדוש ברוך הוא בעצמו הוא יותר מצד הקדושה. ואפשר הטעם, כי בריאתם היתה קודם החטא, ועל כן יש לה חשיבות שאין בה חטא, ולכן הוא מאכל של לעתיד לבוא.

מובא באבני אזוליעש אלוקים (א, כה) תקנם בצביונם ובקומתן (רש"י). מתחילת בריאתם נבראו כל הברואים בצורה מפותחת ומשולמת. השור נברא הראשון היה מוגמר ושלם כשור מפותח ומשולם שלושם, וכן

שאר הברואים. על ידי כך, מופרכות כל הוכחותיהם של חוקרי הטבע, הטוענים שהעולם קיים למעלה מששת אלפים שנה, מכיוון שמצאובאדמה עצמות יצורי קדם, או מחצבים שונים, אשר לפי חוקיה התפתחות הקיימים כיום בטבע צריכה היתה התפתחותם להמשך מיליונים בשנים, ובכך רוצים הם לסתור את מסורתנו בדבר שנות קיומו של העולם. ברם, טעות גדולה בידם והיא נובעת מכך, שהם מחשבים כלדבר לפי התפתחות הרגילה, בעוד שלאמיתו של דבר הרינבראו הברואים בצורה מפותחת ומושלמת, ואי אפשר לדעתמה היה גודלה של חיה זו או אחרת בעת בריאתה, או מה היוצורתו ומתכונתו של מחצב זה או אחר בעת בריאת האדמה משל למה הדבר דומה, למי שירצה להביא ראיה בקשר לתקופת התפתחותו של תינוק נולד מתקופת התפתחותו במעי אמו, בו בזמן שגלוי וידוע כי לא תתכן כל שייכות בין זה לזה. מכיוון שהתנאים הם אחרים לחלוטין. כך גם אין להשוות את תנאי ההתפתחות אחרי הבריאה עם תנאי ההתפתחות בעת הבריאה.

"ויאמר אלוקים נעשה אדם בצלמנו כדמותנו" ראשונים ואחרונים, במדרש ובשאר המפרשים נתייגעו להבין את לשון התורה 'נעשה אדם' בלשון רבים הרי הקב"ה יחיד ואין יחידות כמוהו בשום פנים והוא לבדו היה הווה ויהיה וא"כ מן הראוי היה לומר 'אעשה אדם' בלשון יחיד ולא בלשון רבים? וראה בפרש"י שפירש שהקב"ה רצה ללמדנו שהגדול צריך להתייעץ עם הקטן ממנו ראה שם.

וכתב בספר 'ישמח משה' פירוש נפלא בהקדם מה שדקדק בספר "העיקרים" מאמר ג פ"ב שביצירת כל בעלי החיים נאמר "ויברא אלוקים כי טוב" ואילו ביצירת האדם שהוא נזר תפארת הבריאה לא נאמר בו 'כי טוב' וכתב לבאר שאצל כל בעלי החיים אין בהם שום שלימות חוץ מעצם מציאותם בעולם נמצא שברגע שנבראו בעולם כבר הושלמה תכלית בריאתם ומציאותם ומשום כך נאמר בהם 'כי טוב' אבל 'האדם' לא בא לידי שלימות בעצם בריאתו ומציאותו בעולם שהרי האדם הוא בעל בחירה והוא צריך לעמול קשה עד שיגיע למדרגת אדם שיהא מותר מן הבהמה ולכן לא כתוב אצלו 'כי טוב' להורות שעדיין לא הגיע לשלימותו אלא מתפקידו לעבוד קשה עד שיגיע למצב שיהא 'כי טוב'.

לפי"ז מפרש בספר 'ישמח משה' מה שאמר הקב"ה 'נעשה אדם' כי תואר 'אדם' מורה על שלימות ומדרגה גבוהה מזו של הבהמה ועל כן לא יתכן לומר 'אעשה אדם' שזה מורה שהקב"ה בורא את האדם שיהיה בשלימות מעצמו ומעצם ברייתו בלא שום עבודה ויגיעה ח"ו. הסיבה שהתורה כתבה 'נעשה אדם' ופנתה בכך אל האדם עצמו בבקשה בוא אני ואתה נעשה אותך לאדם כי ע"י עבודה ויגיעה מתמדת יעזור לו הקב"ה שיוכל להשלים עצמו ולהגיע למדרגת אדם וכדברי חז"ל (קידושין ב"ב) "יצרו של אדם מתחדש עליו בכל יום וכו' ואלמלא הקב"ה עוזרו אין יכול לו" נמצא שהקב"ה יחד עם האדם עושים את האדם לאדם מושלם.

לפי"ז כתב הגר"פ פרידמן דהנה ידוע שכמו שהקב"ה הוא נצחי כך דיבורו הוא נצחי וכמו שמצינו במתן התורה דברים ה' יט "את הדברים האלה דבר ה' אל כל קהלכם... קול גדול ולא יסף" ומפרש בתרגום אונקלוס "קל רב ולא פסק" כלומר אותו קול חוצב להבות אש שהשמיע הקב"ה במתן תורה הוא קול גדול שאינו נפסק אף פעם ובכל זמן ועידן כשיהודי בעולם רוצה לקבל עליו עול תורה הרי הוא יכול לקלוט את אותו קול גדול שהשמיע הקב"ה במתן תורה.

וכן מביא בעל התניא שער היחוד והאמונה פ"א בשם הבעש"ט "הנה כתיב לעולם ה' דברך נצב בשמים ופי' הבעש"ט כי דברך שאמרת יהי רקיע בתוך המים וגו' תיבות ואותיות אלו הן נצבות ועומדות לעולם בתוך רקיע השמים ומלוכשות בתוך כל הרקיעים לעולם להחיותם כדכתיב ודבר אלוקיני יקום לעולם ודבריו חיים וקיימים לעד."

[דברי האריז"ל על הפסוק בפרשתנו [דברים פרק ח ג] ויענך וירעבך ויאכילך את המן אשר לא ידעת ולא ידעון אבותיך למען הודיעך כי לא על הלחם לבדו יחיה האדם כי על כל מוצא פי ה' יחיה האדם: מבאר האריז"ל כיצד היא חיות הנשמה, והרי אין הנשמה נהנית מן המאכל הגשמי, וא"כ מדוע כאשר אין לגוף אוכל גשמי הנשמה פורחת, מה הקשר שלה לאוכל הגשמי? מבאר האריז"ל [הו"ד בנפח"ח עם פי' הקדמות ושערים, ש"ב פ"ו עמ' רנג] כאשר ה'

ברא את העולם הוא במוצא פיו יצרו, ואמר 'תדשא הארץ' והוציאה הארץ דשאים, אמר 'עץ פרי עושה פרי למינהו' והוציאה הארץ פירותיה. בכל פרי יש ניצוץ קדוש המחיהו מאותו דיבור שאמר ה', ואין הדיבור הוא מתבטל, ש'לעולם ה' דברך ניצב בשמים', ואם היה מתבטל ח"ו היה העולם מתבטל. כאשר האדם אוכל גם הנשמה נהנית מן המאכל. הגוף מן החלק החומרי-גשמי, והנשמה מן הניצוץ הרוחני הוא. כשאדם אינו אוכל, אין הנשמה מקבלת את החיות שלה ופורחת מן הגוף. וזה שאמר 'כי לא על הלחם לבדו יהיה האדם' לא על הלחם החומרי גשמי לבדו, שבזה אין די לחיותו, אלא 'על כל מוצא פי ה' יהיה האדם', על הניצוץ הקדוש שהוא מוצא פי ה' בבריאת העולם. ולכן אין כח בד"ת או תפילה להחיות את האדם, שהם בלא גשמיות, ורק הלחם שהוא מורכב מגשמי ורוחני הם מסוגלים להחיות את האדם. [המן לעומת זאת היה כולו רוחני ללא פסולת, ולכן היה כולו נבלע באברים, שחלק הפסולת שבמזון יוצא בהפרשות, וחלק הטוב הופך לדם ומחיה את הגוף. וכן בקרבן היתה האש שורפת חלק הפסולת ונותר בשר הקרבן שהיה נבלע באברים. ולפי"ז נלע"ד (ויתכן שזה גופא נתכוין האריז"ל בדבריו) ברור הקשר בין תחילת הפסוק לסופו, 'ויאכילך את המן אשר לא ידעת וגו' למען הודיעך כי לא על הלחם וגו', כאשר אכלנו המן אז נתוודענו לכך שבעצם המחיה את האדם הוא הניצוץ הקדוש שבמאכל וממילא עיי"ז הודיענו ה' שגם בלחם שאנו אוכלים על כל מוצא פי ה' יהיה האדם].

נמצינו למדים לפי"ז שאותו דיבור שדיבר הקב"ה אל האדם בשעת הבריאה 'נעשה אדם' הוא קול גדול ולא פסק כי בכל עת ובכל זמן מבקש ומתחנן הבורא ית"ש אל האדם 'נעשה אדם' הבה יחד אני ואתה נעשה ונתקן את האדם שבך שתגיע לשלימות ותזכה להיקרא בתואר 'אדם'. על האדם רק לחדד את חושי הרוחניים על מנת לקלוט את ההתעוררות מלמעלה המתחננת ומבקשת 'נעשה אדם'.

המעשה עם ר' צבי ענבל באוטובוס חתול מוכרח להיות חתול, אתה יכול להיות גם בן אדם. דברי א' מגדו"י שאמר שדרוין טען שהאדם בא מן הקוף משום שלא ראה את ר' ישראל מסלנט. לו היה רואה מהי צורת אדם היה מבין שאין כל קשר בינו לקוף. ואני הוספתי שדרוין הסתכל בראי ולכן חשב שהאדם מקורו מן הקוף..

ולפי"ז נבין את שנאמר טוב שם טוב משמן טוב. על האדם שיש לו שם טוב, שעושה רצון קונו, שייך לומר 'טוב'!!!

ישנו מעשה באדם שטעה ביער, ופגש בקוף. אמר לו האדם אתה יודע שאנחנו אחים! כיצד תמה הלה. על פי דרוין! נו, שיהיה, אמר הקוף. מה אני יכול לעזור לך? תעזור לי לצאת מהיער. החל הקוף מוליך אותו והנה לפתע למולם אריה. מיד עזר הקוף לאדם וטפסו על עץ. מקום שאליו האריה לא יכול להגיע. עמד האריה למטה ואמר תשמעו חברה בלי אחד מכם אינני זו מכאן. אין חשש, אמר הקוף לאדם, הוא יתיימש וילך. לאחר זמן החליטו שילכו לישון ואחד ישמור. תישן ראשון אמר האדם לקוף ובעוד שעתים אעיר אותך. הלך הקוף לישון, והאדם נותר לשמור. לאחר חצי שעה הוא חושב לעצמו, הרי האריה יסתפק באחד, והוא קוף ואני אדם. לאחר לבטים הוא נתן בעיטה רצינית לקוף לכיון מטה... הקוף עף בבהלה ולא הצליח להאחז בידיו, אך בזנבו אחז בענף וניצל. הוא חזר למעלה. איזה בושות! חשב האדם לעצמו. הקוף עלה על ענף גבוה ודק יותר, מקום שלא יוכל להגיע אליו האדם, והלך לישון, וגם האדם הלך לישון. לאחר שעתים מעיר הקוף את האדם ואומר לו בוא נלך האריה נרדם. הם הולכים בזריזות עד שהקוף מוציאו מן היער, ומראה לו אתה רואה שם - יש בתים וגרים בני"א, משם תוכל למצוא את דרכך. הודה לו האדם ונפרד ממנו לשלום. לאחר כמה צעדים הוא מרגיש טפיחה על השכם, הוא מסתובב והקוף אומר לו - 'אה, שכחתי לבקש ממך משהו, כשאתה מגיע לשם, אל תספר שאתה אחי' הקוף מתבייש להיות אח של 'חיה' כזו...

ויאמר אלוקים נעשה אדם (א, כו), ביום שישי, כאשר הכל כבר נברא, השמים, הארץ וכל צבאם נכונים היו למלא את תפקידם, רק אז, יצר בורא העולם את האדם - נזר הבריאה. מדוע נשלמה המלאכה רק בהגיע האדם אל העולם. מה הייתה מטרת הבורא ביצורו אדם? התבוננות בבריאה שקדמה ליצירת האדם, תביא אותנו להבנת נושא זה: כל היקום שנברא בששה ימים, פועל על פי חוקים קבועים שאינם משתנים. אלו הם חוקי הטבע, אשר טבע הבורא

בבריאה, ומכוחם היא פועלת. האדמה, המנביטה את הזרעים הנזרעים בה, ומצמיחה אילנות מרהיבים, עושה זאת מכוח אותם חוקים, שטבע בה האלוקים בששת ימי בראשית. בעלי החיים, הן המהזעירים ביותר ועד גדולי הממדים, שוכני המים והמעופפים, כולם מתפקדים על לפי תכונות הקיימות בהם מאז ומעולם. המשותף לכל הנבראים, הוא שהם כפופים לחוקים, ואין להם בחירה ויכולת לשנות את מטרת חייהם. גם המלאכים, משרתי עליון, הם נעדרי בחירה, ופועלים מכוח דרגת הקדושה הטבועה בהם. אין להם אפשרות לסטות משליחותם העליונה. המלאך "גבריאל" אומר לפני הבורא בכל יום: "קדוש, קדוש, קדוש", הוא עושה זאת מכוח דרגת קדושתו, שניתנה לו על ידי בורא העולם, ולא מכח בחירתו. הסדר והיציבות בעולמנו, הם תוצאה ישירה של הנהגה זו. אם הברואים היו פועלים על פי בחירתם, העולם היה חוזר למצב של תוהו ובוהו. שונה מכל הברואים הוא האדם. ניתנה לו בחירה, והוא פועל ומנתב את מסלול חייו על פי בחירתו. הבה נתבונן בדרך שבה נברא האדם. כל הברואים נבראו על ידי דיבורו של ה' (בראשית א, ג-כ"ד): "ויאמר אלוקים יהיה אור - ויהי אור", "ויאמר אלוקים תוצא הארץ נפש חיה", "ויאמר אלוקים יהי מאורות ברקיע השמים", וכן הלאה. לא כך היתה בריאת האדם. בפסוק נאמר (בראשית ב, ז): "וייצר ה' אלוקים את האדם עפר מן האדמה - ויפח באפיו נשמת חיים". גדלותו של האדם מתבטאת בכך שנשמתו נוצרה מנפיחתו של ה' בכבודו ובעצמו. כתוצאה מנפיחה זו עברו תכונות מסוימות מהקב"ה לאדם בזעיר אנפין, בהם אדם מתדמה לבוראו. כשם שהבורא נצחי, כך הנשמה נצחית וחיה לאחר המוות. כשם שהקב"ה יוצר, כך האדם יוצר, באמצעות החכמה שעברה אליו מהבורא.

"הבחירה היא מיידה אלוקית" (הרמב"ן בראשית ב, ט). בורא העולם עושה טוב מרצונו החופשי, ולא מכוח הכרח או חוקיות. גם מעלה זו עברה אל האדם, והוא היחיד בכל העולמות כולם הנקרא 'בוחר'. הוא עושה את הטוב מרצונו ולא מכח חוקי הטבע. האדם נקרא "צלם אלוקים", כיון שיש בו תכונות שבהן הוא דומה לבוראו. בתורת הקבלה מובא שמעשיו הטובים של האדם, מהווים 'נשמה' להחזקת כל העולמות, כולל העולמות העליונים. כפי שהבורא מחיה את כל העולמות, כך גם האדם במעשיו הטובים מחיה את כל העולמות. כתוצאה מכך יורדת ההשפעה מאותם עולמות עליונים אל עולמנו. לאורם של דברים אלו ניתן להבין את תכלית בריאתו של האדם. בהיותו דומה לבורא, הוא משמש כנשמה המחיה את כל העולמות, שנבראו בששת ימי הבריאה. לצורך השגת הבחירה היה צורך לברוא את היצר הרע - אשר יפתה את האדם, וכשיתגבר עליו האדם ויבחר בטוב, יחשב שעשה את הטוב מרצונו. לולא היצר הרע, היה האדם עושה את הטוב מטבעו, ולא הייתה מושגת מטרת בריאתו - שיהיה דומה לבוראו. חז"ל אמרו על הפסוק: "וירא אלוקים את כל אשר עשה, והנה טוב מאד" (בראשית א, ל"א): "טוב מאד - זה היצר הרע". כיצד היצר הרע, ששמו מעיד על מהותו, מכונה "טוב מאד"? הדברים מכוונים למטרה של אותו היצר. היצר הרע נקרא כך, כי משמש הוא כמכשול, כשהמטרה היא להתגבר עליו ולהביא את האדם לבחור בטוב מרצונו, ובכך להתדמות לבוראו. רבים טועים וחושבים כי המושג בחירה חופשית פירושו שהאדם חופשי לעשות ככל העולה על רוחו, בדומה לבחירת בגדים. כשם שכל אחד חופשי לבחור את הבגד הנראה לו, כך הדבר בעולמה של היהדות, כל אחד חופשי לבחור את דרכו בחיים. זוהי טעות. נאמר בתורה (דברים ל', י"ט): "החיים והמוות נתתי לפניך, הברכה והקללה - ובחרת בחיים למען תחיה אתה וזרעך". כאשר הצד השני העומד לבחירה הוא המוות והרע, התבטל לחלוטין המשפט: 'כל אחד חופשי לבחור את דרכו, כפי הנראה לו'. הפסוק מסיים וקובע: "ובחרת בחיים" - רק צד אחד לפניך, ובו תבחר. הביטוי "בחירה חופשית" מתפרש שהאדם הוא היצור היחיד בעולם, שחופשי מחוקי הטבע, שאינו מוכרח במעשיו. לאדם יש רק דרך אחת, והיא עשיית הטוב. אך ההליכה בדרך זו נעשית מבחירתו. בזכות מעלה זו הגבוהה אף מדרגת המלאכים הפועלים על פי מדרגתם ולא מבחירתם, נקרא האדם "נזר הבריאה".

נדמיין לעצמנו רובוט המסוגל להגיש לבעליו כוס קפה על פי טעמו האישי. בעל הבית מקבל את השירות, מחייך אל הרובוט בחום, אומר "תודה רבה", ואף טופח על שכמו המתכתי לאות הערכה. נקל להבין שהתיאור מגוחך. אך אם במקום הרובוט, יבצע האדם אותה פעולה, יהפוך התיאור למציאותי, ואף

למתבקש. ההבדל נעוץ במעלת הבחירה. איש לא יעלה בדעתו להודות לגוש חומר אשר פעולותיו מתוכננות מעצם יצירתו. הוא מוכרח בפעולותיו ואין לו אפשרות לסרב, לכן, אין מקום להודות לו על מה שעשה. לעומת זאת, כאשר האדם בוחר להיטיב עם הזולת, מחייב הדבר הכרת טובה, שכן אין האדם מחוייב לעשות פעולה זו. כשעושה האדם טובה, הוא עושה זאת מרצונו החופשי, ועל כך אנו מודים לו, על שבחר בדרך הנכונה. האדם קיבל מתנה מהבורא, ושמה 'בחירה', שפירושה עשיית טוב מרצונו החופשי. ובבחירתו בטוב זוכה האדם להערכה ושכר מבורא העולם.

מובא בשב שמתנתא בהקדמתו ויאמר אלוקים נעשה אדם (א, כו). בענין בריאת האדם: הנה הנשמה כשהיא עדיין למעלה במקום מחצבתה לפני רדתה לארץ, היא ודאי נהנית מזיו תפארת השכינה, אולם גזרה חכמתו יתברך שמו, להורידה למטה - לארץ, כדי לנסותה בקיום מצותיו ושמירת תורתו, וכאשר אכן ירבה ויצדק במצוות ובמעשים טובים, מתעלית נשמתו לאין ערוך, עד אשר שכשיבוא זמנה תשוב אל האלוקים ביתר עוז וברוב אונים, ומובא בזוהר הקדוש שבהיות הנשמה למעלה היא אינה אלא בבחינת בור, שהוא ריק מצד עצמו, ומתמלא כשאחרים ממלאים אותו, וכשירדת לעולם השפל הזה, ועומלת ומשיגה מה שעליה להשיג, כגזירת חכמתו יתברך שמו, אזי היא בבחינת באר, כי היא כבר כמעין המתגבר ונובעת מעצמה, ויש לה חיות עצמית, ואז השכר שהיא מקבלת איננה מתנת חנים המביישת את מקבלה, אלא בדין היא מקבלת את שכרה על אשר עשתה מעצמה. גם מסר הקדוש ברוך הוא לאדם ביום ברוא אותו, את כל הכוחות של כל הברואים, תחתונים ועליונים ועליוני עליונים, כולם נמסרו בידו אל אשר יחפוץ יטה אותם, אם יצדק ויטיב הרי זוכים גם כל היצורים גדולים כקטנים להתעלות במעלתם, ואם ירשיע במעשיו ח"ו אז ירדו גם הם בדרגתם למטה, וזאת כי רצה הבורא יתברך שלכל הברואים יהיה חיות ע"ז מעשי האדם, כי כל מעשי האדם נחשבים למעשיהם, כי בקרב האדם מצורפים כל הכוחות של הברואים, נמצא שעל ידי מעשי האדם יש לכל הברואים חיות עצמית, והרי הם בבחינת באר הנובע מעצמו. וכן מצינו בדור המבול, שבחטאי האדם וזדונותיו ירדו כל הנבראים, דרי מעלה ודרי מטה למצב כזה, ש"השחית כל בשר את דרכו על הארץ". ואפילו מקצת המלאכים נפלו לארץ והורידו כבודן לעפר בפשעיהם. ולפי זה מובן מה שאמרו חכמינו ז"ל (סנהדרין לח): שבשעה שביקש הקדוש ברוך הוא לברוא את האדם, שאל את המלאכים, רצונכם נעשה אדם בצלמנו, אמרו לפניו: רבונו של עולם, מה מעשיו, א"ל: כך וכך מעשיו, אמרו לפניו: "מה אנוש כי תזכרנו וכן אדם כי תפקדנו וגו'" (תהלים ח, ה), פירוש הדברים, שהקדוש ברוך הוא שאל למלאכים: "נעשה אדם", האם אתם מוכנים לתת לו מחלקכם ומכוחכם, והוא בכח מעשיו יעלה אתכם או חלילה יורידכם, ועל כך הם ענו: "מה אנוש כי תזכרנו וכן אדם כי תפקדנו", על חטאיו, כי אז "ותחסרהו מעט מאלוהים" פירוש, על ידי חטאיו הוא יגרום שהחלק האלקי שבקרב יעזבונו וישבו אליו, ואנחנו נשאר ברעתו וברשעתו נילכד, "תמשילהו במעשי ידך" כי נתת לו הממשלה להטות אותנו לרצונו הרע ולעשות עמנו כחפצו ורצונו, ועל כן לא הסכימו על בריאתו. אולם גזרה חכמתו יתברך כן לברוא את האדם, כדי להחיות את המוני מעלה ודרי מטה בתחיה עצמית, על ידי מעשי האדם, כי בו מצורפים כל כוחות הנבראים, וממילא מעשי האדם נחשבים למעשיהם, וזה עיקר הבריאה.

מובא ליקוטי יהודה (דפוס חדש - תשס"ט) ויאמר אלוקים נעשה אדם (א, כו). אדוני אבי זקני ה"אמרי אמת" זי"ע מגור אמר, מה שכתוב נעשה בלשון רבים, כי כל המידות טובות אינן נולדות בטבע האדם, אלא להיפך, כמו עין טובה שאיננה (עבודה זרה ד). ותעשה אדם כדגי הים, שנמשלו כדגים שכל הגדול מחבירו בולע את חבירו, רק האדם צריך לעבוד ולתקן את מדותיו ולהפכם לטובה, וזה נעשה אדם, כי ד' יתברך בורא את האדם, והאדם עצמו שישתדל לתקן מידותיו ולהפכם לטובה נעשה שותף בבריאה. וכעין זה כתב גם דודי ה"בית ישראל" זי"ע מגור, דלשון נעשה היינו עם האדם בעצמו, שכפי מה שהאדם עצמו יש לו התשוקה והרצון להיות אדם, כן יש לו סיוע מהשמים.

אמר הרה"ק ר' מנחם מנדל מקוצק זי"ע ויאמר אלוקים נעשה אדם (א, כו). אמר ר' סימון, בשעה שבא הקדוש ברוך הוא לברוא את אדם הראשון, חסד אומר יברא שהוא גומל חסדים, ואמת אומר אל יברא שכולו שקרים, צדק אומר יברא שהוא עושה צדקות, שלום אומר אל יברא דכוליה קטטה, מה עשה הקדוש ברוך הוא, נטל את אמת והשליכה לארץ (בראשית רבה ח'). מה התועלת שהשליך רק את ה"אמת" הרי נשאר "שלום", שגם הוא אמר אל יברא. אלא כשמשליכים את האמת ממילא יהיה שלום. שורש המחלוקת הוא שכל אחד לוחם בעד האמת שלו, אבל אם דוחים האמת הצדה, אין על מה לריב, אין מחלוקת, ולשלום אין מה לקטרג.

ויאמר אלוקים נעשה אדם (א, כו). מביא האהל תורה במדרש (בראשית רבה ח, ה) איתא בשעה שבא הקדוש ברוך הוא לברוא את האדם... חסד אמר יברא... ואמת אמר אל יברא שכולו שקרים... צדק אמר יברא... שלום אמר אל יברא שכולו קטטה, מה עשה הקדוש ברוך הוא, נטל אמת והשליכו לארץ עכ"ל המדרש. ולכאורה מה טעם הושלך לארץ רק האמת, והלא גם השלום אמר 'לא יברא'. אלא כאשר הושלך אמת לארץ, הרי נשאר השלום יחיד כנגד שנים החסד והצדק שאמרו יברא, וממילא נשאר רוב מכריע בעד בריאת האדם. אולם נשאלת הקושיא, מה טעם לא השליך הבורא את השלום, שהרי גם אז היה האמת נשאר יחיד כנגד שנים. אלא יש לתרץ, שכנגד האמת אין רוב יכול להכריע כל עיקר, לו גם יטענו ה'צדק וה'חסד', שיש לברוא את האדם מכיון שיעשה חסדים וצדקות, יבוא האמת ויוכיח, כי אפילו החסדים והצדקות עצמם אינם אלא שקר, לפיכך הושלך האמת, ונשאר ה'שלום', הטוען 'שכולו קטטה', שכנגדו אפשר להכריע ברוב של צדק וחסד.

ויעש אלהים (א, כו). תקנם בצביונם ובקומתן (רש"י) מתחילת בריאתם נבראו כל הברואים בצורה מפותחת ומושלמת. השור הנברא הראשון היא מוגמר ושלם כשור מפותח מתמול שלשום, וכן שאר הברואים, האדם נולד כבן עשרים הצמחיה באותו יום הניבה פרות אז כשם שהאדם והצמחיה נולדו כעובדה מוגמרת ובוגרים כך העולם נולד בוגר כבן מיליאדי שנה אין בכך סתירה כלל.

על ידי כך מופרכות כל הוכחותיהם של חוקרי הטבע, הטוענים שהעולם קיים למעלה מששת אלפים שנה, מכיוון שמצאו באדמה עצמות יצורי קדם, או מחצבים שונים, אשר לפי חוקי ההתפתחות הקיימים כיום בטבע צריכה היתה התפתחותם להימשך מליונים בשנים, ובכך רוצים הם לסתור את מסורתנו בדבר שנות קיומו של העולם.

ברם, טעות גדולה בידם והיא נובעת מכך, שהם מחשבים כל דבר לפי התפתחותו הרגילה, בעוד שלאמיתו של דבר הרי נבראו הברואים בצורה מפותחת ומושלמת, ואי אפשר לדעת מה היה גודלה של חיה זו או אחרת בעת בריאתה, או מה היו צורתו ומתכונתו של מחצב זה או אחר בעת בריאת האדמה.

משל למה הדבר דומה, למי שירצה להביא ראיה בקשר לתקופת התפתחותו של תינוק ולד מתקופת התפתחותו במעי אמו, בו בזמן שגלוי וידוע כי לא תתכן כל שייכות בין זה לזה, מכיוון שהתנאים הם אחרים לחלוטין, כך גם אין להשוות את תנאי ההתפתחות אחרי הבריאה עם תנאי ההתפתחות בעת הבריאה.

נעשה אדם (א, כו). מה טעם הושלך לארץ רק ה"אמת" והלא גם ה"שלום": אמר "לא יברא"? ברם, משמשליכים את האמת יש כבר גם הרבה "שלום". אימתי ישנה מחלוקת בין בני אדם? כאשר כל אחד נלחם ונאבק למען ה"אמת", למען כל דבר הנחשב לאמת בעיניו. ואילו כשבני אדם מסיחים דעתם מן האמת, ממילא אין מקום למחלוקת ול"שלום" אין עוד מה לקטרג....

אמר רמ"א פרלמן בשם הגאון ר' יוסף חיים זוננפלד זי"ע ויאמר אלוקים נעשה אדם (א, כו). במדרש (בראשית רבה ח, ה) אמת ושלוש אמרו אל יברא, השליך הקדוש ברוך הוא את האמת ארצה. לכאורה מה חטאה האמת שהושלכה ארצה, אלא היות וכל שקר שאין בו מקצת אמת אין סופו להתקיים, ונמצא קיום כל שקר הוא על ידי מקצת אמת.

אפשר אחר כך להמשיכו שיסכים עם הדברים הרוחניים שהם הנמשל שגם בהם יבין וישיכל איך להתנהג כראוי לעבודת בוראו. וכעין זה הוא ממש דברי הרה"ק מבאדיטשוב, שענין השגת מידת האמת בדברים הרוחניים היא מדריגה גדולה, והיה אפשר שהאדם לא יתעורר לעולם על שהוא מתהלך כשכולו שקר, על כן ברא ד' יתברך שבדברים הגשמיים מתעבים את מי שהולך בשקר, ואין רוצים כלל לסחור עמו ולעמוד עמו בקשר ואפילו לדבר אתו, ועל ידי כן יתעורר לב האדם לעבוד לד' יתברך גם כן לכל הפחות כמו שמסכים שאי אפשר לנהוג כך עם חבירו שהוא רק בשר ודם.

מובא לפי תולדות אדם ויאמר אלוקים נעשה אדם (א, כו). בשעה שבא הקדוש ברוך הוא לברוא אדם הראשון. אמת אמר, אל יברא שכולה שקרים, מה עשה הקדוש ברוך הוא, נטל את אמת והשליכה לארץ, שנאמר (דניאל ח) "ותשלך אמת ארצה" (בראשית רבה). כבר שאלו על הקביעה המוחלטת "שכולו שקרים", וכי אין אמת בעולם. אלא "שכולו שקרים" הכוונה שבתוך האמת עצמה מעורבים שקרים, וקשה מאד לכוון לאמת לאמיתה, גם כשיש רצון עז למצוא אותה, כי אין האמת גלויה ונראית לעין, וגם הגדולים ביותר עלולים לטעות ולאמר על טוב רע ועל רע טוב. מה עשה הקדוש ברוך הוא, "השליכה לארץ" – כלומר כאן בארץ, בעולמנו זה, קובעים מה אמת: אם אנשי אמת, יראי אלוקים וגדולים בתורה, מחליטים שדבר זה הוא אמת – זהו האמת. "כי אמת מארץ תצמח" (תהלים פה). בארץ מחליטים מהי האמת. וזהו שאמר ר' יהושע (בבא מציעא נט) שאין משגיחים בבת קול, כי לא בשמים היא – לא בשמים קובעים את ההלכה מהי אמת, אלא בארץ.

נעשה אדם (א, כו). אמרו חכמינו ז"ל (במ"ר ח, ח) בשעה שהיה משה רבינו כותב את התורה, כיון שהגיע לפסוק הזה, אמר לפניו רבונו של עולם מה אתה נותן פתחון פה למינים (שנאמר נעשה לשון רבים), אמר לו: כתוב, והרצה לטעות יטעה, שכתובה תשובתו בצידו "ויברא אלוקים את האדם בצלמו" (לשון יחיד). ולכאורה מה פשר התשובה. ואמר ר' ישראל, המגיד המפורסם ממינסק משל על כך: לקבלן שתיקן צנורות העיר, ולצורך זה חפר בורות, וכדי למנוע אנשים מסכנת נפילה, העמיד פנסים בכל מקום שיש שם בור. והנה אחד נפל לשם וניזוק, וקבל על הקבלן בפלילים. והקבלן טען, הלא אני קבעתי פנסים דולקים שלא יפול, אין זה אלא מרשלנותו שנפל. והדיין זיכה אותו. הנמשל, הקדוש ברוך הוא רצה ללמד אותנו דרך ארץ וכתב "נעשה" שהגדול נמלך בקטן. ויחד עם זה קבע סימן ברור שלא נטעה. ואם בא אחד וטעה סימן שרוצה בכך, ולכן לא שם לבו ל"פנסים".

נעשה אדם (א, כו). הרה"ק ר' יענקלה מרדזימין זי"ע היה אצל הרבי מקוצק זי"ע. שאל אותו ר' מנדלי, יעקב, לאיזה צורך נברא האדם. ענה לו הרה"ק מרדזימין, האדם נברא כדי לתקן את נשמתו. אמר לו הרבי מקוצק, יעקב, כך למדנו אצל רבנו בפשיסחא, האדם נברא בשביל לרומם את השמים.

מובא באהל יעקב ויאמר אלוקים נעשה אדם בצלמו כדמותנו (א, כו). במדרש (בראשית רבה פרשה ח) מובא, בשעה שביקש הקדוש ברוך הוא לברוא את אדם הראשון, נעשו מלאכי השרת כיתים כיתים וחבורות חבורות, מהם אומרים אל יברא, ומהם אומרים יברא. עד שמלאכי השרת מתדיינים אלו עם אלו ומתעסקים אלו עם אלו בראו הקדוש ברוך הוא ואמר להן, מה אתם מתדיינים, כבר נעשה אדם. לכאורה קשה שאל רבי יעקב קראנץ, המגיד מדובנא, מה ראה הקדוש ברוך הוא צורך להתייעץ עם המלאכים אחרי שלבסוף לא עשה לדבריהם כלל, ותיירץ המגיד מדובנא על פי דרכו במשל, מלך אחד הטיל על צייר אומן שיצייר על אחד מכתלי הארמון את דמות דיוקנו של אחד משרי המלוכה, אולם זאת ציוה המלך על הצייר שיצייר את ארמון המלך. מה עשה הצייר, בא אל השר והקניטו בדברים עד שעלתה חמתו של השר וסטר לצייר על לחיו. בעת שסטר לו השר, הביט הצייר היטב בפניו כדי שיוכל לזכור את תו הפנים בעודו כועס וזועם. ככל שהוסיף הצייר והביט, כן גברה חמת השר עליו והוסיף להכותו על לחיו מכות נאמנות. כל העומדים סביב ראו ותמהו, פלא הוא על צייר זה שעומד ובוחן את פני השר

אמר ר' אליהו לנדוי זצ"ל ויאמר אלוקים נעשה אדם (א, כו). במדרש (בראשית רבה ח, ה) אמת ושלוש אמרו אל יברא, השליך הקדוש ברוך הוא את האמת ארצה. למה השליך את האמת ולא את השלום. אלא מפני שגם אמת וגם שלום הפריזו קצת בטיעונם, האמת טען כי האדם הוא כולו שקר, והשלום, שכולו מחלוקת, והרי יש משהו מן האמת והשלום באדם. והנה לשלום אפשר לסלוח, כי למען השלום מותר להגזים קצת, אבל האמת צריך להיות טהור כפז, אסור להוסיף עליו אפילו כחוט השערה, ולכן הושלך ארצה.

מובא בדברי שאול ויאמר אלוקים נעשה אדם (שם). כשבא הקדוש ברוך הוא לברוא את העולם טען האמת אל יברא מפני שכולו שקר, ואילו צדק טען יברא, מפני שעושה צדקות, וגם חסד אמר יברא, מפני שעושה חסד, אבל שלום התנגד, מפני שכולו מחלוקת, מה עשה הקדוש ברוך הוא, השליך את האמת ארצה (חכמינו ז"ל). האמת מושלך באדמה, איש אינו שם לב אליו, איש אינו טורח לטפל בו, ובכל זאת הוא צומח לו לאיטו והוא בוקע ועולה.

אמר הבעש"ט הק' זי"ע ותשלך אמת ארצה (דניאל ח, יב). ותמוה לכאורה מרגלית טובה זו, חותמו של הקדוש ברוך הוא מתגוללל בעפר ולמה אין איש מרים אותה מן הארץ – אלא משום שאי אפשר להעלות את המרגלית מן הארץ מבלי שהאדם יכופף את עצמו תחילה. ואין איש מוכן להנמיך את קומתו.

מכתבי הגה"ח ר' מנחם מנדל הרטמן ז"ל ויאמר אלוקים נעשה אדם (א, כו). מובא ב"קדושת לוי", דאיתא במדרש (בראשית רבה ח, ה) בשעת בריאת העולם אמת אמר אל יברא, מה עשה הקדוש ברוך הוא השליך אמת ארצה שנאמר (דניאל ח, יב) "ותשלך אמת ארצה" (וידוע שהמדרש מוקשה דמהו הפתרון שהשליכו ארצה). וכתוב ב"קדושת לוי" הכלל, כי האדם שהוא שקרן אינו יכול לעסוק אפילו בזה העולם בעסקי העולם הזה, כי מי שהוא שקרן אין רוצים לעשות עמו אפילו משא ומתן ולדבר עמו, ובשאר מצוות אפילו כשאדם אינו מקיים חס וחלילה אף על פי כן יכול לעסוק בעסקי העולם הזה, ולמה באמת הוא כן שבעסקי העולם הזה אינו יכול לעסוק בלא אמת ולא כן בשאר מצוות, אלא הטעם כי האמת היא מדריגה גדולה שלא משיגים אותה בניקל, ואם היה באפשרי לעולם להתקיים בלא האמת בעסקי העולם הזה, לא היה האדם מעורר עצמו לבוא אל האמת ולהשתדל להשיג מדריגתה, ועל כן עשה ד' יתברך שבלא אמת אינו יכול להתקיים אפילו בעסקי העולם הזה, בכדי שעל ידי כן יעורר עצמו לבוא אל האמת בעבודת הבורא יתברך, וזוהי הכוונה השליך אמת ארצה שגם בארציות לא יתקיים בלא אמת.

וידוע מה ששאלו פעם להמגיד מדובנא על שכל דבר שרוצה להסביר מסביר דוקא בדרך משל, ומדוע לא יסביר את עצם הדבר ואין צורך למשל דייקא, אמר להם אסביר את הצורך בכך על פי משל, ותמהו שעל שאלה זו גופא צריך הסבר גם כן דוקא במשל, בילד שהתאחר בכל בוקר לחיידר, עד שעוררוהו משנתו לאחר מאמצים, ועד שנתלבש ושאר ההכנות, כך שהגיע תמיד לחיידר באיחור רב. לימים הקימו גן החיות מול בנין החיידר כאשר נתוודע זאת לאמו באה בדאגה רבה אל המלמד ואמרה בייאוש רב שהרי מעתה כמה שאיחר עד הנה יתוסף עוד שבהגיעו לשער החיידר יתאחר בצפייתו למקום החיות, ושוב אבדה בכך תקוותה שעוד יספיק ללמוד משהו גם בחיידר, אך המלמד שהיה מנוסה ומבין יותר ממנה בדברים כנ"ל הרגיעה ואמר, תראי שמעכשיו יגיע מיד לחיידר בזמן ככל התלמידים. ואמנם למחרתו כשהקיצוהו השכם בבוקר קפץ ממיטתו בזריזות שלא כדרכו עד הנה, והכין לעצמו את הספרים והצידה, ומיד יצא לחיידר, בידועו שיוכל שם לראות חיות חמודות לעיניו. והנה המלמד עמד והמתין לבואו של הילד, וכאשר הגיע לשערי הגן החיות שהיה ממוקם מול החיידר, לקחו על שתי ידיו והעבירו מיד לשערי החיידר, וכה נתגלה שדוקא על ידי הפיתוי של ראיות החיות השיגו אצל הילד שיסכים להשכים בכל בוקר בזמן, ובהמשך גם להגיע בזמן לשערי החיידר. וזה המשל למה יש צורך במשל, סיים המגיד מדובנא דבריו. הנמשל הוא, דדברים הרוחניים אין האדם תופס בשכלו כל כך גודל ערכם והחיוב הגדול שיש על האדם לקיימם, אך על ידי משל מענייני עולם הזה שהם דברים המושכים את הלב, נתפתה הלב ומסכים להמשל, ובהמשך

המכהו לחי. רק הצייר ידע והבין היטב. כן הוא גם הנמשל אמר המגיד, הקדוש ברוך הוא חפץ לברוא את האדם שיהיה כלול בכל המידות של כל הנבראים. והנה האדם מוכרח היה שיברא גם במדת הכעס והחמה, כדי שבעת הצורך ידע לבעוס על עוברי עבירה ולשפוף עליהם חרון אפו. אמנם ידוע מאמר חכמינו ז"ל בגמרא מסכת ברכות כי אין כל כעס ותחרות בפמליא של מעלה ואין למצוא בהם כלל את מידת הכעס. משום כך נועץ הקדוש ברוך הוא במלאכים, לא משום שחפץ לשמוע את דעתם אם יסכימו לבריאתו אם לאו, אלא משום שזה דרך הנאספים יחדיו להתייעץ באיזה ענין ונחלקות הדעות זה אומר בכה וזה אומר בכה, מתווכחים ומתדיינים זה עם זה. באותה העת שנחלקו ביניהם נמצא בעליונים שורש מדת הכעס וברא הקדוש ברוך הוא את האדם במתכונתו. ומשום כך אמר להם הקדוש ברוך הוא לבסוף, מה אתם מתדיינים, כבר נעשה אדם.

ביאר החידושי הרי"ם נעשה אדם בצלמנו כדמותנו (א, כו). במדרש איתא בשעה שברא הקדוש ברוך הוא לברוא את האדם נעשו מלאכי השרת כתות כתות, מהם אומרים אל יברא ומהם אומרים יברא, עד שמלאכי השרת מדיינים אלו עם אלו, אמר להם הקדוש ברוך הוא מה אתם מדיינים כבר נעשה אדם, עכ"ל המדרש. עיקר מעלתם ויתרונם של מלאכים על בני אדם הוא, שכולם שווים בדעה אחת, כיון שאינם בעלי בחירה, בעוד שבני אדם מחולקים בדעותיהם, עקב היותם בעלי בחירה חפשית, אלא, עתה שנתגלעו חילוקי דעות גם בין המלאכים, בנוגע לענין בריאת האדם, אמר להם הבורא. אם כך, הרי אינכם טובים מן האדם, יכול האדם להבראות, מה אתם מדיינים, אם דעותיכם מחולקות, הרי זה כבר האדם, 'כבר נעשה אדם'.

נעשה אדם בצלמנו כדמותנו (א, כו). בספרי המוסר הובא משל: אחד הצבאים היה רץ בסבכי היער, בחוסר זהירות, ונתקל בעצים מחמת הקרניים המסועפים שלו, שוב נחלץ ושוב רץ, ושוב נתקל, וכן כמה פעמים, הדבר הרגיז אותו, והחליט בדעתו כי למחר יבוא עם גרזן לכרות כל עצי היער. והנה למחרת פגשו חברו, מה לך עם הגרזן, ענה ואמר: אני כורת כל העצים כי הם מפריעים לי בכל פעם וכו'. ענהו חברו החכם ואמר לו, ידידי, אין הבעיה בעצים, הבעיה היא בך, תקצר את קרנותיך הארוכות, ותראה שעצי היער לא מפריעים לך. זה המשל והנמשל: אדם נולד עם מידות שאינן טובות, וכמ"ש הפסוק (איוב יא, יב) "עיר פרא אדם יולד", ולכן נולד האדם בלתי מהול, הכל כדי להורות "שאדם צריך תיקון", אין אדם מושלם, כך צורת הבריאה, יש מידת גאוה, קמצנות, שררה... אך עלינו מוטל לעמול ולתקן, "אדם לעמל יולד", וכן כתיב (בראשית ב, טו): ויקח את האדם ויניחהו בגן עדן לעובדה ולשומרה. והבן. וכשאתן אדם עמל אזי נדמה לו: שאני טוב – והעולם רע. אין לך אדם שאין לו הפרעות בחיים, הדבר מתחיל בתוך ביתו, ומסתיים בחוץ, כגון בעבודה, כולל, עם חברים, עם שכנים וכו', אין כל הדעות שוות, אין פרצוף דומה לחברו, ואין כל הטבעים שווים, ובגין כך פורצות חילוקי דעות, מחלוקות, ואצל קטני השכל נמשך הדבר ומתארך ללא מרפא, ואדם חושב אני טוב, אין כמוני, ושאר האנשים לא טובים. לדוגמא, מידת ה"זהירות" היא כמעט בטבע אנוש, אינו סובל שיפגעו בו, וכאשר פוגעים בו, מיד באה התגובה במריבת ידיים או בפתיחת פה ולשון וכו'. אכן שומה על כל אדם מבאי עולם, הן איש הן אשה, לעמול על מידת ה"ענוה" באופן היותר טוב שיוכל להיות. אך כיצד עושים זאת? אכן, רבותינו לימדונו "שבירת המידות", היפך מטבעך, פעם אחר פעם, זהו כמו "תרגילי אימון", למשל: אשתו עשתה דבר נגד רצונו (הצודק או שלא צודק), יכול הוא להשיב מלחמה שעה, ומה עושה, שותק ולא מגיב, וכמו כן אם חברו עשה דבר כנגדו או אמר עליו דבר, ויש באפשרותו להכותו מנה אחת אפיים, ושותק, כל זה וכיוצא ב"מתרגל" את האדם לכפות מידותיו. עוד עצה, להתייעץ עם קטנים ממנו, ועם מי שנדמה לו שאינו שווה, לדוגמא, אדם מתייעץ עם אשתו, וכמ"ש במציעא (נט.): "איתתך גוצא גחין ולחיש לה", נקטו דוגמא כזו, לרמוז "תכופף עצמך", אל תתנהג בהרמת ראש, וזאת למדנו ממה שנאמר בפרשת בראשית (א, כו) "נעשה אדם בצלמנו כדמותנו", ללמד שגדול יתייעץ עם הקטן, וקל וחומר שלא יגיב על כבודו, והשובר מידותיו, חייב חיים טובים.

מובא בשם הרה"ק מקוצק ז"ל נעשה אדם(א, כו) בשעה שברא הקב"ה לבראות את האדם... חסד אמר יברא... ואמת אמר אל יברא שכולו שקרים... צדק אמר יברא... שלום אמר אל יברא שכולו קטטה. מה עשה הקב"ה, נטל אמתו השליכו לארץ (מדרש). מה טעם הושלך לארץ רק ה"אמת", והלא גם ה"שלום" אמר"לא יברא"?אלא, משמשליכים את האמת יש כבר גם הרבה "שלום". אימתי ישנה מחלוקת בין בני אדם? כאשר כל אחד נלחם ונאבק למען ה"אמת", למען כל דבר הנחשב לאמת בעיניו ואילו כשבני אדם מסיחים דעתם מן האמת, ממילא אין מקום למחלוקת ול"שלום" אין עוד מה לקטרג...

עוד אפשרות לתרץ, כי כאשר הושלך ה"אמת" לארץ, הרינשאר ה"שלום" יחיד כנגד שנים ה"חסד" וה"צדק" שאמרו "יברא", וממילא נשאר רוב מכריע בעד בריאת האדם.אולם, נשאלת הקושיה, מה טעם לא השליך הבורא אתה"שלום", שהרי גם אז היה ה"אמת" נשאר יחידי כנגד שנים?אלא יש לתרץ, שכנגד ה"אמת" אין רוב יכול להכריע כל עיקר. לו גם יטענו ה"צדק" וה"חסד", שיש לברוא את האדם מכיוון שיעשה חסדים וצדקות יבוא ה"אמת" ויוכיח, כי אפילו החסדים והצדקות עצמם אינם אלא שקר... לפיכך הושלך ה"אמת", ונשאר איפוא ה"שלום", הטוען "שכולו קטטה", שכנגדו אפשר להכריע ברוב של "צדק" ו"חסד"...

נאמר בשם חידושי הרי"ם ז"ל בשעה שברא הקב"ה לבראות את האדם נעשו מלאכי השרת כתות כתות, מהם אומרים אל יברא, ומהם אומרים יברא. עדשמלאכי השרת מדיינים אלו עם אלו אמר להם הקב"ה מהאתם מדיינים כבר נעשה אדם (מדרש). עיקר נעלתם ויתרונם של מלאכים על בני האדם הוא, שכולם שווים בדעה אחת, כיון שאינם בעלי בחירה, בעוד שבני אדם מחולקים בדעותיהם, עקב היותם בעלי בחירה חופשית. ברם, עתה שנתגלו חילוקי דעות גם בין המלאכים, בנוגע לענין בריאת האדם אמר להם הבורא: אם כך, הרי אינכם טובים מן האדם, יכול איפוא האדם להיבראות. 'מה אתם מדיינים' אם דעותיכם מחולקות, הרי זה כבר אדם "כבר נעשה אדם"...

נעשה אדם(א, כו) "מפני מה נברא האדם אחרון למעשה בראשית? זכה, אומרים לו אתה קדמת לכל, לא זכה, אומרים לו יתוש קדמך" (גור אריה יב, ב) מספר רבי שלום מאיר וולך שליט"א בספרו "נעם שיח" עלהגדה של פסח: רבי יצחק מוורקא זצ"ל באר זאת במשל נאה. ישנם שני סוגי בעלי עגלה: האחד, הקב"ה חפץ להזמין לו אתפרנסתו ושולח לו סוס ועגלה, ואלו השני הקב"ה הזן את העולם כלו, חפץ לפרנס את הסוס ושולח לו בעל עגלה שידאגלכל מחסורו...שני העגלונים מתפרנסים באופן דומה, אולם מה רב ההבדלביניהם! בעוד האחד הסוס עמל עבורו, השני עמל כל חייו למען הסוס...וכך אומר המדרש: מפני מה נברא האדם אחרון למעשהבראשית? שאם לא זכה אומרים לו יתוש קדמך, נבראת כדילפרנס את היתושים מדמך...

"אילו יכולתי לחזור אחורה במנהרת הזמן" – חושב האדם לעצמו - "למחוק אי אלו רגעים מביכים, נפילות, מעידות, אזי הכול יראה אחרת..."...מחשבה זו תישאר לנצח "בקופסת המחשבות", משום שאחד מכללי משחק החיים הוא שאי אפשר להחזיר את הגלגל לאחור, למורת רוחם של אנשים רבים... יחד עם זאת פרשתנו - פרשת בראשית - נוסכת בנו תקווה ומזרימה אמביציה וכוחות מחודשים בתחום זה. היא עושה זאת באמצעות כמה מילים "בודדות".אכן, אי אפשר להחזיר את הגלגל לאחור, אולם בידנו לעשות משהו אחר, והוא - להתחיל מבראשית...זוהי משימה לא פשוטה ונשתדל להסבירה.נפתח בשאלה: מה אדם מחפש, שינוי או יציבות?שאלתי שאלה זו פעמים רבות בקבוצות שונות, והתשובות שקבלתי היו רבות ומגוונות. אציג בפניכם את המסקנה אליה הגעתי, מובן שכל אחד מוזמן לבדוק את העניין בעצמו...האדם, בבסיסו, חפץ ביציבות ולא בשינוי. לפעמים, האדם מחפש גם שינויים, אבל הדבר נובע ממקור אחר לגמרי, לא מחיפוש השינויים עצמם.כל אדם באשר הוא, עמל כל חייו לשם מטרה אחת: ליהנות. אמנם יש לו יעדי ביניים, אבל זוהי המטרה הסופית. ליהנות פירושו למלא את החסר.אדם יחפש שינוי, רק כאשר השינוי יוביל אותו למצב טוב יותר בשגרת

המחר. כאשר אדם חושב שיכול להיות טוב יותר – הוא ישאף לשנות את המצב. אם הוא סבור שהשינוי לא ישפר את המצב, הוא יחפש שינוי, אדרבה, הוא יבקש להמשיך את השגרה. בדרך כלל, בחור בן עשרים שואף לשינוי. הוא מאמין שהעתיד יכול להיות טוב יותר. לעומתו זקן בן שמונים מחפש בעיקר – שגרה. כל מי שיש לו סבא יודע, שכששואלים אותו: "סבא, מה שלומך?" בדרך כלל התשובה היא: "מתפללים שלא יהיה יותר גרוע", הוא יודע מנסיונו שהעתיד עלול להיות יותר גרוע... אדם המעוניין לסלול לעצמו דרך חדשה, שתוביל אותו לגבהים אישיים, הרבה אבני נגף מונעות בעדו מלהגשים את חזונו. הוא חש בהרבה נקודות חולשה. נולדתי עצלן, אומר הוא לעצמו, נולדתי ביישן, עצוב, עצבני... אני יכול להשתנות? גם אם החלטנו להשתנות, האם המשימה אפשרית? האם אנחנו יכולים להשתנות? באה הפרשה ופונה אל כל אחד מאיתנו: יש בתוכך את כל מה שאתה חולם להיות. כל תכונה טובה שברצונך לרכוש, איך צריך לנדוד עבורה אל "סיילים" בלונדון, היא חלק ממך מאז שנולדת... בודאי שאתם לא מבינים על מה אני מדבר. לכן, אנא, הישארו עימי שורות נוספות, והכול יתבהר... ננסה להבין: מיהו ה"אדם"? ממה הוא מורכב ומה הן יכולותיו? לשם כך נעיין יחדיו בפסוק המתאר את בריאת האדם: וייצר ה' אלקים את האדם עפר מן האדמה ויפח באפיו נשמת חיים, ויהי האדם לנפש חיה" (בראשית פרק ב', פסוק ז'). האדם מורכב משני ממדים, גוף גשמי שמקורו מן האדמה, ונשמה רוחנית, שמימית, שמקורה מן העליונים. נתון זה מוביל אותנו היישר אל זרועותיה של השאלה, אשר יתכן ומעולם לא חשבנו עליה: מדוע אדם נקרא "אדם"? התשובה לכאורה פשוטה, אדם מזכיר את חומר הגלם ממנו נברא – אדמה. הדברים נכונים, אך מדוע נבחרה דווקא האדמה להיות מונצחת בשם האדם, האין זה מן הראוי להנציח את מציאותה של הנשמה בשמו? מדוע מנציחים את המימד הפחות לכאורה – את האדמה? זאת ועוד, בפרשתנו מתואר שהבורא ביקש מהאדם לקרוא שמות לכל בעלי החיים: "ויצר ה' אלקים מן האדמה כלחית השדה ואת כלעוף השמים, ויבא אלהים לראות מהיקראלו וכל אשר יקראלו האדם נפשחיה הוא שמו. ויקרא האדם שמות לכלבהמה ולעוף השמים ולכל חית השדה" (בראשית פרק ב', פסוק יט'). חז"ל מרחיבים את הבנתו של פסוק זה: "בשעה שאמר הקב"ה לברוא את האדם, נמלך [התייעץ] במלאכי השרת. אמרו לו: אדם זה מה טיבו? אמר להם: חכמתו מרובה משלכם. הביא לפניכם בהמה, חיה ועוף. אמר להם: זה מה שמו? ולא היו יודעים. העבירם לפני אדם, אמר לו: מה שמו? אמר לו: זה שמו שור, וזה שמו חמור, וזה סוס, וזה גמל. אמר לו: ואתה מה שמך? אמר לו: אני נאה להקראות אדם, שנבראתי מן האדמה. ואני מה שמי? - נראה להקראות אדני, שאתה אדון לכל" (בראשית רבה פרשה יז). עובדת היות האדם יודע לקרוא שמות לכל בעלי החיים, מעניקה לו נקודת יתרון על פני המלאכים. מדוע? וכי זו חכמה לקרוא שם לכל יצור? כל אחד מאתנו יכול לעשות זאת, הלא כן? וודאי שלא. השם מבטא מהות הדבר. אדם הראשון לא העניק שמות באופן אקראי, הוא התבונן על כל יצור, הבין את מהותם של כל בעלי החיים ומה מייחד כל אחד מהם, ועל פי נתונים אלו העניק את השם, את המשמעות שלו. לדוגמה: הוא ראה את הנחש והשכיל להבין את תכונתו, שכאשר יצור עומד מולו ללא תזוזה הנחש נח, וכאשר היצור העומד מולו נמצא בתזוזה הוא חש אותו, ואז הוא חש וממהר אליו. הוא ביטא תכונה זו בשם "נח – חש". השם של כל בעל חי מבטא תכונה ייחודית המיוחדת רק לו. כעת, השאלה ששאלנו קודם קשה שבעתיים: אם שם מבטא מהות, מדוע אדם קרא לעצמו "אדם" על שם האדמה ולא "נשמה" על שם נשמתו, והרי לפי תפיסת היהדות הנשמה היא עיקר האדם, והיא זו שאמורה להוביל את האדם, ולא המימד החומרי שבו? אם תרצו אפשר להעצים את התמיהה: אדם מנמק מדוע הוא קרא כך לעצמו "אני נאה להקראת אדם, שנבראתי מן האדמה". הנימוק תמוה, שהרי כל בעלי החיים נבראו אף הם מן האדמה? עתה הגענו לנקודה. המהר"ל מפראג מפענח את החידה. כשאדם אמר, קוראים לי אדם "שנבראתי מן האדמה", אין כוונתו להנציח בשמו את חומר הגלם ממנו נוצר, שהרי כל בעלי החיים נבראו מן האדמה. "אדמה" במהותה היא פוטנציאל. היא יכולה להצמיח מנגו עסיסי, ומאיך היא יכולה להצמיח קוצים וברקנים. היא יכולה לרעוד ולהביא למותם של בני אדם, ומאיך היא טומנת בחובה זהב ויהלומים. אם האדם זורע גרעיני מנגו והוא משקיף בגידולו – יגדלו פירות טובים, ואם האדם לא משקיף באדמה יגדלו

שם עשבים שוטים... האדם קובע: אני היצור היחיד שקבלתי את תכונת האדמה, גם אני פוטנציאל! אדם יכול להיות טוב לסיבה ואדם עלול להיות רע לסיבה, אדם יכול להביא מזור ורפואה לאנושות ואדם יכול להביא למותם של מיליונים, הכול תלוי בו. לכן, ראוי להיקרא לו אדם, "שנבראתי מן האדמה" וקבלתי את תכונותיה... בשונה מבעל חיים שאין בו שינוי. לכן שמה "בהמה" – "בה – מה", מה שיש בה כשנולדה, יהיה בה כשמתו... [לאחר שקלטנו את המסר הזה, נהיה קשובים למסר נוסף:

בפרשת בריאת האדם נאמר בתורה: "ויאמר אלוקים נעשה אדם" (בראשית א', כ"ו), "נעשה" לשון רבים. אל מי דיבר הבורא? בפשטות הכוונה שהוא דיבר עם המלאכים, וכך אמנם כותב רש"י. אולם בזוהר הקדוש מובא הסבר נוסף. האדם נברא אחרון לכל הנבראים. כשאלוקים ברא אותו הוא אמר לכל היקום כולו, לארץ ולשמים, לבעלי החיים ולצמחים, בואו כולם ביחד "נעשה אדם!", כל אחד מהנבראים יתרום מהייחודיות שלו לאדם. אכן, כל נברא תרם מייחודיותו ונתן לאדם... אם האדם מעוניין להיות מודע לעוצמות הטמונות בו, עליו להתבונן בעולם הקסום הסובב אותו. כל כוח ותכונה שיש ביקום, יש באדם! יש בנו הכול, בפוטנציאל כמובן. כעת מבינים אנו טוב יותר את מאמר חז"ל בפרקי אבות (פרק ה' משנה כ'). "יהודה בן תימא אומר הוי עז כנמר, קל כנשר, רץ כצבי לעשות רצון אביך שבשמים". וכי יש בי עזות של נמר? הוא חי בג'ונגל ואני בעיר, מה הקשר בינינו? הוא אשר אמרנו. הבריאה, על כל יפי מרכיביה משמשת כמראה למה שיש בתוכי... מדהים. לאחר שקבלנו את המידע הזה, כמדומני שאדם לא רשאי לטעון: "לא יכול", "אי אפשר" ועוד כהנה וכהנה 'אמרות שפר'. יש בנו את התכונות הנדרשות להגיע לפסגות בכל תחום, שהרי האדם הוא יצור שכולל בתוכו את תכונות כול היקום... כעת, לאחר שהבנו מה יש בנו, נוכל לתת לקולו של האלוקים: "נעשה אדם" לחדור לתוכנו, ולהפיח בנו כוח להתחלה חדשה... לו ירצה האדם, יטה היטב את אוזנו וישמע את אמירת האלוקים: "נעשה אדם" חודרת אל מעמקי הווייתו, וייתן לאמירה זו להפיח בו נשמת חיים חדשה, זכה וטהורה... נכון אמנם שאין באפשרותנו להחזיר את הגלגל לאחור, אבל בידינו לפתוח דף חדש, פשוט "להתחיל מבראשית"...

נעשה אדם בצלמנו כדמותנו (א, כו). מובא ב'משחת שמו' (להגר"ח קויפמאן ז"ל פר' נח) פירש"י: נעשה אדם - אע"פ שלא סייעוהו ביצירתו, ויש מקום למינים לרדות, לא נמנע הכתוב מללמד דרך ארץ ומדת ענוה שיהא הגדול נמלך ונוטל רשות מן הקטן, ואם כתב אעשה אדם לא למדנו שהיה מדבר עם בית דינו אלא עם עצמו. ותשובתו כתובה בצדו ויברא את האדם ולא כתיב ויבראו.

צריך ביאור, מדוע בחרה התורה ללמדנו מידה זו דוקא כאן כשבאה ללמד על יסוד האמונה, הלא מאחר שיש בלשון הזה מקום למינים לרדות, לכאורה כאן בפרשה זו היה עדיף למנוע מהטעיה ולכתוב בלשון שאינו משתמע לשני פנים, ואילו את מידת הענוה יורה לנו במקום אחר כשבא ללמדנו סדר המידות.

ושמעתי תירוץ ע"ז מהגאון רבי בן ציון ברוך זצ"ל ראש ישיבת נוברדוק, שמזה שנכתב כאן לשון זה ניתן לנו ללמוד מהו הענוה האמיתית.

ואקדים מה ששמעתי פעם מהגאון רבי אליהו דסלר זצ"ל שסיפר על עצמו, שבימים שהיה דר בגייטסהעד היה עומד בראש כולל הרבנים שבעיר, ובימי מלחמת העולם מחמת מצב הכספי הקשה ששרר אז, הוכרח לטלטל רגליו מעיר לעיר לקבץ נדבות למען החזקת הכולל. ומנהגו היה שכשהיה מגיע לביהכ"נ שבעיר, והיו שואלים אותו מי הוא, היה עונה להם בענוה שהוא השמש ומזכיר הכולל, אלא שלמעשה בדרך כלל לא היה זה גורם שיגרעו מכבודו, מפני שראו עליו שהוא אדם גדול והכירו בו מי הוא.

ופעם אחת כשהגיע לעיר גלזגו, ונשאל מי הוא, השיבם כדרכו, והאמינו אנשי המקום לדבריו, כי הם לא ידעו להכיר אותו ואת גדלותו, וכתוצאה מכך נגרם שנהגו בו בדרך זלזול קצת, וחלשה דעתו עליו.

ואמר, שאז הבין מהו ענוה אמיתית, כי הרי במקום שגיעע ולא יגלה זהותו והקהל לא יאמינו לדבריו מפני שכל רואיו מכירים אותו שהוא אדם גדול, הלא אז אין זו הדרך להקטין את עצמו, ואין זו הענוה האמיתית, ואדרבה, במציאות כזו שמקטין עצמו במקום שמכירים אותו, אולי יש בזה משום גאווה עטופה בענוה פסולה, שהקהל יוסיף לכבדו יותר, ויאמרו עליו הנה

העניו מכל אדם, ויעריכו ויכבדו אותו בגלל ענוותנותו היתרה. ולכן דוקא במקום שאין יודעים להכירו, וכשיאמר שהוא איש פשוט יאמינו לדבריו, ובגלל זה יגרעו מכבודו, ואף יושיבו אותו בירכתי בית המדרש כאחד המשולחים מפשוטי העם, זוהי ענה האמיתית, וכמו שמסופר כן על כמה צדיקים שהיו נוסעים מעיר לעיר ומתאמצים שלא יכירם בני המקום, והיו מחפשים כל דרך שיזלזלו בכבודם.

ועד"ן מבואר, שלכן בחרה התורה ללמדנו מידת הענוה דוקא במקום שיכולים המינים לטעות באמונה, כדי להורות לישראל מהי הדרך הישרה במידת הענוה האמיתית, שכמו שהקב"ה התנהג בענוה יתירה והתורה הק' מספרת על ענוותנותו באופן ובצורה שאפשר למינים לטעות ולהאמין שח"ו כך היא המציאות, הנה אנו למדים מזה שעל האדם להידבק במידת בוראו ולהתנהג בענוה ושפלות רוח, גם אם על ידי כך יגרע כבודו ויזלזלו בו.

נעשה אדם בצלמנו כדמותנו (א, כו). הרב יעקב ישראל לובצ'נסקי הי"ד זצ"ל, המשגיח בשיבת "אהל תורה" של רבי אלחנן וסרמן הי"ד זצ"ל, הקשה על פסוק זה: כיצד יתכן לומר שהקב"ה יצר אדם בצלמו וכדמותו, בשעה שאין לקב"ה לא גוף, ולא ישיגוהו משיגי הגוף ואין לו שום דמיון כלל? ובאר, שהקב"ה נעתר לאדם השב בתשובה ומסכים למחול לו על העוונות שעשה, אולם הוא איננו מוחל על חטאים שבין אדם לחברו, אשר לא נעשו כלפיו - אלא כלפי בני אדם.

יוצא אפוא, שהקב"ה מוחל על חטאים שבין אדם למקום, ואלו האדם יכול למחול על חטאים שבין אדם לחברו, ובכח מחילת עוונות שנתן בידו, דומה האדם ליוצרו. הרב דוד שרייבר, מגבאי "קופת העיר", סיפר שפעם נגש אל הרב שטיינמן לצורך עריכת ברור לגבי מגבית אחת, אשר ענינה היה ידוע לרב. הרב שטיינמן אישר את המקרה והוסיף: יש צרות נורמליות, אשר לדאבון לב, שומעים עליהן מפעם לפעם, אך ישנן צרות משונות, שהן נוראות ואינן מותרות, ואי אפשר לקלוט את עומק הטרדיה, ואני אומר לך שהסיבה לכך היא משום פגיעה בבין אדם לחברו. זה עתה - המשיך הרב שטיינמן - היה כאן יהודי שספר על צרות משונות שפקדו אותו, שאלתי אותו, האם הוא פגע פעם במשהו, אך הוא ענה בשלילה. שאלתי אותו שוב:

"האם הנך בטוח שלא פגעת אף פעם במשהו?" ושוב הוא השיב: "לא!" חזרתי על השאלה בשלישית, ואז נזכר: "כן, פגעתי פעם במשהו, אבל אני הייתי הצודק"..." "בודאי שהוא היה צודק" - סיכם הרב שטיינמן - "על פגיעה בלי הצדקה איננו מדברים בכלל... אבל האם למשהו צודק מותר לעשות הכל? כולם מבינים שאדם שהורג משהו מכיון שהוא הכעיס אותו, הוא רוצח, על אף שיתכן שהכעס שלו מוצדק... ובאופן דומה עלינו להתייחס גם לפגיעה בזולת, הנעשית, לכאורה, בצדק!"

ויאמר אלקים נעשה אדם... וירדו בדגת הים ובעוף השמים ובהמה ובכל הארץ ובכל הרמש הרומש על הארץ. וצריך להבין לענין מה נצטווה האדם 'וירדו בדגת הים וגו' ובכל הארץ ובכל הרמש הרומש על הארץ' האם ישנו נברא בעולם שאינו רוצה לשלוט על כל הטבע עד שיש צורך לצוות ולבקש ממנו שישלוט על הטבע?

כפי הנראה רוצה רש"י ז"ל ליישב קושיא זו ולכן הוא מפרש "וירדו בדגת הים יש בלשון הזה לשון רידי ולשון ירידה זכה רודה בחיות ובהמות לא זכה נעשה ירוד לפניהם והחיה מושלת בו".

כלומר האדם נצטווה להיות בדרגה כזו שיזכה לשלוט על כל הנבראים אולם כאשר נתבונן היטב בדברי רש"י נראה שטמונה כאן נקודה מאד עמוקה בהבדל העצום והמהותי שיש בין אדם החי את חייו ע"פ דרך התורה ומצוות ה' לעומת אדם חומרי שאינו יודע תורה ועבודת ה' מהי וכל חייו הם רק חיים גשמיים וחומריים.

כדי לבטא עומק ענין זה כתב הגר"פ פרידמן דברים של טעם. נצייר לעצמנו מצב של אדם חומרי שאינו בן תורה שהגיע לימי הזקנה בגיל ששים או שבעים מדובר באדם שבעולם הנאור והחומרי הוא נקרא "אדם מצליח" כי הצליח במשך ימי חייו לאגור הרבה כסף ולבנות בתים והנה הוא יושב לו בביתו שקוע בתוך כסא רחב רך ונוח ילדיו בני עשרים ושלושים אשר באו לבקר אותו עסוקים בויכוח על כסף ועסקים נכדיו הקטנים מתרוצצים

ומסתובבים להם בין רגליו הכבדות של הסבא לכאורה הכל טוב ויפה כסף נכסים ילדים ונכדים.

אולם בכל זאת יש משהו כבד המעיק על לבו החלש כל כולו שקוע בהרהורים על כל מה שעבר עליו בסקירה אחת הוא סוקר את כל ימי חייו מגיל צעיר עד הגיעו לימי זקנה ואנחנו ננסה להשתתף בהרהוריו המתרוצצים בראשו העיף הוא נזכר בימי נעוריו כשהוא היה בגיל עשרים וגילה כביכול את העולם החומרי במלוא יפיו והדרו כפי שנראה לו אז הוא ראה את הכסף הנוצץ המתגלגל מיד ליד את ההזדמנות לנסות את מזלו בעשיית עסקים את היכולת להרויח ולקנות מכל אשר יעלה על רוחו למלאות את בטנו במאכלים ערבים ומתוקים ובקיצור לחיות כפי שחשב אז חיים מלאי תוכן הוא נזכר איך שהתנפל בסערת רוח על עולם העסקים בחשבו הנה אני הולך עכשיו לכבוש את הטבע ולנצלו לצרכי בלי ליאות עבד יומם ולילה והשקיע את כל כוחו ומרצו כדי להצליח לאט לאט עלה מעלה מעלה עד שהרגיש את הכסף ממלא את כיסיו הוא התחיל לקנות אוכל יותר טוב להנות ולבלות עד שלא היה יכול להתאפק מלצחוק על הטבע שנכנע תחתיו והכריז לעצמו כל העולם לא נברא אלא בשבילי כך הוא סוקר את חייו "המוצלחים" את כל הבנינים שבנה עד הגיעו למצבו העכשוי כשילדיו ממשיכים בדרכו וגם להם יש שאיפה עצומה לכבוש את הטבע.

אלא שלמרות כל ההצלחות שלו הוא איננו מרגיש בנוח מחשבה קשה וכבדה מציקה לו ואיננה נותנת לו מנוח אחרי עמל של כל כך הרבה שנים דוקא עכשיו שהוא כבר מסודר בחיים מכל הבחינות כשהוא היה יכול להתחיל לקצור את הפירות שזרע בכל כך הרבה עמל ויגיעה להנות מחיי רווחה להשתעשע עם ילדיו ונכדיו והנה כאן כואבות לו הרגלים הממאנות לשאת את גופו הדל כפי שהיה רגיל מאז מקדם הלב חלש ואיננו מתפקד כמו שצריך יש לו כאבי ראש בוקר וערב בקיצור שבר כלי הרופאים אמנם מסבירים לו שכל זה בא בעקבות ימי הזקנה כך הוא סדר העולם ואין מה לעשות.

אולם הזקן יושב ומתפלל כולו ממורמר איפה הצדק והיושר האם לא היה ראוי יותר שדוקא עכשיו בימי הזקנה אחרי שכבר תרם את תרומתו לחברה ולטבע בנה את מה שהיה יכול לבנות הוליד ילדים ונכדים שימשיכו לבנות את הטבע יהיה בריא ושלם ויכול להנות מהעולם?

מתוך התבוננות זו הוא מגיע לידי מסקנה איזומה מסקנה שמעזעזת את עצמותיו היבשות מכף רגלו ועד ראשו.

כל ימי חייו הוא חי בדמיון כוזב ומטופש הא הרי חשב שהוא צוחק על הטבע ומנצלו לצרכיו אבל למעשה צחק הטבע עליו וניצל אותו מכל וכל לצרכיו עכשיו בימי הזקנה כשהדם הרוחח של ימי הנעורים התקרר יש לו אפשרות להתבונן במצב חייו ביתר בהירות ואז מתגלה לו מה שאומר הרמב"ם "לולי המשוגעים לא היה העולם מתקיים" הוא היה אחד מהמשוגעים שהטבע ניצל אותו על מנת לקיים העולם...

הוא מבין ויודע שעל מנת שהטבע יתקיים צריך שיהיו אנשים שיעסקו בבנינו של עולם אולם כדי לעבוד ולבנות צריך כח גופני ורצון עז ולכן מעמיד הטבע לאדם גירוים חומריים בכל מיני צורות הדוחפים אותו לעסוק בעניני עולם הזה.

למשל בכדי שיהיה לו לאדם כח גופני לעבוד עבודת פרך מעמיד הטבע מאכלים שונים שנראים לעין ערבים ומתוקים האדם ממלא את בטנו באוכל ושתייה בחשבו שאין דבר טוב מהם אולם הטבע כבר קיבל את שלו ע"י שהאדם יש לו כח לעבוד ולבנות את הטבע.

ואז נוצר גלגל שהאדם החומרי אינו יכול להשתחרר ממנו הוא אוכל ושותה וישן כדי שיהיה לו כח לעבוד ולעשות עסקים בזיעת אפיו הוא עובד ועושה עסקים כדי להרויח כסף שיוכל שוב למלאות את בטנו באוכל ושתייה ושוב הוא אוכל ושותה וישן כדי שיהיה לו כח מחר להמשיך בעבודתו וכך חוזר הגלגל ומתגלגל שוב ושוב מיום ליום בלי שום תכלית ומטרה ועל זה כבר אמר דוד המלך ע"ה "סביב רשעים יתהלכו" כל ימי חייהם הם הולכים סביב סביב כגלגל אוכלים שיהיה להם כח לעבוד עובדים שיהיה להם כסף לקנות אוכל וחיים סביב סביב כשור שנטרפה עליו דעתו.

ובכן מתבונן לו מיודענו הזקן מי הרויח מכל הגלגל הזה של אוכל שתייה שינה ועבודה האדם שלא נשאר לו שום זכר ותועלת מכל מאות טונות האוכל

שאכל במשך ימי חייו אין ספק שרק אחד הרויח מהגלגל הזה הלא הוא הטבע האדם הפיקח כביכול חשב שהוא כובש ומנצל את הטבע ולא הרגיש איך שהטבע כבש אותו וניצל אותו מכל וכל הוא קנה ומכר בנה והוליד הכל למען קיום הטבע.

עובדא זו מתגלה לו רק בהגיעו לימי הזקנה שבור ורצוף מכף רגלו ועד ראשו אזי מתגלה לו האמת המרה שהטבע ניצל אותו עד תום וכשכבר גמר את התפקיד שלו בבניית חלקו אזי במקום להנות מהפירות שהוא זרע בכל כך עמל ויגיעה הוא מושלך ע"י הטבע בצד כסמרטוט שאין לו הופכים כל האברים מתבלים וגופו נחלש מיום ליום עד שהוא מת ואז האדמה בולעת אותו באכזריות והטבע האכזרי מחזיר אותו לעפר אוי כמה זה מצחיק ואכזרי. הגביר שחשב אתמול שהוא כובש את העולם הפך להיות היום כמה גרגירי חול בתוך החול האין סופי של הטבע.

פותח לו הזקן את עיניו הכואבות ומסתכל על ילדיו ונכדיו הוא רואה אותם מלאי כח ומרץ כפי שהוא היה בימי נעוריו לכבוש את הטבע הוא שומע איך שהם מתכננים להרויח כסף ולהנות מן העולם משתתפים בריצה המטורפת והמטופשת אחרי הכסף הנוצץ ואז הוא אומר לעצמו איזה טיפס הייתי לא רק שנתתי לטבע לנצל אותי אלא גם העמדתי לטבע מנוצלים חדשים ילדים ונכדים שגם הם בתומם חושבים לנצל את הטבע ולא יודעים את האמת שהטבע האכזרי ניצל אותם ורק אח"כ בימי הזקנה ישליך אותם בצד באכזריות כאבן שאין לה הופכין.

נשאלת השאלה איך משתנה מצב זה אצל יהודי שומר תורה ומצוות האם הוא איננו מנוצל ע"י הטבע לבנות את העולם האם הוא איננו מושלך בצד בימי הזקנה כאבן שאין לה הופכין?

התשובה היא פשוטה וברורה יהודי בן תורה איננו מנוצל ע"י הטבע אלא הוא מנצל את הטבע עד תום.

יהודי שעמדו רגליו על הר סיני יודע ומאמין שהבורא ית"ש הוא זה אשר ברא את הטבע וכמו שכבר אמרו דורשי רשומות הטב"ע בגימטריא אלה"ם.

הם יודעים ג"כ שהעולם הזה איננו סוף פסוק של החיים האמיתיים אלא העולם הזה הוא פרודור שבו מתכוננים להיכנס לטרקלין הוא עולם הבא.

העולם הזה הוא המקום היחידי שבו יכול אדם לקיים מצוות ומעשים טובים בפועל ולקבל שכר על זה הקב"ה ברא כל עניני עולם הזה כדי שיבא יהודי ויעשה מעור בהמה קלף לכתוב עליו ספר תורה תפילין ומזוזה שיקח חטים ויעשה מהם מצות לפסח שיקח עצים ויעשה מהם סוכה לשבת בה ינענע את הד' מינים וכן שאר תרי"ג מצוות.

כל אלו המצוות אפשר לקיים רק בעולם הזה כי על עולם הנשמות כבר אמר החכם מכל אדם "כי אין מעשה וחשבון בשאול אשר אתה הולך שמה" נמצא שיהודי בן תורה מנצל את הטבע שברא הבורא ב"ה על מנת לקיים את רצונו של ה' ועי"ז להגיע לתכלית השלימות לעלות במעלות רמות בעולם העליון להנות מזיו השכינה.

כשמגיע זמנו של יהודי בן תורה בימי הזקנה הוא יודע שהגוף איננו אלא לבוש המלביש את הנשמה הרוחנית והניצוץ האלקי שבתוך האדם המות הוא מצב שבו פושט האדם האמיתי שהיא הנשמה את הלבוש הגופני ועולה לעולם הנשמות להתלבש בלבוש רוחני שנוצר מקיום רמ"ח מצוות עשה ושס"ה לא תעשה.

יהודי בן תורה כשמסתכל על ילדיו ונכדיו אינו מרגיש שהוא העמיד לטבע מנוצלים חדשים אלא הוא יודע ושמוח שזכה להעמיד דור חדש אשר גם הם ימשיכו לנצל את הטבע עד תום על מנת לעלות במעלות הסולם העולה בית א ל.

זהו עומק פירוש הפסוק "ויאמר אלקים נעשה אדם בצלמנו כדמותנו וירדו בדגת הים ובעוף השמים ובבהמה ובכל הארץ ובכל הרמש הרומש על הארץ" תכלית הבריאה היא "וירדו בדגת הים ובעוף השמים ובבהמה ובכל הארץ" שיהיה האדם שולט ומנצל את כל עניני הטבע לעבודת ה' שהאדם ישלים עצמו ולא ח"ו להיפך שהטבע ינצל את האדם וישעבד אותו לצרכו.

ולכן פירש רש"י ז"ל "וירדו בדגת הים יש בלשון הזה לשון רידוי ולשון ירידה זכה רודה בחיות ובבהמות לא זכה נעשה ירוד לפנייהם והחיה מושלת בו". המעשה בניקסון והדייג ששכב בהנאה על חוף הים כשסיים לדוג את כמות

הדגים היומית, הנשיא ייעץ לו שיעבוד הרבה ויקנה רשת ואח"כ סירת דייג ואח"כ צי ומה יצא לי מזה? תוכל לשכב על חוף הים בכיף מבלי צורך להתאמץ... שוטה, השיבו הדייג, את זה אני עושה כבר עכשיו מבלי צורך להתאמץ בכל מה שאתה מציע.

ישנו משל נאה על כך הביא הרב הררי שליט"א בספרו "אור ההר" איכר רוסי באחד הכפרים הנידחים ברוסיה חשקה נפשו להתוודע מעט לעולם הגדול קבץ וצבר פרוטה לפרוטה עד שיום מן הימים עלה בידו להגשים את חלמו ויצא אל עיר הבירה העיר הגדולה בהגיעו לשם ראה מודעה גדולה "הקרקס העולמי" הקרקס הפלאי הגיע לעיר נכנס וכרזה גדולה שובה את עיניו "שלם חצי רובל ותזכה בחצי מיליון רובל" דמיונו של הכפרי החל להתלהב חצי רובל זה הרבה אבל בחצי מיליון רובל אפשר לקנות את כל הכפר את כל הבתים ואת כל הפרות את הכל! רכש האיכר כרטיס והוכנס אחר כבוד אל מגרש ירוק ורחב ידיים סוס עומד שם וראשו שקוע באבוס אחד מאנשי הקרקס החל מסביר לכפרי את הכללים "רואה סוס זה עליך לרדוף ולרדוף אחריו והיה אם תצליח לתופסו ולו רק לנגוע בזנבו זכית בחצי מיליון רובל היכון" הפשיל הכפרי את שרווליו קשר היטב את נעליו ועמד מצפה בקוצר רוח לאות שעה ארוכה ניסה הכפרי את כוחו להדביק את הסוס במרוצתו בהתחלה דימה שהנה עוד מעט עוד קצת מאמץ כמה קפיצות נועזות וחצי מיליון בכיסו אך אט אט עזבוהו כוחותיו בכל זאת לא ויתר והמשיך אולי יצליח לנגוע בקצה זנבו של הסוס הבורח בשארית כוחותיו השתדל לנסות את הכל עד שנפל מתעלף חסר נשימה על רצפת המגרש לאחר שהושבה רוחו התאוושש קימעה ויצא עצוב ונכלם הפסיד הון כה רב והנה מודעה אחרת "ביתן הצחוק" שלם רובל אחד ותצחק שעה שלמה "רובל אחד זה הרבה לאיכר כפרי שכמוני אבל מוכרח אני לשמח את עצמי לאחר כשלוש שעות והפסד כ"כ גדול" רכש כרטיס והכניסוהו לאיצטדיון גדול עם הרבה כסאות הראו לו את מקום מושבו וישב שם מצפה להתחלת ההצגה שבה יצחק וישמח את עצמו והנה מול עיניו מגרש גדול ירוק וסוס שקוע באבוס ואדם אחד עומד בקוצר רוח לרדוף אחרי הסוס זהו ביתן הצחוק של הקרקס העולמי... אל תתלבט כל כך ואל תתפתה לרדוף אחר ה"אלוה" ואם כבר יש לך אלוה שאתה רודף אחריו עצור בחר לך את אלוקי אברהם יצחק ויעקב רק כשישבים מחוץ למגרש ומתבוננים במעשינו ניתן לבדוק את איכותם יתבונן כל אחד ויבחן את עצמו היכן הוא נמצא במגרש או מחוצה לו.

מובא בממעון קדשך ויברא אלוקים את האדם (א, כז). האדם נברא יחידי לא כמו החיות שנולדו זוג, זכר ונקבה. ומדוע, כדי ללמדו, שבשבילי נברא העולם (משנה סנהדרין). יש לבאר הדכוונה שיעבוד את ד' יתברך מעצמו ולא כדי לחקות את כולם. וראיתי בילקוט משיב נפש בשם הקונטרס ליום השלושים מה"חפץ חיים" מביא וז"ל אנשים יש להם חולשה לעשות הכל כמו שאחרים עושים (נאך מאכען) לא עצמיות. זו עבודה גדולה שצריך להרגיל את עצמו לא להסתכל על השני, לא להתחשב עם השני רק "אליין", לבד לבד, זה לא דבר קל. כל מה שעושים להרגיש אני עושה! אני נושא אחריות למעשים שלי, שהאדם "עצמו" יתעלה, שירגיש ש"הוא" אויס גשטיגען, לא כיוון שכולם לומדים גם הוא לומד רק לבד, צריך ללמוד לבד להתפלל לבד, צריך שהלימוד של האדם יהיה עצמיות שלו, "אייגענע" תפילה.

מובא בעלי שור ויברא אלוקים את האדם (א, כז). האדם נברא יחידי. אדם המעלה את ענין יחידותו על דעתו צריך להזדעזע, הרי מכל בני העולם החיים עכשיו אין אף אחד הדומה לו, מכל בני העולם שחיו מאדם הראשון עד היום לא היה אחד שהיה דומה לו, ועד סוף כל הדורות לא יהיה אף אחד הדומה לו באותו הרכב של כוחות, תכונות, סגולות מעלות וחסרונות. לפיכך כל אדם הוא "יחידי" עד שהוא חייב לומר "בשבילי נברא העולם".

ויברא אלוקים את האדם בצלמו וגו' (א, כז). כאשר בורא הקב"ה את האדם נאמר עליו שהוא נוצר "בצלם אלו-הים". מה משמעות המושג "בצלם"? על השאלה הזו ניסו לענות מפרשים רבים, וגישתו של הרמב"ם מציעה לראות במה דומה האדם לקב"ה ולהבין שבכך התייחד גם האדם. הרב סולובייצ'יק אומר שמה שאנו רואים בפרקים הראשונים של התורה, הינו שהקב"ה הינו יוצר ובורא. זה מה שמייחד את הקב"ה בפרקים אלו ומה שאנו לומדים עליו,

מכאן שיחודו של האדם, מה שהופך אותו להיותו "בצלם", הינה העובדה שגם הוא יכול ליצור ולברוא דברים חדשים בעולם (גם אם לא יש מאין). מהצד השני, אנו רואים שעל ברייתו של האדם לא נאמר "כי טוב". מדוע על העצים והאבנים, על השמים והארץ נאמר "כי טוב" ואילו על בריאתו של האדם לא? ישנו עוד מקרה אחד שבו נמנע הקב"ה מלומר "כי טוב" וממנו נוכל ללמוד. ביום השני, לא נאמר "כי טוב" על הבלדת המים מעל ומתחת לרקיע.

הסיבה הינה שהפעולה עדיין לא נסתיימה בכך. רק ביום השלישי כאשר המים נקוו אל מקום אחד, סיים הקב"ה את מה מלאכת המים, ולכן אמר אז "כי טוב". כלומר אנו רואים שלא נאמר "כי טוב" על דבר שעדיין לא נשלם. רק כאשר תהליך היצירה נשלם, נאמר "כי טוב". זו הסיבה שעל האדם לא נאמר "כי טוב". תהליך יצירתו של האדם עדיין לא הושלם בבריאה. הוא מוטל על האדם עצמו, אשר נוצר בצלם, ואשר חלק מתפקידו הינו להשלים ולשכלל את עצמו ואת מהותו.

אלוקים ואדם שותפים במעשה בראשית, והאדם הוא גם בורא וגם נברא.. יש פגמים רבים ובעיות במין האנושי. יש תרבויות שזה גרם להם להתייאש מהאדם. התורה אומרת לנו ההיפך יש באדם את היכולה להשלים וליצור את עצמו, וזהו דווקא תפקידו. רק כאשר ישלים האדם את השלמת עצמו, נוכל לומר גם עליו "כי טוב".

פי' הרבינו יונה ויברא אלוקים את האדם בצלמו וגו' (א, כז). "חביב אדם שנברא בצלם, חביבין ישראל שנקראו בניים למקום" (אבות ג, יד), ידיעת דברים אלה היא תועלת גדולה לדביקות, אחר שנתגלה לנו כי האדם חביב לפניו מכל הבריות כי בצלם נברא, ישראל יודעין כי הם חביבין מכל שאר האומות, כי נקראו בניים למקום, ובחר בנו מכל העמים ונתן לנו את תורתו, שמיסבתה נברא כל העולם כולו, על כל פנים יודעים אנחנו כי קרוב אלינו השם יתברך.

כתב באוצר אפרים ויברא אלוקים את האדם בצלמו וגו' (א, כז). אמר כ"ק אדמו"ר ה'אמרי חיים' מוויזניץ ז"ע, בשם תלמידי בעל שם טוב ז"ע, שלפני חטא אדם הראשון היה צורת האל"ף ישר דהיינו 'יוד' מצד זה ו'יוד' מצד זה ו'יו' באמצע היינו אלף ישר, ולאחר חטא אדם הראשון הוא שלא כסדרן דהיינו ו'יו' משופע, וזה אות אלף שאנו קורין עכשיו, וכיון שאלף מורכב משני יודין ו'יו', מספרו כ"ו כמספר שם הוי"ה, ובאדם יש גם כן צורת אלף ישר היינו שני עינים וחוטם באמצע אלף ישר, וזה שאמר הכתוב (תהלים צב, טז) להגיד כי 'ישר' ד', היינו כי ד' הוא ישר ולא כצורת אלף שלנו, סימן לדבר צורי, זה אפשר להכיר על ידי צורת האדם.

מובא בלב שמחה (תשל"ט) ויברא אלוקים את האדם בצלמו, בצלם אלוקים ברא אותו (א, כז). איתא בזוה"ק אית לאסתכלא ביה בהאי קרא וכו' כיון דאמר בצלמו מאי בצלם אלוקים ברא אותו וכו', ובאור החיים פירש כי בראו בב' צלמים, הראשון צלם הניכר בכל אדם ואפילו בבני אדם הריקים מהקדושה ועליהם אמר בצלמו וכו', והשני הם בחי' המאושרים עם ישראל נחלת ש - די, כנגד אלו אמר בצלם אלוקים בראו וכו'. במוצאי שבת קודש הראו לי בחלום המשנה באבות חביב אדם שנברא בצלם שנברא בצלם חבה יתירה נודעת לו שנברא בצלם שנאמר כי בצלם אלוקים עשה את האדם, והוא ראייה למה שכתוב באור החיים הנ"ל, דחביב אדם וכו' היינו צלם הניכר בכל אדם, חבה יתירה וכו', הוא הצלם אלוקים רוחני נעלם.

ויברא אלוקים את האדם (א, כז). יש לעיין דבכל מעשי הבריאה עד עתה נאמר לשון ויעש, כדכתיב ויעש אלהים את הרקיע ויעש אלהים את שני המאורות הגדולים ויעש אלהים את חית הארץ, מלבד האדם והתנינים שאף בהם נאמר ויברא אלהים את התנינים הגדולים, וצ"ב במה נחלקו האדם והתנינים שנאמר בהם לשון 'ויברא'. ויש לבאר ע"פ המבואר בדברי הגר"א בריש ספר 'אדרת אליהו', דלשון בריאה הוא על בריאת יש מאין להורות על חידוש הדבר, ולשון עשייה הוא על תיקון הדבר להורות על השלמתו ותיקונו של הדבר שכבר נעשה, ולכן אצל כל הנבראים נאמר לשון 'ויעש' שכבר נבראו בשלמותם והגיעו עתה לידי תכליתם. אמנם לגבי התנינים נאמר לשון

'ויברא', שהרי מבואר ברש"י שבראם זכר ונקיבה והרג את הנקבה ומלחה לצדיקים לעתיד לבוא, ונמצא שעדיין לא הגיעו לידי תכליתם ושלמותם לכן נאמר בהם לשון 'ויברא', וכמו"כ לגבי האדם נאמר לשון 'ויברא', כי גם האדם נברא חסר ביצה"ר וצריך להשלים את עצמו, ולכן נאמר בו לשון 'ויברא' ולא לשון 'ויעש', לומר שעדיין לא הגיע לידי תכליתו ושלמותו, עד שישלים את עצמו ויגיע לידי תכליתו.

ויאמר להם אלוקים פרו ורבו (א, כח). המצוה הראשונה בתורה היא מצות פרו ורבו, והאחרונה היא כתיבת ספר תורה, לרמזו שעיקר תכלית האדם היא להוליד בניים למקום ולחנכם לתורה ולתעודה.

פרו ורבו ומלאו את הארץ (א, כח). מובא בגליון קב ונקי: בגמרא (ברכות נ:): מובא מנהג שהיו עושין בשמחת חתן וכלה, "שזורקין לפנייהם קליות ואגוזים", וכן מובא בכתובות (טו:): במשנה שם וברש"י, שהיו רגילים לחלק קליות לתינוקות בנישואי הבתולות, (ועי' שיטמ"ק שם יז. ד"ה ובשיטה, בשם רבינו תם שקליות שלא נתייבשו הן סימן לבתולה שהיא כתבואה חדשה). בתוספות (ברכות שם ד"ה ולא) הביאו שעכשיו המנהג לזרוק בבית חתנים תבואה, וכן מובא במחזור ויטרי (סי' תע) שנוהגים להשליך חיטים לא קלויים במקום קליות ואגוזים.

בספר עץ חיים (לא) מהראשונים רבי יעקב חזן זצ"ל ח"ב עמ' רמא) כתב טעם למנהג של זריקת תבואה על חתן וכלה, שהיא "לומר להם פרו ורבו כתבואה זו". (ועי' רש"י כתובות ח. על המנהג המופיע בגמ' של זריעת שעורין בעציץ בעת שמחת חתן וכלה לומר להם פרו ורבו וצמחו כשעורים הללו).

בספר מהרי"ל (מנהגים מהדו' מכוון ירושלים עמ' תסד שינויי נוסחאות אות יא) מובא שקדמוני צרפת ורביה היו זורקין תפוחין על ראש החתן והכלה והיו אומרים: "ויברך אלקים את האדם ואת אשתו ויאמר להם פרו ורבו ומלאו את הארץ", ודווקא תפוחים על שם "תחת התפוח עוררתך" (שיר השירים ח,ה) וכן יש לומר כי באותו פסוק של פרו ורבו מופיעה הראשי תיבות "פומא", ע"כ.

מה שמביאים את הר"ת של "פומא" שזה תפוח בצרפתית pomme ראשי תיבות של מילה זו הן "פרו ורבו ומלאו את הארץ".

הנה נתתי לכם את כל עשב זרע זרע וגו' לכם יהיה לאכלה (א, כט). שנינו בגמ' (סנהדרין נט, א) אמר רב יהודה אמר רב אדם הראשון לא הותר לו בשר לאכילה דכתיב לכם יהיה לאכלה ולכל חית הארץ ולא חיות הארץ לכם וכשבאו ב"נ התיר להם וכו', והיינו דאכילת בשר נאסרה על אדם הראשון. וכבר תמחה (ראה כלי חמדה כאן ועוד) לפי כל זה, היאך הקריב אדם הראשון שור פר לקרבן (כדאיתא בע"ז ח, א), הא מתנאי הקרבן שיהיה 'ממשקה ישראל למנחה' והיינו שיהיה בו היתר אכילה, ואדה"ר שבשר היה אסור עליו כיצד נתקיים בקרבנו דין זה. ויש לתרץ דיסוד איסור אכילת בשר לאדה"ר הינו איסור גזל, והיינו דרק עשב וירק ניתן לו לאכילה ובשר לא ואין כאן איסור בבשר בחפצא, ולא מיבעיא למש"כ תוס' (סנהדרין נו, ב) דרק להמית ע"מ לאכול נאסר לו אבל מתה מאליה הותר לו בשרה, אלא אפילו למש"כ בכסף משנה (פ"ט ממלכים ה"א) בשיטת הרמב"ם דאף בשר המתה נאסר עליו, עדיין י"ל דאין כאן 'מאכלות האסורות' אלא דאין בבשר היתר אכילה משום שהוא גזל, אמנם דין דמשקה ישראל לא בא אלא למעט כשהבהמה אינה ראויה לאכילה מצד עצמותה מצד איסור שחייל בה, אבל הכא שאין כאן פסול בעצם הבשר אלא שאם יאכלה יעבור איסור באכילתה, אין בכך פסול.

ביאר בקול שמחה להרבי ר' בונם מפשיסחא ז"ע הנה נתתי לכם את כל עשב זרע זרע וגו'. ואת כל העץ וגו' לכם יהיה לאכלה וגו', ויהי כן (א, כט - ל). המילים "לכם יהיה", נראית לכאורה כמיותרות מאחר שכבר נאמר לעיל "נתתי לכם", כמו כן מה ענין "ויהי כן" אצל ציווי, ומדוע אינו ניתן כאן איסור לאכול בעלי חיים. ברם, בתחילה לא היו כל הדברים הללו בגדר מאכל ולא היו ניתנים לאכילה, ורק על ידי דבורו של הבורא הוכשרו לדבר מאכל, לכן נאמר: "לכם יהיה לאכלה", כלומר, שיוכשר למאכל בשבילכם, ואכן כך היה "ויהי כן", ממילא, בשר בעלי חיים שלא הוזכרו אז במאמר הבורא, נשאו

בלתי ראויים לאכילה ולא היה צורך לאסור אותם, רק לאחר מכן אצל נח כאשר אמר האלהים: "כל אשר רמש הוא חי לכם יהיה לאכלה, נעשה גם בשר בעלי חיים מאכל לבני אדם. בכך מסתבר גם מה שנראה מפשוטו של פסוק, שהבהמות הותרו לאכול רק ירק ולא פירות (ראה רמב"ן), וקשה להבין מה שייך ציווי לגבי בהמות, אלא פשוטו של פסוק כך הוא, שאז היה טבען של הבהמות לאכול רק ירק, מכיון שהפירות לא היו בכלל בגדר מאכל לגביהן.

מובא בברכת שלמה להגאון ר' שלמה קלוגר זצ"ל הנה נתתי לכם את כל עשב וגו' לכם יהיה לאכלה, ולכל חית הארץ וגו' את כל ירק עשב לאכלה ויהי כן (א, כט - ל). לכאורה הלשון "ויהי כן" לא מובן, שהרי אין כאן בריאה. אלא הדבר מבואר לפי חכמינו ז"ל (גיטין סב) שאסור לו לאדם לאכול עד שיתן לבהמתו תחילה, שנאמר (דברים יא, יט) "ונתתי עשב בשדך לבהמתך", ואחר כך, "ואכלת ושבעת". והטעם מפרש בעל "נזר הקודש", משום שלפעמים זוכה אדם לאכול רק בזכות בהמתו, לכן ראוי לתת לה תחילה. מכאן יש לומר, שאם ידוע שהאדם אוכל בזכות עצמו, מותר לו לאכול לפני בהמתו. וזהו שאמר ד' לאדם לפני שחטא, שאז ניזון בזכות עצמו, והיה הוא העיקר והבהמה טפל לו. "הנה נתתי לכם את כל עשב זרע זרע, לכם יהיה לאכלה", עבורכם ובזכותכם. ולכן אתם תאכלו תחילה, ואחר כך, ולכל חית השדה את כל ירק עשב לאכלה, "ויהי כן", כלומר שכך נברא תחילה הכל בשביל האדם, ואחר כך לכל חית הארץ.

וירא אלהים את כל אשר עשה והנה טוב (א, לא). פעם יצא רבי עקיבא לדרך ולקח עמו שלושה דברים: חמור, תרנגול ונר. את החמור לקח עמו כדי שיוכל לרכב עליו, את התרנגול לקח, כדי שיקצו משנתו בחצות הלילה, ואת הנר לקח להאיר וללמד לאורו.

הגיע רבי עקיבא לעיר אחת וחפש מקום ללון, אך שום איש לא נאות להכניסו לביתו. בלב מלא בטחון ואמונה באלהי עולם, אמר רבי עקיבא: "כל מה שעושה ה' – לטובה הוא עושה!"

כאשר ירד הליל פנה אפוא רבי עקיבא אל שדה סמוך שם לן בודד לנפשו. לפתע נשבה רוח חזקה וכבתה את הנר. תוך כדי כך הגיח חתול וטרף את התרנגול. לא עבר זמן רב והינה זנק מן היער אריה וטרף את החמור. ועתה לא נותר לו דבר: לא חמור, לא תרנגול, אף לא נר. למרות זאת אמר רבי עקיבא: "כל מה שעושה ה' – לטובה הוא עושה!"

בבוקר נודע כי באישון ליל התנפלו אויבים על העיר, ואת כל התושבים לקחו בשבי.

אמר רבי עקיבא:

הוא אשר דברתי: כל מה שעושה ה' – לטובה הוא עושה! אלמלא טרף האריה את החמור – היה החמור נוער, ואילו לא טרף החתול את התרנגול – היה התרנגול קורא, ואילו לא כבתה הרוח את הנר – הוא היה מאיר ואז היו חילי האויב מרגישים בנוכחותי ולוקחים אותי בשבי". (על פי מסכת ברכות, ס' ע"ב)

"משפטי ה' צדקו יחידיו" בית דין של מעלה ובית דין של מטה זהים ותואמים ואז המשפט, משפט צדק ועוד היה אפשר לבאר בס"ד "צדקו יחידיו", כפי שמספרים בשם הרב הצדיק החפץ חיים זיע"א ששאלו אותו פעם על מי שהיה צדיק ונפטר בקיצור ימים, אמר להם אמשול לכם משל למה הדבר דומה, ליהודי כפרי שהיה גר בכפר, מקום שאין שם בית הכנסת ולא היה יודע מנהגי בית הכנסת, פעם בא לעיר ונכנס לבית הכנסת ביום שבת קודש, ראה את הגבאי מעלה ראשון מצד מזרח בית הכנסת, ושני מצד אחר, שלישי מצד אחר, אמר לו לגבאי למה לא תלך לפי הסדר שורה שורה, ראשון, אחריו סמוך לו, ואחריו סמוך לו, ולמה אתה קופץ ממקום למקום? ענה לו כנראה שאתה לא בא לבית הכנסת בכל שבת ולכן יש לך שאלות, אילו היית בא בכל שבת קודש לבית הכנסת לא היה לך שאלות, הראשון שהעלתי אותו מכאן זה כמה שבועות שלא עלה לספר תורה, שני הסמוך לו עלה לפני שבוע כי היה לו יארצייט והיה צריך להעלותו לכן עתה דילגתי עליו, השלישי כיצא בזה, ואילו זה כמה שבועות לא עלה לכן הזמנתי אותו השבת. ואילו אתה שבאת רק השבת אתה רואה אי סדר במעשי.

הנמשל אנחנו באים בדור אחד ורואים שזה נפטר בשיבה טובה וזה בקיצור שנים, וחושבים שיש אי סדר ח"ו ואילו היינו באים בכמה דורות היינו יודעים

את הטעם, זה שמת בקיצור שנים כבר היה בגלגול הקודם חי וחי חמישים שנה, היה חסר לו עשרים שנה להשלים תיקונו, ולכן בא עתה לתקן, תיקן והלך, מה יעשה עוד...ודפח"ח ושי"י.

ועל פי זה נראה לי במ"ד לבאר את הכתוב "משפטי ה' אמת צדקו יחידיו" בצירוף הדורות אם נראה משפט קשה בדור אחד לא נתלונן, שאם נצרף את זה לדורות שעברו נמצאים "משפטי ה' אמת צדקו יחידיו". (קול יהודה)

מעשה באדם אחד שראה אניה גדולה מפרשת למדינות הים. רץ לביתו להביא סחורתו לירד בה למדינות הים וקודם שהגיע לאניה נכנס מסמר ברגלו. ולא היה יכול לזוז ממקומו, ומה דביני וביני פרשה האניה והלכה לה. התחיל לבכות ולצעוק על רע מזלו כי לא יהיה אניה אחרת מפרשת למדינות הים עד שנה הבאה. ונשארה סחורתו מוטלת לפניו. לאחר שלושה ימים נודע שטבעה אותה אניה בים. התחיל לשורר ולשמח על מזלו הטוב, והיה נוטל אותו מסמר שנכנס ברגלו ומנשקו כי על ידו ניצל הוא וממונו. דבר הלמד מענינו על כל צרה שלא תבוא על האדם צריך להרחיב לבו ודעתו לקבל באהבה וחבה כי אין דבר רע יורד מן השמים ואם יפגענו הפסד ממון וחלאים וכו' ידע נאמנה כי חסד גדול עשה הבורא יתברך עמו כי אין בעל הרחמים פוגע בנפשות חלילה. אך ורק בשבט עברתו יכהו ביסורין או בהפסד ממון להחיות נפשו ונפשות בני ביתו. (בן איש חי)

בטרם מלך דוד על ישראל, ישן יום אחד בגנו וראו עיניו צרעה האוכלת עכביש.

"רבונו של עולם", פנה אל הקב"ה בתמיהה, "מה הנאה בבריות הללו שבראת בעולמך? הן הצרעה מפסדת דבש ואין בה כל הנאה, והעכביש, אמנם, אורג כל העת – אך אין מעשה טויתו יוצר לבושו!"

השיבו הקב"ה: "דוד, לועג אתה לבריות אלו – אך בוא תבוא השה שתצטרך להן!"

ואמנם – כך היה.

כשנחבא דוד במערה מפני שאול מלך ישראל, שלח הקב"ה עכביש שיארג חוטיו על פי המערה ויסגרנה. והנה, קרב שאול אל פתח המערה – בחפשו אחר דוד – וכשראו עיניו את קורי העכביש המכסים את הפתח, אמר: "בודאי לא נכנס לכאן איש. אלו היה נכנס, היה קורי העכביש נקרעים" ומיד פנה והלך משם. מבלי שמצא את דוד המסתתר.

ובפעם אחרת, כשראה דוד את שאול שוכב וישן בתוך מעגל אנשיו, היה אבנר בן נר – שר צבאו – ישן בפתח האהל, ראשו בצדו האחד של הפתח ורגליו בצד שנגדו, והיו רגליו זקופות. נכנס אפוא דוד בין רגליו, נטל את צפחת המים ובקש לצאת. אך בדיוק בזה הרגע פשט אבנר את רגליו וכסה את גופו של דוד, עד כי היו שתי הרגלים עליו כשני עמודים גדולים. בקש דוד רחמים מלפני הקב"ה: "אלי, אלי, למה עזבתני!"

מיד עשה הקב"ה נס: שלח צרעה וזו עקצה את רגלי אבנר. מעצמת העקיצה מהר אבנר לזקוף את רגליו, ודוד הצליח לצאת...

באותו שעה שבח דוד את ה', וכך אמר: "רבונו של עולם! מי יעשה כמעשיך וכגבורותיך, שכל מעשיך נאים!" (על פי אוצר המדרשים לוקט ממעשיהם של צדיקים)

מובא בדברי ישראל וירא אלוקים את כל אשר עשה והנה טוב מאד (א, לא). הענין י"ל כך, דהנה ידוע אומרים ז"ל (ברכות ס) לעולם יהא אדם רגיל לומר כל דעביד רחמנא לטב עביד עיי"ש, והוא כאשר האדם הוא מאמין שהכל הוא בהשגחת הבורא יתברך שמו כמובן, זהו פירושו "ירא אלוקים את כל אשר עשה", רצונו לומר כשהאדם רואה ומבין שהשגחת אלוקים בכל אשר הוא עושה, אזי והנה טוב מאוד, הכל טוב וישר בעיניו, ואומר כל מה דעביד רחמנא לטב, ועל ידי זה נעשה באמת הכל טוב.

מובא בבראשית רבה (ט) והנה טוב מאד (א, לא). ר' שמואל בר נחמן אמר "הנה טוב" זה יצר טוב. "טוב מאד" זהו יצר הרע. וכי יצר הרע טוב מאד, אלא שאלולא יצר הרע, לא בנה אדם בית ולא נשא אשה, ולא הוליד ולא נשא ונתן.

מובא בדברי המוצנע והנה טוב מאוד (א, לא). במדרש (בראשית רבה ט, ט). איתא, והנה טוב מאוד, זה יצר הרע. אחד שאל לה' חפץ חיים, מה לעשות

ליצרו הרע, שאינו נותן לו מנוחה. השיב לו, שהיצר הרע הוא לאושרו של האדם, שאלמלא הוא, לא היתהשום תכלית לבריאת האדם. כשם שהמטוטלת בשעון פועלת על ידי שיש בה שני כוחות המנוגדים זה לזה, האחד מושך לצד אחד, והשני לצד שכנגדו, ומתוך כך הגלגלים והמחוגים מסתובבים, ועל ידי הכל ביחד יוצא התכלית, שיודעים את השעה. כך מצבו של האדם בעולם, יצרו הטוב מושכו לטוב, ויצרו הרע מושכו לרע, וכשהוא זוכר את בוראו, ומתאמץ להתגבר על היצר הרע, על ידי זה נוחל חיי עולם הבא, לפום צערא אגרא.

והנה טוב מאד (א, לא). דרשו חכמינו ז"ל (בראשית רבה ט, ט) טוב זה יצר טוב, מאוד זה יצר הרע. קשה מפני מה מרומז היצר הרע בתיבת מאוד דוקא. ונראה לי על פי הלצה, ששמעתי בשם קדוש ישראל הצדיק ר' משה סת"ם מפשעווארסק, אם האדם מסופק באיזה דבר אם הוא מצוה או חס וחלילה להיפוך, צריך להבחין בעצמו, דהנה דרך היצר טוב שאומר לאדם פעם אחת או ב' פעמים, ואם אינו שומע אזי שוב אינו תובע ומסית אותו עוד, אבל היצר הרע לא ינוח ולא ישקוט עד אשר מביאו לידי תאוות העולם השפל הזה, כדאיתא ביה רצון של הקדוש ר' אלימלך, על כן בדבר שהוא מסופק מה הוא, אם הוא מצד היצר הרע או מצד היצר טוב, אזי המבחן הוא כך, אם אומר פעם או שתיים והולך לו, סימן לאדם שהוא מצוה, ואם מסיתו מאוד ולא ינוח ולא ישקוט, אזי הוא סימן שהוא מצד היצר הרע, ועל כן נקרא היצר הרע 'מאד' מחמת שהוא מסית, והוא על דרך הלצה.

עוד נראה לי על פי הלצה דנקרא מאד, דהנה תאוות עולם הזה בדור הזה הוא תאוות ממון, על דרך ששמעתי בשם צדיקים דמיום שהרגו כנסת הגדולה יצרא דעבודה זרה גבר מאוד תאוות הממון. והנה 'מאד' נקרא ממון, כמו שדרשו חכמינו ז"ל (ברכות סא): ובכל מאדך ובכל ממונך, על כן נקרא היצר הרע 'מאד', שהוא תאוות הממון, שהוא שורש התאוות, כן נראה לי על דרך הלצה.

אמר המגיד ר' שלום שברון זצ"ל והנה טוב מאד (א, לא). "טוב" מלאך החיים, "מאד" מלאך המות. כך נאמר במדרש רבה (בראשית ט, י). חידוש – מלאך המות כל כך טוב – "טוב מאד", אנו נסביר פשט, הפוך ממה שאתם מבינים, וכפי שחידש המגיד מדובנא זצ"ל במשל למה הדבר דומה (משל שלא פורסם בספרי זמננו): צורף שמלאכתו עם כלים יקרים ועדינים, יצא מביתו לעבר השוק, ושכח להחזיר את כלי העבודה העדינים למקומם. הוא השאירם על השולחן במרכז הבית. יענקל בנו הקטן, הבחין שאבא לא בבית, וכדרך הילדים, מיהר רץ אל השולחן והחל לשחק. לחתוך, להשחית ולסתת. לפתע, שב האיש מהדרך בריצה בהולה, "הנה, לכן חזרתי, אוי, את אשר יגורתי בא, - יענקל משחק בכלים!" קרא בכעס.

"אבא, למה תכעס, והרי הוא עזר לך, תיקן כמה דברים" אמר ילד אחר שהביט בכאב על אבא הכועס. הילד הצליח להעלות חיוך על שפתי אביו, שמיהר להסביר לו: "הס מלדבר דברי שטות. גם אדם מבוגר, אם לא למד את חכמת מלאכה זו, כאשר יעבוד בכלים לא יוכל לעשות איתם שום דבר, מלבד נזק, קל וחומר ילדון קטן, שגם אם ירצה לא יוכל ללמדו את עדינות המלאכה, ודאי, שהנזק רב בכל נגיעה. בקיצור, מי שאין לו שום אפשרות לתקן, בכלים אלו, ביכולתו רק לקלקל להשחית ולהפסיד. כך, הקדוש ברוך הוא אמר כבר בתורתו (דברים ל, טו) "ראה נתתי לפניך היום את החיים ואת הטוב" ה"טוב" לפניך אתה יכול לבחור בו ולהנות מפירות הטוב – מפרי "החיים והטוב", אך קורה שהאדם הקטן, בא ומחליט לעשות מה"טוב" יותר טוב, מטוב, הוא מעוניין לעשות "טוב מאד" – לקום ותיקן ולומר ברכות השחר בקול רם לעורר את כל בני הבית... ולפעמים סתם, הוא רוצה לשפר את האדם שמייצרים מצוות חדשות (א' מצוה צו באגראבן יענעם – מצוה לקבור את ההוא), על "חכם" זה לדעת, שמלבד נזק אין לו אפשרות לעשות דבר. ולזאת הכוונה: טוב זה מלאך החיים, "ועשית הישר והטוב" (דברים ו, יח), אבל "מאד" אם אתה מחליט לעשות משהו יותר מהטוב – לעשות טוב מאד, זה כבר מלאך המות. אסון. חכמינו ז"ל לא מדברים כאן בשבחו של מלאך המות אלא בגנותו של ה"טוב מאד".

מובא בילקוט אליעזר והנה טוב מאד (א, לא). והנה טוב, זה חיים, מאד, זה המיתה (מ"ר). אם מסתפק האדם במה שיש לו, במידה רגילה של הטוב, חיי נקראים חיים והנה טוב. אבל אם רוצה האדם במותרות, ואינו מסתפק במה שיש לו, המאד הזה כלומר המותרות, למיתה תחשב, כי לא כל אדם זוכה לה.

והנה טוב מאד (א, לא). טוב מאד, זו מיתה (ב"ר) מה שבעיני האדם נחשב הגרוע ביותר, אינו אלא הטוב ביותר.

אמר המגיד מדובנא זצ"ל והנה טוב מאד (א, לא). טוב, זה מלאך החיים: מאד, זה מלאך המות (מדרש), דבר שהוא טוב מאד בדוק אותו, "סעודה שהנאתה מרובה, משוך ירך הימנה". בשר שהוא מפולפל מאד, צריך בדיקה, שהרי אילו היה הבשר טרי, לא היה צריך לתבלין.

מובא בנחלת צבי להרה"ח ר' צבי פייש גראס ז"ל והנה טוב מאד (א, לא). יש להעיר, למה לא כתוב בכל מעשה בראשית רק והנה טוב, ולא נאמר טוב מאד כמו ביום השישי. יש לומר דאיתא במדרש, (בראשית רבה ט, ז) מאד – זה יצר הרע, וענין יצר הרע לא שייך אלא אצל האדם, כיון שהוא בעל בחירה. לכן בחמשה ימים הראשונים שלא היה עדיין האדם בעולם, לא שייך לומר טוב מאד המורה על היצר הרע, יען שגם היצר הרע עדיין לא נצרף להיות בעולם, אך ביום השישי שנברא בו האדם, וגם היצר הרע נברא בשבילו הוצרך שפיר לכתוב בו טוב מאד, המורה על היצר הרע.

מובא בתולדות אהרן ויהי ערב ויהי בוקר יום השישי (א, לא). ודרשו חכמינו ז"ל (שבת פח). "השישי" בה"א הידיעה, הוא ו' בסיון, שכל מעשה בראשית תלויים ועומדים עד ו' בסיון שקבלו ישראל את התורה, וזה הוא קיומן ש"אם לא בריתי יומם ולילה חוקות שמים וארץ לא שמתי" (ירמי' לג, כה) ומה קבלו בסניי, תורה שבכתב ותורה שבעל פה וכו', וכל אחד כלול מחבירו, והוי תורה אחת, שכמו שאנו לומדים פירוש בתורה שבכתב כך מקבלים את הפירוש למעלה, על דרך שאמרו בגמרא (בבא מציעא נב): "נצחוני בני", וכך העולם הזה מתנהג ולכך צריכים ללמוד פשט בגמרא לפי הזמן שהעולם מתנהג בה, כמו ששמעתי מאדוני מורי ורבי הגאון החסיד המפורסם מה"ר לוי יצחק זי"ע אב"ד דק"ק בארדיטשוב, כשרואים שמתעורר מלחמה בעולם, צריכים לומר חילוק בגמרא, כי כל מה שיש בעולם הכל הוא בתורה שהיא חיות כל העולמות, ולכך כשרואים מלחמה בעולם, בודאי כבר נעשה צירופים בתורה, ולכך צריך לומר חילוק ולפלפל בגמרא ולהפך כל זאת. וזה הכח נתן לנו משה רבינו, שכמו שאנו לומדים הפירוש בגמרא, כך צריכים כל העולמות להתנהג, הן עולמות עליונים הן עולם התחתון, כמו ששמעתי מאדמ"ר הגאון הנ"ל ששאל: מה זה שקטרגו המלאכים בשעת מתן תורה ואמרו "אשר תנה הודך על השמים" (שבת פח). הלא כבר היתה התורה בארץ אדם הראשון חנוך משותלח נח אברהם וכל האבות, כולם למדו את התורה, ואמאי לא קטרגו בראשונה. אך הענין הוא, שמקודם לא נתקנאו בתחתונים, שלא היו צריכים להתנהג א"ע על פי פשטן של תחתונים כי הם למדו את התורה לפי מדריגתם, אך כשקיבל משה את התורה נתן לנו הכח שצריכים כל העולמות להתנהג לפי פשטן של ישראל, ולכן התקנאו את עצמן ואמרו "תנה הודך על השמים". עכ"ד ודברי פי חכם חן. כי כפי הפירוש שמפרשים התורה, כך מביאים השפע בהעולמות, ואברהם אבינו עליו השלום המשיך השפע כפי פירושו, והמלאכים כפי פירושם שלמדו הם בהתורה, וענין מתן תורה לישראל היה שכאשר יאמר ישראל הפירוש בהתורה כן יקים ויכריחו את כל העולמות כרצונם, וזהוונתן "לנו" את התורה, "לנו" דייקא, וכן תורה צוה לנו משה "לנו" דייקא.

"אם לא בריתי יומם ולילה חוקות שמים וארץ לא שמתי" (ירמיהו לג, כה) הקב"ה ברא את כל היקום בשביל התורה. נדמיין לעצמנו שהיו באים לביל גייטס (דורג עד לא מכבר בין עשירי העולם...) ומבקשים ממנו להשקיע 10,000 ש"ח בעסק קטן האם הוא יסכים? בוודאי שלא תשובתו תהיה: "אני לא מתעסק עם סכומים קטנים כאלה..." הקב"ה השקיע בבריאה סכומים שהם מעבר לדמיון שלנו ומהיכולת לתפוס סכומים בסדר גודל שכזה, וכל זה

בשביל התורה. כעת עלינו להבין מהו ערכה של תורה! הרב ראובן קרלשטיין זי"ע הביא סיפור מליצי המשמש כמשל למה הדבר דומה: ברוסיה היה גר יהודי - עשיר גדול ולו עסקים מסועפים שבחלקם היה לו שותף לעסקים גוי עשיר אף הוא. לא פעם קינא העשיר בהצלחתו של היהודי וניסה להתחקות אחר הצלחותיו וראה הצלחה... כאשר היהודי קנה מניות בחברה כל שהיא רץ הגוי והשקיע אף הוא ובכל פעם התברר למפרע שהייתה זו השקעה נכונה... יום אחד שאל העשיר הגוי את מזכירו: "אמור לי מתי חל יום הכיפורים אצל היהודים?" המזכיר בדק והגביר ביקשו לרשום ביומן שעליהם להגיע לבית הכנסת היהודי... בערב יום הכיפורים הגיעו השניים וישבו בין קהל המתפללים כשכיפות לראשיהם. עיניו של הגוי כבר קלטו את ידידו היהודי יושב במזרח כשעיניו כל נשואות אליו בטרם החלה מכירת ה"כל נדרי". הגבאי עלה לדוכן והכריז: "כל נדרי!" הגביר היהודי כבכול שנה הרים את ידו ואמר \$10,000. כבר בתחילת המכירה היה ברור שככל שנה הגביר ייקח את המצווה החשובה הזו... אך לפתע הורה הגוי למזכירו לומר \$20,000 המזכיר הרים את ידו והגבאי הכפיל את הסכום. הגביר היהודי לא התרגש במיוחד והציע \$50,000 סכום שלרוב הנוכחים היה משכורת תלת שנתית... אך הגביר הגוי אמר למזכירו תכפיל מהר... המזכיר משתאה, מרים את ידו ומציע \$100,000 והוא זוכה במצווה של "כל נדרי"... המזכיר שואל את ה"בוס": "תגיד לי אתה יודע מה קנית?" "ממש לא!" השיב הגוי המבולבל... "אז מה פתאום שמת על זה סכום כל כך גבוה?"! הקשה המזכיר ה... אז השיב הגוי: "אינני יודע מה זה, דבר אחד ברור לי שאם היהודי הזה שם \$50,000 זה שווה לא פחות מ-\$100,000..." כן הוא הנמשל: אומר הרב קרלשטיין: "אינני מבין מהי ערכה של מצווה או מהו ערכה של דקת לימוד תורה. אך אני משער שהרמב"ם כן ידע, רש"י בוודאי שידע... ואם הם השקיעו כל כך הרבה בלימוד התורה סימן שהשקעה אכן שווה!!!... הקב"ה השקיע את כל הבריאה בשביל התורה!!! בוואו נצטרף למי שמבין ונשקיע גם אנו..."

מובא בשו"ת חתם סופר ויהי ערב ויהי בוקר יום השישי (א, לא). יש מפקפקים על מה שנוהגין להתחיל קידוש ליל שבת קודש ב'יהי ערב ויהי בוקר יום השישי' והוא באמצע הפסוק. ואמרת ליישב המנהג כי ברצונם להתחיל יום השישי מפני צירוף שם הויה שבראשי תיבות יום השישי ויכולו השמים, ולא נכון להתחיל יום השישי שאין בו משמעות של כלום יום השישי ויכולו השמים, ועל כרחך לצרף יהי ערב ויהי בוקר יום השישי, מה תאמר היה להתחיל תחילת הקרא 'וירא אלוקים את כל אשר עשה והנה טוב מאד', לא נכון להתחיל בליל שבת קודש בזה, מפני דרשת חכמינו ז"ל (בראשית רבה ט, ה) טוב מאד זה המות, והשאת דלא אפשר באופן אחר שרי למיפסק קראי.

מובא מושיען של ישראל (חלק עמוד 32) וירא אלוקים את כל אשר עשה והנה טוב מאוד ויהי ערב ויהי בוקר יום השישי (א, לא). באחד המערכות היה נצרך בעל ה"וירא משה" מסאטמער זי"ע לשליח מיוחד שיסע לעיר הבירה "וואשינגטאן" לסדר כמה עניינים, ורבינו ז"ל ישב אז עם הגאון ר' יצחק הוטנער ז"ל ר"מ ישיבת ר' חיים בערלין (מגדולי מעריצי רבינו) וטכסו עצה את מי לשלוח לשם, ואמר רבינו "צריכים לשלוח אחד ששומר פיו ולשונו ומכסה סוד, והציעו אז שמו של עסקן אחד שכחו יפה לזה. אמר רבינו בדרך צחות, שהעסקן הזה דומה לאחר שקידש על היין, וקודם שהתחיל לקדש הסתכל לתוך הסידור וראה שכתב שם בלחש יהי ערב ויהי בוקר, ובקול רם יום השישי ויכולו וכו', והלה שלא ידע בדיוק פירוש הדברים התחיל לומר בקול רם ובאמירה מתוקה "בלחש יהי ערב ויהי בוקר בקול רם יום השישי וכו'...", דהיינו שמכריז בקול רם שיש כאן סוד גדול.

ויכולו השמים והארץ וכל צבאם (ב, א). הגמרא במסכת שבת דף קי"ט מביאה: "כל המתפלל בליל שבת ואומר ויכולו... מעלה עליו הכתוב כאילו נעשה שותף להקב"ה במעשה בראשית".

המאמר תמוה ומעלה מספר שאלות:

1. מה הרווח שלנו בשותפות הזו?

2. מה הרווח של הקב"ה בשותפות מעין זו?

3. לשותפות נדרשת השקעה. ככל שהעסק גדול יותר כן תגדל ההשקעה הנדרשת מהשותף (אינה דומה השקעה בחנות מכולת להשקעה בחברה גדולה כמו מייקרוסופט או גוגל... ואם אלו הם פסיק בעולמו של הקב"ה...) כיצד יתכן לומר שבשמירת השבת אנו הופכים להיות שותפים של הקב"ה במעשה בראשית - בכל הבריאה?!

4. והאם כל ההשקעה מסתכמת באמירת "ויכולו השמים בערב שבת! התשובות יובנו על פי משל (המובא בספר מעיני השבוע): היה ממציא רב כשרונות שזקף המון המצאות ששינו את חייהם של אנשים לזכותו, ואף גרף מהמצאותיו הון רב. יום אחד הוא החליט שהגיע הזמן להירשם בפי ההיסטוריה ולהנציח את עצמו על ידי המצאה שתיטיב עם חייהם של אנשים באופן מעורר השתאות. הוא יחפש אנשים שלא נמצאה תרופה למחלתם והחליט לעשות כל שיוכל על מנת להביא מזור למחלתם וגמר בליבו ששם הוא משקיע את זמנו וכספו ואולי כך ייזכר לטובה. הוא פגש באקראי חולה במחלה נדירה שהגבילה אותו בתחומים רבים התודע אליו והחליט שזה ייעודו בחיים... הוא אסף חומר על המחלה, מימן טיסות לוועידות של מומחים בתחום, שכר רופאים אלטרנטיביים וקונבנציונליים ששקדו יום וילילה למצוא תרופה שתוציא את המסכן מהמחלה הנוראת והנדירה הזו... לאחר שנים של מחקר הוא המציא תרופה שאמורה הייתה לתת פתרון הולם ואפשר לחולים במחלה הזו ללכת, לשבת ולאכול בכוחות עצמם. אך דא עקא החולה לא שרד, מת ולא זכה להנאות מהתרופה הייחודית... מכיוון והמחלה הייתה נדירה ולא נמצא חולה נוסף שישתה ממנה ויתרפא נאלץ מידוענו לגנוז את התרופה במרתפי בית החולים לאכזבתו של הממציא הדגול. חלפו כמה חודשים והנה הוא מקבל טלפון מאחד הפרופסורים שהיה שותף לתוכנית כי נמצא חולה חדש... הממציא התרגש ומיהר להביא את התרופה ואכן בתוך כמה שבועות החולה עמד על רגליו והתכשיר אף זיכה את היוצר בפרס נובל לתעשייה הרפואית לשמחתם של החולה והממציא! ניתן בהחלט לומר כי שניהם יצרו את ההצלחה, החולה והממציא שאילולא החולה הייתה ההמצאה נגזזת לעולמים...

כן הוא הנמשל: כיצא בכך בריאת העולם שהרי לא סתם נברא אלא הייתה לו מטרה: "כל מה שברא הקב"ה בעולמו לא ברא אלא לכבודו" (פרקי אבות פרק ו) אבל אם העולם היה נברא והאדם איננו מנצלו למטרתו, להכיר את בוראו ולעבודו לומר לו אני ברייתך... נמצא שכל הבריאה הייתה לשווא! ובמה בעיקר מגלה האדם את בוראו מכיר בו ומקבל את מרותו? בשבת בקידוש באמירת "ויכולו השמים..." וכל האומרה בשבת "נעשה שותף להקב"ה במעשה בראשית" אומר הקב"ה כדאי הייתה לי כל הבריאה בשביל אדם זה שהודה לי עליה וכיבדני על ידה....

יום השישי ויכולו השמים וגו' (א, לא - לב). מובא בעבודת הקודש (להחיד"א במורה באצבע סימן ד אות קמ"ג) להרהר בתשובה בקידוש לפני אמירת ויכולו, שיהיה ראוי לעדות כי ד' ברא שמים וארץ.

הרה"ק ר' אברהם שלום מסטרופקוב זי"ע בנו של בעל ה"דברי יחזקאל" משינאווא זי"ע, עלה על דעתו לעשות קידוש לעצמו ולכוון שלא להוציא שום אדם אפילו את זוגתו ידי חובת קידוש, הלכה זוגתו והתלונה בפני חמיה הק' משינאווא על דבר זה. קרא לו אביו ושאלו לפשר מעשיו. נענה לו ואמר, איתא בספרים הקדושים שקידוש הוא עדות על בריאת שמים וארץ, משום כך לפני קידוש צריך לפשפש במעשיו ולשוב בתשובה שלימה, כי רשע פסול לעדות, לכן רגיל אני לשוב בתשובה לפני קידוש, אבל איני יכול לעשות תשובה על עוונות של אחרים, לכן קיבלתי על עצמי שלא להוציא איש ידי חובתו בקידוש. הבטיחה זוגתו שתפשפש במעשיה ותעשה תשובה לפני קידוש, ואז הסכים להוציאה ידי חובת קידוש.

ויכל אלהים ביום השביעי מלאכתו אשר עשה (ב, ב). מובא באהל יעקב (אמור, שערי ארמון) זהו אחד המקומות שזקני ישראל שינו לתלמי המלך. שאם היו כותבים ויכל אלהים ביום השביעי מלאכתו אשר עשה היה מקום לטעות שהקב"ה עשה מלאכה ביום השביעי, כי כתוב חוזר על כך כמה פעמים. ולכן כתבו ויכל אלהים ביום השישי מלאכתו אשר עשה. כי בסוף יום השישי כבר נשלמו כל מעשי הבריאה. אבל אנו שאנו מאמינים באמיתיות התורה הקדושה נשתדל ליישב הדבר יפה על פי דברי חכמינו.

וכשאנו מעיינים בתרגום או מוצאים כי פירוש ויכל אלהים, כי הקב"ה השתוקק לאותו יום, ר"ל כי חפץ ה' והשתוקקותו היו נתונים ליום זה יותר מלשאר הימים. ובזה תבינו מה שאנו אומרים בשמו"ע של שבת חמדת ימים אותו קראת.

חשובות שמים. המגיד מדובנא זצ"ל סיפר משל. מעשה בעני שהיה הולך מעיר לעיר, מחזר על הפתחים ומקבץ נדבות. על אם הדרך פגש בעני כמותו, והלכו יחדיו. ההולך סיפר לו, שעד לא מכבר היה בעל בעמיו, אלא שהתהפך עליו הגלגל והוא ירד מנכסיו. באין ברירה החל לפשוט יד, אבל אין הוא יודע את כתובות הנדיבים בעם, אין הוא יודע מי מכניס אורחים. וכבר שבע בזיונות רבים, וכבר היו ששיסו בו כלבים. ריחם עליו העני הותיק ואמר לו: "בוא והלוה אלי, ואדריךך בדרכך החדשה. בתוך זמן קצר תלמד את רזי המקצוע ותכיר את כל הנדיבים ומכניסי האורחים". הגיעו השניים לעיר הגדולה עייפים ורעבים. אמר העני הותיק: "בוא אתי ותכיר את גדול מכניסי האורחים", נטלו והוליכו לאכסניה גדולה והכניסו לטרקלין האוכל. הם ישבו לשולחן, והמתינו בסבלנות. מעט לאחריהם, נכנסה קבוצת סוחרים קולנית. אף הם התיישבו ליד שלחן, וקראו לבעל הבית שיתיצב בפניהם. הלה מיהר ובא, והם דרשו שיגיש להם מכל טוב: מנות ראשונות, אמצעיות ואחרונות. תוספות ופרפראות, מעדנים ומשקאות. בעל הבית ציזה ומשרתיו מיהרו לערוך את השולחן ולהביא הכל בכל, לגדוש מכל טוב, ועיני העני רואות וכלות. "אכן", אמר למדריכו, "זהו מכניס אורחים מאין כמותו. מדוע אנו מחשים, איפוא, נקרא לו ונמסור את הזמנתנו". "הס", אמר לו העני הותיק, "שב בשקט, ואל תוציא מפין הגה". "אבל מדוע ולמה", התקומם הלה. "ראה, אם דורשים – מקבלים. הנה, בעל הבית מתקרב לעברנו. אני אבקש את מה שהם קיבלו". "דום" לחש חברו בבעתה. בעל הבית קרב אל שולחנם, והעני הותיק קם בהכנעה. חברו עשה כמותו, בלי להבין מאומה. "אני רואה שהבאת עמך חבר", אמר בעל הבית במאור פנים, ונתן להם שלום. "חכו מעט, מיד אורה לערוך לפניכם את השולחן". ואמנם, לא עברה שעה קלה, ומשרתיו ערכו את השולחן לפנייהם, וגדשו אותו בכל המטעמים. הם אכלו ושתו והללו את הנדיב. אבל העני לא נרגע. הוא תבע לדעת, מדוע הורה לו חברו לשתוק. מדוע תבע ממנו לחשות. למה הם, בשולחן הסמוך, תבעו הכל, בפרוטרוט, וקיבלו הכל במהירות, ועלינו נגזר להמתין בשקט בסבלנות, בלא לומר מלה. "מיד תבין", ענה לו חברו. "הנה, הבט וראה". הוא הביט וראה, שהסוחרים סיימו את סעודתם הדשנה ושוחחו בהרחבת הדעת. בעל האכסניה נגש אליהם, שאל האם הם שבעי רצון, האם רצונם בדבר מה. מששבחו הללו את האוכל והשרות, הגיש להם את החשבון. חשבון עבור הלחם, הדגים, הבשר, התוספות, הלפתן, הפרפרת – על הכל. ראה – והבין. הרב הקדוש ר' נפתלי מרופשיץ ז"ל סעד פעם בלובלין יחד עם "היהודי" הקדוש מפשיסחא ז"ל והרב הקדוש ר' דוד מליוב ז"ל. והיה חסר להם להשלמת הסעודה בא אברך עשיר אחד, ונתן להם רובל אחד לצורך זה, ושלחו לקנות צרכי הסעודה, ושימחו את עצמם ב"נכנס יין יצא סוד" סודות התורה ורזין דאורייתא. לאחר זמן רב, כשכל אחד משלושת הצדיקים היה משמש בקודש במקום רבנות נודמנו שוב לפונדק אחד. התחילו להזכיר ימים מקודם, בעת שהיו בלובלין, וזכרו בהשמחה שהיתה להם אז בשעת אותה סעודה, ושהשמחה בא להם מהאברך, שנתן להם רובל כסף. התחילו לחפש במחשבותיהם, היכן הוא אותו האברך עכשיו. חפשוהו ולא מצאוהו, לא בעולם הזה ולא בעולם הבא, עד שלאחר היגיעה מצאוהו שיצא לתרבות רעה, רחמנא ליצלן. אמרו: "בדין הוא שנעשה לו טובה", יגעו כולם, עד שהחזירו אותו למוטב, ונעשה בעל תשובה אמיתי.

פעם אחת בא איש אחד אל הרבי ר' בונים מפשיסחא ז"ל ושאל אותו: כתיב בספרים שהיושב בתענית כך וכך ימים זוכה לגילוי אליהו, והנה אני התענית כל אותם הימים ולא זכיתי לזה. השיב לו הרבי: אספר לך מעשה, הבעש"ט היה צריך פעם אחת לנסוע לדרך רחוקה, וידוע, שהבעש"ט היה נוסע בקפיצת הדרך, והסוסים והעגלה שימשו רק לפני, למראית העין, והנה הסוסים, שהיו רתומים להעגלה, היו רגילים שבכל תחנה ותחנה נתנו להם לאכול ולשתות, אבל עתה כשנסעו בקפיצת הדרך, ולא עמדו לנוח בהתחנות, לא ניתנה להם אכילה ושתייה שם, ונדמה להם כאילו פרחו ממקום למקום ומעיר לעיר, חשבו הסוסים בליבם אולי אין אנו סוסים כלל, רק בני אדם, ולכן כשנבוא בלילה לנוח באיזה עיר, ששם גם בני האדם

הנוסעים נוהגים לאכול, ודאי ששם יתנו לאכול גם לנו. אולם כשראו אחרי כן, שגם באותם המקומות שבני אדם אוכלים לא עמדו לנוח כלל, ולא ניתן להם לאכול, החליטו בדעתם שמסתמא גם בני אדם אינם אלא מלאכים ממש, ואינם בני אכילה ושתייה כלל. אבל כשבא הבעש"ט למחוז חפצו, והעמידו את הסוסים ברפת, ונתנו לפנייהם לאכול, התנפלו על המאכל כסוסים אמיתיים, וכן הדבר סיים ר' בונים, ביושב בתענית וחושב שכבר הוא כמלאך לזכות לגילוי אליהו, העיקר הוא, שלאחר שגומר מספר התעניות, ונותנים לו לאכול, לא יהיה חוטף ואוכל כמו סוס, כי אז הוא נשאר סוס כמקודם.

ויכל אלוקים ביום השביעי מלאכתו (ב, ב). מובא בס' ברכי נפשי רבי שמעון אומר, בשרודם שאינו יודע עתו ורגעיו צריך להוסיף מחול על הקודש, אבל הקב"ה שיודע עתו ורגעיו נכנס בו כחוט השערה ונראה כאלו כלה בו ביום, וכו' (רש"י). דברי רש"י אלו, על 'בשר ודם שאינו יודע עתו ורגעיו', ולכן 'צריך להוסיף מחול על הקודש', צריכים לשמש נר לרגלנו בהתייחסותנו לענין זמן קבלת השבת. כיון שאין אנו יודעים עתותינו ורגעיו, ומי הוא היודע מהי צפון לו בחובו הרגע הבא, צריך להזהר במשנה-זהירותו להוסיף ככל האפשר מחול על הקודש, ובודאי שלא להכניס את עצמנו בספק חילול-שבת. היה זהמרן הגרי"ז מבריסק זצ"ל, שאמר שכאשר חרדים לדבר השם מוכיחים שהם אכן חרדים מדבר פלוני, הרי לא יתכן שהציבור שלא זכה לשמור מצוות, לא ירגיש זאת, ולא יחוש בעצמו יראה ופחד מהדבר ההוא, ואז גם ישמעו רחוקים ויבואו, ויתנו להשי"ת כתר מלוכה ללא כן, כאשר אנחנו מתנהגים בזלזול כלפי מצוה זו או אחרת, הרי שמן העבר השני של המתרס, המצוה הזו כבר מופקרת לגמרי. בצורה זו הסביר מרן זצ"ל את העובדה שביום הכיפורים לא רואים מכונית אחת ברחוב, שלא כמו בשבת קודש, המחוללת לדאבונו בראש כל חוצות. כי גם אנחנו מתייחסים ליום הכיפורים בכל כובד-הראש המתבקש ביום קדוש שכזה, ואילו לגבי שבת גם אצלנו המצב אחרת. כך צריכים שלומי אמוני ישראל להתייחס אל המאבק בענין השבת המתנהל מול אחינו התועים, ולדעת שבמקביל לתביעות שאנחנו מציגים כלפי אלה שלא זכו לטעום מטעמה המתוק של שבת קדשנו, חובה על כל יהודי ויהודי לחזק את שמירת השבת בתוך ביתו פנימה, והחזיקו הראשון צריך להיעשות בענין זמן קבלת השבת. הגיע אלי עורך דין מפורסם, וכולו מתמוגג מבכי. מי שמכיר את אנשי המקצוע הללו, יודע שהאופי שלהם הוא קרייר וצונן, וכל צורת התנהלותם אינה מתאימה לבכ"י... לכן התפלאתי לראות את העו"ד ההוא כשהוא בוכה.

וכך סיפר לי האיש: "ביום שישי נסעתי במכוניתי מבני ברק לירושלים, ובהגיעי לאיזור 'מוצא' נתקע הרכב, ולא יכולתי להמשיך בדרכי, השעה היתה 1.30 בצהריים, ועד כניסת השבת היו עוד כמה שעות טובות. כיון שפוליסת הביטוח של יכול לתגם את חברת-הגרר, התקשרתי אל החברה, והודעתי שהרכב שלי נתקע, הם רשמו כמקובל את ההודעה, והבטיחו שיגיעו במהירות האפשרית. כבר בתחילת השיחה הדגשתי שאני יהודי שומר מצוות, ולכן אינני מוכן להביא את הרכב לביתי לאחר כניסת השבת. בחברת הגרר הבטיחו לי שהמכונית תגיע לביתי יעוד לפני שבת. אני חזרתי לביתי במכונית, והמתנתי בקוצר-רוחו בדריכות רבה להגעתו של הרכב. אולם זה בו שש לבוא. עד שלחרדתי ולבושתי, מגיע זמן כניסת השבת, והמכונית עדיין אינה נראית באופק. ואת אשר יגורתי, קרה. בשעה 10 בלילה, בליל שבת, שומעים כל השכנים את מכונית הגרר פורקת את מטענה, מכוניתו של עורך דין שומר המצוות". עורך הדין פרץ שוב לפניי בבכי סוער, והדגיש שכיון שהוא מתגורר באיזור מעורב, בגבול בני ברק ורמת גן, היה בכך חילול שם שמים גדול.

"האירוע גרם לי עוגמת נפש כה מרובה, עד שאין אני יכול יותר להסתכל על האוטו שלי..." הייתי בטוח" אמר העו"ד, "שאם אנשי החברה הבטיחו לישיב יא ואת הרכב לפני שבת, הרי שכך יקרה. אם הייתי יודעו לו בספק-ספיקא שהמכונית לא תגיע, הייתי משאיר את הרכב בצדי הכביש, ובמוצאי שבת הייתי בא לקחת ומשם, והייתי עושה זאת גם אם היה חשש שהרכב ייגנב". העו"ד שאל אותי במה יוכל לתקן את חטאו, ואמרתי לו שיפרסם מכתב בעיתונים החרדיים ובו יתאר את שאירע לו, ויסיים את המכתב באזהרה לציבור שאם גם להם יקרה כדבר הזה, והמכונית שלהם תיתקע לפני שבת,

שיזהרו ויזהירו ולא יעשו מה שה ואעשה, אלא יעמידו את הרכב בצדי הכביש, ויזמינו את הגרר במוצש"ק. הוא שאמרנו: יהודי שומר מצוות, אם ברצונו להשפיע על אחינו התועים שישמרו שבת, צריך בראשו בראשונה לחזק את השבת בליבו פנימה, ולא לעשות דברים שיגרמו לחילול שבת.

יום הששי ויכלו השמים והארץ. (ב, א) מובא בתולדות אהרן ודרשו חכמינו ז"ל (שבת פח.) "הששי" בה"א הידוע, הוא ו' בסיון, שכל מעשה בראשית תלויים ועומדים עד ו' בסיון שקבלו ישראל את התורה, וזה הוא קיומן ש"אם לא בריתי יומם ולילה חוקת שמים וארץ לא שמתי" (ירמי' לג, כה) ומה קבלו בסניי, תורה שבכתב ותורה שבעל פה וכו'. וכל אחד כלול מחבירו, והוי תורה אחת, שכמו שאנו לומדים פירוש בתורה שבכתב כך מקבלים את הפירוש למעלה, ע"ד שאמר בגמרא "צחוני בני", וכך העולם הזה מתנהג ולכן צריכים ללמוד פשוט בגמרא לפי הזמן שהעולם מתנהג בה, כמו ששמעתי מאדוני מורי ורבי הגאון החסיד המפורסם מה"ר לוי יצחק זי"ע אב"ד דק"ק בארדיטשוב כשרואים שמתעורר מלחמה בעולם, צריכים לומר חילוק בגמרא, כי כל מה שיש בעולם הכל הוא בתורה שהיא חיות כל העולמות, ולכן כשרואים מלחמה בעולם, בוודאי כבר נעשה צירופים בתורה, ולכן צריך לומר חילוק ולפלפל בגמרא ולהפך כל זאת. וזה הכח נתן לנו משה רבינו, שכמו שאנו לומדים הפירוש בגמרא, כך צריכים כל העולמות להתנהג, הן עולמות עליונים הן עולם התחתון, כמו ששמעתי מאדמו"ר הגאון הנ"ל ששאל: מה זה שקטרגו המלאכים בשעת מתן תורה ואמרו "אשר תנה הודך על השמים" (שבת פח.) הלא כבר היתה התורה בארץ אדם הראשון חנוך משותלת נח אברהם וכל האבות, כולם למדו את התורה, ואמאי לא קטרגו בראשונה. אך הענין הוא, שמקודם לא נתקנאו בתחתונים, שלא היו צריכים להתנהג א"ע על פי פשטן של תחתונים כי הם למדו את התורה לפי מדריגתם אך כשקבל משה את התורה נתן לנו הכח שצריכים כל העולמות להתנהג לפי פשטן של ישראל, ולכן התקנאו א"ע ואמרו "תנה הודך על השמים". עכ"ד ודפח"ח. כי כפי הפירוש שמפרשים התורה כך מביאים השפע בהעולמות ואברהם אבינו ע"ה המשיך השפע כפי פירושו והמלאכים כפי פירושו שלמדו הם בהחורה, וענין מתן תורה לישראל היה שכאשר יאמר ישראל הפירוש בהתורה כן יקים ויכריחו את כל העולמות כרצונם, וזהו: ונתן לנו" את התורה "לנו" דייקא וכן תורה צוה לנו משה "לנו" דייקא.

ויכלו השמים והארץ (ב, א). מובא בגליון מסביב השולחן: רבי צבי מיכל שפירא, מגדולי ירושלים בדור העבר חלה במחלה קשה, וכמעט הגיע עד שערי מוות, ונשקפה סכנה לחייו, ביום שיש נאספו רופאיו והחליטו כי עליהם לנתחו בנייתו מסובך, שספק אם יתעורר ממנו, אבל זו הדרך היחידה שיוכל לשרוד מבחינת הרפואה. הרופאים באו אליו וסיפרו לו את מסקנתם וחיכו לאישורו.

רבי צבי מיכל שאל, היות ויום שיש היום, האם אחר הניתוח אוכל לחזור לאיתני, לקדש על היין ולאכול את סעודת שבת!?

השיבו לו רופאיו בהחלטיות – בודאי שלא, שלשה ימים לאחר הניתוח לא תוכל לנוע כלל, ורק עירו נוזלים כשתיה יוכנס כמזון לגופך. כששמע זאת רבי צבי מיכל השיב נחרצות – 'אם כך אינני חפץ עתה בנייתו, קודם אקיים את מצוות הקידוש וסעודת השבת, שכה חביבים עלי'.

בליל שבת קידש רבי צבי מיכל על הכוס בכוחותיו הדלים, אך בשמחה רבה, קולו נשמע ברמה אפילו בחדרי הרופאים שהביעו השתהות למול כוחותיו, לאחר מכן סעד רבי צבי מיכל את סעודת השבת שהוכנו לו, כשהוא אומר לסובביו, כי סעודת השבת הינם מצוה, ומעונג שבת לא ניזוקים.

לאחר השבת, בדקוהו שוב רופאיו ובחנו את מצבו, והנה לפתע דעתם השתנתה לחלוטין, הם רואים לפתע כי מצבו הוטב, ואין הוא נצרך כלל בנייתו, ויכול להחלים לבדו תוך מספר ימים.

'אכן, זכות עונג שבת זו שעמדה לי, שלא רק אוכל לשנות אלא אף לאכול ולהתענג בשבת' סיים רבי צבי מיכל.

ויכלו השמים והארץ וכל צבאם (ב, א). בשבת (ק"ט): איתא "כל המתפלל בערב שבת ואומר ויכלו מעלה עליו הכתוב כאילו נעשה שותף להקדוש ברוך הוא במעשה בראשית", ובמהרה"א שם כתוב כי האומר ויכלו הרי הוא

מעיד על מעשה בראשית והרי הוא נעשה שותף עם הקב"ה כי בלתי עדותו לא יודע עשייתו וכמו שהעשיה לא היה רק במאמר כן עדותו במאמר. וכיון שהוי עדות כתב המשנ"ב (רס"ח, ט) שהטעם מדוע אומרים אותו בעמידה הוא משום שבוזוהו אנו מעידים להקב"ה במעשה בראשית, ועדות דינה בעמידה.

במכתב מר' ישעיה אשר מרגליות זצ"ל (נדפס בסוף ספר עצי עדן מאביו ר' יהודה לייב מרגליות זצ"ל) כתב ששמע שהאור החיים הק' בכל ערב שבת למד הלכות עדות ואמר כי מטרת לימודו שידע שעל פי ההלכה הוא ראוי להיות עד כשר ונאמן לעדות שבת, [ועי' ישועות יעקב או"ח (ס' רס"ח סק"א) ודרך פיקודיך ריש הקדמה ו'].

מובא בחשבה לטובה ויכלו השמים והארץ וכל צבאם (ב, א). ביום הזה העולם כלה, וכל מעשה בראשית נגמרין, ויש להם פה גבול וסוף. והנה כשהעולם כלה הלא צריכין לעשות תשובה, לכן יעשה סעודה שלישיית בקיבוץ [וסיפר המעשה מהבעל שם טוב הק' שראה יהודי כפרי שהיה מהדר לשבת בסעודה שלישיית עם מנין, ושאלו הבעל שם טוב למה אתה צריך את המנין. והשיב, שהרי בשעת יציאת נשמה יש ענין וסגולה שיהיו אז מנין יהודים, ושלוש סעודות הוא זמן יציאת נשמה יתירה ורוצה אני שתצא בעשרה יהודים].

אמר הרה"ק מהר"ש מבעלזא זי"ע ויכלו השמים והארץ וכל צבאם (ב, א). איתא בעטרת זקנים מבעלי התוספות רמז על מה דאיתא בגמ' (שבת ק"ט): כל האומר ויכלו מעומד בליל שבתות מוחלין לו כל עונותיו, דהוא מחמת שמעיד שהקדוש ברוך הוא ברא את השמים והארץ ושבת ביום השביעי, ובפרשת שבועת העדות כתיב (ויקרא ח, א) "אם לא יגיד ונשא עונו", משמע הא אם יגיד לא ישא עונו, ולכן אם מעיד ויכלו שהקדוש ברוך הוא שבת ביום השביעי לא ישא עונו שהקדוש ברוך הוא ימחול לו. ועוד אפשר לומר רמז בפסוק על פימה דאיתא בכתבי האר"י ז"ל (תהלים צו, יא) "ישמחו השמים ותגל הארץ" סופי תיבות צלמו, והכוונה בזה, דאם האדם עושה מצוות ומעשים טובים ומקדש ומטהר מעשיו גורם שישמחו שמים וארץ כי תיקן מה שנברא בשבילו, וגם מה שעושה בעבודת ד' שלו, שמקרב בריאתו של הקדוש ברוך הוא שעל הארץ להקדוש ברוך הוא שנקרא שמים, על ידי זה גורם שמחה לשמים והארץ, ועל ידי זה זוכה שימשך עליו צלם אלוקים דכתיב (א, כז) "בצלם אלוקים עשה את האדם", שהקדוש ברוך הוא ברא את האדם בצלם אלוקים, וכל הכוחות מתפחדין ונפרדין ממנו, רק על ידי פגם המעשים גורם לעוות פני מלכם להסיר מעליו צלם אלוקים, ואם אדם עושה מצוות ומעשים טובים ממשיך עליו צלם אלוקים, והנה סופי תיבות ויכלו' השמים והארץ וכל' הן אותיות "צלמו", וידוע בספרים הק' דיש חילוק בין צלם של חול ושל שבת, שבשבת יש התעלות כל העולמות ועל ידי זה יש התגלות אור פניו יותר ויותר, ולכן נרמז כאן אצל ויכלו צלם אלוקים שהקדוש ברוך הוא מאיר לו אור פנים של שבת, וממילא נמשך עליו מאור פני מלך חיים כל טוב.

אמר החוזה מלובלין זי"ע ויכלו השמים והארץ וכל צבאם (ב, א). איתא בשבת (ק"ט): כל האומר ויכלו כאילו נעשה שותף להקדוש ברוך הוא. וקשה הרי הקדוש ברוך הוא אחד ויחיד ומה בצע שבשותפו, אך על ידי זה שנעשה עמו שותף, יש התחייבות לשותפות ומה שיאמר לטובת בני ישראל יצטרך לקיים, ולכן מושאל השם 'שותף'.

ביאר הרה"ג ר' שלום מאיר הכהן וולך שליט"א ויכלו השמים והארץ וכל צבאם (ב, א). שנינו (שבת ק"ט) "כל המתפלל בליל שבת ואומר 'ויכלו', מעלה עליו הכתוב כאלו נעשה שותף להקדוש ברוך הוא במעשה בראשית". המאמר נראה כתמוה מכל צד, האם הבורא זקוק לשותפות, מה הרווחנו באותה שותפות, ומה ירויח הוא כביכול אם יקחנו כשותפים. ומלבד זאת, שותפות דורשת השקעה, ככל שהמפעל גדול יותר ויקר יותר, כך תגדל ההשקעה הנדרשת כדי לרכוש בו שותפות, ומה ההשקעה הנדרשת מאתנו, אמירת "ויכלו", כיצד יובן הדבר.

הוא יובן במשל: מעשה בממציא רב כשרונות במגוון תחומים. אין ספור המצאות שנוקפו לזכותו. הון רב גרף, אבל חזון אחד היה לו: להמציא פעם

חמדה גנוזה, ואפשר להעלות כל החמדות על ידי חמדה זו. איתא מהבעל שם טוב ז"ל שכל המידות הרעות צריך להפכם לטובה, וגם בענין לא תחמוד שהלב חומד יש להפוך לטוב, להיות לב חומד להקדוש ברוך הוא, "נכספה וגם כלתה נפשי לחצרות ד' לבי ובשרי ירננו אל קל חי" (תהלים פד, ג), על ידי רצון כיסופין.

ביאר האור החיים הקדוש ויכל אלוקים ביום השביעי מלאכתו אשר עשה וישבות ביום השביעי מכל מלאכתו אשר עשה (ב, ב). יש לדקדק כי מאחר שאמר הכתוב "ויכל אלוקים ביום השביעי" ברור הוא ש"וישבות ביום השביעי", אם כן מהו כפל הלשון. ברם אמרו רבותינו ז"ל (אבות ה, ו) שהמזיקין נבראו בערב שבת, וכיון שלא נגמרה בריאת גופם עד שלא קדש היום לכן הם בריות פגומות. וקשה היתכן לומר כלפי הבורא יתברך שלא הספיק לגמור איזו שהיא בריאה, הלא ברוח פיו ברא כל העולם. אלא שהשם יתברך רצה ללמדנו את מעלת וחומרת השבת, שאף אם נתחיל במלאכה ונראה שלא יספיק הזמן לגמרה עד שבת, עלינו לשבות ממנה אף אם יהיה נזק רב כדוגמת המזיקין. וזהו שהכתוב כפל את לשונו ולמרות שאמר "ויכל" הוסיף לומר "וישבות", כי מלבד שכלה ולא הוסיף עוד לעשות בריות חדשות, פסק אפילו בבריות שהתחיל לברוא.

וישבות ביום השביעי (ב, ב). מובא בטעמו וראו לפני שנים אחדות השתתפתי ב'שבת התאחדות' שהתקיימה ברוב פאר והדר בעיר טלז-סטון, במתחם ענק שאכלס את כל המשתתפים באותה שבת מרוממת. בליל שבת קודש ישבתי עם הבחורים שיחיו ל'שבת אחים' כנהוג, והארכתי עמיהם בשיחה אודות החשיבות להגיע לתפילה בזמן, שבכך מוכיח האדם שחפץ הוא בקרבת ה', ומשמתיחם ברצינות לעבודת התפילה. לא כן כשמגיעים מאוחר לתפילה, בעת שהציבור כבר מתקרבם לשמונה עשרה... הרי זה זלזול נורא בתפילה. הזכרתי גם את מה שאומרים העולם, שאם אבא מגיע לתפילה ב'ברוך שאמר' הרי שבנו כבר יגיע לבית הכנסת ל'ויברך דוד', ואילו הנכד כבר יבוא ל'נשמת'.

עוד אמרתי באותו מעמד, במה שנפוך היום מאוד שמחפשים אחר כל מיני סגולות, כדוגמת אמירת 'פרק שירה' ארבעים יום רצוף, או תפילה במקום המקדש ארבעים יום, אמירת 'שיר השירים', אמירת 'נשמת', אמירת 'פרשת המן' בצירוף התפילה הנודעת להרה"ק רבי מאיר מאפטא זצוק"ל, ועוד כהנה וכהנה. והנה כל אלו הסגולות חשובות ויקרות, כולם אהובים כולם ברוכים, אבל בשולחן ערוך אינם מוזכרים. ולעומת זאת ישנה סגולה גדולה אחת, הנזכרת להדיא ונפסקת בשולחן ערוך הלכה למעשה! באורח חיים הלכות תפילה (סימן צ' סעיף י"ד), וזהו: "ישכים אדם לבית הכנסת, כדי שימנה עם היו"ד הראשונים". והטור שם מסיים בה (על פי ש"ס ברכות מז:): "לעולם ישכים אדם לבית הכנסת כדי שימנה עם י' ראשונים, שאפילו מאה באים אחריו, נוטל שכר כנגד כולם" עכ"ל.

אם כן הרי סגולה פסוקה לפנינו, שמי שזוכה להיות מן העשרה הראשונים בבית הכנסת, שכרו מובטח כנגד כולם! בין המשתתפים היה אחד מאנשי הקהילה שהתלהב מאוד מאותה דרשה, והוא קם והכריז בפני כל קהל הבחורים המשתתפים, שאחר שזכינו לשמוע עתה גודל חשיבות ענין 'עשרה ראשונים', הרי הוא מבטיח בזאת, שעשרות הבחורים הראשונים שיתייצבו למחר לתפילת שחרית, יקבלו כל אחד מהם 'חמישים דולר'! עהמדו שם מן הצד, סמוך למקומי, אברך אחד עם בנו הילד, ולאחר שנשמעה אותה 'הכרזה' ברחבי בית המדרש, אמר האב לבנו הינוקא: חבל שאין אנחנו בחורים, שאני כבר אבא, ואילו אתה רק ילד... אילו היינו בחורים היינו יכולים ביחד להרוויח מאה דולר! – זה הרבה כסף.

לאחר סיום האירוע קראתי לאותו אברך מן הצד, כדי שבנו הילד לא ישמע ולא ירגיש, והערת בפניו על הדברים שהשמיע באוזני בנו הילד הרך. – הנה מה הבין הנער מתוך דבריך? שבשביל 'מאה דולר' כדאי ומשתלם להיות מעשרה ראשונים, ואילו בשביל הלכה פסוקה שבשולחן ערוך ששכר הבטחתה בצידה, לא צריך להיות מן העשרה ראשונים... – התוצאות מחינך שכזה עלולות להביא לזלזול בדברי השולחן ערוך חלילה וחס, ועליך לתקן זאת! ואכן בהמשך הערב המתיק האב שיחה עם בנו על גודל כוחו של השולחן ערוך, שיש בו הלכות פסוקות, ועל האמונה השלמה שאנו מאמינים

המצאה שתעזור לאדם סובל ותשקם את חייו, כדי שבכל פעם שאותו אדם יעזר בהמצאתו, הוא יודה לו ויזכרו לטובה, והיה זה שכרו. באקראי התוודע לחולה במחלה נדירה, שהגבילה אותו בתחומים רבים ושונים. כהרגלו, פתח הממציא במחקר. אסף חומר אודות המחלה ותופעותיה, עקב אחר אותו אדם ותחקר אותו במה יכול הוא להיעזר. ואז הסתגר בסדנתו ושרטט שרטוטים, יצר אב טפוס, שכלל אותו עוד ועוד, הפכו לקל משקל וקל תפעול, ידידותי ונוח, ולא היה פרט עליו לא נתן דעתו. אבל עד שהמכשיר המשוכלל הוצג ברבים, נפח אותו חולה את נשמתו. מובן שהיוצר הצטער, כי נקשרו ביניהם יחסים קרובים ובכל לבו רצה להקל על סבלו. אבל עתה אינו סובל עוד, ואחרים יהנו בזכותו. המכשיר הוצג ועורר התענינות מרובה. הממציא הכביר מלים אודותיו ובקש להדגים סגולותיו. אך, אבוי, המחלה נדירה, ולא נמצא חולה נוסף... העמל היה אפוא לשוא, והממציא גזז את המתקן במרתף הסדנה. חלפו שבועות וחדשים, ופרופסור אחד, מתקשר אלי: מקרה נוסף התגלה, יש חולה. מיד העלה את המכשיר מהמרתף ומלא את יעדו, הכל התפלאו ושניהם היו מאושרים בלי סוף, החולה, והממציא. והנה לכאורה אפשר לומר ששניהם "יצרו" את המכשיר, כי אלמלא החולה, היתה יצירת המכשיר לבטלה.

כיוצא בכך, בריאת העולם, היתה לה מטררה: "כל מה שברא הקדוש ברוך הוא בעולמו, לא בראו אלא לכבודו" (בראשית רבה כד). אבל אם העולם נברא ומתנהל, והאדם אינו מנצל למטרותו, להכרת בוראו, לעבודתו, נמצא שהיתה חס וחלילה כל הבריאה לשוא. ועל כן בשבת בקידוש, באמירת "ויכולו" כשמגלה את תכלית הבריאה, כאלו נעשה שותף לבריאת העולם.

ויכולו השמים והארץ וכל צבאם (ב, א). חבורה של משכילים באה פעם בליל שבת לביתו של הרבי מסדיגורה זי"ע לשמוע את אמירת ה"קידוש" ורצו שיהיה להם אחר כך ממה לעשות צחוק. כשהבחין הצדיק בדבר, אמר "אמירתנו ויכולו" היא כידוע עדות על מעשה בראשית של הא-ל האחד, ואין לך עדות שהיא במקומה כל כך, כבשעה שיש מכחישים. הבה נעיד עתה בפניהם, שהשם ברא את העולם ומנהיגו. ואז עמד וקידש.

יום השישי ויכולו השמים והארץ וכל צבאם רש"י מבאר את המשמעות של תוספת ה' הידיעה בהיום השישי: "הוסיף ה' בשישי בגמר מעשה בראשית, לומר שהתנה עימיהם על מנת שיקבלו עליהם ישראל חמישה חומשי תורה. דבר אחר: יום השישי כולם תלויים ועומדים עד יום השישי, הוא שישי בסיון המוכן למתן תורה", ועוד באותו ענין על הקשר עם יום השבת מביאה הגמרא (שבת פח, א): "השישי ה' יתירה למה לי מלמד שהתנה הקב"ה עם מעשה בראשית, ואמר להם אם ישראל מקבלין את התורה מוטב ואם לאו אני מחזיר אתכם לתהו ובהו". כולם תלויים עד מתן תורה שישי בסיון...

משל למה הדבר דומה: מדינת ישראל החליטה לבדוק את כדאיותו ותרומתו של "מכון וייצמן" ברחובות, האם יש הצדקה לקיומו או אולי יש לסגורו לאלתר. כמובן שלקראת הביקורת נכנסו במכון "הילוך גבוה" כל אחד מהפרופסורים דחק באנשיו להציג את עבודותיהם על מנת להראותם בזמן הביקורת... הן כל אחד מבין שמשרות מכובדות כשלהן יכולות להיעלם ביום המחרת... כל המדענים לחוצים אך האם גם הגנן והאינסטלטור יש להם ממה לחשוש? הרי הם לא מדענים!... לכאורה נראה שלא! אך אין הדבר כן, עליהם להבין שאם המכון ייסגר לא יהיה צורך גם בהם וכל אנשי האחזקה יפוטרו אף הם לאלתר!....

נמצא שהעושה מגיעה לבדוק את המדענים אך הסכנה מרחפת על כל עובדי המכון... הנמשל ברור מאליו: כך היה גם בבריאת העולם, כל היקום נמצא במתח האם בני ישראל יקבלו את התורה ולא רק העולם אלא כל הבראה הציפורים, המלאכים, החיות והמאורות כיוון שאם אין עולם אין צורך גם בקיומן של אלו... זוהי הסיבה שבהוצאת ספר התורה (בחלק מהעדות) אומרים את הפסוק: "ישמחו השמים ותגל הארץ ויאמרו בגוים ה' מלך" שכל קיומם הוא בזכות ספר התורה...

מובא בפני מנחם – גור (תשנ"ג) ויכל אלוקים ביום השביעי (ב, ב). איתא בבעל הטורים ויכל אלוקים תרגום ירושלמי וחמד, זהו שאמרו חמדת ימים אותו קראת עיי"ש שבת היא חמדה, ויש להשתוקק לשבת. תורה גם כן נקראת

בכל תיבה ואות שבשולחן ערוך, ולפיכך ראוי הדבר שנקיים שינוי את פסקו בענין עשרה הראשונים, גם אם לא נקבל את הדולרים... למותר לציין, שלמחרת היו האב עם בנו הילד מן העשרה ראשונים שהקדימו לתפילה, שלא על מנת לקבל פרס.

וישבות ביום השביעי. אנו אומרים בזמירות "שבת שלום ומבורך, מהו ענין השלום בשבת, ובס' קרית חנה דוד מביא בשם מדרש, שבעצם היו בנויה כל יום מכ"ח שעות, והגיע יום השבת אז כל יום מימי השבוע רצתה להיות היום החשובה כיום השבת, ומהו יום השביעי, ולכן לקח הקב"ה מכל יום ד' שעות ועשה יום חדש של שבת נמצא ארבע שעות מכל יום כפול שש זהו עשרים וארבע שעות ונולד שבת, א"כ יום השבת הוא חלק מכל יום, ואז נעשה שלום. ולכן נקרא שבת שלום.

ויכולו השמים והארץ וכל צבאם. ויכל אלהים ביום השביעי מלאכתו אשר עשה וישבת ביום השביעי מכל מלאכתו אשר עשה (ב, א-ב) צ"ב מדוע אצל 'ויכל' נאמר 'מלאכתו', ואילו ב'וישבת' נאמר 'שבת' 'מכל מלאכתו'. ונראה ע"פ המבואר באדרת אליהו עלה, דהבדל הלשון בין כילוי לשביתה, הוא ששביתה מורה על הפסקה באמצע המלאכה ואילו לשון כילוי מורה על גמר המלאכה וסיומה. והנה איתא במדרש רבה (ז, ה) 'השדים ברא הקב"ה את נשמתם ובא לברא את גופם וקידש השבת ולא בראם, ללמדך דרך ארץ, שאם יהיה ביד אדם חפץ טוב או מרגלית ערב שבת עם חשיכה אומרים לו השלך ממך'. ומבואר שאף שנגמרה הבריאה ביום ששי עדיין לא נגמרה לגמרי, שבא הקב"ה לברוא את גופם של השדים והפסיק ממלאכתו שקידש השבת, ולכן אצל 'ויכל' שהוא מורה על גמר המלאכה נאמר לשון 'מלאכתו', ולא נאמר בו כל מלאכתו שהרי לא נגמרה כל המלאכה כיון שעדיין לא נברא גופם של השדים, אבל אצל 'וישבת' שהוא מורה על הפסקת המלאכה באמצע, נאמר הלשון 'מכל מלאכתו' שגם המלאכה שלא נגמרה הפסיק הקב"ה ממנה כשקידש השבת שהרי לא עשה דבר. (רבי דוד כהן שליט"א)

ויכל אלהים ביום השביעי מלאכתו (ב, ב) עיין בבעל הטורים שכתב, 'בפרשת ויכלו ג"פ מלאכתו כנגד ג' מלאכות ששבת מהם שהם שמים וארץ וים'. ומבואר בדבריו, דים הוא בריאה בפני עצמה ואינה כלולה בבריאת הארץ. והנה כתב הרמב"ם בהלכות טומאת מת (ו, א) 'עצמות הדג ועורו העושה מהן כלים אינן מקבלין טומאה, זה הכלל שכל מה שבים טהור, לפיכך העושה אהל מצמר שגדל בים אין אהל זה מקבל טומאה', ומבואר ברמב"ם דאף העושה כלי מצמר הגדל בים אינו מקבל טומאה, וכן פסק הרמב"ם בהלכות כלים (א, ג). ולכאורה דעת הרמב"ם צ"ע, דהא במסכת כלים (יז, יד) איתא דמה שנברא ביום שלישי מקבל טומאה, וביום שלישי נאמר 'תדשא הארץ דשא עשב מזריע זרע', וא"כ גם קרקע הים הוציאה גידוליה ביום השלישי, ונמצא דצמר שגדל בים נברא ביום שלישי ומדוע כתב הרמב"ם שאינו מקבל טומאה. ולפי דברי בעל הטורים אתי שפיר דעת הרמב"ם, דכיון דבריאת הים אינה נכללת בבריאת הארץ ונחשבת לבריאה בפני עצמה א"כ המאמר שנאמר ביום השלישי 'תדשא הארץ דשא' לא נאמר על קרקע הים אלא על היבשה בלבד, והגידולים שבים נבראו או ביום חמישי שבו נבראו בריות המים או ביום השני שנברא בו הים, וכיון שלא נבראו ביום השלישי שפיר כתב הרמב"ם שאינם מקבלים טומאה.

וראיה לזה מצאנו בנחמיה (ט, ו) 'אתה עשית את השמים שמי השמים וכל צבאם הארץ וכל אשר עליה הימים וכל אשר בהם', ומבואר דהארץ וכל אשר עליה והימים וכל אשר בהם ב' בריאות נפרדות, שהרי מנאם בנפרד, ואין כל אשר בימים נכלל בכל אשר בארץ, ומוכח דכשנאמר 'תדשא הארץ דשא' לא הוציאה קרקע הים גידוליה. (אמת ליעקב)

ויכל אלהים ביום השביעי וגו' (ב, ב) וברש"י ד"א מה היה עולם חסר מנוחה וכו'. מבואר שכוננת המקרא היא שבבריאת המנוחה של שבת נשלמה בריאת העולם כולו, והוא צ"ב וכי מנוחה היא בריאה, והרי אדרבה זוהי הפסקת הבריאה שלא עובדים ולא עושים מלאכה, ומה שייך הדבר לבריאה. ונראה, עפ"י ד' הגמ' בבב"א (טז, א) ששבת זו המצוה היחידה שניתנה בצינעה, כי אות היא ביני ובין בני ישראל, וכפי שאומרים אנו בתפילה ולא נתתו לגויים,

שכן אין שייכות לגויים עם השבת שהשבת הוא יום שנפתח אצל האדם שער פנימי שהוא מתקרב בדרכו אל הקב"ה וזהו ענין הצניעות הפנמיות, וזה נעשה ע"י המנוחה שהיא נבראה לשם כך. נמצא שהמנוחה היא אכן בריאה שברא הקב"ה פנמיות שפותחת אצל האדם שכך הוא מתקרב אל הבורא עולם, וכפי שידוע מאמר חז"ל שה' שמות יש לנשמה, והם ה' דרגות שנשמה שאין לגויים דרך אליהם, וזהו הנדרש מעמנו להגיע במנוחת השבת, לפנמיות המקרבת אותנו להקב"ה. (רבי שלמה וולבה)

את יום השביעי ויקדש אותו (ב, ג). מובא ב'אוצרותיהם אמלא', המגיד מדובנא המשיל משל נפלא מעשה באדם שנכנס לחנות גדולה לממכר חפצי נוי, וביקש לרכוש תמונת קיר יפה ומרשימה. בעל החנות הפנה אותו אל מחלקת התמונות העמוסה בעשרות תמונות מרהיבות עין. הוא החל לעבור בין התמונות כשהוא בוחן כל אחת ואחת מהן בדקדקנות במשך שעה ארוכה.

בעל החנות שהבחין בלקוח שמתעכב יתר על המידה, הציע לו את עזרתו: "במה אוכל לעזור?", והלוך השיב: "אומר לך מה, רצוני לרכוש תמונה אחת יפה, אבל מה אעשה שכל תמונה כאן יותר מוצלחת ומרשימה מקודמתה, כך שקשה לי להחליט באיזו מהן לבחור".

הוא שיתף את בעל החנות בהתלבטותו, בעודו מחווה באצבע אל התמונות: "הנה מצד אחד, תמונה זו משקפת נוף הרים שוויצרי שובה לב, יש בה חן פסטורלי מנענע יוצא דופן. מצד שני, תמונה זו של שקיעת החמה, יש בה שיקוף מציאותי יום יומי, ומגוון צבעיה המרגיעים של הבריאה מעניקים לה יופי מיוחד. מצד שלישי, תמונה זו משקפת סימטה ירושלמית עתיקה ונהדרת, נותנת נינוח עתיק ומיוחד מתקופות עברו. מצד רביעי, תמונה זו משקפת חוף ים תכול רחב ידיים, ונותנת משב רוח מרענן ומרגיע לכל מי שמביט בה. כך שיש לי צדדים לכאן ולכאן באיזו מהן לבחור ולרכוש..

"בנוסף", הוסיף הלקוח לומר, "גם המחיר כאן של התמונות די יקר, והנני מסופק עד איזה סכום ארשה לעצמי להשקיע בעד רכישת תמונה. לכן אני מתעכב כה הרבה, כי אני בעיצומן של ההתלבטויות...". ראה בעל החנות עם מי יש לו עסק, והשיב לו: "תראה בשביל אנשים כמוך יש לי תמונה מיוחדת במינה, הכוללת בתוכה את כל התמונות כולן, והיא גם זולה יחסית לתמונות האחרות. המתן רגע ואביא לך אותה מהחדר הסמוך...". הלך בעל החנות והביא מהחדר הפנימי מַרְאָה גדולה וממוסגרת. "את המראה הזאת", הסביר ללקוח, "תוכל לקחת איתך לכל מקום שתלך, להעמיד אותה מול נוף יפה, מול כיפת השמים בעת שקיעת החמה, מול גלי הים הסואנים, מול הרים השוויצרים היפהיים. בקיצור, היא תשקף עבורך את כל מה שתחפוץ, ואגב, זו גם התמונה הכי זולה".

אומר המגיד מדובנא, בכל מועד פירטה התורה את הדינים הקשורים אליו; מצות בפסח, סוכה בסוכות, שופר בראש השנה וכדומה, וכן לגבי שבת הוזכר בתורה איסורי מלאכה שאסורים לעשות בה: "ששת ימים תעבוד ועשית כל מלאכתך: ויום השביעי שבת לה' אלוך לא תעשה כל מלאכה" (שמות כ, ט-י), אבל אין התורה מפרטת את החלק של העשה טובי, כלומר, מה כן אמורים לעשות בשבת ובמועדים, כיצד הם אמורים להיראות, ומהי מהותם ותכליתם, התורה לא פירטה.

הסיבה היא, כי השבת והמועדים אין להם פנים קבועות, הם כמו מַרְאָה גדולה שמשקפת את מה שמציגים מולה, ואין לה משל עצמה כלום; אם מציגים אותה מול נוף יפה או מול גלי ים, זה מה שישתקף ממנה, וכן להיפך, אם ישימו אותה בחדר חשוך ואפל, היא תשקף חושך ואפילה. כך גם השבת והמועדים, כפי רמת ההכנה של האדם לקראתם, כפי מצב הרוממות והקדושה בו הוא יהיה נתון, כך יקבע צורתם ואופיים.

ישנם אנשים, שהשבת והחג מתבזבזים אצלם ב'שינה בשבת תענוג', בפיצוח פיצוחים, בקריאת עיתונים ובפספוטו סרק והבל. וישנם אנשים, שכל ההנאה שלהם בשבת ובחג היא קרבת אלוקים והשראת השכינה. הם רואים בימים אלו הזדמנות להשיל מעל צווארם את כל ענייני החולין ולהעטף בשיראין של קדושה ורוממות ולהשפיע רוחנית על כל בני ביתם. כפי מצב הרוממות והקדושה בו הוא יהיה נתון, כך יקבע צורתם ואופיים.

ויברך אלהים את יום השביעי ויקדש אותו כי בו שבת מכל מלאכתו אשר ברא אלקים לעשות (ב, ג) וברש"י, 'ויברך ויקדש' ברכו במן שכל ימות השבוע ירד להם עומר לגלגולת ובששי לחם משנה וקדשו במן שלא ירד כלל בשבת. והמקרא כתב ע"ש העתיד. ויש להקשות, דלכאורה הא דירד בששי לחם משנה הוא משום שלא ירד בשבת, ונמצא דתחילה קדשו ואחר כך ברכו, וא"כ ראוי היה שיהא כתוב 'ויקדש אלקים את יום השביעי ויברך אותו'. אכן מבואר בזה לא כן, דאין ברכת לחם משנה באה בתולדה ממה שלא ירד בשבת, אלא מילתא באנפי נפשה היא, דשבת היא בעצם מקור הברכה, וכחה להשפיע ברכה ותוספת וריבוי אף לפני בואה. וכלשון הר"ח ביצה (טז, א) בענין הנשמה היתירה שנותן הקב"ה באדם ערב שבת, וז"ל 'שנאמר כי ששת ימים עשה ה' את השמים ואת הארץ וביום השביעי שבת וינפש. כלומר כל שנבראו בעולם להתענג מהן נשמתן ביום השביעי נבראו, ומתרווחות ומתגדלות בשבת'. וכדאמר"י בקבלת שבת סוף מעשה במחשבה תחילה, כלומר דאצל הבורא ית' המהלך הוא סוף מעשה במחשבה תחלה ואצל אדם הכל מתחיל משבת.

ויש להוסיף, דהנה כתיב (שמות טז, כט) בענין של ברכת ירידת המן בששי לחם משנה, 'ראו כי ה' נתן לכם השבת על כן הוא נותן לכם ביום הששי לחם יומיים וגו', ונודע משמיה דרבי יצחק זאב בהא דא"י בהגדה של פסח 'אילו האכילנו את המן ולא נתן לנו את השבת דיינו', דצ"ב דהא שבת כבר ניתנה במרה טרם ירידת המן. אלא דשני עניינים הן בשבת, מצות השבת דיניה ואיסוריה וזו ניתנה במרה, ותו מתנת השבת כדאי' בגמ' שבת (י, ב) 'לדעת כי אני ה' מקדשכם אמר לו הקדוש ברוך הוא למשה מתנה טובה יש לי בבית גזי ושבת שמה ואני מבקש ליתנה לישראל לך והודיעם', והשתא אמנם מצות השבת כבר נתנה במרה, אבל 'מתנת השבת' לא נתנה אלא אחר ירידת המן, בשעת המאמר ד'ראו כי ה' נתן לכם השבת', והיינו 'אילו האכילנו את המן ולא נתן לנו את השבת דיינו' עכתו"ד. והראוני דהדבר מפורש בספורנו להך קרא וז"ל 'ראו התבוננו כי ה' נתן לכם השבת, ואין זו מצוה בלבד אבל היא מתנה שלא נתנה לזולתם, כאמרם ז"ל (שם פרק יציאות השבת) מתנה טובה יש לי בבית גזי ושבת שמה ואני חפץ ליתנה לישראל וכן סדרו בתפלה ולא נתתו לגויי הארצות וכו' ערלים'.

וי"ל דהוא ענין ה'באהבה' המיוחד של שבת הנאמרת בתפילה, דהך 'באהבה' מישך שייכא למתנת השבת, ובאמת הוא גם ענין ברית השבת, לעשות את השבת לדורותם ברית עולם, וברית היינו ברית אהבה כלשון רש"י שבת (פג, ב ד"ה ומחבקה) 'וזהו לשון ברית אהבה וחבה', ויש בזה הטעמה נוספת בהא ד'אילו האכילנו את המן ולא נתן לנו את השבת דיינו', ד'נתן לנו' היינו ולא לעובדי כוכבים, דהפקעה זו בא אחר שהאכילנו את המן כנ"ל. ולפי"ז י"ל ד'ויברך אלקים את יום השביעי', דפירושוהו ז"ל ברכו במן, מתפרש לא אך בלשון ברכה סתם, אלא אף בלשון 'מתנה' וכדכתיב 'קח נא את ברכתי אשר הבאת לך', וכן (מ"ב ה' טו) 'ועתה קח נא ברכה מאת עבדך', וברש"י 'ברכה, מנחת שלום של הקבלת פנים', דברכת המן מצויה היא מתנת השבת ו'ויקדש אותו', שפירושו במן שלא ירד בשבת הוא יסוד קדושת ומצות השבת, היינו מצות השביתה שהיא קבועה בבריאה בבחינה של מעלה ע"י שביתה המן בשבת. (רבי שמואל יעקב בורנשטיין שליט"א)

מובא במסכת שבת (ק"ט). ויברך אלקים את יום השביעי (ב, ג). מסופר בחכמינו ז"ל כי פעם אחת יצא הקיסר של רומי לטייל ברחובותיה של רומי. במהלך טיולו הגיע ונכנס לרחוב היהודים. אותו יום שבת היה, ובאפו עלו ריחות ערבים של תבשילי השבת. התענג הקיסר על הריחות הנפלאים. קרא לרבי יהושע בן חנניה, ושאל, אמור נא לי רבי יהושע, מדוע ריחות תבשילי היהודים הינם כה ערבים, ואני מעולם לא הרחתי ריח כה ערב, ענה לו רבי יהושע, תבלין אחד יש ליהודים, ושבת שמו, והוא הגורם לטעם ולריח המיוחדים. בבקשה ממך אמר הקיסר תן לי מעט מאותו תבלין. רק למי ששומר את השבת מועיל אותו תבלין ענה רבי יהושע ומי שאינו שומרה, אין מועיל לו כלל.

ביאר התולדות יעקב יוסף - פולנאה, בשם רבינו הבעש"ט הק' זי"ע ויברך אלקים את יום השביעי (ב, ג). במדרש (ב"ר יא, ד) ברכו במטעמים וכו'. שמעתי בשם מורי הבעש"ט, טעם לענג החומר בשבת הוא מצוה, שעל ידי

זה יוכל הצורה לשמוח יותר בדביקות השם יתברך, והוא על פי משל לבן מלך שנשתלח למרחקים לכפר אחר בין פחותי ערך, ובהאריך הזמן שמה, הגיע כתב מאביו המלך, ורצה לשמוח בו מאד, אך חשש מבני הכפר שילעיגו עליו באמרום מה זה יום מיומים, ושמחה מה זו עושה. מה עשה בן המלך, קרא לבני הכפר וקנה להם יין שרף ושאר מיני המשכרים, עד ששמחו בעסק היין, והוא עת הכושר לשמוח מאד בשמחת אביו. והנמשל מובן, כי הנשמה בושה לשמוח בשבת בתענוגים של אביה המלך מלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא בהנשמה היתירה שהוא לו אגרת שלומים מאביו, מחמת הגוף שהוא כבן כפר, לכך ציותה התורה לענג את הגוף בשבת ויום טוב, ואז כשהגוף שמח בשמחת הגוף, אז יש פנאי לנשמה לשמוח בשמחת דביקות המלך הקדוש ברוך הוא, ודברי פי חכם חן.

ביאר השפת אמת - גור ויברך אלקים את יום השביעי (ב, ג). בפסיקתא רבתי (כג) איתא ברכו במאור פנים, אינו דומה מאור פניו של אדם בחול כמאור פניו של אדם בשבת. דין הוא בשבע ברכות, שאין מברכים אותן בכל יום משבעת ימי המשתה, אלא רק כשיש פנים חדשות, אורח חדש שלא היה בפעמים הקודמות בסעודה. אבל בשבת אין צורך בפנים חדשות כדי לברך את שבע הברכות. טעמו של דבר הוא משום שבשבת הרי מקבל כל אדם מאור פנים אחר, וממילא כל אחד ואחד הוא פנים חדשות, שכן אין אלה הפנים מתמול שלשום.

"אשר ברא אלקים לעשות" כל הבריאה נועדה לאדם שיקיים תורה, מצוות ומעשים טובים ויזכה לעולם הבא אך יש כאלו שלצערנו לא מבינים זאת ומבזבזים את חיי העולם לריק ואינם מבינים מה הבעיה בזה?!... משל למה הדבר דומה: כפרי הגיע לעיר וחברו לקח אותו למפעל טקסטיל מקומי. הכפרי נפעם לגודל המכונות המייצרות רעש אדיר. הוא החסיר פעימה עת ראה את גלגלי השיניים הגדולות ואת התיזומן המדויק של כל המכונות בזו אחר זו. הוא חזר לכפר וסיפר לחבריו את התפעלותו ממכונות הענק מבלי להבין שהן מייצרות משהו... כעת נתאר לעצמנו שזו ירושה שהוריש אבי הכפרי לבנו. מכונות המייצרות סחורה בעלת ערך רב אך עומד הירוש מפעיל את המכונות ולא מבין שיש לייצר מהן סחורה ולמוכרה על מנת להתפרנס ולחיות בעושר ולא ככפרי... הוא בכל בוקר מתמיד להפעילן אך ללא תוצרת אחד כזה בתוך חודשים ספורים יכלה את כל הממון עם הפוטנציאל הגלום בו... כל הירושה תתכלה בהוצאות החשמל והתחזוקה של המפעל...

כן הוא הנמשל: אומר האדם "איזה עולם יפה" הוא נפעם מגלגלי השמש והירח... הוא מתרגש לראות בכל חודש את הירח נעלם ומתחדש... וטרם דיברנו על ההתפעלות מהחיות ומבני האדם עלי אדמות... וכששואלים אותו: "ומה יוצא מזה?!" הוא עונה בתמיהה: "מה הפירוש מה יוצא מזה?! - תראה איזה יופי!" לא צריך לצאת כלום!!! העיקר שהכל מסתובב!!!... "אשר ברא אלקים לעשות" הקב"ה לא ברא את העולם שנאמר: "איזה יופי!!!" (ניתן בהחלט לומר אך זו לא המטרה) אלא כדי לעשות! כל אחד כפי יכולותיו וכישוריו...

'ויברך אלקים את יום השביעי ויקדש אותו כי בו שבת מכל מלאכתו אשר ברא אלקים לעשות' (רש"י) 'ברכו במן שכל ימות השבוע ירד להם עומר לגלגולת, ובששי לחם משנה, וקדשו במן שלא ירד כלל בשבת, והמקרא כתב ע"ש העתיד', ע"כ, אמר הגאון ר' מנשה ישראל רייזמן שליט"א איתא (שפתי **חכמים בשם הנחלת יעקב**) ברכה זו חל גם כיום כמו אז במן, ולא דוקא במן, היה ברכה וקדושה ולא בזמנים אחרים, אלא בכל שבת ושבת הקב"ה אומר: לווי עלי ואני פורע ושייך ברכה וקדושה, וחל גם כיום בשבת, וכן יש לכולם נחת מהילדים בשבת,

מספרים בשם רבי שמעון ירוסלבלער זי"ע שהיה נוהג לאכול סעודת 'מלוה מלכה' ביום ראשון אחה"צ, והיה אומר: שכתוב בשם הקדמונים, שכל מי שמקפיד לאכול סעודת 'מלוה מלכה' בכל מוצש"ק, כשיבוא לעולם הבא, אז בכל מוצש"ק אין מכניסים אותו שוב לגיהנום (אם בכלל) כל זמן שיש אדם בעוה"ז שעדיין לא אכל סעודת מלוה מלכה, ולכן הוא עושה טובה לאנשים אלו, ואוכל 'מלוה מלכה' מאוחר,

איתא בשם (קדמונים) שבראשית ברא הקב"ה רק ששה ימים של 28 שעות, וכשהגיע יום השביעי ביקש מכל הימים שיתנו כמה שעות ליום השבת, וכ"א נתן 4 שעות, וכך נברא עוד יום, (יצא במקום 6 ימים של 28 = 168), נהיה 7 ימים של 24 שעות=168, לכן צריך להחזיר לימות השבוע בכל יום ד' שעות של תפילה ולימוד התורה, (של"ה הק')
יש לזה ראייה מהשו"ע, ששעות אלו חשובות ביותר, שכתוב (שו"ע או"ח סי' תק"ל) שב'חול המועד' מותר לעבוד בדבר האבוד, אבל בשעות של 'קביעות עיתים לתורה', אסור לעבוד אפילו לדבר האבוד.

מובא בשם הרמ"א ז"ע כי בו שבת מכל מלאכתו (ב, ג). הענין דילפינן מלאכת שבת ממשכן (ענין שבת מט:): ולא חשוב מלאכה לענין שבת רק מה שהיה במשכן. והטעם, דשבת שבת הוא זכר למעשה בראשית, למה ששבת השם יתברך ממלאכת בריאת עולמו, ועל כן צריך האדם גם כן לשבות מאותם המלאכות שהיו בבריאת העולם, כמו ששבת הוא יתברך ממלאכות אלה, ואך איככה נוכל לידע ענין המלאכות שהיו בבריאת העולם שנשבות מהם, ועל כרחק ידעינן זה ממשכן, דבנין המשכן ענינו גם כן בבריאת העולם, דהוא עולם קטן, כמבואר בראשונים ז"ל דהמקדש היה עולם קטן, וכל מה שהיה בעולם היה גם במקדש בדקות, ועל כן אותם המלאכות שהיו בבנין המשכן הן היו גם כן בבריאת העולם בהכרח, ומאותם המלאכות איפוא ששבת הוא יתברך בבריאת עולמו, ועל כן צריך האדם לשבות גם כן מאלו המלאכות דייקא, כמו ששבת הוא יתברך מהם בבריאת העולם, והוא טעם מופלא להא דילפינן מלאכות שבת ממשכן, ובעינן דוקא אותם המלאכות שהיו בבנין המשכן.

כי בו שבת מכל מלאכתו (ב, ג). כשהמלבי"ם זצ"ל היה רב בבוקרשט, מצב הדת שם לא היה כל כך טוב. פעם אחת בליל שבת הלך המלבי"ם ברחוב, וראה עבריו עני כשהוא נכנס למסעדה נכרית, והוא נותן את פרוטותיו האחרונות עבור כוס יין שרף. למחרת היום, בשעת הדרשה, ראה המלבי"ם את היהודי הזה כשהוא עומד בין קהל שומעיו, פתח המלבי"ם ואמר: אתמול חלמתי שמלאך בא מן השמים והזמין אותי לפמליה של מעלה כדי לתת דין וחשבון על מצב הדת בעירי. והנה מופיע בפני המאזנים הגדולים שבהם שוקלים את המצוות ואת העבירות, מליץ יושר ובידו שק כסף והוא מרוקן מהר את הכסף לתוך כף המצוות. והנה בא מלאך חבלה והוא מטיל על כף המאזנים השמאלי חופן פרוטות שהכריעו את אותו שק הכסף, אלו היו כמה הפרוטות שעבריו אחד שילם לגוי בשביל יין שרף. ואני עמדתי ותובע עלבונתי: היתכן שכמה פרוטות יכריעו שק כסף. ענו לי כך: פרוטות אלו היו הפרוטות האחרונות של בעל העבירה הלזה, אשתו וילדיו רעבו בבית והלה קנה לו יין שרף בליל שבת. ולכן באותן הפרוטות המועטות יש מידה מרובה של רע יותר ממידת הטוב שבשק הכסף, שהרי יודעים אנו ערכה של צדקת נגידיים. ובאתי במבוכה: מה אעשה. לחש לי מלאך קטן וטוב: שאלך ואחפש חוט של ציצית או רצועה של תפילין ואקשור בזה את הכף הימני, וברגלי אמשוך את הכף כלפי מעלה, בחשאי. מיד רצתי כדי לחפש רצועה של תפילין או חוט של ציצית ברחובות בוקרשט, וכי מילתא זוטרתא היא, להצלת עדה בישראל מותר אפילו לעשות דבר זה. אך עברתי בכל בוקרשט ולא מצאתי מבוקשי.

ויקדש אתו (ב, ג). פרשת בראשית, בה אנו פותחים, עוסקת ביצירת העולם ובריאתו. בששה ימים נברא העולם, וביום השביעי ניתנה לנו מתנה יקרה – מתנת המנוחה, היא יום השבת. עם כניסת השבת, אנו עומדים ברגעים מיוחדים ובעלי אורה קסומה ונדירה. בעת בה נפתחת השבת, השולחן ערוך בהדר מלכותי, כסאות יפים סדורים לו סביב, בני הבית – כולם רחוצים ומסודרים, לבושים בחן ועל פניהם שורה נהרה – זה אחד הרגעים המכוננים בחייה של משפחה יהודית. רגע של חיבור וקשר אוהב ואיתן עם המנחיל מנוחה לעמו ישראל, מנוחת אבהה ונדבה, מנוחת שלום ושלווה. בקרב כולנו, זכרונות שולחנות השבת מילדותנו מלווים בצליל ענוג וניחוח קסום משוה. אין מילים שיכולות לתאר את האוירה הייחודית, השלווה, האור על הפנים והתחושה הטובה, המלווה אותנו בעת פתיחת השבת וכולם מתלכדים כאיש אחד בלב אחד, ילדים בוגרים עם צעירים, הורים, סבים, בנים ונכדים, מצפים

לרגע הרמת הכוס בקריאה נרגשת "יום הששי, ויכולו השמים... ויברך אלקים את יום השביעי ויקדש אותו!". את תחושת החמימות והאור הייחודי של יום השבת, הבאים לידי ביטוי ביתר דגש בכניסתה – בעת הקידוש על היין, אנו מנחילים לדורות הבאים. הקידוש מעולם לא נעשה כדרך אגב או כמטלה, ההיפך – אנו עורכים אותו בהתרגשות, בשמחה, בנעימות, מתוך הבנה כי זהו הרגע המכונן בו נכריז על כניסת יום השבת.

הבה נתבונן מה מתרחש ברגעי הקידוש האציליים: חז"ל מגלים לנו כי הקידוש שלנו, ההכרזה שלנו כי הקדוש ברוך הוא ברא עולם בששה ימים ונח ביום השביעי – היא זעקת האמונה המועברת מדור לדור, והופכת להתחברות חזקה מאי פעם, עד לרמת שותפות של ממש. כשיהודי מקדש על היין וקורא "יום השישי ויכולו השמים והארץ... וישבות ביום השביעי", באותו רגע הוא נעשה שותף עם הקדוש ברוך הוא במעשה בראשית.

מדעים לחשוב על זה: כל יהודי, בכל מקום, בכל גיל, בכל מצב, יש לו אפשרות להיות שותף אמת עם בורא עולם! זה לא קורה כל יום, זה גם לא קורה במשך יום השבת, זה קורה בעת הקידוש בלבד – באותו רגע נפלא אנו הופכים שותפי אמת, שותפים של בורא עולם! הגילוי הזה מסעיר, אך מצריך הבנה מה משמעות השותפות הנכבדה הזו? וכי אנחנו שותפים בהשקעה? אולי בעלי מניות? במה מתבטאת השותפות?

חידש בעל האור לשמים' בשם הרבי החוזה מלובלין ז"ע, כידוע, שותפות – היא העוצמה שבידי כל שותף להיות בעל שליטה. עוצמתו של שותף היא ביכולתו לקבל החלטות, להוביל מהלכים בעסק, ליצור את התקדמותו, שינויים בצורתו, שיפורים וייעולים במבנה העסק... כך גם השותפות שלנו עם בורא עולם המתרחשת בעת הקידוש – מתבטאת בעובדה שאנו הופכים לבעלי השפעה מרחיקת לכת: אנו יכולים לפעול, לבקש, לפתוח עבורנו שערים חדשים בכח השותפות האמיצה שלנו!

את אותו רגע של שותפות אמיצה, הבה ננצל לפתוח את השערים. בשבילנו – בשביל מה שאנו צריכים ומבקשים לשנות ולשפר, אבל גם, ואולי בעיקר, עבור החברים והידידים שלנו. נבקש עבורם, נפעל בשבילם, כי ברגע הזה של השותפות, יש לנו את הכוחות והיכולות לדאוג להם, לפעול עבורם ישועה! זה מצריך חשיבה, התבוננות בגודל הרגע, כוונה ודבקות בקידוש. זה הכל, ומיד אנו שותפים במעשה בראשית עם בורא עולם!

היה זה בעיצומה של מלחמת העולם השנייה. התבערה הנוראה התחוללה באדמת אירופה, והידיעות על השואה האיומה הגיעו עד לארץ הקודש, זורות פחד ואימה בקרב העם היושב בציון. מלכתחילה, היה ברור כי שאיפתו של העמלק הנאצי היא להשתלט על העולם כולו, תוך 'ניקוי' כל פינות תבל מכל מי שבשם ישראל ייקרא. להט החרב הנאצית המתהפכת על ראשם של יהודי אירופה, לא ידע שובעה. בזה אחר זה כילו הנאצים ערים ועיירות, קהילות ומשפחות, אשר קידשו שם שמיים בחייהם ובמותם על שמו יתברך, תחת מכונות ההשמדה האינטנסיביות. ככל שגבר והלך זרם הידיעות על המתרחש תחת שמי אירופה הבורערים, ככל שהתרבו החדשות הרעות מהאדמה ספוגת הדם והדמעות, הלכו החרדה והאימה וקנו שביטה בלב.

כוחות גרמניה ואיטליה שהתאחדו יחדיו, חצו את גבולות אירופה והחלו כובשים נתחים נכבדים מאדמת אפריקה. תוכנית המשטר הנאצי היתה ברורה – לכבוש את כל מה שנשאר מהמזרח התיכון, ולהשתלט על יבשת אסיה כולה. הישוב היהודי הקטן בארץ ישראל, היה נתון בחרדה קיומית. לא היה לאיש ספק, מה יעלה בגורל היהודים אם התוכנית הגרמנית תעלה יפה חלילה. מארץ ישראל הקטנה לא היה לאן לברוח, אירופה כולה היתה כבושה, וגם במזרח – לא היה מקלט של ממש בקרב המדינות המוסלמיות השכנות. מפורסמים סיפורי המופת, סביב תפילותיהם של עם ישראל בראשות גדולי ישראל באותה תקופה קשה, בכותל המערבי ובציון האור החיים הקדוש. היו אלה ימי מתח נוראיים, בהם היה ברור כי לשלטון הבריטי בארץ אין כמעט כל סיכוי להילחם מול הצבא הגרמני החזק, ונראה היה כי זה ענין של זמן עד שארץ ישראל תיפול שדודה בידי חיית הטרף הנאצית...

למרות חולשת הצבא הבריטי, בהיותו עייף ותשוש ממהלך המלחמה, הצבא הגרמני התכונן לקרב באופן מוקפד. המצביא עטור הנצחונות והשבחים רומל, נשלח במיוחד מגרמניה, לפקד על קרב הפריצה נגד הכוחות הבריטיים בשלהי שנת תש"ב. עד אז עמדו הכוחות הגרמנים במצרים, נערכים לפריצה צפונה נגד כוחות בעלות הברית.

לאדם, כמו פרנסתו של אדם, שנקבע שתהא קשה כקריעת ים סוף. אך סגולת ה'לאקש'ן' – האטריות בשמן: לא קש'ן – כלומר לא קשים, לרמז כי מעתה גם כל מה שנקבע שיהיה קשה לא יהיה קשה עוד, וגם הפרנסה תהפוך לקלה ומרווחת, נוחה ובשפע רב... בני הבית הבינו את הרמז המייד, כי הרבי בעצם מעניק להם סגולה יקרה: שיקפידו לאכול את המאכל השבתי הנהוג בקהילות ישראל, כי במאכלי השבת טמונות סגולות יקרות ערך בנושא בו הם מתקשים כל כך – בפרנסת המשפחה. אם המשפחה הזדרזה לפרק חתיכה מקוגל האטריות השמור לסעודת יום השבת, הופכת את פרוסת הקוגל לאטריות בודדות.

כשהוגשו האטריות לשולחן חייך הרבי בסיפוק, וכשנהרה על פניו הוסיף ואמר: 'נו, הרי מעתה כבר 'לאקש'ן' – לא קשה יותר הפרנסה... ה'. ואכן, כבר ביום ראשון קיבל אבי המשפחה הצעת עבודה מסודרת בתנאי שכר מרווחים ונוחים, ומאותה שבת בה הוחל לשמור בהקפדה על אכילת מאכלי השבת – לא ידעו עוד עוני ומחסור, ופרנסתם היתה ברווח רב ובשפע... החל מהשבת הבאה, בושלה מערב שבת כמות נכבדה של אטריות, וכל בני הבית הקפידו לאכול אטריות – לאקש'ן' במהלך הסעודה, מתוך הבנה כי למאכלי השבת המסורתיים השפעה רבת עוצמה חלפו שנים ארוכות. לימים, סיפר נכד המארח, המשפיע הגה"צ רבי אהרן טויסיג שליט"א, את הסיפור המפעים לאחד מאורחיו בסעודת השבת. אותו אורח, נקלע לימים לסמינר לבעלי תשובה, וכשניתנה לו רשות הדיבור, פתח בסיפור הזה והמשיך: 'ראו נא את האושר הרב בקיום מצוות התורה. הרי אטריות הן מאכל ערב לחיך, ניתן להכין במרק, בתיבולים שונים, בתוך פשטידה ובכל צורה. האטריות הן מאכל בריא ומשביע, טעים ומזין, לא יקר וגם מצוי בשפע...'

ועם זאת, המשיך האורח בסמינר, 'ראו איזו השפעה יש לאטריות הפשוטות הללו. ברגע שהן הופכות למאכל שבתי, כיוון שהן חלק ממנהג ישראל להכניסן לתפריט סעודות השבת, זכו האטריות למקום של כבוד, לסגולות יקרות, להיותן כלי שמשפר את איכות החיים ומשנה את מסלול חייו של היהודי לטוב. זה לא כרוך במאמץ או בתשלום יקר – ההיפך, חומר כה פשוט וזול, אך הוא רב עוצמה והשפעה כי הוא הופך לחלק מסעודות השבת ולמנהג ישראל!'. קרא האורח בהתפעלות.

השבת הסתיימה, כל משתתפי התפזור, ונדמה היה כאילו השיחה השתכחה מלב... כשלושה שבועות אחר כך, קיבל האורח שיחת טלפון מפתיעה מהארגון שערך את השבת בסמינר האמור. "אי אפשר להבין למה ואיך", פתח מנהל הארגון בדבריו, "אך מה שסיפרת על האטריות וכוחן והמסר הרב הבוקע מצלחת האטריות השבתית, שינו את כיוון חשיבתה של משפחה שלימה ביחס לשמירת מצוות". להפתעתו, שמע אותו אורח כי בין משתתפי הסמינר באותה שבת, נמנה גם זוג אחד, בו דווקא האשה חשה שדבר לא מדבר אליה. 'דווקא הסיפור הזה' – אמר מנהל הארגון, 'תפס אותה, ריגש את ליבה והיא לא יכלה להמשיך בשגרת יומה בעקבותי'

'היתכן?' שאלה האשה בשיחה מאוחרת יותר, 'הרי מאכלי השבת הם תפריט בעלמא, מיני מאכל שהפכו לחלק מהטעם של השבת, הא ותו לא. היתכן שהם רבי השפעה כל כך? היתכן שמצבו הכספי של אדם ישנה מהותית בעקבות אכילת מאכל כזה או אחר? מי כעמנו ישראל שיש בידיו מפתחות חזקים כל כך – להפוך מנות מזון פשוטות לכלי עבודה רבי עוצמה! אמרה האשה, ושבה לכור מחצבתה עתה, התברר, כי לאטריות לא רק סגולות פרנסה, גם סגולות להחזרה בתשובה צלחת האטריות הפשוטה שהוגשה באותו ליל שבת לפני שנים ארוכות, לא רק שינתה מהותית את מצב הפרנסה באותו בית, אלא גרמה גם למשפחה אחרת, שנים רבות אחר כך, לגלות את אור היהדות! כי מאכלי השבת אינם קובץ של מנות שגובשו יחדיו לארוחה משותפת. מאכלי השבת מכילים בתוכם אוצרות יקרים וסגולות נפלאות, וביכולתם לשפר את מצבו של היהודי הסועד אותם לאין ערוך! כמה כדאי להקפיד לאכול את מאכלי השבת שהורגלנו בהם מנעורנו, לשמור מסורת ישראל סבא, להקפיד על התפריט השבתי העשיר והמיוחד כל כך, הנושא בקרבו ניחוח קסום של פעם ומינים ייחודיים של טעם. כי מאכלי השבת השפעתם עוצמה ונרחבת, משנים הם עולם ומלואו ויכולים ליצור מציאות חדשה! מאכלי השבת הם מתנה נוספת שקיבלנו, בתוך מתנת השבת. כמה חשוב להשתמש גם במתנה יקרת ערך זו, לנצלה ולהפוך את חייו לטובים יותר בעזרתה.

היה זה בליל שבת. בשעת ליל מאוחרת, הגיע החסיד רבי שלמה אליעזר הלפרין, מקורבו ואיש סודו של הרה"ק רבי שלומק'ע מזוועהיל זי"ע. למעון הרבי. רבי שלמה הגיע במרוצה, פניו חיוורות, ובקול לא לו לחש לרבי "שמעתי אומרים הנאצים פרצו צפונה, והם שועטים לכיוון ארץ ישראל..." משמעות הבשורה היתה ברורה. ענין של כמה ימים עד שארץ ישראל כולה תימחץ תחת המגף הנאצי. רבי שלומק'ע שמע את הבשורה הקשה ונחרד. עיניו נעצמו, הוא נעטף שרעפים, והחל מתנועע בדבקות עצומה. אחר כך פתח ואמר: "חבל, כה חבל שלא באת קודם, לפני שקידשתי על היין. אילו היית בא אז, יכול הייתי להפעיל את כח השפעתי כשותף ביצירת העולם כולו, ולעצור את כוחות הרשע..." רבי שלומק'ע נאנח, שב והתעטף בשרעפי קודש. המעמד היה נורא הוד, ניכר היה כי קדוש ישראל משוטט בעולמות העליונים, מחפש מוצא מצרת בני ישראל. הוא ירד וטבל במקוה, ולאחר שעלה, נייער ואמר: "לא נורא, הרי כבר עשיתי קידוש, אני כבר שותף עם הקדוש ברוך הו... א כשותף, הריני יכול לקבוע כי הרשע הנאצי יספוג מהלומה קשה, יפול ויתרסק ולא יקום עוד, ושערה לא תיפול מראש אף יהודי השוכן בציון!". העומדים סביב נחרדו מדברי הצדיק, הגוזר גזירה בכוח השותפות שבקידוש ליל שבת. הם האזינו לדבריו במורא ופחד, אך נרגעו קמעא בשומעם את קביעתו הנחרצת...

לימים, התברר כי אכן באותו לילה פרץ רומל קדימה, בראש צבא אדיר מימדים שכלל למעלה ממאה אלף לוחמים, קרוב לחמש מאות מטוסים וטנקים רבים. אך לאחר התקדמות קלה נאלץ לעצור, וכנגד כל הסיכויים הצליח הצבא הבריטי להכניעו ולהנחית עליו מכה קשה, שאילצה אותו לסגת אחרי אבדות כבדות בכל שורות צבאו כי זהו כוחו של הקידוש. עוצמתו רבה, יכולותיו עצומות. כל יהודי הופך לשותף, בעל יכולת לקבוע, בעל שליטה בנעשה. את הדקות היקרות של הקידוש יש לייקר, להתכונן אליהן, להיערך, להתבונן בעובדה כי זכינו להכריז שבורא עולם ברא את עולמו בששה ימים ושבת ביום השביעי, ובכך נהפוך לשותפיו הנאמנים בבריאה כולה!

מעניין לציין, את מה שביאר הרה"ק מטשורטקוב זי"ע, כי מסיבה זו אנו ממהרים להיפרד מהמלאכים המלווים אותנו בשובנו הביתה בליל שבת, ואומרים להם 'צאתכם לשלום'...

במבט ראשון הדבר נראה מוזר – מדוע שנשלח את המלאכים מיד? מדוע לא נבקש מהם להישאר עמנו לשעת סעודת השבת כולה? נוסח 'צאתכם לשלום', הרומז לעזיבת המלאכים את הבית מיד, עוד לפני הקידוש, מציב בפנינו עובדה יקרה: המלאכים אינם נותרים אתנו בעת הקידוש, הם אכן ממהרים לעזוב... מלאך הרואה בן אנוש מגיע לדרגת שותפות עם בורא עולם, מתמלא קנאה, אינו יכול לראות את המחזה הנורא הזה זהו פלא מפעים: יש לנו רגע בלעדי, בו אנו הופכים לשותפים עם בורא עולם, בדרגה גבוהה יותר ממלאכי מעלה שרפי קודש! יש לנו הזדמנות חד שבועית, בה אנו הופכים שותפים בעלי השפעה רבה, בעלים של ממש על עולם ומלואו, וברצוננו ובכוחנו נוכל לשנות, להפוך, לשפר, ולקבוע!

היה זה בעת אשר התאכסן כ"ק הרה"ק בעל ה'דבר חיים' מנדבורנה זי"ע בטבריה, בבית הגה"צ רבי אהרן טויסיג זצ"ל, מח"ס 'פרי נפש חיה'. רבי אהרן כיבד את הרבי עד מאוד, ועשה ככל הניתן על מנת להסדיר לרבי תנאי אירוח נוחים ונאותים, כפי שידו השיגה. אלא שידו לא השיגה הרבה – מעודו היה מתקשה בפרנסתו, לא מצליח במקומות עבודתו, ותנאי חייו היו קשים מנושא כל זאת, לא הפריע לו לארץ את הרבי בכבוד רב, ככל יכולתו. וכך, אירע פעם שהרבי נקלע לשבות במחיצתו שבת שלימה, אשר לקראתה התכונן מאוד: הבית נוקה וצוחצח, מורק ונצץ.

בני הבית סידרו עבור הרבי את מיטב תנאי האירוח, וגם את סעודת השבת – השתדל להעמיד ברוחב לב ככל יכולתו. בעת הגיע סעודת ליל שבת, ביקש הרבי לקיים מנהג ישראל ולאכול אטריות, המכונות 'לאקש'ן' באידיש. בני הבית התנצלו והסבירו, כי לא ידעו שהרבי חפץ לאכול אטריות, ולו היו יודעים, היו מכינים לו מבועד מועד כמות נכבדה של אטריות. 'עתה', התנצלו, 'איננו לנו ולא 'לאקש'ן' אחד בבית'...

הרבי חייך קלות והשיב: 'חבל, חבל מאוד... הן למאכל האטריות – ה'לאקש'ן' בשבת, כח רב והשפעת פרנסה עצומה. הדבר מרומז בשמן של האטריות – המכונות באידיש לאקש'ן' הרי נודע כי יש דברים שנגזר עליהם שיהיו קשים

אלה תולדות השמים והארץ בהבראם ביום עשות ה' אלהים ארץ ושמים (ב), פתח הכתוב והקדים בריאת השמים לארץ, וכן הוא אומר בראשית ברא אלוקים את השמים ואת הארץ, והרי הוא מקדים שמים לארץ, וסיים הכתוב ביום עשות ה' אלוקים ארץ ושמים, משמע קדמה ארץ לבריאת השמים. והנה בגוף הדבר נחלקו בית שמאי ובית הלל מה קדם (חגיגה יב, א), אך עדיין סתירת המקראות היאך תתיישב. ברם דקדוק הלשון מורה כי לגבי 'בריאה' הוקדמו שמים לארץ, ואילו גבי 'עשיה' קדמה ארץ לשמים. וביאור הדבר לפמש"כ רש"י אקרא דלעיל (א, ז) ויעש אלוקים את הרקיע, ופירש וז"ל תקנו על עמדו והיא עשייתו כמו ועשתה את ציפריה, הרי לנו כי לשון עשיה אינו נופל אלא על גמר הדבר ושלימותו. ומעתה הרי אמרו במדרש למה נקרא שמה ארץ שרצתה לעשות רצון קונה שמייהרה בשליחותה, וא"כ י"ל דודאי תחילת הבריאה הוקדמו שמים לארץ, אך הארץ מיהרה בשליחותה להתקין ולהשלים עצמה מיד, ועל כן גבי עשיה שהוא גמר הדבר קדמה ארץ לשמים. (טעם מן)

מכתבי הגה"ח ר' מנחם מנדל הרטמן ז"ל ואדם אין לעבוד (ב, ה). הרבי מקוצק זי"ע אמר "גיגי כפיך כי תאכל אשריך" (תהלים קכח, ב), שרק הכפים יעבדו אבל הראש יהיה פנוי לעבודת ד' יתברך. ובזה יש לפרש "ואדם אין לעבוד", שאי אפשר שכל האדם יהיה שקוע בפרנסה.

"וכל שיח השדה טרם יהיה בארץ, וכל עשב השדה טרם יצמח. [ולמה?] כי לא המטיר ה' אלוקים על הארץ. [ומה טעם לא המטיר, כי] אדם אין לעבוד את האדמה", ואין מכיר בטובתן של גשמים. וכשבא אדם וידע שהם צורך לעולם התפלל עליהם, וצמחו האילנות והדשאים (בראשית ב, ה וברש"י). וכך אמרו בגמרא (חולין ס ע"ב): שיצאו דשאים ועמדו על פתח הקרקע עד שבא אדם הראשון ובקש עליהם רחמים וירדו גשמים וצמחו, ללמדך שהקדוש ברוך הוא מתאוה לתפלתם של צדיקים. רב נחמן בר פפא היתה לו גינה, וזרעה ולא הצמיחה. בקש רחמים וירד מטר והצמיחה. אמר, זהו ששנינו שהקדוש ברוך הוא מתאוה לתפלתו. לאה ידעה ברוח קדשה שליעקב אבינו יהיו ארבע נשים, ושנים עשר שבטים. שלושה לכל אחת. ילדה את ראובן שמעון ולוי, והוסיפה וילדה את יהודה. וקראה כך שמו לאמר: "הפעם אודה את ה'" (בראשית כט, לה), שנטלתי יותר מחלקי (רש"י). נפלא. ואמרו על כך (ברכות ז ע"ב), שמיום שברא הקדוש ברוך הוא את עולמו לא היה אדם שהודה לקדוש ברוך הוא עד שבאה לאה והודתו, שנאמר: "הפעם אודה את ה'" - "ותעמוד מלדת". למה לא המשיכה ללדת? הלא הודתה. ובראו בו ("דברי תורה" ח"א אות י בשם החוזה מלובלין זצ"ל), שעמדה מלדת משום שלא ביקשה על העתיד! ואם לא מבקשים, לא נותנים! מרעיש הדבר: הקדוש ברוך הוא מטיל על משה שליחות, לגאול את

ישראל. משה רבינו מסרב: "בי ה' לא איש דברים אנכי, כי כבד פה וכבד לשון אנכי") (שמות ד, י). "כי לא יתכן לאדון הכל לשלוח שליח ערל שפתים למלך עמים" (רמב"ן). והקדוש ברוך הוא ענה: "לך, ואנכי אהיה עם פירך") (שם, יב) "ובעת שתדבר יהיו דבריך נכונים" (שמות רבה ג, טו) ורמב"ן (שם). ומשה רבינו מפציר: "שלח נא ביד תשלח" (שם, יג) "ויאמר: שלח נא ביד אדם מדבר צחות, שיהיה כשר וראוי לשליחות נכבדת כזאת, ואל תשלח ביד כבד פה וכבד לשון ותהיה עם פיו בבואו אל פרעה, כי איננו דרך כבוד ומעלה להיות שליחך ערל שפתים, כי לא ישמעו כל העמים בדברו אל המלך [בתקיפות], ויהיה זה חסרון בעיניהם" (רמב"ן). והודיעו הקדוש ברוך הוא, שאהרן יהיה מתורגמנו - לא מובן: מדוע לא רפאו הקדוש ברוך הוא?! היה מסיר את כבודו שפתיו, ולא היה עוד מקום לסירוב מחשש לחלול שם שמים! וכתב הרמב"ן (שמות ד, י): שהקדוש ברוך הוא, כיון שלא התפלל על כך, לא רצה לרפאותו! נורא - בלא תפלה, לא נותנים!

כזו עת רצון היתה במעמד הר סיני, ונעקר יצר הרע מלבם) שיר השירים רבה א, ט, ואמר הקדוש ברוך הוא: "מי יתן והיה לבבם זה להם לייראה אותי ולשמור את כל מצותי כל הימים למען ייטב להם ולבניהם לעולם" (דברים ה, כו). (ואמרו רבותינו) (עבודה זרה ה ע"א), (שבשמעם כן היה להם לומר: "תן אתה" - והיינו מצויים לנצח בדרגת היראה וקבלת על מצוות כבשעת מתן תורה! ומכיוון שלא ביקשו לא קבלו, וחלפה השעה! זהו ששנינו (ברכות נד ע"א) שצריך לתת הודאה על לשעבר ולצעוק על העתיד, והרמב"ם (הלכות

ויברך אלוקים את יום השביעי ויקדש אותו כי בו שבת מכל מלאכתו אשר ברא אלוקים לעשות (ב, ג). ברש"י, 'ויברך ויקדש' ברכו במן שכל ימות השבוע ירד להם עומר לגלגולת ובששי לחם משנה וקדשו במן שלא ירד כלל בשבת. והמקרא כתב ע"ש העתיד. ויש להקשות, דלכאורה הא דירד בששי לחם משנה הוא משום שלא ירד בשבת, ונמצא דתחילה קדשו ואחר כך ברכו, וא"כ ראוי היה שיהא כתוב 'ויקדש אלוקים את יום השביעי ויברך אתו'. אכן מבואר בזה לא כן, דאין ברכת לחם משנה באה בתולדה ממה שלא ירד בשבת, אלא מילתא באנפי נפשה היא, דשבת היא בעצם מקור הברכה, וכחה להשפיע ברכה ותוספת וריבוי אף לפני בואה. וכלשון הר"ח ביצה (טז, א) בענין הנשמה היתירה שנותן הקב"ה באדם ערב שבת, וז"ל 'שנאמר כי ששת ימים עשה ה' את השמים ואת הארץ וביום השביעי שבת וינפש. כלומר כל שנבראו בעולם להתענג מהן נשמתן ביום השביעי נבראו, ומתרווחות ומתגדלות בשבת'. וכדאמר"י בקבלת שבת סוף מעשה במחשבה תחילה, כלומר דאצל הבורא ית' המהלך הוא סוף מעשה במחשבה תחלה ואצל אדם הכל מתחיל משבת. ויש להוסיף, דהנה כתיב (שמות טז, כט) בענינא של ברכת ירידת המן בששי לחם משנה, 'ראו כי ה' נתן לכם השבת על כן הוא נותן לכם ביום הששי לחם יומים וגו'', ונדוע משמיה דרבי יצחק זאב בהא דא"י בהגדה של פסח 'אילו האכילנו את המן ולא נתן לנו את השבת דיינו', דצ"ב דהא שבת כבר ניתנה במרה טרם ירידת המן. אלא דשני ענינים הן בשבת, מצות השבת דיניה ואיסוריה וזו ניתנה במרה, ותו מתנת השבת כדאי' בגמ' (שבת י, י) ב' (לדעת כי אני ה' מקדשכם אמר לו הקדוש ברוך הוא למשה מתנה טובה יש לי בבית גזי ושבת שמה ואני מבקש ליתנה לישראל לך והודיעם', והשתא אמנם מצות השבת כבר נתנה במרה, אבל 'מתנת השבת' לא נתנה אלא אחר ירידת המן, בשעת המאמר ד'ראו כי ה' נתן לכם השבת', והיינו 'אילו האכילנו את המן ולא נתן לנו את השבת דיינו' עכתו"ד. והראוני דהדבר מפורש בספורנו להך קרא וז"ל 'ראו התבוננו כי ה' נתן לכם השבת, ואין זו מצוה בלבד אבל היא מתנה שלא נתנה לזולתם, כאמרם ז"ל (שם פרק יציאות השבת) מתנה טובה יש לי בבית גזי ושבת שמה ואני חפץ ליתנה לישראל וכן סדרו בתפלה ולא נתתו לגויי הארצות וכו' ערלים'. וי"ל דהוא ענין ה'באהבה' המיוחד של שבת הנאמרת בתפילה, דהך 'באהבה' מיישך שייכא למתנת השבת, ובאמת הוא גם ענין ברית השבת, לעשות את השבת לדורותם ברית עולם, וברית היינו ברית אהבה כלשון רש"י שבת (פג, ב ד"ה ומחבקה) 'וזוהו לשון ברית אהבה וחבה', ויש בזה הטעמה נוספת בהא ד'אילו האכילנו את המן ולא נתן לנו את השבת דיינו', ד'נתן לנו' היינו ולא לעובדי כוכבים, דהפקעה זו בא אחר שהאכילנו את המן כנ"ל. ולפי"ז י"ל ד'ויברך אלוקים את יום השביעי', דפירושוהו ז"ל ברכו במן, מתפרש לא אך בלשון ברכה סתם, אלא אף בלשון 'מתנה' וכדכתיב 'קח נא את ברכתי אשר הבאת לך', וכן (מ"ב ה' טו) 'ועתה קח נא ברכה מאת עבדך', וברש"י 'ברכה, מנחת שלום של הקבלת פנים', דבברכת המן מצויה היא מתנת השבת ו'ויקדש אתו', שפירושו במן שלא ירד בשבת הוא יסוד קדושת ומצות השבת, היינו מצות השביתה שהיא קבועה בבריאה בבחינה של מעלה ע"י שביתת המן בשבת.

אלה תולדות השמים והארץ בהבראם (ב, ד). מובא בגליון קב ונקי במדרש "אותיות דרבי עקיבא" (אות ה' - מובא בבתי מדרשות ח"ב) מובא: שבאות "ה" נברא העולם, שנאמר (בראשית ב, א) "אלה תולדות השמים והארץ בהבראם" אל תקרי בהבראם אלא בה"א בראם. ונתייחדה האות "ה" מכל האותיות כולן, שגם בהן ניתנה תורה לישראל, מפני שאין בה ממש, שכל האותיות כשהאדם מוציאן בפיו הוא מרגיש בהן בשפתיו ובלשונו ויוצא טיפת רוק מפיו. אבל באות "ה" כשאדם מוציא מפיו אינו מרגיש בה לא בלשונו ולא בשפתיו ואינו מוציא בה טיפת רוק מפיו של אדם, ולכן כל האותיות כולן מקבלות טומאה, אבל "ה" אינה מקבלת טומאה. ומכאן אתה למד שלא היתה יגיעה מלפני הקדוש ברוך הוא לא במעשה בראשית שבעולם הזה ולא במעשה אחרית של עולם הבא שלא בראן הקדוש ברוך הוא אלא בדבר שאין בו ממש.

ברכות פ"י הלכה כו) היפך הסדר: "כללו של דבר, לעולם יצעק אדם על העתיד לבוא ויבקש רחמים, ויתן הודאה על מה שעבר ויודה וישבח כפי כחו. וכל המרבה להודות את ה' ולשבחו תמיד הרי זה משובח". וכך תקנו ב"נשמתי כל חי": עד הנה עזרונו רחמך, ואל תטשנו לנצח. וב"מודים דרבנן": ברכות והודאות על שהחיינו וקיימתנו, כן תחיינו ותקימנו. ובברכת הגאולה בהגדה: והגיענו הלילה הזה, כן ה' אלוקינו יגיענו למועדים ולרגלים אחרים. וב"ריבון כל העולמים" בליל שבת: מודה אני לפניך על כל החסד אשר עשית עמדי, ואשר אתה עתיד לעשות עמי. ובברכת "הגומל" עונים למברך: "מי שגמלך טוב הוא יגמלך כל טוב סלה" [המברך אינו מבקש על העתיד, כי אז היתה זו ברכה ארוכה והיה צריך לחתם בברכה] תוספות ברכות יד ע"א, מהירושלמי]].

ואספר - בסערת מלחמת העולם הראשונה גלתה ישיבת מיר ליפן, והתעלו בתורה בראשות האריות שבחבורה, ובראשם הגאון רבי אריה ליב מאלין זצ"ל. לאחר המלחמה עברו לארצות הברית. חלקם עלו לארץ, וחלקם יסדו את "כולל מיר" בארצות הברית. הגאון רבי מיכל זלמן שורץ שהיה אז נער בן שבע עשרה, ונפשו דבקה ברבי ליב מאלין הפציר ברבי שיפתח ישיבה וירביץ בה תורה, והוא ידאג לתלמידים, ויביא את חבריו, והרבי נאות לבקשתו. מיכל זלמן הלהיב שנים מחבריו, והם נסעו עמו במשך כשעתיים ממחנה הקיץ בו שהו בהרים, למעונו של רבי ליב. הגיעו ונבחנו, ובסיום המבחן הביט בהם בשתיקה. נפשם יצאה לדעת את התשובה. כעבר כעשר דקות מתוחות הפטיר: "נו, תשובו בעוד יומיים". תמהו. שבו למחנה, וכעבר יומיים נסעו כשעתיים, הגיעו ונבחנו שוב.

שאלות חדשות, ונתוח תשובותיהם, הורה באלו נקודות ענו כהלכה ובאלו נדרשה הרחבה. ולבסוף הביט בהם כעשר דקות מיסרות עד שאמר: "נו, תשובו בעוד יומיים". זה כבר קומם, אבל קבלו את הדין. חזרו למחנה וכעבר יומיים שבו. קיבל פניהם כמכירים ותיקים והחל את המבחן מבראשית. שאל שאלות חדשות, שקל והרחיב את התשובות, ובסיום המבחן הביט בהם בשתיקה. לפני שעברו עשר הדקות, לפני שיאמר להם שוב שיחזרו בעוד יומיים, קפץ אחד מהם, רבי יהושע רובנץ, וקרא: "יאימר נא ראש הישיבה, האם התקבלנו או לא?! הביט בו בתמהון: "ודאי! התקבלתם כבר בפעם הראשונה!"

תמהו לעומתו: כל הטורח הזה למה, ומדוע לא הודיעם מיד? וענה בכבד ראש: "משום שלא בקשתם - וכשלא מבקשים, אין לתת!" אכן, כשלא מבקשים אין לתת - אך גם כשמבקשים, תלוי איך מבקשים. אמר הרב שך זצ"ל, שדודו הגאון רבי איסר זלמן מלצר זצ"ל אמר לו, ששמע מהנצי"ב מוולוז'ין זצ"ל שהעיד על עצמו, שביום שאינו בוכה בברכת "אהבה רבה" בדמעות שלישי באמת: "ותן בלבנו בינה להבין ולהשכיל, לשמע ללמד וללמד לשמור ולעשות ולקיים את כל דברי תלמוד תורתך באהבה, והאר עינינו בתורתך" - באותו יום אינו מחדש בתורה! והמהר"ם מברז'אן זצ"ל כתב ("גלוי דעת", במלואים) שאמר הגאון הקדוש הרבי רבי שמעלקא מניקלושבורג זצ"ל, שמי שאינו מכוון בברכת "אהבה רבה" ובברכת "אתה חונן לאדם דעת ומלמד לאנוש בינה", לא יוכל לכוון בלמודו באותו היום לאמיתה של תורה. ופעם אמר לו תלמיד, שלא כיון בתפלתו וחדש חדוש אמיתי. ביקש לשמעו, וסתר: והלא כבר אמרו מה יעשה אדם ויחכם, ימעט בעסק וירבה בשיבה. הרבה עשו כן ולא עלתה בידם, אלא יבקש רחמים ממי שהחכמה שלו. שנאמר: "כי ה' יתן חכמה, מפיו דעת ותבונה". מאי קא משמע לן, דהא בלא הא לא סגי. יש צורך בהתמדה ויגיעה, אך חובה להסמיק להם תפלה ולא תפלה שגורה בלבד, אלא: "אין לך דבר שמזכה לאדם להשיג ישרות התורה ולפענח מצפונים בדרכי יושר ואמת, אלא להתפלל לה' בדמעה!" ("יערות דבש", דרוש ד).

וידוע הסיפור כשיצא לאור הספר "עמודי אור" להגאון מסובאלק זצ"ל, עורר התפעלות רבה בעולם התורה. הכל סחו בחידושי המופלאים. גם הדיין דקובנא לא שבע מהעיון בו, והמליץ לפני רבה של קובנא באותם ימים, הגאון האדיר רבי יהושע ליב דיסקין זצ"ל, "השרף מבריסק", שיעיין בו. התנצל בפניו שאין לו פנאי: כל עיתותי מקדשות להתעלות בתורה ולעניני העיר. לחץ ולחץ: על הרב להכיר את דרך הלימוד המחדשת. הכל סחים בחדושים המופלאים, והרב צריך להיות מעודכן! "הבא את הספר", אמר מהר"ל דיסקין, ורץ עשה זאת בשמחה. הושיט, והרב אמר: "הלא הודעתך שאין לי

פנאי. מה הנושא הראשון שהוא דן בו? אמר הדיין: "הוא חוקר, האם על בתי התפלן להיות עשויים מעור אחד". שאל הרב: "ומה חידש בענין?" הרצה הדיין את כל המהלך: בתחלה הביא ראייה מ"דבק שברי שופרות", ודחה. הביא ראייה מהדבקת קלף הפרשיות, ודחה. מהדבקת רצועות תפלן השנויה במחלוקת הראשונים, וחילק. והסיק להכשיר ממשנה במסכת כלים ומסוגית זקן ממרא במסכת סנהדרין. כשסיים, שאל הרב: "ומה הנדון בסימן השני?" הקריא הדיין: "לבאר שיטות הפוסקים בדין אסור הסח הדעת בתפלן. אמר הרב: "הוא פותח בקושיית ה'שאגת אריה' מהגמרא ביומא על הסוגיא בשבת, ומוסיף להקשות כך וכך, ומביא דברי הרמב"ם בענין רצוי הציץ, ומחלק כך וכך, וממילא מיושבת קושיית ה'שאגת

אריה' - ואולי הביא גם דברי 'שער המלך' - "כן, הביאם בהגה"ה". "ניחא. והסימן הבא" - "בענין נשים ותלמוד תורה". "ודאי הביא דברי ה'מגן אברהם' בסימן קכח, והמשיך להקשות ה'טורי אבן' על דברי רש"י בראש השנה לג, וחילק כך וכך מסוגיית הגמרא בחולין פד" - וכך, קו לקו, טוה את כל המהלך, לפליאת הדיין. והמשיך כך, סימן אחר סימן. הדיין מקריא את הכותרת והרב אורג את המהלך. הרקע. הקושיות, החילוקים, הראיות, ועד למסקנה. ולא ברוח הקדש, אלא בגאונו העצומה ובקיאותו המפלאה והבנת קו המחשבה של הגאון המחבר. כך, עד שהגיעו לסימן ל. בענין חולה שיש בו סכנה, שמאכילים אותו 'הקל הקל, תחלה' - אמר הרב: "ודאי פתח בדברי ה'חכם צבי' סימן קל"ח" - "לא", אמר הדין. "אבני מלואים" סימן יח? - "לא", אמר הדיין. "נודע ביהודה" מהדורה קמא ארץ חיים לו" - "לא". הרב קם ממקומו, ניגש לקפת הצדקה, נשא תפלה קצרה ושלשל פרוטה, מטבע נחשת של קופיקה. פנה אל הדיין ואמר: "הוא פותח בדברי ה'פרשת דרכים" - והכל זרם בשטף, עד סוף הספר!

כשהגיעו הדברים לאזני ה"בית הלוי" מבריסק זצ"ל, התפעל וקרא: עד עכשיו ידעתי שאפשר 'לדעת ללמוד' כשיש 'ראש טוב, א-גוטע ק'אפ'. כעת נודע לי, שצריך לצרף 'קופיקה' ל'קאפ' - לצרף תפלה לכשרון! כי אם לא מבקשים, לא נותנים!

וכל שיח השדה טרם יהיה בארץ, וכל עשב השדה טרם יצמח, כי לא המטיר ה' אלוקים על הארץ, ואדם אין לעבד את האדמה (ב, ה) זצ"ע מדוע יש שינוי בלשון? ב'שיח' כתוב 'טרם יהיה', ו'עשב' כתוב 'טרם יצמח'? אלא 'שיח' זה תפילה, כמש"כ (בראשית כד, יג) ו'יצא יצחק לשוח בשדה', ודרשו (ברכות כו): שיצחק תיקן תפילת מנחה, והכוונה 'טרם יהיה בארץ' כלומר שלא היה מי שיתפלל, ולכן 'טרם יצמח' והטעם: כי ואדם אין לעבד' כלומר שלא היה מי שיתפלל, וצריך ללמוד מזה: כמש"כ (ברכת יוצר אור) 'המחדש בטובו בכל יום תמיד מעשה בראשית', כלומר מכאן לומדים שאדם לא יעסוק בחפציו לפני שהתפלל, ואפילו לא לעיין בעסקיו, שמזה לא יהיה לו שום ברכה, קודם שהתפלל, כמו שלא ירד גשם לפני שאדם הראשון' בקש והתפלל, כש"כ רש"י (שם) ל'א' המטיר לפי שאדם אין לעבוד את האדמה ואין מכיר בטובתן של גשמים וכשבא אדם וידע שהם צורך לעולם התפלל עליהם וירדו וצמחו האילנות והדשאים, ע"כ, (דברי ישראל)

וכל שיח השדה טרם יהיה בארץ (ב, ה). כתב הרב בנימין גולד הי"ו ואומר רש"י - ומה טעם לא המטיר, לפי שאדם אין לעבוד את האדמה ואין מכיר בטובתן של גשמים וכשבא אדם ומודה שהם צורך לעולם התפלל עליהם וירדו גשמים.

כתוב כאן בדברי רש"י יסוד עצום בהנהגת הבורא בעולם, שהשפע מושפע לעולם ולאדם, רק כשהוא מודה בטובתו על השפע כשהוא מבין בצורך ובקיום של השפע, אז הקב"ה משפיע לו מטובו. הכרת הטוב היא הסיבה להשפעת השפע בעולם, וכפיותה היא סיבה לעצירת השפע בעולם.

מקורות רבים יש ליסוד מוסד זה בהנהגת הבורא יתברך לברואיו, ורק נביא דבר מעניין שמביא ר' יונתן אייבשיץ (אהבת יונתן פרשת וירא): ישנה הלכה, שיש להזהר בזלזול בפת, וזה דוקא כזית פת, אבל כבר אמרו חז"ל: המזלזל בפרורי פת סימן לעניות" ומבאר ר' יונתן אייבשיץ, שכיון שיש להוקיר את טובו וחסדו של הקב"ה, לכן מי שמזלזל בפרורים של פת, אף שמצד הדין אין בזה איסור, אבל הנהגה זו מראה על זלזול וכפיות טובה בטובה שהקב"ה נותן לאדם, ולכן היא גורמת להפסקת הטובה והיא סימן לעניות.

ארע פיצוץ עז והיסטורי בארה"ב באותו יום שני מגדלי התאומים בני מאה הקומות קרסו תוך מחצית השעה בפיגוע טרור ע"י שני מטוסי נוסעים מוטסים ע"י טייסים מתאבדים, שתי התיירות היו אמורות להימצא באותה שעה ממש במשרד במסגרת עבודתן והנה התברר לתדהמתן שהקב"ה הצילן פעם שניה ממלכות מוות, והסיבה ברורה הכרת הטוב שהן גמלו למלצרית היא שהשפיעה עליהן שפע רחמים להנצל מאותו אסון שעליו גמלו חסד!!

וייצר ה' אלהים את האדם עפר מן האדמה (ב, ז) אחז"ל בבראשית רבה ששאלו הקב"ה לאדם 'ואתה מה שמך', אמר לו 'אני נאה להקרא אדם שנבראתי מן האדמה'. ושמעתי ממו"ר הגרש"ז אויערבאך זצ"ל שהקשה, דהלא שמו של דבר צריך להקבע על פי עיקר תכונותיו ולא על פי החומר שממנו נוצר, ובודאי לא ייקרא השולחן על שם העץ שממנו נעשה, ולא הקורנס על שם הברזל שנוצר ממנו. ויש להוסיף ולהקשות עוד, דאטו שאר בעלי החיים לא נבראו מן האדמה ומדוע דוקא האדם נקרא ע"ש האדמה. ותיריך הגרש"ז זצ"ל, דהאדם נקרא כן כדי שיזכור תמיד מאין בא ולא יתגאה.

ועוד יש ליישב, דבאמת לא שייך לקרוא אדם על שם תכונותיו, דהלא תכונותיו ומצבו של אדם תלויים בעבודתו ובבחירתו, ואין לך אדם הדומה לחבירו. וכל מה ששייך לקרוא שם כולל לכל מין האדם הוא רק על שם תחילת האדם שהוא כעיר פרא ונמשך לחומר ולגשמיות, ועליו לזכור תמיד כי הוטל עליו להתעלות לאיש המעלה מתוך הפראיות והגשמיות שבו. ויש להוסיף שזהו ג"כ מהותה של אדמה, שהיא בעצמותה חומר גס ועב, אך יש בה את התכונות להוציא כל מיני מגדים שבעולם כפי אשר יעבדוה וכפי היגיעה אשר ישקיעו בה. (רבי גבריאל יוסף לוי שליט"א)

מובא באור התורה וייצר ד' אלוקים את האדם (ב, ז), "וייצר", בשני יו"דים, שני יצרים ברא הקדוש ברוך הוא, יצר טוב ויצר רע (ברכות סא.). האות י' הראשונה, המסמלת את יצר הטוב, מנוקדת ונרגשת במבטא, ואילו האות י' השנייה, המסמלת את יצר הרע, היא נסתרת. ללמדנו כי רצון ד' הוא שיצר הרע יהיה נכנע ובטל ליצר הטוב.

ויצר ד' אלוקים את האדם עפר מן האדמה, ויפח באפיו נשמת חיים, ויהי האדם לנפש חיה (ב, ז). נשמתו של האדם נוצרה מנפיחתו של הבורא, ובאמצעותה העניק הקב"ה לאדם מעט מזעיר מכוון עליון. לכן, ישנן באדם תכונות בהן הוא מתדמה לבוראו. כשם שהבורא נצחי, כך הנשמה של האדם היא נצחית וחיה לאחר מות הגוף. וכן, כשם שהקב"ה יצר בחכמתו עולם ומלואו, כך הוענקה חכמה לאדם, להיות בונה ויוצר. האדם נקרא "צלם אלוקים", כי הוא נחשב כצל, כמי שצועד בעקבות השכינה הקדושה. אחד הכוחות המיוחדים, שניחן בהם האדם, הוא כוח הדיבור. אונקלוס תרגם את המילים: "ויהי האדם לנפש חיה" - "והוא באדם לרוח ממללא" - לרוח מדברת. תמצית נפשו וחיותו של האדם היא יכולת הדיבור. לכאורה מתעוררות שאלות בהבנת דברי התרגום:

א. פשוטו של מקרא הוא שהאדם הפך ליצור חי, לאחר שהקב"ה נפח בו נשמה. מדוע הוציא התרגום את הפסוק מפשוטו ופירשו לענין כח הדיבור?
ב. כיצד מוכח מהמילים עצמן, שהכוונה היא לכוח הדיבור?
נראה להסביר שהמילים: "ויהי האדם לנפש חיה" כוללות יותר מאשר כניסת החיות באדם, שמעתה הפך ליצור חי ותו לא. הלשון: "ויהי האדם ל-נפש חיה", מורה שבנפיחת בורא העולם נהפך האדם "לנפש מחיה", יש באדם נפש שביכולתה להחיות אחרים. לא זו בלבד שהוא עצמו יצור חי, אלא שהוא תורם גם לאחרים (נפש החיים שער א' פ"ד). התרומה מתבצעת באמצעות כוח הדיבור. נאמר: "ויאמר אלוקים יהי אור, ויהי אור", בדבר ה' - שמים נעשו. מעט מאותו כוח נעלה הוענק לאדם. ביכולתו להשפיע, לבנות, וליצור, והכל ע"י כוח הדיבור. לדוגמה, מובא חז"ל: "כל המלמד את בן חבירו תורה - מעלה עליו הכתוב כאילו ילדו" (סנהדרין י"ט, ע"ב). המלמד את בן חבירו תורה, משפיע ומעצב את דמותו ומשנה את צורתו לכן תורה. חז"ל מדמים את בניית התלמיד, להבאת תינוק חדש לעולם, ליצירה חדשה. 'יצירה' זו של תלמיד חכם נעשתה ע"י כוח הדיבור. למעשה, ניתנה לאדם

בספר 'אור דניאל' מביא בשם הרב גרשון קליבנסקי שסיפר: עברתי ניתוח בבית רפואה ובחסידי ה' הכל עבר בשלום ויצאתי מאיזמל המנתחים בריא ושלם, הרגשתי חובה עמוקה להודות להקב"ה על הניסים והחסדים הגדולים שעשה עימדי, אבל ידעתי שגם השטן ינסה להפעיל את כוחו כדי להשכיח ממני את רגשות הוודיה הללו, מה עשיתי, פשוט מאוד, ביקשתי מהאחות שתתן לי את התווית והצמדתי אותה לשקית הטלית תפילין שלי, וכך מדי בוקר בבוקרו כאשר אני קם ממיטתי ומתכוון להתפלל שחרית, זוכרני את חסדי ה', והנני אומר לעצמי, הנה רק תמול שלשום היית צמוד לתווית של בית הרפואה ולא היה באפשרותך להתפלל כאדם רגיל וגם לא בכית הכנסת במקום מגוריך, ועכשיו עשה איתך הקב"ה חסד וחזרת לימי השיגרה קום תן לו תודה.

מרב הגאון רבי יחזקאל אברמסקי זצוק"ל, בעת שכיהן כראב"ד לונדון, עלה פעם לפני התפילה לבימה בבית הכנסת, ורצה לחזק במעלת התפילה וכך אמר להם: אני אגיד לכם מה אתם חושבים כשאתם באים לבית הכנסת, ומה דוד המלך עליו השלום חשב כשבא לבית הכנסת?! אתם חושבים שכעת בבואכם לבית הכנסת אתם עושים טובה גדולה לרבוננו של עולם... ואילו דוד המלך כשבא לבית הכנסת אמר "ואני ברוב חסדך אבא ביתך" מה שאני זוכה לבא לבית הכנסת זה ברוב חסדך! והמשיך הרב אברמסקי ואמר: הנה אני בא עכשיו מבית החולים בקרתי שם כמה אנשים, מאות של חולים שוכבים בכל המחלקות מתייסרים וכואבים, כמה כל אחד מהם היה מסכים לתת כדי שיוכל להשתחרר ממיטתו אליה הוא כבול באינפוזיה ומוניטור, לקום ולהתלבש ולבא לבית הכנסת אפילו בשביל להתפלל תפילה אחת...! ואני ברוב חסדך! כשאדם ידע להכיר טובה לרבוננו של עולם כמידה זו תבא לו השפעה של שפע וברכה.

מעשה מרטיט של הכרת הטוב שהביאה בעקבותיה שפע רחמים משמים מובא בספר אור דניאל (מטות תקא): שתי תיירות הגיעו מארה"ב לביקור בישראל בחופשת הקיץ, כדרכם של תיירים, ירושלים מהווה מרכז לביקור במקומות הקדושים ובאתריה הקסומים.

במהלך ביקורן חפצה נפשן להשיע רעבונן במסעדה כשרה למדהרין והן הגיעו למסעדת סבארו, עם כניסתן למסעדה הן הבינו שיקח להן זמן רב עד שימצאו מקום ישיבה, ועל כן המלצרית יעצה להן באדיבות להסתובב ולטייל בחוץ למשך שעה קלה עד שהלחץ ירד.

עצת המלצרית נענתה בהבנה והתיירות החלו להסתובב בחנויות הסמוכות וכך לנצל את הזמן בשעה הקרובה, לאחר כמה דקות כאשר הן היו במרחק ניכר מהמסעדה, פיצוץ עז חריר את ירושלים, ההדים נשמעו למרחוק עשן רב התפשט למרחקים, הן הבינו שהאסון אירע במסעדה בו הן היו אמורות לסעוד את ארוחת הצהריים, במוחן ניקרה באותה עת המחשבה על הפצועים וההרוגים שנפגעו ובעיקר על אותה מלצרית שיעצה להן לטייל בחוצות ירושלים, והיא זו שבעצם הצילה אותן.

בבכי עז החלו שתיהן לרוץ לכיוון המסעדה על מנת לבדוק מה עלה בגורל המלצרית, אולם המקום היה כבר חסום ע"י כוחות הביטחון, רגש פנימי אמר להן שכנראה המלצרית שוכבת פצועה באחד מבתי הרפואה ויש לאתרה בהקדם, תוך זמן קצר הן הגיעו לבית הרפואה הדסה ומיד זיהו אותה נאנקת מכאבים, שטף דמעות אחו בשלושתן, כמובן הן דימיינו עצמן שהן היו צריכות לשכב באותו מקום ואולי אף במצב גרוע יותר, הקשר ביניהן הפך לרגשי והדוק, ובזמן שהותן כארץ ביקרו אותה התיירות יום יום על מנת לעודדה.

יום לפני נסיעתן חזרה לארה"ב חשו התיירות כי שתיהן חייבות לה את חייהן על הנס שאירע להן, וכדי להכיר לה טובה הן השאירו לה את כתובתן, והודיעו לה שאם היא תבקר בארה"ב הן תשמחנה מאוד לארח אותה בביתן. מצבה של המלצרית הלך והחמיר והיא נזקקה לעבור ניתוח דחוף בארה"ב, התחושה שיש מקום שניתן להחלים בו הקל מעליה את הלחץ, ובקשתה להתארח אצלן בזמן שהשהייה בחו"ל נתנה לה תחושת הקלה.

עם נחיתתה בארה"ב, ליוו אותה שתי התיירות לבית הרפואה והבטיחו לה כי הן תשהינה יומיים במחיצתה, ביום הניתוח לקחו השתיים חופשה מעבודתן והחל משעות הבוקר המוקדמות הן היו צמודות אליה וסייעו לה בתרגום מאנגלית וכמובן עודדו אותה ובכך הקלו מאוד על שהייתה, באותה שעה

בחירה בין טוב לרע, וביכולתו לנצל כוח זה לכיוון שלילי. ההיסטוריה מציגה בפנינו כיצד שימש כוח הדיבור המופלא כמכשיר הרסני בידי דמוגוגים. הנורא שבהם, הצליח להכחיד ששה מיליונים מבני עמנו בעזרת נאומיו – בעזרת הדיבור. משנת 1933 עד ל-1939 שלחב היטלר את ההמונים, הילך עליהם קסמים בסיסמאות ודיבורים של שואה, והצליח לייצר עם של רוצחים, תאבי דם יהודי! 'צירה' זו נעשתה בעזרת כח הדיבור. מבהיל לחשוב מה היה נמנע, כביכול, לו היה ניטל ממנו כוח הדיבור. לאור מה שהתבאר ניתן להבין נקודה נוספת. נאמר בפסוק: 'וירא אלוקים את כל אשר עשה והנה טוב מאד, ויהי ערב ויהי בקר יום הששי' (בראשית א', ל"א). נכתבה האות ה' ה-שישי, כשבשאר ימי הבריאה אין זכר לאות זו? אמרו רבותינו שמעשי בראשית כולם היו תלויים ועומדים עד יום השישי הידוע, הוא השישי בסיון, המוכן למתן תורה (רש"י). הנביא ירמיהו הוסיף: 'אם לא בריתי יומם ולילה, חוקות שמים וארץ לא שמתני' (ירמיהו ל"ג, כ"ה), איזו ברית נוהגת ביום ובלילה? הווה אומר ברית לימוד התורה. קיומו של העולם תלוי בברית זו. כדור הארץ הוא עגול, וכאשר בחלק זה ישנים, בחלק האחר ערים ולומדים תורה, שלא יפסק לימוד התורה לרגע אחד. יש המתקשים להבין כיצד מתקיים העולם בכוחו של דיבור, בכוחו של לימוד התורה. אם היה מדובר בהישגיו של האדם בתעשייה, בפיתוח הטכנולוגי המואץ, בהישגי המדע ובהתקדמות הרפואה, הדברים היו מתיישבים על הלב. שכן העיסוק בתחומים אלו אמנם תורם ומקיים את העולם. אך מה בכוחו של לימוד התורה לתרום לתושבי העולם? נראה להסביר, הקב"ה יצר את העולם על ידי דיבור, והעביר מעט מיכולת זו לכלל האנושות, שגם הם יכולים ליצור בעזרת הדיבור. אך ישנו סוג של דיבור שהוענק רק לעם ישראל. במעמד הר סיני לימד הקב"ה את התורה שבכתב ושבע"פ את משה רבינו. דיבור זה היה שונה לחלוטין מהדיבור של הקב"ה במעשה בראשית. הדיבור הראשון היה אמצעי לברוא עולם, והוא עבר לכל באי עולם, שגם הם יוכלו ליצור בעזרת הדיבור. ואילו, דיבור השני, שהיה במעמד הר סיני, הוא בעצם העביר את דיבורו שלו, ומענה דיבור זה ניתן לעם ישראל. הבריאה מתחדשת בכל רגע ורגע, כפי שאנו אומרים בתפילה: "המחדש הוא בטובו בכל יום תמיד מעשה בראשית". התחדשות זו נעשית בעזרת הדיבור: "אם לא בריתי יומם ולילה, חוקות שמים וארץ לא שמתני". מילת התורה, שאמר ה' בהר סיני, הם הדיבור שמחדש ומחזיק את העולם. עם ישראל מחזק את העולם בעזרת דיבורו של ה' בהר סיני. דיבור זה עבר להנהגתו של עם ישראל. הגמרא במסכת סנהדרין (צ"ט, ע"ב) מונה את אלו שאין להם חלק לעולם הבא. אחד מהם הוא אפיקורוס. מיהו אפיקורוס? ר' יוסף אמר: כגון, אלו האומרים איזו תועלת יש לנו מאלו שלומדים תורה, הרי לעצמם הם לומדים ושונים. אמר לו אביי: מי שאומר כן הוא גם כופר במה שכתוב בתורה, שהרי נאמר: "אם לא בריתי יומם ולילה חוקות שמים וארץ לא שמתני". האפיקורוס שרואה בדיבור רק אמצעי תקשורת בין הבריות, שיוכלו להבין אחד את רעהו, אינו כופר רק בערכה של התורה, אלא כופר גם במעשה בראשית, שם התגלה שהקב"ה העניק לאדם את היכולת ליצור ולבנות בכוח הדיבור, כדוגמת הבורא.

וייצר ד' אלוקים את האדם עפר מן האדמה ויפח באפיו נשמת חיים (ב, ז).
מובא במסכת סנהדרין (צ"א, פ"ע) אחת בא אנטונינוס לרבי יהודה הנשיא, ואמר לו, עלה בדעתי רעיון, כיצד יפטר האדם החוטא מעונשו לעתיד לבוא. שכאשר יבוא האדם לפני בית דין של מעלה, יאמר הגוף, את החטאים שעבר האדם בחייו, חטאה הנשמה, ולא אני. ראו נא כי ברגע שעזבה הנשמה את הגוף, נשאר הגוף דומם, ואינו יכול לעשות מאומה, הרי הוכחה כי הנשמה היא החוטאת, הענישו איפוא אותה ולא אותי. לעומתו תטען הנשמה ותאמר, אני איני החוטאת, שהרי ברגע עזבי את האדם, עולה אני למרום ואיני חוטאת עוד. אם כן הגוף הוא החוטא, ולא אני, הענישו אותו. אם כן, גם הגוף וגם הנשמה צודקים בטענותיהם ואין להענישם, נמצא האדם פטור מעונש.

אמשול לך משל ענה לו רבי יהודה הנשיא למה הדבר דומה, למלך שהיה לו פרדס, שאין כמותו ליופי, ובפרדס עצי פרי משובחים ומיוחדים במינם. רצה המלך להציב שומר על הפרדס היקר, אולם חשב המלך ואמר, מי יודע, אולי השומר עצמו לא יעמוד בפיתוי ויטול מן הפירות, מצא המלך עצה. הושיב

בפתח הפרדס שני שומרים, האחד חיגר והשני עיוור. לימים, אמר השומר החיגר לחבירו העיוור, ידידי, רעיון עלה בלבי, הרכיבני על כתפך ואומר אני לך להיכן תפנה, כך נקטוף יחד מפירות המלך, ונתחלק בהם. הסכים העיוור לעצת חברו, וכך עשו. באחד הימים, ביקר המלך בפרדס וראה שחסרים פירות רבים. פנה המלך אל השומרים ושאל, מי הוא זה שהעז לקטוף מפירותי. ענה השומר העיוור, אדוני המלך, הרי עיוור אני, ואיך אוכל לראות את הפירות היכן הם. ענה השומר החיגר, אדוני המלך, הרי חיגר אני, וכיצד אוכל להגיע אל הפירות. המלך, שחכם היה, הבין מיד את אשר אירע בגנו, ופסק את דינם, את החיגר הושיב על כתפי העיוור, וכך הוכיח להם את תרמייתם, והענישם יחד. כן הוא גם הנמשל סיים רבי יהודה הנשיא, הגוף טוען כי אינו יכול לחטוא ללא הנשמה, והנשמה טוענת שאינה חוטאת ללא הגוף, מיד מחזירים את הנשמה לגוף ומענישים אותם כאחד.

מובא מהגר"א (פרשת בראשית על דרך הרמז) ויפח באפיו נשמת חיים (ב, ז).
אין הנשמה חוזרת עד אור היום. אף על פי שפעמים נעור האדם קודם היום, מכל מקום אין נשמתו חוזרת בו עד אור היום.

וייצר ה' אלוקים את האדם עפר מן האדמה (ב, ז) אחז"ל בבראשית רבה ששאלו הקב"ה לאדם 'ואתה מה שמך', אמר לו 'אני נאה להיקרא אדם שנבראתי מן האדמה'. הקשה הגאון ר' שלמה זלמן אויירבך צ"ל, שהרי שמו של דבר צריך להיקבע על פי עיקר תכונותיו ולא על פי החומר שממנו נוצר, ובוודאי לא ייקרא השולחן על שם העץ שממנו נעשה, ולא הקורנס על שם הברזל שנוצר ממנו. ויש להוסיף ולהקשות עוד, שהרי גם שאר בעלי החיים נבראו מן האדמה ומדוע דווקא האדם נקרא ע"ש האדמה. ותירץ, שהאדם נקרא כך כדי שיזכור תמיד מאין בא ולא יתגאה. ועוד יש ליישב, שבאמת לא שייך לקרוא אדם על שם תכונותיו, שהרי תכונותיו ומצבו של אדם תלויים בעבודתו ובבחינתו, ואין לך אדם הדומה לחבירו. וכל מה ששייך לקרוא שם כולל לכלמין האדם הוא רק על שם תחילת האדם שהוא כעיר פראונמשך לחומר ולגשמיות, ועליו לזכור תמיד כי הוטל עליו להתעלות לאיש המעלה מתוך הפראיות והגשמיות שבו. ויש להוסיף שזהו ג"כ מהותה של אדמה, שהיא בעצמותה חומר גס ועב, אך יש בה את התכונות להוציא כל מיני מגדים שבעולם כפי אשר יעבדוה וכפי היגיעה אשר ישקיעו בה.

וייצר ה' אלוהים את האדם. אחז"ל "וייצר" בשני יודי"ן. כי הקב"ה ברא את האדם בשני יצרים, יצר הטוב ויצר הרע. והנה בענין זה יש לכאורה סתירה בין שני מאמרי חז"ל, וכבר עמדו המפרשים על סתירה גדולה בדברי חכמנו ז"ל, אשר מצד אחד אמרו בגמרא (קידושין ל, ב): "הקב"ה אמר להם לישראל: בני בראתי יצר הרע ובראתי לו תורה תבלין, ואם אתם עוסקים בתורה איך אתם נמסרים בידו". משמע מזה שיש בידי אדם העוז והכח להתגבר על יצרו על ידי עסק התורה. אולם מצד שני אמרו שם בגמרא מינייה וביה: "יצרו של אדם מתגבר עליו בכל יום ומבקש המיתו שנאמר צופה רשע לצדיק ומבקש להמיתו, ואלמלא הקב"ה עוזרו אין יכול לו שנאמר אלקים לא יעזבנו בידו". הרי לנו מבואר שאין בכח אנושי להתגבר על היצר ללא העזר האלקי מצדו יתברך שמו? [עיי"ן ב"ערבי נחל" פר' כי תצא מה שתיירץ בזה]. ונראה ליישב הסתירה בין ב' המאמרים, כשנקדים ליישב מה שהקשו על מה שפירש רש"י ז"ל (בראשית ב, כה), שרק אחרי שאכל אדם הראשון נכנס בו יצר הרע, וכלשונו: "אע"פ שנתנה בו דעה לקרות לו שמות, לא נתן בו יצר הרע עד אכלו מן העץ ונכנס בו יצר הרע וידע מה בין טוב לרע". וידוע מה שתמחה על זה המפרשים הפלא ופלא, איך יתכן לומר שלפני חטא אדם הראשון לא היה בו יצר הרע, הלא אנו רואים שאדם הראשון עבר על ציווי של הקב"ה ואכל מעץ הדעת, ואם לא היה בו יצר הרע מה גרם לו למרוד באזהרת ה' שלא יאכל מעץ הדעת? עוד יש לתמוה, מדוע נענש הנחש על שפיתת את אדם וחוה לאכול מעץ הדעת, וכמו שכתוב (בראשית ג, יד): "ויאמר ה' אלקים אל הנחש כי עשית זאת ארור אתה מכל הבהמה ומכל חית השדה", וקשה, הלא הנחש הוא היצר הרע שנברא למטרה זו לפתות את האדם לדבר עבירה, ואם כן מדוע נענש הנחש על כך?

ליישב כל זה נקדים הקדמה נפלאה: מאור ישראל הבעש"ט הק' זי"ע אמר לפרש רמז הגמרא (שבת עה, א): "שוחט משום מאי מחייב? אמר רב משום

צובע". ופירושו התוספת (ד"ה שוחט) "אשוחט דעלמא קאי". וביאר בדברי קדשו, ע"פ מה שמבואר בגמרא (סוכה נב, א): "לעתיד לבא מביאו הקב"ה ליצר הרע ושוחטו". וזהו ששואלת הגמרא: "שוחט משום מאי מחייב"? כלומר היצר הרע שהוא שוחט בני אדם על ידי שמפתה אותם לדבר עבירה, מדוע הוא חייב מיתה לעתיד לבא, הלא לשם כך נברא לפתות את האדם לדבר עבירה? וזהו שפירושו התוספות: "שוחט משום מאי מחייב, שוחט דעלמא", הוא היצר הרע השוחט את כל העולם על ידי שמפיל אותם ברשתו, והשאלה היא:

"משום מאי מחייב"? על כך מתרץ רב: "משום צובע", וביאור הענין הוא, כי יש ב' סוגי יצר הרע הנלחמים עם האדם לבטלו מלקיים רצון בוראו, יצר הרע א' הוא אותו יצר שבא אל האדם בגלוי ואינו מסתיר כלל שכוונתו לדבר עבירה ח"ו. והנה יצר הרע כזה למרות שהוא מסוכן, הרי בכל זאת מכיון שהוא בא בגלוי ואינו מסתיר כוונתו, יכול אדם ירא שמים להישמט ממנו ולהתגבר עליו. אולם יצר הרע ב' יותר מתוחכם, שהוא יודע שאם יבא אל יהודי ירא שמים בגלוי לפתותו לעבירה גרוש יגרשוהו מבתי לבו בבושות פנים, ולכן הוא בא במירמה ובחלקלקות לשונו להפיל את האדם ברשתו על ידי שהוא צובע את העבירה למצוה, ומוכיח לו בכל מיני הוכחות ופולפולים שמעשה זה הוא אינו עבירה אלא מצוה.

ברור שיצר הרע כזה הוא מסוכן מאד מאחר שאין בידי אדם להישמר מפניו בקלות, מכיון שהוא מחשיבו ליצר טוב המסייעו לעבוד את ה'. והנה הקב"ה ברא אמנם את היצר הרע ונתן לו רשות לפתות את האדם לדבר עבירה, אך תנאי התנה הקב"ה שיבא בגלוי לאדם ויגלה לו שכוונתו לעבירה, אבל בשום אופן לא ניתנה לו רשות לרמות את האדם ולהפוך את העבירה למצוה. והיות שהוא מרד בבורא עולם על ידי שרימה את האדם בהפכו עבירה למצוה, לכן ענוש יענש לעתיד לבא שיבא הקב"ה וישחוט אותו.

וזהו פ' הגמרא: "שוחט משום מאי מחייב", מדוע חייב היצר הרע מיתה לעתיד לבא? "רב אמר משום צובע", מחמת שהוא צובע את העבירה ועושה ממנה מצוה אשר על כך לא קיבל רשות עכדה"ק. ומה מתוק הוא פירוש הבעש"ט הק' שמפרש ע"ה האמור רמז המשנה: "איזהו מקומן של זבחים קדשי קדשים שחיתתן בצפון". דהנה מה שמחטיא היצר הרע אנשים פשוטים מובן היטב, שהוא עושה כן אפילו כשהוא מגלה שכוונתו לעבירה. אולם שואל התנא: "איזהו מקומן של זבחים קדשי קדשים", איך זוכח היצר הרע ומחטיא את הצדיקים הנקראים קדשי קדשים, שהרי אם יגלה שכוונתו עבירה בודאי גרוש יגרשוהו בבושות פנים?

על כך מתרץ התנא: "שחיתתן בצפון", היצר הרע אינו שוחט אותם בגלוי שמגלה להם שכוונתו לעבירה, אלא מצפין ומטמין את כוונתו הרעה ומלביש את פיתויו כאלו מצוה לעשות כך וכך.

הגה"ק רבי לוי יצחק מברדיטשוב ז"ע ב"קדושת לוי" (פרשת וישלח) והגה"ק החוזה מלובלין ז"ע בספר "זאת זכרון" (שם), מפרשים שעל זה התפלל יעקב אבינו(בראשית לב,יא): "הצילני נא מיד אחי מיד עשו כי ירא אנכי אותך", כלומר הצילני נא מיצר הרע כזה שהוא רוצה להפילני ברשתו על ידי שהוא עושה עצמו כאילו הוא "אחי ורוצה לסייע לי בעבודת ה'". "כי ירא אנכי אותך" אני ירא מיצר הרע כזה בהיות שקשה מאד להתגונן כנגדו, מאחר שהוא בא ברמיה וצובע את העבירה למצוה.

הגה"ק בעל "אבני נזר" מפרש ע"פ זה המחלוקת בגמרא (חולין צא,א) על הפסוק(בראשית לב,כד): "ויותר יעקב לבדו ויאבק איש עמו עד עלות השחר, רבי שמואל בר נחמני אמר כגוי נדמה לו, רבא בר עולא אמר כתלמיד חכם נדמה לו".

והענין הוא ע"פ מה שאמרו חז"ל מלאך זה שנאבק עם יעקב הוא שרו של עשו, וידוע ששרו של עשו הוא היצר הרע. וזהו שהשמייעונו חכמים אלו איך הוא דרכו של היצר הרע להילחם עם איש ישראל, כי לפעמים בא היצר הרע להילחם עם האדם בבחינת: "כגוי נדמה לו", שהיצר הרע פועל בגלוי כגוי ומפתה את האדם לעבירה, ולפעמים "כתלמיד חכם נדמה לו", שהיצר הרע מתלבש באיצטלא של תלמידי חכמים, ובא לפתות את האדם על ידי שהוא מוכיח לו שהעבירה היא ממש מצוה גמורה. ומעתה מיושבת היטב הקושיא, איך חטאו אדם וחווה בעץ הדעת, הלא לפני החטא לא היה בהם יצר הרע? כי מה שאמרו חז"ל שלפני החטא של אכילת עץ הדעת לא היה בהם יצר הרע, הכוונה על אותו "יצר רע" שנדמה כגוי ומפתה את האדם לרע ממש, כי לפני

אכילת עץ הדעת עדיין היו מזוככים ולא נתאו לשום לדבר רע. ולפי"ז מדוייק היטב לשון רש"י ז"ל(בראשית ב,כה): "לא ניתן בו יצר הרע עד אכלו מן העץ ונכנס בו יצר הרע וידע מה בין טוב לרע", כלומר אותו יצר הרע המפתה בגלוי לרע לא נכנס בו עד שאכל מעץ הדעת.

אולם גם לפני החטא היה להם אותו יצר רע שנדמה כתלמיד חכם הרוצה לסייע לאדם בעבודת ה' כי אף שלא נתאו לרע אבל הרי יצר רע הופך את העבירה למצוה, ואכן כך הפיל הנחש את אדם וחווה ברשתו, ע"י שפיתתה אותם שאדרבה מצוה גדולה הם עושים במה שהם אוכלים מעץ הדעת בבחינת: "גדולה עבירה לשמה", וכמו שמבואר בספרים הקדושים שפיתתה אותם שראוי להם למסור נפשם באכילת עץ הדעת, כי על ידי זה יזכו להשגות גדולות בידיעת הטוב והרע אשר מטעם זה הוא נקרא בשמו: "עץ הדעת טוב ורע".

ומה נפלא להבין לפי האמור הפסוק הראשון בפרשת אכילת עץ הדעת (בראשית ג, א): "'והנחש היה ערום מכל חית השדה אשר עשה ה' אלהים" ומפרש התרגום אונקלוס: "וחויה הוה 'חכים' מכל חות ברא". והענין הוא שהתורה הקדושה רוצה לפרש לנו, איך יתכן שהנחש הפיל את אדם וחווה ברשתו, הלא לפני חטא אכילת עץ הדעת לא היה בהם יצר הרע? לכן בא הכתוב לתרץ קושיא זו: "והנחש היה ערום מכל חית השדה", הוא היה יותר ערמומי מכל חית השדה, ולכן היה יכול להתלבש באיצטלא של תלמיד חכם ולפתות את אדם וחווה בפולפולים שונים, שאדרבה מצוה גדולה היא לאכול מעץ הדעת.

ויש להוסיף על זה רמז נאה, שמטעם זה נקרא אותו יצר הרע הצובע את העבירה למצוה בתואר נחש, ע"פ מה שמבואר במדרש (ב"ר יז,ה): "נובלות חכמה של מעלה תורה". וכן נח"ש ראשי תיבות: 'נובלות חכמה שלמעלה, לרמז שדרכו של יצר רע זה להשתמש עם נובלות חכמה שלמעלה תורה להפוך את העבירה לשמה.

ולפי"ז יתבאר ג"כ עומק ענין קציצת רגלי הנחש אחרי חטא עץ הדעת, שמכיון שראה הקב"ה שהנחש בגד בתפקידו והוא משתמש בערמה להפוך את העבירה למצוה, לכן קצץ הקב"ה את רגליו להחליש ולהמעיט את כוחו שלא יוכל כל כך לפתות את האדם, כי אם ישאר במלוא כוחו ועוד ישתמש בדרך רמיה להפוך את העבירה למצוה, כי אז כמעט שלא תהיה שום מציאות לעמוד כנגדו.

ומה נחמד לפרש עפ"ז מאמר הקב"ה "ויאמר ה' אלקים אל הנחש כי עשית זאת ארור אתה מכל הבהמה ומכל חית השדה", דהנה מבואר בגמרא (ע"ז ב,ב): "ואין זאת אלא תורה שנאמר וזאת התורה אשר שם משה". וזהו שאמר הקב"ה אל הנחש: "כי עשית זאת", כלומר הן אמת שהיה לך רשות לפתותם לדבר עבירה, אבל: "כי עשית זאת" מחמת שהפכת את העבירה למצוה ועשית מהעבירה 'זאת, כאילו תורה היא, לכן: "ארור אתה מכל הבהמה ומכל חית השדה על גחונך תלך ועפר תאכל כל ימי חיך". כיון שבאנו לידי כך, תתיישב היטב הסתירה הגדולה בין ב' המאמרים בענין ההתגברות על היצר והכל על מקומו יבא בשלום, כי מאמר הראשון שאומר הקב"ה לישראל:

"בראתי יצר הרע ובראתי לו תורה תבלין, ואם אתם עוסקים בתורה אין אתם נמסרים בידו", הכוונה על אותו יצר הרע שברא הקב"ה ונתן לו רשות לפתות את האדם לדבר עבירה בגלוי, וזהו שמדגיש הקב"ה "בראתי יצר הרע", אותו יצר הרע כפי שבראתי לפני שבגד בתפקיד שלו, הנה בעד יצר הרע זה בודאי שהעצה להתגבר עליו הוא על ידי עסק התורה, שבזה תתווסף בו קדושה שיוכל להתגבר על היצר שהוא יודע שכוונתו לעבירה. אולם מאמר ב' של ר' שמעון בן לקיש: "יצרו של אדם מתגבר עליו בכל יום ומבקש המיתו ואלמלא הקב"ה עוזרו אין יכול לו", הכוונה על אותו יצר שבגד בתפקידו על ידי שהוא צובע את העבירה למצוה, והוא נקרא 'יצרו של אדם,

שהרי לפי המבואר נתפס אדם הראשון ברשתו של יצר הרע זה בבחי' "הנחש היה ערום", וכנגד יצר הרע זה אי אפשר להשתמש רק עם העצה של עסק התורה, אלא צריך סיוע מיוחד מלמעלה, ויפה אמר: "אלמלא הקב"ה עוזרו אין יכול לו".

והנה בהקדמת ה'אמרי יוסף' לספר לקוטי תורה וש"ס למהרי"א מביא בשם הרבי ר' שמעלקא מניקלשבורג ז"ע, שדיבר בקדשו על גודל מעלת הענוה שרק על ידה יוכל איש ישראל להתגבר על היצר, שהרי כלל גדול הוא בגמרא (סוטה ה, א) שאין הקב"ה משרה שכירתו רק על העניו, אבל על בעל גאוה

אמרו (שם): "כל אדם שיש בו גסות הרוח אמר הקב"ה אין אני והוא יכולין לדור בעולם". ומכיון שאי אפשר להתגבר על היצר בלי עזרת ה' וכמו שאמרו: "אלמלא הקב"ה עוזרו אין יכול לו", נמצא שהבעל גאוה שאין הקב"ה רוצה לדור עמו אין לו עזרה להתגבר על היצר עכדה"ק.

כאשר נצרף דבר זה עם מה שנתבאר שעל אותו יצר שצובע לעבירה אמרו חז"ל: "אלמלא הקב"ה עוזרו אין יכול לו", א"כ מבואר כי מי שמתגאה אפילו אם יוכל להתגבר על אותו יצר שבא בגלוי לפתות את האדם לדבר עבירה, אבל ברור שלא יוכל להתגבר על אותו יצר שצובע עבירה למצוה, שהרי כנגד יצר זה אין שום עצה ושום תבונה בלי עזרתו יתברך שמו, ומכיון שאין הקב"ה רוצה לדור עם בעל גאוה נמצא שאין ספק שפול יפול ברשת יצר זה שצובע עבירה למצוה. היוצא לנו מכל זה, שכנגד אותו יצר שבא בגלוי לפתות את האדם לדבר עבירה מועלת העצה של עסק התורה, ועל זה אמר הקב"ה: "בראתי יצר הרע ובראתי לו תורה תבלין", אבל בעד אותו היצר שמרמה את האדם וצובע את העבירה למצוה, אין שום עצה כי אם להישען על אביו שבשמים, להתפלל לפניו שיאיר עיניו ויגלה לנו מהי עבירה באמת ומהי מצוה באמת, אשר על כך אמרו חז"ל: "אלמלא הקב"ה עוזרו אין יכול לו".

יתכן לרמז ענין זה בדברי חכמינו ז"ל (אבות פ"ב מ"ב): "יפה תלמוד תורה עם דרך ארץ שיגיע שניהם משכחת עון.

ונקדים מה שהביא ב"אגרא דפרקא" (סי' מח) בשם הרה"ק רבי צבי הירש מזידיטשוב ז"ע כי דר"ך אר"ץ בגימטריא תפלה"ה.

ולפי' יש לומר פי' המשנה: "יפה תלמוד תורה עם דרך ארץ", נתנו לנו חכמנו ז"ל בזה ב' עצות איך לבטל ב' סוגי היצר, עצה א' "תלמוד תורה" שעל ידי זה מבטל את היצר הרע שמגלה שכונתו לדבר עבירה, בבחי': "בראתי יצר הרע ובראתי לו תורה תבלין", אמנם בעד היצר הרע המתלבש באיטלאל דרבנן, הנה כנגדו אין שום עצה כי אם להתפלל לאביו שבשמים בבחינת דרך ארץ בגימטריא תפלה"ה, וזהו שמסיים: "שיגיע שניהם משכחת עון. והנה שנינו בגמרא (סוכה, נב, א): "לעתיד לבא מביאו הקב"ה ליצר הרע ושוחטו בפני הצדיקים ובפני הרשעים, צדיקים נדמה להם כהר גבוה, הללו בוכין והללו בוכין, צדיקים בוכין ואומרים היאך יכולנו לכבוש הר גבוה כזה, ורשעים בוכים ואומרים היאך לא יכולנו לכבוש את חוט השערה הזה". ותמהו המפרשים איך יתכן שלצדיקים נדמה היצר הרע כהר גבוה ולרשעים נדמה רק כחוט השערה? אומר על כך ב"ערוגת הבשם" (פר' כי תצא) שהכוונה כאן על ב' סוגי יצר הרע, כי הרשעים כשיראו לעתיד לבא שהם נפלו בפח באותו יצר שמגלה בפירוש שכונתו לדבר עבירה, א"כ יצר רע כזה הוא רק כחוט השערה שהרי אינו בא במרמה, ולכן יבכו באומנם: "היאך לא יכולנו לכבוש את חוט השערה הזה".

אולם לצדיקים אשר אין להם אותו יצר שבא בגלוי לפתותם לדבר עבירה אלא אותו יצר שצובע העבירה למצוה, וא"כ יצר רע כזה הוא דומה להר גבוה שאי אפשר לכבושו, ולכן יבכו באומנם: "היאך יכולנו לכבוש הר גבוה כזה", הלא ברור שאין זה בכוחנו אלא בכח ה' בבחי' "אלמלא הקב"ה עוזרו אין יכול לו". וחלק מן הדברים האמורים מובא מעטו של הגר"פ פרידמן שליט"א (לענין אחר, ודפח"ח. מאמר יב)

מסופר, כי לביל שבת אחת נכנס הרה"ק רבי מאיר מפרמישלאן ז"ע לערוך את שולחנו בבית מדרשו, והנה ברוח קדשו הוא מרגיש שאחד היושבים בשולחנו מחזיק מעצמו ואף נותן לכולם להבין כך... מיד פתח רבי מאיר'ל כדרכו הידועה והסביר את דברי הפסוק: "ראה 'אנכי', - מדת ה'אנכי" (דהיינו להרגיש ב'אנכיות' מתנשא חשוב ומכובד), "נותן לפניכם היום ברכה וקללה" - יש בה גם ברכה וגם קללה. "את הברכה אשר תשמעון" - הגאות לשם שמים לשם קיום המצוות כמו "ויגבה לבו בדרכי ה'", גאות כזו היא ברכה. "את הקללה אם לא תשמעון" - אבל שלא לשם קיום המצוות, ה'אנכי" היא קללה! וזהו גם הפירוש "אם תטיב שאת" (בראשית ד. ז) - בכדי להיטיב את עצמך יכול אתה "שאת" - להתנשא. "ואם לא תטיב לפתח חטאת רובץ" הגאות היא חטא ...! ונאים הדברים למי שאמנם. דהרי ידוע הוא, שמימי לא קרא הרה"ק מפרמישלאן ז"ע על עצמו - "אני" או "אנכי" - שהרי לא ראה עצמו כ'מי' או כ'מה' כדי שיוכל לכוונת את עצמו בתואר של יישות ואנוכיות. אלא כך היה אומר על עצמו "מאיר אמר", "מאיר הלך", "מאיר עשה" כאדם המדבר על אודות זולתו. וכזה היה סגנון שיחתו כל ימי חייו. ואף הוא היה אומר: "בדין הוא, שיהיו למאיר שפלות והכנעה לפני בורא

עולם יתברך שמו, שהרי הבורא יתברך שמו, "היה, הווה ויהיה" - ואילו מאיר, הוא ההיפך המוחלט: לא היה, לא יהיה, וגם עכשיו - מי הוא ומה הוא!?"...

את גודל ענוותנותו אפשר גם לראות מן הסיפור המרתק הבא: היה זה באחד הימים כאשר הגיע זמן תפילת שחרית, ובבית מדרשו של הרבי ממתנייני בני המנין הקבוע לכניסתו של הרבי לתפילה. אולם, דלת חדרו הפונה אל ההיכל, מתממהה היתה מלהיפתח. חלפו כבר שעה ושעתיים מן הזמן הקבוע, והדלת איננה נפתחת. מתוך החדר, נשמעה רק אוושת צעדי הנמרצים של הרבי, בפוסעו הלך ושוב מבלי מצוא מנוח... ללבו של הגבאי, התגב חשש, שמא דווקא בו תלוי הקולר לעיכוב התפילה, ומשום מעשה שהיה: באותו הבוקר, בשעת שחר מוקדמת, הגיע רכוב על סוסו, יהודי אחד מבני הכפרים הסמוכים, וביקש להיכנס אל הקודש פנימה, כדי

להתברך מפי הרבי בברכת הצלחה, לאיזושהי עיסקה שנודמנה לפניו. אולם, הגבאי דחהו, והורה לו להמתין עד לאחר התפילה - בשעה ששערי בית הרבי נפתחים בפני כל שאר הבאים לשחר את פניו ולבקש את ברכתו. מששמע האיכר, כי יהיעליו להמתין מספר שעות, עד אשר יוכל להיכנס אל הרבי, התרחת מזעם, והחל משמיע קולו בצעקות רמות: "הייתכן?! לעכב אדם טרוד כמוני, זמן רב כל כך?! והלא עלי למהר ולחזור אל משק ביתי שבכפר, כדי לבצע את העבודה הרבה המוטלת עלי! השיב לו הגבאי: תדע, כי נכון הרבי להפקיר את כל אשר לו, למען איש מיישראל המתדפק על שעריו, אולם, עתה, בהכנותי הנעלות לתפילה הוא עוסק, והאיך אפשר לדחות עבודת שמים מפני עיניי מסחר שלך?! אבל הכפרי המגושם עמד על שלו ולא הירפה. בקולו הרועם, שפך את חמתו על ראש הגבאי, וכמעט שלא הרים עליו יד...

כאשר הגיעו הדין והדברים לאוזני הרבי היושב בחדרו, קם ויצא החוצה, לראות בשל מי הסער הגדול הזה. כיון שראה האורח את הרבי יוצא מחדרו, מיד אץ לקראתו, והחל מסיח לפניו בנשימה אחת את כל מה שהיה לו לומר, על אודות העיסקה שנודמנה לידו. החווה הרבי בידו כלפי האיש, ורמז לו להיכנס אליו החדרה. ולמען הניח דעתו של יהודי ולשכך את זעפו, נתיישב הרבי והאזין בניחותא לכל שיחו ושיגו על עסקי מחייה וכלכלה. אחרי שכילה להל לספר את כל אשר עם לבבו, השיב לו הרבי מה שהשיב, ופטר מלפניו. מני אז, חלפו כמה שעות, והרבי נותר סגור בחדרו. היה אפוא, הגבאי, כמעט בטוח, כי כל העיכוב בכניסה לתפילה, אינו נובע אלא מביקורו של אותו אורח מזור אצל הרבי, והיה, אפוא, לבו נוקפ, שמא לא עשה דיו כדי למנוע את הפרעת הרבי מהכנותו לתפילה סוף כל סוף, בשעה מאוחרת מאד, נפתחה הדלת, ועל הסף הופיע הרבי. הוא ניגש אל מקומו בבית המדרש ופתח בתפילה בניעומו כדרכו. לאחר התפילה נכנס הגבאי אל חדרו של הרבי כמידי בוקר, כשבדיו ארוחת הבוקר שנוהג היה הרבי לטעום לאחר התפילה. אבל עם היכנסו פתח הרבי ומספר לו: השומע אתה? נס גדול ארע היום למאיר, שיכול היה לעמוד ולהתפלל לפני הקב"ה, שאלמלא כן, מי יודע אם יכול היה מאיר היום להתפלל כלל! והמשיך הרבי וסיפר: מיום עומדו על דעתו, אין מאיר עומד להתפלל לפני הקב"ה, עד שאינו בטוח בנפשו, ללא שום פקפוק וללא שום ספק כלל, כי פחות ונקלה הוא, מכל האדם אשר על פני האדמה! כל עוד נדמה למאיר, ולו בדמיון קל שבקלים, כי חשוב וטוב ועדיף הוא על פני נפש אחת מישראל, תהא אשר תהא - אין מאיר מהין לפצות את פיו בתפילה לפני אביו שבשמים, לבל תהיה תפילתו 'תועבה', חלילה וחס, כענין שנאמר: (משלי טז, ה) "תועבת ה' כל גבה לב". והנה, הבוקר הזה, כאשר שמע מאיר את צעקותיו וראה את כעסו של האיש הכפרי, נכמרו רחמיו בקרבו ולא יכול היה להתאכזר ולאטום את אוזניו משמוע אל בקשתו. בתוך הדברים, גילגל האיש והסיח לפי תומו, על מלאכתו ועל פרנסתו. אף הוא לא התבושש, ומבלי הגד-עפעף סיפר, כי מתעסק הוא בגידול "דברים אחרים" ובפיטוטם, וכלל לא חש ולא הבין, כי ישנו איזה חסרון בדבר.

לאחר שיצא הלה והלך לו, חש מאיר בנפשו, כי איננו מסוגל לעמוד ולהתפלל! מכל העולם כולו היה מאיר נחות ושפל, כמו תמיד, אולם, מאותו יהודי, המסוגל לגדל "דבר אחר" ולהתפרנס מכך, ועוד לספר על כך ללא שמץ של בושה - יותר ממנו, לא יכול היה מאיר לחוש את עצמו שפל! שהרי סוף סוף, אחרי כל מגרעותיו וחסרונותיו של מאיר - הרי אינו מפטם 'דבר-אחר', חלילה!... היה אפוא, מאיר, בצרה גדולה.

השעות הולכות וכלות, העת מתאחרת, בבית המדרש יושב המנין וממתין – ומאיר איננו יכול להתפלל! בשום פנים ואופן, אינו יכול! שהרי חש הוא עצמו גבה-לב, כלפי האיכר המפסם 'דברים אחרים! אך לבסוף, השגיחו מן השמים בצערו של מאיר, חסו עליו, בזכות אבותיו הקדושים, ועשו לו נס: לפתע, עלתה בלבו של מאיר מחשבה לאמור: אילו היית אתה, מאיר, איכר כה גס ומגושם, המגדל 'דבר- אחר' חלילה, כלום היית עוד משכים למעונו של צדיק, כדי להתברך מפיו להצלחת עסקיך?! בוודאי שלא! אפילו שמץ של אמונת חכמים לא היה נמצא בך! הרי לך, אפוא, כי אותו איכר, חשוב ויקר ממך עשרת מונים!... מיד, יכול היה מאיר להיכנס לבית המדרש ולעמוד ולהתפלל...

חידוש משמים בחלום. על ידידי הקרובים של הגאון רבי מאיר שפירא זצ"ל, ראש ישיבת חכמי לובלין ומחולל הדרך היומית, נמנה הגאון רבי אריה צבי פרומר זצ"ל הי"ד שנועד בכינויו הגאון מקוזייגלוב, בעל היארץ צבי, כשנפטר, היה הגאון מקוזייגלוב שבור לאנחות, ממאן להינחם על הסתלקות רבי מאיר מהעולם... שבועות אחדים חלפו עליו בצער רב, ובאבל שאין לו סוף. הידיעה כי הסתלק מהעולם ולא ישוב עוד, היתה כה קשה בעבורו עד שלא הצליח להתאושש ממנה גם בחלוף תקופה ארוכה... והנה, כך הוא מגלה בספרו, לילה אחד נגלה אליו הגאון רבי מאיר שפירא זצ"ל, בחלום הלילה.

לא פחות ולא יותר: הגאון נח על יצועו, שרוי בשינה עמוקה, ולנגד עיניו, כמלאך זוהר ממעל, ניצב מעדנות דמות חייו הנערצת, רבי מאיר שפירא זצ"ל... כל תיאור לא יצליח, כל דיבור לא יבטא. לפתע פתאום, באמצע הלילה, דמות שעברה לא מכבר לעולם שכולו טוב נגלית לנגד עיניו. מה יש לבקש יותר מזה?

הגאון מקוזייגלוב נתע תחילה מהמחזה המבעית, אך נרגע לנוח חיוכו של רבי מאיר, שהיה רחב ומאיר עוד יותר מבחיי חיותו. 'בוודאי התקבל הרבי בכבוד מלכים בבית דין של מעלה' לחש הגאון מקוזייגלוב בחלום, הרי רוכב ערבות שש ושמח בבוא נפש נקי וצדיק...

הגאון מקוזייגלוב הוסיף להתבונן במראה פניו, ודמותו היתה עבורו למשיבת נפש. רבי מאיר עודדו להינחם על האבל הכבד, ולהמשיך בעשייה תורנית עניפה. אלא שהגאון מקוזייגלוב רצה לשמוע גילוי מעולם האמת, ושאל כיצד התקבל בשמי מעל... השיב רבי מאיר, וגילויו מדהים ומעורר, מסר מהעולם העליון, מין נבואה נפלאה ויוצאת דופן: 'חז"ל אומרים בפרקי אבות, 'מאוד מאוד הוי שפל רוח'. דע לך, כי בעולם העליון גם אדם גדול, וגם דברים גדולים שעשה נבדקים במדד 'מאוד מאוד הוי שפל רוח'. שם למעלה, נבדק האדם ונמדדים מעשיו, במדד 'שפלות הרוח' שנלוותה אליהם...' כי אם האדם מגיע להישגים, מגיע לדרגות, מצליח להתקדם – אך רוחו לפתע גבוהה, הוא כבר אינו מתייחס לכל אדם, כבר צריך 'פרוטקציה' לדבר אתו – הרי כל מה שעשה והשיג מצטמק ערכו, קטן שכרו אך אם אדם למרות הישגיו ועם הצלחותיו ועל אף דרגותיו, מצליח להיות 'מאוד מאוד הוי שפל רוחי' – ערך מעשיו והצלחותיו והישגיו גבוהים שבעתיים! כך סיפר רבי מאיר בחלום, ולא יסף.

הישגיו של רבי מאיר שפירא ידועים: הקמת ישיבת חכמי לובלין שהיתה אם הישיבות בפולין, ייזום והפעלת רעיון הדרך היומית – הפועל עד היום בהצלחה כבירה שאין שניה לה. ואת כל ההישגים האלה, כך גילה בעצמו, לא מודדים בשעות הלימוד בישיבה, בכמות שיעורי הדרך היומית, או בדפי הגמרא לרבות שנלמדו את כל ההישגים האלה מודדים במדד שפלות הרוח, במדד הענווה! גדול הדור במגרש המשחקים... גדול הדור בתקופת תקומת יהדות ארצות הברית, היה הגאון הגדול רבי משה פיינשטיין זצ"ל. ענק רוח, שגאונותו בתורה היתה ביטוי להתמדתו המופלאה במשך עשרות שנים, והכרעותיו ההלכתיות משמשות עד היום אבן דרך מרכזית בפסיקת ההלכה. ישיבת 'תפארת ירושלים' שעמד בראשה, היתה אבן שואבת לצורבים צעירים, תלמידי חכמים צעירים בתחילת דרכם הרוחנית. יחד עם נשיאתו בעול הנהגת הדור כולו, היה רבי משה אב הישיבה, בה הרביץ תורתו ובין כתליה שהה ברוב שעות היום. היה זה ביום רגיל ושגרתו. רבי משה מגיע כדרכו לישיבה בשעת צהריים מוקדמת, ומיד במסדרון הכניסה שם לב לילד קטן

כבן שמונה, עומד נבוך ומבולבל על יד הטלפון הציבורי. רבי משה עצר את צעדיו, ועצר על יד הילד. הניח יד רכה על כתפו ושאל בנועם: 'ילד, מה שמך?' 'פיליפ'. ענה הילד קצרות. 'האם הנך זקוק לעזרה? האם חסר לך משהו? מדוע אתה עומד כאן נבוך ותוהה?' הוסיף רבי משה לשאול. הילד גמגם קלות והשיב: 'אני... הייתי זקוק לאסימון כלומר, הייתי צריך להתקשר להורי, והיה לי אסימון לטלפון הציבורי. אך עד שהגעתי לטלפון, אני מפשפש בכיסים ואינני מוצא את האסימון' ענה הילד במבוכת מזה. 'חכה רגע', אומר רבי משה, 'אני כבר מביא לך אסימון. חכה לי כאן כמה דקות, טוב?'

אומר רבי משה. וכהרף עין, נראה גדול הדור, מנהיג יהדות ארצות הברית, מי שיכול מבורך של כמה וכמה כרכי'אגרות משה' כבר נכתבו בקולמוסו, ראש ישיבה נערץ וגדול תורה מופלג, רץ במעלה המדרגות אך לא ממנהר לפנות למקומו במזרח היכל בית המדרש, אלא מתחיל להתרוצץ, מחפש לקנות אסימון... לא בקלות מצא רבי משה אסימון. למרות רצונם הכנה לסייע, רוב תלמידי הישיבה לא החזיקו כזה בכיסם באותם ימים. אם היה מישוה זקוק לאסימון – היה הולך ורוכש אסימון, מדבר בטלפון זהו. בתום מאמץ לא קל ומרדף לא קצר מצא רבי משה אסימון, ושם פעמיו בחזרה אל פיליפ, הממתין על יד הטלפון הציבורי... אך כשהגיע לפיליפ נשבר לבו בקרבו. הילד עמד ובכה בכי תמרורים! 'מה קרה פיליפ? חשבת ששכחתי ממך? הנה, מצאתי לך אסימון', מחייך רבי משה, ומוציא את האסימון מכיסו 'לא: העווה הילד את פניו, 'אינני זקוק לאסימון כבר. הוא הגיע מאוחר מדי...' קונן בדמעות...

'מדוע?' שואל רבי משה, ומתכופף לגובהו של פיליפ בן השמונה. 'הנה, קח את האסימון ותוכל להתקשר להוריך...' כמעט 'מתחנן' רבי משה... 'אין לי מה להתקשר אליהם יותר' רוקע הילד ברגליו, 'מאוחר מדי! רציתי להתקשר להורי, לספר להם שמצאתי כאן חבר, את דייוויד, ואני רוצה להישאר לשחק אתו ואז אחרי הביתה. עד שהגיע האסימון כבר מצא דייוויד חברים אחרים לשחק איתם, ואני כבר יכול לחזור הביתה' התייפח בכי... 'לא נורא, צדיק, אל תבכה', אומר רבי משה ברכות. 'הנה, קח את האסימון, התקשר הביתה והודיע להוריך שאתה מאחר. אחר כך נלך ביחד לחפש את דייוויד, ובוודאי הוא ישמח לשוב ולשחק איתך', מציע רבי משה. לשמחתו לא היה גבול, כשהבחין שפיליפ מתרצה רבי משה תוחב את האסימון בטלפון, והילד מחייג את המספר. מודיע להוריו על האיחור, ואמו מסיימת את השיחה שעה שאין לה שמץ של מושג מי נתן לבנה את האסימון, וכי גדול הדור עומד על ידו באותה עת, ממתין לסיומה של השיחה 'עכשיו', אומר רבי משה בחיוך מאושר, 'הבה נלך לחפש את דייוויד'. בפשטות שאין מילים לתארה הוא נוטל את ידו של פיליפ, ויחדיו הם יוצאים מבנין הישיבה, ענק הרוח וילד בן שמונה, צועדים יד ביד...

רבי משה מבחין בחבורה של ילדים משחקים, ושואל את פיליפ: 'אתה רואה כאן את דייוויד? הילד סוקר את ילדי החבורה, ומניע ראשו אנה ואנה לשלילה. 'לא, דייוויד לא פה', הוא אומר מאוכזב. 'לא נורא', אומר רבי משה, 'נמשיך לחפש.'

בעזרת השם עוד נמצא אותו... 'וגאון הגאונים מוותר על עיון בסוגיא חמורה, מתפשר על הקפדתו בשמירת זמני הסדרים, זונח את סדר יומו העמוס לעייפה, ... וממשיך לשוטט ברחובות מנהטן, יד ביד עם פיליפ הקטן הילד סוקר עוד חבורות משחקים, ומרבה להתאכזב. דייוויד לא נמצא בהן. רבי משה לא זונח אותו לאורך כל החיפושים, ותר יחד עמו אחרי קבוצות ילדים נוספות... לפתע אורו עיניו של פיליפ. 'הנה, הנה דייוויד!' קרא בשמחה, אך מיד השתנה טון דיבורו לעצוב וכאוב – 'אבל הוא כבר מצא לעצמו חבר אחר לשחק אתו', שב הילד לקונן רבי משה לא נרתע, וניגש לדייוויד ולחברו. שני הילדים נבהלו קמעא כשראו את גדול הדור קרב לעברם, ועוד קורא אחד מהם בשמו: 'יאמרו נא, מי משניכם הוא דייוויד?' 'אני השיב אחד מהם, מסמיק עד תנוכי אוזניו 'ומה שמו של חברך?' הוסיף רבי משה ושאל. 'מוריץ' השיב דייוויד במבוכה. 'פה מאוד', אומר רבי משה, ומחייך חיוך רחב. כעת, יורד גדול הדור מארבע אמות של הלכה, היישר לחדר הדיונים באולם המשחקים... 'אמור נא מוריץ, האם תסכים לשחק בשלישיה,

אתה דייוויד ופיליפ?' 'כן', הנהג מוריץ בראשו. עתה ממנהר רבי משה 'לתפור' את קצוות העסקה. 'דייוויד יקירי, אומר רבי משה במתיקות, 'אני יודע שחכיית לפיליפ הרבה זמן, המתנת לו בסבלנות ראויה לשבח. אבל האמת, הוא לא

כאחד האדם, ובתוככי החדר היה מבצע את זממו - צועק ומפספט, פעמים מבייש ומנדנד, וכך בא על סיפוקו כשהדבר נשנה כמה וכמה פעמים, הבינו הגבאים'עם מי יש להם עסק'. בפעם הבאה שדמותו של 'זעליג' נראתה, ניגשו אליו ודחו אותו בטון מכובד אך אינו משתמע לשתי פנים. תחילה ניסו לדחותו בנעימות, וכשהדבר לא עלה בידם - נאלצו לפעול בתקיפות. הן לא יעלה על הדעת שאדם יטריד בחינם את הרבי ואין פוצה פה?! אלא אזעליג זה, מצא לעצמו דרך לא דרך, הצליח להגיע אל הרבי, ואף התאונן על הגבאים שמקשים עליו להגיע אל הרבי... או אז, סיכם הרבי עמו את סוד חייו: מעתה לא ייקרא שמו עוד 'זעליג', כי אם 'הרב הורוויץ'!

ומעתה, יוכל להתקשר לגבאים ככל שירצה, יזדהה בשמו החדש שהפך לקוד האישי הסודי שלו, והרבי יורה לו מתי לבוא תקופה ארוכה, כאמור, נמשך ההסדר המדובר. 'זעליג' עבר שינוי השם ל'הרב הורוויץ', והרבי המשיך להזמין אליו לשיחות אישיות בתנאי אח'מים, כדי לשמוע את תלונותיו, להקשיב לצעקותיו, להאזין להבליו הכל, כדי שהרב הורוויץ יוכל להמשיך במלאכתו להטריד את הרבי, וכדי שהגבאים לא ימנעו בעדו, הוא מקבל 'שינוי השם' לקוד סודי אישי. סבלנות. איזו מידה נפלאה, יקרה ונדירה. משה רבנו, גדול המנהיגים הדגולים, הצטיין בהיותו עניו מאוד - שפל וסבלן. זו תכונה אמיתית הנדרשת למנהיג, וככל שהוא גדול יותר היא נדרשת במידה רבה יותר - פשוט להיות סבלן! כולנו מנהיגים. ראשי משפחות, מובילים בחברה, אומרי שיעורים. מנהיג אמיתי, ואדרבה, ככל שהוא גדול יותר - הוא מוכן לסבול הטרדות, נדנודים, בושות, בזבוז זמן והתעסקות עם אנשים שאינם לפי כבודו. המעמד אינו משחק תפקיד, גם לא הדרגה הרוחנית. ההיפך - ככל שאלה גדולים וגבוהים יותר, כך מתרבה הסבלנות וגדלה הענווה, היכולת לסבול כל יהודי באשר הוא!

וייצר ה' אלוקים את האדם (ב, ז). בקב ונקי מביא: במסכת מנחות (מג:): מוזכר את ג' הברכות שאדם מברך בכל יום: "שלא עשני גוי", "שלא עשני אשה", ו"שלא עשני עבד". באבודרהם (הל' ברכות השחר ד"ה כששומע קול), כתב שהנשים נוהגות לברך במקום "שלא עשני אשה" - "שעשני כרצונו", וכ"כ השו"ע (מו"ד)

בלקט יושר (לתלמיד התרומת הדשן עמ' 7) מביא מרבו שאשה אומרת במקום שלא "עשני אשה" - "שלא עשני בהמה", אבל שמעתי מאשה שאומרת במקום "שלא עשני אשה" - "שעשני כרצונו", וכמדומה לי שלא הודה לה הגאון זצ"ל, כי אמו של הגאון זצ"ל הקדושה בגזירת אושטריין הי"ד היתה אומרת "שלא עשני בהמה". (כן מובא בריקאנטי פר' משפטים עה"פ "מכשפה לא תחיה כל שוכב עם בהמה מות יומת", שנחלקו בזה בגמ' מנחות ועי' הע' ללקט יושר הנ"ל לגבי הגירסא בגמ' מנחות שם) ובספר המנהגות (לרבי אשר מלוניל דף יא עמוד ב) כתוב "יש ששואל למה אין אנו מברכין שלא עשני בהמה, מפני שכבר הודה על זה בברכת אלהי נשמה שנתת בי טהורה, וכן כאשר יצר את האדם בחכמה, מפני שבשעה שנבראו הנשמות לא נבראו רוחות הבהמות ובהמה אין לה נשמה".

נוסחה מעניינת נמצאת בטקסט מהגניזה (מובא בס' נתיב בינה - יעקבסון, עיונים על התפילה עמ' 164) שם נאמר: "ברוך אתה ה' אלוקינו מלך העולם אשר בראת אותי אדם ולא בהמה איש ולא אשה זכר ולא נקבה ישראל ולא גוי מהול ולא ערל חפשי ולא עבד טהור ולא טמא, כן יהי רצון מלפניך ה' אלוקינו ואלוקי אבותינו שתתן חלקנו בתורתך ועם עושה רצונך אמן".

ויקח ה' אלוקים את האדם, ויניחהו בגן עדן, לעבדה ולשמרה. (ב', ט'). אדם הראשון פקח עיניים בעולם חדש, עמד על רגליו בגן העדן, ושם שמע על... אקולוגיה. אמנם הוא לא סבל מבעיית צפיפות האוכלוסיה. את משאבי הטבע טרם ניצל, והעולם, עוד היה נחמד, בראשיתי. שמי תכולים, אורו צלול כיון, בלי 'ערשן', ערפל תעשייתי, ושאר צרות. מימי מורכבים מאטומי מימן וחמצן בלבד, ללא תוספות מיותרות של כלורידים ורעלים. הנהרות זרמו לשמחת העין - ברוגע אפיקיהם, נקיים, זכים, ללא שפכי תעשייה. הצמחיה בלבדה אין מפריע, והיקום כולו היה שרוי בשלווה. הררי אשפה טרם נראו, לא בחופי אגמים נטושי נופשים ולא ביערות שרופי פיקניקים. למרות שכל התופעות הללו טרם התרחשו, הקביל את פניו - חוק הגנת הסביבה, כמתואר בפסוק, הסתום והגלוי כאחד: 'ויקח ה' אלוקים את

היה אשם בכלל שהתעכב מלבוא לשחק אתך... הרי בוודאי תסכים כי היה עליו להודיע להוריו על האיחור, ולשם כך הוא היה זקוק לאסימון. הוא לא אשם שאני קצת מבוגר, ולקח לי הרבה זמן להשיג אסימו... אני אשם בכך, דיויד. אל תכעס על פיליפ, הוא היה בסדר, אני לא הייתי בסדר... אתה מסכים לצרף גם אותו למשחק ותשחקו שלושתכם ביחד? קיבל דיויד את 'התנצלותו' של רבי משה, וסלח לפיליפ על האיחור. ולא עלה רבי משה חזרה להיכל הישיבה, עד שבדק שוב ושוב כי המשחק מתנהל כהלכה, להנאתם של שלושת הילדים... אם היה רבי משה דמות מופת בתורה, על אחת כמה וכמה שהוא דמות מופת בענווה - כי אם גדול הדור מסוגל לנהוג בכזו פשטות, להיות כה שפל רוח בעיני עצמו, לנהוג בכזו סבלנות נדירה מול ילד רך - הוי עבורנו הדברים קל וחומר... לפעמים מטריחים אותנו בדברים של מה בכך, לפעמים מבקשים טובה שאולי אינה מתאימה לערכינו, ואפילו - פוגעים בכבודנו במידה רבה, בזה שאנו חושבים שחובתנו להשיב מנה אחת אפיים, אולי רק כדי לשמור על הכבוד המקצועי, הערך המשפחתי, הזהות הייחודית... הבה נזכר, נתרגש מהמראה המדהים הזה. איך גאון הדור, ענק הרוח, מחפש ומתרוצץ, משוטט וטורח, בשביל אסימון לפיליפ. האם היה זה לפי כבודו ומעמדו? האם כך נאה ויאה? ואחר כך, איך הוא מחפש את דיויד, מתנצל כאילו עשה עוול, מסדיר את היחסים בין פיליפ לדיויד ומוריץ - האם זה לפי מעמדו, שמירת הזמנים שלו, וגדלותו האינסופית? כנראה שכן! כי ככל שאדם גדול יותר - הוא עניו יותר. הוא יודע את דרגתו, מכיר בערכו, אך נכון לסייע לכל אדם, הוא לא רואה פחיתות כבוד בכך, וגדלותו - בענוותנות!

קוד סודי שכזה? אלפי יהודים פקדו את חדרו של מורי ורבי כ"ק מרן האדמו"ר מנדבורנה ז"ע. לכולם הרבי הקשיב בחום ובאכפתיות, בירך מקירות לבו הבווער באהבת ישראל, ונתן עצות טובות ומועילות לנושאים שעלו על שולחנו. יחיד ומיוחד מבין הפוקדים את בית הרבי, היה יהודי בשם 'הרב הורוויץ', איש מהמסתופפים בצל הרבי לא ידע את שמו הפרטי, ואף הגבאים לא ידעו את זהותו. גם מראה פניו היה בגדר סוד, ועם זאת, זכה הרב הורוויץ' לכבוד מלכים... 'הרב הורוויץ' היה האדם היחיד בתבל, שהרבי טיפל אישית בקבלתו. הרבי הזהיר את הגבאים חזרו והזהרו, כי אם יתקשר 'הרב הורוויץ' - יעבירו אליו את השיחה על אתר, כי הוא בעצמו רוצה לשוחח אתו.

כן הורה הרבי, כי הוא בעצמו יסכם עם 'הרב הורוויץ' מתי יעלה לשוחח עמו בביתו, מחוץ לשעות קבלת הקהל הרגילות בחדר הרבי... בתחילה היה הדבר לפלא, אך עם הזמן - התרגלו הגבאים לענין, וסברו כי כנראה 'הרב הורוויץ' זה הינו צדיק נסתר רם מעלה, שאינו חפץ להיחשף בפני הציבור, אך עסקים שמימיים לו עם הרבי... כך נמשך הדבר תקופה ממושכת. פעם בכמה ימים היה מתקשר 'הרב הורוויץ': ומועבר ישירות לרבי. הרבי היה מתאם אתו את שעת הביקור בביתו, ואיש לא ידע ולא ראה, לא שמע ולא הכיר... היתה זו שעת ערב מוקדמת, ושוב צלצל הטלפון של הגבאי. על הקו היה 'הרב הורוויץ' בכבודו ובעצמו. 'בבקשה, בבקשה', אומר הגבאי ביראת כבוד, ומעביר את הטלפון אל הרבי. הרבי סיכם עם 'הרב הורוויץ' את שעת ביקורו, והמשיך בסדר יומו, כרגיל... אלא שאותו ערב, היה עומס עצום בקבלת הקהל. רבים רבים שיחרו לפתח בית הרבי, והרבי הקשיב לכל אחד בסבלנות נדירה. רק אחרי אחרון פוקדי בית הרבי, בשעת ליל מאוחרת מאוד, סיים הגבאי את עבודתו, ועדיין - עייפותו עשתה את שלה, והוא התמהמה קמעא עד שיצא מבית הרבי... אך יוצא הגבאי, ועיניו נקרעות בתדהמה. לנגד עיניו הוא רואה את לא אחר מאשר 'זעליג' (שם בדוי) מעבר לכביש, בדרכו לבית הרבי... מבטו ההמום לא נרגע, אולי אף החמיר, כשעקב בעיניו וראה כי אכן כן - 'זעליג' מועיד את פעמיו לבית הרבי... כאן הוסרה המסכה, ובנקודה זו נודע הדבר: היה זה לפני כמה שנים. יהודי אומלל ושובר לב בשם 'זעליג' היה מגיע אל הרבי בקבלת הקהל, מבקש להיכנס לשוחח. רגע אחרי שנכנס - היה נשמע טון דיבורו הגס למרחקים, כאשר הוא מכלה את זמנו של הרבי לריק, בדיבורי שטות והבל שאינם תואמים למעמדו 'זעליג' לא היה אשם. תלאות החיים הפכוהו לכזה. אדם שבריאיותו הנפשית לקויה במידה חמורה לא עלינו, אי אפשר לבוא אליו בטענות כאשר דווקא צעקות ודיבורי הבל בחדרו של אדם גדול והדור בישראל מרגיעים את נפשו הסוערת... כך מצא 'זעליג' לעצמו מקום להשתחרר - הגיע לבית הרבי בקבלת קהל, נכנס פנימה

האדם, ויניחהו בגן עדן, לעבדה ולשמרה" (בראשית ב', ט'). האדם שמע שתי מילים אחרונות אלו, ודווקא המגביל שבהן הרחיב את השקפת עולמו על תבל ומלואה. הוא צרפן לברכת האלוקים, לה זכה: "מלאו את הארץ וכבשוה" (שם א', כ"ח). הסינטיזה שנוצרה, הבהירה לו את רצון האלוקים במיטבו. עתה, כאשר למד שעליו להכיר טובה עבור ההנאות שניתנו לו, והוא יעשה זאת באמצעות עבודה ושמירה, הבין ששלטונו על הטבע הוגבל, ואסור שידבקו בו סממני רודנות חסרת מעצורים. הוא ספג לקרבו את המשמעות הנכונה של ברכת "כבשוה", שאין בה כל צידוק לדריכה גאה על יצורים. היא לא מתירה התאכזרות כלפי היקום. אין בה זכות להשמיד את מה שהעיניים רואות, רק משום שכך מכתובה ההנאה הרגעית החולפת. ברכת "כבשוה" לא הפכה את האדם, לאדון בלעדי על העולם, הדום למדרס רגליו. ה"לשמרה", כפתה עליו את מסגרת חוקי הטבע, בהם עליו להתחשב ואותם אסור לפרוץ. עליו לשמור על האיזון בין מרכיביהם השונים למען יפעלו כיאות, לרווחת הכל. עליו לחיות בחדת קודש ומתוך משמעת פנימית, אם רצונו לחיות תמיד – בגן עדן. זאת תורת האקולוגיה הבראשיתית, הגלומה בעומק פסוק זה. כאן טמון הסיכוי לקיום העולם ולהתפתחותו, ללא סכנה להתפרקותו מעצמו. כאן זוכה האדם לאיזון, לאפשרות להכיר את מקומו הנכון בקרב יצורי תבל. כי רק מתוך הכרה זו מסוגל אדם לגבור על שרירות לב עצמו. לשמור על חוקי הבריאה. לכבדם, מתוך הכרת טובה אף כלפי הדומם המשפיע טוב, ולהכיר ולהודות למחוקק, לבורא. זהו האיזון האקולוגי המלא, הוא ה"שלום" במונחו העברי, שלום מלשון שלימות. חז"ל ביארו את המונח "לעבדה" ו"לשמרה" וראו בהן חזות של המצוות כולן, מן המצווה הראשונה של עץ הדעת, דרך שבע מצוות האנושות (מצוות בני נח) עד לתרי"ג המצוות של עם ישראל. כולן שואבות מאותו חוק איזון. כולן באות לקיים את ההרמוניה בכל חלקי הבריאה, מנפש האדם עצמו, אל המשפחה, החברה, העם והאנושות ועד החי, הצומח והדומם בעולם. האדם לדורותיו, מרד והפר את המשמעת. הוא גירש את עצמו מגן עדן. תחושת האדנות ללא הגבלה של האדם, פגעה באיזון. הופרה ההרמוניה בלבבות (ועל כך יעידו הפסיכולוגים). חישוקי מסגרות החברה חורקים ללא הרף (ראה מחקרי הסוציולוגים למיניהם). גם הטבע עצמו, זה המתקומם עתה נגד עוינות האדם, זה המשיב מלחמה שערה על הפגיעה המתמדת בו, הוכיח בצורה ברורה, שאין להפריד בין צו המוסר – המחייב לנהוג בכבוד בחוק תבל – לבין צו החיים. הפרת האיזון בעולם, הנובעת בחלקה הגדול מזלזול ומגאוות האדם, יצרה את בעיית ה"אקולוגיה", זו הזועקת ומתריעה על סכנת החדלון המתקרב.

וינחהו בגן עדן (ב, טו). כתוב בספר מקרבן לתורה, נספר סיפור ידוע, אבל לא המעשה עיקר, אלא ה'למעשה', הלך שיש ללמוד ממנו, לכל אחד ואחד. המעשה, כמדומה, ידוע. אבל אני שמעתי מפי אדם שהיה בשעת מעשה, משרידי חרב, אוד מוצל מאש, רבי הלל רוטשטיין ע"ה מבאר שבע. אמו ע"ה היתה מהמבטלות בבית עמוד החסד הצדיק רבי ישעיה'לה קרעסטירער זכר צדיק לברכה.

כידוע, רבי ישעיה'לה היה מכניס אורחים שאין דוגמתו, ושולחנו ערוך לכל. ומצוה בו יותר מבשלוחו, טורח היה בעצמו, "והוא עומד עליהם ויאלכו". ומסופר ("מי באר ישעיה", קכ) שלפני תקיעת שופר כשראשי אלפי ישראל מסתגרים בחדרם להכין עצמם בהכנה דרבה בכונת התקיעות ומאמרי הזהר והתקונים, היה עורך השולחנות הארוכים עבור המוני האורחים לסעודה שאחרי התפילה, באמרו בדרך צחות: 'כל מנהיגי העדה עסוקים עתה ברזין דרזין', ואני עוסק ב'לשובע ולא לרזון'!...

שנה אחת היה מחסור חמור בתפוחי אדמה, שהם כידוע המאכל העיקרי בפסח. לא שהיו יקרים, פשוט לא היו בנמצא. ומה יאכלו. איך יעברו את הפסח. שלח רבי ישעיה'לה שלוחים לצפון ולדרום, למזרח ולמערב, לחפש ולמצא היכן אפשר להשיג תפוחי אדמה. כולם שבו בידיים ריקות, ואחד סיפר שבעיר פלונית יש גוי וברשותו מחסנים גדושים, אבל אינו פותח אוצרותיו. כנראה מחכה שהמחיר יאמיר. הורה הרבי לשכור עגלה וגדש אותה בשקים תפוחים, מלאים מטבעות ושטרות. מהיכן? הלא פזר כל הונו לצדקה. ה"דברי חיים" מצאנו זצ"ל העיד בו שהוא מקבל מטבע ונותנה

לצדקה בלא שום נקיפת לב, כאילו לא היתה כלל ברשותו, אינו אלא צנור להעבירה ליעדה. כנראה נטל הלוואת בסכומי עתק. לקח עמו שני אנשים. הגיע לאותה עיר ובא אל הסוחר, גוי קשיש. שאל בכמה יאות למכור לו את תפוחי האדמה.

הגוי ינק ממקטרתו והפריח ענן עשן. "אינם למכירה", הפטיר באדישות. "מחכה אתה שמחירם יפפל", אמר הרבי בהבנה. "אכפיל את המחיר כבר עתה". עוד ענת עשן: "אינם למכירה".

"הלא ירקבו במחסנים", אמר הרבי. "יבוא יבול חדש, טרי, ובשפע. חבל. נקוב במחיר, ותקבל".

"איני זקוק לכסף", הפתיע הגוי. "הרי עיניך הרואות, כבר זקנתי. מה אעשה בכסף כה רב?"

לא מובן. "אם אינך זקוק לכסף, הב בחינם. היהודים זקוקים לתפוחי אדמה לפסח, אחרת, ירעבו חלילה. זקנים עם נערים, נשים וחולים".

"לא למכירה", קטע הגוי את דבריו.

"מה אתה רוצה תמורתם? יש לך משאלה? אתפלל עליה!" הגוי הוציא מקטרתו הלעוסה מפיו. סוף סוף השמיע דברים: "אני רוצה את כל העולם הבא של הרבי!" השומעים היו המומים. אלו השגות! והמומים שבעתיים מתשובתו של הרבי: "אין בעיה!" "סוחר אני, יכתוב שטר מכירה כדת וכדין", אמר הגוי. "אין בעיה", שב הרבי ואמר: בו במקום נערוך הסכם חתום. הגוי מעביר את כל מחסני תפוחי האדמה לרשות הרבי, ומקבל תמורתם את כל העולם הבא שלו. ארבעה חתמו, שני המלומים היהודים ושני משרתי הסוחר. וכמובן, חתימת הרבי ולהבדיל הגוי. פנה הרבי לשני מלווי: "אני מצוה עליכם שלא לספר אף מילה על מה שארע פה! ועתה, הוציאו כסף מאחד השקים ותשכרו עגלות לרוב, שיביאו את המטען לקרעסטיר".

שיירת העגלות הגיעה, טעונה שקי תפוחי אדמה לרוב, והעיר קרעסטיר צהלה ושמחה. עשרות סעודו על שלחן הרבי, והשאר קיבלו תפוחי אדמה כרצונם באפס כסף וחגגו את החג הקדוש בדיצה. לאחר החג לא יכול היה הגבאי לנצר עוד את הסוד, וגילה אותו – מובן, שבסודי סודות, והוא סופר הלאה בסודי סודות, וקרעסטיר היתה כמרקחה. התקבצו ובאו וטענו בסערת רוחות: היתכן?! למכור עולם הבא, ואת כל העולם הבא, עבור... תפוחי אדמה?! התרגש הרבי וקרא: "דער גאנצע עולם הבא פון ישעיה'לה איז נישט ווערד – כל העולם הבא של ישעיה'לה אינו שווה – אם יהיה יהודי אחד בקרעסטיר שלא יהיו לו תפוחי אדמה בפסח".

וידוע הסיפור – ספרו לפני ה"דברי חיים" מצאנו זצ"ל שצדיק פלוני ראה דינים שורים על יהודי, וביישו ברבים, ובכך המתיק מעליו הדינים. נשאל, והלא "המלבין פני חברו ברבים אין לו חלק לעולם הבא"? (בבא מציעא נט ע"א). וענה: "א כפרה דער גאנצע עולם הבא, מוכן אני להקריב כל העולם הבא שלי, כדי לעזור ליהודי" – "האם כך הגון וראוי?! שאלו וענה: "אם הוא מוכן להפקיר כל 'העולם הזה' שלו כדי לעזור ליהודי – יכול הוא להפקיר עבור זה גם את 'העולם הבא' שלו".

ורבי ישעיה'לה אכן מוכן היה, והפקיר בפועל, שני העולמות, עבור יהודים! ואנו מה?!

כתוב במטבע שטבעו חכמים ויצא ד' אלוקים מן האדמה כל עץ נחמד טוב למראה וטוב למאכל וגו', ונהר יוצא מעדן להשקות את הגן (ב, ט - י). אמרו חכמינו ז"ל (שבת קנב). עד ארבעין שנים מיכלא מעליא, מכאן ואילך משתי מעליא. ויש לזה רמז נפלא בפסוקי התורה, כי הפסוק הארבעים שבתורה הוא בבראשית ב' פסוק ט' אמר הכתוב וטו"ב למאכל, ובפסוק שלאחריו הוא הפסוק המ"א אמר הכתוב 'ונהר יוצא מעדן להשקות וכו'.

מובא בס' מכתבי הח"ח ועץ החיים בתוך הגן (ב, ט). פעם כשהיה ה"חפץ חיים" זצ"ל אצל רופא, שאל אותו הרופא איזה זכויות יש לאנשים כמונו לעוה"ב, ענה לו ה"חפץ חיים", בפרשת בראשית בסיפור אדם וחווה שהניחום בגן עדן, מסופר בתורתנו על דרך עץ הדעת ועץ החיים, ונאמר שם "ועץ החיים בתוך הגן", ומתורגם "במציעות גינתא", ולכאורה אינו מובן מה שנאמר בתוך הגן, למאי נפקא מינא לנו אם הוא באמצעיתא או בסוף הגן. אמנם אפשר שרמז לנו הכתוב ש"עץ החיים" הוא באמצע, וכל דבר שהוא

באמצע יש לגשת אליו מכל צד, והכוונה היא, שלא נחשוב כי רק דרך אחד יש להגיע אל העץ, ואשמעינן שמכל צד אפשר לבוא אל עץ החיים, והיינו שכל אדם בין מי שעוסק בתורה, או עוסק בענייני העולם, כמו חכמה ומלאכה, ביכולתו לבוא אל "עץ החיים", וכענין שנאמר (משלי ג, ו) "בכל דרכיך דעהו והוא יישר אורחותיך" וגו'.

מעשה הנ"ל בנוסח אחר: בתקופת מלחמת העולם הראשונה, העביר ה"חפץ חיים" זצ"ל את ישיבתו מראדין לסנאוו. בזמן המהפכה הבולשביסטית שרר רעב גדול, ובמסטר הזה היו בני הישיבה הראשונים לסבל. פעם בשבת לפנות ערב הלך ה"חפץ חיים" מתפילת מנחה ופגש בקומיסר האזורי, ארציק, בולשביק ידוע, בן ישיבה לשעבר, וזה הכיר את ה"חפץ חיים". שבת שלום, אמר לו ה"חפץ חיים". אצלי שבת הוא יום ככל הימים, ענה לו הקומיסר. נו, נו, יהי כך, אמר לו ה"חפץ חיים", כל הימים הם של הקדוש ברוך הוא. שוחחו על עניינים שונים. אמר לו ה"חפץ חיים", אולי תרצה לשמוע דבר תורה. לא, ענהו ארציק, אני ותורה, רחוק אני מכך. נו, נו, הרגיע אותו ה"חפץ חיים", אולי בכל זאת מימרא טובה, תהיה מוכן לשמוע. נו, מילא, הסכים ארציק. אמר ה"חפץ חיים", בתורה נאמר שהקדוש ברוך הוא נטע את הגן עדן, הצמיח את עץ החיים באמצע הגן. ולמה באמצע, מדוע לא בצד. אלא התירוץ הוא, כדי שכל אחד יוכל להגיע אל עץ החיים, כל אחד לפי מידת יכולתו ואפשרותו, אחד בתורה, אחד ביראת שמים, ואחד בטוב לב כמוך, במעשים טובים. תדע שתלמידי הישיבה גוועים מרעב, תקנה את עולמך אם תמכור להם קצת מזון, ונפרדו. כעבור שעה קלה, כשה"חפץ חיים" שר לו "המבדיל", הגיעה עגלה עם שק קמח ושאר מיני מזונות בשביל בני הישיבה.

ביאר החפץ חיים ויניחהו בגן עדן לעבדה ולשמרה (ב, טו). דרשו חכמינו ז"ל במדרש (ילקוט שמעוני דברים רמז תתסג) "לעבדה" זו מצוות עשה, "ולשמרה" זו מצוות לא תעשה. והסביר רבי ישראל מאיר הכהן מראדין זצ"ל בעל "חפץ חיים", במשל, אדם אחד שכר מחברו כרם גדול לעשר שנים, ובתמורה שילם לו עשרת אלפים זהובים. במחשבתו היה לגדל שם ענבים משובחים, למכרם במחיר רב ולצבור הון, אך אותו האיש היה עצלן בטבעו, וכך חלפו חמש שנים ועדיין לא עבד בכרם כלל, לא השקה ולא עדר, לא נטע ולא גזם, עד שעלה הכרם כולו קוצים וברקנים ולא נתן כל פרי. לימים עבר במקום אחד מחבריו הטובים וראה את שוכר הכרם כשהוא יושב ומיצר על כרמו שלא נשא פירות. מה יועילו לך כל דאגותיך, אמר לו אותו ידיד, חזק ואמץ בחמש השנים שנותרו לך, ועבוד בכרם בחריצות כראוי, ואולי יתן ד' הצלחה בשנים אלה וכרמך ישא ריווח רב, שאם לא כן תפסיד את כל כספך ששילמת בעד שכירת הכרם. כן הדבר בעניינינו סיים ה"חפץ חיים", ד' נתן כח באדם שיוסיף ויטע בכל יום נטיעות יפות ומהודרות, דהיינו שירבה בתורה ובמעשים טובים, ואילו האדם בעצלותו כי רבה מזניח וממטע בעסק התורה והמצוות עד שעולים וצומחים בו קוצים וברקנים הם החטאים והעוונות. על האדם להתעורר, ובשנים שנותרו לו יתחזק ככל יכלתו בעבודת ד', עד שיתקיים עליו מאמר הכתוב (ישעיהו ס, כא), "נצר מטעי מעשה ידי להתפאר" ויזהר שלא יאבד גם את השנים הנותרות לו עלי אדמות.

לעבדה ולשמרה (ב, טו). בשם האדמו"ר ה"שפת אמת" זי"ע הלא חתן אסור לעשות עבודה כל שבעה ותירוץ כי יפה שעה אחת של קורת רוח בעולם הבא והוא הגן עדן מכל חיי העולם הזה, ואם כן שעה א' היה אז יותר מז' ימים ומותר בעבודה ובלאו הכי נודע דרשות חכמינו ז"ל לעבדה זו מצות עשה וכו' וממילא מתורץ קושיא שלי שהקשיתי האיך אדם הראשון היה מותר לאכול מפירות האסורים מטעם ערלה שצריך להמתין שלוש שנים ולפי זה מתורץ דשם בגן עדן אין שיעור שלוש שנים דיכול להיות ששם שעה אחת נחשב יותר משלוש או ארבע שנים וכפי מה שהבאתי לעיל בשם המדרש תלפיות דשלוש שעות עד שבת היה מותר לאכול.

מובא בפאר ישראל - גור ויניחהו בגן עדן וגו' (ב, טו), ויגרש את האדם (ג, כד). פעם, ביום שבת קודש פרשת "בראשית", נכנסו להרה"ק ה"בית ישראל" מגור זי"ע ל"קידוש", אברכים שהגיעו מחו"ל לימי החגים ועמדו לחזור לבתיהם, פתח הרבי ואמר: "לכאורה יש להתבונן, מדוע הניח הקדוש ברוך

הוא את האדם הראשון מתחילה בגן עדן ואחר כך גרשו משם, הלא הכל ידוע וצפוי לפניו, וידע מראש שסופו לחטוא בעץ הדעת, ויותר לא יכירנו מקומו בגן עדן. אלא בודאי ככוונה מיוחדת עשה כן, שאפילו כאשר יהיה שריו אח"כ לאונסו בהאי עלמא, יזכרו לפחות שכבר טעם אי פעם טעם ג"ע, ולא יחשוב שאין חוץ מעולם הזה מאומה..." "אף אתם", פנה לאברכים מחוץ לארץ, "שוב תשובו לבתיכם, ומי ידע אם לא יושחרו פניכם מאוירא דאמריקה, אך לפחות תזכרו אז ס'איז דא עפעס בעסער'ס" (שיש משהו יותר טוב) (מפי ר' אברהם יוסף אירנשטיין הי"ו).

ביאר הנחלת צבי להרה"ח ר' צבי פייש גראס זצ"ל ויצו ד' אלוקים על האדם לאמר וגו', ומעץ הדעת טוב ורע לא תאכל ממנו (ב, טז - יז). אמרו חכמינו ז"ל (זוהר ריעא מהימנא כרך ג קיא): אין צו אלא עבודה זרה, ומה עבודה זרה שייך כאן. יש לומר דאמרו חכמינו ז"ל (ספרי ראה יא, יח), כל המודה בעבודה זרה כאלו כופר בכל התורה כולה, ואדם הראשון גם כן בהיותו עובר על מצוה זו הרי עבר וכפר בכל אשר ציוה אותו ד' יתברך, לכן שפיר דומה לעבודה זרה ושייך כאן מלת צו, דאינו אלא עבודה זרה.

מובא בבנין דוד ויצו ד' אלוקים על האדם לאמר וגו', ומעץ הדעת טוב ורע לא תאכל ממנו (ב, טז - יז). הנה ראיתי בשם ספר "שמע שלמה" שכתב לתרץ דכתיב "ויצו ד' אלוקים על האדם לאמר וגו' ומעץ הדעת טוב ורע לא תאכל ממנו", ולכאורה הך לאמר מיותר, וכתב לתרץ על פי המבואר באורח חיים (סימן ער"ה סעיף ז) שהגם שאסור ללמוד לביל שבת לאור הנר שמא ישכח ויטה, אפילו הכי פרק במה מדליקין מותר לקרות לאור הנר, שכיון שלומד בפירוש איסורי שבת בודאי לא ישכח ע"ש, וזהו שאמר הקרא "ויצו ד' אלוקים על האדם 'לאמר' וגו' ומעץ הדעת טוב ורע לא תאכל ממנו", היינו שחשש ד' יתברך שמא ישכח ויאכל מעץ הדעת, לכן ציוה ד' יתברך לאדם 'לאמר' שיאמר תמיד בפירוש לעצמו כי ד' ציוני שלא לאכול מעץ הדעת, ועל ידי זה לא ישכח שאסור לאכול מעץ הדעת.

הנה אדם הראשון שמע שהקב"ה אמר לו מכל עץ הגן אכול תאכל, אבל מהעץ הדעת אל תאכל, והנה בסופו אכל מזה ע"פ עצת אשתו, בא הקב"ה ושאל איכה, אמר את קולך שמעתי בגן ואירא כי עירום אנכי שאל הקב"ה מי הגיד לך כי עירום אתה המן העץ אשר צויתך לבלתי אכל ממנו אכלת, וענה שאשתו הציעה לו מזה, וחווה ענתה שהנחש ייעץ לה, ולכאורה עכשיו בא העונש נחש עפר תאכל כל ימי חיך, והנה אשה צער גידול בנים ולאדם קושי הפרנסה, ולכאורה מהו המידה כנגד מידה.

ואולי יש לומר בס"ד שאדם הראשון כשנכשל פחד שהפסיד את כל הקשר לרבונו של עולם, ולכן פחד שכל עניני האמונה נקרע, וזה אמר ואירא כי עירום "אנכי", אין לי כלום יותר, שאל הקב"ה מי אמר לך זאת מי הכניס בך היאוש האם אכלת מאכל אסור כמו שמבואר ברמב"ם שזה מטמטם את המוח והלב, ולכן אתה כבר מיואש, ענה שאשתו נתנה לו, ושאתו אמרה שנחש נתן לה, א"כ אמר הקב"ה לנחש אתה הכנסת יאוש כאן שהם אחרי עבירה נתקו את הקשר איתי, א"כ איתך אני באמת לא רוצה שום קשר, עפר תאכל כל ימי חיך, ויהיה לך מזומן הכל העיקר אל תיגש אלי, והנה לחוה ולאדם אני יתן דבר שבדיקו הפוף כל זמן יהיו בקשר איתו בצער גידול בנים קושי הפרנסה כל הזמן יבקשו עזרה ממני, ואז לא יהיה שום יאוש.

ובזה מבינים גם את המדרש על שמיני עצרת שהקב"ה אומר קשה עלי פרידתכם ומבקש שיעשו לו סעודה קטנה, ולכאורה אם קשה הפרידה אל תעשה שום סעודה כי ככה יהיה יותר קשה, אלא כמו שנאמר לעיל בס"ד שהעיקר זה הקשר עם הקב"ה, ולכן הקב"ה אומר קשה עלי פרידתכם לי קשה, אבל מה יהיה איתכם, ולכן עשו לי סעודה קטנה, ואז אגרום גם שאתם תתגעגעו ואם יש געגועים יש קשר וככה תהיה איתי כל הזמן.

אבל העיקר לא להתייאש אלא אפילו שיש נפילה לקום ולהתעודד. כמו שיידוע הווארט של המה כרעו ונפלו ואנחנו קמנו ונתעודד, וידוע שכח ישראל הוא לא שהוא לחא נופל אלא שמתעודד וקם ולא נשאר נפול אצלו, וראיתי זאת להסביר במשל. כולם ידעו שהמדרש רפאל הוא הדבר הכי מקורי שיש במחנה הקיץ הזה, בכל פעם הוא הפתיע מחדש עם תוכניות מרתקות ורעיונות מוזרים ומשונים שבכל תולדות מחנות הקיץ של שלושת אלפי

השנים האחרונות לא חשבו עליהם. לכן, כאשר שמעו על כך שהערב רפאל מארגן פעילות באולם האירועים, לא נשאר אפילו ילד אחד בכל מתחם המחנה, כולם ללא יוצא מן הכלל גדשו את האולם שהיה לראשונה מלא עד אפס מקום. רפאל עלה לבמה לקול צהלת הילדים כשחיוך ערמומי מתחבא לו בזווית פיו. בשונה מן הפעמים הקודמות הוא הגיע ללא ציוד לבמה, ניגש למיקרופון ופתח: 'ערב טוב ילדים, לכולכם יש מצב רוח? 'כן' ענו כולם במקלה. 'אז בואו נתחיל'. 'אתם יודעים מהי מכירה פומבית? שאל יוני ומיד ענה 'מכירה פומבית היא מכירה שבה מציגים לקהל מוצר נדיר ועתיק, כמו, לדוגמה, ציור של הצייר נודע או סיגר של ראש ממשלת אנגליה וכדומה, המשתתפים מכריזים כמה הם מוכנים לשלם עליו, וכמובן המרבה במחיר הוא הזוכה'. 'גם היום אני רוצה לערוך לכם מכירה פומבית, אבל מכיוון שאין לי שום דבר בעל ערך מיוחד אני הולך למכור לכם שטר כסף של חמישים שקל... כן כן מה אתם צוחקים? שאל רפאל ושלף שטר סגלגל של חמישים שקלים לקול גיחוכם של הצופים. 'נראה לכם שאני צוחק עליכם? אז בואו תשמעו את הכללים של המכירה: כלל ראשון: כל הצעה שתתנו והיא תהיה הגבוהה ביותר תזכה את המציע ב-50 השקלים, אפילו אם ההצעה תהיה שקל. כלל שני: מי שיגיע למקום השני, דהיינו שההצעה שלו תהיה מעט נמוכה מההצעה הזוכה, יצטרך לשלם לי את הסכום שהציע. ברור? 'סיכם רפאל 'למקומות! היכון הכן רוח? 'היה זה ראובן שקפץ ראשון וצעק: 'שקל אחד!' בעודו חושב לעצמו 'אני יכול להרוויח 49 שקלים ומקסימום להפסיד שקל אחד, זה בוודאי משתלם'. 'שני שקלים! צעק לוי. 'רגע, רגע, אני לא מתכוון לשלם ככה סתם שקל לרפאל! הספיק להרהר ראובן לפני שצעק: 'שלושה שקלים!' 'ארבעה שקלים... חמישה... עשרה... עשרים וחמישה... ארבעים ושניים... 'ארבעים ותשעה שקלים' צעק ראובן, 'חמישים' הכריז לוי. כן, חמישים שקלים עבור שטר של חמישים שקלים!! אני עומד לשלם עכשיו סתם כך 49 שקל' חשב ראובן לעצמו 'חמישים ואחד שקלים! הפתיע ראובן את כולם 'כך אשלם רק שקל' הסביר לאיתמר ההמום שניצב לידו. 'חמישים ושניים' צעק לוי... חמישים ושלושה... מאה שקלים... מאה וחמישים... מאתיים ארבעים ותשעה... מאתיים וחמישים... 'עצור!' הכריז רפאל, 'אני רואה שהמכירה יצאה מכלל שליטה, הגענו למצב שבו מוכנים לשלם לי מאתיים וחמישים שקלים עבור שטר פשוט של חמישים שקלים! קודם כל אני רוצה להבהיר שהמכירה מבוטלת, ידעתי מראש שזה מה שיקרה ובכלל לא התכוונתי למכירה בריצנות'. ראובן ולוי נשמו לרווחה, המתח כמעט שהוציא אותם מדעתם. רפאל המשיך: 'נראה לכם שהמשתתפים כאן התנהגו ללא היגיון? ובכן, את הניסוי הזה ערכו כבר עשרות פעמים, והוא נערך גם על אנשים פקחים מאוד כמו סטודנטים ואנשי אקדמיה. בכל המקרים הסכום שאותו הציעו לבסוף הקונים היה פי כמה וכמה מן השטר שהוצע למכירה. ואתם יודעים מה הסוד כאן? הסוד הוא לא להיכנס בכלל למכירה הזו, כי אחרי שנכנסת אתה שקוע עמוק בתוכה, ללא יכולת לצאת בלי לספוג נזקים'. רפאל הביט בעיני המשתתפים הרבים והמשיך: 'הסוד הגדול יותר הוא שאדם לא מוכן להודות בטעות של עצמו גם אם בגלל זה הוא ממשיך להפסיד עוד ועוד. בשלב הראשון הנוק היה רק של שקל אחד אבל אף אחד לא רוצה לזרוק סתם כך שקל בלי לקבל מאומה, ולכן האדם מגדיל את ההשקעה ובכך הוא מגדיל את הסיכון להפסיד יותר'. רפאל סקר את עיני הילדים המרותקים וסיכם: 'המסר שאותו רציתי להעביר לכם היום הוא כזה: ישנם אנשים שמגלים פתאום בגיל עשרים שיש אמת ויש משמעות אמיתית פנימית ורוחנית לחיים, אבל הם חושבים לעצמם 'מה? עשרים שנה חיינו בטעות? לא ייתכן! הם מעדיפים לטמון את ראשם בחול ולהמשיך את החיים. גם בגיל שמונים הם יגידו לעצמם 'מה? אתה רוצה לומר לי שכל החיים שלי עברו ככה סתם, אתה רוצה לומר לי שהחמצתי את העיקר בחיים? לא ולא! הם קובעים, וממשיכים בדרכם עד הסוף, הכול משום שהם לא היו מוכנים להודות על האמת כבר בתחילת הדרך'. 'גם אצלנו זה כך' סיכם רפאל את דבריו, 'מיד אחרי הימים הנוראים שבהם קיבלנו קבלות טובות, פתאום יש לנו נפילה באחד מן הדברים, ואז אנו אומרים לעצמנו: 'הכול לא היה שווה כלום, אנחנו בדיוק כמו לפני חודש תשרי', וזו הטעות שלנו! גם אם עשינו טעות אחת אין זה אומר שבגללה עלינו להפסיד את הכול, צריך לדעת לצאת מהמשחק הזה בזמן, לתקן את הטעות ולהתקדם הלאה'.

וצריכים להשקיע הכל כדי לא להפסיד, היצר עומד מוכן לבלבל אותנו, וכמו שידוע הסיפור שהיה, שמדי חודש בחודשו היה מגיע לבית הקטן בירושלים העתיקה, מכתב מטורקיה הרחוקה. רחמים, אבי המשפחה הירושלמית, נסע לטורקיה כדי לנסות ולעשות שם עסקים שיכניסו לו כסף שישמש לפרנסת משפחתו הגדולה. באותה תקופה לא היו טלפונים ולא אמצעי תקשורת משוכללים, והמכתבים היו הדרך היחידה שבאמצעותה שמר רחמים על קשר עם משפחתו בירושלים. בחודשים הראשונים המכתבים היו עגומים ולא היו בהם בשורות טובות. רחמים כתב לאשתו שהוא עוד לא מצא עסק מוצלח, אבל הוא לא מתייאש וממשיך לחפש. לאחר כמה חודשים החלו המכתבים להיות שמחים יותר והכילו בשורות טובות יותר. רחמים כתב שהוא החל לשלוח את ידו בעסקים וראה ברכה בעמלו. במכתבים הבאים המשיך רחמים לכתוב על הצלחותיו ועל הכסף הרב שהוא הצליח להרוויח. הוא הוסיף וכתב כי לקראת סוף השנה בכונתו לאסוף את כל כספו ולחזור לביתו בירושלים, וכך תהיה למשפחה פרנסה ברווח ובכבוד. אבל לאחר כמה חודשים הגיע מכתב שהכיל בשורה קשה ועצובה. רחמים כתב שבעיר שבה הוא מתגורר פרצה מגפה וגם הוא נדבק במחלה הקשה. הרופאים לא נותנים לו סיכוי וכנראה שנתרו לו רק ימים ספורים לחיות. הוא ציווה את אשתו במכתב להמשיך ולחנך את ילדיהם ברוח התורה והמצוות, ולסיום כתב שאת כל כספו - 1000 מטבעות זהב - הוא שולח לירושלים בידי אדם ששמו יהודה, כך שלפחות עול הפרנסה לא יכביד על כתפיה של אשתו. יהודה, שאיתו התכוון רחמים לשלוח את הכסף לירושלים, היה יהודי פשוט שהוא הכיר בטורקיה. רחמים ידע שיהודה הוא רודף בצע ואוהב כסף, אבל הוא לא הכיר אף אחד אחר שהוא יוכל לשלוח איתו את הכסף. רחמים הבין שהוא צריך להבטיח ליהודה חלק מהסכום, תמורת השמירה על הכסף והמסע המפרך באונייה מטורקיה לארץ ישראל. הוא קרא לו למיטת חוליו, ואמר לו: 'אתן לך עשרה אחוזים מאלף שקלי זהב אם תביא את שאר הכסף לאשתי'. אבל יהודה לא הסתפק בכך ואמר שהוא חושב שמגיע לו הרבה יותר. יהודה ראה את מצבו המידרדר של רחמים וידע שאין לו אף אחד שהוא יכול לסמוך עליו, והחליט לנצל את המצב כדי להכניס לכיסו כמה שיותר מהכסף הזה. בכל יום היה יהודה מגיע לבקר את רחמים, ותאוות הבצע שלו רק גברה. כאשר רחמים כבר הסכים לתת לו עשרים אחוזים מהכסף, החליט יהודה שהוא לא מסתפק בפחות משלושים אחוזים, וכאשר רחמים כבר הסכים לתת לו שלושים אחוזים, העלה יהודה את דרישתו בעזות מצח לארבעים אחוז, ואף לחמישים אחוז. רחמים לא ידע מה לעשות. הוא הבין שכל מה שהוא יציע ליהודה לא יספק אותו, ולכן קרא לו בכוחותיו האחרונים ואמר לו: 'החלטתי שכאשר תגיע לירושלים עם הכסף - כמה שאתה רוצה תיתן לאשתי'. יהודה לא האמין למשמע אוזניו. הוא דרש מרחמים החולה שיכתוב לו את זה על נייר, כדי שאף אחד לא יוכל לערער על כך. רחמים נטל דף נייר וכתב: 'אני שולח את כל כספי, בסך 1000 שקלי זהב, לאשתי בירושלים עם יהודה. ולאחר שיבוא לירושלים עם הכסף, כמה שהוא רוצה שיתן לאשתי'. לאחר כמה שעות נפטר רחמים ולווייתו נערכה בטורקיה. מיד לאחר מכן יצא יהודה בדרכו לירושלים, כשבתיקו צרור היטב כספו של רחמים. כאשר הספינה הפליגה על המים, הוא לא הפסיק לספור ולחזור ולספור את הכסף בעיניים נוצצות מחמדת-הממון. הוא כל הזמן חשב כמה ייקח לעצמו וכמה ישאיר לאשתו של רחמים. מחצית הכסף רחמים עצמו כבר הסכים לתת לו, אבל זה לא הספיק ליהודה. לאחר היום הראשון להפלה הוא כבר החליט ש'מגיע' לו שישים אחוזים מהכסף. ביום שלאחר מכן הוא כבר החליט שהוא לא יסתפק בפחות משבעים אחוזים, וביום השלישי הוא כבר חמד לעצמו לא פחות מאשר שמונים אחוזים מכספו של רחמים. עד שהאונייה הגיעה ליעדה, כבר החליט יהודה שלא למנה יספיק גם חמישה אחוז מהכסף בלבד. 50 מטבעות זהב הם כסף רב, וזה יספיק לה בהחלט. טלטולי הדרך מנמל יפו ועד לירושלים שכנעו אותו להוסיף לעצמו עוד 30 מטבעות, וכך, כאשר עמדו רגליו בשערי ירושלים הוא כבר החליט לתת לאלמנה רק 20 מטבעות - 2 אחוז מהכסף - ולהותיר לעצמו 980 שקלי זהב. כאשר האלמנה שמעה את הדבר, היא פרצה בבכי וביבבות. בעלה שלח לה 1000 שקלי זהב, והשליח רוצה לעצמו 980 מטבעות!! הרי זה שוד לאור היום! אבל יהודה הראה לה את הפתק עם חתימת ידו של בעלה, ובו כתוב שהוא מרשה לו לקחת לעצמו כמה שהוא רוצה. פנתה האלמנה במר ליבה אל רב

העיר, ותבעה לדין את יהודה. שמע הרב את טענותיה של האלמנה ואת טענותיו של יהודה, ויהודה הראה לו את הפתק שכתב רחמים לפני מותו. הרב עיין בפתק דקות ארוכות, ואז פנה אל יהודה ושאל אותו: 'כמה אתה רוצה לעצמך מתוך הכסף? ענה יהודה מיד: 'תשע-מאות ושמונים שקלי זהב'. אם כך, אמר הרב, 'אתה תקבל 20 שקלי זהב בלבד, ולאמנה מגיעים 980 שקלי זהב. מרוב תאוות הממון שלך, כלל לא שמת לב למילים שרחמים כתב. הוא כתב כך: 'מה שאתה רוצה' - מה שאתה רוצה לקחת לעצמך, 'תן לאשתי' - את הסכום הזה תיתן לאשתי. רחמים היה חכם וראה עם מי יש לו עסק, ולכן הוא כתב שכל מה שאתה רוצה לעצמך, אתה חייב לתת לאשתו. אם היית פחות רודף בצע, והיית מוכן לתת לה יותר, היה נשאר לך יותר. עכשיו, כשרצית לתת לה רק 20 שקלי זהב, זה כל מה שאתה יכול לקחת לעצמך. בימים הנוראים שעברו עלינו זה עתה, כולנו קיבלנו על עצמנו החלטות טובות וקיבלו על עצמם מעשים טובים. יש שקיבלו על עצמם החלטות גדולות ויש שקיבלו החלטות קטנות יותר, אבל המשותף לכולם זה שהיצר הרע מתחיל מיד בפעולתו, והוא מנסה לשכנע אותנו כל יום להוריד עוד מעט מהמעשים הטובים שהחלטנו עליהם, ולכרסם בקבלות שקיבלנו על עצמנו. בכל יום הוא מקצץ לנו עוד קצת ועוד קצת, עד שבסוף השנה כבר לא יישאר מזה כל זכר. הבה נאמר ליצר הרע: את המעט שאתה משאיר לנו - זה כל מה שנשאר לך. במקום שאתה תלך ותגדיל את כוח הרע, אנחנו נלך ונגדיל את כוח הטוב. נוסיף במצוות ומעשים טובים, נעמוד בהחלטות הטובות שקיבלנו בימי הדין והרחמים, ואפילו עוד נוסיף עליהם.

והעיקר להכין את עצמינו לעולם הבא. ונבאר זאת בסיפור שכתוב בהאגדות, שהיתה ארץ יפה ועשירה, שכונתה 'ארץ החיים היפים'. כל הנכנס בשעריה של הארץ נדהם למראה העצים הירוקים והפרחים הססגוניים. אגמי מים תכולים שבהם שייטו ברבורים צחורים הוסיפו למראה המרהיב, וארמונות מפוארים השלימו את התמונה רבת הרושם. שמה של ארץ החיים היפים יצא למרחוק, ורבים חפצו להגיע אליה. אך לא רק בגלל יופייה של הארץ, אלא בעיקר בשל העובדה שכל אורח לא היה צריך לעבוד בה ולעמול לפרנסתו. מיד בכניסתו נמסרו לו ארמון למגורים ושלושה משרתים שתפקידם להשביע את רצונו ולמלא את כל מבוקשו. אין פלא אפוא שרבים חיפשו את ארץ החיים היפים וביקשו להגיע אליה. אולם היה דבר אחד שכל אלו ששמעו את הסיפורים על ארץ החיים היפים לא ידעו: המשרתים והארמון עמדו לרשות כל אורח רק לתקופה של שנה אחת. לאחר מכן היה האורח נתפס ומובא למשפט בפני זקני הארץ, והללו שאלו אותו שאלה אחת ויחידה: 'מדוע הגעת לארצנו? ועל האורח היה להשיב את תשובתו. גזר הדין של האורח היה מוות בכל מקרה, אולם תשובתו יכולה היתה רק להשפיע על דרך ביצוע גזר הדין. מי ששיקר בתשובתו, נזרק לכלוב מלא אריות טורפים. אך מי שאמר תשובה אמיתית, הוכנס לכלוב ריק למשך ימים רבים עד שהוא מת ברעב. מנהג זה נמשך שנים רבות ואיש לא ערער עליו. האורחים שהגיעו שמעו על המשפט שצפוי להם ימים מעטים לאחר הגעתם, אך ידעו שאין להם ברירה וגזר דינם נחתם. הם השתדלו ליהנות ככל יכולתם במשך השנה שנותרה להם, ובמשפט כל אחד השיב תשובה אמיתית או שקרית, כפי מה שהוא חשב למוות קל יותר: להיטרף בשיני האריות או לגווע ברעב. יום אחד הגיע לארץ החיים הטובים אדם זקן והדור פנים, שפיו שופע דברי חכמה ותבונה. מיד כשנכנס לארץ, קיבל האיש ארמון ושלושה משרתים, כנהוג, אולם התנהגותו היתה שונה מכל האורחים שלפניו. במקום לעסוק באכילה, בשתייה ובשאר ההנאות, הוא עסק כל הזמן בצבירת רכוש, אבנים טובות ומרגליות. על שלושת משרתיו הוא הטיל מלאכה מוזרה: הוא שלח אותם אל מחוץ לגבולות הארץ, והורה להם לבנות עבורו מקומות מסתור ולהניח בהם את דברי הערך שהוא צבר. מעשיו המוזרים של האיש עוררו תמיהה בארץ, וזקני הארץ התכנסו לדון בכך, אך הם לא מצאו כל פסול במעשיו כל עוד הוא עצמו אינו יוצא מגבולות הארץ. תושבי ארץ החיים הטובים חשבו את הזקן למשוגע. יש לו שנה בלבד לחיות, ובמקום ליהנות מכל רגע הוא עושה לעצמו מחסנים ומחבואים שהוא לא יזכה לראות אותם לעולם...השנה חלפה ביעף, ומועד משפטו של האיש החכם והזקן הגיע. הפעם התקבצו כל תושבי הארץ למשפט, כדי לחזות בסופו של האיש התמהוני ומעורר הסקרנות. האיש הובל בשלשלאות כבדות והועמד בפני

שלושת השופטים. 'מדוע הגעת לארצנו, ארץ החיים היפים? שאל אותו זקן השופטים. האיש הישיר מבט אל שופטיו והכריז: 'הגעתי לכאן כדי להיאכל על ידי האריות'. השופטים גיחכו נוכח התשובה שללא ספק היתה שקרית. מי מגיע על מנת להיטרף בשינייהן של חיות רעות? זה שקר מוחלט! התשובה שקרית - ולכן גזר דינך הוא להישלח לכלוב האריות', הכריז השופט. שני גברתנים תפסו בידיו של האיש הזקן, אולם הוא ביקש לומר דבר מה לפני ביצוע גזר הדין. 'רבותי השופטים', אמר, 'אם תזרקו אותי לגוב האריות, הרי שתשובתי היתה אמת לאמיתה, ואם כך אינכם רשאים לזרוק אותי לאריות אלא להכניס אותי לכלוב שבו אמות ברעב'. השופטים התלחשו ביניהם דקות ארוכות, ועד מהרה הכריז השופט הזקן על החלטתם: 'מכיוון שהנאשם אמר אמת, יש להכניסו לכלוב שבו ימות מרעב. שני הגברתנים כבר החלו לשאת אותו לעבר הכלוב, אולם אז הוא שוב ביקש לומר משהו: 'רבותי השופטים, אם תכניסו אותי לכלוב הרעב, פירושו של דבר שלא נזרקתי לאריות, ואם כך שיקרתי, ולכן עליכם לזרוק אותי לכלוב האריות...'. המבוכה הרבה ניכרה על פני השופטים. הם התלחשו ביניהם זמן ארוך ביותר ונראו אובדי עצות, עד שזקן השופטים נקש בפטישו על השולחן: 'הנאשם משוחרר, אך עליו לעזוב את ארצנו עוד היום...'. האיש הזקן והחכם עזב את ארץ החיים היפים, כאשר בדרכו הוא עובד ליד המקומות שבהם הטמינו משרתיו את הזהב ואת היהלומים, והוא חזר לארצו עשיר ועמוס ברכוש. העולם שלנו הוא 'ארץ החיים היפים'. אנו מגיעים לכאן לתקופה קצובה, ויכולים ליהנות בלי הגבלה אבל בסופו של דבר זה נגמר, ואנחנו יכולים להישאר בלי כלום. אבל מי שדאג, כמו אותו זקן חכם, להכין לעצמו מצבורים יקרי ערך מחוץ לגבולותיה של 'ארץ החיים היפים'. מי שעושה מצוות ומעשים טובים שיעמדו לזכותו כאשר נשמתו תחזור לעולם העליון, יצא מהמשפט כשידו על העליונה.

מובא באזנים לתורה מכל עץ הגן אכל תאכל ומעץ הדעת טוב ורע לא תאכל ממנו (ב, טז - יז). מספר הגאון ר' זלמן סורוצקין אב"ד לוצק זצ"ל, מעשה ונקראתי לאינו עיר, לדון דין תורה בין בני הקהילה לבין אחד ממשרתיה ששלח יד באיזה מסחר השייך לקהילה, אשר הקהילה הזניחה את המסחר ההוא, והפקיד ההוא החזיק בו לעצמו. בבואי שמה, נודע לי כי הקהילה לא שילמה לאותו פקיד את משכורתו ימים רבים, והוא מטופל במשפחה גדולה, ויבחר במסחר ההוא למצוא לחם לפי הטף. היה זה בפרשת בראשית, פניתי אל זקני העדה, ואמרתי להם הלא תגידו לי, למה האריך הקדוש ברוך הוא להקדים ולומר "מכל עץ הגן אכל תאכל", הלא בעיקר בא להזהיר את אדם הראשון על אכילה מעץ הדעת, והיה די לפניו לאמר. "מעץ הדעת טוב ורע לא תאכל ממנו". אלא לימד הקדוש ברוך הוא אותנו דרך ארץ, שאי אפשר לאמר למישהו, "מעץ הדעת טוב ורע לא תאכל ממנו" [לאסור עליו אכילת איזה דבר], עד שנקדים להראות לו מקור אחר כשר וישר לפרנסתו, להקדים ולאמור לו "מכל עץ הגן אכל תאכל".

מאור ושמש ומעץ הדעת טוב ורע לא תאכל ממנו וגו' (ב, טז). יש לומר בזה דרך אסמכתא, כי הנה האדם הבא לעבוד ד' צריך להיזהר לבל יסתכל בחסרון חברו כלל, ולא יחזיק עצמו לחכם להיות מבין על חברו ועל דרכו, כי האדם יראה לעיניו וד' יראה ללבב. גם האדם המסתכל בחסרון חברו הוא מחמת גאותו, שמחזיק עצמו לערך מה, כי אם היה נכנע ומכיר חסרונו ועיוותו, יחזיק לחברו טוב ממנו ולא יסתכל בחסרונו כלל, רק מחמת שהוא בגדלות בעיני עצמו, לכן לא ישרה בעיניו דברי ודרכי חברו... ויש לסמוך זאת על מאמר הכתוב: "ומעץ הדעת טוב ורע לא תאכל ממנו", מחמת שעל ידי זה יכנס בך היצר הרע וגאות, וימלא לך להבחין בדרכי חברך האם טוב אם רע, מחמת שתחזיק עצמך לחכם. וזה היה פתוי הנחש (ג, ה), "והייתם כאלוקים יודעי טוב ורע", שעל ידי אכילת העץ תתחכם שתדע להבחין דרכי זולתך אם טוב אם רע, ותשיג השגה שאינך משיג עתה. וזהו: "וידעו כי עירומים הם" (שם ז) לשון "הנחש היה ערום" (שם א) - כי על ידי אכילתו מהעץ נכנס בו היצר הרע וגאוה, אשר על ידי כן החזיקו עצמם לערומים וחכמים גדולים בעיני עצמם. וזה גם כן מאמר אדם (שם י): "ואירא כי עירום אנכי" - שאני מתיירא מחמת שאני רואה עצמי שליבי מתנשא בי לאמר שאני ערום וחכם, ובאתי לידי גאוה, ונתיירא מאד מזה.

מעץ הדעת טוב ורע לא תאכל ממנו. "מכל עץ הגן אכול תאכל ומעץ הדעת טוב ורע לא תאכל ממנו" (ב טז-יז). אומר החת"ס, דעת הרמב"ן היא שהעץ אינו נקרא "עץ הדעת טוב ורע", כי לא גילה לו ה' סוד זה רק לנו סיפר זאת בתורה, ולאדם הראשון אמר רק "לא תאכל ממנו". ולכאן מדוע לא אכל מי מעץ החיים, הרי לא הוזהר עליו? מפרש החת"ס שעץ החיים ועץ הדעת היו שניהם בתוך הגן, ומהרמ"ע מפאנו אומר ששני העצים שורשים אחד ומסתעפים לשני עצים, ומספק לא ידע אדם הראשון אם מותר לו לאכול מעץ החיים, כי ה' גם לא התיר לו בפירוש את עץ החיים, ע"כ פירש משניהם. כלומר ה' הפרישו מעץ הדעת ומעץ החיים מספק. בא הנחש וטען (ג ה), בוודאי כיוון ה' האיסור לעץ החיים, כי הרי על עץ הדעת "יודע אלקים" – בעצמו – "כי ביום אכלכם ממנו והייתם כאלקים יודעי טוב ורע", והרי לכן ברא אתכם ה' שתהיו בדמותו ובצלמו, ופשוט היה לפניו שתאכלו ממנו, הרי "טוב העץ למאכל, וכי תאוה היא לעינים, נחמד להשכיל וכו'", ע"כ לא הוצרך להתיר לכם. אומר החת"ס שזה היסוד לכל הפלפולים של הנחש הקדמוני – יצה"ר, שאינו יכול להכשילנו לחטוא, ובא עם פלפולים להורות היתר על איסור. ועתה שנודע לאדם שכוננת האיסור היתה על עץ הדעת, עלה החשש שישלח ידו ויקח מעץ החיים, א"כ צריך לגרשו. ומוסיף ומבאר, אף כי אמר אלקים מכל עץ הגן וכו'. אף הוא ל' של קל וחומר, שהביא הנחש ראייה ברורה שמותר לאכול מעץ הדעת, כי הרי כל העצים חטאו ולא היו טעם העץ כטעם הפרי ומי"מ הותר לאכול מהם, עץ הדעת שטעם העץ כטעם הפרי, לא רק שמותר לאכול אלא מצווה לאכול, הוא העץ הכי חשוב והיחיד שציית לציווי ה'. אמנם לא אמר כן ה' בפירוש כי כבר אמרה הגמ' במס' קידושין (י ע"ב) "שאתה בקי בכל חדרי התורה, ולדרוש בקל וחומר אי אתה יודע?!", הרי אדם דן ק"ו מעצמו וסמך השי"ת על ההגיון הפשוט ביותר. רואים אנו כאן שכך הוא דרכו, בראשונה הוא מורה היתר, ואח"כ מוסיף לשכנע עד כמה זה לא רק היתר אלא אף מצווה. וזה נקרא "קל וחומר של שטות להחכים נגד השי"ת". ואמרו חז"ל (תנחומא י יא) שאדם הראשון פירש מאשתו למשך מאה ושלושים שנה מפני ק"ו של שטות שהביאה עליו אשתו. עד שבא למך ואף הוא עשה ק"ו "כי שבעתיים יוקם קין ולמך שבעים ושבעה" (ד כד) ואומר רש"י שזה ק"ו של שטות, ופרשו אז נשי למך ממנו כי למדו כן מאדם הראשון שק"ו של שטות הוא מכשול לזוגיות. "בא לו למך אצל אדם הראשון וקבל על נשיו, אמר להן, וכי עליכם לדקדק על גזירתו של מקום, אתם עשו מצוותכם והוא יעשה את שלו. אמרו לו, קשוטעצמך תחלה, והלא פרשת מאשתך זה מאה ושלושים שנה משנקנסה מיתה על יך, מיד "יודע אדם עווד וגו".

חטא עץ הדעת הוא פגם באמונה. גלגלי מרכבתו המהודרת של פנחס סוחר העצים העשיר, הלכו והתעקמו מרגע לרגע וטלטלו את כל הנוסעים. כמה דקות לפני כן נתקלה המרכבה באבן גדולה שפגעה בשני הגלגלים הימניים. בתחילה העיקום היה קל, אך במהלך הדרך החלו הגלגלים להשמיע חריקות ואנחות שבישרו שבקרוב מאוד הם יישרו... לפתע נגלה לעיניו של פנחס כפר קטן ובו כמה בתים דלים. לשמחתו הרבה היה בין התושבים גם נפח אחד שהסכים לתקן את גלגלי המרכבה. פנחס הכיר בעלי מלאכה רבים וראה אותם בעת עבודתם, אך הנפח הזה היה שונה. הוא היה עצוב ושותק ועשה את עבודתו בלי לדבר מילה, כשעל פניו הבעת תוגה. כשהנפח סיים את עבודתו, שילם לו פנחס בעין יפה. הנפח הודה לו, אך לא העלה על פניו ולו בדל חיוך. 'האם אפשר לשאול אותך דבר מה?' שאל הסוחר העשיר. 'מדוע אתה כה עצוב? האם יש צרה בבייתך? אולי ילד חולה או בת שנסעה למרחקים?' ילדי בריאים, השיב הנפח, 'אבל כל העת מטרידה אותי המחשבה על העתיד. מה יהיה כשילדי יגדלו ויעזבו את הבית? מי יפרנס אותי ואת אשתי? ומה יהיה אם יגיע חורף קשה ולא תהיה עבודה? המחשבות על כך אינן נותנות לי מנוח ומפריעות לי בעבודתי. ראשי מלא בדאגות עד שאינני מסוגל להתרכז בכל דבר אחר'. נכמרו רחמי הסוחר על הנפח. לאחר כמה ימים חזר אליו ובידו מטיל זהב נוצף. 'קח את מטיל הזהב, אך אל תשתמש בו אלא אם אין לך ברירה. החבא אותך במקום מסתור והסר דאגה מלבך. כך תדע שאם אי פעם תזדקק לכסף, תוכל להתיר את הזהב ולמוכרו'. הודה הנפח לסוחר העשיר מקרב לב, ובירכו בהתרגשות. כבר

באותו יום הוא חזר לנפחייה בשמחה והחל להשלים עבודות שהמתינו לו. שיר עליז היה על שפתיו וחיוך נסוך על פניו. הדאגות מיום המחר לא הטרידוהו והוא יכול היה להתרכז במלאכתו. עד מהרה יצא שמו של הנפח למרחוק, והכול שיבחו את עבודתו. ידיו מלאו עבודה, ולימים אף שכר לעצמו שוליית נפחים. הפרנסה היתה ברווח והוא אף חסך כסף לימות הזקנה, והשמחה שבה לשרור בביתו.

יום אחד הלך הנפח בעיר, ונעלו נקרעה. הוא חיפש אנה ואנה, ולשמחתו מצא סנדלרייה קטנה הפתוחה עדיין. הוא נכנס והושיט את נעלו לסנדלר והלה החל לתקנה, אך על פניו היתה נסוכה ארשת עצב ויגון. 'מה קרה לך, איש טוב?' שאל הנפח, 'האם יש צרה בבייתך?' אין צרה בביתי, אבל המחשבות על העתיד אינן נותנות לי מנוח, השיב הסנדלר. 'איני יודע מה אעשה לאחר שילדי יעזבו את הבית. מי יפרנס אז אותי ואת אשתי? המחשבות על כך אינן נותנות לי מנוח'. שילם הנפח על התיקון ואמר לסנדלר: מחר אחזור אליך ואתן לך דבר מה שיבטיח את עתידך. למחרת חזר הנפח אל הסנדלר ובידו מטיל זהב שהביא לו סוחר העצים לפני שנים רבות. 'קח את מטיל הזהב', אמר לו, 'אך אל תשתמש בו אלא אם לא תהיה לך ברירה. החבא אותו במקום מסתור והסר דאגה מלבך. כך תדע שאם אי פעם תזדקק לכסף, תוכל להתיר את הזהב ולמוכרו'. שמח הסנדלר והודה במילים נרגשות לנפח, רץ לביתו והראה אותו לאשתו. 'איפה נחבאת את הזהב?' שאל, אך אשתו היתה ספקנית. 'מי אמר שזה זהב? אולי הוא רימה אותך? לך אל הצורף כדי שיבדוק את המטיל'. כשהגיע אל הצורף, נכונה לסנדלר אכזבה מרה. 'זה אינו מטיל זהב, אישר הצורף לאחר בדיקה קצרה. זה גוש ברזל זול המצופה בשכבה דקה של זהב'. רץ הסנדלר לביתו של הנפח בכעס. 'מדוע רימיתני?' צעק, 'מדוע נתת לי ברזל חלוד ואמרת שזה זהב? הביט הנפח בתימהון בגוש הברזל ואמר: 'האמן לי, ידידי, המטיל הזה מצוי בביתי כבר שנים רבות ומעולם לא ידעתי שהוא אינו זהב. אבל הוא נתן לי תקווה! הוא נתן לי אמונה! ידעתי שאם המצב יחמיר יהיה לי ממה לחיות, וזה נתן לי מרץ ורצון לעבוד. אתה היית חסר אמונה, הלכת לבדוק האם זה זהב אמיתי, ובכך רק הפסדת לעצמך'. כוחה של אמונה הוא רב ועצום. כשאנשים מאמינים ברעיון כלשהו הם מסוגלים לעשות מעשים גדולים ועצומים. אמונתו של הנפח כי במקום מחבוא יש לו מטיל זהב, שינתה את כל מהלך חייו.

ואם כוחה של אמונה בדמיונות ובחיקויים כה גדולה – נתאר לעצמנו עד כמה עצום כוחה של אמונה בדברים אמיתיים ונכונים. בפרשתנו אנו קוראים על חווה שאכלה מעץ הדעת ונתנה לאדם הראשון. היא עברה על ציווי של בורא עולם – והכול בגלל חוסר אמונה! חטאה של חווה גרם לקלקול העולם שממנו אנו סובלים עד היום. כי כשם שהאמונה מובילה את האדם להישגים נפלאים, כך חוסר האמונה גורם לו להפסיד הכול.

מעשה באדם כופר שבא לפני רבי עקיבא ושאל בקנטרנות: 'מי ברא את העולם?' השיב לו רבי עקיבא בפשטות: 'הקדוש ברוך הוא!' 'אז תוכיח לי!' ביקש האיש. תשובה לא ניתנת בשליפה, ורבי עקיבא שביקש לבדוק אם האיש הוא רציני, ביקש ממנו לשוב למחרת. האיש חזר וביקש את ההוכחה שלו. 'מה אתה לובש?' הפתיע אותו רבי עקיבא בשאלה. 'בגד! אני לובש בגד!' 'ומי תפר את הבגד שאתה לובש?' 'מה זה מי? כמובן שהחייט!' 'אז תוכיח לי!' דרש רבי עקיבא בלשונו של אותו האיש. 'איך אתה רוצה שאוכיח לך? וכי אינך יודע שאת הבגד תפר החייט?' 'שילח אותך רבי עקיבא מעל פניו במשפט אחד: 'וכי אינך יודע שאת העולם ברא הקדוש ברוך הוא?' 'התלמידים שהיו נוכחים בדו שיח המוזר הזה ביקשו להבין, איך בדיוק הוכיח רבי עקיבא את העולם ברא הקדוש ברוך הוא. אולם רבי עקיבא במקום להאריך להם בהסברים פילוסופיים בחר להסביר את הדבר בצורה הפשוטה ביותר שיכולה להיות. פשוטה אך עמוקה: 'בניי, כשם שהבית מודיע על הבנאי, והבגד מודיע על האורג, והדלת על הנגר, כך העולם מודיע על הקדוש ברוך הוא שהוא בראו. 'זה מה שצריך, רק להתבונן, להפעיל הגיון פשוט והבנה בסיסית, שום דבר מתוכנן לא נוצר לבד. אף אחד לא באמת מאמין שאפילו סיכת ראש פשוטה יכולה להיווצר סתם כך, בתאונת עבודה של הר געש. אז בוודאי שלא העולם.

מובא בכתב סופר כי ביום אכלך ממנו מות תמות (ב, יז). מה הם תרתי מיתות. יש לפרש כי האדם לולי חטאו לא מת וחי לעולם, ולאחר שחטא, נקנסה עליו מיתה, אבל אין שנות בני אדם שוים, והכל לפי ליחותו ובנין גופו, יש מי שכוחותיו מרובים, ולפי הטבע היה חי הרבה והפליג בזקנה, אבל נתקצרו ימיו, וזקנה קפצה עליו מרוב דאגות ועמל ויגיעה אשר לו, והן מקצרים ימי האדם, ומת בלא זמנו, וקרבו ימיו למות. והנה קודם החטא לא היה האדם עמל כלום, והכל היה מוכן לפניו, ואחר החטא גזר השם, "בזעת אפך תאכל לחם" (ג, יט). אם כן לא די שלא חי האדם לעולם, אלא גם אותן השנים שהיה יכול לחיות לפי טבעו ומזגו, מתקצרים מיגיעות ורוב דאגות אשר לו. היינו מות תמות, שתי מיתות.

כי ביום אכלך ממנו מות תמות (ב, יז). אחד העונשים החמורים, שבאו לעולם עקב אי קיום רצון ה', הוא קצור שנות החיים של האדם. אדם הראשון היה אמור לחיות אלף שנים, אך חי תשע מאות ושלושים שנה. רמז למספר שנות חייו, וגם לסיבה שבעטיה נתקצרו, ניתן למצוא בתהלים. דוד המלך אומר (צ, ד): "כי אלף שנים בעיניך כיום אתמול כי יעבר ואשמורה בלילה" - אלף שנים שלנו נחשבות אצל הקב"ה כיום ועוד אשמורה של לילה. כמה שנים הוא היום, וכמה האשמורה?

תשע מאות ושלושים שנה הוא ה"יום", ושבעים שנה - אשמורת הלילה. הקב"ה אמר לאדם הראשון: "כי ביום אכלך ממנו מות תמות" - בסוף היום של הקב"ה, כלומר לאחר תשע מאות ושלושים שנה, נפטר אדם הראשון. לכתחילה, היו גם שאר בני האדם אמורים לחיות אלף שנים, אך בעטיו של החטא התקצרו שנות החיים, ועתה "ימי שנותינו בהם שבעים שנה ואם בגבורת שמונים שנה".... חיי האדם עתה קצרים ומעטים, בשל החטא.

"שנה יהיו" - אומר דוד המלך, ומסביר רש"י - שנות חיי האדם מעטים כשנת תנומה, ששנות דור עכשיו הנם שבעים שנה בלבד. ('שינה' רומזת דוקא למספר שבעים, כמו שנאמר "שיר המעלות בשבוע ה' את שיבת ציון היינו כחלמים", ועל גלות בבל נאמר הפסוק, וגלות זו היתה שבעים שנה). ממשיך דוד המלך ואומר: "כי כל ימינו פנו בעברתך" - מרבית שנות חיינו פנו ואבדו, נגזרו בשל עברתו של הקב"ה, בשל חטא האדם.

ה"אור החיים" הקדוש ממשיך על כך משל: מלך אחד חלק לעבדיו אבנים טובות לצורך עבודתו. הוא נתן להם שלש מאות אלף אבנים, ומשך הזמן של העבוד היה אמור להיות אלף שנים. אמרו העבדים - אלף שנים זה זמן ארוך מדי! ולא בצעו את המוטל עליהם. אמר המלך - אם כך, מהיום יקבלו רק מעט אבנים לעבוד, רק עשרת אלפים ולא יותר, אך משך הזמן שיוקצב להם יהיה רק שבעים שנה, שבסיומו יצרכו לתת דין וחשבון על מה שעשו. אולי כך יהיה לאנשים השכל והתבונה להזדרז ולעשות את צווי המלך, ולא לבזבז את הזמן לריק.

הקב"ה מיעט את שנות חיי האדם, ומעט את דרישות- ההספק בהתאם, אולי כך ישכיל האדם להבין, שעליו לנצל כל רגע כדי להצליח לעשות את המוטל עליו, כי אחר כך יהיה עליו לתת דין וחשבון על הכל!

ביום אכלך ממנו מות תמות (ב, יז). בתחילת דרכו הוצב מולו תמורר "עצור". הצו האלוקי השמייע באוזניו את המילה: אסור. מסביב חי עולם שלם בשלווה וללא חשבון. רק עליו מוטל לחיות במתח. כל החיות נהנות מחיים מתירניים ופועלות בהתאם לאינסטינקטים שטבע בהן הבורא. רק לו אסור ליהנות. אמנם רק פירות עץ אחד אסורים באכילה, אולם ראו נא את חומרת האיסור - "ביום אכלך ממנו מות תמות" (שם ב', י"ז). מדוע? מדוע כה חמור האיסור? למרות הפרדוקס, דווקא באיסור עצמו טמון סוד גן עדן. זוהי ההזדמנות הגדולה של האדם. באמצעותו יחוש במלוא העוצמה בייחודיותו בעולם. אישיותו תבוא לידי ביטוי מלא, והניצוץ האלוקי שבו יתפוך ללהבה. האיסור יוצר סוג פעולה שיעשה אותה האדם מתוך הכרה, ולא מתוך אינסטינקט. מעשה הנובע מערכו המוסרי, ולא מהרצון הביולוגי המשותף לו ולבהמה. כל אימת שיעבור ליד העץ האסור, יחליט מחדש החלטה חופשית לא לטעום מהפרי, למרות רצונו. כך יטעם את טעם האיפוק המתגבר על הסקרנות ועל הדמיון המפתה. איפוק היוצר ממדים חדשים בנפשו. אבל האדם אכל. נכנע לאינסטינקט וליצר. גן העדן התנפץ למרגלותיו. האכילה האסורה לא מילאה את הציפיות, לא העניקה לו את כל אשר העלה לפניו דמיונו. הוא חש

מתוסכל, עצוב וחסר מנוחה, כפי שחש עד ימינו כל אחד מצאצאיו, הנכבש לתאוה, לתשוקה, לסטיה הלא מבוקרת ולחטא. הנשמה זוכרת היטב עד היום את רגעי האושר הקצר, את ריח גן עדן האבוד! מכאן מקור הגעגועים אל היפה ואל הטהור שאנו חשים בתוך ליבנו. הלב האכול על ידי חיי הגוף, על ידי הרדיפה אחר הממון וההנאה שלעולם אינה באה על סיפוקה, חש בנשגב ובנעלה. כי אנו - כולנו ביחד וכל אחד לחוד - האדם הראשון.

ע"פ מצבא העבודה לא טוב היות האדם לבדו (ב, יח). אמרו חכמינו ז"ל (יבמות סג): השרוי בלא אשה שרוי בלא טובה. אך לא זו בלבד, אלא שהאדם עצמו אינו יכול להיות בעל מזג טוב אם אין לו אשה ובנים. והראיה, אין מושיבין בסנהדרין מי שאין לו בנים (סנהדרין לו:), שמתוך שאינו יודע בצער גידול בנים אין לו רחמים על הבריות (עי' רש"י שם), וזהו "לא טוב היות האדם לבדו".

מובא באמרי פנחס - כתב סופר לא טוב היות האדם לבדו אעשה לו עזר כנגדו (ב, יח). ועל דרך הלצה יש לומר, דהנה בהא דכתיב (לקמן כח, ט) "וילך עשו וגו' ויקח את מחלת בת ישמעאל", אמרו במדרש (בראשית סז, י) מחלת, שמחל לו הקדוש ברוך הוא על כל עונותיו. אפשר לומר בכוננת דברי המדרש, דהנה כל זמן שהאדם שרוי בלא אשה, באם יש לו חסרון במידותיו, כגון לתת צדקה, או בשאר מידות שביין אדם לחבירו, כולם בודקים וממשמשים במומיו ומגדילים חסרונותיו, אבל כשנושא אשה מוחלים לו הכל ותולין הכל בה שהיא המעכבת והיא הגורמת לו כל זה, ועשו שהיה רע מעללים כשנשא בת ישמעאל כולי עלמא תלי בוקי סריקי בבת ישמעאל, ולכן מרמז שם ויקח את 'מחלת' בת ישמעאל שמחלו לו הכל ותלו כל החסרון בה, והיינו "לא טוב היות האדם לבדו", שאי אפשר שיהיה טוב, כי כולם מבקשים עליו חסרונות ומומים, אעשה לו עזר, על ידי שהיא כנגדו, כי יאמרו שענייה צרה באורחים בטבעה וכדומה, וזה על דרך צחות.

מובא באמת ליעקב אעשה לו עזר כנגדו (ב, יח), הקושיא מפורסמת אם עזר מה כנגדו, ויבואר על פי מאמר חותני זקני הרה"צ הקדוש מרן יוסף קעזעס זצלה"ה זי"ע, על הא דאמרינן בגמרא (יומא פו) היכי דמי בעל תשובה באותה אשה באותו מקום באותו זמן, פירוש, כי כל איש הישראלי, בודאי רוצה להיות מהשבים לפניו יתברך שמו, רק היצר הרע מדחה אותו באמרו יש לך עתה טרדות שונות, יש לך אשה רעה, אין לך מקום להתבודד הצריך לזה ואתה בין אנשים כעת אשר יתלוצצו ממעשיך, וגם עתה הזמן הזה אין ראוי, כי לא טוב הוא כעת, כי נהפך עליו הגלגל רחמנא ליצלן, לזה אמרו חכמינו ז"ל אדרבה כי עיקר התשובה היא באותה אשה כמו שהיא, ובאותו מקום כמו שיש לך, ובאותו זמן כמו שהוא, עכ"ד ודברי פי חכם חן. נמצא אם יש לאדם טרדות ועם כל זה מתגבר על יצרו ועושה תשובה, אזי תשובתו עולה לרצון טוב לפניו יתברך שמו, והטרדות המה לו לעזר כי תשובתו גדולה יותר, כי על ידיהם נקרא בעל תשובה גמור, ורק לפי עצת היצר נדמה לאדם כי הם כנגדו, וזה פירוש אעשה לו עזר כנגדו, רצה לומר הדברים שנדמה לו שהמה כנגדו, אדרבה המה יהיו לו לעזר.

מובא בכלילת יופי אעשה לו עזר כנגדו (ב, יח). עזר כנגדו - זכה עזר. לא זכה מנגדתו (יבמות סג) היינו שעושה ההיפך מסדר העולם, שהוא עובד עבודת בית והיא מפרנסת הבית.

מובא בכמוצא שלל רב בשם חכמת מנוח (יבמות סג), אעשה לו עזר כנגדו (ב, יח). ברש"י, זכה עזר, לא זכה כנגדו. ולא אמרו לא חטא עזר, חטא כנגדו. שמע מינה שאין האדם משיג אשה טובה אלא כשיש לו זכות, אבל אם אין לו זכות אף על פי שלא חטא כל כך אינו משיגה, ועל זה נאמר (משלי יב, ד) "אשת חיל מי ימצא ורחוק מפנינים וגו'", כי העושר הרמוז בפנינים בא לאדם אף על פי שאין בו זכות (מה שאין באשת חיל). ולזה אמרו רבותינו ז"ל (סוטה ב). קשה לזווגן כקריעת ים סוף, כי כמו שקריעת ים סוף היה צריך זכות ובלתי זכות לא היה נעשה, אף על פי שלא חטאו, שאין שינוי טבע בלא זכות, כן ענין הזיווג הוא כמעט דבר שהוא חוץ לטבע, לזווג דיעות בני אדם שהם רחוקות לעולם ואין דעת אחד שווה לדעת חבירו.

אעשה לו עזר כנגדו (ב, יח). במסכת ברכות (ח). איתא, במערבא כי נסיב איניש איתתא, אמרו ליה הכי 'מצא' או 'מוצא', 'מצא' דכתיב (משלי יח, כב) "מצא אשה מצא טוב", 'מוצא' דכתיב (קהלת ז, כו) "מוצא אני מר ממות את האשה". ולכאורה יש להבין, מדוע את האשה הטובה, את העזר, מזכיר הפסוק במילת עבר, 'מצא'. לעומת זאת כאשר מזכיר הפסוק את האשה הרעה, את זו שהיא 'כנגדו', כותב עליה בלשון הווה 'מוצא'. אלא אומר הגר"א מוילנא זצ"ל, יסודה בטבעו ואופיו של האדם. טבעו של האדם הוא, שכאשר טוב לו, הוא שמח רק בתחילה. ככל שיתמיד אותו מצב טוב, ישכח האדם את חסדי ד'. השירות ותשבחות שיאמר בתחילה, יפסקו במשך הזמן, שכן הוא כבר התרגל לטוב, ורואה אותו כדבר המובן מאיליו. לא כן כאשר רע לאדם, אז הוא מתאונן בכל עת ובכל מצב, ותלונותיו מלוות אותו בכל זמניו. נמצא, כי אדם אשר לו אשה טובה, מכיר בכך שמצא אותה בעבר, אך שוכח כי בחסדי ד' הוא מוצא אותה בכל רגע ורגע. לעומת זאת, אותו אדם של אשה רעה, מכיר בכך בכל רגע ורגע, כאשר תלונותיו על שפתיו, והרי הוא כמוצא אותה כל הזמן.

אעשה לו עזר כנגדו (ב, יח). ביאר רש"י: "זכה – עזר, לא זכה – כנגדו להילחם" מסופר על רבי ישעיה פראגער זצ"ל שהייתה לו אישה אשר הציקה לו מאד, ובפרט בכך שהייתה צדקנית שמתפללת ואומרת תחינות כל היום, ועל ידי זה סדרי הבית השתבשו. כשהיה בא לביתו מבית הכנסת ורצה לאכול, לרוב היא הייתה באמצע התפילה ולא הפסיקה כשהגיע. ואמר, שכעת מובנים לו דברי חז"ל בגמ' ביבמות (סג.) "זכה – היא עזר", עוזרת לו, כשהוא מתפלל היא מכינה לו פת שחרית, וכשחוזר מהלימוד תבשל לו כבר הארוחות צהרים וכו'. "לא זכה – כנגדו", הוא מתפלל בזווית אחת והיא מתפלל בזווית אחרת, כשהוא אומר תהילים תאמר היא פרק שירה, כשלומד גמרא היא אומרת תחינות, וכל היום אינה מכינה לו שום ארוחה....

ויצר ה' אלהים מן האדמה כל חית השדה ואת כל עוף השמים ויבא אל האדם לראות (ב, יט) וכבר עמד רש"י, על מה ששנה הכתוב יצירת חיות ועופות שכבר נכתבו בפרק הקודם, ועוד יש להעיר דהנה דמקרא הסמוך, בקריאת האדם שמות לבעלי החיים הוזכר בהמה חיה ועוף, וכאן בפסוק זה כשהביאו הקב"ה לאדם לראות מה יקרא, לא הוזכר אלא חיה ועוף בלא בהמה. ונראה לפרש האחת בחברתה, דהקב"ה עשה שיבואו כל בעלי החיים אל האדם, כדי שיקרא להם שמות, אמנם היתה חיה שלא היתה יכולה לבוא, והיא היתה חיה ששנינו בכלאים (פ"ח מה), אדני השדה, (וברע"ב שם כמין חבל גדול היוצא מן הארץ שגדלה בו אותה חיה, ומחובר בטבורו באותו חבל). שכיון שמחברת היא לשדה לא היתה יכולה לבוא, וכן היה מן העוף שלא היה יכול לבוא, והוא אותו העוף שנזכר בשו"ע (יו"ד דספ"ד סט"ו), שהוא מחובר בחרטומו לאילן, ועליהם היה צריך יצירה מחודשת ומיוחדת, שייבראו בסמוך למקום שבו עמד אדם הראשון בשעת קריאת השמות, ולזה כוון המקרא שהיתה יצירה חדשה לעוף ולחיה, היינו למין מסוים של עוף ולמין מסוים של חיה, אך לבהמה לא היה צורך בכך, כי כל הבהמות ראו מאליהן אל האדם. (טעמא דקרא)

ויקרא האדם שמות (ב, כ). סיפר הרה"ח ר' שבת סלבטיצקי שמעתי לאחרונה סיפור קטן אך מיוחד מהרב בערל לאזאר שליט"א, על יהודי רוסי מבוסס בשם מיכאיל, שכשהרב לאזאר שאל אותו מתוך התעניינות במה בדיוק הוא עוסק, הוא סירב להשיב ונימק זאת בדרישת החברה בה הוא עובד לשמור על סודיות מוחלטת. "רק שתבין במה מדובר", הוסיף מיכאיל כמתנצל, "אחת לתקופה העובדים הבכירים עוברים בדיקת פוליגרף ובהם נשאלים האם הפרו את הסכם הסודיות".

אגב אזכורה של בדיקת הפוליגרף, שיתף מיכאיל לרב לאזאר על מקרה מוזר שאירע באחת מבדיקות הפוליגרף האחרונות וכה סיפר: "בראשית הבדיקה אנחנו נדרשים להשיב על שאלות שמבררות את זהותנו ותפקידנו בחברה. העובד נשאל לשמו, מקום עבודתו, תפקידו בחברה בעבר ובהווה ועוד. הבדיקה החלה, נשאלתי לשמי והשבתי - 'מיכאיל', כמוכן, אלא שהפוליגרף הצביע על תשובת שקר. נשאלתי לשמי בשנית וחזרתי על תשובתי הקודמת - 'מיכאיל', ושוב, הפוליגרף מזהה את תשובתי כתשובת כזב. הייתי חסר

אונים. כזה דבר עוד לא קרה לי. "אלא שכעבור רגע הבריק לי", המשיך מיכאיל את סיפורו, "שזמן מה קודם לכן עברתי ברית מילה ובחתי בשם 'משה' כשמי היהודי, במקום השם הרוסי 'מיכאיל'. 'האם ייתכן שזה הסיפור? תהיתי ביני לבין עצמי. כשנשאלתי בשלישית לשמי, השבתי 'משה'. לתדהמתי, הפעם כל האורות היו ירוקים והפוליגרף זיהה את תשובתי כתשובת אמת. "אני לא יודע איך להסביר את זה", אמר מיכאיל-משה לרב לאזאר; "אני קורא לעצמי מיכאיל מאז שאני זוכר את עצמי, כל חבריי ומכיריי מכירים אותי כמיכאיל וכך גם מופיע בתעודת הזהות שלי. ולמרות זאת, דווקא כשהזכרתי את השם היהודי שבחתי רק כמה זמן קודם לכן, שם שלא עשיתי בו כל שימוש מאז הברית, רק אז הפוליגרף סימן את תשובתי כתשובת אמת".

ההסבר לתופעה 'המוזרה' הזו הוא של'מיכאיל', כמו לכל יהודי, יש נשמה א-לוקית בתוכו. והנשמה, מיד עם קריאת השם היהודי במעמד ברית המילה מרגישה ויודעת – זה שמי! אצלה מיכאיל הוא משה, מייקל הוא מיכאל, וג'ון – יוסף. ומדהים לראות שהכרת הנשמה משפיעה גם על הגוף ותגובותיו הנירולוגיות של המוח.

ויקרא האדם שמות (ב, כ). בשם השל"ה הקדוש מובא, שכל אדם צריך לומר בסוף התפלה פסוק שבו מופיע שמו. אם יש פסוק שבו מופיע שמו במפורש מה טוב. ואם לא, יאמר פסוק המתחיל באות שמתחילה את שמו ומסיים באות המסיימת את שמו. לדוגמא אדם ששמו הלל צריך לומר את הפסוק: "הקשיבה לקול שועי מלכי ואלוקי כי אליך אתפלל", המתחיל באות ה' ומסתיים באות ל'. הסיבה לאמירה זו היא כיון שביום המיתה, בעת שיעמוד האדם לדין על כל מעשיו, תכנס ללבו אימה נוראה, ומרב פחד הוא עתיד לשכוח את שמו, ואותו פסוק יזכיר לו זאת. הגאון רבי ישראל זיכרמן שליט"א, רבה של אחוזת ברכפלד, כי בהיותו ילד שלחוהו הוריו ללמד ב'בתי אבות' בית היתומים שהקים הרב מפוניבז' שבשנים המאחרות יותר פתח את שעריו לפני ילדים שלא התגוררו בבני ברק והיו זקוקים לפנימייה בתקופת לימודיהם. יחסו המיוחד של הרב כהנמן לילדי המוסד נודע לשם ולתהילה, הוא נהג לבקר אותם ולהרעיף על היתומים את חם לבו. לפניכל נסיעה לחו"ל נפרד מהם באחרונה ומיד בחזרתו ארצה היהממהר להגיע אליהם בראשונה, כשהוא מתבטא כי הם הקמיעשלו... פעם, בשעה שישב ושוחח עם הילדים, שאל אותם: "האם אתם אומרים בסוף שמונה עשרה את הפסוק שלכם?" מקהלת הילדים השיבה "כן" בקול רם. "למה?" הקשה הרב. הפעם שתקו הקטנים, ורק הבוגרים שביניהם ידעו להשיב עלכך בצטטם את דברי השל"ה הקדוש אודות יום המיתה. אולם הרב המשיך: "אינני מבין. ילד ששמו יענקל'ה שומע אתשמו עשרות פעמים בכל יום, ובכל זאת ביום המיתה הוא עתידלשכוח זאת, איך יתכן, אם כך, שהוא יזכור את השם על פיפסוק שנאמר רק שלש פעמים ביום, הרומז לשמו רק בתחילתיתבותיו ובסופם?" דממה השתררה סביב. הכל הוגיעו את מוחם בחיפוש אחרתשובה הולמת, שתניח את הדעת, אך לשווא. כעבר דקות אחדות נשמע קולו של הרב: "דעו לכם, כי ביום שבו אדם עוצם את עיניו הוא שוכח את כלמה שקורה בעולם הזה ולא נשאר בידו מאומה. הדבר היחידשמשתמר לאחר מיתתו של אדם זו התורה. היא נצחית והיאמלווה את האדם למעלה. לפיכך פסוק מן התורה שבו מוזכרהשם הוא נצחי, הוא יתלווה אל האדם ואותו בלבד הוא יזכורבעולם הבא".

לקין לא היתה תורה בה יכול היה ללמוד כיצד לעבוד את הבורא. היה עליו לחשוב בעצמו מהי הדרך הנכונה, ולסלול אותה לבאים אחריו. קין עובד אדמה היה, והוא אהב את הפלא ששמו "אדמה". החומר היקר ביותר שזכו בו הברואים! האדמה הינה יסוד החיים, וכל המתרחש בה הינו פלאי. קין התבונן ביקום במבט בראשיתי, ללא דעות קדומות. הוא עמד משתומם למראה "גרעין". כל גרעין פרי הינו חכמה נפלאה בטבע! כמה מערכות נתונים בכל גרעין: צבעי הפרי וטעמו, צורת הגזע ומבנה עליו ועוד ועוד. גרעיני פלא אלו, נטע קין באדמה, ופלאי פלאות! לאחר שנרקב הגרעין... נבט, הנבט הצמיח עלים, צמח וגדל לעיניו המשתאות של קין, ותחת פיקוחו המסור. קין עבד את האדמה, ותוצרתה היתה אהבתו הגדולה. הוא החליט להביא מהגידולים שאהב, קרבן לה'. כדי להביע בכך את תודתו לבוראו. בימי

הבראשית כל פסיעה היתה חשובה, כי האנשים הראשונים סללו את השבילים, יצרו את התקדימים. הבל היה מושלם יותר מאחיו. הבל, אימץ את קין כרבו המובהק. "והבל הביא גם הוא" (בראשית ד', ד'), הבל חיקה את קין, הלך בדרכיו, אולם הבל חידש מושג חדש בעבודת הבורא, הוא הביא: "מבכורות צאנו ומחלביהן" (בראשית ד', ד'), הוא חידש את המושג "הידור מצוה". הבל לימד את הדורות הבאים חידוש עצום זה, ועל כן זכה: "וישע ה' אל הבל ואל מנחתו" - מעשיו היו רצויים מאד לפני ה'. כשנוכח קין כי הבל השכיל יותר ממנו לעבוד את הבורא, עלתה קינאה בליבו. "ויאמר קין אל הבל אחי", התפתח ויכוח ביניהם. הבל השתמש בקנאה כדי לקנות מידות טובות ומעלות שיש בזולת, ואילו קין השתמש בקנאה כדי להפריע להבל להתעלות. בהמשך הריב קם הבל והיכה את קין ארצה, וכשקין שכב תחת הבל, התחנן להבל אחיו שיעזבונו, והבטיח שלא יפריע לו יותר בעבודת ה'. הבל ריחם עליו ועזבו. קין הרחרח בליבו: הפעם ריחם עלי הבל, אך שמא יקום עלי מחר שנית? עלי להשכים ולהורגו. וקין קם והרג את הבל אחיו. בא הבורא ושאל את קין: "איך הבל אחיך?" (בראשית ד', ט'), מה היה המניע לרצח: האם רק להציל את חיך או כדי להרוג את המתחרה שלך? אם בסתר לבך היתה מחשבה פסולה בזמן שקמת להורגו הרי אתה שופך דמים! רוצח! ואמנם, קין נחשב לרוצח, שכן בתוך תוכו שמח שיש לו הזדמנות להסיר את מתחרהו מדרכו. מידת הקנאה ניתנה באדם כדי שישגי את מירב השלמות! כאשר יבחין במידה טובה אצל חברו, יקנא בה וירצה לקנותה לעצמו. כאן, מלמדת אותנו התורה את ה"מפתח" כיצד אדע אם אני משתמש בקנאה כראוי. ה' שואל את קין: "למה חרה לך" (בראשית ד', ו'), ברר נא את הנקודה הפנימית, מדוע קנאת בהבל, האם מפני שגם אתה רוצה או שמא איכפת לך מדוע לשני יש! אם גם אתה רוצה לזכות באהבת ה', עבוד! השתפר! התעלה! עד שתגיע לדרגתו של הבל. אם אינך משתפר, והנך רק מלא כעס על אחיך שזכה, הרי זו הוכחה שלא השלמות היא נושא קנאתך, אלא חיפוש כבוד. "הלא אם תיטיב שאת" (בראשית ד', ז') - אם תעשה טוב, אשא פניך. את כל כוחך, את הקנאה הבוררת בקרבך, נצל לעשיית טוב. לך בדרכיו, תתהדר במצוות, ואז תזכה לכל מה שזכה אחיך.

מובא בדברי יוסף – טשאבא ולאדם לא מצא עזר כנגדו (ב, כ). מסורה "ולאדם לא מצא עזר כנגדו". "ולאדם אמר כי שמעת לקול אשתך" (ג, יז). "ולאדם לא מצא עזר כנגדו" (קהלת ב, כג). ועיין בבעל הטורים. ועיין בס' "ישמח משה" שהאריך בישובו מאד. ולפי קיצורי נראה לי לבאר כי המסורה אסף לו ג' כחות מאינשי דלא מעלי, א' יש לך אדם שהוא מין ואפיקורס, יש לו דעות נפסדות ומשחית ומחבל, ולאדם כזה נאמר (תהלים קיט, קנה) "רחוק מרשעים ישועה", כי גם עד זקנה ושיבה לא ישוב מדרכו הרעה, ואנשים הרשעים האלה החטאים בנפשותם אפילו בפתחו של גיהנום אינן חוזרין, כי טומאתו בתוכו נרש בלבו. ב' יש לך אדם שאינו מין ואין לו דעות נפסדות, רק מומר לתיאבון, בעל תאוה הולך בשרירות לבו, כי לא בכח יגבר על תאוותו, והוא נמשל כבהמה ולא מושל ברוחו. והנה לאיש כזה יש תקוה לאחריתו כי אם בא בימים כי כשל כחו, ישיב אל לבו וישוב אל ד' וירחמוהו. ג' יש לך אדם כי יש בידו תורה ומעשים טובים, אבל יש לו מידות רעות מלבין פני חבירו ברבים וכדומה, ולזה פסק לו תנא דמשנתנו בפרקי אבות (ג, יא) דינו דאף על פי שיש בידו תורה ומעשים טובים אין לו חלק לעולם הבא, וכן מצינו שאמר כן דוד המלך עליו השלום לדואג ואחיתופל והמלבין פני חברו ברבים אין לו חלק לעולם הבא, ואמרו חכמינו ז"ל שהנעלב נוטל חלקו וחלק חברו בגן עדן. וזהו כוונת המסורה: "ולאדם לא מצא עזר כנגדו", ירצה, אדם שעושה נגד טבעו, והוא א' מכת ראשונה שאמרנו שיש לו דעות נפסדות מין ואפיקורס שעל פי זה עושה רעה אף שהוא נגד טבעו דהיינו שאין לו תאוה כלל, ועליו אמר "ולאדם כזה לא מצא עזר", כי גם עד זקנה ושיבה ואף בפתחו של גיהנום אינו חוזר בו. ב' "ולאדם אמר כי שמעת לקול אשתך", דהיינו אדם שאינו מין רק שהולך אחר תאוות לבו. ג' "ולאדם אשר לא עמל בו יתננה חלקו", והיינו שאדם כזה יש לו מצוות ומעשים טובים ונותן חלקו לאדם שלא עמל בו והיינו שבייש פני חבירו ברבים וכדומה, והדברים מבוארים.

מובא בכרם שלמה למהר"ש השני מבאבוב זי"ע ולאדם לא מצא עזר כנגדו (ב, כ). במסורה ולאדם ג' פעמים, הכא "ולאדם לא מצא עזר כנגדו". ואיך

"ולאדם אמר כי שמעת לקול אשתך" (ג, יז). ואיך "ולאדם לא עמל בו יתננה חלקו" (קהלת ב, כג). יש לומר בהמשך דברי המסורה על פי דברי הגמרא (בבא בתרא ט, ט) אם עושין צדקה מוטב ואם לאו באין עובדי כוכבים ונוטלין בזרוע. וזהו "ולאדם לא מצא עזר כנגדו", היינו אדם שלא מצא ידו להיות עזר לזולתו ולקיים מצות צדקה, והסיבה, "ולאדם אמר כי שמעת לקול אשתך", כלומר ומענה בפיו, שמונע את עצמו מליתן צדקה מחמת אשתו, כאומרם ז"ל (בבא מציעא פז) אשה עיניה צרה באורחים, שמא יאמר ממנו פלט, לזה מסיימה המסורה, "ולאדם שלא עמל בו יתננו, שממון הזה שהחזיק לעצמו לא יתקיים אצלו, רק תנתן לאדם אחר שלא עמל בו, וכאומרם ז"ל שבאין עכו"ם ונוטלין בזרוע.

"ויפל ה' אלוקים תרדמה על האדם וישן ויקח אחת מצלעותיו". פעם אחת בא הקיסר הרומי לרבן גמליאל ואמר לו: "טענה יש לי אליכם!" "ומהי?" שאל רבן גמליאל. "אלוקים גנב הוא!" אמר הקיסר. שהרי נאמר בתורה: "ויפל ה' אלוקים תרדמה על האדם וישן... ויקח אחת מצלעותיו!" הייתה שם גם בתו של רבן גמליאל וביקשה מאביה הרשות לענות לו לאותו הקיסר. פנתה הבת לקיסר וביקשה ממנו שיביא לה שופט שישב בדיון. "לשם מה לך שופט?" תמה הקיסר. "שודדים באו אלינו בלילה, ולקחו מאיתנו כד של כסף, ושמנו במקומו כד של זהב" טענה היא... "הלוואי ויבואו כל לילה שודדים שכאלה" אמר הקיסר. "הרי לך תשובתך, וכי לא טוב עשה לו הקב"ה לאדם, שנטל ממנו צלע אחת, ונתן לו אישה לשמשו!..." מכאן למדנו איזו טובה עשה עימנו אלוקינו, ומיהי "חשיבותה של האישה ביהדות".

אמר הגאון ר' אליעזר גורדון מטלז' וצ"ל ויפל ד' אלוקים על האדם תרדמה (ב, כא). מלשון שנאמר "ויפל" נמצאנו למדים, השינה מפלה היא לאדם, שהרי בעידן תנומתו איננו מרגיש את החיים, וכיצד ישיש האדם לקראת מפלתו וישתוקק לישון, ימעט בתנומה ויתאמץ להיות ער תמיד, ולפחות עד שתחטפנו שינה.

ויפל ד' אלוקים תרדמה על האדם וישן ויקח אחת מצלעותיו (ב, כא). מסופר בחכמינו ז"ל כי פעם אחת בא קיסר רומי לרבן גמליאל ואמר לו, טענה יש לי אליכם, ומיהי טענתך, שאל רבן גמליאל. אלוקים גנב הוא אמר הקיסר, שהרי נאמר בתורה "ויפל ד' אלוקים תרדמה על האדם וישן ויקח אחת מצלעותיו". שמעה זאת בתו של רבן גמליאל ואמרה לאביה, בבקשה ממך, הרשה נא לי להשיב לקיסר. הרשה לה רבן גמליאל. פנתה הבת לקיסר ואמרה, הבא לי בבקשה שופט שישב בדיון. מדוע צריכה את שופט, תמה הקיסר. שודדים באו לביתנו הלילה, אמרה הבת, ולקחו מאיתנו כד של כסף, והניחו במקומו כד של זהב. הלוואי שיבואו שודדים כאלו בכל לילה אמר הקיסר, נטלו כד של כסף והניחו תחתיו כד של זהב. הרי תשובתך אמרה בתו של רבן גמליאל, וכי לא טוב עשה לו הקדוש ברוך הוא לאדם, שנטל ממנו צלע אחת, ונתן לו אשה לשמשו.

ויבן ה' אלקים את הצלע וכו' לאשה ויבאה אל האדם (ב, כב) ויבאה אל האדם, מלמד שנעשה הקב"ה שושבין לאדם הראשון (ברכות סא, א) ואך קידשה אדם הראשון לחוה כיון דאין הקדושין חלים בלא עדי קיום, ואדם וחווה יחידים היו בעולם ואין עדים על מעשה קדושין דידהו וכל כה"ג אין חוששין לקדושין.

אמנם כבר אמרו בגמ' (קדושין סה, א) דמה שאין מועילים הקדושין בלא עדי קיום ואפי' שניהם מודים, אף שכל דין עדים בקדושין נלמד בגזרה"כ של דבר דבר מממון, ובממון עצמו מהני הודאת בעל דין מ"מ בקדושין אין מועיל הודאתם לפי שהם חבים לאחרים בהודאתם זו שהרי קרובותיה נאסרין בו וקרובותיו נאסרות בה, וכל כהאי גוונא לא חשיבא הודאה וצריך דוקא עדים. אכן לו תהיה הודאה אשר לא יהיה בה חב לאחרים שפיר תהני הודאה זו כעדים גם גבי קדושין וכמו גבי ממון, ומעתה הרי אדם וחווה יחידים היו בעולם ועי' הודאתם בקדושין לא היו חבים לאחרים כלל ושפיר הויא הודאתם הודאה מעליא כמאה עדים וחלו קדושיהם. (דברי חיים הגה"ק מצאנו)

ויביאה אל האדם (ב, כב). כבר בצעירותו נודע הגאון רבי חיים מצאנז ז"ע, כעילוי נפלא, אשר רבים מהלמדנים השתעשעו עמו בדברי תורה. אמור נא לי שאל אחד הלמדנים את הנער, איך קידש אדם הראשון את חוה, והרי על פי דין צריך לקדש בפני שני עדים ומלבדם לא היה איש בעולם. דין זה השיב רבי חיים, שצריך לקדש אשה בפני שני עדים, אנו לומדים בגזירה שוה מממון. כך אומרת הגמרא במסכת קדושין (סה), כמו שבממון צריך שני עדים כך גם בקדושין צריך שני עדים. אולם הגמרא שואלת אם כן בקדושין נאמר "הודאת בעל דין כמאה עדים", דאם האשה מודה שאדם זה קידש אותה, נאמין לה כאילו העידו על כך מאה עדים. אלא מתרצת הגמרא, ודאי אין הדבר כך, מפני שבממון אם הודה לדברי התובע, אינו גורם בכך כל נזק לאדם אחר, ואילו בקדושין, אם האשה אומרת כי התקדשה לאדם זה, שוב אין אדם אחר יכול לקדש אותה. דין זה סיים רבי חיים שייך בכל אדם, אולם באדם הראשון לא שייך כלל, שהרי אף אם אמרה חוה שאדם קדש אותה, אין היא גורמת בכך כל נזק, שהרי אין מלבדו אף אדם היכול לקדש אותה. משום כך בחוה נאמר הדין של "הודאת בעל דין כמאה עדים", ואין צורך בעדים כלל.

דברי חיים - צאנז [בספר גדולת הצדיקים כתב שמאמר זה אמר ה"דברי חיים" אל הרה"ק ר' אברהם מראדומסק זצ"ל בשם הגה"ק ר' אברהם מצ'כנוב זצ"ל שאמר בהיותו בן ארבע שנים, והדברי חיים מאד שיבח מאמר זה].

ויביאה אל האדם (ב, כב). הרה"ק מצאנז ז"ע, בעת שהגיעה בתו הגדולה הרבנית רייצא ע"ה לפרקה, דיברו לו נכבדות עם בחור גדול בתורה גאון ועילוי אשר בעבור הימים נתפרסם בשם הגה"ק ה"אבני נזר" אבד"ק סאכטשוב ז"ע. הבחור עמד לנסיון לפני הרה"ק מצאנז, ובהיותו תוהה על קנקנו, שאל לו הרה"ק מצאנז, מי היו העדות אצל קידושי אדם וחוה, והלא הלכה פסוקה היא שאין לך דבר שבערוה פחות משניים, והמקדש בלא עדים אין קידושי קידושין, אם כן אדם וחוה שהיו יחידים בעולמם, האיך חלו קידושיהן. ה"אבני נזר" ענה על אתר, כי כל ענין חלות הקידושין היא לאסור את האשה על כל העולם כהקדש, כדאייתא בתוספות ריש מסכת קידושין. ואם כן סיבה זו שהיו יחידים מברואי מטה ואין עוד מלבדם, היא הנותנת שלא היה שייך שום חלות קידושין, שהרי לא היה בעולם על מי לאסור את חוה כהקדש.

ביאר בשארית מנחם - וישאווה ויאמר האדם זאת הפעם עצם מעצמי ובשר מבשרי לזאת יקרא אשה כי מאיש לוקחה זאת (ב, כג). בדרך צחות יש לומר, הרבה קטטות שבין איש לאשתו נגרמות מחמת שהוא אומר שיחוסו יותר גדול והיא אומרת שיחוסה יותר גדול, ובאדם הראשון שחווה היתה עצם מעצמי לא שייך זאת, וזה שאמר הכתוב "זאת הפעם עצם מעצמי לזאת יקרא אשה", שיש בה אות ה' משם הויה ב"ה 'כי מאיש' שיש בו יוד' ל'קחה זאת' ושם י'ה שרוי ביניהם על ידי השלום, על כן הדורות אחריהם יעזוב איש את אביו ואת אמו כלומר יחוסם, והיו לבשר אחד. וזהו שאמר 'שמח תשמח, כשמחך יצריך בגן עדן מקדם', כאדם הראשון שלא היה מקום לקטטות.

לזאת יקרא אשה כי מאיש לוקחה זאת (ב, כג). מובא בנחלת יעקב לכאורה קשה דאף אם לא היתה נלקחת מאיש, רק היו נבראים שנים כמו בהמות וחיות, כשהוא נקרא איש, היא ראויה להיקרא אשה, כמו פר פרה, חמור חמורה. ונראה דעיקר נתינת הטעם ב"ש" כי מאיש לוקחה, הוא, שלא נאמר כיון שהוא יקרא אדם, ראוי לקרות לאשה אדמה, כמו פר פרה, לזה נתן טעם כי מאיש לוקחה, דבשלמא אם נבראה גם מהאדמה כמו האדם, היתה נקראת בשם אדמה, כמו פר פרה, אבל אחר שהיא לא נבראת מהאדמה בשוה עמו, לכן הוא ראוי לקרותו בשם אדם כי הוא נברא מן האדמה, אבל היא שנלקחה מהאיש ראוי לקרותה בשם אשה.

אדם הראשון קרא לאשה בשם 'אשה', כיון שנבראה מן האיש: "לזאת יקרא אשה, כי מאיש לוקחה זאת" (ב, כג). שם נוסף קרא לאשתו: 'חוה', כנאמר (שם ג, כ'): "ויקרא האדם שם אשתו חוה, כי היא היתה אם כל חי". שמות אלו מלמדים על שני תפקידיה של האשה. השם "אשה" מלמד שיש לאשה

תפקיד דומה לתפקידו של האיש. התפקיד כולל את בניית קומתו הרוחנית על ידי תורה ומצוות. תכנית זו מוצפנת בשם - 'איש'. האות אל"ף רומזת לאלופו של עולם שהוא הקב"ה, והאותיות "יש" רומזות שעל האדם מוטל לבנות את עצמו כדי לזכות להתחבר לאלופו של עולם. שיהיה האדם במצב ש- "יש" בו את המציאות האלוקית - שהיא ה"א" בזעיר אנפין. זוהי מהותו של ה'איש' ותפקידו עלי אדמות. תכנית זו קיימת גם אצל האשה. גם בה קיימת נשמה אלוקית, ואף היא תפקידה לבנות את קומתה הרוחנית על ידי קיום התורה והמצוות. מסיבה זו, שמה 'אשה', דומה לשמו של האיש. בתפקיד של בנין האישיות אין הבדל בינה לבין האיש. שמה השני של האשה "חוה", נגזר מחמת היותה 'אם', המביאה חיים חדשים לעולם. חוה - מלשון חיים. יש מקום לשאול מדוע חיובי האיש והאשה אינם שווים. האשה פטורה מלימוד תורה ואינה חייבת במצוות עשה שהזמן גרמן. הטעם הוא שמרוב טירדתה ועיסוקה בגידול הילדים והדרכתם לתורה ולמצוות, פטורה היא מחובות אלו, וכדברי חז"ל "שהעוסק במצווה פטור מן המצווה" (סוכה כ"ה ע"א). אך מדרגת קדושתן שווה לאנשים. עוד יש להטעים, שהאשה פטורה ממצוות עשה שהזמן גרמן, כי קיומן תלוי בזמן מסוים, ומכיון שתפקידיה השונים של האשה אין זמנם קבוע, לא רצה הקב"ה להגביל ולכבול אותה בזמנים מוגדרים, שלא יוצר מצב שבשעה שחייבים לקיים מצוה, היא מנועה מכך. בנוסף, האשה אמנם אינה מחוייבת במצוות עשה שהזמן גרמן, אך אין הכוונה שאין לה קשר למצוות אלו. רבי יעקב ממרויש, תלמידו של רבנו תם כתב, שנשים אמנם אינן חייבות במצוות אלו, אבל תבוא עליהן ברכה, אם הן מקיימות אותן. בדברי המהר"ל מצאנו הסבר מעמיק לפטור הנשים ממצוות עשה שהזמן גרמן: האיש נברא מעפר והקב"ה נפח בו נשמה - והפך אותו לאדם חי. האשה לעומת זאת, נבראה מאחת מעצמותיו של אדם הראשון לפני החטא. בכך נוצר הבדל מהותי בין האיש לבין האשה. גופו של אדם הראשון נברא מעפר, וממנו השורש למידות הכעס, הגאווה, התאוה, הכבוד, העצלות ועוד. לכן, הוטלה עליו עבודת תיקון המדות. ועל כן זקוק הוא לתלמוד תורה ולמצוות נוספות יותר מהאשה, כי רק בדרך זו יוכל להגיע לשלימות עצמית בבנין קומתו הרוחנית ולשיפור מידות נפשו. האשה שנבראה מעצמותיו של אדם הראשון לפני החטא, כשהוא בשיא הקדושה, ולא מעפר, מידותיה בדרך כלל נוחות יותר - היא זריזה יותר, סבלנית, רחמנית, עדינה ואצילית. לכן, יכולה היא להגיע לשלימות ולבנין קומתה הרוחנית, ביתר קלות מהאיש. מסיבה זו היא פטורה מתלמוד תורה וממצוות עשה שהזמן גרמן. ניתן להמשיל זאת לשני אנשים המעפילים לפסגת ההר. על האחד לעלות 613 מדרגות, ואילו על חברו לטפס רק 570 מדרגות, מובן שהוא קרוב יותר. הקב"ה דורש מגברים ומנשים להגיע לשלמות באותה מידה. המצוות משולות למדרגות, המעלות את האדם מתחתית ההר אל הפסגה הנכספת. הנשים, שהן קרובות יותר לאותה פסגה, זקוקות לפחות מצוות כדי להגיע למטרה. סיקם את הדברים הרב רפאל שמשון הירש: המצוות הן כעין מנופים להתעלות האדם, ומכיוון שהאשה קרובה יותר לרצונו של הקב"ה, ונמצאת בדרגה רוחנית גבוהה יותר, היא זקוקה לפחות מצוות כדי להתרומם. הגבר, מחמת חומריותו, זקוק לקיים את כל המצוות כולן, כדי להיות ראוי לשם "אדם". אמנם מברכת: "שלא עשני אשה", משתמע שמעמד האשה נחות ממעמדו של האיש, אך לא זו כוונת הדברים. הברכה מתמקדת בנקודה שונה. בכל בוקר מברכים אנו שלוש ברכות: שלא עשני גוי, שלא עשני עבד ושלא עשני אשה. לשלושת הברכות שהזכרו, קיים מכנה משותף. לשלושתם יש חיוב מצוות. לגוי - שבע מצוות, ולעבד קיום מצוות בדומה לחיוב המצוות שיש לאשה. נמצא שברכת האיש שלא עשני כשלתם, באה להודות לה' על ריבוי המצוות שהוא זכה להן. הוא מודה לקב"ה שדאג לו למצוות המשלימות את אישיותו, ולא על העליונות שיש לו על פני אחרים. הברכות לא נוסחו באופן חיובי, כגון, "ברוך שעשני איש" כי אמירה בלשון שלילה, מדגישה בהירות את הזכיה לה זכה האיש, בניגוד לגוי, לעבד ולאשה. נוסח הברכה באופן זה, מביא את האדם להודות לה' מעומק לבו על כך שהכין לו את כל המצוות שלהן הוא זקוק לזיכוכ עצמי מכוונות העפר. מספרים על אחד מגדולי התורה, שבבוקר שלאחר הבחירות לנשיאות ארה"ב, עוד לפני התפילה, התעניין מי נבחר לנשיאות. התפלא בן שיחו על השאלה: "האם חשוב לדעת ענין זה עוד לפני התפילה?" ענה הרב: "אני שואל, כדי שכאשר אברך "שלא עשני גוי", לא אראה לנגד עיני פועל

פשוט ששוטף כלים, אלא את הגוי החשוב ביותר בעולם, את נשיא ארה"ב, ביום המאושר בחייו. ואז אברך "שלא עשני גוי", כי הוא לא זכה לתרי"ג מצוות ואני זכיתי. בהקשר לברכת "שעשני כרצוני" נוסח שאותו מברכת האשה, התבאר במדרש (בראשית רבה, פרשה ח') שכאשר הקב"ה רצה לברוא את האדם, הוא נמלך תחילה במלאכים, האם כדאי לבראו. הבורא עשה זאת מדרך הענווה, ללמדנו שהגדול יתייעץ עם הקטן. אמנם את בריאת האשה ברא הקב"ה בלי להיוועץ עם המלאכים, וזאת מפני מעלתה - שלא נוצרה מעפר. ומכאן לנוסח הברכה "שעשני כרצוני" - כלומר, ברצוני בלבד, בלי להיוועץ עם המלאכים (ישועות יעקב, אורח חיים, סימן מ"ו, אות ה'). האיש מודה על כל סוגי המצוות שהקב"ה הכין עבורו, שיוכל בעזרתם להשתחרר מכוחות העפר, ולהגיע לשלימות. האשה מודה על כך שנבראה ללא חסרונות העפר. הואיל והאיש זכה למצוות תלמוד תורה, המקנה נצחיות לעולם הבא, חייבת האשה להתחבר ללימוד התורה שלו, כדי שתוכל גם היא לזכות בנצחיות זו (כמבואר במסכת ברכות י"ז ע"א). הפסוק אומר במשלי (א', ח'): "שמע בני מוסר אביך ואל תטוש תורת אבך". מהי הכוונה: תורת אבך, והרי האשה אינה חייבת ללמד את בניה תורה? אלא שהאשה היא זו שבונה את היסודות ללימוד התורה של בניה. היא מרגילה את הבן לומר: 'תורה צווה לנו משה', משרישה בו את יסודות האמונה, ומחנכת אותו לעשיית חסד ולמידות טובות. במעמד הר סיני אמר הקב"ה למשה: "כה תאמר לבית יעקב ותגד לבני ישראל" בית יעקב - אלו הנשים. מדוע הוקדמו הנשים לאנשים? מבארים חז"ל מפני שהן שולחות את בניהן ללמוד תורה ומקבלות אותם בשמחה כשהם חוזרים, מושכות את ליבם בדברים טובים כדי שילמדו תורה, משגיחות עליהם שילמדו, ומלמדות אותם יראת חטא בילדותם. הפסוק בשיר השירים (א', ח') אומר: 'אם לא תדעי לך היפה בנשים' - אם אינך יודעת מי היא המובחרת שבנשים, 'צאי לך בעקבי הצאן' - תוכלי לדעת זאת אם תעקבי אחר ילדיך (הצאן) ותחנכי אותם כראוי. בהליכה בדרך ה' היא המניחה את היסודות של התורה והיראה של דור העתיד.

מובא באור ישראל - וזיניץ (אות ו) על כן יעזוב איש את אביו ואת אמו ודבק באשתו (ב, כד). אשתו ראשי תיבות: א'הבת ת'ורה ו'יראת ש'מים, כי כל זמן שהבן הוא בבית אבותיו, המה מדריכים אותו בדרך התורה והמצוה, וכשנושא אשה צריך לדבק בעצמו בתורה ויראת שמים. ועל זה רמז: "ודבק באשתו" - שידבק באהבת תורה ויראת שמים.

על כן, יעזוב איש את אביו, ואת אמו; ודבק באשתו (ב, כד). מובא ב"יחי ראובן", רבי שלום זצ"ל אהב לספר את המעשה הבא: פעם אחת, חלה בנו התינוק במחלת ילדים מדבקת. ההורים לא רצו שהילד ידביק את אחיותיו הקטנות, לכן לקח אותו רבי שלום בעגלה והביאו לביתה של החותנת, עד שיתרפא.

באמצע הדרך הוא פגש את רבי אייזיק שר זצ"ל. רבי אייזיק התעניין: "רבי שלום, לאן אתה הולך עם הילד?" רבי שלום עונה: "לשויער". יש לילד מחלת ילדים מדבקת, אינני רוצה שידביק את שאר הילדות".

אך רבי אייזיק בשלו: "שאלתי לאן אתה הולך?" רבי שלום חשב שר' אייזיק לא שמע את תשובתו, וחזר עליה באריכות ובסבלנות: "הילד לא בריא, יש לו מחלת ילדים מדבקת. איננו רוצים שהוא ידביק את שאר הילדים, ולכן חשבנו שעד שיבריא, כדאי שלא ישהה בבית שיש בו ילדים קטנים. אנחנו עכשיו בדרך לשויער..."

"כן, אבל לאן אתה הולך?"... חזר רבי אייזיק ושאל. ורבי שלום מנסה שוב להסביר, אך ללא הועיל. אז פונה אליו רבי אייזיק ואומר לו: "אתה מפריד את הילד משאר הילדים - כדי שלא לפגוע בהם ולהזיק להם? אם כן, אתה חתולה".

"חתולה??" תמה ר' שלום. "כן, חתולה. אמור לי, האם החתולה אינה מסורה לגורים שלה? האם היא אינה דואגת להם שלא ינוקו? אם כן, במה אתה שונה ממנה?" רבי שלום שם אוזנו כאפרסכת, לשמוע את דברי החכמה והמוסר של רבי אייזיק, ורבי אייזיק ממשיך: "לא, אתה לא חתולה. חלילה! אתה הרי יודע שיש מצוה של 'והלכת בדרכיו', מה הוא גומל חסדים אף אתה גומל חסדים."

יש כאן ילדות קטנות שעלולות להידבק מאחיהם החולה, צריכים לעשות איתם חסד, למנוע מהם נזק בגוף, 'לא תעמד על דם רעך'. את כל זה החתולה אינה עושה. לאדם ולחתולה יש את אותו מניע, אותו רצון, ומה שעושה את ההבדל זו הכוונה. האדם מתכוון לעשות חסד, לקיים מצוה. בזה מותר האדם מן הבהמה".

רבי שלום מספר שנפתחו לו העיניים - חסד עושים בבית... כששב מהכולל, שינה את מסלולו. הוא לא הלך הביתה כהרגלו, אלא פנה לכוון הבור בשכונה.

באותה תקופה לא היו ברזים. היו שואבים מים מהבור. הדלי היה כבד, מלא מים. הוא ידע שבאותו זמן אשתו הלכה לבור, לשאוב מים לצרכי הבית. הוא רץ לבור ונשא בעצמו את הדלי.

תמיהה הרבנית: "מה קרה? מה יום מיומיי?" והתשובה לא אחרה לבוא: "רבי אייזיק פתח לי את הראש. חסד עושים גם בבית". לא שם לב שזו אשתו.

פעם סיפרתי את הסיפור הנ"ל בדרשת ליל שבת בבית כנסת איצקוביץ'. במוצאי שבת מטלפן אלי יהודי, ואומר לי שיש לו להוסיף על כך ספור משלו. אחד האברכים בירושלים מיהר לכולל בבוקר. הוא לא רצה לאחר.

החברותא מחכה, יש 'שמירת סדרים'. אולם בדרך הוא שם לב שאשה אחת סוחבת שני סלים כבדים, היא מתנשפת בכבדות, פוסעת כמה פסיעות ונעצרת למנוחה, ממשיכה מעט ושוב נעצרת.

רחמיו נכמרו על המסכנה. העולם בנוי על חסד, אבל מה עושים? הוא ממחר לכולל. ומה עם ביטול תורה? מה עם החברותא הממתין לו, מה עם שמירת הסדרים? ויש גם שיקול של צניעות. מדובר באברך ירא שמים, שומר עיניו מראות ברע.

הכל נכון. אבל מצד שני, אם יתעלם וימשיך בדרכו, זו ממש אכזריות... מה עושים?

אין הרבה מה לחשוב. גם אין אפשרות לגשת ולשאול מורה הוראה. לאחר מחשבה קצרה החליט כי "לא תוכל להתעלם" גובר על שאר השיקולים. הוא ידע שמן הסתם האישה תודה לו על הרצון הטוב, אף תסרב בנימוס לבקשה שלו לסחוב עבורה את הסלים, לכן החליט להיות עקשן, ולא לותר על המצווה שנקרתה בדרכו.

בעיניים מושפלות ניגש אל האישה והציע לה לשאת עבורה את הסלים הכבדים. להפתעתו, האישה נענתה ברצון. היא הניחה אותם על הארץ. הוא הרים אותם והחל לצעוד תוך שהוא שואל את האישה: "לאן צריך להביא אותם?" אך האישה לא עונה...

הוא שב ושאל בקול רם יותר: "היכן להניח אותם?" ואז הוא שומע את האישה משיבה לו: "מה קרה לך? זו אני!". הוא נושא את עיניו, ומתברר לו שזו אשתו.

ואז הוא אומר לה: "אוי, באמת לא שמתי לב. חשבתי שזו מישהי זרה. אם ככה, בודאי תוכלי להסתדר בעצמך... אני מאחר לכולל..."

א- שוטה! שוטה גמור! אדרבה, החסד מתחיל בבית! כל מעשה שאדם עושה בתוך ביתו עם בני ביתו, שיתכוון לשם חסד, שיעשה זאת בשמחה, הרי הוא זוכה לקיים מצוה! וכי קלה היא בעיניך?

רבי אייזיק מספר, שפעם באו אליו איש ואישה לדין תורה. ועל מה הדין תורה?

בימים ההם התריסים בבתים היו כבדים ומסורבלים מאד, וקשה היה לפתוח אותם. בני הזוג רבו ביניהם על מי מוטל לפתוח את התריס בבוקר, הוא מצביע עליה והיא מצביעה עליו...

אמר להם רבי אייזיק: "מה עושה הקב"ה בכל יום? המאיר לארץ ולדורים עליה ברחמים. הקב"ה מאיר לעולם. והנה, יש לנו מצוה חשובה ויקרה מאד - 'והלכת בדרכיו', אדם יכול לעשות פעולה שעל ידה יאיר את הבית... והיא אור! הרי זו זכות ללכת בדרכי ה'! זו זכות להאיר את הבית".

מאז - הם המשיכו לריב, אלא שהתהפכו היוצרות: כל אחד רצה לזכות בזכות הגדולה ללכת בדרכי ה' ולהאיר את הבית...

מובא בלב שמחה - גור (תשל"ט) והנחש וגו' ויאמר אל האשה וגו' (ג, א). צריך לשמור את הפה, לאכול כיהודי, לדבר כיהודי, שמירת הלשון, לא לדבר מה שלא צריך, כל החטא וחורבן העולם התחיל עם הפה ויאמר הנחש וגו'.

לא תאכלו ממנו ולא תגעו בו", פי' דהוי כאילו אמר אלוקים גם איסור נגיעה, כיון שעל ידי הנגיעה יכולין לבוא לידי אכילה.

מובא במעיינה של תורה ומפרי העץ אשר בתוך הגן, אמר אלוקים לא תאכלו ממנו ולא תגעו בו (ג, ג). הוסיפה על הצווי לפיכך באה לידי גרעון (רש"י). מה עוול היה זה, כאשר עשתה חוה לעצמה סייג וגדר למצוות האלוקים, אדרבה, הלא נאמר במשנה (אבות א, א) "ועשו סייג לתורה". ברם, כשעושה לו אדם סייג למצוה, עליו לדעת כי על דעת עצמו הוא עושה זאת ולא לומר "אמר אלוקים לא תאכלו ולא תגעו", שכן על עשיית הסייג כצווי הבורא קיים האיסור "לא תוסיף על דבריו".

מובא ברני שמחה ליעקב ומפרי העץ וגו', ולא תגעו בו פן תמותו (ג, ג). בערב שבת קודש אחת שח הרה"ק ר' יעקב דוד מאמשינוב זי"ע עם הגאון ר' ישראל יצחק פיקארסקי זצ"ל בדברי תורה, ונכנסה הרבנית ושאלה האם הגיע זמן הדלקת נרות שבת, והשיב האדמו"ר שלא הגיע עדיין. ונתעורר אז ביניהם השאלה למה באמת אין מקדימין להדליקם, הא בכל המצוות אמרינן זריזין מקדימין למצוות. ותירץ האדמו"ר 'חטא של חוה היתה במה שהוסיפה על ציווי של הקדוש ברוך הוא, וכיון שמצוות הדלקת נרות שבת ניתנה לאשה לתקן חטא של חוה כמו שאמרו ז"ל (תנוחמא מצורע יז) היא כבתה נרו של עולם, שעל ידה נטרד אדם הראשון, לכן צריכה לעשות המצוה מבלי להוסיף עליה.

מובא ברבי מאיר אומר, אמרי דעת ולא תגעו בו פן תמותו (ג, ג). פעם שב הגאון ר' מאיר שפירא זצ"ל לשיבתו חכמי לובלין מטשורטקוב, וסיפר ששמע מפי רבו הרה"ק ר' ישראל זי"ע, שמצאנו הוספה בדברי חוה, הקדוש ברוך הוא אמר לאדם "ומעץ הדעת טוב ורע לא תאכל ממנו כי ביום אכלך ממנו מות תמות", ואילו חוה הוסיפה ואמרה (ג, ג) "ומפרי העץ אשר בתוך הגן אמר אלוקים לא תאכלו ממנו ולא תגעו בו פן תמותו", כדי להבין את ענין הנגיעה, אמר הרה"ק, יש לפרש זאת על פי מעשה שהיה אצל הרה"ק ר' אורי מסטרעליסק זי"ע. פעם אחת הביאו לפניו כוס תה עם קוביות סוכר. את התה שתה הרה"ק ר' אורי מבלי להמתיקו, ואילו את הסוכר החזיק בידו. כשהעירו לו על ששתה תה לא ממותק, פתח את ידו והראה לכולם שהסוכר פגה מתיקותו והפך לסתם עפר. הציבור כולו נדהם והשתומם על הדבר. פירש הרה"ק ר' אורי, שלפני חטא עץ הדעת היו כל החמשת החושים שווים, וכל אחד מהם מילא את תפקידיו של האחרים, היינו האוזן אכלה, היד נשמה, וכדומה. והנה, אחרי החטא נעשה פירוד בחושים, וכל אחד קיבל תפקיד מיוחד ויחיד. אני אמר הרה"ק מסטרעליסק על עצמו תקנתי את חטא עץ הדעת, לפיכך היד שלי יכולה לאכול. מהסיפור הזה, סיים הרה"ק מטשורטקוב, אפשר להבין את הנגיעה של חוה, כי לפני החטא היתה הנגיעה אכילה, אם כן לא הוסיפה מאומה, אבל ברגע שנגעה וחטאה, פסקה הנגיעה מלהיות אכילה, ולכן לא מתה.

ביאר החתם סופר ויאמר הנחש אל האשה (ג, ד). בערמה הסית הנחש את האשה, כי האדם הראשון זיכה את הרבים, ולמד עם חוה, וכל המזכה את הרבים, אין חטא בא על ידו כדי שלא יהיה הוא בגיהנום ותלמידו בגן עדן (יומא פז), על כן הסית בערמה תחילה את התלמיד, וממילא ישיא בקלות גם את הרב, היינו אדם הראשון.

מובא בני לוי ויאמר הנחש אל האשה לא מות תמותו (ג, ד). מפרש רש"י שהנחש דחפה עד שנגעה בעץ, ואמר לה, כשם שאין מיתה בנגיעה כך אין מיתה באכילה. ולכאורה מה הראיה שהביא לה הנחש ממה שאין מיתה בנגיעה, הלא נאמר "ביום אכלך ממנו", והרי עוד היום גדול. אלא נראה שהנחש אמר לחוה, ממה נפשך צריכה את לאכול מפרי העץ, אם לא תמותי מחמת הנגיעה, מן הסתם לא תמותי גם מחמת האכילה, ואם תמותי מחמת הנגיעה, ודאי שצריכה את לאכול, שהרי "לא מות תמותו", פעמיים אין אדם יכול למות, לכן עמדי ואכלי מפרי העץ.

מובא בחידושי הרי"ם - גור הגאון ר' נחום מהורדנא זצ"ל ויאמר אל האשה אף כי אמר אלוקים לא תאכלו מכל עץ הגן (ג, א). מידתו של הנחש הקדמוני היא, להטיל באדם קרירות לגבי מצוות, להקל אותן בדברי ביטול, וכי מה בכך אם נאמר כך. וזהו פשוטו של פסוק "אף כי אמר אלוקים", מה בכך אם אמר הבורא אין בכך כלום אם פעם אחת אין שומעים בקולו ואין מדקדקים כל כך ביראת שמים, וכך מנהגם של כל המסיתים והמדדיחים עד היום להטיל קרירות בכל מצווה ולהמעיט בערכה ומשמעותה, לפי דרכו של הנחש הקדמוני.

אף כי אמר אלוקים: לא תאכלו מכל עץ הגן (ג, א). הפיתוי הוא נחש חלקלק ומפותל. הוא בוחר היטב את מטרותיו. זוחל לאט בלי לעורר תשומת לב, ולפתע מפתיע בנקודת התורפה. כך ינהג תמיד. ממש כבעת התערבותו הראשונה בחיי האדם, כאשר בא לפתות את האשה. האשה אשר לא שמעה ישירות מפי האלוקים את איסור עץ הדעת, כי אם מפי בעלה, היתה בעקבות כך מטרה נוחה יותר לכיבוש. הנחש אינו מספר על כוונותיו הסמויות. הוא מסתיר היטב את המטרה שלקראתה ברצונו להוביל. בתחילה הוא יוצר את האווירה הנוחה למזימותו, משפץ מעט את העובדות כדי להתאימן לתכניתו. הוא מוכיח אהדה והזדהות עם הקרבן, הבאות לביטוי בדבריו המחוכמים לאשה: "אף כי אמר אלוקים: לא תאכלו מכל עץ הגן" (בראשית ג', א). שימו לב לטכניקה: שיטות שכנוע כשל סוכן מכירות ותיק. בדבר האלוקים המקורי נאמר מפורשות: "ויצו ה'... לאמר מכל עץ הגן אכל תאכל ומעץ הדעת... לא תאכל ממנו" (שם ב', ט"ז-י"ז). דברי האלוקים הם קודם כל צו, פקודה ברורה. תחילתם בקביעה ברורה שהכול מותר. כל עצי הגן מותרים באכילה. כך משתמע מן הביטוי החוזר: "אכול תאכל", המרמז על שפע בלתי מוגבל. האיסור מתמקד בעץ אחד הניצב בתוך הגן. אך הנחש החלקלק מטעים את דבריו באוזניה. הם מסתלפים מעט תוך כדי השיחה. כבדרך אגב, הוא מחדיר הערכה שונה למהות האיסור: "אף כי אמר אלוקים" - אמר ולא ציווה. האיסור אינו כה חמור. "לא תאכלו מכל עץ הגן", כלומר, האם כל העצים אסורים עליכם? נימת רחמנות עולה ממנו. האומנם הכול נאסר עליכם? האשה מכחישה את דבריו, אולם קורטוב מהם נדבק בה: "מפרי עץ הגן נאכל" (שם ג', ב). עתה נעלמו המילים "מכל" ו"אכול תאכל". "ומפרי העץ אשר בתוך הגן אמר אלוקים לא תאכלו" (בראשית ג', ג). גם כאן כבר בוצע התיקון: לא עץ בודד הוא האסור, אלא מפרי העץ אשר בתוך הגן. זהו הפרינציפ החוזר על עצמו במיליוני וריאציות מאז ימי קדם ועד ימינו. להתעלם מן המותר, לחשוב רק על האסור ועל המגביל, במטרה להוכיח שזו גזירה שלא ניתן לעמוד בה. בשלב הבא זוחל הנחש עמוק יותר. האדם כבר מאמין שבלעדי האיסור חיי אינם חיים. זאת ועוד, באיסור תלוי אושר נכסף, ורק כוונותיו הזדוניות של "המחוקק" הן המונעות אושר זה. "כי יודע אלקים כי ביום אכלכם ממנו ונפקחו עיניכם והייתם כאלקים יודעי טוב ורע" (שם ה'). עתה הדרך פתוחה וקצרה. העץ הופך לטוב למאכל ולתאוה לעיניים. לפתע כבר לא ניתן לעמוד בפיתוי: "ותקח מפריו ותאכל ותתן גם לאישה עמה ויאכל" (שם ו'). ואז, בחלוף התשוקה, נפקחות העיניים. מקסם השווא מתפוגג. העולם שונה לחלוטין. במקום התאוה עולה הכעס הנורא על הנחש המפתה, אשר כבר זחל חזרה למאורתו, ומשם אורב הוא להזדמנות הבאה. האם כבר נתקלתם בו אי פעם?

מובא בכתנות אור מפרי עץ הגן נאכל, ומפרי העץ אשר בתוך הגן אמר אלוקים לא תאכלו ממנו ולא תגעו בו (ג, ב - ג). וקשה למה הוסיפה איסור הנגיעה. ועוד למה הקדימה ואמרה "מפרי עץ הגן נאכל", מה נפקא מינה בזה. ויש לומר דאיתא בשולחן ערוך אורח חיים (סי' תרי"ז) דאין נמנעין מליגע במאכל ביום הכפורים, ואף דבפסח אין נוגעין בחמץ מחשש שיבוא לאכול, שאני פסח שאז מותרין בשאר מאכלים, לכן חיישינן שישכח ויאכל החמץ, מה שאין כן ביום הכיפורים שבו מתענין מכל מאכל ומשקה לא חיישינן, ובזה מובן הא דהוסיפה נגיעה, דכיון שרק פרי עץ הדעת היה אסור ושאר הפירות היו מותרין, לכן מוכרח שראוי לאסור הנגיעה כבפסח כדי שלא לבוא לאכול מפרי עץ הדעת, וזה שהקדימה ואמרה, "מפרי עץ הגן נאכל", פי' דכיון ששאר פרי הגן מותרין באכילה, לכן "מפרי עץ אשר בתוך הגן אמר אלוקים

מובא בן לאשרי להגה"צ ר' יצחק הוברמן זצ"ל מרעננה ותרא האשה כי טוב העץ למאכל וגו' ונחמד העץ להשכיל (ג, ו). בהיות הגאון ר' מרדכי אב"ד בילגוריי זצ"ל בזאמוטש, באו אצלו ב' אשכנזים תלמידי יעקב רייפמן, הידוע, מכת הדעסים דברלין, והתלוצצו עליו והציקו לו מאד. אמר להם אני מתפלל מהיכן זכיתם לשם משכילים, הלא משכיל הוא מדרגה גדולה. אמנם אני אומר לכם מהיכן נצמח לכם שם משכילים, דהנה מעודי לא ראיתי איש רעב ולבוש סחבות שיעשה אפיקורס ויגלח את זקנו, אכן הדרך הוא שמתחילה כשיש לו כל טוב וזולל וסובא, אחר כך הוא הולך אחר מראה עיניו, ואחר כך עובר על כל עבירות שבתורה, ואז מכנה עצמו למשכיל, ושלוש המדרגות הללו נמצאים בפרשת בראשית 'ותרא האשה כי טוב העץ למאכל', היינו מה שלבו חומד, אחר כך 'וכי תאווה הוא לעינים', הולך אחר מראה עיניו, ואחר כך 'ונחמד העץ להשכיל', נעשה משכיל, ממקום זה נצמח לכם זה השם, ויצאו בבושת פנים.

מובא הרה"ק ר' מאיר מפרמישלאן ז"ע ותתן גם לאשה עמה ויאכל (ג, ו). הרבי ר' זושא מאניפולי ז"ע שאל את אחיו הרבי ר' אלימלך מליזענסק ז"ע. לפי הספרים הקדושים היו כלולים ומקופלים בנשמת אדם הראשון כל הנשמות של בני האדם מראש עד סוף כל הדורות, ואם כן הרי גם אנחנו היינו באותו מעמד, ומדוע נתנו לאדם הראשון לאכול מעץ הדעת והסב מות לכל היצורים. ענהו הרבי ר' אלימלך, עשינו זאת, כי לולא כן, אמנם היה חי לעולם, אבל היה אכול ספקות, יתוש של מיות היה מנקר במוחו, אולי באמת הנחש צדק, לו אכלנו מעץ הדעת היינו כאלוקים, לכן כדאי למות ולדעת שאפשר לבנות עולמות, ונשארים רק בן אדם, ורק ד' הוא האלוקים אין עוד מלבדו.

מובא ב"מאיר עיני חכמים" (מהדו"ת לשבת תשובה) ותתן גם לאישה עמה ויאכל (ג, ו). איתא מדרש פליאה: מפני מה חטא אדם הראשון, מפני שראה שתיים ולא ראה שלש. והוא פלאי. ונראה לפרש, דחנה מבואר בגמרא (קידושין מ:): שלעולם יראה אדם עצמו כאילו חציו זכאי וחציו חייב, וכל העולם כולו חציו זכאי וחציו חייב, עשה מצוה אחת, אשריו, שהכריע את עצמו ואת כל העולם לכף זכות, עבר עבירה אחת, אוי לו, שהכריע את עצמו ואת כל העולם לכף חובה, לפי שהעולם נידון אחר רובו, ע"ש. ולכאורה קשה, הלא די בזה שיחשוב שהוא עצמו חציו זכאי וחציו חייב, ואם יעשה עבירה אחת יכריע עצמו לכף חוב, ודי היה בזה למונעו מן החטא, ולמה לו לחשוב על כל העולם. אך הענין הוא, דהנה איתא (יומא פה:): "האומר אחטא ואשוב, אין מספיקין בידו לעשות תשובה", ולכאורה תמוה, אם אדם רוצה לחטוא על מנת שיוכל לקיים מצות תשובה, למה לא יהיה רשאי לעשות כן, הא כוונתו טובה. אמנם הטעם הוא, כי לכל אדם ישנם שני חשבונות, חשבון עצמו וחשבונות של עולם, כי כל אחד אחראי בעד כל העולם וצריך לדאוג בעד קיום העולם, ואם כן יתכן שבשעה שהוא יחטא בכדי שיוכל לעשות תשובה, שלפי חשבון שלו הוא דבר טוב שיקיים מצות תשובה, מה גם שאפשר שיעשה תשובה מאהבה ועונותיו יהפכו לזכיות (שם פו:), אבל יכול להיות שברגע זה שיעבור העבירה, אזי מצב העולם יהא חציו זכאי וחציו חייב, ובזו העבירה יכריע את העולם לכף חוב, ונמצא שבזה שיזכה את עצמו הוא חב לאחרים, וזה בודאי עון גדול.

אכן חשש זה הוא דוקא בשעה שיש הרבה בני אדם בעולם, אבל אם יש רק שנים, הוא ועוד אחד, ובשנים לא משכחת רוב, ולא שייך לומר שהעולם נידון אחר רובו, ולא יוכל לחוב לאחרים, אזי לכאורה מותר לו לחטוא על מנת לשוב. וזהו שאמר המדרש: מפני מה חטא אדם הראשון, מפני שראה שתיים, שלא היה אז רק שני בני אדם, הוא ואשתו, ואין החשש שיכריע לכף חוב, מפני זה חטא, שחשב שמותר לו לחטוא על מנת לשוב.

מובא בנחלת צבי להרה"ח ר' פייש צבי גראס ז"ל ותקח מפריו ותאכל ותתן גם לאשה עמה ויאכל (ג, ו). יש להבין למה לא כתב ותתן גם לאישה 'אתה' ויאכל, ואפשר לפרש על דרך שראיתי, שיש הבדל בין אתו לעמו, שעמו מציין השווי, היינו ששניהם שווים בכל דבריהם, ואתו מורה, שאחד הוא העיקר. כמו, "וילך אתו לוט" (יב, ד), היינו, שאברהם הוא העיקר ולוט הטפל, ואחר כך אמר, "ויעל אברם ממצרים ולוט עמו" (יג, א), היינו, שבחזירתו ממצרים לא היה נפעל מאברהם. ודי' אמר לבלעם, "לא תלך עמהם" (במדבר כב, א),

ושם כתיב "קום לך אתם" (במדבר כב, כ), אמר ליה הקדוש ברוך הוא שלא ילך עמהם בשווי בעצה נגד ישראל, רק "אתם" שתהא דעתו נפרדת מדעתם, וכמו כן יש במקרא הרבה. וגם כאן, בלי ספק, שאדם היה העיקר וחוה היתה הטפל, ורצתה חוה להיות בשווי מדרגתו של אדם, על כן החטיאתו והפילתו ממדרגתו הגדולה, והיו שניהם יחדו במדרגה אחת, וזהו שנאמר ותתן גם לאישה "עמה" עמה דייקא, בכדי שיהיו שניהם שווים.

מובא בליקוטי כרם שלמה - באבוב ותפקחנה עיני שניהם וידעו כי ערומים הם (ג, ז). והביא הרמב"ם בספרו מורה נבוכים (ח"א פ"ב). בשם חכם אחד שהקשה למה היא חוטא נשכר, כי האדם בראשונה היה כשאר בעלי חיים בלי ראות הבדל בין טוב לרע, ואיך יתכן שאחר שחטא נפקחו עיניו להבין ולהשכיל. ואולי יש לומר בזה, על פי מה שהובא בספ"ק "קדושת ציון" לכ"ק אדמו"ר זצ"ל הי"ד (בפר' ויחי) כי כ"ק אדוני אבי זקני מרן הגה"ק מצאנו ז"ע בשנה אחרונה קודם הסתלקותו היה אומר כי נחלש כח הראיה שלו עד שאינו מכיר בני אדם, רק בספר עדיין ביכלתו לעיין. וכשהרגיש בתמהון העומדים עליו, סיפר כי הגה"ק בעל "אוהב ישראל" מאפטא ז"ע כשהיה דר במעזיבוש היתה דירתו בעליה, פעם אחד באו לפניו שני אנשים פחותי ערך מבני עירו, ויהי כצאתם, שאל בתמימות איש ימינו, האיך יתכן אשר בהמות יעלו במדרגת העליה, והאישי נשתומם בשמעו השאלה, ויאמר, וכי אין רבינו מכירים הלוא המה פלוני ופלוני מאנשי עירנו, ויאמר הגה"ק מאפטא, לא הכרתי אותם כי כבהמות נדמו. והסביר כ"ק הגה"ק מצאנו הענין, כי הגה"ק מאפטא לרוב קדושתו כאשר בא לעת זקנותו נתעלה במדרגה גדולה מאד עד שבא לבחינה זו שלא ראו עיניו רק דברים שבקדושה, לכן כאשר בא לפניו אינשי דלא מעלי, לא ראו אותם עיניו הקדושות רק בצורתם הבהמית, עכד"ק עיוני"ש. ועל פי זה יש לומר דאדם וחוה קודם שחטאו, היו עיניהם מזוככות בלי ראות שום דבר זולת דברים שבקדושה, ולכן לא ידעו כי ערומים הם, אמנם אחרי שנכשלו באכילת עץ הדעת ונסתאבו בזהמת הנחש, נתגשמו עיניהם וראו כי ערומים הם.

מביא הצמח צדיק - ויז'ניץ וידעו כי עירומים הם ויתפרו עלי תאנה (ג, ז). מפסוקים הללו יש ללמוד מוסר השכל לדור השפל הזה שמוציאין ומאבדים ממונם על מלבושים להידמות לש' רים וש' רות ללבוש שש ורקמה, וכל אחד נכוה מחופתו של חבירו בחפצו לעשות מלבושים יקרי ערך לחופת בנו או בתו כמו שעשה חבירו, הגם שאינו מבעלי כיסין חבירו, ובזה מאבדים ימיהם בהבל להתאמץ להשיגם. משל למה הדבר דומה, למלך גדול שהיה לו אוהב גדול ויועצו, ואירע לימים שחטא האוהב למלך ונכשל בעוון חמור אשר אחת דתו להמית, אך מגודל אהבה ורחמים היה קשה עליו להמיתו וגזר עליו לילך בקולר הוא וכל יוצאי ירכו, כדי שיהא להם זכרון עולם כי בעצם נתחייב מיתה ורק המלך בחסדיו הצילו. והנה היועץ גופו קיים הגזירה כראוי והלך בקולר פשוט, מזכרת עוון, אחר כך בנו אחריו התחיל לענוד על צווארו את הקולר עשוי משי, ואילו בן בנו התהלך בקולר של זהב, עד שברבות הימים נשכח הענין והסיבה לקולר, וכשראוהו לבוש קולר זהב היו הבריות סבורים שזה תכשיט לנוי כיאות לרוב עושרו, ויחמדו בלבם לעשות כמוהו. עמד זקן אחד שזכר המעשה ואמר להם, 'טיפשים שבעולם' הלא קולר זה אות קלון הוא להיזכר חטאת אבותיו, וסיפר להם כל הענין. והנמשל הוא, שהאדם הראשון קודם החטא לא היה צריך מלבושים וכותנות אור עטפוהו, אלא אחרי שחטא ונתחייב מיתה, ריחם עליו הקדוש ברוך הוא ומיעט העונש לקנסו במה שהפשיט ממנו כותנות האור, ולכן הוצרכו לתפור חגורות מעלי תאנה, נמצא כי עצם הענין הבגדים הוא חרפה לנו שנשתלשל מחמת חטא זקננו, אך הטיפשים שכחו מזה ועושים מן הטפל והחרפה עיקר, להתהדר בבגדי שש ורקמה.

ויקרא ד' אלוקים אל האדם ויאמר לו איכה (ג, ט). כשהיה אדמו"ר הזקן בעל ה"תניא" ז"ע חבוש בבית האסורים, ב"מועצה החשאית" ("טייני סוביט") בפטרבורג הבירה, בא אליו שר הז'נדרמים לחקירה ודרישה. ראה השר את אדמו"ר כי איום הוא, וכולו שקוע בהרהוריו, והבין, כי איש מורם מעם לפניו. והשר היה גדול בחכמה וגם בקי בתורה. אמר לו השר לאדמו"ר: שאלה אחת בתורה יש לי לשאול ממך. האם תשיב לי על שאלתי השיב לו אדמו"ר:

שאלה מה תשאל. שאל השר: אמור נא לי פירוש הפסוק "ויקרא ד' אל האדם ויאמר לו איכה", וכי הקדוש ברוך הוא לא ידע איה הוא אדם. אמר לו אדמו"ר: האם מאמין אתה, שהתורה היא נצחית, וישנה בכל זמן ובכל דור ובכל אדם. השיב לו השר: כן, אני מאמין בזה. אמר לו אדמו"ר: פירוש הפסוק הוא, שבכל זמן קורא ד' לכל אדם (על דרך "בת קול שמכרזת בכל יום") ואומר לו "איכה", איה אתה בעולם, הנה לאדם נקצבו ימים ושנים שבכל יום ובכל שנה יעשה הטוב עם ד' ועם אנשים, ועל כן התבונן, איה אתה בעולמך, כמה שנים עברו עליך ומה עשית באותן השנים, הרי חיית, למשל, כך וכך שנים (אדמו"ר תפס בדיוק את מספר השנים שהיה אז לשר), מה עשית בשנותיך, האם היטבת למי שהוא. השר נתפעל מאד, טפח לו בידו על כתפו ואמר: "בראבו" (יישר כוחך). ולאחר שראה ממנו אחר כך עוד כמה חכמות נפלאות בענינים שונים, הפליג השר לפני הקיסר על אדמו"ר שהוא חכם גדול ואיש אלוקי, ושלפי דעתו רק עלילות שוא טפלו עליו המלשינים.

מובא ב"בניהו" להבן איש חי זי"ע ויקרא ד' אלוקים אל האדם ויאמר לו איכה (ג, ט). כיצד יתכן שבזמן כל העולם, שלפניו נגלו כל תעלומות, שאל את האדם יציר כפיו "איכה" (שאלה זאת נשאלה לרבינו זי"ע"א על ידי אביו הגאון ז"ל כשבחנו את פרשת השבוע בהיותו ילד כבן ארבע או חמש. והשיב:). המילה "איכה" היא נוטריקון של ראשי התיבות א'ני י'ודע כ'ל ה'נסתרות.

אמר המגיד ר' בן ציון ידלר זי"ע ויקרא ד' אלוקים אל האדם ויאמר לו איכה (ג, ט). הקדוש ברוך הוא שאל את אדם הראשון "איכה", מסבירים רבותינו "איכה", אתמול היית צופה מסוף העולם ועד סופו ועכשיו מה", כלומר, הקדוש ברוך הוא כביכול, לא נכנס עמו לויכוחים – כן אכלתי לא אכלתי, אין צורך לדון ולהתווכח, תראה רק באיזה דרגה אתה נמצא עכשיו לאחר החטא "איכה". "ויקרא ד' אלוקים אל האדם ויאמר לו איכה, איך הוית (איך היית) אתמול לדעתי, ועכשיו לדעתו של נחש, אתמול מסוף העולם ועד סופו ועכשיו (אתה עומד) בתוך עץ הדעת". תראה להיכן הגעת, ותבין לבד שזו תוצאה של עבירה: ר' איד (רבי יהודי), אומרים לאדם, תביט על הלימוד שלך, התפילה, החשק לקיים מצוות ועוד, איך שהם ירדו פלאים, ואז לא יהי צורך להתווכח – כן חטאת לא חטאת.

מובא באור אלחנן ויאמר לו איכה (ג, ט). יודע היה היכן הוא, אלא ליכנס עמו בדברים שלא יהיה נבהל להשיב אם יענישהו פתאום (רש"י). ללמדנו, כשיודע אדם חסרונו של חברו יש להעלים עינו מזה, כי על ידי שיחה אפשר יהיה לתקן הכל.

מובא בממעיינות הנצח מי הגיד לך כי עירום אתה (ג, יא). היו חסידים הראשונים מבארים פסוק זה בסיפור מעשה שהיה ומוסר השכל מאלף בצידו, כדלהלן. ניקולאי צאר הרוסים, היה יום אחד נוסע בדרך, והעמידו שומרים לאורך כל הגשרים שיחלוף על גביהם כדי להבטיח שתהיה הדרך פנויה מכל מכשול. והנה אחד החיילים, יהודי, הופקד גם הוא לשמור על גשר מסוים. כיון שחלפה השעה שהמלך היה מעותד לעבור בגשר שלו, ולא בא, חשב בלבו, ודאי חל שינוי בנתיב המסע ושוב לא יעבור המלך היום. פשט את בגדיו וירד לנחל מתחת לגשר כדי לרוחץ ולהקיר במימיו. לפתע בהיותו במים שמע מרחוק את קול שקשוק האופנים של מרכבת המלך. מיד קפץ ערום למעלה ואותת שהדרך פנויה ויכולים להמשיך, כי בלעדי האיתות היו נעצרים. קראו המלך וחוקר מפיו כיצד ההין לעמוד לפניו ערום, מבלי לחשוש לעונש הצפוי לו. השיבו היהודי, אמנם חטאתי, שעזבתי משמרתי ללא רשות, אך כלום בשביל כך אחטא עוד ובגללי יתעכב מסעו של המלך. וכך גם תביעתו של הקדוש ברוך הוא מן האדם שנכשל בעוון, "מי הגיד לך כי עירום אתה", כלומר, שעליך לשקוע הלאה בחטא בגלל העירום.

מובא מהתפארת שלמה – ראדומסק, כתב סופר המן העץ אשר צויתך לבלתי אכול ממנו אכלת (ג, יא). יש תאווה לדבר, בשל היותו מתוק ונעים, ויש תאווה לדבר רק בשל איסורו, שאז היצר הרע מגביר דוקא את פיתויו, בבחינת "מים גנובים ימתקו" (משלי ט, יז), הוא אשר אמר השם יתברך לאדם, אתה אכלת מעץ הדעת, לא משום שטוב הוא למאכל, אלא משום "אשר צויתך לבלתי

אכול ממנו". על כך השיב לו האדם. "היא נתנה לי מן העץ ואוכל", ואומר המדרש "אכלתי ואוכל עוד" לא משום שאסרת זאת עלי, אלא משום שהפרי הוא טוב ונחמד ומשתוקק אני באמת לאכול ממנו עוד.

המן העץ אשר צויתך לבלתי אכל ממנו אכלת (ג, יא). פסוק זה הסבירו המגיד מדובנא, במשל, סוחר אמיד נסע אל היריד לעסוק במסחרו. בהגיע ערב שבת נכנס אל אכסניא שבעיר, שם בקש לשבות ולנוח ממסחרו. בין כליו היה ארגז נעול ובו היה מונח צרור כספו, ומכיון שאין להוציא בשבת מרשות לרשות, לא ידע הסוחר מה יעשה במפתח שהרי לקחתו עמו אינו יכול ואילו להשאירו בחדרו לא רצה מחשש שמא יגנבוהו. עמד וחשב, ולבסוף עלה במוחו רעיון, את התיבה נעל במפתח, ואת המפתח שלשל אל תוך התיבה דרך חריץ קטן שהיה בה. לאחר השבת כך חשב לעצמו יקרא לבעל מלאכה שיפרוץ את המנעול ויפתח את התיבה. שמח וטוב לב הלך הסוחר אל בית הכנסת. בעל האכסניא נתן עיניו בממונו של הסוחר, ומיד כאשר יצא הלה לבית הכנסת מיהר והביא צרורות מפתחותיו וביניהם מצא אחד שהתאים לחור המנעול... פתח בעל הבית את התיבה, הוציא את צרור הכסף ושב ונעל את התיבה כבראשונה... לאחר צאת השבת הזמין הסוחר מסגר כדי לפתוח את התיבה ומה רבה הייתה תמיחתו כאשר ראה שהתיבה ריקה ולא נותר בה אלא המפתח... אם המפתח כאן תמה הסוחר איך נפתחה התיבה. כן הוא גם הנמשל. אמר המגיד, הקדוש ברוך הוא ברא את האדם ללא כל תאוה, וכל התאוות המצויות באדם נתהוו בו עקב כך שאכל מעץ הדעת, שעל כן נקרא שמו עץ הדעת שבלעדיו לא היה האדם מבחין בין טוב לרע. משום כך צויה הקדוש ברוך הוא על האדם שלא יאכל מעץ הדעת למען יהיה לבו ריקם מכל חמדות העולם, ובזאת "טמן" הקדוש ברוך הוא את מפתח התאוה מפניו והטמין אותו באזהרתו. לכן כאשר אכל האדם מן העץ שאל אותו הקדוש ברוך הוא, "המן העץ אשר צויתך לבלתי אכל ממנו אכלת", כלומר מאין צמחה בך התשוקה לאכול מן העץ אחרי שאין בך כל תשוקה, לכן ענה האדם ואמר, "האשה אשר נתת עמדי היא נתנה לי מן העץ ואוכל", כלומר "מפתח אחר היה כאן" סיבה אחרת היא שגרמה לי לאכול מן העץ, כי האשה היא אשר פיתתה אותי לכך.

איך נכשל אדם הראשון באכילת עץ הדעת הרי אין הקב"ה מביא תקלה על ידי צדיקים? והקשה החיד"א בספרו ראש דוד (בראשית) איך נכשל אדם הראשון ואכל מעץ הדעת, הרי איתא בגמרא במסכת נדרים (דף י') שאין הקב"ה מביא תקלה על ידי צדיקים, א"כ איך הגיע כזה מכשול לאדם הראשון? החיד"א בספרו ראש דוד (שם) מתרץ: על פי מה שכתבו התוספות בשם רבינו תם בגמרא במסכת שבת (דף י"ב ע"ב) וכן בגמרא במסכת פסחים (דף ק"ו ע"ב) ובגמרא במסכת גיטין (דף ז' ע"א) וכן במסכת חגיגה (דף ט"ז ע"א) ובגמרא במסכת חולין (דף ה' ע"ב) שרק באיסורי אכילה שאסורים מצד עצמן אמרינן שאין הקב"ה מביא תקלה על ידו, אבל במידי דאכילה דתלוי בזמן כגון לאכול לפני הבדלה או לאכול ביום כיפור, הקב"ה מביא תקלה לצדיקים, לפי דברי התוספות אתי שפיר דכיון דמבואר לעיל דהאיסור של אכילת עץ הדעת היה תלוי בזמן לכן היה אפשר שהקב"ה יביא תקלה לאדם הראשון.

עוד מתרץ החיד"א בספרו ראש דוד: ע"פ מה שכתב ביפה מראה ירושלמי פרק קמא דדמאי שה' שומר נפשות חסידי דווקא מן השוגג, אבל כשיש פשיעה מצד אדם איהו דאפסיד אנפשיה, ואצל אדם איהו דאפסיד אנפשיה. וכותב החיד"א בראש דוד (שם עמוד כ"ה) הא דאדם הראשון האם היה שוגג או פושע באכילת עץ הדעת תליא במחלוקת במדרש: דאיתא במדרש (בראשית פרשה י"ט) "ותיקח מפריו ותאכל" א"ר אייבי סחטה ענבים ונתנה לו ר' שמלאי אמר בישוב הדעת באת עליו, דלמ"ד דענבים סחטה לו היה שוגג וכמו שפירש המהר"ש יפה דסחטה לו כדי שלא ירגיש, שאם תיתן לו הפרי ממש לא היה אוכל, ולמ"ד בישוב הדעת נתנה לו חשיב מזיד.

בש"ת זית רענן המן העץ אשר צויתך לבלתי אכול ממני אכלת (ג, יא). במסכת חולין (קלט:). מובא המן מן התורה מנין, שנאמר "המן העץ". למה התכוונו חכמינו ז"ל בדרשה זו, שלכאורה אין לה מובן כלל. הגאון רבי משה יהודה לייב מקוטנא זצ"ל פירש בדך צחות, בדרך זו. ממה ששאל הקדוש

ברוך הוא את אדם הראשון אם אכל מעץ הדעת, יש פתחון פה למינין ואפיקורסים לכפר בעיקר. אמנם, אנו יודעים כי ישירים דרכי ד' (וכמו שכתב רש"י על מה ששאל הקדוש ברוך הוא את אדם "איכה" יודע היכן הוא, אלא כדי להיכנס עמו בדברים וכו', ובפרט לפי תרגום יונתן בן עוזיאל ובירושלמי, שבשאלת "איכה" רמז לו שעבר על מצוות ד'), אבל הרשע שאינו מאמין, מתנפל על שאלתו של הקדוש ברוך הוא כמוצא שלל רב. הנה, הוא מצא "הוכחה". וזה מה שרמזו חכמינו ז"ל במתק מליצתם, "המן מן התורה מנין" מנין לאפיקורס (אפיקורוס של כל דור ודור מכונה בפי חכמינו ז"ל המן) ראייה, כביכול, לצדקת רשעותו מן התורה הקדושה בעצמה, מן הפסוק "המן העץ".

עץ הדעת. וידוע מספרים הקדושים שחטא עץ הדעת מזה הגיע כל המיתה והצרות לעולם, על פי רמז "עץ הדעת" בגימטריא "וחטאתי לך כל הימים".

המן מן התורה מנין? המן מן התורה מנין? והגמרא מתרצת: שנאמר "המן העץ אשר צייתך לבלתי אכול ממנו אכלת". וברור הדבר שהגמרא לא התכוונה להביא פסוק שבו מוזכרות האותיות ה"א מ"ם ו"ן, אלא ודאי ישנו קשר מהותי כלשהו בין המן הרשע לשאלת הקב"ה לאדם הראשון "המן העץ אשר צייתך וכו'". ואם כך – מהו?

ולהווי, ידוע שהמן היה מזרע עמלק, ועמלק היה הראשון שבה לזלזל כוחם של ישראל אחרי שיצאו ממצרים, וכל העולם פחד מהם (כמו שנאמר בשירת הים "חיל אחז יושבי פלשת...") וזה קרר את האמבטיה... כך גם היה אצל אדם הראשון, שהיה הראשון שבה וזלזל בציוויו של הקב"ה והמרה את פיו כאשר בא ואכל מעץ הדעת.

מביאים בשם ר' שלום שבדרון זצ"ל שקיים דמיון נוסף בין מעשיו של המן לאדם הראשון. במגילה מסופר על המן שאמר "וכל זה איננו שווה ליי" – כל ממונו, עושרו והצלחתו שהיו בקנה מידה שאין לשער, לא שוו לו כיוון שכן אדם אחד – מרדכי היהודי – לא משתחוה לו. והאם יתכן שיש לך ב 127 מדינות כבוד גדול כולם סוגדים לך, ואתה מוותר על הכול בשביל בן אדם אחד?

התשובה היא: תלוי מיהו האדם. אילו היה זה סתם איש מן הרחוב זה לא היה מפריע להמן. אבל כשמדובר בגדול הדור אי אפשר לעמוד מנגד... כך גם אדם הראשון, שהותר לו לאכול מכל עצי הגן, איננו בטוח שבאמת טעם מכולם) ורק עץ אחד נאסר עליו הלא הוא עץ הדעת. ובכל זאת חשק אדם הראשון דווקא בפירות העץ – אותו אסור היה לו לאכול.

אין פלא אם כן שחז"ל מצאו היכן נמצאה תכונתו של המן ש"יש לך הכול ורק דבר אחד – אסור ואתה רוצה את הכול"? אמרו המפרשים בדרך רמז בן זומא אומר איזהו חכם הלומד מכל אדם, הנה החכם הוא שלומד מכל (בחולם) אדם ממה שכתוב אצל האדם שם כתיב מכל עץ הגן תאכל. והנה זה יסוד גדול באמונה ולהיות שמח ותלוי איך מסתכלים אם על צד המלא או ההפוך, וכמו שהרחבנו בכוס מלא ברכת ד', הקב"ה נתן לך כוס מלא רק אנחנו לקחנו הכוס ושמנו זאת בכוס יותר גדול וצועקים שחסר לנו.

ויאמר האדם האשה אשר נתת עמדי היא נתנה לי מן העץ ואוכל (ג, יב). כתב הבעל הטורים: "היא נתנה לי מן העץ ואוכל", לפי הפשט שהכתיב בעץ עד ששמעתי לדבריה. וכן מובא במושב זקנים לבעלי התוספות בלשון דומה. ומביא כן מרן החפץ חיים זצ"ל בספרו שם עולם קונטרס נפוצות ישראל (פ"ה) שאיתא במדרש שהכתיב חוה את אדם הראשון בעץ ממה דכתיב היא נתנה לי מן העץ ולא כתיב מן פרי העץ.

ובפירושו הטור על התורה (מהדורת ר' יעקב רייניץ, ירושלים תשס"ו בראשית כט לב) הביא פירוש מחודש מאוד (מכת"י ול"מ בחז"ל ובמפרשים אחרים על הפסוקים "ותהר לאה ותלד בן ותקרא שמו ראובן כי אמרה כי ראה ה' בעניי כי עתה יאהבני אישי, ותהר עוד ותלד בן ותאמר כי שמע ה' כי שנואה אנכי ויתן לי גם את זה ותקרא שמו שמעון", וכתב וז"ל: "בראובן אמר כי ראה" ובשמעון אמר כי שמע", (בראשית כט לב-לג) לפי שתחלה קודם שנולד ראובן היה מכה בה ומשנולד נמנע מלהכותה, ועל כן אמרה "כי ראה", ועדיין היה מקנתרה בדברים ומשנולד שמעון נמנע גם מזה, ועל כן אמרה "כי שמע", ועדיין לא היה מתחבר אליה, וכשנולד לוי נתחבר אליה "על כן קרא שמו לוי" (פסוק לה).

רבנו יוסף חיים זיע"א בספרו עוד יוסף חי דרושים (פרשת כי תצא עה"פ וכי יהיה באיש חטא משפט מות) מביא מפירוש "עיטור ביכורים" על הבעל הטורים, שדייק כן ממה שאמר "היא נתנה לי מן העץ", ולא אמר "היא נתנה לי ממנו ואוכל", שהרי כבר אמר הקב"ה המן העץ וכו' ומדוע חזר אדם הראשון והזכיר את העץ, אלא להורות שחווה היכתה אותו בעץ.

ובהגהות עטורת אד"ר (להאדר"ת שם) מבאר שדייק כן מדלא כתיב "מפרי העץ", יש לומר שעקרה ענף ממנו להכותו. אולם ממשיך רבנו יוסף חיים זיע"א ומביא שם שהזדמן לו לפי שעה כתב עת "המגיד" (י"א אלול תרל"ג – שנה י"ז) וכתב שם י. רייפמן, שהפירוש הזה לא יצא מפי בעל הטורים, אלא מתחת ידי מתלוצצים שהעתיקו כן מספר "מחברות עמנואל" (לעמנואל מרומי מחברת כ"ב 23 וז"ל: ויגש העשירי ויאמר אמור נא פלא יועץ מה הצד הכתוב באומרו היא נתנה לי מן העץ, והיה לו לומר מפרי העץ לפי הנראה, ועתה אמור בחסדך מה פירוש בו אתה רואה ואען ואומר חייך ידידות נפשי כי כוונת הפסוק היא נתנה לי מן העץ על ראשי ודכאה לארץ חייתי עד שאכלתי בעל כרחי שלא בטובתי", ע"כ. ומסכים עם י. רייפמן שמקור הדברים במחברות עמנואל, וודאי שאין זה מבעל הטורים, וכתב שעל פי דברי ליצנות אלו יש לפרש את מה שמרגל בפומייהו שאינשי כשמכה האב לבנו או הרב לתלמידו או האדון לעבדו, אומרים בלשון ערבי "אל עצא טלעת מן אל גאנא" פירוש "מכת העץ יצאה מן הגן". ועי"ש שמרחיב וכותב שאולי יש לגרוס בדברי בעל הטורים במקום "שהכתיב" שצריך לומר "שהגעתי".

אולם בקובץ אור תורה (סיון תשל"ו סימן מט) מובא הערות של הגר"מ מאוזו שליט"א על הספר עוד יוסף חי, ושם כתב שיש לפרש מה שכתב הבעל הטורים, ע"פ דברי הגמרא במסכת יבמות (דף סג ע"א) שדורשת את הפסוק "עזר כנגדו" שזכה כנגדו לא נזכה מנגדו, וכתב שם רש"י שמנגדתו זה לשון מלקות, והוסיף שם שיעקב רייפמן הנזכר הוא היה מגדולי המשכילים בזמנו והגאון בעל הבן איש חי לא ידע מה טיבם.

ובספר תורה והלכה (לרבי אברהם שמואל זילברשטיין זצ"ל ירושלים תרצ"ח) מיישב את דברי בעל הטורים, שכיון שאדם הראשון הכשיל את חוה שהוסיף איסור נגיעה, א"כ היה כבר חייב כליה, והדין הוא שחייבי כריתות שלקו יצאו מידי כריתתן, א"כ חוה הלקתה אותו כדי שיפטר מהעונש, ואז יוכלו לחזור למצב. הקודם ולקיים את מצות פרו ורבו.

ולכאורה יש להקשות על כך: אם כן למה נענש אדם הראשון על זה שאכל כיון שנאנס שהרי הוא קיבל מכות, והרי איתא בגמרא במסכת כתובות (ל"ג ע"ב) שמכות יותר חמורות ממות.

בספר ילקוט דברי אסף (ערך פורים) הביא בשם הדיין פוזנר ז"ל מלונדון מבאר: הגם שאדם הראשון נאנס בזה, ואולם הרי הוא אכל בהנאה ותענוג יתירה ולא הצטער על אנסו, אלא אדרבה שש ושמח במצבו, ולכן הגיע לו עונש על כך שהוא שמח. ולפי זה מובן באופן נפלא מה דאיתא בחז"ל בגמרא במסכת חולין (דף קל"ט ע"ב) המן מן התורה מנין? שנאמר "המן העץ" דכוונת הדברים היא: כמו כן לגבי גזירת המן שזה היה על "שנהנו" מסעודת אחשוורוש וכמו ששואלת הגמרא במסכת מגילה (דף י"ב ע"א) למה לא נאמר "שאלו" בסעודת אחשוורוש? אלא על עצם האכילה היה להם תירוץ, שהם היו מוכרחים וחייבים להשתתף בסעודה מצד המלכות, אבל על מה "שנהנו" ולא הצטערו על כך, על נקודה זו היה טענה גדולה כלפיהם, וזהו השייכות המן מן התורה מנין המן העץ – שמאותה סיבה שנענש אדם על שנהנה מן העץ, היא נתנה לי מן העץ "ואוכל" מאותה סיבה נענשו בימי אחשוורוש והמן, על "שנהנו" מסעודת אחשוורוש.

מובא בילקוט האורים ויאמר האדם האשה אשר נתת עמדי וגו' (ג, יב). ותמוה וכי שוטה היה, דברי הרב ודברי התלמיד מי שומעין. ובספר "מאמר אברהם" כתב בדרך הלצה, דהקדוש ברוך הוא חקק לו עונשו "ביום אכלך ממנו מות תמות", וכתב (קהלת ז, כו) "ומוצא אני מר ממות את האשה", ולכן שפיר קאמר "האשה אשר נתת עמדי", ואי לא הייתי שומע לה היה לי רע יותר דהיתה מורדת בי, ואשה מר ממות.

מובא בפה קדוש, וכן אמר המגיד הירושלמי ר' בן ציון ידלר זצ"ל האשה אשר נתת עמדי היא נתנה לי מן העץ ואוכל (ג, יב). אמר הנצי"ב מוואלוזין זצ"ל, טענתו של אדם הראשון היתה, וכי בכל פעם שנתנת לי אשתי מאכל כלשהו,

חובה עלי לשאול אותה אם הוא מאכל כשר, שהרי מאכל הניתן לי, מן הסתם הוא בחזקת כשרות, ומשום כך אכלתי ללא חשש.

מובא באדרת אליהו האשה אשר נתתה עמדי היא נתנה לי מן העץ ואוכל (ג, יב). התיבה "היא" המופיעה בפסוק נראית לכאורה כיתור לשון, לשם מה הוצרך הכתוב להאריך בלשונו, במדרש רבה (יט, ו) על פסוק "ותקח מפרי ותאכל" (ג, ו) "אמר ר' אייבו, סחטה ענבים ונתנה לו, ר' שמלאי אמר ביישוב באה אליו, אמרה לו מה אתה סבור, שאני מתה וחווה אחרת נבראת לך, "אין כל חדש תחת השמש" (קהלת א, ט). או שמא אני מתה ואתה יושב לך היטלים (פנוי) "לא תהו בראה לשבת יצרה". מבואר בזה, שכך שכנעה אותו, מאחר שאני אוכלת, ממילא אין טעם שאתה תישאר לבד, בלי אשה. כאשר נתבונן, נמצא אפוא כי העובדה שחווה היתה אשתו היחידה, זה מה שגרם לו בעקיפים להשתכנע לאכול מעץ הדעת. אמנם אילו היו לו שתי נשים, שוב לא היה מקום לטענותיה ופיתויה של חווה אשתו, ושמא לא היה חוטא כלל. לפי זה נוכל להבין את תשובתו של האדם לד', יחד עם כך נבין גם את יתור הלשון שהזכרנו לעיל, אדם הראשון התכוון לתרץ את עצמו, ולומר להקדוש ברוך הוא שמאחר שהוא נתן לו רק אשה אחת ויחידה, על כן הוא נכשל "האשה אשר נתתה עמדי", "היא" משום היותה אחת ויחידה עם כל המסתעף מזה "נתנה לי מן העץ ואוכל".

האשה אשר נתתה עמדי וגו' (ג, יב). לכאורה מה היתרוץ שתרץ האדם הראשון "האשה אשר נתתה", האם כפוי טובה הוא, אלא יש לפרש דאדם הראשון אמר נתתה את האשה, הורדת צלע ממני, ולפני זה היה לי סס"ו גידים ועכשיו יש לי רק סס"ה, וידוע דסס"ה גידין הם כנגד הלאווין, ואם כן כשהורדת את צלע האשה חשבתי שהותרה האכילה, שירד הלאו מאכילת עץ הדעת.

האשה אשר נתתה עמדי וגו' (ג, יב). פירש רש"י כאן כפר בטובה. בעת שהותו של הגאון ר' ישראל מסלנט זצ"ל בפריז, הזדמן לבית מלון מהודר ומשובח, והזמין כוס קפה. המשקה עלה לו כמה פרנקים. דן ר' ישראל לעצמו, בידוע שכוס קפה עולה רק כמה סנטים, ומה ראו כאן לדרוש עבור זה כמה פרנקים. אמנם, הדין עמם, הבנין המפואר ורהיטיו המשובחים, והגן שמסביב, והשטיחים ושירות המלצרים, כל זה עולה ממון רב, והבא לבית מלון זה לשתיית דבר מה, הריהו נהנה לא רק מהמשקה, אלא גם מכל השירותים והנוחיות הכרוכים בהנאת השתיה. זאת ועוד, כי כל ההנאות הנזכרות הבאות בעקיפין, מנעימות ונותנות טעם לשבח בהנאת השתיה עצמה, שכן ההנאה של שתיה בתנאים אלו היא הרבה יותר מהנאת השתיה בכלים פשוטים ובסביבה קודרת, ולכן בודאי שהדין נותן שאף על שתיה מועטת בבית מלון זה, ישולם ביוקר. ומכאן, אנו למדים כמה צריך האדם להכיר טובה בשעה שהוא נהנה ב'בית מלון' של רבון כל העולמים. האיש בשתותו מעט מים לצמאונו, הרי הוא נהנה באותו רגע גם מהאדמה המוצקה, הבסיס שמתחת לרגליו, מנשימת האויר, מתכלת השמים, ממראה וריחות הפרחים, מצפצופן של הציפורים, ומכללות יופי ושיכלול הבריאה כולה, ומחברת בחיר היצורים בן אדם הנברא בצלם. בשעה שאדם מודה ומכיר בטובות של מקום, צריך לכלול כל ההנאות הנגרמות לו באותו רגע במישרין ובעקיפין.

האשה אשר נתתה עמדי (ג, יב). אמר הרב ראובן אלבז שליט"א בצעירותי, כשלמדתי בחיפה בשיבת "תפארת ישראל", זכינו לשמוע שיחות מפי ראש הישיבה רבי מאיר רובמן זצ"ל. באחת משיחותיו לימד אותנו עומק ביסוד הגדול של הכרת הטוב המובא בספרים הקדושים: חיוב הכרת הטוב אינו דוקא להחזיק טובה לאותו אדם שהיטיב לנו. אמנם יש ענין להחזיר לו טובה, חובת הכרת הטוב היא עבור האדם בעצמו, שהוא לא ירגיש כפוי טובה.

ענין הכרת הטוב אינו מבחינת תגמול למי שעשה לי טובה, אלא שאני בעצמי ארגיש שהדבר הזה עשה לי טובה, וכדי שתהיה לי ההרגשה שמישהו עשה לי טובה, אין זה מן הראוי שלא אחזיר לו טובה, או שאזיק לו.

מהו המקור למידה זו של הכרת הטוב? מנין מגיע לאדם הרצון להכיר טובה למי שהיטיב עמו? ביאר ראש הישיבה, הרב רובמן זצ"ל, כי מדת הכרת הטוב

נובעת מהכרת שפלות עצמו. האדם העניו, המרגיש שאינו בר מעלה על פני מיטיבו, אינו חש שחברו חייב לו, ומתוך כך אינו מבין: במה זכיתי לקבל את הטובה? הרי אין מגיע לי כלום! אם כן, אני חייב להיטיב עמו כנגד זה! והוא משתדל בכל הזדמנות להכיר טובה ולגמול טוב עם מי שעשה לו את הטובה. ככל שאדם עניו יותר, הוא מרגיש יותר חובה להכיר טובה אפילו על טובה קטנה שנעשתה עבורו. גם לאחר שנים רבות חש הוא, שהוא חייב את נפשו ממש לעושה הטובה.

לעומת זאת, בעל גאווה מרגיש תמיד שעל כולם לתת לו ולכבד אותו. המחשבה שלו היא: 'מגיע לי!' ואם קיבל ממישהו טובה, הוא אינו מבין מדוע עליו להכיר לו טובה על כך: 'מה הטובה שעשה לי? מי הוא בכלל, שאני צריך להכיר לו טובה?' מחשבות אלה נובעות מגאווה עצמית, ומונעות ממנו להשיב טובה על טובה.

דוגמא קיצונית ראינו אצל המן הרשע, הגאוותן המפורסם, שכל מחשבתו היתה: 'מגיע לי'. גם לאחר שאחשוורוש גידלו מעל כל השרים ונתן לו זכויות מיוחדות, לא הרגיש חייב כלל, אלא להפך. כאשר דיבר עמו המלך על פרס מיוחד המגיע לאיש אשר המלך חפץ ביקרו, לא היה לו כל ספק כי מדובר בו עצמו – "למי יחפוץ המלך לעשות יקר יותר ממני?" הרי מגיע לי, מגיע לי יותר! אהבת עצמו והגדלת ערכו בעיניו, הביאוהו לחשוב כאילו מגיע לו כל כבוד שנתנו לו, ומדוע עליו להכיר טובה על כך?

כך עלול להיראות לבסוף מי שאינו עובד על עצמו וחושב תמיד שמגיע לו לקבל מבני משפחתו, מחבריו ומעל הכל – מהקב"ה! אולם מי שמכיר בערכו ויודע שאף אחד אינו חייב לו, מתרגל להודות על כל מה שמקבל, גם מאדם פשוט, קל וחומר מבואר העולם.

ניתן ללמוד רבות מהכרת הטוב של גדולי ישראל בכל הדורות, שכל מה שעשו עבורם נחשב בעיניהם טובה גדולה, ומשום כך הרגישו חובה עצומה להשיב טובה.

להלן דבריו של משגיח ישיבת פוניבז', רבי יחזקאל לוינשטיין זצ"ל, שהכרת הטוב שלו מעידה על גודל ענוותנותו.

יום אחד נגש רבי יחזקאל זצ"ל לרבי שמואל רוזובסקי זצ"ל, שהיה אחד מגדולי מגידי השעור של ישיבת פוניבז', ושאלו: "רבי שמואל, היודע אתה כי היום הוא יום הזכרון של ראש הישיבה, הרב יוסף שלמה כהנמן זצ"ל, האם שלחת לו איזו 'חבילה' קטנה?"

המשיך רבי יחזקאל וסיפר: "מיום פטירתו של ראש הישיבה, לפני למעלה מעשור, בכל יום אני מחפש לשלח לו איזו 'חבילה', איזו מצוה או משנה שנלמדה לזכותו, וכל כך למה? מפני שהוא עשה אותי משגיח פה וזיכה אותי בזכות כה גדולה, ועל כך אני חייב לשלם לו. ובמה אשלם לו? בכל יום אני משתדל באיזה דבר של שבירת הרצונות שלי, לכבודו של ראש הישיבה בעולם העליון. אני חושב להגיב – ואיני מגיב, רוצה להנות מאיזה דבר – ואיני נהנה! לכבודו, וכך שובר אני את הרצון שלי".

ולא רק ביום הזכרון, אלא יום-יום השתדל רבי יחזקאל לשלוח 'פעקאלע' לראש הישיבה בתור הכרת הטוב על שזיכה אותו למעמד כזה – של משגיח. עד כדי כך! גאון עולם, קדוש עליון, רבי יחזקאל לוינשטיין, שזכה לשמש בקודש כמשגיח בישיבת פוניבז' בזכות עצמו, בזכות תורתו וקדושתו! אך הוא, ברוב ענוותנותו, לא חשב שהתפקיד מגיע לו כלל, והרגיש שהרב מפוניבז' עשה לו טובה גדולה מאד מאד שמינהו למשגיח בישיבה.

אורח טוב – מהו אומר? הגמרא (ברכות נח ע"א) אומרת: "אורח טוב – מהו אומר? – כמה טרחות טרח בעל הבית בשבילי, כמה בשר הביא לפני, כמה יין הביא לפני, כמה גלוסקאות הביא לפני, וכל מה שטרח – לא טרח אלא בשבילי".

האורח הטוב מחשיב כל פרט ופרט מן הטובות שמקבל. הוא מרגיש שכל מה שעושים לו זהו חסד שעושים עמו, ואין חייבים לו כלל. והוא מחשיב כל כך כל דבר, עד שמרגיש שכל הטרחה שטרחו המארחים לפני הסעודה היתה בשבילו.

הרי הם הלכו וקנו בשר, נכון שהם קנו גם בשביל בני הבית, אך האם בשל כך אודה להם רק על החתיכה שלי? ודאי שלא! הוא מרגיש שכל הקניות שקנו היו רק בשבילו, וכל הטרחות, הנקיונות וההכנות לסעודה – הכל נעשה רק עבורו.

ממשיכה הגמרא ומתארת: "אבל אורח רע – מהו אומר? מה טורח טרח בעל הבית זה? פת אחת אכלתי, חתיכה אחת אכלתי, כוס אחת שתיתי, כל טורח שטרח בעל הבית זה – לא טרח אלא בשביל אשתו ובניו".

אורח רע הוא אדם, שהשקפת החיים שלו היא: "מגיע לי", ובתור אחד כזה, כאשר יסעד על שולחן מארחיו תהיה מחשבתו: "מה בסך הכל עשה בשבילי בעל הבית? כוס אחת של יין נתן לי, חתיכה אחת של בשר נתן לי, וכמעט שלא טרח לכבודי, אלא לכבוד בני משפחתו".

כל מה שהוא מקבל נחשב קטן בעיניו, כי הלא גם אחרים מקבלים. הנה יש לו למארח בנים וחתנים. הם ישובו, אכלו ושתו, ואני רק נספח... זהו אורח רע: חושב הוא שמקבל רק דרך אגב, וממילא לא חשובה בעיניו הטרחה שטרחו כדי לארחו, ואינו חש הכרת הטוב. וזה נובע מרב גאוותו שחושב שהיה מתאים שיטפלו בו באופן מיחד...

ומנגד האורח היהיר יושב גם האורח הטוב. הוא ברוב ענוותנותו מחשיב את כל הטובות שקיבל בכל הזמן ומעריך את כל הטרחה כאילו הכל נעשה במיוחד בשבילו. זה תופס במוחו מקום חשוב, ולכן הוא מרגיש חובה גדולה של הכרת הטוב!

זוהי העבודה הנדרשת מאתנו, להחשיב את הטובה כל כך, ולחשוב שכל הטובה נעשתה רק עבורנו, עד שממילא נרגיש חובה להכיר טובה. העובדה, שגם אחרים קיבלו את אותה טובה, או נהנו יחד איתי, לא צריכה לעניין אותי כלל. הם ראויים לקבל את הטובה וזכאים לכך, אבל אני אינני ראוי לכך... מי שמרגיש כך, נכנע לפני מייטבו, כדברי המדרש שהבאנו לעיל: "מי שהוא פותח פתחו לחברו – נפשו חייב לו".

בראש ובראשונה עלינו להכיר טובה לבני הבית, וכמוכן, חשוב לא פחות לבטא בקול את תודתנו אליהם. כל אדם שאינו הולך בהרגשת "מגיע לי" הנגרמת מגאווה, יהיה מוכן לקבל בתודה את כל מה שטרחו להכין עבורו. אך עליו להכיר על כך טובה ולהודות בפועל לעושה הטובה.

בא יהודי הביתה ורואה שאשתו הכינה לו מרק חם, הוא אוכל, ואפילו נהנה, ומה הוא אומר בלבו? "אם אגיד לה מלה טובה, היא תרגיש את עצמה 'על הגובה', ותחשוב כאילו אני כל כך תאוותן למרק החם שלה"... זהו החשבון שהוא עושה...

ומאיפה כל החשבון נובע? מהגאווה העצמית של האדם, כי אם היתה בו מידת הענוה והשפלות, היה מוכן להרכין את ראשו, מכיר לה טובה ואומר מיד: "כמה טעים המרק, תודה רבה, לא ידעתי שאזכה היום למרק כה מיוחד, בפרט עכשיו כשקר קצת בחוץ"...

מה גורם לו לתת לאשתו מחמאה כזו? ההרגשה שהוא חייב לה! זוהי הכרת הטוב! אם אינך מכיר טובה, זה בשל העובדה שאינך רוצה להרגיש חייב, ולכן אינך אומר כלום. לעומת זאת אדם שמכיר טובה, אין לו כפיות טובה, הוא נכנס לביתו ואומר תודה.

זכורני, שהייתי פעם אצל ראש ישיבה אחד, חסידא קדישא. כאשר נכנסנו לביתו אחרי התפילה בליל שבת, מצאנו שולחן ערוך במיטב הכלים. ראש הישיבה אמר לאשתו הרבנית: "אני אומר לך, בבתי המלון המפוארים ביותר שבהם הייתי, אין כזו עריכה פדנטית ומדוייקת כמו שלך, בכל פעם כשאני רואה את עריכת השולחן שלך, אני מתפעל מחדש – באיזה טוב טעם ודעת את עושה זאת!"

ואומר לכם את האמת, אני בטוח, אין לי צל של ספק, שבכל ליל שבת הוא אומר לה כך!

אם ניכנס גם אנו לביתנו, ונאמר לבני הבית: 'אתם יודעים לערוך שולחן! לא ראיתי בשום מקום עריכת שולחן כזאת!' איזו הרגשה טובה נגרום להם... בשעה שאדם נכנס לביתו בליל שבת ומברך: "שבת שלום", האין לך שלום יותר גדול מזה?

אבל, אדם שאינו רוצה להחזיק טובה לזולתו, אדם שחסר לו בהכרת הטוב, יאמר לעצמו: 'עזוב, אלה דברים קטנים, אני צריך לשים את הראש שלי בהם? מתאים יותר להתפעל מתוספות, ממחרש"א, ולא מדברים כאלה'.

אבל אין זה נכון! החזון איש אומר, וזה מיוסד על דברי רבותינו: כל מגמתה של האשה למצוא חן בעיני בעלה, וממילא כל מה שהיא עושה, ובעלה יאמר לה שזה מצא חן בעיניו, היא תהנה מכך הנאה הכי גדולה: מצאתי חן בעיני בעלי!

הדבר הגרוע ביותר בבית הוא מציאת חסרונות באשה! אוי ואבוי כשזה המצב!

רבי משה שמואל שפירא זצ"ל, ראש ישיבת "באר יעקב", סיפר על רבי יצחק אלחנן סיפור, שממנו ניכרת שוב רגישותו הרבה לכבוד הזולת. אירע פעם שאחד מהבחורים בקהילה נחטף. בני המשפחה היו מודאגים מאד, וכל העיר היתה כמרוקחה. מה לא עשה הרב כדי למצוא אותו; דיבר עם מי שנוגע בדבר, השתדל אצל השלטונות, ונתן את כל לבו ממש כדי לאתר את החוטפים ולהחזיר את הבחור לביתו בריא ושלם. גם הפרנסים עמלו רבות, אבל הרב עמל ביותר, והיה בוכה ומתפלל על כך במשך שבוע ימים. כעבור שבוע, לאחר מאמצים כבירים, אותרו החוטפים, ברוך ה', והבחור הובא בריא ושלם בחזרה לעיר.

מששב הבחור לעיר, רץ אחד מבני הקהילה אל הרב ובישר לו: "ברוך ה', הבחור חזר, והוא שלם ובריא, הרב אינו צריך לדאוג!" מיד חיבקו הרב, ושמח שמחה גדולה, הודה לו הרב מאד ואמר: "תזכה למצוות, בשורה טובה תדשן עצם".

עוד זה מדבר, וזה בא, ויאמר הבא: "הרב היה מודאג כל כך, אני רוצה לבשר לרב שהבחור חזר!" הוא לא ידע שמישהו אחר כבר בשרו... אך הרב קיבל אף אותו בסבר פנים יפות, והודה לו על שטרח לבוא ולבשר לו.

אחריו הגיע אדם נוסף לבשר לרב על הישועה, עוד ועוד אנשים נכנסו אל הרב בשמחה, וכל אחד שהגיע, לא יכול היה להבין מהרב כלל, שהרב כבר שמע ויודע! הרב התייחס לכל אחד כאילו הוא הראשון שבא לבשר לו את הבשורה הטובה!

ומדוע? הרב רצה לתת לכל אחד ואחד את ההרגשה הטובה... והכיר טובה לכל אחד על שרצה להיטיב עמו ולבשר לו.

כמה עלינו להתחזק בכבוד הזולת, וגם אם משהו משמיע לנו אמרה או שמועה שכבר שמענו, נאזין לו בשמחה ובכבוד, ולא נפטיר לעומתו: "אה זה? שמעתי, מה אתה מחדש לי חידושים"...

מידות טובות הן תנאי לעליה בעבודת ה', עם מידות טובות אפשר להגיע לדרגות גבוהות בתורה ובריאת שמים. הסברנו שהשפל ברוחו, בעל מידת הענוה יכול להגיע למידת הכרת הטוב. הרגשת הכרת הטוב, שיש לאדם כלפי מי שמייטיב איתו, מביאה אותו להכיר טובה להקב"ה על כל מה שנותן לו.

מובא בנחלת צבי להרה"ח ר' פייש צבי גראס ז"ל האשה אשר נתתה עמדי היא נתנה לי מן העץ ואוכל (ג, יב). במדרש רבה (ב"ר יט, יב), אכלתי לא נאמר אלא ואוכל, אכלתי ואוכל עוד. יש לפרש דלכאורה היה אפשר ללמד זכות על אדם הראשון בדבר אכילתו מעץ הדעת, דלמא אכל בכדי שיוכל לקיים מצות תשובה שהיא גם כן מצות עשה מן התורה (ועיין ברמב"ם ריש הלכות תשובה), אמנם איתא בגמרא (יומא פה.). האומר אחטא ואשוב, אחטא ואשוב, אין מספיקין בידו לעשות תשובה. גם כן קשה. למה כפלו שתי פעמים אחטא ואשוב, אמנם הדבר כך הוא, אם אומר אדם פעם אחת אחטא ואשוב, אפשר שכוננתו לחטוא כדי שיוכל לקיים מצות תשובה. אבל משאמר פעם שניה, מוכח מזה שלא לשם מצות תשובה נתכוון, אלא למלאות תאוותו, לכן אם אמר, אחטא ואשוב ב' פעמים, אין מספיקין בידו לעשות תשובה, והנה אדם הראשון לכאורה אפשר לומר שאכל מעץ הדעת בכדי שיוכל לעשות ולקיים מצות תשובה אבל לאחר שאמר, "אוכל עוד", אשר על זה אמר המדרש, אכלתי לא נאמר אלא ואוכל, היינו, אכלתי ואוכל עוד, דהוי כמו אחטא ואשוב, אחטא ואשוב, ב' פעמים שלא אכל אלא כדי למלאות תאוותו, לכן היה עונשו גדול כל כך.

מובא בתולדות הנודע ביהודה ואוכל (ג, יב). במדרש (רבה יט, יב) אכלתי ואוכל עוד. דרכו של ה"נודע ביהודה" זצ"ל היה לסבב בעיר לדפוק על פתחי נדיבים לאסוף עבור צדקה ופדיון שבויים. פעם אחת, בא בערב שבת קודש אחר חצות היום לבית עשיר אחד לקחת ממנו נדבה, ומצא אותו סועד סעודת קבע, ויאמר לו, הלא מדינא אסור לקבוע סעודה בשעה זו (שולחן ערוך אורח חיים סימן רמט). ויענהו העשיר, 'אילו בא רבינו לביתי בליל שבת, היה רואה, כי למרות מאכלי עתה, ברוך השם הנני אוכל גם אז לתיאבון'. ויאמר רבינו, אכן נודע לי פירוש דברי המדרש שאמר אדם הראשון 'אכלתי ואוכל עוד', היינו דאדם הראשון נצטווה שלא לאכול מעץ הדעת כדי שיכנס

לשבת כשהוא תאב, וכמאמרם, אילו היה ממתין אדם הראשון עד הלילה ולא היה אוכל באיסור היה אוכל בשבת בהיתר. והשיב אדם הראשון להקדוש ברוך הוא, אכלתי ואוכל עוד לתיאבון גם בשבת קודש. אכן חטא בזה, שאין להגיד טעמים ושכליות נגד מצוות ד' לעבור על מצוותיו, וכן באכילת ערב שבת קודש.

פי' החידושי הרי"ם ואוכל (ג, יב). במדרש (רבה יט, יב) אכלתי ואוכל עוד. כה שאל הקדוש ברוך הוא לאדם, מה חשבת בעת שאכלת, האם גם היית בבחינת 'אחטא ואשוב' שאין מספיקין בידו לשוב. השיבו אדם, לא, אכלתי ואוכל עוד. כך היה אז במחשבתו וממילא עוד לא אפסה ממני תקוה.

מפרש השארית מנחם - וישאוו ואוכל (ג, יב). במדרש (רבה יט, יב) אכלתי ואוכל עוד. ומקשים המפרשים הא יציר כפיו של הקדוש ברוך הוא יאמר כן, אלא אפשר לומר בדרך צחות, דהנה האוכל משלו אוכל כדי שביעה ולא יותר, אבל האוכל ממון אחרים ממשיך לאכול יותר מכדי צרכו, והוי כאילו אינו שבע כי אינו שלו, וזה שנאמר רחל ולא ויאכל גם אכול, סימן הוא שהוא כספינו. וזהו שאמרו 'ואכלת ושבעת וברכת' דאם לא כן דאיך שבע סימן שאינו שלך, והוי בוצע בך חס וחלילה, וזה שאמר אדם הראשון כמתודה, 'אכלתי אבל לא שבעתי ואוכל עוד מטעם שאני מודה שאינו שלי'.

אמר המגיד ר' בן ציון ידלר זצ"ל ויאמר וגו' לאשה מה זאת עשית ותאמר האשה הנחש השיאני (ג, יג). לפני שחוטאים לא זקוקים לתירוצים, אבל אחר כך - מוכרחים לנסות למצוא דרכי מילוט, לאחוז בכל חוט הצלה לצאת מהסכר.

אמר המגיד ר' בן ציון ידלר זצ"ל הנחש השיאני ואוכל (ג, יג). רבי תנחום בר מריון ראה דבר משונה ברומי, כשחלף בדרכו ליד מאפיית לחמים, מספר המדרש (בראשית רבה פרשה כב): כידוע, עיקר עבודתו של בעל המאפיה - היא בלילה, לאפות לחם טרי ולשווקו לקראת הבוקר. אותו בעל המאפיה ברומי, עבד קשה מתחילת הלילה, עד שהשלים את המכסה היומית שלו - מאה, מאה וחמישים לחמים, מנהגו היה לשטוח אותם על קרשים בפתח המאפיה, קומה על גבי קומה. משסיים את מלאכתו חש עייפות בכל אבריו, ישב בצידי המאפיה - והתנמנם. רבי תנחום הבחין עוד איך שבצידי השביל הצר ליד פתח המאפיה עמד כלב רעב. כלב שהיה עסוק בתוכניות איך לחטוף לחם בלי להיתפס. מה עשה הכלב, גם הוא, הכלב, עשה את עצמו כישן. כלב קטן ישן לא מזיק כלל. הציץ הכלב בעינו האחת - לראות האם האופה כבר נרדם היטב. כשהיה בטוח שהאופה ישן שינה עמוקה. התרומם על רגליו הצנומות, נכנס פנימה בזריזות, הדף ודחף - הפך את כל הקרשים, ואז תפס לחם וברח. "ראיתם כלבים פקחים כאלו", מה קורה כאן, וכי חכמינו ז"ל מספרים לנו על כלבים, מה זכה כלב זה להכנס במדרש, לשם מה. מבאר הגאון רבי חיים שמואלביץ זצ"ל, הפלא ופלא: חכמינו ז"ל מגלים לנו בזאת פקחות של היצר (המכונה כלב): כל זמן שבעל הבית לא ישן, הכלב לא נכנס. אם אתה ער יש לו פחד, פחד מוות. הוא, היצר הרע ממתין שתישן קצת על משמרתך. הוא רובץ על הפתח וממתין בסבלנות. כשהאופה נרדם על משמרתו, הכלב נכנס. הוא רץ פנימה, הופך את הקרשים ותופס לחם. אילו היתה לנו שיחה עם הכלב, השאלה הראשונה שהיתה נשאלת: ר' כלב למה עשית מהפכה, מה חסר לך כל המהפכה הזו, הרי לא באת עם משאית לחטוף לחמים למכור בחנויות, אלא להשיב את רעבונו, וכמה כבר יכול להכנס בפה שלך, רק לחם אחד בודד, כלב אינו זקוק ליותר, ואם כן, למה הפכת את כל הקרשים, תתפוס לחם ותלך לך, מה רצית מהקרשים של האופה. זוהי פקחות נפלאה: כאשר הכלב עולה על הקרשים לחטוף לחם בודד, יש סיכויים טובים שבעל הבית יתעורר ויבהל: "אוי, הגיע כלב" ירוץ אחריו, ומי יודע, אולי יצליח לתפוס אותו ויקח מפיו את הלחם. לכן, הכלב מרומי שחשש מכך, התנהג בפקחות, - הפך את כל הקרשים עם הלחמים, נעשה רעש גדול, בעל הבית התעורר ובהלה מקול הרעש וההפיכה, ואמר לעצמו: "אוי, באו גנבים, הם רוצים לגנוב לחמים רבים את כל המאפיה", רץ בכל כוחו לעבר הקרשים, ואז הבחין, שהנה בסך הכל בודד חומק בין הקרשים

ובפיו לחם קטן - "נו, בסך הכל כלב קטן, שילך לו לחיים ולשלום עם לחמניה..." חזר לו האופה והמשיך את שנתו. והוא, רבותי, הכלב, הרי לא רצה יותר מלחם אחד. מספיק לו לחם אחד, די והותר, זה כל מה שחיפש וביקש... כן הוא הדבר לגבי היצר הרע היצר בא לאדם להוריד אותו מהפסים לגמרי. בסוף, האדם מסתדר איתו - רק עבירה קטנה, - רק פחות שעת לימוד, לא נורא הוא מהרהר בסיפוק "ברוך ד', הסתדרתי איתו, הרי מקודם הוא רצה את כל המאפיה, הוא ביקש להכשיל אותי בעבירות חמורות, וכעת הוא חטף לחם אחד, מילא, לא נורא, גם אם עשיתי איזו עבירה קטנה, יצאתי בזול". זו הפיקחות. והוא הרי לא מעוניין כעת ביותר מזה, די לו להכשילו בחטא קטן, מחר, עוד פסיעה, ומחרתיים חטא יותר גדול וכו'.

אמר הרה"ג ר' יעקב גלינסקי זיע"א ויאמר אל הנחש כי עשית זאת (ג, יד). הגמרא בסנהדרין (כט) אומרת שאת הנחש לא שאל הקדוש ברוך הוא "למה עשית זאת", כי "אין טוענין למסית" אילו כן היו שואלים אותו, היה אומר "דברי הרב ודברי התלמיד דברי מי שומעים", הקדוש ברוך הוא אמר להם לא לאכול, והם התייחסו לדברי, חסרי דעת כאלה לא שווים פרוטה. ה"ראשית חכמה" אומר שחלק מיסורי גהינום יהיו, על ידי עמידתו של היצה"ר מול כסא הכבוד, בשעות הקשות, כשהוא ילגלג שוטה, שוטה, רחמנות עליך, להקדוש ברוך הוא לא האזנת, ולי שמעת, מי אני בסך הכל, פקיד זוטר. איך החלפת עולם חולף, בעולם עומד לעד.

ואספר לכם: ירדתי לתפילה ופגש אותי יהודי פלוני: "רבי יעקב האם יש לך כתובת של איזה גמ"ח". השבתי לו באדיבות: "בבקשה, שמעתי שליח אלמוני יש גמ"ח". הוא הזמין תור, נכנס למלווה ואמר לו: "רבי יעקב גלינסקי שלח אותי אליך"... חלפה תקופה, ביום צהריים בהיר אחד, פסעתי לתומי בדרכי לתפילת מנחה בבית הכנסת לדרמן, הגיע אלי יהודי בריצה ואמר: "רבי יעקב אני מחפש אותך הרבה זמן. נו, מה קרה". אתה זוכר ששלחת אלי יהודי שאתן לו הלואה חשובה, וכיון שאתה שלחת אותו נתתי לו... הסוף היה, כמובן, - צ'ק ראשון חזר, צ'ק שני חזר, צ'ק שלישי חזר. בקיצור, המלווה שחשב שאני גרמתי לו את כל עגמת הנפש, המשיך לספר באוזני מתוך צער: "כבר ארבעה חודשים שאני לא מוצא את הלווה, פעם הוא ישן, פעם הוא לא נמצא וכו'. היום בבוקר ברוך הוא, פגשתי אותו פנים אל פנים, ראיתי אותו ברחוב, רצתי לעברו, ושאלתי מעומקא דליבא: "ר' איד, תשמע נא, כשצ'ק ראשון וצ'ק שני חזרו סלחתי, התרגלתי להבין לרחשי ליבם של אנשים הנקלעים למצב קשה ומבקשים דחייה וכו', אבל אתה הרי עברת כל גבול, - למה כל הצ'קים שלך חוזרים, ומתי תפרע את ההלואה, אין לי כסף מיותר, ועתה אני זקוק נואשות לממון זה שאצלך", כך שאלתי, אמרתי בכאב. ואתה יודע רבי יעקב גלינסקי, מה הוא ענה לי, אתה לא תאמין, הוא הסתכל עלי בחיוך כזה למחצה, והפטיר: "מי ביקש ממך להלוות לי". שמעת תשובה של לוח, "מי ביקש ממך להלוות לי". רבותי, המלווה חשב שללוה זה ("לווה רשע ולא ישלם" (תהלים לו, כא)) יש זכות יוצרים על הרעיון, לא, הוא לא הראשון עם הנוסח החוצפני הזה, היה מי שקדם לו: "הנחש". וכפי ששמענו. היצה"ר מפתה וסחף את האדם למערבולת, וכשהידיד טובע, צוחק ממנו מלא פיו: מי ביקש ממך לשמוע בקולי, הרי הקדוש ברוך הוא אמר אחרת."

מובא באמרי שפר ויאמר ד' אלוקים אל הנחש כי עשית זאת ארור אתה מכל הבהמה ומכל חית השדה (ג, יד). הנה כתב רש"י לעיל (א, כב), שלכן לא בירך ד' יתברך את החיות, כיון שהנחש עתיד להתקלל, ועל כן לא בירך את החיות, כדי שלא יהא הנחש בכלל הברכה. ולפי זה נמצא, שעד שקרה המעשה של הנחש עם עץ הדעת, לא הבינו כל החיות למה הם לא נתברכו ומי הוא זה המעכב את ברכתם, אולם כשהנחש חטא אז הבינו החיות למפרע, שהנחש הוא הסיבה שבעבורו לא נתברכו, ומאז יקללו כל החיות והבהמות את הנחש על כך שמנע מהם את הברכה (כמו שנאמר "מונע בר יקבוהו לאום" משלי יא), וכך יש לדרוש זאת בכתוב, "ארור אתה מכל הבהמה ומכל חית השדה", שכל הבהמות והחיות יקללו אותך, כי בגללך לא נתברכו.

אמר כ"ק אדמו"ר מגור שליט"א ויאמר ד' אלוקים אל הנחש כי עשית זאת ארור אתה וגו' (ג, יד). מידה טובה מרובה ממידת פורענות, ואם הנחש שנתן עצה רעה והסית לחטא קיבל עונש גדול כל כך ארור אתה וגו' ואיבה אשית

וגו', בודאי מידה טובה מרובה, שכאשר האדם מדבר טוב ומשפיע על זולתו לדבר טוב, בודאי שיכולין לקבל ברכה.

על גחונך תלך. הבה נכיר את הנחש: מתיאור התורה עולה שהנחש היה ערום מאוד. הנחש היה גם אב-טיפוס של מהלך רכיל וחורף לשון. עניין אותו לדעת מדוע חוה אינה אוכלת גם מפרי העץ אשר בתוך הגן. הוא גם ידע לבאר שקיימת סיבה לכך שהאלוקים אסר לאכול דווקא מפריו של עץ זה, וכך הטיב לפרוט על נימים סמויים בלב חוה ודרדרה יחד עם האדם אל החטא הראשון בתולדות האנושות. מעשיו הביאו עליו קללה. אדם וחווה שחטאו - נענשו, אולם גם הנחש לא יצא נקי. מדוע נענש הנחש, שלא נצטווה דבר? עונשו של הנחש היה חמור במיוחד. מלבד הגזרה שמאלו היה עפר, הוא התקלל בקללה: "על גחונך תלך" (בראשית ג', י"ד). רגליו הגבוהות נקצצו בעונו. יש בכך יותר מרמז: זקיפות הקומה מסמלת את האדם ואת מעמדו. בניגוד לבעלי חיים המהלכים על ארבע כשראשם מושפל לארץ, מהלך האדם על שתיים כשראשו זקוף. יש בכך סמל למעמדו החשוב של האדם ביחס לבעלי החיים האחרים אשר על פני האדמה. והנה, בעלי החיים מהלכים כשפניהם אל האדמה, אולם רגליהם מעניקות להם שיעור קומה מסוים. הנחש שניסה להתנשא מעבר לשיעור קומתו האמיתי, איבד על ידי כך את ממד גובהו, ומאז הילוכו על גחונו. הוא נמוך בהרבה מכל שאר הנבראים, וכך נחשפת מהותו האמיתית. הוא נושף בעקבו של האדם ומטיל בו ארס. נשיכתו גורמת להרעלה המתפשטת בכל הגוף ועלולה להמית, אולם דמותו הנמוכה מוכרת לשמצה. איש אינו מתיידד עמו, הכול נזהרים מפניו, ובכל הזדמנות מנסה כל אדם לרצוף את ראשו. הניסיון מלמד שתהליך דומה עובר על מעמדם של האנשים בעלי הלשון. ידידות אמיתית עמם אינה עשויה להתפתח כלל. האדם הנבון סולד מקרבתם, בודעו שאי אפשר לסמוך עליהם. היום הם מטילים שיקוצים בפלוני, ומחר הם עלולים לעשות זאת לידידיהם. מאליו מובן, שאין מי שיחפוץ בקרבתם. הגאווה היתרה היא המסגירה את פגמיהם, אולם בסופו של דבר, תתנקם גאוותם בהם עצמם ותקצוץ רגליהם.

מובא בבאר מים חיים על גחונך תלך (ג, יד). למה דוקא העונש הזה בא על הנחש. מפני שהוא היה הראשון שהשתמש בשקר בעולם, הסב להקדוש ברוך הוא דברים שלא אמרם, שאסור לנגוע בעץ הדעת, ושקר אין לו רגלים, שיקרא לא קאי (שבת קד.). ונתקלל מידה כנגד מידה שלא יהיו לו רגלים.

"ועפר תאכל כל ימי חיך". מהי הקללה אצל הנחש? הרי מזונו מצוי לו תמיד ללא כל טורח ובשפע? אלא, משל למה הדבר דומה: למלך אחד שהיה לו בן. והיה אביו מספק לו כל צרכיו ומבוקשיו, ולא חסך ממנו דבר. לימים, חטא הבן כנגד אביו. כעס עליו אביו והוכיחו בדברים. אך, ללא הועיל.

קרא המלך לאחד משריו הקרובים, וביקש ממנו, כי הוא ייתן לבנו את כל מחסורו. תמה השר ושאל את המלך, מדוע נותן הוא לבנו כל מחסורו, אם חטא לו?! הסביר המלך את פשר כוונתו ואמר, שכל עוד בנו חביבו הלך בדרך הטובה, רצה תמיד לפוגשו ולראותו, ולכן, בכל פעם שהיה צריך לדבר משה, היה בא אליו ומבקש, והייתי אני, המלך, נותן לו כל מבוקשו. אך, עתה שחטא לי, אין אני חפץ לראותו כלל, ולכן, מבקש אני ממך, שתיתן לו כל צרכיו, שלא יבוא כלל לבקרני בארמוני. כך הוא הנמשל: גם אצל הנחש, הקב"ה לא מעוניין שיפנה אליו הנחש, שגרם לחטא כל כך חמור. הוא רוצה שעפר יהיה לו כל ימי חייו בכל מקום, וכך יסתלק מעליו...

מובא בילקוט מעם לועז על גחונך תלך, ועפר תאכל כל ימי חיך (ג, יד). כל ההורג את חבירו הרי נגרר אחר תאות לבו, גם על הנחש הגורם למיתו נגזר שיגרר על גחונו. ועד עכשיו מאכלו של הנחש לא היה כמאכלן של כל הברואים אלא היה אוכל מאכלים רוחניים, אבל עכשיו נתקלל שיאכל עפר הארץ, ואפילו אוכל כל המעדינים שבעולם הרי הוא טועם בחכו טעם עפר, ועוד שאין דעתו מתקררת עד שהוא אוכל עפר, ואל תחשוב שהוא מסתפק בכל מין עפר שהיא, שהרי על ידי כן לא היתה ברכה מזו, שלא היה צריך לעמול על פרנסתו, אלא שדרכו לרדת לתהומות כדי למצוא גידול עפר שמהם הוא ניזון.

פי' הרה"ק ר' בונם מפרשיסחא זי"ע, שם משמואל - סוכטשוב בשם הרה"ק ר' יצחק מווארקי זי"ע ועפר תאכל כל ימי חיך (ג, יד). לכאורה קשה, מהי הקללה שנתקלל הנחש בכך, והרי אם עפר הוא מזונו, נמצא מזונו מצוי לו בשפע ובלא כל טורח, אלא יש לבאר זאת על פי משל, מלך אחד היה לו בן, והיה אביו מספק לו כל צרכיו, ולא מנע ממנו דבר. כל שהיה הבן צריך בקש מאביו, ואביו, באהבתו את בנו, נתן לו את כל מבוקשו. לימים אירע, והבן סר מדרך הישרה והיה חוטא. כעס עליו אביו כעס גדול, הוכיחו בדברים אולם ללא הועיל. קרא המלך לאחד משריו המקורבים, ואמר לו, תן לבני כל מחסורו, ביד רחבה. השתומם השר מאד על דברי המלך ושאל, אדוני המלך, מדוע אתה נותן לו כל צרכיו, והרי אין הוא הולך בדרך ישרה. איך מבין את כוונתי, ענה המלך. כל זמן שבני הלך בדרך טובה, רציתי לראותו תמיד, משום כך, בכל פעם שהיה צריך דבר מה, היה בא אלי, ואני שמחתי לפגשו ולמלא את בקשותיו. אולם עכשיו, כאשר סר מן הדרך הישרה, אין אני חפץ לראותו כלל. ברצוני שתתן לו אתה את כל צרכיו כדי שלא יבוא כלל לארמוני. כן הוא גם הנמשל, אחרי שהנחש הסית את חוה לאכול מעץ הדעת, וגרם חטא כה גדול, אמר לו הקדוש ברוך הוא, "ועפר תאכל כל ימי חיך", הרי צרכיך מסופקים בכל מקום שתפנה, ואין לך לפנות עוד אלי בתפילה, הסתלק נא מעלי. ובזה יש להבין מדוע מצאנו שיש אנשים שאינם שומרי תורה ומצוות ויש להם פרנסה בריח יותר מאלו השומרים תורה ומצוות, כי להם הקדוש ברוך הוא נותן כי אינו רוצה לשמוע אותם.

מובא בעטרת צבי ועפר תאכל כל ימי חיך (ג, יד). במדרש (בראשית רבה כ, ה). אמר רבי לוי לעתיד לבוא הכל מתרפאין חוץ מנחש שנאמר (ישעיה סה, כה) "ונחש עפר לחמו לא ירעו ולא ישחיתו". עכ"ל המדרש. על הגאון מוילנא זצ"ל מסופר, כי פעם ישב בעריכת ה'סדר', וכשהגיע לפסקה 'כל ימי חיך להביא לימות המשיח', אמר, שמכאן ראינו לדברי המדרש האומר, כי לעתיד לבוא יתרפאו הכל מלבד הנחש. למסובים שלא הבינו את כוונתו של הגאון, הסביר ר' שמואל מרייסיין, שהיה בין המסובים סביב שולחנו של הגאון, כי כשם שלמדו חכמינו ז"ל מהמילים 'כל ימי חיך', הכתובות לגבי מצות זכירת יציאת מצרים, שמצוה זאת נוהגת אף לימות המשיח, כך גם המילים 'כל ימי חיך', שנאמרו בקללתו של הנחש, מלמדות כי קללה זו תנהג גם לימות המשיח.

מובא בס' מגדלות מרקחים ועפר תאכל כל ימי חיך (ג, יד). פירש רש"י (פ"ר חוקת כא, ו) כל מה שהוא אוכל טועם טעם עפר, ויש לדקדק מפני מה דוקא באכילה (ד"ה האשה) דאדם היה לו טענה ממה נפשך, על פי מאמרם ז"ל חוה סחטה ענבים ונתנה לו, דהנה לכאורה יש לאדם טענה שראה שהיא אכלה ולא מתה, אלא די ש לומר דאין זה ראינו דדילמא היא לא היתה בכלל הצינור, אף על גב שהיא היתה בכוחו ונבראה ממנו, דלמא כוחו לאו כגופו דמי, וסברא זאת היא פלוגתא בחולין (קכ), אי משקין היוצאין כמותו או לא, ולכך סחטה ענבים ליתן לו, ואז יש לו טענה ממה נפשך, אי משקין היוצא כמותו, אם כן היא כגופו וגם היא מזהרת ולמה לא מתה, ואי אינה כגופו, אם כן כיון שסחטה היה מותר לשתות יין עיי"ש, והדא הוא דכתיב "ועפר תאכל" לכן יהיה אצלך הכל עפר, משום דאתה הטעיית אותו בטענת אכילה, דדוקא לאכול נאסר ולא לשתות. והבן.

מובא מהחיד"א הוא ישופך ראש ואתה תשופנו עקב (ג, טו). ויש לומר כי ידוע שהתורה נקראת בשם 'ראש' כמו שכתוב (תהלים קיט, קס) "ראש דברך אמת", ואי בקידושין (ל): אמר הקדוש ברוך הוא בראתי יצר הרע בראתי לו תורה תבלין. וזה כוונת הפסוק "הוא ישופך ראש" על ידי התורה תוכלו להתגבר על היצר הרע, "ואתה תשופנו עקב" שאם ילמד תורה על מנת לקבל שכר אזי תמצא מקום לחטא, כי תורה המבטלת את היצר הרע הוא דוקא אם לומד תורה לשמה.

אמר הגר"ח מוואלוזין זצ"ל הרבה ארבה עצבונך והרויך (ג, טז). 'עצבונך' זה צער גידול בנים, 'והרויך' זה צער העיבור (רש"י). הלא צער העיבור קודם לצער גידול בנים, ולמה נאמר בפסוק עצבונך לפני הרויך. אבל כלולה כאן

קללה נוספת, שבשעה שתהיה טרודה בצער גדול בנים, תתעבר שוב והטירחה תגדל לאין שיעור. וזה 'הרבה ארבה' שהצער יהיה גדול מוכפל.

אל האשה אמר הרבה ארבה עצבונך וגו' ואל אישך תשוקתך והוא ימשל בך: ולאדם אמרתי שמעת לקול אשתך ותאכל מן העץ אשר צויתך לאמר לא תאכל ממנו ארורה האדמה בעבורך בעצבון תאכלנה כל ימי חיך וכו' בזעת אפיק תאכל לחם וגו' (ג' טז - יט). בגמ' בבא מציעא דף נט/א "דאמר להו רבא לבני מחוזא אוקירו לנשיכו כי היכי דתתעררו" דהיינו שרבא צוום לכבד את נשותיהם בשביל שיתעשרו, שכשמכבד האדם את אשתו הרי זה סגולה לעשירות. ומה הטעם? שמעתי לפרש בזה שהיות והאישה נתקללה שהאיש ימשול בה, והאיש נתקלל בזיעת אפך תאכל לחם, אומרים מן השמיים אם אתה אינך לוחץ עליה את קללתה של "והוא ימשול בך" והנך מכבדה ומוקירה, כמידה כנגד מדה אף לא ילחצו עליך את קללתך של "בזיעת אפך תאכל לחם" ותזכה לעשירות...

מובא במנחה בלולהולאדם אמר כי שמעת לקול אשתך (ג, יז). לכאורה היה צריך לאמר רק "כי אכלת" אלא עיקר החטא הוא לא רק עצם החטא, שאינו יכול להתגבר על יצרו הרע, אלא שהוא מנסה להצדיק את עצמו ותולה את החטא באמתלה והתנצלות. וכן אדם לא אמר סתם חטאתי, אלא "האשה אשר נתת עמדי היא נתנה לי מן העץ ואוכל" (ג, יב), עצם ההתנצלות הזאת ששמעת לקול אשתך, הוא חטא חמור.

מובא בערכי יהושע ולאדם אמר כי שמעת לקול אשתך ותאכל מן העץ (ג, יז). על דרך צחות אמרתי, מה שהזכיר לו ששמע לקול אשתו, הלא עיקר החטא היה מה שאכל מעץ הדעת, ומה נפקא מינה אם האשה היתה הסיבה לחטאו אם לא. אבל באמת גם זה לבד נחשב לו לחטא מה ששמע לקול האשה ולא הכיר מעלתו עליה, כי היה לו להכיר שהוא העיקר בבריאה ולא לשמוע בקולה.

בעיצובן תאכלנה מובא במעייני השבוע (עמ' כא לא). שואל בעל עוללות אפרים כיצד התורה אומרת בעצבון תאכלנה כל ימי חיך, מילא העמל והטורח לפרנסה הם אכן בעיצובן, אך האכילה היא בשמחה, מדוע איפוא התורה אומרת בעצבון תאכלנה? נבאר במשל של הרמב"ם על מלך שהובאו לפניו שני דינים לדונם. א' בשר החשוב של המלך שקנה סוס מפואר לעצמו במקום לאפשר לקנותו לאורוות המלך. והמשפט השני של העבד סרח ונרדם בשמירה. דן המלך את שניהם לנקות את הרפש באורוות. שמח העבד והלך והתגאל במדמנה ובניקוי הרפש. הוא חשב שידון במלקות קשות או עונש חמור אחר, והנה יצא בזול. אולם השר חוורו פניו. עונש כל כך נורא. הוא נטל את הדלי בקצות אצבעותיו וניגש כשהוא מסתכל שאף אחד לא יראנו והשתדל מאד לשמור על נקיין בגדיו ועשה כל מלאכתו בסלידה והמתין לערבו של יום שיוכל לרחוץ מזהמת הגללים... הנמשל הוא ההתייחסות לצרכי הגוף. החכם מתייחס לצרכי הגוף כאל גזירת מלך שאי אפשר בלעדיהם. הסבא מסלבודקא? [גם מובא כן על הח"ח ועל הגר"ש מקאליש ועל הרה"צ ר' ישראל מרוז'ין] היה אוכל מבלי להתכופף לצלחת. שלא להראות שעבוד למאכל. אולם האדם המגושם אוכל ומתלבש בשמחה ובשקיקה, כלשון חובות הלבבות עושים את בטנם אלוהיהם ותורתם מלבושיהם" יש תורה מיוחדת מה ללבוש ומה הולך עם מה ומהו צו האופנה ע"ז מלמדתנו התורה בעצבון תאכלנה. תתעצב על שצריך אתה לאכול ולהתגשם. זהו המבט הנכון על תאוות העוה"ז. לא כאלה המכניסים ארוחתם שעות ארוכות עם כל כללי הטקס...

אמר הגה"ק רבי יעקב מליסא זצ"ל לוקוץ ודרדר תצמיח לך וגו' בזעת אפך תאכל לחם (ג, יח - יט). לאחר שתטרח בו הרבה (רש"י). מה קללה היא בכך, שתצמיח האדמה קוצים ודרדרים, אם בנוסף לכך תצמיח גם תבואה ופירות, שלהם מצפה האדם. אולם, גדול הוא הכאב כאשר את הקוץ והדרדר מוציאה האדמה מאליה, ללא טיפול של האדם, ודוקא את מיני הפירות והירקות אינה מוציאה אלא לאחר עמל ויזע של האדם. "קוץ ודרדר תצמיח

לך" האדמה, ללא כל פעולה מצידך, אך "בזעת אפך תאכל לחם", הלחם לא יבוא אלא לאחר עמל רב דהיינו שתטרח בו הרבה.

בזעת אפך תאכל לחם (ג, יט). יהודי אחד נכנס לאדמו"ר ה"בית אברהם" מסלונים זצ"ל, והשיח בפניו "יש לי חנות גדולה, אשר ממנה פרנסתי. כעת עומד אדם אחד לפתוח חנות כשלי, בדיוק מול חנותי. עומד אני לאבד את מקור פרנסתי, ומה אעשה?"

בתשובה סיפר לו ה"בית אברהם" את המעשה הבא: לרבי דוד זאלצער שזכה לימים להיות חמיו של ה"יסוד ושורש העבודה", היה בית מסחר למלח. יום אחד פתח אדם אחר בית מסחר למלח, בסמיכות אליו. לא היו באזור די לקוחות לשני בתי מסחר כאלו. נסע רבי דוד אל האדמו"ר רבי מרדכי מלכוביץ' זצ"ל והשיח בפניו את דאגתו.

ומה היתה דאגתו של אותו צדיק? "היות ומישהו פתח חנות מולי" - כך אמר - "יש לי צער מזה, סימן שאין לי אמונה, ואם אין לי אמונה - למה לי חיים"...? התיישב רבי מרדכי זצ"ל ודיבר עמו דברי חיזוק באמונה, וחזר לביתו לשלום. לאחר זמן מה שוב חזר ללכוביץ' ותינה את דאגתו לפני הרבי: "בתחילת הרחוב פתח אדם חנות נעלים, וכשנכנסים לחנותו אני שמח שיש לו פרנסה, אבל כשנכנסים לחנות מולי, אינני שמח כמו שאני שמח על הצלחת בעל חנות הנעלים, וזה סימן שאין לי אמונה, ואם אין לי אמונה - למה לי חיים?" כאן השתק ה"בית אברהם".

"נו", שאל היהודי, "ואיך נגמר הסיפור? איזה מופת התרחש עמו?" "כאן זה נגמר", השיב ה"בית אברהם", והמופת הגדול ביותר הוא לזכות להגיע לדאגות של 'אם אין לי אמונה - למה לי חיים?' גם לזכות לחתן כמו ה"יסוד העבודה" אין זה דבר של מה בכך, כלל וכלל". עלינו לזכור בכל עת כי "אין אדם נוגע במוכן לחברו כמלוא נימה", ואין שום מקום לדאגה, שהרי הכל מאת ה' יתברך.

השכלה לשם עשירות - האמנם?
מובא בהגדה של פסח "ישועות מלכו". כשהיה האדמו"ר מויז'ניץ בעל ה"ישועות משה" זצ"ל באנטווערפן, הגיעו רבים לשחר את פניו. כדרכו, התעניין אצל כל אחד היכן בניו לומדים, וחלקם הודו ששלחו את בניהם להשתלם באוניברסיטאות, וזאת כדי שתהיה להם פרנסה, ויהיו עשירים. כעבור כמה שנים ביקר שוב באנטווערפן והתעניין מה עושים כל אותם בוגרי אוניברסיטאות. סיפרו שהם עובדים כעורכי דין ורואי חשבון אצל המיליונרים הכבדים, עשירי עיר היהלומים.

"ואותם גבירים", התעניין האדמו"ר, "מה השכלתם?" התברר, שהם חסרי כל השכלה. לא היתה להם 'אלא' סיעתא דשמיא... ביקש האדמו"ר מהרב יצחק קסירר ז"ל לארגן לו ביקור בבורסה, כשראה את תגובתו, הבטיח שלא יעשה לו בושות...

התכנסו יהלומני אנטוורפן, והאדמו"ר שאל: "מי כאן מיליונר?" כמובן, לא היו בין השומעים מי שהרשה לעצמו שלא להרים את ידו... המשיך ושאל: "למי יש כאן השכלה גבוהה?" איש לא הרים ידו.

"אם כן איך אתם מסתדרים?", הוסיף ושאל, וענה: "מעסיקים אתם רואי חשבון ועורכי דין כשכירים, אם כן, אמרו אתם. מה מאכלים אתם לבניכם- שיהיו מיליונרים, או פקידים בשכר אצל העשירים?"

בספר "מאיר עיני הגולה", מסופר על האדמו"ר מגור בעל ה"חידושי הרי"ם זצ"ל, שבימי צעירותו סבל מעוני ומחסור, אך הסיח דעתו מדוחקו והשקיע כל מעייניו בתורה ובעבודה.

אמרה הרבנית: "רואה אני שכולם דואגים לפרנסתם מלבדך". השיב לה: "ומי גילה לך שאיני דואג כמותם? אביך בחר בי כעילוי, ומה שאחר דואג בשלושה ימים, מספיק אני לדאוג ברגע אחד".

שאלה הרבנית: "ומה עלה בידך בחריפותך?" וענה: "מה שהועילו הם בשלושת ימי דאגתם..."

גם אתה נכלל בהבטחת המזון, יהודי אחד נכנס אל האדמו"ר מויז'ניץ בעל ה"ישועות משה" זצ"ל, כשענתת דאגה על פניו. "פיטרו אותי מעבודתי", סיפר ונאנח אנחה גדולה ומרה. "אין לי כל מקור פרנסה, ומה יהא עלי ועל בני ביתי?" אמר לו האדמו"ר: "אמנם אותך פיטרו ממשרתך, אך הקב"ה אינו מתפטר ממשרתו, הוא חי וקיים... ומאחר שהוא הבטיח כי הוא 'מכין מזון לכל ברייתו אשר ברא', הרי גם אתה נכלל בגדר ההבטחה.

"אל תחרד ואל תתייאש", סיים האדמו"ר, "עליך להאמין באמונה שלימה שה' יתברך המכין מזון לכל בריותיו, יתן גם לך את פרנסתך".

'בזעת אפיך תאכל לחם עד שובך אל האדמה כי ממנה לקחת כי עפר אתה ואל עפר תשוב', (ג, יט). ע"כ, קללה זו לא חלה על יום השבת, וא"כ פלא בעיני על אנשים נכנסים לשבת מאוחר ויוצאים מוקדם, צריך להיות ההיפך כדי לברוח מהקללה מה שיותר, כמ"ש 'בזמירות שבת' "המאחרים לצאת מן השבת וממהרים לבא", החכמה להאריך את יום השבת ולא להיות טיפשים לצאת מהר מהשבת, (חפץ חיים עה"כ 'ויברך אלוקים' ב, ג)

מביא הפנינים יקרים בזעת אפיך תאכל לחם, (ג, יט). במסורה מביא עוד פסוק ברוח אפיך נערמו מים (שמות טו, ח), לרמז על מה שאיתא בסוטה (סוטה ב.) קשין מזונותיו של אדם כקריעת ים סוף.

אמר הגאון ר' יוסף זונדל מנובהרדוק זצ"ל בזעת אפך תאכל לחם, (ג, יט). אם בכדי לקיים את הקללה "בזעת אפיך תאכל לחם" אדם משתדל יומם ולילה, כמה צריך הוא להשתדל בכדי להשיג את הברכה "ברוך הגבר אשר יבטח בד'" (ירמיהו ז).

מובא בשיח זקנים בזעת אפך תאכל לחם, (ג, יט). פעם אחת נכנס איש אחד להרה"ק ר' נטע מוועליפולי זי"ע והתאונן לפניו שיש לו פרנסה טובה, ובהרחבה, אמנם הוא עמל כל כך והעבודה קשה לו, ענה לו הרה"ק, כתוב בתורה "בזיעת אפך תאכל לחם", אלא מה, אם משכימים בבוקר בשעות המוקדמות ומתעמלים בתוספות או על רש"י, יוצאים בזה מאמר הכתוב ה"ל, והפרנסה באה בניקל.

בזעת אפיך תאכל לחם וגו', (ג, יט). ר' יהודי פלוני, הערליכער איד, עבד במלאכתו שעות רבות בכל יום, אך, כמו רבים אחרים, לא הצליח להתעשר. היתה לו מכר עגמת נפש גדולה. קם ועשה מעשה. הוא נכנס לחדרו של אחד מגדולי הרבנים החסידיים, כך מספרים. היהודי היקר דן עמד על יד השולחן בחדר הרבי כשפניו עגומות מצער, פתח ואמר: "נסיתי פה, הלכתי לעבוד כאן ושם, ואף על פי כן ההצלחה לא מאירה לי פנים – רבי, א עצה! איך וייל א עצה, רצוני בעצה" ענינו נצצו מדמעות. הרבי לא הביט בו הרהר מספר דקות. הגביה את עיניו ואמר: "אני יודע על מצבך, כבר חשבתי עליך כמה פעמים, ועתה אם תשמע לעצתי, עשה כך – ביום חמישי מתקיים 'יום השוק' בעיירה הסמוכה, לך לשם – וד' יהיה בעזרך. הרבי שתק שניה קצרה הוסיף וסיים: "כשתשוב תספר לי מה היה שם". היהודי קד קידה ויצא את בית הרב. כשפסע בשביל היוצא מהבית הרהר לעצמו, מי יודע מה הרבי ראה בעיניו הרחוקות, אולי צפה באליהו הנביא שיעמוד בשוק כאחד הירקנים והוא זה שיושיע אותי עם כמה מטבעות זהב וכו', אולי מופת אחר, מי יודע מה רצונו של הרבי. באותו ליל חמישי לפני הנסיעה לשוק הוא לא ישן כל הלילה מהתרגשות. ובבוקר השכם יצא לדרך, אפילו לא לקח עימו אוכל. השמחה השכיחה ממנו את הכל. הוא הגיע לרחבת השוק בשעה תשע בבוקר. התיישב על אחד האבנים בפתח השוק לנוח מעמל הדרך, ולאחר דקות ספורות מיהר לעמוד על רגליו והחל להסתובב בסימטאות השוק הלוח ושוב. חצי שעה, שעה, שתיים. כשעברו שתיים מעלה, השמש כבר יקדה לו על ראשו ופיו החל להתייבש. אפילו שתיה לא היתה לו. עד הצהריים לא התחדש לו שום רמז בכוונתו של הרבי. בשעת חצות הוא התעייף והחל לצעוד בקוצר רוח. ר' יענקל פסע מסימטה לסימטה ומדוכן לדוכן ולא ראה משהו מיוחד שתהי' לו אפשרות לתלות בו תקוה כל שהיא. "הרבי משטה בי" החלו המחשבות מנקרות לו במוחו, גם הרעב צבט במעי ו הראש אמר "ר' יענקל עד מתי תסתובב כאן בחוסר מעש". לאחר מחשבה קצרה אמר לעצמו "כיון שהרבי אמר לי ללכת לשוק ולא שאלתי אותו כמה זמן להיות בשוק, אולי כדאי לי להמתין עוד קצת". הוא התאמץ ונשאר עוד כשעה וחצי, שתיים. אך לא גילה את הסוד ולא ידע מה הרבי רוצה ממנו. ואז הרעב והתשישות נהפכו אצלו לכעס. הוא תפס את רגליו ועזב את המקום בכאב לב. ר' יענקל א'ערליכער איד עלה על עגלה שיצאה ראשונה מהעיר ושקע בתוך עצמו מאוכזב ומדוכדך – "אני עוד אצק בבית של הרבי, מה הוא שלח

אותי לכאן, מה הרבי רוצה מיהודי ביש מזל כמותי, אני לא אוותר". יהודי רחב ממדים שישב בעגלה במושב הסמוך למקומו נרדם ושמת את ראשו על כתפו, ר' יענקל נבהל והתעורר ממחשבותיו הכעוסות. אדהכי והכי הנסיעה הגיעה אל קיצה. העגלה נעצרה בקצה העיירה. הוא נטל את רמ"ח איבריו ושס"ה גידיו ופסע בזריזות לתפילת מנחה, משם יצא מהר אל בית הרבי שהיה סמוך לבית הכנסת. "אוהו, שלום עליכם" הושיט לו הרבי ידו לשלום "בבקשה הכנס נא, בא עימנו". רגליו נשרכו אחרי הרבי בנדנדו של כעס עצור. הוא התיישב ליד השולחן בלי לבקש רשות. הרבנית הגישה כוס תה, הם לגמו יחד בשתיקה כמה לגימות, רוחו שבה אליו, ואז הרבי שאל: "נו מה בפיכם מיין טייערע ר' יענקל". "הייתי היום בשוק של העיירה". "אה, מיהרתם, כבר נסעתם, סימן שאתם --- לתומי חשבתי שתסעו רק עוד שבוע שבועיים". "מה זה משנה, העיקר שכבר נסעתי. אבל באמת אבקש מחילה, ימחול לי הרבי, - הסתובבתי בשוק רעב וצמא, לא ראיתי ולא שמעתי מאומה מלבד רוכלים יהודים ובעיקר גויים רעים וטובים, פירות וירקות, אוכל סחורות, גניבות לרוב, הרבה צעקות ומריבות וכו', וכי הרבי ליגלג עלי", "לא ראית שם כלום", "מאומה". "הלכת בשוק כולו, לפניו ומצדדיו ולא ראית משהו יוצא דופן". "מה יש לראות בשוק, למה הרבי זורה לי מלח על הפצעים בשאלות, ראיתי רק סוסים וחמורים ובני אדם שחלקם מתנהגים כחמורים". "אל נא תכעס. שום דבר שלא היית רגיל אליו, לא ראית". ר' יענקל לגם מהתה כמה לגימות נוספות, הרבי הגיש לו מצלחת המזונות ואז לפתע נזכר ואמר: "דבר אחד מענין ראיתי, אפילו התפלאתי". "מה, מה", "הנה אספר: הסוחרים, בעיקר סוחר התבואה, באו לשוק עם עגלות רתומות לסוסים. הם קשרו אותם בצידו הדרכים מהברזל התפוס בפייהם אל העצים שבצידי השביל. כל סוס לעץ אחר. וכיון שביום כזה אין להם זמן לחשוב על הסוס, והסוס הרי זקוק לאוכל, הם עשו דבר פשוט. מתחת לראשו של כל סוס הניחו כעין תיק גדול מלבד, בו הניחו תבואה לרוב ועזבו את הסוס לנפשו, שיאכל וישבע, יאכל ושוב יאכל כל היום עד הערב. ר' יענקל ראה שהרבי מתעניין בסיפור, אז הוא המשיך לספר את כל פרטי הפרטים, עם כל הגישמאק: "הנה, מיד בתחילת היום, הסוסים ראו מצדדיהם דברים המושכים את העין – ירקות השוק מכל המינים, אבטיחים ושאר ירקות, ריח אוכל עלה באפם והם ניסו לנתק את עצמם לעבר הירקות, הם משכו בכח במטרה לסובב את הראש לעבר הדוכנים, אך כיון שהיו קשורים לא הצליחו ואדרבה, רק פצעו את עצמם בכל משיכה ומשיכה, במשך שעה ארוכה עשו כך עד שדם החל זב מהם". "אם הרבי רוצה אמשך לספר עוד". "ספר נא, זה מה שרציתי לשמוע" "משלא עלה בידם התיישבו הסוסים במקומם בשמש הלוהטת. כשנרגעו ממלחמתם האבודה, ראשם, של הבהמות נשמת באופן טבעי קדימה –נדחף פנימה לתיק האוכל. הם מצאו אוכל שהיה מוכן להם, קש ותבן (אוכל פשוט) אבל בשפע, ואז החלו לאכול ולשבע. לאחר שסיימו נעמדו, שוב ניסו לתלוש את עצמם, נפצעו, וחוזר חלילה – התיישבו ואכלו תבן וקש". שתק הרבי ושתק החסיד, הסתכלו זה מול זה ואז הבחין החסיד בדמעה שנצנצה בעיניו הרחימאיות של הרבי. פתח הרבי ואמר: אה, ר' יעקב יקירנו, הנה ראית הכל! את הכל! – אנו ובנינו ובני בנינו יהיה מי שיהיה, קשורים אנו. – הקדוש ברוך הוא הוא ורק הוא, זן ומפרנס. למה לטרוח לחינם יותר מהצורך למה למשוך, לסבול, לכאוב ולהפצע, הכל מוכן מראש למשך כל היום בתיק המלא – שבסוף מגיעים אליו בעל כורחינו. הנה לנו מוסר השכל.

מפרש הדברי ישראל בזעת אפך תאכל לחם עד שובך, (ג, יט). יש לומר דידוע דהכל תלוי בתשובה, וזה פירוש הפסוק 'בזיעת אפך תאכל לחם', 'עד שובך', היינו עד שובך בתשובה, אך כשאדם שב בתשובה, אזי ושב ורפא לו בא לו הפרנסה בניקל.

בזיעת אפיך תאכל לחם, (ג, יט). ר' בן ציון חזר ואמר פעמים רבות כי רבי נחום מהורודנא זצוק"ל אמר תמיד, כי ניסה הרבה פעמים למצוא ולהבין בדרכים פשוטות את דרכי הפרנסה, ומצא את עצמו טועה, ונוכח תמיד כי יד ה' מנווטת ונכנסת לו בתוך החיים בדרכים לא טבעיות- סטנדרטיות. הוא מרוויח משם ומפסיד מכאן, מתאמץ שם ומרוויח ממקום אחר. בדק ובחן וראה כי אנשים מנסים לשלוט בפרנסה שלהם וללא הצלחה. המפתח כל העת בידי הקב"ה. לשונו של רבי נחום מהורודנא: "אבל תמיד מצאתי יד ה'

גלויה ובולטת כל כך, עד כי אין בהם שום דבר מדרכי הטבע, וכל בן דעת יודה כי מה' היתה זאת. וזה שנאמר בגמרא 'קשים מזונותיו של אדם כקריעת יום סוף'.

משל המשיל החפץ חיים - אמר ר' בן ציון לאברך הטרוד בדאגותיו. עני מרוד, צעד בדרך מעיר לעיר ונשא על כתפו שק מלא תבואה עשר וחצי ק"ג. חלפה לידו כרכרה של איש נדיב. היא נעצרה והנדיב הציע לו להניח את המשא הכבד על העגלה. העני שמח מאוד. הוא מיהר והוציא מן השק קילו וחצי ממשאו - משקל שלא קשה לו לסחוב, והעביר לתוך שקית קטנה, ובשק נותרו תשע ק"ג, אותם הגביה והניח בעגלה בתודה. חייך האיש שבכרכה ואמר לו: "פלא לי עליך על שאתה חושב שאני מקפיד על הק"ג וחצי. אם תשע ק"ג אני מעלה על העגלה, וכי ק"ג וחצי נוסף - דבר קל שכזה אתה חושב שאני מקפיד עליו! אם כבר אז כבר - תניח הכל ואני נוסע". חייך החפץ חיים: כאשר שואלים בחור שמתארס בן עשרים כמה הם דמי הנדוניה שקיבלת? הוא ישיב בסיפוק קיבלתי נדוניה נכבדה, שאוכל לחיות ולהתפרנס ממנה שלוש וארבע שנים - אפילו אם לא יזמן לי שום עסק לפרנסתי. שואלים אותו, ומה תעשה בארבעים ושש שנה הנותרות עד תשלום שבעים שנה? יענה ויאמר, אני בוטח בה' שיזמין לי עסק או כל סיוע אחר, שאוכל להתפרנס מידו הרחבה.

ממש פלא עליו. כיוון שסוף סוף, הוא מוכרח לבטוח בה' שיעזור לו ויכלכלהו - אותו וכל אנשי ביתו 46 שנה יכול הוא כבר לבטוח בה' יתברך שיפרנס אותו מידו הרחבה גם בשנה שנתיים הראשונות.

וזה שאמר הכתוב "השלך על ה' יהבך (את כל המשא שלך) והוא יכלכלך", היינו שלא ישאיר לעצמו גם לא ק"ג וחצי, כיוון שבעל כורחו מוכרח בסוף לבוא לידי מידת הבטחון, אם כן שישליך על ה' את כל החבילה, ואז בוודאי כאשר יבטח בו באמת "הוא יכלכלך" - דברי החפץ חיים.

נמצאנו למדים, שככל שהאדם מתחזק ומשליך את יבבו על ה', ובוטח בו באמת ובל ליבו, כך הוא זוכה ורואה בישועתו של מקום.

אברך נכנס להתייעץ עם ר' בן ציון, האם לעבור מכולל אחד למשנהו. ר' בן ציון השיב לו בסיפור. בכולל פוניבז' היתה תקופה קשה שלא שילמו, ואם שילמו נתנו מעט. בשעתו ישב לידי - סיפר ר' בן ציון, שני אברכים. אחד מהם עזב והלך ללמוד בכולל ששילמו טוב, אך למד שם הרבה פחות טוב ממה שלמד כאשר ישב בכולל פוניבז'. ולאחר כחודש הוא סיפר לי, כי בראש חודש הראשון שקיבל את התשלום הגבוה מהכולל החדש, רוב הסכום הלך לפיצוץ בצינור בבית. לכן החליט מיד לשוב ל"עניות" של כולל פוניבז'. המשיך ואמר לו. לפיכך הכלל הוא, שצריך לתת את הדעת, לא על גובה המלגה דווקא, אלא האם הלימוד בכולל השני יהיה כמו בכולל הקודם. שאם כן בבקשה, תעבור לכולל ההוא, אבל אם תלמד שם פחות טוב אל תעבור. כלומר, שהלימוד יהיה מרכז השיקול, הכסף וכל השאר הם כבר יבואו מהקופה המיוחדת שמייעדים בשמיים לאברכים עמלי תורה.

בקודש הקודשים התרחש בתמידות נס גדול, "שהארוך לא היה מן המניין" - כפי שנאמר בגמרא בכמה מקומות. שלמרות שמידת בית קודש הקדשים, תמד נמצאו עשרים אמה - עשר אמות לצד אחד של הארון ועשר אמות לצד השני של הארון, כאילו שאין ארון. נס.

לא מובן, הרי תכלית בית המקדש הוא קודש הקדשים, ותכלית קודש הקדשים - הארון, אז אם כן מדוע הארון לא מן המניין, אן הארון העיקר אדרבה, עליו להיות ראשון במנין ובחשבון?

ביאור והסוד הוא, אמר ר' בן ציון: ארון הלוחות - מהותו חייב להיות בלי מנין, דווקא מעל הטבע. וזו הנהגה שה' הטביע בעולם ש"הארון נושא את נושאו", וש"הארון אינו מן המניין", וממילא, מי שנצמד לארון והולך על פיו ועוסק עם הארון כל היום - אברך כמשמעו ומדרשו, יש לו הנהגה ניסית. ומכאן הקופה האחרת לחלוטין שממנה הקב"ה מפרנס ללא מנין וללא חשבון את ידיהם של תלמידי חכמים.

סיפר ר' בן ציון אחד משומעי שיעוריו בבני ברק עבד לפרנסתו כנהג הסעות. ויהי היום, נטפל אליו שוטר תנועה בטענה שנסע שלא כחוק, ורצה לתת לו דו"ח גבוה, היהודי אמר לשוטר שהמקרה לא היה כפי שמאשים אותו, וממילא לא עבר על עבירת התנועה המדוברת. הם התווכחו, השוטר נפגע וכעס מאוד ואמר לו: אני אדאג להביא אותך למשפט, ושם כבר תקבל 'שילת רישיון' ותאבד את הפרנסה, ונראה מי הצודק אני או אתה. האיש

נבהל והיה מוטרד מכך במיוחד, כי פרנסתו הייתה בנויה מהסעות, וסיפר לי בצער על פרטי המקרה. יעצתי לו שיתן סכום כסף לצדקה ושיקבל על עצמו להוסיף בלימוד כרבע שעה נוספת מידי יום ביומו - "ובזכות שאתה מוסיף בלימוד התורה, בכח התורה הכל יהיה בסדר". הוא אכן נתן צדקה והתחיל במהלך של הוספה בלימודיו. בתאריך המיועד, התייצב בעל הרכב בבית המשפט. השופט המתין לשוטר שייכנס, והשוטר לא הופיע. השופט כעס ואמר שלאחרונה זה כבר פעם שניה שהשוטר עושה לו את זה - שאינו מגיע לדיון בתביעה שהוא תבע. השופט פסק לנהג קנס קטן ושחרר אותו מכל תביעה. זה הכוח שמקבלים כאשר לומדים תורה ונותנים צדקה, כל אחד יכול להיושע בכוח התורה. ולאברכים עוד יותר - יש להם את כוח התורה בתמידות.

יהודי פעם התאונן קשות באוזני ר' בן ציון כי אין לו פרנסה מסודרת והוא מתגלגל פה ושם, "אני מקנא בבעלי היכולת שארנקם מלא בממוין" - התאונן. ר' בן ציון סיפר לו. בעל אילת השחר זי"ע שב מכמה ביקורים בחו"ל למען הכלל, והוא סיפר לי כי נכנסו אליו גבירים יקרים מרחבי תבל, לשוחח ולשפוך לב. והנה איש אחרי איש מהם, סיפרו וביקשו ברכה על צרות פרטיות שיש להם, לכולם. והם לא התאוננו על צרות סתם של מה בכך, אלא להיפך, רח"ל. בעל אילת השחר, ברחמים ובצער: "לא שווה בכלל להיות גביר! אמנם כסף יש, אבל כאלו צרות אחרות כנגד זה, שכבר יותר שווה שהצרה תהיה במחסור הכסף". סיים ר' בן ציון בשם אחד מהגדולים, כי אדם המקנא בחברו בדבר מוצלח שיש לו, עליו להסתכל על כל מה שיש לחברו, גם על הצרות והסבל שיש לחברו, ובאופן כזה כל אחד ירוץ ויהיה שמח לקבל את מה שיש לו, שזה כלום לעומת הניסיונות והפעקאלע שיש לשני.

מובא בדברי שאל בועת אפך תאכל לחם... כי עפר אתה ואל עפר תשוב (ג), (ט). מה נתינת טעם יש בעובדה, כי האדם עפר, לכך שנגזר עליו כי יאכל לחם בזיעת אפו. הדבר מבואר על פי דבריו של בעל "חובת הלבבות" (שער הבטחון פ"ג, בהקדמה החמישית) הכותב, כי אחד מן הטעמים שהטריד הקדוש ברוך הוא את האדם להיות עסוק במציאת מזונותיו, היינו בכדי שלא יהיה פנוי לחקור במה שהעלים הבורא מן האדם שלא יוכל להשיגו, כגון מה למעלה ומה למטה, מה היה קודם שנברא העולם ומה יהיה אחרי סופו. זהו שאמר הפסוק: "בועת אפך תאכל לחם", ומדוע, "כי עפר אתה ואל עפר תשוב", כלומר, שפל ונבזה אתה, ואינך כדאי להשיג ולהבין בדברים הנשגבים ממך, ולכן מן הצורך שתהיה עמוס בטרדות עד שלא תמצא פנאי להתבוננות.

מובא בכמוצא שלל רב בשם החיד"א - לב שמחה - גור (בסוף כרך דברים) כי עפר אתה ואל עפר תשוב (ג), (ט). הקשה החיד"א ז"ל הלא ידוע על צדיקים שנשארו גם לאחר מיתתן כמו שאמרו חכמינו ז"ל (תענית ה'): "יעקב אבינו לא מת" וכן רבינו הק' ועוד, שאחר הסתלקותם מן העולם היו בביתם בכל ערב שבת קודש והלא נאמר "ואל עפר תשוב", והשיב החיד"א שעל ידי חתיכת הערלה ונתינתה בעפר נתקיים כבר הציווי "ואל עפר תשוב" ונפטרו בכך, כי מקצת הנפש ככל הנפש, ואולי זה הטעם נתינתה בעפר.

הרה"ק בעל "לב שמחה" מגור זי"ע אמר שעל פי דברי החיד"א הנ"ל נדרש כמין חומר נוסח הברכה שאומרים בברית "וצאצאיו חתם באות ברית קודש", על כן בשכר זאת א-ל חי חלקנו צורנו צוה להציל ידידות שארנו משחת למען בריתו אשר שם בבשרנו". וזו כוונת הברכה, שהרי בשכר המילה, שטומנים הערלה בעפר, צוה להציל ידידות שארנו משחת אחר המיתה, שהגוף נשאר שלם, כי כבר נתקיימה בו גזירת "ואל עפר תשוב".

בועת אפך תאכל לחם (ג), (ט). מובא במידות והנהגות טובות, שמעתי סיפור מופלא, שהיה בירושלים עיה"ק. גביר, תומך ידוע במוסדות ירושלים, בא לבקר בארץ הקודש, וגבאי המוסדות ליווהו והראו לו את "עץ חיים", את בית החולים "ביקור חולים", ומוסדות הצדקה והכוללים. בגמר הביקור הביאוהו לבית רבה של ירושלים, רבי שמואל סלנט. הרב ישב ושוחח עמו. תוך כדי שיחה, נכנס אברך צנוע ובה לשאול את רבי שמואל סלנט שאלה בהלכה, מיד הפסיק רבי שמואל לדבר עם האורח הנדיב, וישב ושוחח בארוכה עם האברך הצנוע.

הגביר נפגע מאד מיחסו של רבי שמואל, ועזב את הבית בכעס גדול. הגבאים ניסו להרגיעו, אך ללא הועיל. החליטו ביניהם הגבאים להראות לגביר את חיי האברך הצנוע. הם אמרו לגביר: "לכשתראה מי הוא האברך, אולי תשנה את דעתך".

לעת ערב הגיעו לחלון ביתו של האברך, שהיה גר במרתף כאשר חצי מקומת הדירה היה בתוך האדמה וחציו השני נמצא מעל האדמה. הם ראו איך יושבים האברך עם שבעת בניו סביב השולחן, ואוכלים לחם עם קצת שמן. אח"כ מזג להם כוס חלב שרק שלישי מהכוס הכיל חלב.

בגמר האוכל, נטלו סידורים ובירכו ברכת המזון בקול ושירה כולם כאחד, ולאחר ברכת המזון נטלו כולם ספרים: זה גמרא, זה חומש וזה משניות, והילד הקטן נטל דף שיש בו צורת האותיות, וישבו ביניהם ולמדו, לאט לאט נרדם הילד הקטן על הדף, והאב נטלו והשכיבו על המיטה, פשט את בגדיו וכיסהו במעטה קל של צמר, כך חלפה לה שעה עד שכולם נרדמו, ואז ישב האברך עם הגמרא והמשיך ללמוד. לגביר, לא היה כח לעמוד זמן רב, והלך לבית מלונו.

לאחר שלוש שעות שוב חזרו אליו הגבאים, ואמרו לו בא וראה את האברך. שב הגביר וראה איך יושב האברך על הרצפה ומזיל דמעות ועורך תיקון חצות. הגביר התרגש מאד ואמר: "עכשיו אני מבין את רבי שמואל, אברך כמותו ודאי שחשוב ממני פי כמה וכמה".

למחר חזר הגביר לבית רבי שמואל, ביקש לפייסו, ואמר: "אני מוכן לתת לאברך פרנסה בשפע לכל ימינו!" שלח רבי שמואל לקרוא מיד לאברך. אמר האברך: "ב"ה, לא חסר לי כלום! יש לי בית, יש לי לחם ושמן, ומה לי לצרה הזאת של עשירות אשר תמנע ממני מלעבוד את ה' מתוך דעה צלולה?"

בזעת אפך תאכל לחם... (ג, יט). אמר הגאון ר' מנשה ישראל רייזמאן שליט"א. כתב מרן החפץ חיים בספר 'תורת הבית' שגזירת 'בזעת אפך תאכל לחם', לא נגזרה על מלאכה יותר משמונה שעות עבודה ביום, וכמו שכתב הרמב"ם 'עוסק במלאכתו שליש היום'.

יש יחידי סגולה שניצלו מגזירה זאת, אך רובא דרובא נכללו בפתקא זאת, אך לא אכלנו כ"כ הרבה מעץ הדעת שנשחיר ימינו ושנותינו להבל ולריק. המידה הגדושה ביותר של קללת חטא עץ הדעת, היא לעסוק במלאכה באופן שזה יכול להגיע עד שמונה שעות ביום בלבד. תשע שעות ועשר שעות זה כבר 'עצביהם כסף וזהב מעשה ידי אדם'. הקב"ה נותן פרנסה ע"י שמונה שעות בלבד. אם אין מזה פרנסה, תחליף לפרנסה אחרת כמ"ש בפרי הארץ.

יש דרייווער הטוען שמוכרח לו מאה וחמישים אלף דולר לשנה, ולזה מוכרח לו לעבוד י"ב שעות ביום, הרי הוא מאבד צורת אדם וצורת יהודי, רחמנות גדולה על יהודי כזה. לדברי החפץ חיים עליו לחפש פרנסה אחרת. יהודי שלא נשאר לו זמן ללמוד ולהתפלל כראוי ולחנך בניו ובני ביתו כראוי, לא בזאת בחר השם. ומי שכן עובד יותר משמונה שעות, הרי הוא דכתיב "והיית משוגע ממראה עיניך אשר תראה..."

והוא פלא שאינו מתבייש לספר שהוא עובד יותר שעות, והלא מי שלוקח תרופות לעצבים ברי הוא שמתבייש לספר לאחרים שאינו כשאר בני האדם, ואיך אינו מתבייש לספר שהוא משוגע ועובד יותר שעות. מבדיל על הרעיון. אם יש משוגעים כאלה, צריך להתפלל עליהם לא בברכת ברך עלינו אלא בברכת רפאינו 'והעלה ארוכה ומרפא לכל תחלואינו, יהי רצון שתשלח במהרה רפואת הנפש מן השמים לכל אלו החושבים שלהתפרנס צריך יותר משמונה שעות'.

יהודי פיקח משאיר לנפשו כמה שעות ביום לגן עדן יהודי. ואפי' אם הבוס אומר שתעבוד שעות נוספות וישלם לך בכפליים, תשיבנו 'אני אינני משוגע'. אע"פ שכתב הכסף משנה שמוותר לעבוד את הים לצורכי פרנסה אע"פ שהוא מקום סכנה, דכתיב 'ואליו הוא נושא את נפשו' בשכיר יום, משמע שלצורך פרנסה עושים דברים שהם סכנה. אך אע"כ לא הותר להשתגע בשביל פרנסה. אלא שדרך האדם שהוא נבהל להון, ויש לאדם תאוה ובהילות לממון המיותר, כיון שהבוס משלם כפליים והוא מביא את הכסף הזה לביתו, ונדמה לו שהוא מרוויח, אך סופו של דבר שער ראש השנה הבא ילך כל הכסף המיותר הזה או לרופא שיניים או לאינסטלטור וכדו', כי הקב"ה אינו חשוד שינהיג אותנו באופן של שגעון.

הרב הכולל והראשון של ניו יארק היה רבי יעקב יוסף זצ"ל, לאחרונה נתפרסמו ניסים ונפלאות אצל הנוסעים על קברו סמוך לברוקלין, ורבים נוסעים ביום היארצייט כ"ד תמוז.

בפרשת כי תבוא בתוכחה כתיב 'והיית משוגע ממראה עיניך אשר תראה', אם יראה, מסתמא הוא עם עיניים?

וביאר רבי יעקב יוסף שיש שני מיני משוגעים, רוב משוגעים הם מחמת שחסר להם דעת ושכל, אך יש משוגע היוצא מן הכלל, כדוד המלך ששיחק כמשוגע אצל אכיש מלך גת, יש שלפעמים צריך אדם לעשות עצמו משוגע. החילוק בין שני המשוגעים הוא פשוט, שהראשון אין לו צער משגיונותיו, אין לו עגמת נפש ממה שהוא משוגע, כי הוא נמשל כבהמות נדמו. אחרים מצטערים ממנו ולא הוא עצמו. או יתכן שהוא מסתכל עלינו כמשוגע. אך המשוגע השני מצטער מאד לנהוג כך כמשוגע. אדם שהוא בר דעת ומוכרח לנהוג בשגעון יש לו עגמת נפש, משא"כ אחרים הרואים אותו שמחים בהצלחתו שיתפטר מצפרני הרשעים. וכך נהגו אבותינו בכל שנות הגלות להנצל מצבא אוסטריה וכדו', עשו עצמם כחולה ומשוגע. וזהו חלק מהתוכחה 'והיית משוגע ממראה עיניך אשר תראה', היינו לא שתהפך ממש למשוגע ח"ו, אלא 'אשר תראה' אתה תשים לב לשגעון שאתה מוכרח לעשות לעצמך.

והסביר זאת ע"פ משל ממעשה שהיה בהיותו נער צעיר ויצא מבית המדרש בשבת אחה"צ וראה חבורת ילדי העיר בני גילו ששים ושמיים, ואומרים שיש משוגע בעיר... ושאל את הילדים, האם זה איש משוגע הוא, והלא אני מכיר אותו מימים ימימה והוא נורמלי כאחד האדם? והשיבו לו הילדים, שבשבת זו בקריאת התורה קראו התוכחה, וחיפשו מי שיעלה עליה בתורה בקריאה זאת- כמו שנהגו הקהילות לקרוא לעליה לאחד המתפללים. ולא רצו לעלות. עד שאמרו 'עמוד מי שירצה', ובסוף החליטו לקרוא התוכחה בלי עולה כלל, ורבים תפסו על זה איך קוראים בלי ברכה. והיו מהקהילות שזה היה חלק מההסכם עם המשמש שהוא יעלה בקריאת התוכחה.. עד שיש קהילות שמצאו עצה, שהכריזו לפני שבת שכל המסכים לקנות עליה זאת, יקבל רובל. וכך נהגו באותה העיר. וסיפרו הילדים שזה האיש הוא ממש משוגע, כי קנה העליה של תוכחה הן בבית המדרש הגדול, ולאחר כשתי שעות עלה שוב בעליה זאת בבית הכנסת הקטן, ולאחר מכן פעם שלישית בביהכ"נ של החייטים, וכך בשישה בתי מדרשים עלה בעליה זאת, ועשה שישה רובל היום הזה. הילדים אמרו עליו שהוא משוגע, הגם שעשה כסף, אך מי שעושה כסף מתוכחה הוא משוגע ממש.

מספר רבי יעקב יוסף זצ"ל: בהיותי אז ילד קטן לא הבנתי את דברי הילדים כ"כ. אך בחלוף שנים רבות ראיתי אנשים ששולחים את ראש המשפחה לאמריקה [דאז] או לדרום אפריקה שיעבוד שם זמן רב ויוכל לשלוח למחיית ביתו לאירופה מעטפה עם דולר או שניים. והייתי אומר לאלו המשפחות, שאילו היו יודעים איזו 'תוכחה' אביהם צריך לעבור שם באמריקה, הן בגשמיות והן ברוחניות, היו מבינים שהם ממש משוגעים כמו האיש הנ"ל שעשה שישה רובל מקריאת התוכחה. כי הוא נוסע למרחקים והוא לבדו בלי ביתו וילדיו, ועוסק במלאכתו מצאת החמה עד צאת הנשמה, וישן ברחובות קריה לחסוך לשלם למקום לינה, וכל עיקר יהדותו תלויה על בלימה, הרי הוא ממש משוגע שעושה כסף מתוכחה. וכן בימינו מי שטועה לומר שהוא נצרך לסמארטפון טרף לצורך פרנסתו, אין לך משוגע גדול ממנו שעושה כסף מהתוכחה.

וזהו חלק מתוכחת הגלות, והיית משוגע מהנהגה זולה כזאת, שחי כמשוגע עבור דולר, ממראה עיניך אשר תראה, שתראה את השכן שנוסע לאמריקה ושולח כסף, לכן גם אתה נוסע.. וברוך השם בימינו אין צריך להיות כ"כ משוגע בשביל לנסוע לאמריקה.

וכן כתב באגרא דכלה על קללת 'ואכלתם בשר בניכם ובנותיכם' הם אלו שעוסקים במלאכתם יתר על המדה, ואין להם זמן לחנך בניהם ובנותיהם. הרי הוא ממש כאוכל בשרם רח"ל. וכל זה עם תירוץ של 'פרנסה'. כמו תוכחת 'והיית משוגע' שנתקיים בו עם תירוץ של פרנסה. כי הוא אוכל פרנסה על חשבון חיי בניו ובנותיו לנצח נצחים.

וכמשל הנ"ל שאמרו הילדים שהוא משוגע על שהתפרנס מהתוכחה, כמו כן בתוכחת והיית משוגע, אין אתה צריך להחליט שאתה מקבל על עצמך תוכחה זאת. תן לאחרים להיות משוגעים, אלה ששמחים שיש להם שישה

מקצועות ביד, ופותרים ברזים נוספים מדי יום ביום לאותה חבית של משקה, ונדמה להם שהרוויחו עוד ועוד.

אנו יושבים כאן וצוחקים מאחרים, צריך לרפא את עצמנו, לכל אחד יש מעט מזה השיגעון, והרי כל משוגע צריך ללכת להתרפא לקחת כדורים ותרופות, ואלו הם הספה"ק שמלמדים אותנו ליישב דעתו ולהסתכל על התכלית הנצחית, ולחזור להתרפא ולהיות אדם נורמלי.

להיזכר שבאמת הקב"ה הוא לבדו זן ומפרנס לכל, והוא לא מבקש ממני יותר משמונה שעות עבודה. לא כמו שחשב עד היום שהוא מפרנס עצמו ולכן עבד י"ד שעות, כשיחזור לחובות הלבבות שער הבטחון ויבין שהקב"ה לבדו מפרנס, אלא שביקש וברכתיך בכל אשר תעשה' ותכין ברז לחבית הפרנסה, וגם בזה לא ירמה את עצמו, כמ"ש הרמב"ן שהתעסקות שלנו צריכה לכסות את הנס, אם יעבוד שעה אחת בלבד, הרי מרמה את עצמו, אא"כ זה למדרגת הבעש"ט [ניתכן מאד שכן] שהוא חי בדרך נס ומספיקה השתדלות של רגע. והחזו"א הוסיף שאין צריך להדר ולכסות כל הנס שלא יהיה נס נגלה, בריבוי גדול של השתדלות, אלא מספיק לכסותו בשני שלישי, לדוגמא אם צריך ג' אלף דולר לחודש לפרנסתו, יעסוק במלאכה שנדמה שמתפרנס ב' אלף לחודש. כי מספיק לכסות את הנס עד שני שלישי. והח"ח פסק שבח' שעות עבודה בוודאי יוצאים ידי חובת השתדלות. כל מה שיותר מזה, נכלל בתוכחת 'והיית משוגע'.

בעקבות חטא עץ הדעת נגזרה מיתה על האדם "כי עפר אתה ואל עפר תשוב". מובא בלקוטי שיחות (כרך ו, עמ' 83) כל אדם ימות בבוא זמנו, וגופו ישוב להיות עפר. דבר זה מעורר שאלה: הלא הקב"ה הוריד את נשמותינו לעולם הזה כדי לזכר את הגוף על ידי קיום התורה והמצוות. מהי אפוא התכלית אם לאחר כל העבודה האדם מת וגופו חוזר לעפרו? יתרה מזו, שיבת הגוף לעפרו אינה דבר שנתחדש בו, אלא היא מובנית בעצם הווייתו, כלשון הפסוק "כי עפר אתה ואל עפר תשוב". הוא שב אל העפר מפני שנוצר מן העפר. נמצא אפוא שחיי הגוף אינם דבר אמיתי גם בשעה שהוא חי, שהלא 'שינוי החוזר לברייתו אינו נחשב שינוי', ומכיוון שהאדם היה עפר ויחזור להיות עפר, הרי השינוי שחל בהיותו חי אינו דבר אמיתי, ואם-כן גם עבודת התורה והמצוות אינה אמיתית חסו'שלום!?

התשובה היא שבאמת המצב הפוך לחלוטין. כאשר העולם נברא היה עיקרה של השכינה כאן למטה. הקב"ה ברא את העולם הגשמי כדי שדווקא הוא יהיה 'דירה' לו יתברך. גם הבחירה של הקב"ה בעם-ישראל "ובנו בחרת מכל עם ולשון" היא בגוף הגשמי של היהודי. לכן קיומו של הגוף הוא דבר אמיתי ונצחי, והשינוי שחל בו, שבשלב מסויים הגוף מת הוא הדבר הזמני והחיצוני. המוות נגרם מדבר חיצוני, מחטא עץ-הדעת, שגרם ירידה רוחנית והביא לידי סילוק השכינה מהעולם התחתון. אבל מעשי בני-אדם אינם יכולים לשנות חלילה את בחירתו של הקב"ה, ולכן כל מה שנגרם בעקבות החטא הוא דבר זמני, ובסופו של דבר רצונו של הקב"ה יתמלא במלואו.

לכן 'עצם הלוח', שלא נהנתה מעץ הדעת, אינה שבה לעפרה, אלא היא נשארת קיימת לעולם, וממנה יבנה הגוף מחדש בתחיית המתים. 'עצם הלוח' מייצגת את עצמיות הגוף, כפי שנברא על-ידי הקב"ה, כדי שיהיה קיים קיום נצחי, ולכן אין היא מתכלה ונפסדת. נמצא אפוא שדווקא המוות הוא השינוי, וזה 'שינוי החוזר לברייתו', שהלא הגוף ישוב ויחיה בתחיית המתים. לכן הגוף הוא מציאות אמיתית ונצחית, וגם הזיכרון שנוצר בגוף על ידי עבודת התורה והמצוות הוא נצחי וקיים לעולם. כשיהודי חי בעולם הזה ועוסק בזיכרון הגוף על-ידי לימוד התורה וקיום המצוות הוא יוצר דבר קבוע ונצחי, וגם המוות אינו יכול לפגוע בפעולתו של היהודי. לכל אדם נקבע מה הוא נדרש לפעול ואיזה חלק בעולם הוא צריך לברר ולזכר, ואם הוא מתרשל בעבודתו או דוחה את הפעולה, הוא עלול חלילה להפסיד. יש לפעול בשמחה ובזריזות, ולהכין את העולם לקיום הייעוד "מלאה הארץ דעה את ה' כמים לים מכסים", בקרוב ממש.

מובא ישועות יעקב ויקרא האדם שם אשתו חוה כי היא היתה אם כל חי (ג), (כ). נראה לי ביאור הדבר, בהא דקאמר הש"ס (יבמות סג.) דיינו שמגדלות בנינו ומצילות אותנו מן החטא. והנה קודם החטא היתה בריאת האשה להציל האדם מן החטא, ואחרי שנתנה לו מן העץ ועל ידי האשה בא לידי

חטא, אם כן אין תכלית בבריאת האשה רק שתוליד בנים ותגדל אותם. על כן קאמר ויקרא האדם, היינו כעת אחר החטא, קרא אותה חוה להיותה אם כל חי להוליד בנים ולגדלם.

ויקרא האדם שם אשתו חוה, כי היא היתה אם כל חי. אדם הראשון נתן לאשתו את השם חוה כי היתה אם כל חי (ג כ), ונתן לה השם לאחר החטא כשראה שניתן לשוב בתשובה, א"כ טוב לו שנברא משנברא כי אף לאחר שחטא יפשפש במעשיו. בחת"ס מבאר מדוע הלך הנחש קודם לאשה, וכי לא היה מצליח לשכנע את אדם הראשון עם הפלפולים האלו? אלא אדם הראשון זכה וזיכה את הרבים, כי הוא לימד את חוה הכל, יוצא שהיה רבם של חצי מהאנושות, ו"המזכה את הרבים אין חטא בא על ידו" (אבות פ"ה מ"ח), ומה הטעם שלא יהא הוא בגיהנום ותלמידיו בגן עדן. לכן בא הנחש אצל אשתו - התלמידה היחידה, כי ידע שאם תהא היא בגיהנום שוב לא יהא זה קשה להביא אף את אדם הראשון. והחת"ס מעלים לגמרי את חטאו של אדם ומחשיבו לצדיק מעיקרא ולאחמ"כ והכל בשגגה יצאה ממנו. וזה ע"פ הבמד' (פי' יפה תואר) שחווה סחטה ענבים ונתנה לו, כי אדם הראשון ידע איך נראה הפרי אך היא הביאה לו משקה היוצא מהפרי אשר הוא כפרי אך מבלי לדעת ממה הוא שמה מזה. וע"כ אמר לו ה' "כי שמעת לקול אשתך", לדברי אשתך לא נאמר אלא לקול אשתך (דבר"ד ה), כי המכשול היה שלא שאל לאשתו ממה עשוי המשקה. ומכאן ליהודי אם מגישים בפניו מאכל שאינו מכיר ישאל ממה זה עשוי, כי הרי כך הכל התחיל. ואדם הראשון סמך על הנא' בע"ז (לט ע"א), ונפסק כן ביו"ד, שאשת חבר מוסמכת שאינו צריך לשאול וע"כ אמר "האשה אשר נתת עמדי היא נתנה לי וכו'". "ויקרא אדם את שם אשתו חוה", ר"ת ח'שתי ו'לא ה'תמהמהתי. אמנם כן צריך להיות במצווה אך לא באכילה ושתייה שם צריך ישוב הדעת, ואת זה למד אדם מסיפור זה.

מפרש הצפנת פענח כתנות עור (ג, כא). אפשר לומר בדרך חידוד, למה הלביש הקדוש ברוך הוא לאדם חוה כתנות עור דוקא. שהרי הדין שערום אסור לברך, והדין הוא שעל מלבוש חדש חייבים לברך שהחיינו, גם קיימא לן שכל הברכות צריכות להיות עובר לעשייתן. לפי זה אי אפשר היה להלביש לאדם את המלבוש הראשון שלו מאיזה חומר שהוא, כי היה צריך לברך שהחיינו עובר לעשייתן והרי היה ערום. לכן הלבישו אלוקים מלבוש של עור, שאין צריך לברך עליו משום צער בעלי חיים.

אמר הגאון ר' מרדכי אפשטיין זצ"ל וישכן מקדם לגן עדן את הכרובים (ג, כד). פירש רש"י 'כרובים', מלאכי חבלה. אצל המשכן נאמר (שמות כה, כו), "והיו הכרובים פורשי כנפים למעלה סוככים בכנפיהם על הכפורת", ועל כך אמרו חכמינו (חגיגה יג): 'כרובים כרביא, דמות פרוצין תינוק היה להם'. דבר זה בא ללמדנו, כי כשנותנים לילד חינוך טוב וראוי, עשוי הוא להיות אחר כך ככרובים המסוככים בכנפיהם על ארון הקודש, ואילו משאין מחנכים אותו כראוי, עשוי הוא להיות ככרובים, מלאכי חבלה.

מובא בנר ישראל - רוז'ין, תפארת שלמה - ראדומסק ויהי הבל רועה צאן וקין היה עובד אדמה (ד, ב). שניהם דאגו עבור פרנסה, אך החילוק היה בזה, דאצל הבל (הצדיק) כתיב "ויהי" שהוא לשון צער, שהבל ידע בעצמו וכך מלמד הצדיק לאחרים שהכל הוא טפל, והיה לבו נשבר בקרבו שצריך לרעות צאן לפרנסתו, אף על פי שהוא אומנות קלה ונקיה, כהא דמצינו שגם יעקב אבינו ע"ה היה רועה צאן לפרנסתו, עם כל זה היה הבל מצטער על זה, דיותר היה נוח לו אם היה יכול לעסוק בתורה ותפילה בלי הפסק, אבל בקין כתיב "ויהי" שהוא לשון שמחה, שמח היה קין לעבוד עבודת אדמה מלהיות עובד עבודת הקודש, ופוק חזי מה עלה לו מזה.

ויהי מקץ ימים ויבא קין מפרי האדמה מנחה לד' (ד, ג). מפרי האדמה - מן הגרוע (רש"י). הראיה, שנאמר ויהי מקץ שהביא הסייפות. (סדר אליהו). ועוד אמרו שהביא פשת"ן (שם), שסופי תיבות של קרבן במילואן פשתן קו"ף (פ) רי"ש (שי"ן) ביי"ת (תי"ו) נו"ן (נו"ן). כלי יקר

והכא נמי קאמר דהבל הביא גם את עצמו להקריב לד', וכמו שכתב בשל"ה הק' אדם כי יקריב "מכם" דיקריב הוא בעצמו אז הוא קרבן לד'.

מביא האהבת חיים והבל הביא גם הוא מבכורות צאנו ומחלביהן (ד, ד).
"הרוצה לזכות עצמו יכופ יצרו הרע וירחיב ידיו ויביא קרבנו מן היפה והמשובח ביותר שבאותו המין שיביא ממנו, שהרי נאמר בתורה "והבל הביא גם הוא מבכורות צאנו ומחלביהן וישע ד' אל הבל ואל מנחתו". (רמב"ם (הלכות איסורי המזבח פ"ז). מעשה ברב אחד גדול ומפורסם, שמו רבי הירש לייב, והיה גדול בתורה ובמעשים טובים ועשיר גדול, והיתה לו ישיבה ברשותו. פעם אחת נסע לילינא לאסוף כסף עבור הישיבה, והתארח אצל רב העיר. וביקש ממנו שילך עמו אחד מהגבירים הנכבדים שיש לרב לכמה אחדים מהעשירים של העיר לקבל מהם נדבה הגונה עבור הישיבה. הרב הסכים לתת לו מתלמידיו שילכו עמו. והיה מידי עברו ויפגעו בארמון אחד גדול ומפואר. שאל הרב הירש לייב למי שייך הארמון המפואר הזה, ויענו לו: לגביר יהודי אחד. אמר להם: אם כן כדאי הוא להכנס אליו. אמרו לו: לא כדאי מפני שהעשיר אפילו על אחיו אינו מרחם. אמר להם. אף על פי כן נכנס אליו, מה אנו מפסידים, וננסה להשפיע עליו, ואם לא יועיל לא יזיק. דפקו על הדלת. באותו הרגע רצה בעל הבית העשיר לצאת מהבית, ופתח את הדלת כדי לצאת, ונפגשו בדלת פנים אל פנים. אמר לו המשרת: זה שעומד הוא הגביר. נתנו לו שלום, והעשיר הזמין אותם להכנס לפנים הבית, וכבדם בכבוד. והתחילו לדבר על מצב העניים. פנה בעל הבית אל התלמיד החשוב שליווה את הרב רבי הירש לייב, ואמר לו: מתפלא אני עליך ידידי, כי אתה יודע אותי כי אני לא נותן על שום צדקות, ולמה הנך מטריח את כבוד הרב. אמר לו הרב בצחוק: שמע אדוני ואל יפחד, כי לא באתי אליך בשביל לקבל צדקה, כי אם לקיים מצות ביקור חולים, שמעתי שכבודו חולה מסוכן במחלת נפש. צחק בעל הבית ויאמר אנכי בריא אולם, ברוך ד', אמר לו הרב: טעית ידידי, תפתח ספר קהלת ותראה מה שכתוב (קהלת ה, יב): "ראיתי גם זו חולה רעה תחת השמש עושר שמור לבעליו לרעתו", אם כן אתה חולה בנפש, לכן נכנסתי אליך לקיים מצות ביקור חולים. אמר לו בעל הבית: אם כל כך חשובה בעיניך מצות ביקור חולים בוא ואראה לך לא רחוק מכאן יש בית חולים, ושמה תוכל לקיים מצוה של רבים. אמר לו הרב: בבקשה, ראשית כל אני זקן, איני יכול ללכת דרך רחוקה, ושנית, שם יש הרבה חולים ואיני יכול לסבול מחלת רבים. ולכן באתי אליך שהנך כעת יחיד חולה בביתך. אמר לו בעל הבית: יסלח לי כבוד הרב, ידעתי שמעולם לא קימתי מצות צדקה מפני שלא נזדמן לי עדין איש תקיף כמו כבודו, ולכן אני מוכרח לתת כמה שכבודו יגזור עלי, אמר לו הרב: יש לי ישיבה של מאה ושלושים תלמידים, כמה שאתה רוצה לתת תן. הוציא סכום הגון ונתן לרב. אחר שקבל הרב את הכסף אמר לו הרב: זה לא מספיק, איני זז מכאן עד שתבטיח לי שתעשה רצון העניים מהיום והלאה. הבטיח לו הגביר וביקש ברכה שמהיום והלאה יפתח אוצרו הטוב לכל נצרך, שיתקיים העושר בידו לטובה. כבוד הרב ברך אותו ויפרדו איש מעל אחיו בשמחה גדולה.

מובא בתורת משה להחת"ס וישע ד' אל הבל ואל מנחתו, ואל קין ואל מנחתו לא שעה (ד, ד-ה). על פי משל, אם יביא איש פחות ונבזה דורון נאה ומהודר אל המלך, לא יקובל מצד גריעות איש המביא. וכן אם נכבד אחד מהשרים יביא דורון נבזה, גם זה לא לרצון יהיה מצד פחיתות ערך הדורון, ובפרט אם שניהם לגריעות, איש המביא והדורון המובא. אבל אם שניהם כאחד טובים, הדורון ומקריבו, אז יעלה לרצון לריח ניחוח. וזה היה בשני האחים הללו. הבל היה צדיק גמור וראוי לשרת בקודש למלך הכבוד, וקרבתו מבכורות צאנו ומחלביהן המובחר שבכולן, וקין היה גרוע, וקרבתו מן הגרועים, שהביא זרע פשתים, וזה "וישע ד' אל הבל", הוא המקריב וגם ואל מנחתו המובחרת, ושל קין דייקא וגם ואל מנחתו הבזויה לא שעה.

ביאר החתם סופר וישע ד' אל הבל ואל מנחתו ואל קין ואל מנחתו לא שעה (ד, ד - ה). כאן בתחילת התורה, נתן לנו ד' יתברך להראות את דרכי הנהגתו, כי הנה לכאורה נראה תמוה ענין זה של קין והבל, שנאמר כאן "וישע ד' אל הבל ואל מנחתו", ולכאורה מה היה לו להבל תועלת מצדקתו ומזה שהתקבלה מנחתו, הרי כעבור ימים אחדים הוא נהרג, מבלי להשאיר שם

מפרש האור יקרות ויהי מקץ ימים ויבא קין מפרי האדמה מנחה לד' (ד, ג). מבואר במדרש (תנחומא אות ט) שקין והבל היו אז בני ארבעים שנה. ויש להבין מנין זאת. ונראה, דאיתא במדרש (בר"ר כב, ה): "ויבא קין מפרי האדמה מנחה לד' - מן הפסולת וכו' את הסייפות" (פירוש, אותן שלא נתבשלו אלא לבסוף. רש"י שם), וידוע ש"כל מעשה בראשית בקומתן נבראו" וכו' (חולין מ.). ואם כן, לכאורה יקשה, היאך היו באותו זמן פירות שעדיין לא נתבשלו, והלא נבראו תיכף בקומתם. אלא על כרחך שקין הביא את מנחתו מזריעה שניה שלאחר מעשה בראשית. ואיתא במדרש (תנחומא אות יב) שקודם דור המבול היו זורעים רק אחת לארבעים שנה, ואם כן לא היה להם לזרוע פעם שניה כי אם אחר ארבעים שנה, ומכאן ראייה שהיו בני ארבעים שנה.

מובא בפתגם עתיק ויהי מקץ ימים ויבא קין מפרי האדמה מנחה לד' (ד, ג). כשקין הזקין, נעשה ירא שמים. בברכת ראש חודש אנו אומרים: "חיים שיש בהם יראת שמים ויראת חטא" ולכאורה מה ההבדל בין יראת שמים ובין יראת חטא, אלא בצעירותו ירא האדם מן החטא, משום שדמיו עדיין רותחים, וכנגד זה חסרה לו יראת שמים. ואילו כשאדם בא בשנים, הוא ירא שמים אבל אינו חושש מן החטא. ולכן אנו מבקשים כי בעודנו צעירים כשיש בנו יראת חטא תהיה בנו גם יראת שמים.

מובא בקול שמחה להרה"ק רבי שמחה בונם מפרשיסחא ז"ע ויהי מקץ ימים ויבא קין מפרי האדמה מנחה לד', והבל הביא גם הוא מבכורות צאנו ומחלביהן וישע ד' אל הבל ואל מנחתו (ד, ג-ד). "ויהי" - לשון צער (מגילה י:). כלומר, הבאת המנחה של קין היתה מתוך צער "מקץ ימים" - כי ראה קץ לימים, כי כבר נגזרה גזירת המיתה, ומתוך כך התעורר לתשובה. אבל "והבל הביא גם הוא", כלומר, בעודנו חי, ששמח שמחה גדולה בעבודת בוראו שיכול לעבוד בעודנו חי, כמאמר הכתוב (תהלים צב, ה): "כי שמחתני ד' בפעליך", ולפיכך "וישע ד' אל הבל ואל מנחתו".

מובא בליקוטי ספרים, מהרי"ץ ואלדשיין והבל הביא גם הוא (ד, ד). המהר"ל מפראג זצ"ל כותב שלכך נענש הבל ונהרג, מפני שהביא "גם הוא", היינו הוא לא התעורר מעצמו, אלא רק לאחר שראה את קין שהוא מביא, הביא גם הוא. ולכאורה יש לתמוה, אם על "קנאת סופרים" כזו נתחייב מיתה, הרי קין שהביא זרע פשתן, היה בודאי חייב מיתה. והתשובה, מכאן משמע שזה שלא שעה ד' אל מנחתו, גרוע הוא מן המות.

מפרש הישמח משה - איהעל והבל הביא גם הוא מבכורות צאנו ומחלביהן וישע ד' אל הבל וגו' (ד, ד). כל המפרשים נתקשו מה נשתנה זה מזה. אבל החילוק היה במחשבותיהם, קין ראה את עצמו ראוי להביא דורון למלך הקדוש ברוך הוא, ולכן נאמר אצלו "מנחה לד'", אבל הבל הביא "גם הוא" אומרת לנו התורה, הוא הבין אשר אינו ראוי להביא דורונות לד' יתברך, רק הביא "גם הוא" יען כל הנבראים עובדים את השם, צריך גם הוא להביא כל מה שביכלתו, אבל לא הרהיב בנפשו לחשוב שזה מנחה לד', לכן שעה ד' אל הבל ולא אל קין.

מובא בשפת אמת - גור (תרל"ה) והבל הביא גם הוא וגו' (ד, ד). יש לומר כי עיקר הקרבן הוא שיסמוך האדם עצמו על זה הקרבן, ושעל ידי זה ידבק עצמו בד' יתברך, כי אין הקרבן עיקר המכוון רק שהוא גורם התדבקות לקונו, וכן בכל המצוות צריך להיות המכוון להתדבק על ידם בד' יתברך כי הם רק עצות כמש"כ בזוהר הק', וזה שאמר הכתוב "הביא גם הוא" גם את עצמו עם הקרבן, ולכן נתקבל לפני ד' יתברך.

מובא במגדלות מרקחים והבל הביא גם הוא (ד, ד). יש לומר על פי מה שכתב בנועם מגדים (ר"פ נח) על פסוק ולשם יולד גם הוא שהוליד את עצמו, על דרך כל המלמד את בן חבירו תורה מעלה הכתוב כאילו ילדו, ומה שאמרו המלמד את בן חבירו דהרי זה כאילו ילדו משום הלימוד שהביאו למעשה שהוא העיקר, כמו כן הלומד תורה לעצמו ומשמרה הרי זה מוליד את עצמו,

ושארית, ואילו קין אשר אליו לא שעה ד' יתברך למנחתו, ואשר הרגו הבל, הוא נמלט עד ז' דורות, וראה בניים ובני בניים לאלפים ורבות, מהם בוני עיירות ומדינות. אולם זה מורה לנו, כי לא חיי העולם הזה והבליו הם תכלית האדם, וזה שיש רשעים שטוב להם בעולם הזה, אין זה אלא כדי להאבידם מהעולם הבא הנצחי. זאת ועוד, כל בני קין נאבדו במבול, ולא נשאר להם שם ושארית, ואילו הבל זכה לנצח, כי הנה לאחר ק"ל שנה התגלגלה נשמתו בשת שממנו הושתת העולם, ואחר כך נתגלגלה בנח שהוא בנה את העולם מחדש אחר המבול, ואחר כך במשה רבינו שבשבילו נברא כל העולם, וסימנך: 'נ' ש' מ' ה ראשי תיבות נ'ח ש'ת מ'שה ה'בל, וזכה לעולם הבא הנצחי.

"הלא אם תיטיב שאת". מובא במי השילוח להגה"ק רבי מרדכי יוסף מאיזביצא זי"ע, הנה החטא הראשון נצמח בעולם מכח קנאה ואף כי באמת לפי ראות עין היה נראה לקין כמצות אנשים מלומדה ע"כ היה לקין תרעומת גדול נגד הש"י, אך באמת הבל לא הביא קרבן רק אחר שבא מקודם על הטעם וסוד עבודה וע"כ לא נחשב למצות אנשים מלומדה, ולכן נגלה הש"י לקין ואמר אליו למה חרה לך ולמה נפלו פניך ובאם לא היה לקין שום טענה לא היה נגלה אליו הש"י, והיינו אם תיטיב לברך להיות משתוקק לעבודה רצויה בלי שום קנאה ובלוי שום נטיה, שאת, היינו תנשא במדרגותך למעלה למעלה ושאת הוא לשון כהונה כמ"ש וישא אהרן היינו שתהיה עובד כפי חשקך, אבל לא כפי מדרגות אחיך כי כל אדם יש לו מדרגה לפני עצמו.

ויאמר ה' אל קין למה חרה לך ולמה נפלו פניך, הלוא אם תיטיב שאת (ו-ז), שלכאורה תמוה מהו הקושיא 'למה חרה לך ולמה נפלו פניך', והרי מפורש לעיל שהקב"ה לא קיבל מנחתו של קין, וא"כ ודאי שיפלו פניו? מה הטעם שהתחלת התורה הקדושה היא באות ב' – בראשית, ולא באות א' – הראשונה שבאותיות?

סיפר בעל דרשן בשבע ברכות לחתן, היה 'מעשה' ביהודי מתושבי העיר 'לעלוב', שהיה נוסע מדי שנה בשנה לקראת ה'פסח' להסתופף בצל רבו אשר התגורר ב'לובלין'. בדרכו היה עובר ב'פרשת דרכים' אשר היתה נחלקת לארבעה דרכים, וכל דרך מוליכה לעבר עיר אחרת, ולמען ידעו עוברי דרכים 'את הדרך' ילכו בה' הציבו שם עמוד גדול ועליו תלו ארבע לוחות – לוח לכל רוח, ועליו נכתב שם העיר אשר הפונה שמה יגיע אליה, כגון 'לוח' לצד מזרח עליו נכתב באותיות גדולות 'ווארשא', והרי זה לסימן כי הרוצה להגיע לווארשא יפנה מזרחה, וכן העמידו לוח לצד צפון עליו הופיע תיבת 'לובלין', לקיים מה שנאמר 'תכין לך הדרך'.

והנה, באחת השנים ירדו גשמים עזים בכל ימות החורף וגם מקום הרוחות והשלגים לא נפקדו באותה השנה, וכשבא היהודי לקראת הפסח אל 'פרשת הדרכים' חשכו עיניו כי לא מצא כלל את ה'עמוד' עם הלוחות על מעמדו, והבין שנעקר ממקומו על ידי רוח סערה, ולא ידע אנה יפנה, האם למזרח או למערב, לצפון או לדרום, והמקום מדבר שממה מאין יושב – 'עובר ושב אין' ו'מורה דרך' איננו, מה עשה, החל מחפש אחר העמוד עם הלוחות, ואכן, אחר חיפושים רבים מצאו מוטל על הארץ בתוככי הביצות, מתחת הררי שלג וקרח, כאבן שאין לה הופכין, ועדיין לא ידע מה לעשות, כי הגם שעלה ברצונו להעמיד העמוד על מקומו, אבל לא ידע לאיזה צד להעמידו. עד שפקד ה' את עיניו והבין, הרי 'זאת ידעתי' לענות על השאלה 'מאין באת'... כי ברור לי באיזו דרך הגעתי מלעלוב עד הנה, מעתה עלי להעמיד שוב את העמוד כשה'לוח' המורה על העיר לעלוב יפנה לאותו צד ממנו הגעתי, וממילא הכל יבוא על מקומו בשלום, כי אז גם שאר הלוחות יהיו מכוונים כל אחד כפי מה שהיה בתחילה, ואוכל להמשיך בדרכי ולהגיע למחוז חפצי לחיים לשמחה ולשלום...

וכאן פנה אותו 'דרשן' אל ה'חתן', ואמר לו, הנה זה עתה יוצא הנך לחיי המעשה, וכלשון הכתוב 'חתן יוצא מחופתו יושב כגבור לרוץ אורח'... ומתחיל לפסוע ולצעוד ב'ים הגדול', ומורא יעלה על ראשך כי אינך יודע לאיזה דרך לפנות, לימין או לשמאל... וכור ואל תשכח מאין באת... הלא יודע אתה מקור מחצבתך, באיזה בית גדלת, ואיזה 'חיונוך' קבלת בו, ואם כן, הדרך בה הגעת עד הלום היא תשמש לך 'מורה דרך' כיצד להמשיך ולעלות במסילה העולה בית א-ל.

והנה עומדים אנו בתחילת השנה, שימו על לבכם 'מאין באתם', הרי זה עתה עמדנו בראש השנה, יום הכפורים, סוכות ושמחת תורה... כל אחד ואחד היה לו התעלות לפי ערכו, הכל היו חפצים ליראה את שמך... וזכרון קדוש זה צריך לעמוד כנגד העיניים, ועל ידי זה נוכל להמשיך בדרך הנכונה מבלי להתבלבל. וכך כתב הרה"ק ה'נתיבות שלום' זי"ע (ח"ב עמ' רכז), טבע האדם שממחרת היו"ט שוכח לגמרי מה שהיה, היכן היה אמש ומה היה הילוך מחשבתו, מה היו משאלות לבו בעת שרקד עם התורה 'אחת שאלתי מאת ה' אותה אבקש שבת בבית ה' כל ימי חיי', ועל זה נאמר 'אסרו חג בעבותים', לקשור את החג בעבותות חזקים שלא ישמט מבין הידיים, ושתישאר חקיקה מהיו"ט לכל השנה.

ומה אם האדם מרגיש ירוד ונפול, וגם בימי התשובה לא הצליח להתעלות ולצאת מפח מעשיו? הנה מנהג ישראל תורה, שמיד בסיום התורה מתחילים פרשת בראשית [האבודרהם] (שמחת תורה) כתב בדרך הפשט, שלא ליתן פתחון פה לשטן שבני ישראל שמחים בסיום התורה מפני העול שניטל מעל צוואריהם, וכע"ז כתב מהרש"א בחא"ג (ע"ז יט. ד"ה סליק ספרא) שעל כן נוהגים בכל סיום מסכתא להתחיל מסכתא אחרת, כדי שלא יקטר השטן]. הנה התורה הק' מסתיימת בתיבות 'לעיני כל ישראל', ופירש רש"י, 'שנשאו לבו לשבור הלוחות לעיניהם', ואמר הרה"ק ה'צדקת יוסף' מפיטסבורג זי"ע כי בא הכתוב לרמוז שגם אם 'אוחז' ב'שבירת הלוחות' עדיין יתחזק ויגיל וישמח בשמחת תורה... ומיד יתחיל מבראשית.

לומר לך שאין להיבהל מנפילה ואין לחשוש להתחיל הכל מחדש – מבראשית.

וכך ביאר הרה"ק משינאווא זי"ע, מדוע קוראים פרשת בראשית תיכף אחר הימים הנוראים, לרמוז דמאי דהוי הוי, ועתה פותחים ומתחילים מבראשית (דף חדש), ותפקיד האדם להסיח דעתו מן העבר ולהשים מגמתו על העתיד. וידע שכל מהותו של 'בני ישראל' הוא התחדשות, (וכמו שאומרים ב'קידוש לבנה' 'שהם עתידים להתחדש כמותה'), וכמבואר בדברי רש"י בתחילת הפרשה 'בשביל ישראל שנקראו ראשית', והיינו שנקראו ב'שם' על שמה של ההתחדשות.

מספרים על חסיד אחד, שניגש אל הרה"ק מקאצק זי"ע והתאונן בפניו על שאין לו במה לשמוח בשמחת התורה, שהרי לב יודע מרת נפשו שבמשך כל ימות השנה לא למד כהוגן, השיב לו הרה"ק עיקר השמחה היא על מה שמתחילים את התורה, שהרי אין בריה בעולם שתאמר זכיתי לבי לסיים את התורה... אמנם על 'להבא' ביד כל אחד לקבל על עצמו, ממילא ה'שמחה' שייכת לכל.

אף הרה"ק ה'חידושי הרי"ם' זי"ע אמר, שהשמחה ביום שמח"ת היא ההכנה לקבלת התורה לכל ימות השנה.

והרמז באות ב' של בראשית. ולכן פתחה התורה באות ב' – להורות לנו מיד ב'תחילת דרכה של תורה ועבודה', שינהג כדוגמת אות ב', שהיא סגורה מכל צדדיה ורק מלפניה פתוחה היא (כדאיתא בב"ר א'), כך ביט האדם תמיד רק 'לפניו', ולא 'לאחוריו' – לחשוב מה עבר עליו ובמה נכשל, אך מכל מקום נרמז בעוקץ שבאות ב' 'מאחוריה', כי אין לו להשכיח מעצמו לגמרי את ה'עבר', אלא תמיד יזכרהו מעט כדי שידע ממה עליו להימנע ב'עתיד'. אך כל זאת רק מעט מזעיר, כהעוקץ שמאחורי ה'ב' שקטנה היא (כע"ז איתא בפירוש רבינו יונה עה"ת לגבי שלא ידרוש מה למעלה וכו').

מתנה טובה נתן הקב"ה לישראל – כח ההתחדשות, שגם במצב הגרוע והשפל ביותר יש בידם את הכח להתחדש ולהתחיל מ'בראשית'. וזה כלל גדול, שלא יתבונן האדם בעבר להתבוסס בנפילות ובכשלונות אלא תמיד ישים מגמתו כלפי העתיד, כי מאי דהוה הויכא.

נוראות מצינו בבריאתו של עולם, כדאיתא בגמרא (שבת פח: חגיגה יג:) על הפסוק (תהלים קה ח) 'דבר ציווה לאלף דור', שהתורה נבראה אלף דורות קודם מתן תורה, (והיינו תתקע"ד דורות קודם בריאת העולם), ומפורש אמרו (בר"ר ג ז) מלמד שהיה [הקב"ה] בורא עולמות ומחריבן עד שברא את אלו. מכאן למד הגאון רבי חיים שמואלביץ זצ"ל מאמר נורא, דרבים המתאוננים לומר מתוך ייאושם, הנה כבר ניסיתי ולקחתי את עצמי 'כאלף פעמים' ולא הועלת מאומה, תמיד שבת ליפול... מה עוד יש בידי לעשות, לזה גילו לנו חז"ל מעשי הש"י שאף הוא 'כביכול' בנה עולמות שנחרבו לאחר מכן, ואעפ"כ שב לבנות עוד עולם ועוד עולם... עד שלבסוף ברא את עולמו שאנו

חיים בו כהיום, אף אדם ה'קרוץ' מחומר' מה לו שיתייאש – הרי אכתי לא ניסה להתחזק תתקע"ד פעמים, ילמד מבוראו כביכול שלא הפסיק מלבנות עולמו מחדש תתקע"ד פעמים.

ב' ראשית. ואף אם התחדש ושוב נפל ממדרגתו ישוב להתחדש, כמו שרמזו בתיבת בראשית שהיא נוטריקון ב' – ראשית, היינו ב' פעמים 'ראשית', שלעולם לא יתייאש מלשוב ולהתחדש בטובו בכל יום תמיד, אלא אפילו אם התחיל כבר 'בראשית' ונשבר ונפל יתחיל מבראשית פעם שנייה. ובה יתבאר עוד הטעם שהתחילה התורה ב' ולא בא', להורות שאפילו אם כבר אינו אוהז בא' אלא בב'... שכבר התחיל והפסיק יתגבר להתחיל שוב במצב זה מבראשית.

דבר נאה אמר אחד מנקיי הדעת לרמז ב'טעמי המקרא' שעל הפסוק בפרשתו (ה כט) 'זה ינחמנו' – גרשיים ואח"כ תלישא גדולה, שבא לומר כי גם אם 'גרשו' אותם ב' פעמים אל יבהל ויישבר אלא יעשה 'תלישא גדולה' מכל העבר, וב'זה ינחמנו'.

כך אמר לו הבורא, אף אם נכשלת באיזה דבר, ולא 'הקרבת' את קרבן ה' כראוי, ולכן לא נתקבלה מנחתך, עדיין טענה גדולה יש עליך, למה נפלו פניך, כי העצבות והייאוש ונפילת הרוח הם אבי אבות כל החטאים, אלא תתחזק בכוחות מחודשים, ואם תיטיב מאן ולהבא, הרי שאת – תעלה מעלה מעלה יותר ממה שהיית עד עתה.

ומפורשים הדברים ב'ספורנו' (ד ו) על הפסוק 'ולמה נפלו פניך', וז"ל. כי כשיש לקלקול איזו תקנה אין ראוי להצטער על מה שעבר, אבל ראוי להשתדל להשיג תיקון לעתיד.

ביאר כ"ק אדמו"ר מביאבוב זי"ע ויאמר ד' אל קין למה חרה לך ולמה נפלו פניך הלא אם תיטיב שאת ואם לא תיטיב לפתח חטאת רובץ' (ד, ו). וקשה מה השאלה למה חרה לך, והלא נאמר בכתוב במפורש שחרה לו יען מנחתו לא נתקבלה כקרבן אחיו. גם צריך ביאור הכוונה באם תיטיב שאת וגו', עיין רש"י ומפרשים. והנראה בזה על פי מה ששמעתי מפי אדמו"ר זי"ע העובדא מהרה"ק ר' נחום מטשערנאביל זי"ע, שהיה בידו התפילין של רבו הבעש"ט הק' זי"ע, והפצירה בו הרבנית שימכרם לעשיר אחד אשר רצה לשלם בעדם במיטב, למען ירווח להם ממצב עניותם הנורא באין מזון ומחיה, וימאן בדבר. ויהי היום ולא היו אתרוגים מצוים לחג, וכשנודע להרה"ק שהובא ממרחקים אתרוג נאה והמביא ביקש בעדו סכום גדול, רץ מיד להעשיר ומכר לו את התפילין ובהמעות שקיבל קנה את האתרוג. בבואו לביתו, ראה את הרבנית יושבת מעוטפת ביוגן יען לא היה אוכל בבית לכבוד יו"ט, וכדי להרנין את לבבה הגיד לה בשמחה שזכה לרכוש לו אתרוג הדר תמורת התפילין של רבו. ויהי כשמעה את דבריו חרה אפה, וצווחה בתרעומת, היתכן שלצורך פרנסה סירב למכור את התפילין ולצורך אתרוג מכרם, ומרוב צער תפסה את האתרוג והשליכתו על הארץ ונשבר ונפסל. נענה ואמר לה הרה"ק במענה רך ובניחותא, הנה פרנסה אין לנו, גם התפילין של הבעש"ט אין לנו, ואף אתרוג אין לנו, נא לא נתקוטט ויהא לנו שמחת יום טוב.

והגיד אדמו"ר זי"ע שכ"ק אדוני אבי זקניו הי"ד היה רגיל להוסיף לבאר סיפור זה בטוב טעם ודעת, האיך שילוד אשה הגיע למדרגה נפלאה כזו להבליג ולמשול ברוחו ברגע שאבד את כל אשר לו, דההסבר הוא משום שמעולם לא הסיח דעתו מעבודת ד' יתברך, ובכל רגע היה מעיין להבין ולהשכיל מה חובתו בעולמו בעת ההיא. מתחילה לא רצה למכור את התפילין דסבירא ליה שבבואו לקיים מצות בוראו שצוהו להניח תפילין, יש לו לפאר ליוצרו בהידור מצוה מתוך שיתעטר בתפילין שנתעלו בהוד קדושת הבעש"ט הק'. אולם כשקרב חג הסוכות וראה שנבצר ממנו לקיים מצות ד' מינים, דן וגמר בלבו דחביבה מצוה בשעתה, וכדאי לוותר על הידור מצות תפילין ולמכרם למען המצוה שהזמן גרמא. ולבסוף כאשר נפסל האתרוג, התבונן למצוה מה שנשאר עתה בידו לעשות בזה נחת רוח לקונו יתברך שמו, ונוכח לראות שעליו להתאפק מלכעוס ולהתקוטט, ולהשתדל לקיים בשלימות מצות שמחת יום טוב, ועל כן מילא את לבו בחדוה וששון, כאלו לא התרחש מאומה. ובלתי שום ספק שמעשהו זה של כיבוש וזביחת יצרו עלה לרצון ולנחת רוח רבה לפני אדון כל, כיון שקיים בזה חובת עבודת השעה ההיא. ועל דרך זה בפרשתינו, שכאשר ראה קין שהשם יתברך קיבל את קרבנו של הבל ואל מנחתו שלו לא שעה, היתה חובת השעה שיתגבר על יצרו מתוך

שימנע מלכעוס ומלהתקוטט ויסיר קנאה מלבו, ויגל וישמח בזה שנתהוה נחת רוח לד' יתברך על ידי קרבן הבל, וכי הא דמצינו באהרן בראותו גדולת משה רבינו שעלה לגדולה ונבחר להיות נביא אלקי בדרגה עליאה ורמה, שלא נתקנא בו ולא נצטער, אף שלא זכה הוא להתקרבות השכינה הק' במדרגה גבוהה כזו, אלא קיים בנפשו (שמות ד, יד) "וראך ושמח בלבך", ובזה גופא נתרוממה ונתנשאה דרגתו מאד עד שמכח זה זכה לחושן על לבו (רש"י שם), דהיינו לרוח הקודש ואורים ותומים וכו', ולאידך גיסא קרח שלא היה יכול לסבול (ער האט נישט פארגינען) שבני אחי אביו עדיפים ממנו, היה סופו רע ומר.

והנה כעס איננו חטא מפורש בתורה, אבל הוא מבואר וגורם להביא את האדם לידי עבירות חמורות, כאמרו ז"ל (שבת קה): המשבר כליו בחמתו כאלו עובד עבודה זרה דכך הוא דרכו של יצר הרע היום אומר לו עשה כך ומחר אומר לו עשה כך עד שאומר לו לך עבוד עבודה זרה, ועל דרך זה אשכחן במידת העצבות, שאמר הרה"ק מהר"א מקארלין זי"ע דעצבות אינה עבירה, אבל למה שעצבות יכול להביא, אין עבירה הגרועה יכולה להביא. והגדר בשתי מידות הללו ובדומיהן הוא, כי היצר הרע עומד בפתח לבו של אדם ואורב ומצפה לעת שיפתח הפתח, ואז קופץ ונכנס לפתותו לעבירה, וכאשר נכשל האדם ח"ו במידות הנ"ל, נפתח בזה פתח להיצר הרע להיכנס ולהסיתו ולהדיחו רחמנא ליצלן.

וזה שאמר ד' יתברך לקין כאשר כעס ונתעצב על שמנחתו לא נתקבלה וקרבן הבל נתקבל, "למה חרה לך", למה עזבת שתמשול בך מידת הכעס, "ולמה נפלו פניך", במידת העצבות, "הלא אם תיטיב", היינו טוב לאחרים (כמו שאומרים על אדם נוח לבריות שהוא "א גוטער"), שתהא בעל עין טובה על אחיך ותשמח במה שקרבנו נתקבל, "שאת", בזה גופא תנשוא ותתרום, מידת טובך זו תהא לרצון לפני ד' כקרבן כליל, "ואם לא תיטיב", אלא תתפלש בכעסך ובעצבונתך, אז אף שאין בכך עבירה מפורשת, מכל מקום "לפתח", הרי אלו כפתיחת פתח, "לחטאת רובץ", לחטאת הרובץ ואורב ומחפש פתח כניסה, לפיכך תתאזר בעוז להתגבר על מידות אלו.

מובא מהתורת חיים - בריסק ויאמר ד' אל קין למה חרה לך ולמה נפלו פניך (ד, ו). מעשה בשני סוחרים עתירי ממון, שבאו לדין תורה אצל מרן הגר"ח זצ"ל. שמע רבי חיים את הטענות של שני הצדדים היריבים, ולבסוף פסק שאחד הסוחרים חייב לפצות את חברו בסכום מסויים. הסוחר שנתחייב בדין לא השלים עם פסק הדין שהוצא נגדו, והחל משמיע דברי תרעומת שאין הרב בקי כל צורכו בדין תורה שהובא לפניו, וכי ראוי לו לעיין עיון נוסף בדבר, אך רבי חיים נשאר איתן בפסק דינו ושילח את הסוחר מלפניו בהדגשה שעליו לציית לפסק הדין בלי דיחוי. לאחר שיצא האיש מבית הרב, אמרו לו מקורביו, הננו עדים פעמים רבות, שהרב מטריף בהמה גסה שערכה מגיע למאות רובלים או שמטריף כל כלי המטבח של האדם, ומעולם אין איש מהרהר אחרי פסק דינו של הרב, ואילו בדין תורה המתנהל בין שני יריבים כפי ששמענו זה עתה, קורה לעיתים שהצד המתחייב בדין אינו מקבל את פסק הדין המוצא נגדו ללא עוררין, אלא מתרעם באזני הרב הפוסק ואינו חש שבכך הוא פוגע בכבוד התורה. השיב להם רבי חיים, בעניני כשרות וכיוצא בכך מקבל עליו כל יהודי המדקדק במצוות באהבה ובשמחה את פסק דינו של הרב, אפילו כרוך בדבר בהפסד מרובה, אבל בדין ודברים שבין שני יריבים, התרעומת המושמעת באזני הרב אינו על הרב או על כך שהאיש הפסיד סכום מסויים, אלא על ש"יריבו הרויח". והוסיף רבי חיים ואמר. בריב הראשון שפרץ בעולם, בין קין להבל, שואל הקדוש ברוך הוא את קין "למה חרה לך, ולמה נפלו פניך" ולכאורה, תמוהה שאלה זו שנשאל קין, הרי לפני כן כבר נאמר במפורש על מה חרה לקין ולמה נפלו פניו ככתוב "וישע ד' אל הבל ואל מנחתו, ואל קין ואל מנחתו לא שעה, ויחר לקין מאד ויפלו פניו", אלא על כרחק שכוונת השאלה שהקדוש ברוך הוא הפנה לקין היתה, "על מה עיקר כעסך ועצבונך, האם על כך שהקרבן שלך לא נתקבל, או שחרה לך על שנתקבל קרבן אחיך.

ויאמר ה' אל קין למה חרה לך ולמה נפלו פניך (ד, ו). מה השאלה, וכי אין התשובה ברורה - חרה לי כי לא שעיית למנחתך? האם אין זו סיבה מספקת לכעס? במדרש מבורא שקין הרג את הבל מכיון שהבל וקין נחלקו בקניני

העולם קיץ נטל את הקרקע והבל נטל את הצאן לאחר מכן דרש קיץ מהבל שלא ידרוך על הקרקע שלו. מה חסר היה לקיץ? כלום אין לו מספיק שטח להלך בכל כדור הארץ? שאלה כעין זו נשאלת על דור המבול עליהם אומרים חז"ל שנחתם דינם על הגזל. מה חסר היה להם שנתאוו לגזול הלא היו הם מועטים והעולם גדול ומלא רכוש מדוע א"כ נתאוו לגזול?

מעשה היה ברב שבא לפניו אדם לשאול שאלה בנוגע לטרפיות, והרב הטרפית את הבהמה. למחרת בא אותו האדם לדין תורה עם חבריו על מאתיים ₪. הרב פסק לרעתו. קשה היה לו לקבל זאת. הוא התווכח, שאל, הקשה, ביקש מקורות. אמר לו הרב – איני מבין, אתמול היית כאן והטרפתי לך בהמה בשווי של אלפיים ₪ ושתקת וקיבלת את הדין באהבה. היום מדובר על הפסד של מאתיים ₪ והנך מתעמת? אשיב לך מה ההבדל, המשיך הרב, אתמול אמנם הפסדת כסף, אך היום השכן שלך מקבל אות ... וזה – איך מסוגל לשאת... הנה כאשר אדם מקבל משכורת שמח עמה. קבל הוא העלאה במשכורת ולכן הוא יותר שמח. אבל כשמגלה לפתע שחברו מקבל מספר פרוטות יותר ממנו בעד אותה עבודה זועק הוא חמס היכן הצדק!!! מה לך נזעק ממתי נהיית זועק על הצדק? כואב לך שהשני נשכר. ניתן לראות זאת גם בחיי תלמידים. תלמיד "שבור" בציור "9" כאשר חברו קבל ציור "10" אולם שמח הוא בציור "6" כאשר חברו קבל ציור "5" ... "המסילת ישרים" בפרק י"א כותב "כללו של דבר הכבוד הוא הדוחק את לב האדם יותר מכל התשוקות והחמדות שבעולם ולולי זה כבר היה האדם מתרצה לאכול מה שיאכל ללבוש מה שיכסה ערותו ולשכון בבית שיסתיירו מן הפגעים" עכ"ל.

מכאן למד הגר"ח שמואלביץ ומובאים דבריו בספר מח ולב "על השולחן מונחת מנה אחד המסובים נוטל את המנה האם הינו סתם בעל תאוה?" ה"מסילת ישרים" ילמד פשט אחר. "אם אני לא אתכבד במנה היא עלולה לפול בחלקו של השני ... " אדם זורק מאוורר שהתקלקל. מחלון ביתו הוא רואה את השכן מעלה אותו לביתו, ולבסוף מצליח לתקנו. קשה לו עם זה. הוא היה מעדיף לראות את המאוורר נגרס ברכב הדחס המפנה את האשפה מאשר משמש את שכן ... ומה תאמר, אולי כאבו הוא 'כלתי אני לתקנו ולא הייתי מפסיד' ואינו כואב שזכה בו חבריו? הגע עצמך. לו היה נגרס המאוורר במכונית האשפה, ויאמרו לו יום למחרת שהבעיה של המאוורר הייתה פשוטה וקלה לתיקון וחבל שזורק. הוא היה אומר 'כפרת עוונות, כבר קניתי אחר', אך כשחברו קבלו, קשה לו טבע רע שיש לאדם. קשה לו לראות בטובת הזולת. לשמוח בשמחתו. במשפט שלמה פסק החכם מכל אדם את פסקו המפורסם "גזור". זאת ידע שלמה המלך בחוכמתו שהאם האמיתית לא תתן לרצוח את בנה ניחא. אולם מנין ידע שהאם הגנת תתן יד לרצח, אולי שתיהן לא היו מסכימות לפסק הנורא של "גזור"??

שלמה שאל את עצמו מדוע שאשה תגנוב ילד שאינו שלה? האם האנוכית מוכנה למסור נפש לעמול קשה בטיפול בילד שאינו שלה, להתמסר אליו, לקום אליו בלילה, לטפחו ולגדלו, ולבסוף אף להוריש לו את ממונה, מדוע? בהכרח שיצרה הסיתה. לשנינו היה ילד, כעת לי אין ולחברתי יש. היא מוכנה לשאת בכל העמל הנ"ל ובלבד שלחברתה לא יהיה! אין לי ברירה ואני אגדלו, אך העיקר שלה לא יהיה. מכאן שעיקר היצר הרע שלשני לא יהיה! מזה הסיק שלמה שבדאי אם תעלה הצעה של 'גם לי גם לך לא יהיה' אמא כזו תסכים, גם לפסק של "גזור". הלא בכך תרויח כפליים, לחברתה אין ילד והיא אינה צריכה לטפל בילד ... ובלבד שחברתה תסבול שלה לא יהיה ילד ...

אמר אחד החכמים אמרו לאחד תקבל כל מה שתבקש אבל שכנך יקבל פי שניים והשיב "אם כך הדבר אני מבקש שתעקרו לי עין" כאלו הם הכוחות השפלים שיש בו באדם כוחות אדירים להרע. גם קיץ ודור המבול מוותרים על הכל ובלבד שלשני לא יהיה. שהשני יסבול. ואנו בהביטנו על עצמנו האם שונים אנו? "לולי מוראה של מלכות איש את רעהו חיים בלעו!" [ע"כ ברכת מאיר עם תוספות] לאור זאת תובן שאלת בורא עולם לקיץ 'למה חרה לך' – שאלו השי"ת מה באמת כאב לך, האם זאת שלא קיבלתי את מנחתך או העובדה שקיבלתי את מנחת אחיך!!!!??

לאור זאת ביאר הרב בועז שלום דבר תמוה. (בראשית ג, ו) ותרא האשה כי טוב העץ למאכל וכי תאוה הוא לעינים ונחמד העץ להשכיל ותקח מפריו ותאכל ותתן גם לאישה עמה ויאכל: רש"י: ותרא האשה – ראתה דבריו של נחש והנאו לה והאמינתו) ב"ר(כי טוב העץ – להיות כאלהים: וכי תאוה הוא לעינים – כמו שאמר לה ונפקחו עיניכם: ונחמד העץ להשכיל – כמו שאמר

לה יודעי טוב ורע: ותתן גם לאישה עמה – שלא תמות היא ויחיה הוא וישא אחרת: לאחר כל המעלות של העץ, מדוע לא נאמר שהיא הביאה לו משום שרצתה שבאמת יזכה גם הוא למה שהיא זכתה??? מדוע לטפול עליה האשמה שעשתה כן רק כדי שלא יקח אחרת תחתיה? חז"ל דרשו זאת מיתור המלה 'עמה'. היא אמרה אתן לו ונאכל יחד. מה שיקרה לי יקרה גם לו. לא אוכל לבד שמא אמות מיד, אלא אתו וכן מפורש בפרדר"א שאכלה היא מצד זה והוא מצד זה יחד. [כך באר ר' מנשה מאיליא עוד בהיותו בן חמש. תורת הפרשה זכאי. ובברית אברם שפירא באר שהדיק מהמילה 'עמה' הוא שרצתה שישאר עמה ולא עם אחרת. ויש מי שכתב שרש"י לא ציטט בפירושו את המילה 'עמה', ויתכן שדיקו של רש"י הוא מהמילה 'גם' לאשה. מה שיהיה לי שיהיה 'גם' לון נלע"ד שללמדנו באו חז"ל, שכח הקנאה באדם כ"כ רב, וצרות העין כל כך גדולה, שאם יש לנו ב' פרשנויות למעשה חוה בהכרח עלינו לנטות לצד האומר שעשתה כן מקנאה, יותר מאשר מתוך דאגה כנה לבעלה ולרווחת ... ו'ר' חצקל לוינשטיין (א' מכתבים עמ' קעח) עומד מכאן על דברי חז"ל שאמרו עשר מיתות ולא קנאה אחת, שהרי על כף המאזניים כעת תלויים חייה, והיא כלל אינה מוטרדת מזה, ומה שמטריד אותה כעת זה 'אבל מה יקרה אם בעלי יחיה' ...

ר' חיים זייטשיק (אור חדש ח"ב עמ' תתנז) למד מכאן שקשה מאד לאדם להיות חוטא בין צדיקים. שמישהו יהיה מעלי? זאת גם הסיבה שמפריע לחילוני לראות דתי שומר מצוות. הוא נלחם כנגדו. מדוע? הוא חושב לעצמו מזה, רק אני אהיה רשע?

שאתה תרגיש שאתה מעלי? בל נטעה לחשוב שזו מידה של קנאה שיש רק באשה. המובאה הבאה תוכיח לא כך. מובא בספר דברים [פרק כ] (ה) ודברו השטרים אל העם לאמר מי האיש אשר בנה בית חדש ולא חנכו ילך וישב לביתו פן ימות במלחמה ואיש אחר יחנכנו: ומי האיש אשר נטע כרם ולא חללו ילך וישב לביתו פן ימות במלחמה ואיש אחר יחללנו: ומי האיש אשר ארש אשה ולא לקחה ילך וישב לביתו פן ימות במלחמה ואיש אחר יקחנה: ופרש"י דבר של עגמת נפש הוא זה. ביאור הדברים לאור האמור, האדם הזה לא יהיה מסוגל להתרכז במלחמה. מעייניו יהיו נתונים לבית החדש, לכרם החדש, לאשה החדשה, ומה יהיו מחשבותיו הנוגות? שמא הוא ימות במלחמה? שמא לא ישוב לאשתו לביתו ולכרמו? מה יגרום לו 'עגמת נפש' שלא יוכל להלחם כראוי? האיש אחר יחנכנו/יחללנו/יקחנה!!! וכן מצאנו אצל ירבעם שלא היה מוכן לחזור בו רק משום החשש ש'בן ישי בראש'. לזאת אינני מוכן.

מעשה נפלא שסיפר הרב ישראל לוגאסי שליט"א ממנו נלמד כיצד ילוד אשה יכול להפעיל לפסגות שדורש טובת חבריו על חשבוננו! [אור דניאל במדבר עמ' עט]. לא בכל יום מזדמן לאדם למצוא עבודה המתאימה לכישורונותיו ודרישותיו. מעשה בשתי ידידות בלב ונפש שרה ורבקה שחיפשו עבודה משרדית. הצעת עבודה שפירסם מפעל מסוים קסמה להן מאוד וכל אחת בלי ידיעת חברתה הגישה מועמדות לעבודה במפעל. שרה אישה נשואה ואם לילדים ציפתה בקוצר רוח לרגע שבו תיגש לראיון ואולי סוף סוף תזכה לקבל עבודה ובכך בעלה האברך יוכל להמשיך בלימוד תורה בכולל, חברתה רבקה חשבה אף היא להתקבל לעבודה ובכך לאגור סכום כסף עד אשר תמצא את בן זוגה באחד הימים. נפגשו שתי הידידות ותוך כדי שיחה על הא ועל דא התברר להן שהיום שתיהן הולכות לראיון באותו המפעל בשעות שונות, רבקה הוזמנה לשעה עשר בבוקר וחברתה שרה הוזמנה לשעה אחת בצהריים.

בעל המפעל ואשתו ראינו את המועמדים הראיון עם רבקה היה תכליתי וקצר מנהלי המפעל התרשמו מאוד מכישורונותיה ממקצועיותה ואף מהליכותיה הנעימות ובו במקום החליטו לתת לה תשובה חיובית ואף הודיעו לה שהיא יכולה להתחיל.

בעבודה באופן מיידי "כיוון שהוזמנו בחורות נוספות לראיון מן הנימוס שאנו אכן נקיים את הראיון עימן אך אנו החלטיים לקבלך לעבודה ואנו בטוחים שלא תימצא בחורה ראויה כמוך" אמר בעל המפעל לרבקה. השכר והתנאים שהוצעו לרבקה קסמו לה מאוד ועבודה מסוג זה לא מוצאים כל יום, לקראת תום הראיון שאלו המראיינים אם יש לה בקשות מיוחדות או שיש לה שאלות כלשהן בנוגע לעבודתה "כן יש לי בקשה אחת" אמרה רבקה "בבקשה אני מוכן להאזין" הפטיר בעל המפעל. "אנא היעתר לבקשתי בעוד

כש'ש' שעות חברתי הטובה שמה שרה היא נשואה ואם לילדים גם היא הזמנה אליכם לראיון בעלה אברך ומשכורתו הדלה מהכולל אינה יכולה להספיק להם, אני עדיין רווקה וחיה עם הוריי אין לי דאגות פרנסה על כן אבקש מאוד קבלו אותה לעבודה במקומי והקב"ה יעזור וידאג גם לי למקום עבודה" ה'לם אחז בבעל המפעל ואשתו, הם מעולם לא שמעו על בקשה מוזרה שכזאת שאדם יבקש עבודה עבור חברו ויותר על מקומו ומשכורתו בבקשה מעין זו לא נתקלו בכל שנות ניהולם את המפעל! ברם התמימות והאמת שבבקשתה לא הותירו מקום לספק רבקה מבקשת ששרה תתקבל לעבודה. ואכן לאחר כשעה הגיעה שרה לראיון גם היא עשתה רושם מצויין אך עדיין מרחק רב היה בינה לבין רבקה אולם בעל המפעל אכן נעתר לבקשתה של רבקה וקיבל את חברתה שרה כמזכירה במפעל. שרה נכנסה לעבודה במרץ והוכיחה כי העיסקה עימה הייתה כדאית, אך כל העת אשת בעל המפעל לא יכלה להירגע מכך שבחורה צעירה כרבקה עשתה מעשה כה גדול שהיא אינה זוכרת כדוגמתו. בליבה גמלה ההחלטה הברורה שאין כלה יותר מושלמת וראויה ממנה עבור בנה ללא היסוסים הרימה אשת המנהל את שפופרת הטלפון וחייגה לרבקה "שלום לך מדברת בעלת המפעל שבו רואיינת לפני זמן קצר" "שלום וברכה" הגיבה רבקה בהתפעלות "מה שלומכם" "ברוך השם טוב מאוד רבקה אנא ממך אודה לך אם תיכנסי היום או מחר למפעל אני רוצה לשוחח איתך" "בבקשה אשמח מאוד להגיע ובע"ה אגיע מחר אחה"צ אך אולי תוכלי לספר לי במה העניין" התעניינה רבקה ובליבה התגנב חשש שמא חברתה הטובה שרה "מאכזבת" בעבודתה, "לא כדאי לשוחח על כך בטלפון בואי לכאן נשמח לראותך שוב במפעלנו" ענתה בחביבות בעלת המפעל "אני מקווה שלא פיטרתם את שרה ואת רוצה ש..". כמעט ועלו דמעות בעיניה של רבקה "לא אל דאגה ודאי שלא שרה היא מעולה ב"ה העניין הוא אישי יותר אנא ממך בואי" למחרת כמתוכנן הגיעה רבקה חייכנית ומרוגשת סקרנית מאוד לדעת על מה מבקשת לדבר איתה בעלת המפעל, רבקה ובעלת המפעל התרגשו מאוד בפגישה המיוחדת ביניהן וללא שהיות מיותרות הציעה לרבקה את בנה כחתן עבורה "דעי לך בני תואם הוא את מידותייך בעדינותו ביראת השמים שבו וכמובן במידותיו הנעלות, ואני מבקשת להציע אותו לחתן עבורך" אמרה לה ה'לם אחז ברבקה היא לא ציפתה להפתעה כזו וללא היסוס השיבה "אשמח להיפגש עמו" ענתה רבקה מופתעת ואכן תוך זמן קצר ידעה רבקה שהזיווג משמים "אל הנער הזה התפללתי" אמרה לאמו המרוגשת "הקב"ה זיכה אותי בבן היקר שכל בת ישראל הייתה מייחלת להשתדך עמו" "אני כה שמחה שהזיווג עלה יפה" הפטירה מנהלת המפעל "דעי לך המעשה שעשית בו ויתרת על מקום עבודה עם שכר גבוה במיוחד שבה את לבי, מאותו יום בו נפגשנו ראיתי אותך בדמיוני משתדכת עם בני ואולי עתה אני אפתיע אותך בדבר נוסף דעי לך רבקה, את למען חברתך ויתרת על משכורת חודשית בסך כמה אלפי שקלים אני רוצה לבשר לך שמיד לאחר נישואיכם את ובעלך תהיו שותפים במפעל, בעלך לא יצטרך לעבוד, חשקה נפשו ללמוד תורה ובזכות השותפות לא יהיו לך דאגות פרנסה הסכום שהותרנו בידו הוא גדול ביותר" זו כוחה של הנתינה. נתינה בלב שלם גוררת אחריה שכר גדול תרתי משמע.

אמר הרה"ק מרוז'ין זי"ע הלא אם תיטיב שאת ואם לאו תיטיב לפתח חטאת רובץ (ד, ז). ויש לפרש על פי דברי הבעל שם טובהק' זי"ע מהמשנה בנגעים (ב, ה) כל הנגעים אדם רואה חוץ מנגעי עצמו, שכאשר אדם רואה חסרון בזולתו, ידע לנכון שזה הוראה משמים שעליו לתקן את עצמו באותו חסרון שהוא מנגעי עצמו, וזה הכוונה "אם תיטיב" מי שבעצמו טוב אזי "שאת" יוכל לסבול כל אחד מבני ישראל ולא ימצא עוולות, אבל "אם לא תיטיב" אם בעצמך אינך מתוקן, אזי "לפתח חטאת רובץ", תמצא תמיד עוול בשני כדי להורות לך מה לתקן.

הלא אם תיטיב שאת ואם לא תיטיב לפתח חטאת רובץ (ד, ז). בגמרא מסכת קידושין (ל): אמרו חכמינו ז"ל, כך אמר להם הקדוש ברוך הוא לישראל, בני בראתי יצר הרע ובראתי לו תורה תבלין, אם אתם עוסקים בתורה אין אתם נמסרים בידו, שנאמר, "הלא אם תיטיב שאת", ואם אין אתם עוסקים בתורה אתם נמסרים בידו, שנאמר "לפתח חטאת רובץ". משל למה הדבר דומה, אמר רבי ישראל מאיר הכהן מראדין ה"חפץ חיים", לשני מלכים שנלחמו זה

בזה זמן רב, משראו כי המלחמה נמשכת ואין אחד מהם גובר על יריבו והוצאות המלחמה גדולות מאד, קבעו ביניהם והחליטו שיערכו עוד קרב אחד בן ארבעה ימים והמנצח בקרב זה הוא המנצח במלחמה כולה. אמרו ועשו. והנה, ביום הראשון גבר צבאו של המלך האחד והפיל משוואו חללים רבים, ועוד רבים אחרים לקח בשבי. ביום השני יצאו שוב למלחמה, וביום זה גבר המלך השני על הראשון, והכה שוק על ירך ונטל ממנו שלל רב. ביום השלישי יצאו למערכה נוספת, ובקרב זה גבר שוב המלך הראשון על השני. ברדת הלילה, נאספו יועצי המלך המנצח לטכס עצה. כי מה יהיה, אם יצאו מחר שוב למלחמה, אולי עוד יתגבר המלך השני כאשר התגבר ביום השני. לפתע קם אחד היועצים ואמר, יש לי עצה טובה איך נוכל לנצח מחר בקרב המכריע. נודע לי כי חייליו של המלך השני שומרים את כלי מלחמתם מחוץ למחנה, ומציבים על מחסן הנשק מספר שומרים קטן, הבא נצא בכח גדול אל מחסן הנשק וניטול את כלי נשקם, ובלעדי החרבות והמגינים לא יוכלו כלל להלחם מחר והנצחון יהיה בידנו. מצאה העצה חן בעיני המלך והשרים ועשו כדבריו. למחרת, בבוקר היום הרביעי, הריעו אנשי שני המחנות תרועה לאות המורה על תחילת הקרב, והנה, חייליו של המלך השני אשר מיהרו אל מחסן הנשק מצאו אותו ריק על כן לא נותרה בידם כל ברירה אלא להיכנע. כן הוא גם הנמשל אמר ה"חפץ חיים", ידוע כי היצר הרע הוא איש מלחמה תקיף, ורגיל תמיד להלחם עם כלל ישראל, פעם ינצחנו ופעם אנו מנצחים אותו. על כן, אומר היצר בלבו, אין לי שום עצה נגד ישראל, אלא ליטול מהם את כלי מלחמתם בהם הם נלחמים בי, והיא התורה הקדושה, אשר היא לבד המגינה על ישראל מן היצר הרע, וכמו שאמרו חכמינו ז"ל בראתי יצר הרע בראתי לו תורה תבלין. כך דרכו של היצר הרע להתגבר עלינו בטענות ומענות ובתירוצים שונים כדי לבטל מאתנו את למוד התורה הקדושה. הבה נתגבר עליו ולא נניח לו ליטול את "נשקנו".

"ושם אחיו יקטן" אומר רש"י: יקטן – שהיה ענו ומקטין עצמו. לכך זכה להעמיד כל המשפחות הללו. הענווה היא מידה נפלאה שהקב"ה מחשיבה מאד. ואילו עם בעל גאוה אין ה' יכול לדור עימו בכפיפה אחת. פעם אחת שהה ר' ישראל סלנטר, לפי עצת רופאיו, בבית החלמה כדי להתחזק ולהחליף כח. אחד מתלמידיו של ר' ישראל ביקש מקרובו, ששהה גם הוא באותו בית החלמה, שיכתוב לו עובדות והנהגות מרבו.

השיב לו קרובו במכתב: האמן לי, עד לקבלת מכתבך, לא ידעתי כלל שר' ישראל מסלנט נמצא כאן... ובאותו עניין "מסופר על ר' שמחה בונים מפשיסחא", שאמר לחסידיו: כי כל יהודי צריך שיהיו בבגדו שני כיסים, באחד, יחזיק את הפסוק: "בצלם אלוקים עשה את האדם", ובשני, "ואנוכי עפר ואפר". כשמבקשים מאדם לקיים מצוות ולעסוק בכל דבר שבקדושה, יזכור תמיד את הפסוק שהינו צלם אלוקים, וראוי הוא לכל דבר שבקדושה, אך, כשפוגעים בו ומעליבים אותו, יזכור כי עפר ואפר הינו, ומדוע לו להיפגע?!... אולם, אנחנו רואים את העולם להיפך, כשמבקשים מאיתנו לקיים מצוות, אנו אומרים כי אנו עפר ואפר... ואילו כשפוגעים בנו, אנו צועקים מיד, ראו נא במי פגעתם?! בצלם אלוקים!....

"ויאמר ה' אל קין למה חרה לך ולמה נפלו פניך". פעם הגיעו לר' חיים מבריסק שני סוחרים לדין תורה. שטחו השניים את טענותיהם, והרב פסק לטובת האחד מהם. רטן הסוחר השני על פסק הדין והשמיע דברי תרעומת, כי אין הפסק צודק. אך, ר' חיים היה איתן בדעתו כי פסק דינו אמת הוא!. לאחר שיצאו, שאל ר' חיים את האנשים שנכחו בשעת פסק הדין: "מדוע כשרב פוסק על בהמה ששווייה אלפי רובלים, שהיא טרפה, מקבל השואל את הפסק, מוכרה לגוי בזול או מפקירה ללא שום הרהור, ועוד מודה הוא לה' על שהצילו מאיסור טרפה, ואילו כאשר אדם יוצא חייב בדין תורה, אין הוא מקבל את הפסק ובא בטרוניא ובטענות על הרב?! לא היה מענה בפי השומעים, ושתקו לשמע השאלה הנשאלת. ענה להם ר' חיים בעצמו את התשובה: "מידת הקנאה, היא המעבירה את האדם על דעתו! אדם מוכן להפסיד אלפי רובלים, בידעו כי איש לא נצחו, אך, כשרואה את חברו מנצח ונוטל ממנו ממונו, זאת אינו יכול לסבול. וזה מה שנאמר אצל קין "למה חרה לך ולמה נפלו פניך?" מה היא אם כן השאלה כאן?הרי לפני כן מסופר כי ה'

לא שעה אל מנחתו?! אלא, השאלה הייתה כאן לקיין: האם הנך עצוב, כי לא קיבלתי את מנחתך, או שמא משום שקיבלתי את מנחתו של הבל...

מובא בגבעת שאול' הלא אם תיטיב שאת ואם לא תיטיב לפתח חטאת רובץ (ד, ז). אומר רש"י: "לפתח חטאת רובץ" – 'לפתח קברך, חטאתך שמור'. הגמרא אומרת (ברכות ה'): 'יסורים ממרקים כל עונותיו של אדם'. אך זה בתנאי שהוא מקבל את היסורים באהבה ויודע שהיסורין הללו לטובתו הן. אך אם אדם מבעט ביסורין, יוצא שהוא סובל פעמיים, פעם אחת הוא סובל בעולם הזה, מן היסורים עצמם. אך מלבד זאת, הוא יסבל גם בעולם הבא, וזאת משום שעונותיו עומדים לו, ולא די בכך, אלא, אף מתווסף אליהם החטא שהוא בעט ביסורים. את זאת אמר ד' לקיין: "למה חרה לך ולמה נפלו פניך" (בראשית ד, ו), על ידי ש"חרה לך" נפלו פניך. ודע לך: "אם תיטיב", תקבל באהבה, "שאת" ד' ישא את חטאתך, אך "ואם לא תיטיב" אם לא תקבלם באהבה, "לפתח חטאת רובץ" החטאים ממתינים לך בעולם הבא.

מובא ב'דברי מאיר' - פרמישלאן הלא אם תיטיב שאת ואם לא תיטיב לפתח חטאת רובץ ואליך תשוקתו ואתה תמשל בו (ד, ז). פעם אחד אמר הרה"ק ר' מאיר מפרמישלאן זי"ע, ריבונו של עולם "הלא אם תיטיב", אם ישראל הולכין בדרך הטוב והישר ומטיבין דרכיהם, אז בודאי "שאת" אתה צריך למחול ולסלוח להם, אבל גם "שאת אם לא תיטיב", כי שאת היא מחמשה מקראות שבתורה שאין להם הכרע (יומא נב.), ואם כן אפילו אם לא תיטיב, אפילו באם אינם הולכים בדרך הטוב והישר, צריך גם כן לסלוח להם, והטעם כי "לפתח חטאת רובץ" כמאמר חכמינו ז"ל (ברכות יז.) רצונינו לעשות רצונך ומי מעכב שאור שבעיסה, וכן איתא שם בש"ס, דאמר ליה אליהו לר' יהודה, דהקדוש ברוך הוא אמר לפתח חטאת רובץ, דהיצר הרע מחטיאו בעל כרחו, אבל באמת "אליך תשוקתו", תשוקת ישראל היא רק לד' לעשות רצון אבינו שבשמים, "ואתה תמשול בו", ותשוקת ישראל רק שאתה בעצמו תמשול בו, ולא היצר הרע, על כן אתה צריך לסלוח להם, בין אם תיטיב בין אם לא תיטיב.

מובא במעינה של תורה בשם הגר"א ז"ל לפתח חטאת רובץ (ד, ז). אמר השם יתברך לקיין אין היצר הרע אורב אלא על פתחך שלך. משאתה פותח לו פתח בהתרשלותך, בקרירותך ובספקנותך, מיד הריהו מופיע ובא, בבחינת "פירצה קוראת לגנב", והוא מביא אותך לידי המעשים הגרועים ביותר, ואפילו לידי רציחה. השתדל נא שלא להראות לו פתח פתוח, כי אז תיווכח לראות שאין לו כל שליטה עליך, אלא להיפך "ואתה תמשל בו".

לפתח חטאת רובץ (ד, ז). שמשעה שנולד, היצר הרע נתון בו ומחטיאו בעל כרחו (רש"י יומא כ.). בשמחת הבר מצוה של הרה"ק רבי ישראל מרוזין זי"ע, הפנה אחד הרבנים החשובים שהשתתפו בשמחה שאלה אל חתן המצוות, "כיצד הצלחת לעמוד עד עתה נגד יצר הרע, כשעדיין לא בא לעזרתך היצר הטוב". השיב הנער: "בכל פעם כשבא יצר הרע להסיתני, הייתי עונה לו, כי לפי ההלכה אסור לו לדיין לשמוע את דבריו של אחד מבעלי הדין בטרם יבוא הבעל דין השני.

מובא מהכתב סופר לפתח חטאת רובץ (ד, ז). כאשר אדם שרוי בביתו הרי הוא לפי דרכו ולפי סדרו מימים ימימה, ואילו כאשר הוא יוצא מפתח ביתו, ללכת בדרכים, אזי מתגבר עליו יצרו מאד, משום שכאן נתקל הוא במניעות ובמכשולים שונים המפריעים לו בעבודת השם. וזהו שאמר הכתוב: "לפתח", ליד הפתח, כאשר עוזב את מפתח פתח ביתו, אז "חטאת רובץ" מיד אורב לו היצר הרע ועליו להשמר ממנו.

לפתח חטאת רובץ (ד, ז). הקשה ה"חפץ חיים" זצ"ל מדוע כתוב בפסוק "לפתח חטאת רובץ", צריך היה לכתב "פשע" או "עון", שכידוע הם חמורים יותר מ"חטא" ומדוע כתבה התורה "חטאת". אלא אמר ה"חפץ חיים" יש לבאר זאת על פי משל: אדם אחד לוח מאנשים שונים הרבה מעות, ולרוע מזלו פשט את הרגל. חברו כל בעלי חובותיו ובאו אל ביתו, לזה היה חייב אלף רובל, ולזה היה חייב שמונה מאות רובל, וכל אחד חטף חפצים מן הבית כדי

לכסות חובו. בין כל הנושים היה גם אחד שהגיע לו רק עשרים וחמש רובל. התפלא אחד הנושים ושאל הגם אתה בין החוטפים, לך הרי מגיע רק עשרים וחמש רובל, מילא אני חוטף כי מגיע לי אלף רובל, אבל אתה. ומה בכך, ענה לו ההוא, אף שהחוב שהלוה חייב לי הוא קטן, אולם גם הוא חוב, ואיני מוכן להעניק מתנות. כן הוא גם הנמשל אמר ה"חפץ חיים", כידוע מכל עבירה נברא מלאך רע, ולעתיד לבוא כאשר יעמוד בפני בית דין של מעלה באים כולם לגבות את חובם, ה"פשע" מגיע לגבות את חובו הכבד, וגם ה"עון" בא עמו. בין הבאים מופיע גם ה"חטא". שואלים אותו, האיך רואה שישנם כאן רק בעלי חובות כבדים, אתה מה טיבך כאן, הרי חובך מזערי. ומה בכך, עונה ה"חטא" וכי החוב שלי אינו חוב, גם חובי הוא חוב. וזה מה שאמר הכתוב סיים ה"חפץ חיים" "לפתח חטאת רובץ", החטאת גם הוא תובע את שלו.

לפתח חטאת רובץ (ד, ז). סיפר רבי צמח שלומוביץ, שבעיר אחת מערי ליטא, פרצה פעם מחלוקת גדולה שהיתה נטושה זמן רב, עד שגבר צד אחד והמחלוקת שככה. לאחר זמן הגיע תלמיד חכם אחד לעיר והצטרף לצד החלש, ועל ידי זה שוב התעוררה המחלוקת בכל עוזה, והגיעה השמועה הזו להגה"צ רבי ישראל סלנטר זצ"ל. אמר על כך רבי ישראל: יש והיצר הרע מגדל יהודי ומפטם אותו בשבעים שנה של לימוד התורה הקדושה, הכל כדי שיוכל להצית מחלוקת, שכן בהיותו תלמיד חכם – כולם ישמעו לו ויסחפו במחלוקת. והוסיף על זה ר' צמח, בשם רבי שמחה זיסל מקלם זצ"ל, שזהו מה שחכמינו ז"ל סיפרו על יוחנן כהן גדול ששמונים שנה שימש בכהונה גדולה ולבסוף נעשה צדוקי. והוא שאמר דוד המלך (תהלים לו, לב). "צופה רשע לצדיק ומבקש להמיתו", שהיצר הרע אורב וצופה לצדיק שנים ארוכות כדי שיוכל להמיתו. וכבר ידוע המעשה שהיה באחד שקראו לו "דוד שותק", שהחזוה מלובלין זי"ע אמר עליו, כי היצר הרע שמר אותו אפילו מאבק לשון הרע, כדי שיאמינו ללשון הרע שיאמר פעם.

מובא מאהל יעקב לפתח חטאת רובץ ואליך תשוקתו (ד, ז). מנהגו של עולם נהוג, שזה שעומד בדלת, העני, מסתפק במועט, במה שיתנו לו. אבל יצר הרע אף על פי שעומד בדלת, אליך תשוקתו, מאיים עליך, לבלוע את כל ישותך, הגוף והנשמה גם יחד.

אמר המגיד ר' בן ציון ידלר זצ"ל לפתח חטאת רובץ ואליך תשוקתו וגו' ואתה תמשול בו (ד, ז). אמר רבי יצחק, בתחילה הוא נעשה אורח, ואחר כך הוא נעשה בעל הבית" (מדרש) דברי חכמינו ז"ל אלו יבוארו היטב על ידי העובדה ששמעתי בנערותי, הגביה את צלצול קולו המגיד הירושלמי רבי בן ציון ידלר זצ"ל: הלילה היה חשוך, לילה חורפי. הרב שב זה עתה מתפילת ערבית, אנשים שנכנסו ויצאו בשאלות הלכתיות, ופרטיות. יהודי יקר רוח, ירא שמים, המתין לתורו, ונכנס לרב העיירה – שהיה גם רבו בשיבה, ושאל בביישנות: "מורי רבי, כיצד לנצח את היצר, הוא מתגבר עלי בכל יום ויום, מנצח אותי, מה אעשה". הרב שהיה מחכמי המוסר, שתק והרהר, אח"כ שח בקול, כמציע: עליך ללכת אל ר' פלוני, ירא שמים ובעל שכל ישר, הוא בודאי יתן לך תשובה הגונה ודרך ישרה לבעייתך, אני מכירו היטב", אמר הרב. השואל, יצא מבית הרב והחל לצעוד, לצידה השני של העיירה, שם התגורר אותו תלמיד חכם וירא שמים. כשהגיע בשלום נעמד על יד השער, דפק על הדלת – ולא נענה. הוא נקש שוב, צלצל גם בפעמון, עוד פעמיים נוספות, אך לא נענה. החליט לשוב על עקבותיו. לפני שעזב את החצר הגביה את עיניו והבחין, לתדהמתו, כי בחדר הגדול בעל החלונות הנמוכים, יושב לו בעל הבית בראש השולחן. מיהר היהודי לשוב על עקבותיו, ועתה – נקש בחזקה על דלת הבית "מי יודע אולי אינו שומע", אך גם הפעם הדיקיות לא הניבו פרי. הדלת סגורה. בלית ברירה, שב האיש אל בית רבו, הציע לו הרב, "תנסה שנית מחור בבוקר". למחרת הוא השכים בבוקר ומיד לאחר תפילת שחרית, יצא לדרכו, והגיע. גם כעת מצא את הדלת נעולה, אולם הפעם, מיד לאחר הנקישה הראשונה בעל הבית יצא לקראתו, קבלו בסבר פנים יפות, הכניסו והגיש לו כסא לשבת. "מה בקשתך", שאל בעל הבית בטוב לבב. "ראשית, רצוני להתחיל בשאלה, "אתמול בערב, הגעתי לכאן, דפקתי על הדלת צלצלתי, אך לא נענית". בעל הבית חיך אליו קלות, והשתתף בצערו מאמש. אחר כך שתק. הוא ביקש לשמוע את הנושא המרכזי למענו הגיע. האיש

סיפר לו על נפתולי הנסיונות הרוחניים הנופלים לפתחו בכל יום. לפתע קם בעל הבית על רגליו, מצחו נחרש קמטים, פניו הרצינו, בחכמה. הוא הסיט את כסאו לצד ופנה לעבר האורח: "תאמר לי, ר' יהודי, האתה הוא זה שהיית אתמול, אתה דפקת פעמים רבות על הדלת, שוב ושוב, האם לא חשת בושה לצלצל כמה פעמים על דלת של משהו אחר, אדם הרואה שלא פותחים לו את הדלת האם הוא ממשיך להפריע ולצלצל, היה לך לשוב על עקבותיך בלי להרבות בצילצולי פעמון. שקט נבוך הדהד בחלל החדר. בעל הבית מיהר כאילו לפייס את האורח: "חלילה, אני מבין שלא התכוננת לרעה, אינני כועס עליך, רק רצוני לדבר אתך לגופו של דבר. המשיך והצליף בו: מה אתה חושב שאם היית דופק עוד מאה פעם הייתי פותח לך, האם אינך מבין שלא מוכרחים תמיד לפתוח, כי אם אפתח את הדלת לכל מי שעומד על מפתן הבית, בכל עת ובכל שעה, אזי העוברים ושבים, הם יהיו בעלי הבית, לא אני, אני אהיה בסך הכל המשרת שלהם, וכי מי כאן בעל הבית, אני או הם", אתמולה. האורח היה נבוך, קם על רגליו ומיהר לסיים את הביקור. הוא שב לבית רבו, וחזר על כל פרטי המאורע. אמר לו בקול נרגש: הנה לך, יש לך תשובה לשאלתך "כיצד לנצח את היצה"ר", ליצר אין רשות להכנס אל האדם, הוא רק עומד בפתח ומצלצל "לפתח חטאת רובץ", הוא, האכזרי הזה, קיבל רשות מהקדוש ברוך הוא להגיע עד הפתח לא יותר. שם הוא רובץ. ומכאן הוא מתחיל במלאכתו. הוא שולח כל מיני "אורחים". החכמה של היהודי ירא השמים היא, - להשאיר אותו על הפתח. איך אמר לך האיש הנ"ל "אם אפתח לכל אחד בכל דפיקה, הוא יהיה בעל הבית לא אני", הקוניץ הוא - לא לפתוח את הדלת בכל נקישה, ואז פטורים מלערוך אתו מלחמות.

במדרש [ב"ר כב ו] כתוב "לפתח חטאת רובץ" א"ר תנחום בר מריון יש כלבים ברומי שיודעים להשתדל לפרנסתם בחכמה איך? הולך ויושב הכלב בשוק לפני הנחתום המוכר פת ועושה עצמו כאילו מתנמנם כדי שהפלטור [האופה] לא ישמור עצמו ממנו וכאשר רואה הפלטור שהכלב ישן גם הוא מנמנם. כיון שאין הוא חושש כלל מפני הכלב ואז הכלב קם ושומט את כל הכיכרות על הקרקע ובעוד שהפלטור מקבצם ומאספם נמצא הוא משתכר ככר אחד - והולך לו. כך מתארים חז"ל וממשילים את דרכו של היצה"ר הנוהג ככלב הזה בערמה, דבר ראשון למדנו - היצר מחכה לפתח, אלמלא ישן בעה"ב לא היה הכלב חושב לעשות מה שעשה. צריכים אנו ליזהר שלא לפתוח לו פתח כלשהו, ואז אין לנו סכנה ממנו. הנחש בא בדברים עם חוה, ומכאן הדרך קצרה לחטא. אם מראש הייתה נמנעת מלשוחח עמו ואומרת לו איני שומעת לך לעבור פי ה' - הייתה ניצלת ממנו. אך אם נתבונן מעט תתעורר לנו שאלה על המשל וממילא על הנמשל. דהנה מה רוצה הכלב ככר אחד בלבד שהרי זה מה שמשיג מכל הענין אם כך מדוע הופך הוא את כל הככרות כולם ובוזה גורם לבעה"ב להתעורר בודאי ורק אח"כ חוטף ככר אחד, יגש ויקח מן הערימה ככר אחד ילך לדרכו וחסל? ובכך גם יש סיכוי שבעה"ב כלל לא יתעורר!! ועוד המדרש כביכול מתפעל מחכמתם, לכאורה זו טפשות של אותם כלבים? נפתח במעשה שהיה - מעשה היה באחד שהיה נתפס כ"שוטה" הכפר, ומדי פעם היו נהנים להתלוצץ על חשבונם - היו מראים לו מטבע של 10 רובל לדוגמא, שהיה קטן בקוטרו ממתבע אחר של 5 רובל, ואומרים לו "קח לך מטבע אחת" והוא לרוב טפשותו כביכול היה בוחר במטבע הגדול "פיזית" מהמטבע הגדול בערכו, לקול צחוקם של הסובבים. פעם פנה אחד לאותו "שוטה" ואמר לו מדוע אינך לוקח את המטבע הגדול בערכו? וכי אינך מבין שהמטבע הקטן בגודלו בעצם גדול בשוויו? השיבו השוטה בלחשיה - וכי אינך מבין? ברגע שאקח את המטבע הגדול בערכו - ייפסק המשחק.... ומאז לא יציעו לי עוד מטבע של 5 רובל בחינם... כך גם בעניינינו - אילו היה לוקח הכלב ככר אחד והולך לא היתה במעשיו "חכמה" יתירה שהרי מה שעושה עצמו מתנמנם לבל יבחינו בו הרי זה מנהג פשוט של כל גנב הבא בלילה בהיחבא ואין בזה שום חכמה היכן באה לידי ביטוי החכמה של הכלבים.

רק בהתחממות מראש כיצד לגנוב באופן שיוכל לחזור על כך בפעם הבאה. הכלב יודע שאם יגש לגנוב ככר אחד וילך הלא יקום עליו רוגזו של בעה"ב ויישמר להבא לבל יקום עליו הכלב וישנה באיוולתו, לפיכך מתחכם הכלב לגנוב מחד גיסא, ולהרגיע את הבעלים מאידך וכיצד? הולך הוא והופך את כל הדוכן המלא בלחמים ואז מיד נזעק הבעה"ב על כל פרנסתו מגרש בחפזה

את הכלב וכשהוא בורח בזריזות חש בעה"ב כמנצח. אלא מאי כשסופר את הלחמים רואה שחסר לחם אחד זה כבר לא נורא הוא מתנחם בכך שסוף סוף את כל הכיכרות פרט לאחד הצליח להציל. הרגשה זו מרגיעה אותו להתנמנם בשנית, כך חוזר הכלב שוב על מעשיו ושוב נותן לפלטור להרגיש מנצח ושוב עושה כן בשלישית, ותמיד הפלטור יוצא מנצח והכלב לעומתו "מוצא פרנסתו בחכמה ... " כאותם "הכמי הכפר" שחושבים שהם יוצאים מנצחים בלעגם על "שוטה הכפר" שמוצא פרנסתו בחכמו ... ה כלפי מה הדברים אמורים? מה המדרש רוצה ללמדנו בסיפור על כלבי רומי? כך היא עורמתו של היצה"ר הפוחד שמא יקום עליו האדם למלחמה לאחר שנכשל בפעם הראשונה ושוב לא יוכל לו.

מה עושה היצה"ר? נותן לאדם שוחד שירגיש גם מנצח. שיטתו היא לתת לאדם להרגיש מנצח אם גרר אותו לקום מאוחר עוזר לו להתפלל בכוונה העיקר שיתרגל לישון מאוחר. אח"כ מפריע לו גם להתפלל אבל ממציא לו איזו גמילות חסד חשוב... ההוא מבטל אותו משיעור - אך מזמן איזה מעשה חסד, כך שיאמר האדם לא נורא, עזרתי ליהודי... אתה פוגע באדם אחר ומעיר לו על התנהגותו והוא נעלב מאד, אך בעקבות הדברים משהו אצלו השתנה. אתה אולי קצת עם נקיפות מצפון, אך מייד נרגע - נו - זה הועיל! שווה לאבד את העוה"ב על זה??

כך נוהג לו יצה"ר במהלך של שמאל דוחה וימין מקרבת תמיד מוצא האדם מצוות נדירות בזמן הלימוד ות"ת בזמן התפילה היצה"ר מכה את האדם ומזדרז לחבוש את פצעיו לבל יכעס יותר מדאי. חז"ל במדרש זה מלמדים אותנו פרק בתחבולות יצר הרע. במדרש העוסק בפרשה הראשונה בה פגשנו ביצה"ר ובנזקיו, מלמדים אותנו חז"ל כיצד נשים לב לתחבולותיו ונלמד להזהר ממנו! ועל זה הזהירו חז"ל ואמרו "לעולם ירגיז אדם יצ"ט על יצה"ר" ופירש רש"י ירגיז יעשה מלחמה עם יצה"ר. לשון "ירגיז" שנקטו חז"ל צריכה ביאור מדוע לא אמרו ילחם אדם או יריב וכדומה? אך עפ"י המתבאר כוונת הגמרא לרמוז לנו יסוד זה שהיצה"ר מומחה גדול כיצד להכות באדם בלי שיתרגז ויתקומם עליו ועל כן צריך מאמץ רב רק בכדי "להתרגז" לקום למלחמה לא להיות שאנן ושליי לצאת לקרב. וזהו אמרו "לעולם ירגיז אדם" כי בלי שהאדם ירגיז את עצמו יכעיס את עצמו ויתקומם ילכדהו היצה"ר ברישתו אט אט בחכמה רבה ויוציאהו ריק מכל נכסיו הרוחניים ["קול דודי דופק"]

בספר "גילי אש" מובא הרעיון הנ"ל ומביא שם עוד דוגמאות לזה אדם מתקוטט עם חבירו עד שהדברים מגיעים לקטטה רצינית בביטויים חריפים ומעליבים והשנאה הולכת וגוברת בקרבו נגד יריבו ולפי עצת יצרו הוא מבקש לגנות את חבירו עד עפר או אפילו עד שאול תחתית אבל הוא מתגבר על כך ואינו מעליב אותו עד כדי כך אלא בביטויים פחות חריפים וכו' ואח"כ מתפאר ראו את "צדקתי" שאני מן הנעלבים ולא מן העולבים... אדם בעל עסקים היצה"ר מסיתו לחלל שבת כדי להרויח ממון ואין אדם זה מקיים עצתו של היצה"ר אבל בכל זאת מאחר בערב שבת ומקדים בצאת השבת והוא עוד מתפאר לאמר ראו את "גבורתי" היצר ביקש להעבירני על דעתי ולא עלתה בידו ע"ש עוד. אדם הולך ברחוב, ומסתכל לצדדים. יצרו מפתהו להביט. הוא אינו מביט, רק מסתכל בהעברה. ויש לו תחושה אני צדיק. לא היבטתי... אמנם הסתכלתי, אך היה זה רק כדי לדעת היכן לא להביט... אדם רוצה לדבר לשוה"ר, אך יודע שזה אסור, אז הוא אומר לך "אני לא רוצה לדבר לשוה"ר ולומר לך כל מה שאני יודע עלי ... ר" ועוד מרגיש הגון שלא דיבר לשוה"ר... זו שיטתו של היצה"ר, לא 'למשוך את החבל' יותר מדי, כדי שיוכל לשוב ולהחטיא את האדם בשנית ולא יתרעם עליו. מה תפקידו של האדם במצב כזה? נבין בהקדם מעשה שהיה - מסופר על רבי אריה לווין זצ"ל שנתקל פעם באדם שהיה עסוק בפרנסתו במשך כל היום, וגם בשעות הלילה לא מצא פנאי להשתתף בשיעורי תורה, וביקש לעודדו ולחזקו. ניגש אליו ר' אריה ואמר לו כדברים האלה. כתוב בגמרא (ברכות ה.) "לעולם ירגיז אדם יצה"ט על יצה"ר", וכו'.

חשבת פעם מה פירושה של המילה "ירגיז"? ובכלל, כיצד מרגיזין את היצה"ט על היצה"ר? אלא ביאור הדברים, משל לשני יהודים שהחזיקו בשתי חנויות, אחת ליד השניה. חנות אחת היתה מליאה בלקוחות במשך כל שעות היום, והעסקים שם שיגשו בצורה יוצאת מן הכלל, ואילו בחנות השניה היה בדיוק להיפך. איש לא התעניין בה ולא ניכנס אל ד' אמותיה והבעלים הגיעו בשל

כך למצב של עניות גדולה. פעם, בסיומו של היום, לאחר שהמוני לקוחות כבר פקדו את חנותו של העשיר ואילו החנות השנייה נותרה ריקה, הגיע קונה אחד וניכנס אל החנות השנייה. כשראה זאת העשיר, פנה אל הלקוח והוא וניסה לשדלו בדברים כדי שיבוא אליו ולא אל העני.

פתח העני בצעקות רמות וכינה את חבירו – בעליה של החנות המושגגת – בכל כינויי הגנאי האפשריים. 'איך הינך מעז לגנוב לי את הלקוח היחיד שפקדני במשך כל היום? האם אין די לך בלקוחות שלך שהינך בא לחמוס ממני גם את הלקוח היחיד הזה?' כל מי ששמע את טענותיו של העני, הזדהה עימו לחלוטין. הטענות היו כל כך צודקות שהן שיכנעו את כולם.

זה ניקרא "להרגיז". דהיינו, שטוענים טענה חזקה נגד הצד השני עד שהוא מסתלק מאליו. והנמשל, המשיך ר' אריה לוויין, הוא בדיוק מה שקורה איתך. במשך כל היום מצליח היצה"ר לנצח אותך, ושובה אותך בעסקי הפרנסה עד שלא נותר לך פנאי ללמוד. והנה גם בשעות הערב כשהינך מגיע כבר להתפלל, הוא בא אליך ומנסה לשכנעך שלא תישאר בבית המדרש לשיעור גמרא, והרי הוא ממש כאותו עשיר המנסה לחטוף לחבירו העני את הלקוח היחיד שהגיע אליו בסוף היום. הנך צריך אפוא "להרגיז" את היצה"ר ולומר לו: לא די לך במה שהינך מצליח להוציא אותי מבית המדרש במשך כל שעות היום אלא שגם עתה, לקראת הערב, אתה מסית אותי שלא לבוא לשיעורי! דבריו היוצאים מן הלב של ר' אריה, נכנסו לליבו של היהודי ועשו בו רושם רב, ושינה מאותו יום את אורח חייו והחל להשתתף בשיעורי תורה. ("טובך יביעו") צריך להתרגז על היצה"ר – ורק כך ניתן להרחיקו מעלינו.

במדרש (במדבר רבה חוקת יט, ב) כתוב א"ר שמואל בר נחמני אמרו לו לנחש מפני מה אתה מצוי בין הגדרות אמר אני פרצתי גדרו של עולם ע"ש הקשה הגר"א מהי תשובתו של הנחש לכאורה אדרבה היה צריך להיות באמצע הדרך למרמס לכל עובר ולא להסתופף בין הגדרות, שהרי הוא פרץ גדרות? אלא מיישב דהנה ידוע כי הנחש הוא היצה"ר שואלים אותו למה אתה מצוי בין הגדרות כלומר למה אתה מפתה ומכשיל את האדם בסייגים וגדרים ואין אתה מפתה על העבירות עצמן השיב תשובה נצחת וכה אמר אני הוא שפרצתי גדרו של עולם רצונו לומר כשפתיתי את חוה לאכול מעץ הדעת לא עלה בידי עד שפתיתי אותה לעבור על הגדר שהוא הנגיעה שאדם וחווה עשו לעצמם גדר שלא לנגוע בעץ כמ"ש "ולא תגעו בו" ואז ע"י הגדר עלה בידי לפתות אותה לאכול מעץ הדעת ומאותו פרק למדתי לעשות כן להיות מצוי רק בין הגדרות ובאופן זה אני מצליח להפיל את האדם מאיגרא רמא לבירא עמיקתא.

המעשה עם השיכור הנובהרדוקאי שהיה שותה ללא הגבלה, וסיכמו עמו שיקבל סייג שלא ישתה בלי 'חברותא', אולי זה קצת יגביל אות... ולבסוף מזג הכוסות ונח זבוב על אחד הכוסות – ומיהר לשתות – גם זבוב זה חברותא משל נאה על כך הביא הרב הררי שליט"א בספרו "אור ההר" איכר רוסי באחד הכפרים הנידחים ברוסיה חשקה נפשו להתוודע מעט לעולם הגדול קבץ וצבר פרוטה לפרוטה עד שיום מן הימים עלה בידו להגשים את חלומו ויצא אל עיר הבירה העיר הגדולה בהגיעו לשם ראה מודעה גדולה "הקרקס העולמי" הקרקס הפלאי הגיע לעיר נכנס וכרזה גדולה שובה את עיניו "שלם חצי רובל ותזכה בחצי מיליון רובל" דמינו של הכפרי החל להתלהב חצי רובל זה הרבה אבל בחצי מיליון רובל אפשר לקנות את כל הכפר את כל הבתים ואת כל הפרות את הכל! רכש האיכר כרטיס והוכנס אחר כבוד אל מגרש ירוק ורחב ידיים סוס עומד שם וראשו שקוע באבוס אחד מאנשי הקרקס החל מסביר לכפרי את הכללים "רואה סוס זה עליך לרדוף ולרדוף אחריו והיה אם תצליח לתופסו ולו רק לנגוע בזנבו זכית בחצי מיליון רובל היכון" הפשיל הכפרי את שרולויו קשר היטב את נעליו ועמד מצפה בקוצר רוח לאות שעה ארוכה ניסה הכפרי את כוחו להדביק את הסוס במרוצתו בהתחלה דימה שהנה עוד מעט עוד קצת מאמץ כמה קפיצות נועזות וחצי מיליון בכיסו אך אט אט עזבוהו כוחותיו בכל זאת לא ויתר והמשיך אולי יצליח לנגוע בקצה זנבו של הסוס הבורח בשארית כוחותיו השתדל לנסות את הכל עד שנפל מתעלף חסר נשימה על רצפת המגרש לאחר שהושבה רוחו התאווש קימעא ויצא עצוב ונכלם הפסיד הון כה רב והנה מודעה אחרת "ביתן הצחוק" שלם רובל אחד ותצחק שעה שלמה "רובל אחד זה הרבה לאיכר כפרי שכמוני אבל מוכרח אני לשמח את עצמי

לאחר כשלוש שזכה והפסד כ"כ גדול" רכש כרטיס והכניסוהו לאיצטדיון גדול עם הרבה כסאות הראו לו את מקום מושבו וישב שם מצפה להתחלת ההצגה שבה יצחק וישמח את עצמו והנה מול עיניו מגרש גדול ירוק וסוס שקוע באבוס ואדם אחד עומד בקוצר רוח לרדוף אחרי הסוס זהו ביתן הצחוק של הקרקס העולמי... אל תתלבט כל כך ואל תתפתה לרדוף אחרי היצה"ר ואם כבר יש לך אלוה שאתה רודף אחריו עצור בחר לך את אלוקי אברהם יצחק ויעקב רק כשיושבים מחוץ למגרש ומתבוננים במעשינו ניתן לבדוק את איכותם יתבונן כל אחד ויבחן את עצמו היכן הוא נמצא במגרש או מחוצה לו.

ה' שעה לקרבן הבל, והרי לא יצא לו מזה כלום, שהרי לא נותר ממנו מאומה, ולעומת זאת קין שה' לא שעה למנחתו ראה שבע דורות עד דור המבול, ונהנה מן העולם? היכן הצדק? וכדאי להעתיק בזה דברי החת"ס ז"ל [פ' בראשית] וזלה"ק, וישע ה' אל הבל ואל מנחתו וגו'. בתחלת תורתנו הקדושה נתן לנו מקום להורות דרכי יתברך שמו, כי הנה שעה אל קרבנו של הבל, ונראה ונתבונן מה היה לו תכלית מזה, לימים אחדים נהרג, וזה אשר לא שעה ה' אל מנחתו הרגו ונמלט עד ז' דורות וראה בני בני בניו לאלפים ורבות בוני עיירות ומדינות) עיי' שהש"ר פל"א י"ח(, והצדיק הזה הבל אשר שעה ה' אל מנחתו לא נשאר לו שם ושארית בעולם הזה, וא"כ מה היה לו מצדקתו ומנחתו? וזה מורה לנו כי אין תכלית האדם חיי העולם הזה והבליו, ודרך רשעים אשר צלחה אין ראייה כי חפץ ה' בם ובמעשיהם, אלא טובתם להאבידם עדי עד, וכל בני קין אחר אלף ות"ר שנה נאבדו במבול ולא נשאר להם שם ושארית, והבל אחר ק"ל שנה נתגלגל בשת שממנו הושתת העולם, ואח"כ נבח בונה עולם השני אחר המבול, ואח"כ במשה רבינו ע"ה שבשבילו נברא כל העולם כולו, נשמ"ה ר"ת נ"ח ש"ת מ'שה ה'בל, עכדה"ק.

העולה לנו מזה כי ח"ו לא יחשוב האדם בכל הדבר הנעשה בעולם כי מקרה היא, דעל הכל אית דין ואית דיין, וזה הודיע הקב"ה לאברהם אבינו ע"ה בברית בין הבתרים, דכל הצרות שיבואו על ישראל במצרים הכל בא מאתו יתברך לטובתם, שיזדככו ויהי ראויים להיות עם סגולתו של הקב"ה. ובפרשת בא כתב עוד וז"ל, ולמען תספר באזני בנך וכן בנך את אשר התעללתי, פירשי' ורמב"ן שחקתי לשחוק והיתול, והנה המכות היו חלאים רעים ונאמנים ולא שחוק והיתול. אבל הוא ענין נפלא למתבונן, כי זה כמו שתי מאות ועשרים שנה כל רואיהם יכירו כח שר של מצרים ומזלם הגדול, שהרי מיום חלום פרעה ופתרון יוסף, נראה בעליל כי מגבהי מרומים הגביה את פרעה וממלכתו 'על גפי מרומי קרת' [משלי פרק ט, ג] בכל הארצות היה רעב ולמצרים שובע בשבע שנים כדי שיוכלו לכלכל כל הארצות ולצבור ממונם וכל אשר להם ולשעבדם תחתיו, איש א' גדול ומופלא היה בעולם נאמן לנביא אלקים יעקב אבינו שמו, וביתו וכל זרעו נתגלגלו למצרים עם כל עשרם ורכושם, עד שברכו הנביא ועלה נילוס לרגליו, ולבסוף נעשו בניו לו רומסי חומר וטיט ומי יאמר לו מה יעשה, הלוא כל רואה כה הצלחת מזלו ושפע שר שלו משך ר"י שנים, ומי הוא אשר לא יפתה לבבו להאמין בע"ז של מצרים, אך בבוא יומו האחרון עת לצאת בני ישראל ממצרים, והמצריים הוכו בכל מכה במצרים ובים, ונשארו מלכות שפלה, כי רוב מקניהם מתו בדבר, וגבוריהם סוס ורכב נטבעו בים, והארבה והברד לא השאיר מהי' בכל המדינה, וכל ממונם ועשרם נטלו ישראל וינצלו את מצרים, וכל אוצרות שהכניסו בימי רעב הטביע בים ונטלו ישראל בבזות הים, הבוחן את זה יבין לאשורו למפרע כי נם עושר שמור לבעליו לרעתם, ולא זכו לכל הטוב אלא כדי שיבואו ישראל ויטלו העושר ההוא והם יאבדו, ע"ד שאמרו חכמינו ז"ל (שבת ל' ע"ב) טוב כעס משחוק, טוב כעס שכועס הקב"ה על הצדיקים, משחוק שמשחק עם הרשעים בעולם הזה. והיינו אשר התעללתי ושחקתי במצרים בימי טובותם, ואת אותותי אשר שמתי בם בימי פורענותם, וידעתם כי אני ה', ואל יטעה איש ולא יתפתה ברשע וטוב לו וצדיק ורע לו, כי אחרית רשעים נכרתה ואחרית לאיש שלום, עכ"ד הנפלאים.

וכן רואים אצל הרן אחיו של אברהם, כשכאשר יצא אברהם מכבשן האש, וחשש נמרוד שיאבד את כל שילטון הכפירה שלו, הכריז שמי שמאמין באלהי אברהם יזרק גם הוא לכבשן האש, והרן אמר אני מאמין באלהי אברהם, ונזרק לכבשן האש ונשרף, כמפורש ברש"י סו"פ נח. ובה לא נתבטל הבחירה בעולם, בראותם שגם מי שהאמין נשרף. ועל ידי זה היה שייך שנמרוד ימשיך את שילטון הכפירה שלו. והנה באופן שיטחי הנראה לעינינו,

נראה שהרן מסר נפשו למען השי"ת ולא יצא לו כלום מזה, שהרי נשרף ומת, אבל אם מתבוננים רואים שכל עם ישראל יצא ממנו! כי כל האמהות הקדושות. שרה רבקה רחל ולאה בלהה וזילפה יצאו ממנו ממש, וכל שושלת מלכות בית דוד עד משיח צדקינו יצא ממנו ממש. שהרי הרן השאיר אחריו ג' ילדים, לוט, ושרה ומילכה, כמפורש בסוף פרשת נח. ושרה נישאה לאברהם ומלכה נישאה לנחור, [ששניהם- אברם ונחור היו אחי הרן]. והנה שרה אמנו היא בתו של הרן. והרי לנו ששרה יצאה ממנו ממש. וממילכה בת הרן ונחור נולד בתואל ובתואל הוליד את רבקה - נמצא רבקה אמנו נינת הרן, כמפורש בסוף פרשת וירא. הרי לנו את רבקה שהיתה מזרע הרן. ואח של רבקה לבן הוליד את רחל ולאה בלהה וזילפה, נמצאו הן בנות נין של הרן.

וכש"כ רש"י בסו"פ ויצא (ל"א. נ') שגם בלהה וזילפה היו בנות לבן. הרי לנו שכל האמהות הקדושות יצאו מהרן עצמו, ומשם נמשכו כל ישראל. ולוט בן הרן הרי יצא ממנו מואב שממנו יצאה רות המואביה אם מלכות בית דוד, עד משיח צדקינו. הרי שהשי"ת שילם להרן על מסירות נפשו באופן נפלא ביותר. אמנם למראית העין לא היה נראה כן, כי השי"ת לא שילם מיד. אלא שהשי"ת הוא ארך אפים ויש לו סבלנות לשלם גם לדורות שאח"כ. וזה יסוד גדול להאמין ולדעת ששום מעשה אינו נאבד.

"ויאמר ה' אל קין למה חרה לך ולמה נפלו פניך הלא אם תיטיב שאת" (בראשית ד, ו-1) מה היא שאלת ה' לקין "למה חרה לך ולמה נפלו פניך" מי הוא זה שלא יחרה אפו ולא יעלב על כך שאין ה' רוצה את קרבנו? נקדים מעשה המובא בספר אמונה ובטחון פ"א אות י"ג כתב החזו"א "מעשה בחסיד אחד שהזמין אורח לסעוד אצלו בשבת ובביתו כבר הכינו בלבם קבלת פני האורח כי גם בני ביתו אהבו את האורחים ואמנם המחלק את האורחים לא ידע מהזמנתו של החסיד וישלח את האורח לאשר הכין לו כאשר שב החסיד לביל שב"ק מבהכ"ס לא מצא כבר את האורח ויבא בגפו הביתה וכששמעו בני ביתו שאין להם אורח התעצבו מאד ויאמר להם החסיד אין האורח כאחד מהנכסים לעשות בו סחורה דאגתי רק שיהיו לאורח צרכיו וסעודת שבת אבל אחת היא לי אם קבל זה ממני או מזולתי לא כן מנת חלקם של דלת עם אם הוא אוהב לעשות טוב לא ימנע ממנו צרות עין ואין דעתו נוחה לראות אחרים במלאכתו" זה תרחיש נפלא לצורה בה יש לשמוח שהשני מרגיש טוב אע"פ שלא אני הוא המטיב.

איננו מבינים את שאלת ה' משום שאיננו מבינים את תכלית הבריאה. נקודת המוצא לכך היא שהעולם מושתת על חסד "עולם חסד יבנה" בעת שיגיע האדם להכרה שהוא בא להאי עלמא בשליחות "להיטיב לשני" ולשמוח בשמחת השני ורק ע"י כך יתרומם אזי ייראה גם עולמו האישי אחרת. א"כ נוכל להבין את שאלת ה' כך למה נפלו פניך מה לך נעלב נכון הוא שלא קיבל ה' את קרבנך ברם האם זו סיבה להשבר הרי לעומת אי קבלת קרבנך ה' קיבל את קרבן אחיך א"כ מדוע לא תשמח הן באת לעולם לשמוח בהצלחת השני ולא בהצלחה שלך א"כ למה נפלו פניך? אם "תיטיב" אך אם תחשוב על השני אזי "שאת" תתרומם אך אם תחשוב על הצלחתך יפלו פניך שנה את המבט שלך! נתרגם זאת למציאות שלנו בחור נכשל במבחן פניו נפולות או פלוני לא מצא שידוך לבתו והוא מוטרד אזי נשאלת השאלה שה' שאל את קין מדוע פניכם נפולות הלא חברך הצליח במבחן, בת שכנך התארסה, אם פניך נפולות סימן שאינך שמח בשמחת השני אין שאיפתך היחידה שלשני יהיה טוב אמנם טבעי שתשאף שאף לך יהיה טוב ברם מדוע הצלחתו ואשרו של חברך אינם ההצלחה שלך הרי לכך נוצרת כשם שיד שמאל לא תעלב אם יד ימין תהיה יותר חזקה כיון שהיא גוף אחד עם יד ימין כך צריך כל אחד לחוש שהוא גוף אחד עם השני. זו התשובה שהשיב ה' לקין הרי הבל שמח שקבלו את קרבנו האם אין זו סיבה מספקת לשמוח שקורבנו של הבל התקבל א"כ מדוע אינך שמח שקבלו את קרבנו של הבל תחיה את השני תחוש את השני לכאורה האם דרישה זו מוצדקת הלא זה כעליה לרקיע ממש היכול נברא לשמוח כ"כ בהצלחת השני עד כדי כך שלא יצטער בכשלונו הוא אך כאן עלינו לדעת שהכל תלוי בדעת בזוית הראיה במחשבה ובהשקפה אחד שמסייע לחברו לשאת משא בעל חסד הינו ברם אם יבקש תשלום הרי הוא סבל וזהי כוחה של מחשבה אם נוטל אתה פרוטה הפכת מבעל חסד לפועל פשוט שניים חופרים בכביש הראשון מתלונן על העבודה הקשה והמשכורת

הזעומה השני צוהל על בניין ארץ ישראל הנה כי כן הוא הכל תלוי במחשבה ובכוונה שתי עקרות בית הראשונה מתלוננת "לשם מה למדתי כ"כ הרבה שנים" "אני רק מנקה ושוב

מלכלכים" השניה מזמרת על חיי משפחה נפלאים על בית חם חינוך ילדים. שניים עובדים במטבח הישיבה מקלפים תפוז"א שוטפים רצפה הראשון מתלונן על המשכורת שהתאחרה השני מזמר זמירות לתורה כמה טוב לשמש בני תורה. שניים עובדים במקום אחד כשאחד מקבל משכורת גבוהה מחבירו, הראשון - אין עוול מדומה זה כואב לו כי שמח הוא בחלקו, השני הולך ממורמר מדוע לא מעריכים את העבודה שלו. הכיצד בהכרח עלינו להבין שהכל תלוי בכוונה ובמחשבה במטרה ובמניע לעבודה כשאדם עובד עבור "כסף" "כבוד" אזי כשלא משיג הוא את מטרתו הוא ממורמר אולם כשאדם עובד בשביל "הערך" "האידיאל" "חינוך" "תורה" "משפחה" "ארץ ישראל" שכר מצוה מצוה מכאן שהאדם קובע את מעמדו על פי המחשבה כשהמחשבה להיטיב לשני כשהשקפה שהכבוד שלי הוא הצלחת השני אזי האדם מתרומם יש להחזיר השקפה זו כמצוה החשובה ביותר כשם שחדור בראשו שתפילין ואתרוג הנם מצוות ולכן אנו שמחים בהן כך צריכים אנו להחזיר לראשו שהשמחה בהצלחת השני זוהי מצוותנו זוהי תשובת הקב"ה לקין "אם תיטיב שאת". אבל אם תחיה בשביל הכבוד בשביל קנאת איש מרעהו בשביל שלשני לא יהיה אזי יחרה לך ויפלו פניך אם כל מטרת החיים "להטיב" "עולם חסד יבנה" אזי "שאת" מתרוממים ואין מקום לתלונות בעולמנו שלנו משפיעים המחנכים על תלמידיהם לקיים מצוות ע"י שמפליגים במעלת התורה והמצוות מיום שבחור מגיע לבית המדרש שומע הוא שהתורה יקרה מפנינים עד שכדאי להקריב ולמסור את הנפש על התורה כך שכאשר הוא נמצא במלחמה בין תאוות העולם הזה לבין תורה ומצוות חודרות השיחות ששמע אל לבו ומוחו ומתאמץ ומקריב הוא את כל חייו עבור התורה אבל אין שומעים הרבה בשיחות שמטרת החיים לשמוח בשמחת השני אמנם מדברים על חסד אולם זה נתפס במחשבה לתת לשני צדקה להשאל לשני אפי' לחייך לשני אם היה אדם שומע מאז לידתו מאביו ואמו "זאת שאחיי הצליח זו הצלחתך שלך" "אפילו שנכשלת אתה שמח בהצלחת אחיך" אם על זה היו מדברים היה הערך של "להיטיב" חודר עמוק פנימה ומטרת האנשים היתה אחרת האדם במהותו "אנוכי" הוא אוהב את עצמו והפך מאנוכיות זו היא לתת לשני לשמוח עם השני ולהשתוקק רק שלשני יהיה טוב אע"פ שהאדם במהותו הוא אנוכי צריך לחנכו בכדי שהאנוכיות שלו תהיה "אני מאושר שלשני טוב ממני בזה מלאתי את היעוד שלי" חסרונו הגדול כבני אדם הוא שהורגלנו מקטנותנו להתחרות בשני ולהשיג את השני על כן צריכים אנו להאבק ולהרגיל עצמנו רק להטיב עם השני.

בהספד על האדמו"ר מסאטמר סיפר מרן ראש הישיבה הרב שך צוק"ל סיפרו לי על מקרה בו נכנס אליו יהודי והתאונן על מר גורלו על אשתו ובנו החולים ועל אשר אין בידו לשלם שכר רפואתם המעשה הנ"ל זעזע את האדמו"ר הקדוש הוציא הוא את כל הכסף שהיה ברשותו ונתן לו כשיצא אמר לו אחד מבאי ביתו "רבנו יודע אני נאמנה כי שקר בפיו" "מנין לך?" שאל האדמו"ר "אשתו ובניו בריאים ושלמים" השיב החסיד "באמת?" שאל האדמו"ר ופניו צהלו משמחה "האם אתם אומרים את האמת?...""הודו לה' כי בני ביתו בריאים" "מוטב לתת כסף לבטלה ויהיו הם בריאים מאשר לתת כסף לצדקה ויהיו הם חולים" סיים האדמו"ר...

מעשה "איש השנה" איש השנה שנבחר ע"י אחת האוניברסיטאות בארה"ב היה יהודי מצליח שבבעלותו היו שמונה מאות מסעדות שהזרימו ל"חשבוננו" סכומי עתק של מאות מיליוני דולרים התופעה הבולטת והמיוחדת שמשכה את עיני מנהלי האוניברסיטה בבואם להעניק לו את תואר איש השנה היתה העובדה שכל אלפי העובדים במפעלו אהבו את היהודי והיו מוכנים לעבוד במסעדותיו גם בחצי מן המשכורת שהיה משלם בראיון שנערך עם היהודי "איש השנה" הוא נשאל "אנו מבינים שהצלחתך הכלכלית באה עקב היותך מהעם היהודי שיש לו כישורים גדולים למסחר אולם מפתיעה אותנו העובדה שכל אלפי העובדים במפעליך אוהבים אותך מאד עובדה שהיא הפוכה מהמצוי שכל פועל אינו מחבב את מעבידו אלא מלא תלונות כנגדו ספר לנו את הסוד הגדול כיצד זכית לרכוש את לב פועליך שאוהבים אותך כל כך" השיב היהודי "עד לפני מספר שנים הייתי אדם

'אנוכי' שכל שאיפתו להיות 'מצליחן וחזק' אולם לפני מספר שנים השתתפתי בטיול תיירים שנסעו לארץ ישראל מדריך התיירים רצה להראות לנו 'חוויות מיוחדות' שיש בארץ ישראל שאינם בכל העולם כולו הוא לקח אותנו לישיבת מיר בירושלים היו שם שלשת אלפים אברכים ובחורים שלמדו בצפיפות באולם הקטן יחסית בכל משבצת עמדו ארבעה לומדים והתווכחו בהתלהבות כשהם מניפים את ידיהם לכל עבר כל אחד השתמש משום מה דווקא ב'אגודלו' שעה שהוא מוסר את דברו הרעש באולם היה גדול מאוד כך שלא תפסתי כיצד כל אחד מקשיב ומתרכז לדברי חברו קשה לדבר ולהקשיב שעה שעשרות דוברים מדברים סביבך ואיך יודע מי מדבר אליך ומי מקשיב לדברך אך השלווה נבטה מעיניהם, הרוממות האירה מפניהם מחזה כזה לא זכיתי לראות בכל ארצות הברית הגדולה אבל ה'חוויה' הגדולה ביותר שראינו חויה שגרמה לי לעשות את המהפך בחיי היתה שעה שנכנסנו לחדרו הקטן של ראש הישיבה ראש הישיבה יהודי שנראה חולה וחלש כל תזוזה עולה לו במאמץ כל מלה היוצאת מפיו נראית כנס גלוי [הרב פינקל זצ"ל היה חולה פרקינסון] חולש ראש הישיבה על שלשת אלפי תלמידיו מכיר ויודע כל אחד ואחד אהוב ונערץ על כולם התלמידים מאזינים בשקיקה לדבריו וסרים בשמחה למרותו לתומנו חשבנו שראש הישיבה יטיף לנו מוסר על שמירת השבת בטוחים היינו שיהודי חרדי אינו מבין בענייני ה'עולם' לבד קיום מצוות 'נושנות עליהם אבד הכלח' עפ"ל.

איזה 'מסר' קבלתם מהשואה שהיתה לפני חמישים שנה? הפתיע אותנו ראש הישיבה בשאלתו. לשאלה כזו לא ציפינו ואחר מחשבה קמתי ועניתי הגרמנים רצו להשמיד את העם היהודי לפני חמישים שנה שעה שהיינו חלשים יותר זה לא יהיה הכרזתי בגאווה אנחנו חזקים חכמים לא נהיה יותר יהודים גלותיים נרדפים יש בנו כוחות אדירים ואיש לא יצליח יותר להרע לנו השבתי בגאווה לראש הישיבה שנראה כיהודי גלותי... חיוך מלא רחמים היה נסוך על פניו למשמע תשובתי מדוע ראש הישיבה מחייך שאלתי מתפלא ולא מבין את משמעות חיוכו. כיון שתשובה יפה כזו נאמרה פעם נהייתי לשמוע אותה שנית השיב ראש הישיבה. ממי שמע ראש הישיבה תשובה כזו? תמהתי אינני זוכר בדיוק ממי אבל היא נאמרה לפני חמישים שנה חודשים מספר לפני השואה מפי מליניו יהודים שבטוחים היו שלא תפרוץ שואה יהודים משכילים אהובים ונערצים ע"י בני עמם הגרמנים לא יתכן שאיש ירצה ויצליח להרע להם. אני מבקש להוסיף- המשיך ראש הישיבה את דבריו המאלפים אל תהיו בטוחים שאיש לא יוכל להרע לעם היהודי אמנם כולכם בטוחים שאתם 'מצליחנים' ואתם חזקים אבל אין לנו ערבות שלא תהא שואה נוספת סיים ראש הישיבה כשכולנו נדהמים מדבריו. ומה ראש הישיבה למד מהשואה שאלתי כאן עמד ראש הישיבה ומוסר לנו שיעור מאלף תורת הגרמנים היתה שהם הגזע הטהור והמרומם בבריאה הרוממות שנראתה אצל העם היהודי סתרה את תורתם שברה את גאווותם קנאתם ושנאתם הגדולה הביאה אותם להחלטה לעקור את הרוממות והגדלות היהודית שאיפתם היתה לעקור את צלם האלקים מהיהודים להפוך אותם לבהמות.

הם לקחו את הדמויות החשובות והמורמות ביותר בעם ישראל והשפילו אותם במטרה להמאסם בעיני הבריות רבנים טהורים נצטוו לטאטא בזקנם את הרחובות פיאותיהם של תינוקות של בית רבן נמרטו גדולי ישראל הילכו עירומים ורעבים בחוצות קריה. אחד מראשי הישיבות מסר רעיון יסודי שהינו סוד קיומו של עם ישראל רעיון זה עבר מפה לאוזן 'הגרמנים מעוניינים לעקור מעמנו את צלם האלקים נזכור יהודי שונה מבהמה' בהמה חיה על פי אינסטינקטים גירויים ויצרים אדם שחי על פי אנוכיותו דומה לבהמה כל הנהגותיו צועדות אחר גירויים שאיפתו להיות 'מצליחן' חזק וחכם תולדה היא ליצר הבהמי החייתי של האדם. אולם יהודי איננו בהמה לא נחיה על פי תאוותנו ויצרנו המדד אם האדם משועבד לתאוותיו האנוכיות או מושל עליהם מתבטא בשאלה האם מסוגל הוא לחיות ולחוש את חבריו. לכן נחיה כדי לעזור לשני את האוכל הדל שלנו ניתן לחבר את העבודה והשינה שלנו ניתן לשני כך שיהודים רבים עשו את עבודת חבריהם הנחשלים על חשבון שעות השינה שלהם ישנם יהודים שרעבו לפת לחם באשר את פת לחמם נתנו לחלשים אמנם את הזקן והפיאות הורידו להם את גופם שברו אבל ב'אדם' שבהם לא הצליחו ליגע כיון שהכל ניתן לשני מסר זה קבלתי

מהשואה כך שאת כל חיי על אף בריאותי הרופפת אני נותן לשני. אומלל הוא האדם החי בשביל עצמו. מאושר הוא האדם שחי על פי רצון בוראו. הגרמנים על אף כשרונם האכזרי לא הצליחו להפוך את היהודי לבהמה. אולם מה שלא הצליחו הגרמנים הצליח הכסף האמריקאי לעשות והפך רבים מהיהודים לבהמות סיים ראש הישיבה. שיחה זו הראתה לי בחוש שכל החיים שלי עד היום הינם טעות בטוח הייתי שאני גדול ומצליחן והנה התגלה לי ע"י יהודי חלוש ושבור שאני קטן הרבה מבהמה אמר 'איש השנה'. מאז השתניתי וכל עבודותי לא להיות מצליחן אלא לעבוד עבור השני לכן אוהבים אותי" סיים 'איש השנה' את דבריו למנהלי האוניברסיטה.

אדם החי עבור הצלחתו אדם שאינו מסוגל להינתק מעצמו כל משבר כלכלי טורד את מנוחתו כשנתקל בבעיה בריאותית חריפה נשבר חש הוא שחבר עליו עולמו בעולמו אנו עולם התמורות עובר האדם משברים רבים משברים אלו מערערים את בטחונו וחוסנו. גם לאומה היהודית מזדמנים משברים השוברים את חוסנה ובטחוונה הלאומי כאשר לא מצליח ה'מצליחן' לעמוד בקשיים תוגתו הגדולה משכיחה ממנו את ימי השלוה והשמחה אדם המגיע לימי הזקנה ננטש ע"י קרוביו ומשפחתו מצפה ליום בו יזכה ויעזוב את עולמו. לעומתו אדם שהתחנך לחיות שלא על פי רצונותיו חי הוא לקיים את מצות רצון בוראו שאיפתו להרבות כבוד שמים מסוגל הוא להינתק מעצמו ולחיות עבור השני. אדם זה לא ישבר לעולם אדם זה מעיד שצלם אלקים אינו בהמה. היהודים ה'גלותיים' הוכיחו שיהודי אינו בהמה. דווקא משהוקמה המדינה דגלי פאר מפארים את בנייה הפך האדם לבהמה.

הרב מפוניבז' שיכל את שנים עשר בניו בשואה האיומה כבן שישים הגיע לבדו לארץ ללא משפחתו שאבדה אדם אחר בגילו מצפה להישען על בניו וליהנות מנכדיו אנשים שאיבדו את משפחתם נכנסים לדיכאון לעת זקנתם ומצפים למוות שיבא לגאול אותם. לעומתם, הרב מפוניבז' בגיל שישים התנהג כאברך צעיר ובמרץ נעורים בנה את אם הישיבות ישיבת פונובז' המפוארה. בתחילה ראו אותו כיהודי תמוהני על שמשנס הוא את מותניו וכל מרצו וכוחו לבנות בנייני פאר בזמן שעדיין לא הצליח להשיג למעלה ממנין תלמידים איש לא חלם באותה שעה שהתורה שאבדה בשואה תחזור ליושנה ותבנה בארץ ישראל ע"י הרב הזקן מהיכן קבל כוחות אלו? כבוד שמים. מי שניתק מהתאוות והאנוכיות וכל רצונו לעזור לשני ולעסוק בכבוד שמים מקבל כוחות של סיעתא דשמיא. אולם הנאתו אינה ה'צלחתו' הנאתו היא עצם השגתו השקפתו ומגמתו 'אם תטיב את' עולם חדש 'עולם חסד יבנה'.

לפתח חטאת רובץ ואליך תשוקתו וגו' ואתה תמשול בו (ד, ז). אמר רבי יצחק, בתחילה הוא נעשה אורח, ואחר כך הוא נעשה בעל הבית" (מדרש) דברי חכמינו ז"ל אלו יבוארו היטב על ידי העובדה ששמעתי בנערותי, הגביה את צלצול קולו המגיד הירושלמי רבי בן ציון ידלר זצ"ל: הלילה היה חשוך, לילה חורפי. הרב שב זה עתה מתפילת ערבית, אנשים שנכנסו ויצאו בשאלות הלכתיות, ופרטיות. יהודי יקר רוח, ירא שמים, המתין לתורו, ונכנס לרב העיירה – שהיה גם רבו בישיבה, ושאל בביישנות: "מורי ורבי, כיצד לנצח את היצר, הוא מתגבר עלי בכל יום ויום, מנצח אותי, מה אעשה?". הרב שהיה מחכמי המוסר, שתק והרהר, אח"כ שח בקול, כמציע: עליך ללכת אל ר' פלוני, ירא שמים ובעל שכל ישר, הוא בוודאי ייתן לך תשובה הגונה ודרך ישרה לבעייתך, אני מכירו היטב", אמר הרב. השואל, יצא מבית הרב והחל לצעוד, לצידה השני של העיירה, שם התגורר אותו תלמיד חכם וירא שמים. כשהגיע בשלום נעמד על יד השער, דפק על הדלת – ולא נענה. הוא נקש שוב, צלצל גם בפעמון עוד פעמיים נוספות, אך לא נענה. החליט לשוב על עקבותיו. לפני שעזב את החצר הגביה את עיניו והבחין, לתדהמתו, כי בחדר הגדול בעל החלונות הנמוכים, יושב לו בעל הבית בראש השולחן. מיהר היהודי לשוב על עקבותיו, ועתה – נקש בחזקה על דלת הבית "מי יודע אולי אינו שומע", אך גם הפעם הדפיקות לא הניבו פרי. הדלת סגורה. בלית ברירה, שב האיש אל בית רבו, הציע לו הרב, "תנסה שנית מחר בבוקר". למחרת הוא השכים בבוקר ומיד לאחר תפילת שחרית, יצא לדרכו, והגיע. גם כעת מצא את הדלת נעולה, אולם הפעם, מיד לאחר הנקישה הראשונה בעל הבית יצא לקראתו, קבלו בסבר פנים יפות, הכניסו והגישו לו כיסא לשבת. "מה בקשתך", שאל בעל הבית בטוב לבב. "ראשית, רצוני להתחיל בשאלה,

"אתמול בערב, הגעתי לכאן, דפקתי על הדלת צלצלתי, אך לא נענית". בעל הבית חיך אליו קלות, והשתתף בצערו מאמש. אחר כך שתק. הוא ביקש לשמוע את הנושא המרכזי למענו הגיע. האיש סיפר לו על נפתולי הניסיונות הרוחניים הנופלים לפתחו בכל יום. לפתע קם בעל הבית על רגליו, מצחו נחרש קמטים, פניו הרצינו, בחכמה. הוא הסיט את כסאו לצד ופנה לעבר האורח: "תאמר לי, ר' יהודי, האתה הוא זה שהיית אתמול, אתה דפקת פעמים רבות על הדלת, שוב ושוב, האם לא חשת בושא לצלצל כמה פעמים על דלת של מישהו אחר, אדם הרואה שלא פותחים לו את הדלת האם הוא ממשיך להפריע ולצלצל, היה לך לשוב על עקבותיך בלי להרבות בצלצולי פעמון. שקט נבון הדהד בחלל החדר. בעל הבית מיהר כאילו לפייס את האורח: "חלילה, אני מבין שלא התכוונת לרעה, אינני כועס עליך, רק רצוני לדבר אתך לגופו של דבר. המשיך והצליף בו: מה אתה חושב שאם היית דופק עוד מאה פעם הייתי פותח לך, האם אינך מבין שלא מוכרחים תמיד לפתוח, כי אם אפתח את הדלת לכל מי שעומד על מפתן הבית, בכל עת ובכל שעה, אזי העוברים ושבים, הם יהיו בעלי הבית, לא אני, אני אהיה בסך הכל המשרת שלהם, וכי מי כאן בעל הבית, אני או הם", אתמהא. האורח היה נבון, קם על רגליו ומיהר לסיים את הביקור. הוא שב לבית רבו, וחזר על כל פרטי המאורע. אמר לו בקול נרגש: הנה לך, יש לך תשובה לשאלתך "כיצד לנצח את היצה"ר", ליצר אין רשות להיכנס אל האדם, הוא רק עומד בפתח ומצלצל "לפתח חטאת רובץ", הוא, האכזרי הזה, קיבל רשות מהקדוש ברוך הוא להגיע עד הפתח לא יותר. שם הוא רובץ. ומכאן הוא מתחיל במלאכתו. הוא שולח כל מיני "אורחים". החכמה של היהודי ירא השמים היא, - להשאיר אותו על הפתח. איך אמר לך האיש הנ"ל "אם אפתח לכל אחד בכל דפיקה, הוא יהיה בעל הבית לא אני", הקונץ הוא - לא לפתוח את הדלת בכל נקישה, ואז פטורים מלערוך אתו מלחמות.

ביאר הגר"א ויאמר קין אל הבל אחיו ויהי בהיותם בשדה ויקם קין אל הבל אחיו ויהרגו (ד, ח). הנה לא פירש בכתוב מה אמר קין אל הבל אחיו, ברם, אמרו חכמינו ז"ל (מד"ר כ"ב ח), שהבל היה גיבור יותר מקין, מובן איפוא שאם היה קם קין להלחם ולריב עם הבל פנים אל פנים, לא היה יכול לו, על כן מה עשה, הלך עימו בערמומיות, דיבר עמו בדברי אהוה, כאילו אין בליבו שום שנאה אליו, כדי שהבל לא ישמור את עצמו ממנו, וכך יוכל להרגו באורח בלתי צפוי. וזהו פירושו של הפסוק: "ויאמר קין אל הבל אחיו", קין אמר להבל שהאחיה שלימה ואין בלבו כלום עליו, ועל ידי כך לא היה הבל נשמר מפניו, עד אשר "ויהי בהיותם בשדה ויקם קין אל הבל אחיו ויהרגו" בפתע [כנאמר "וארב לו וקם עליו"]. וכך גם אפשר לפרש את מה שאמר ד' אל קין "אי הבל אחיך" (פסוק ט), איה האחיה שאמרת להבל כי אחיו אתה.

ויאמר קין אל הבל אחיו ויהי בהיותם בשדה ויקם קין אל הבל אחיו ויהרגו (ד, ח). מובא בשרפי קודש (ע' רכ"ג) הרה"ק מאטיניא בחריפותו, היה משמיע לעיתים דברי צחות, ומרן (האמרי חיים מוויניץ ז"ע) חזר על כמה מהם: כלפי אותם דרשנים וספדנים "אוהבים" תמיד "לדבר" ו"לומר", אמר מרן זצ"ל בשם הרה"ק מאטיניא על, הפסוק (בראשית ד, ח) "ויאמר קין... ויקם קין אל הבל אחיו ויהרגו". קין רצה לומר דרשה, ולא היה מה לומר... ועל מי לומר... לפיכך הרג את הבל, וממילא כבר היה לו מה לומר - הספד על אחיו... והפטיר: כששמעתי מדודי חייכתי ונהייתי מאוד ממאמר חכמה זה.

ביאר הדברי יהונתן אי הבל אחיך וגו' השומר אחי אנכי וגו' קול דמי אחיך צועקים וגו' (ד, ט - י). דמו ודם זרעיתיו (רש"י). איתא, כי הרוצח עובר בכל עשרת הדברות, משום שהנרצח היה יכול לקיים את כל עשרת הדברות. ואפילו הוא רשע, היו יכולים בניו לקיים את עשרת הדברות. לפי זה יש לומר דהשאלה "אי הבל אחיך" הוא היכן הבל אחיך לקיים המצוות, וממילא עברת על כל עשרת הדברות, והשיב, "השומר אחי אנכי". פירוש, כלום שמר אחי עשרת הדברות, המתחילות באנכי. ויאמר קול דמי אחיך, דמו ודם זרעו, דם בניו שהיו יכולים לקיים עשרת הדברות.

מובא מטעמא דקרא להגר"ח קנייבסקי ז"ע לא ידעתי השומר אחי אנכי (ד, ט). שכן, אילו היה אכן שומר, לא היה יכול לומר כי לא ידע, שהרי הלכה בידינו כי 'כל לא ידענא פשיעותא היא' (בבא מציעא לה.).

השומר אחי אנכי (ד, ט). ביאר העטרת צבי לכאורה, טענה טובה. אלא שבטענה זו יש מן האנוכיות, מה איכפת לי שלום אחי. אי איכפתיות זו, היא עצמה אבק רציחה.

כי תעבד את האדמה, לא תוסף תת כוחה לך. קין והבל רבו על הירושה ושאו את כוח הלחימה משמם. קין - "קניתי איש את ה'" כל העולם הוא קניינו האישי רוצה את האדמה... הבל - "הבל הבלים הכל הבל" האדמה לא מעניינת אותו כל דבר שהוא בעל אחיזה בקרקע ממנו והלאה... לכן קין מקבל את כל האדמה והבל מקבל את מה שמעליה. האפסורד הוא שלמרות החלוקה קין מקנא באחיו וקם עליו להורגו נפש. מה שלבסוף קרה ששניהם מתו בחיי אביהם.. אם כך נשאלת השאלה: "על מה רבתם"?!... רבו ומתו על דבר שלבסוף כלל לא הגיע אליהם אלא לאחים הנוספים שהביאו אדם וחווה בהמשך... הרב צימרמן מביא: שבין קין להבל היה הסכם יישכר וזבולון. כאשר קין עובד אדמה - עולם הזה והבל מתבודד בהרים ועובד את ה' כפי שהאבות עבדו רועה צאן... וממה הוא מתפרנס? קין מפרנסו ובתמורה לחלק בעולם הזה שמקבל הבל מקין הוא - הבל, מפריש לקין חלק לעולם הבא... באיזה שהוא שלב קין מאוכזב מהעסקה ולבקשת ה' מביא קורבן את הפסולת של פרותיו. ה' שועה למנחתו של הבל שהביא מבכורות צאנו וקין קם על הורגו. באותו רגע מודיעו הקב"ה: "כי תעבד את האדמה, לא תסוף תת כוחה לך" דע! כל מה שקיבלת יבול בשפע עד כה, אין זאת אלא בזכות הלימוד של הבל. כעת שהבל איננו כל השפע שקיבלת על מנת לפרנסו מבלי שתחסר יעלם! לקח גדול עבורנו: כל עוד אדם מפריש מנכסיו להחזקת תלמידי חכמים הרי שכספו מקבל כוח ומתחזק והשפע מצוי בידו. אך חלילה לנו מלשכוח שכל השפע מגיע בזכות לימוד התורה שלהם וברגע שפוסק האדם מלתת ירגיש הוא מיד את החיסרון בכיסו.

מובא באהל תורה ויאמר קין אל ד' גדול עוני מנשוא (ד, יג). מה היתה תמיחתו של קין, וכי קלה לרצוח אדם, ולא עוד אלא אח מאב ואם, ובפרט כאשר היה הרוצח הראשון בעולם. אלא, קין התאונן בפני הבורא ואמר, 'גדול עוני מנשוא' [בניחותא], על ידי הגזירה אשר גזרת עלי, להיות נע ונד, נעשה עוני גדול וקשה מנשוא, אילו לפחות הייתי מניחני במנוחה במקום אחד, כי אז עוד יכולתי לחזור בתשובה לפניך ולעבוד אותך, ואילו עכשיו, משגזרת עלי להיות נע ונד, לא תהא דעתי פנויה ומיושבת עלי לחזור בתשובה, ועל ידי כך הריני חוטא מחדש בזה שאינני חוזר בתשובה, ועוון זה הוא באמת גדול מנשוא.

פי' אור החיים הקו'יאמר לו ד' לכן כל הורג קין שבעתים יקום וישם ד' לקין אות וגו' (ד, טו). במה זכה קין להבטחה ושמירה זו, וכי בשביל שהתרעם והתאונן "והיה כל מוצאי ירגני", זכה ל"לכן כל הורג קין וגו' וישם ד' לקין אות לבלתי הכות אותו כל מוצאו". הביאור הוא, היות שקין הגיע להכרה וידיעה זו - שאם ד' לא ישמרנו כל מוצאו ירהגו, בשביל מצוה זו ריחם ד' עליו ואמר כל הורג קין וגו', ורשם ד' אות בפניו כמשפטו הנהוג בעושה מצוה שנרשמת במצחו לטובה אות (זוהר ויקרא טז:), והיא אומרו וישם ד' לקין אות וכו'.

כתוב בעלינו לשבח וישם ד' לקין אות (ד, טו). השוטרים המופקדים על לכידת עברניים, מכירים את התופעה שיש דחף נפשי לפושע להתוודות לפני הזולת על מעשיו. גדולי הפסיכולוגים המשטרתיים נסו למצוא את המקור לתופעה המוזרה. זה אומר בכה וזה אומר בכה, אבל איש מהם לא הצליח לגלות את עקבותיה הנפשיים. והנה, בתורת ישראל, נמצא המקור גם לתופעה זו. על הפסוק "וישם ד' לקין אות" אומר המדרש (רבה כב, יב): "רב אמר, עשאו אות לרוצחים". דהיינו, כמו שקין לא מצא מנוחה ומרגוע לנפשו, אלא היה נע ונד בארץ, כך גם במהלך הדורות הבאים, כל אדם שיעשה כמעשהו של קין,

וירצח נפש רחמנא ליצלן, יהיה נע ונד, ולא יוכל לתת מנוחה לנפשו, עד שירצה מעצמו לקבל את העונש.

פי' חידושי הרי"ם - גור ויצא קין מלפני ד' (ד, טז). יצא בהכנעה, כגונב דעת העליונה (רש"י). יש לומר שבזה ש"יצא בהכנעה כגונב דעת העליונה", בזאת היתה השלמת תשובתו. שהרי שלימות התשובה היא על דרך המשקל, באותו החטא ובאותו האופן. והנה בעת החטא כתיב ששאלו ד' "אי הבל אחיך", והשיב "לא ידעתי", ופירש רש"י "נעשה כגונב דעת העליונה" עיי"ש. וכעת עשה תשובה ורצה לתקן החטא כראוי, יצא בהכנעה "כגונב דעת עליונה", באותה בחינה שהיה בחטא, כן היתה תשובתו באמת וביטל עצמו כראוי.

אמר הרה"ק מפשעווארסק זי"ע - י"ג אורות ויצא קין מלפני ד' וגו' (ד, טז). איתא במדרש (בראשית רבה סוף פרשה כ"ב) פגע בו אדם הראשון (בקין) אמר לו מה נעשה בדיןך, אמר לו עשיתי תשובה ונתפשרתי, התחיל אדם הראשון מטפח על פניו, אמר כך היא כוחה של תשובה ואני לא הייתי יודע, מיד עמד אדם הראשון ואמר "מזמור שיר ליום השבת". וביאר הרה"ק מהרי"ד מבעלזא זי"ע ענין שבת לכאן, בהקדם הגמרא שבת (ק"ח): כל המשמר שבת כהלכתו אפילו עובד עבודה זרה כדור אנוש מוחלין לו. והקשה ה"טורי זהב" (ריש סי' רמ"ב) ממה נפשך, אם עשה תשובה שבת למה לי, ואם לא עשה תשובה שבת מאי מהני. ותירץ ה"טורי זהב" כריתות ומיתות בית דין אין תשובה לחוד מהני וצריך יסורים למרקן (ע"ש בפרי מגדים), כדאיתא במסכת יומא (פו), וקא משמע לן הגמרא שאם שמר שבת כהלכתו מהני התשובה שיהא נמחל לו בלי יסורים. ולפי זה מובן המדרש שכששמע אדם הראשון מקין שעשה תשובה ונתפשר, אמר "מזמור שיר ליום השבת", כלומר שכוחו של שבת גדול ומועיל לכפרת עונות לגמרי, עד שאין צורך למרק העבירה על ידי יסורים (שמעתי מחתנו של רבינו הרב מסערט זצ"ל. וס"ל לרבינו דעץ הדעת דינו כאיסור כרת, דכתיב "ביום אכלך" וגו').

מובא בפרדס יוסף ויצא קין מלפני ד' (ד, טז). איתא במדרש (ויקרא רבה י) כיון שיצא פגע בו אדם הראשון, אמר לו מה עלה בדיןך, אמר לו עשיתי תשובה ונתפשרתי, אמר, כל כך כחה של תשובה, מיד אמר "מזמור שיר ליום השבת". יש לפרש דידוע שהתשובה מועילה רק לבני ישראל שנקראו בנים, ואב שמחל על כבודו כבודו מחול, ולא בעכו"ם, שנאמר "מלך ד' על כל גוים" כי מלך שמחל על כבודו אין כבודו מחול (קידושין לב:). וכשראה שתשובה מועילה הרי יש לו דין ישראל, מיד אמר "מזמור שיר ליום השבת" כי עכו"ם ששבת חייב מיתה.

אמר כ"ק אדמו"ר מסלונים שליט"א ויצא קין מלפני ד' וגו' (ד, טז). במדרש (ב"ר כ"ג), ויצא קין מלפני ד', יצא שמח, כמו שנאמר הנה הוא יוצא לקראתך וראך ושמח בלבו. פגע בו אדם הראשון, אמר לו מה נעשה בדיןך, אמר לו עשיתי תשובה ונתפשרתי, התחיל אדם הראשון מטפח על פניו, אמר כך היא כוחה של תשובה ואני לא הייתי יודע, מיד עמד אדם הראשון ואמר מזמור שיר ליום השבת וגו'. והוא תמוה, דמשמע שהתפעל מכוחה של תשובה ואם כן מדוע אמר מזמור שיר ליום השבת, מה הקשר בין כוחה של תשובה ליום השבת. כן צ"ב מה שטפח והכה על פניו, שאין זו תנועה של התפעלות אלא של צער, ומה היה לאדם להצטער כששמע גדול כוחה של תשובה, הלא גם הוא בעצמו כבר עשה תשובה על חטאו, כמו שאמרו (עירובין יח): שישב בתענית מאה ושלשים שנה, והעלה רזי תאנים על בשרו. כן יש לבאר מה שאמר קין עשיתי תשובה ונתפשרתי, דלשון פשרה משמעו מחצה, ומה שייך בתשובה חצאין, או שהתשובה נתקבלה או שלא נתקבלה, על תפילה אמרו (ילקוט שמעוני ויקרא פ"ח, תקיב) תפילה עושה מחצה, אבל בתשובה לא מצינו מצב של פשרה שמועלת לחצאין. כן יש לבאר מה היתה טענת קין "והיה כל מוצאי יהרגני", הרי כך ראוי להיות, כאשר עשה כן יעשה לו (ויקרא כד, יט), ואכן בסוף נהרג, ומה רצה בטענה זו.

ויש לומר כי באמת לא נתקבלה תשובתו של קין, כי עון כזה של רציחה הוא מעוות לא יוכל לתקון, ועבירות שבין אדם לחבירו אין יום הכיפורים מכפר עד שירצה את חבירו (יומא פה:), וכאן שהרגו איך תהא לו כפרה. וכן מפורש

בתורה שאין כפרה לחטא זה, כדכתיב (במדבר לה, לג) ולא רץ לא יכופר לדם אשר שופך בה כי אם בדם שופכו, ואין תשובה מועילה על עון זה. ומלבד זאת, הרי גם באופן שהתשובה מתקבלת אין זה בא בנקל ומיד, וכמו שמצינו באדם הראשון, שמאה ושלשים שנה ישב בתענית וסיגף עצמו עד שנתכפר ונסלח לו.

אכן החידוש בתשובתו של קין הוא שכח התשובה מועיל גם כשאיננה מתקבלת. ועל דרך שאמרו (יומא לח:): בא ליטהר מסייעין אותו, כך גם בתשובה, עצם הדבר שהוא בא לעשות תשובה באמת, מתוך הכרת החטא ויודוי וקבלה אלהבא, אף אם אין מקבלים את תשובתו, אך מסייעין אותו שיוכל להחזיק מעמד, ומסייעין אותו שיוכל לחזור שוב למקומו. וזאת פעל קין בתשובתו, אף שנפל בנפילה כה עמוקה ועשה חטא נורא כל כך, ואף שלא נתקבלה תשובתו ולא נתכפר חטאו, אך עצם הדבר שבא לשוב, אפילו בריגעא חדא כבר מסייעין אותו שיוכל להחזיק מעמד ולשוב אל מקומו. וכששמע זאת אדם הראשון אמר כך היא כוחה של תשובה, כלומר כך גדול כוחה של תשובה אף כשאיננה מתקבלת. ועל כך התחיל מטפח על פניו מרוב צער, למה לא חזר אף הוא בתשובה מיד לומר "גדול עוני מנשוא" כמו קין, במקום להצטדק בתירוץ על חטאו. והטעם מדוע באמת לא התודה מיד, והרי ידע שחטא, כמו שאמר ואירא כי עירום אנכי ואחבא. כי ידע שתשובתו לא תתקבל כל כך בנקל, ואכן היה צריך לזה מאה ושלשים שנה של תעניות וסיגופים, משום כך סבר שאם יצטדק ויתרץ עצמו זה יקל על עניו. אך באמת אילו היה בא לשוב מיד ואומר גדול עוני מנשוא, גם אם לא היה מתקבל מיד, היו מסייעין אותו מן השמים ולא היה נדחה כל כך ממדרגתו, והיה יכול להחזיק מעמד ולשוב למקומו. אם כי הנפילה של אדם הראשון היתה הרבה יותר גדולה מהנפילה של קין, שאין להשוות את המדרגה של קין לפני נפילתו למדרגה של אדם הראשון קודם החטא, אבל כאשר אומרים "גדול עוני מנשוא" וחפצים לשוב, הקדוש ברוך הוא מעמיד בחזרה על המקום. ועל כך התחיל מטפח על פניו, לא מהתפעלות אלא מצער, כך גדול כוחה של תשובה ואני לא הייתי יודע, כי ראה עכשיו מה הפסיד בזה שלא הודה על חטאו מיד, שאילו היה עושה תשובה אז היה הכל נראה אחרת.

ועל פי זה יתבאר מה שאמר קין עשיתי תשובה ונתפשרתי. כי הנה קין טען לפני ד' הן גרשת אותי, ומפניך אסתר, והייתי נע ונד בארץ וגו'. טענתו היתה איך יוכל להחזיק מעמד מבחינה רוחנית כאשר הוא נע ונד בארץ ואף פעם אינו יכול להגיע לרגע של ישוב הדעת. ומפניך אסתר, כמו שנאמר (ישעי' נט, ב) עונותיכם היו מבדילים ביניכם לבין אלקיכם וחטאתיכם הסתירו פנים מכם משמוע, שהרי תשובתו לא נתקבלה, וכל עוד לא הועילה התשובה הרי החטא קיים ועונותיכם מבדילים ומסתירים פנים מכם, ואיך יחזיק מעמד במצב כזה של הסתר פנים ששום ניצוץ אור אינו מגיע אליו. והיה כל מוצאי יהרגני, כל רוח תפיל אותו ולבלי קום, ואם אמנם הבא לשוב מסייעין אותו להחזיק מעמד, אבל איך תתכן מציאות כזו, מה יחזיק אותו במצב כזה, בלי ישוב הדעת ובלוי טיפת אור, כאשר רובץ עליו החטא של רציחה שהוא חטא ללא תקנה, והוא שקוע עמוק כל כך. ומה יהא עליו, הרי במצב כזה כל מוצאי יהרגני. ועל כך נאמר וישם ד' לקין אות לבלתי הכות אותו כל מוצאו. ואיתא בתורת אבות, ויסודו מדברי המדרש (תנחומא בראשית י), דאות קאי על שבת קדש שהיא אות ביני ובין בני ישראל. בשבת נאמר מנוחת שלום ושלוחה השקט ובטח, האור של שבת נותן לאדם שלוחה ומנוחת הנפש והוא יכול להגיע לישוב הדעת. אפילו מי שכל השבוע נע ונד בארץ בלי ישוב הדעת, הרי השבת הוא יום הניח ד' לך מעצבך ומרגוץ (זח"ב פט:), ויכול לזכות בה לישוב הדעת. וכן מועילה לו השבת כנגד "ומפניך אסתר", כי בשבת נאמר ויברך אלוקים את יום השביעי, במאי ברכו, באורה (ב"ר יא, ב), האור של שבת חודר ומאיר בעד כל המסכים וההסתרים, ואין שום חטא מסתיר את אור השבת לזה שבא לשוב באמת.

וזהו פי' עשיתי תשובה ונתפשרתי'. אמנם בנוגע לכפרה של תשובה לא שייך פשרה, אלא הכוונה שנתנו לו חלק ממה שביקש. התשובה לא נתקבלה, אבל בגלל שעשה תשובה מסייעין אותו לחזור למעמדו. וזה על ידי שנתנו לו את הסיוע של כח השבת, ודוי בכח השבת שיוכל לחזור למקומו ולהחזיק מעמד. החטא עודנו קיים, וזה גורם שבכל השבוע הוא נע ונד ומפניך אסתר, אבל כיון שיש לו את אור השבת יש לו הכל, וכדאיתא בזוה"ק (ח"ג צד). שהשבת היא ניחא לעילאי ניחא לתתאי, ואיתא על זהבתורת אבות (עניני שבת צב)

שאפילו ה'תתא' השפלים ביותר שירדו מטה מטה – השבת היא נייחא להם. אך כל זה בתנאי שהוא בא לשוב וליטרה. השבת היא כמאמר מרן הקדוש מוהרש"ד זי"ע, וחגור נתנה לכנעני, השבת קודש נותנת חגורת הצלה לטובע במים הזידונים, אפילו מי שהוא בבחינת כנעני, שקוע בתאוות כנען ובתועבות כנען, השבת נותנת לו חגור שלא יטבע. אמנם חגור מועיל רק להחזיקו על פני המים הסוערים, ועדיין צריכים להוציאו מהמים, אבל החגור הזה מציל אותו שלא יטבע לגמרי ויוכל להחזיק מעמד. אפילו יצור כה שפל שנפל בחטא רציחה, שמבחינה מסוימת זה החטא הכי חמור בתורה, השבת היא עבורו חגור להיאחז בה, ואם הוא בא לשוב יוכל בכח השבת לחזור למקומו.

וכששמע זאת אדם הראשון מיד עמד ואמר מזמור שיר ליום השבת. ההתפעלות שלו היתה מכוחה של שבת. על זה שלא ידע את כח התשובה היה מצטער ומטפח על פניו, שאילו היה שב מיד היה משנה את כל המצב מתחילה ועד סוף. אך התפעלותו היתה מכח השבת, איך אור השבת מאיר אפילו לרוצח קטין, שאפילו חטא נורא כזה אינו מסתיר ממנו את אור השבת. ואפילו מי שנגזר עליו להיות נע ונד, ואינו יכול לזכות לשוב הדעת בשום פנים, הרי בשבת יכול הוא לזכות למנוחת הנפש ולבוא לשוב הדעת, וכאשר יש לו רגע של ישוב הדעת הוא כבר יכול לחזור שוב למקומו כמו קודם הנפילה. ועל כך פתח ואמר מזמור שיר ליום השבת טוב להודות לד', על שיש מציאות כזו של שבת, שמכוחה יכולים להתרומם גם מהנפילה הקשה ביותר. והוא בכלל מאמר מרן הרה"ק הר"ן מלכוביץ זי"ע (תורת אבות, דרכים בעבודת הבורא קצד), כשיהודי נופל ממקומו, צריך להאמין כי ד' יתברך יעזור לו ועוד יחזור למקומו, ואם מאמין, ד' יתברך בעזרו וחזור למקומו. יש חלק התשובה הנוגע לכפרה והסרת החטא והעונש, אך יש הכח של הבא לשוב מסייעין אותו, אף אם לא נתקבלה התשובה. וכן בעניינים שאמרו שאין תשובה מועילה עליהם, על יהודי להאמין שד' יתברך יהיה בעזרו ויחזיר אותו למקומו. הוא לא איבד את הכל, הוא עוד יכול לחזור לחייו הרוחניים ולהחזיק בהם מעמד, אך בתנאי שיהא בא לשוב וליטרה.

האדם – או מסוף העולם ועד סופו או מהארץ עד לשמים. (חגיגה יב עמוד א) אמר רבי אלעזר: אדם הראשון מן הארץ עד לרקיע, שנאמר למן היום אשר ברא אלקים אדם על הארץ, וכיון שסרח – הניח הקדוש ברוך הוא ידיו עליו ומיעטו, שנאמר אחור וקדם צרתני ותשת עלי כפכה. אמר רב יהודה אמר רב: אדם הראשון – מסוף העולם ועד סופו היה, שנאמר למן היום אשר ברא אלקים אדם על הארץ ולמקצה השמים ועד קצה השמים. כיון שסרח – הניח הקדוש ברוך הוא ידו עליו ומיעטו, שנאמר ותשת עלי כפכה. – אי הכי קשו קראי אהדדי! – אידי ואידי חד שיעורא הוא.

וצריך ביאור – מה חז"ל רצו להשמיענו בזה כשפעם כתוב שהיה מהארץ לרקיע, ופעם מסוף העולם ועד סופו? בדור האחרון חלה התפתחות עצומה בשטח המדע והטכנולוגיה. בעולם המודרני בו אנו חיים, קיימות אפשרויות שלפני כמאה שנה אף אחד אפילו לא חלם עליהן. אמצעי תקשורת שונים, אמצעי תחבורה מהירים ומשוכללים ועוד, וכולם שמחים ואף מתגאים בכל הקידמה הזו. גם אנו כיהודים, איננו יכולים שלא לשמוח ולהיות מרוצים מהאפשרויות הנוחות שבידינו להגיע מעיר לעיר ע"י נסיעה במכונית, ומארץ לארץ ע"י טיסה באווירון. אחד החידושים המופלאים שבאו לעולם מכח המדע הוא, שכיום העולם כולו כביכול נמצא על כף ידו של האדם. יושב לו איש עסקים במשרדו שבנירירוק, ויודע שבאותו רגע מישוהו בסין קונה כמה ק"ג של זהב. ישנם בימינו אנשים שבכוחם לחולל שינויים משמעותיים בעולם כולו ע"י לחיצת כפתור אחת.

כל אחד מאתנו יכול לשוחח בטלפון עם קרוב משפחה המתגורר בקצה השני של העולם. ניתנה בידינו כמין שליטה בעולם כולו. בדור הסמאטרופונים – זה גדל אלפי מונים, ואף לילד בן 8 יש את העולם בכף יד ... וזהו הישג נפלא שאי אפשר להכחישו.. והתמיהה עולה מאליה, מדוע לא היו כל האפשרויות הללו לפני מאה שנים, לפני מאתיים שנה, מהזמן שהעולם נברא?

הרי עד לפני כמה עשרות שנים בלבד, אדם שרצה להגיע למקום רחוק הוצרך לנסוע במשך חודשים! מה פשר אותו שפע שזכינו לו דווקא אנו, בני הדור האחרון? האדם המקורי – חובק עולם. ישנו כלל גדול בפזיקה, ומוצאים אותו בחז"ל, שאם רוצים לתפוס את המהות האמיתית של דבר, צריך

לראותו בצורה המקורית שלו. לדוגמא: פורמייקה היא עץ סינטטי, והיא בעצם מיוצרת מנפט. ואפשר לשנות את צורת הנפט של העץ פעמים רבות, אך גם אחרי כל השינויים, נשאר הדבר עם המהות האמיתית שלו, וכשנפרק את הפורמייקה לגורמים יתגלה חומר הגלם שלה – הנפט. כמו כן האדם. אף שמאדם הראשון עד דורנו עברו על האדם הרבה שינויים, אך עדיין אם רוצים לדעת מהו האדם במהותו, יש להתבונן במעשה בראשית מה היה אדם הראשון ולפי זה ידע כל אדם מה הוא בעצמו.

חז"ל (חגיגה יב) למדו מפסוק, שכאשר נברא אדם הראשון, גודלו היה "מקצה השמים ועד קצה השמים", אלא שנחלקו שם האם היה מסוף העולם עד סופו, היינו ממזרח עד מערב, או מן הארץ עד השמים. ומסיימת הגמרא ש"אידי ואידי חד שיעור הוא", כלומר, שתי הגדרות אלו – הגדרה אחת היא. כאשר חטא אדם הראשון, נאמר "ותשת עלי כפכה" – השי"ת צמצם אותו, ושוב אורכו לא היה עד השמים או עד סוף העולם, אלא מאה אמה בלבד. לאחר מכן בכל דור היתה ירידה נוספת, עד שהגיע למימדים המוכרים לנו כיום. חז"ל באו כאן ללמדנו, שהגם שאיננו רואים את עצמנו כגבוהים עד השמים, או ארוכים מסוף העולם ועד סופו, אך האדם בצורתו המקורית כך היה, ולכן זה בעצם גם מה שאנו. המציאות האמיתית שלנו היא: או מהארץ עד השמים או מסוף העולם ועד סופו. הגובה הזה הצטמצם לתוך הד' אמות שלנו, אך העובדה שזו מהותנו – נשארה קיימת לעולם. בית כלא – היפך טבע האדם אחד הדברים הקשים ביותר עבור האדם, הוא להיות כלוא בבית הסוהר. כשהייתי ילד, חשבתי לעצמי: מה כל כך גרוע להיות בבית הסוהר? הרי בית הסוהר בימינו הוא כמעט בית מלון: מקבלים אוכל חנים ושאר צרכים. ואעפ"כ ברור לכל אחד שזהו עונש נורא עבור האדם, כי להיות כלוא זהו היפך טבעו של האדם! דבר זה לומדים אנו מפרשה בנביא. בספר מלכים (מ"א ב, ח"ט) מסופר, שלפני שהסתלק דוד המלך מן העולם ביקש משלמה בנו: "והנה עמך שמעי בן גרא מבחורים והוא קללני קללה נמרצת... ועתה אל תנקוהו כי איש חכם אתה וידעת את אשר תעשה לו והורדת את שיבתו בדם שאול". בקשתו היתה לדאוג ששמעי לא ילך בשלום לקברו, למצוא דרך להורגו. שמעי בן גרא היה ראש סנהדרין. כיצד יצליח שלמה המלך להורגו בערמה? לשלמה המלך, החכם מכל אדם, היה פתרון: "וישלח המלך ויקרא לשמעי ויאמר לו: בנה לך בית בירושלים וישבת שם ולא תצא משם אנה ואנה. והיה ביום צאתך ועברת את נחל קדרון, ידע תדע כי מות תמות דמך יהיה בראשך". שלמה צוה עליו להשאר בירושלים ולא לצאת ממנה כלל! ברגע שיצא – ייחשב מורד במלכות החייב מיתה! והלא שמעי בן גרא ממילא כבר היה גר בירושלים, ואיזה מין בית סוהר היה זה עבורו? אך שלמה בחכמתו הבין שדוקא בזה הוא ממלא את משאלת אביו להביא להריגת שמעי, ואכן כך היה: שנים מעבדיו של שמעי בן גרא ברחו, והוא רדף אחריהם מחוץ לירושלים. הדבר נודע לשלמה המלך, וכך הרגו. אילו לא היה שלמה המלך מצוה עליו שלא לעזוב את ירושלים, היה יכול לחיות שם מאה שנה ולא להרגיש צורך לעזוב את ירושלים. אך ברגע ששלמה צוה עליו לא לעזוב, טבע האדם לרצות לפרוץ החוצה ולצאת. בלתי אפשרי אחרת! ונתבונן נא: תרנגולת יושבת בלול יום אחר יום והיא מאושרת, לא מחפשת לטייל במקומות אחרים. מדוע האדם מטבעו חפץ להגיע לכל קצווי תבל? התשובה היא, כי האדם בצורתו המקורית הוא מסוף העולם עד סופו, היה לו את כל העולם בידו, ומציאות זו טבועה בו, שעליו לכבוש את כל העולם.

נתאר לעצמנו שלוקחים אדם בגובה מאות קילומטרים ומכניסים אותו בתוך לול. הרי זה הסבל הגרוע ביותר עבורו! אדם רוצה להתמתח ולהגיע לגובה הטבעי שלו. לכן מסוגל אדם לשבת ולהביט דרך החלון שלו במשך דקות ארוכות.

יכול הוא גם לנסוע במכונית ולהביט בנוף שסביבו במשך שמונה שעות ולא להתעייף. כי דעה היא חיבור. ידיעת הדבר היא סוג של שליטה עליו. אם אני רואה ק"מ בעולם, יש לי שליטה עליו, ואם אראה עוד ק"מ – גם עליו תהיה לי שליטה.

כל חלק מהעולם שאני רואה, אני כובש אותו לתור המציאות שלי כאדם. זהו טבעו של כל אדם. יש לו חשק טבעי לדעת את כל העולם, כל דבר מעניין אותו, כי כך נוצר מתחילת ברייתו. רחבות – כלפי מעלה או לצדדים והנה חז"ל מלמדים אותנו שלמימד הזה יש שני כוונים – או כלפי מעלה, מן

הארץ עד לשמים, או מסוף העולם עד סופו. אדם הראשון היה גבוה מאוד, רגליו היו על הארץ וראשו בשמים. כששכב, אורכו היה מסוף העולם ועד סופו. עד לפני כמאה וחמשים שנה, כל אדם רגליו היו על הארץ וראשו בשמים. יהודי חי עם קדושה, עם רוחניות, וגוי חי בעולמות של כשפים, של דברים על טבעיים. האדם מטבעו הגיע השמימה. יכול היה אדם לחיות בכפר קטן, עם הצאן שלו, וכשהיו שואלים אותו: וכי אינך רוצה לראות את העולם הגדול? היה מביט בשמים, בכוכבים, והם היו עבורו המראה המרהיב ביותר. היתה לו ידיעה רחבה בחכמת האסטרונומיה, חכמת גרמי השמים.

והנה לפתע נפל האדם. עד עכשיו רגליו היו על הארץ וראשו בשמים, וכעת נפל על פניו. אך את טבעו אי אפשר בשום אופן לשנות. לכן נתן לו הקב"ה טלפון, רדיו, אירון ושאר האמצעים הטכנולוגיים המקשרים אותו לכל קצוות תבל. כל העולם בכף ידו. כי זהו טבעו של האדם, אין אפשרות אחרת.

אם אדם לא מגיע השמימה, ואינו יכול להגיע לכל העולם – הוא כביכול כלוא בלול. לסבים שלנו לא היתה את הרחבות הזו. אבל חז"ל מגלים לנו: דעו לכם, אתם והסבא שלכם בעצם אותו הדבר. ההבדל היחיד הוא שהסבא היה על רגליו וראשו בשמים, הסבא שלנו חי עם הקב"ה ואנו לדאבונו לא חיים כך. צורתנו היא – מסוף העולם ועד סופו. הפועל ולימוד התורה בישיבת פוניבז' עבד פועל שהיו צריכים אותו רק לכמה שעות בכל יום, ובמשך שאר היום הסתובב בטל. מכל מיני סבות היו צריכים לתת לו משכרת שלמה, כאלו הוא עובד יום שלם. הרב מפוניבז' דאג שיש בכך שמוש לא הגון בכספי הקדש ורצה לפטר אותו. אך כיצד עושים זאת?

הרב הורה לומר לו שביתר השעות, בהן אינו עובד, עליו לשבת וללמד בחברותא באולם בית המדרש... כשהפועל שמע את זה – הוא ברח מעצמו לגבי דיודו, היה למוד תורה "בשמים". זה עשה לו "שחור בעיניים". ללמוד תורה? זה לא בשבילי... מאידך גיסא, תראו את הצמאון האדיר ללמוד שקיים אצל אלו שעשו את ה"סוויץ" בראש... הרי רואים בחוש כיצד הם "משתגעים ומתלהטים אחריה"... התורה, התשובה, יכולה להיות "בשמים" – ויכולה להיות "בפיך ובלבבך!" תלוי היכן, ובאיזה שלב, אתה אוהב...

השבת – זמן להתרומם בעצם, שבת היא לכאורה בית הכלא הגדול ביותר שיש לנו. לוקחים אדם שבאפשרותו להתמתח מסוף העולם ועד סופו, יכול לנסוע מצפון הארץ לדרומה בכמה שעות, וכביכול מכריחים אותו לחיות בתוך ה' אמות שלו האמת היא שבשבת הקב"ה זוקף את האדם.

במקום שגיגע מטבריה לאופקים או מארץ ישראל עד סין – ראשו מגיע השמימה! במקום להתקשר בטלפון מארץ ישראל לנירורק, יש ליהודי כביכול 'קו טלפון' ישיר למעלה, לקב"ה, כמו שהיה ליהודי מלפני מאה שנה. הוא אומר "ברוך אתה ה'", וזהו קשר הרבה יותר ארוך ויותר מרגש. אנחנו מתגאים בכך שאנו יודעים מה שקורה בעולם. אך באמת אין במה להתגאות. אדם כביכול שוכב על הארץ!

כל הכלים המודרניים הם מתנות מהקב"ה הנצרכות לנו מכורח המציאות שלנו. האדם כאדם מוכרח שתהיה לו שליטה על כל העולם. לא לדעת מה קורה בסין וברוסיה, וכיצד המכונית של שנות האלפיים תיראה, ומה קורה בעולם הרפואה והפיזיקה – הניתוק הזה מהעולם הוא פשוט גזר דין מוות עבורו! בא הקב"ה בשבת קודש ומציע לאדם: במקום לשכב על הארץ ולהיות מסוף העולם ועד סופו – תתרום! וכשתעשה זאת תגלה שהעולם לא פחות מעניין, לא פחות יפה. זה פשוט מימד אחר של העולם, מהארץ עד לרקיע. [לכן כתוב שאדם הראשון בשבת עשה תשובה, ושבת מלשון לשוב, מפני שבכך שב אל מצבו המקורי – להתעניין ולעמוד מלמטה כלפי מעלה – ברוחניות, ולא לרוחב – בגשמיות! כשאדם הראשון חטא אמר "מזמור שיר ליום השבת" כשעשה תשובה!].

מעשה בעשיר שהיה מוכן לתרום במקום 10.000 דולר לכל אברך שיבחן מיידית על ה"ש"ס, ונבחנו עשרה אברכים, וכשרצה לקחת פרטים גילה שאף לא לאחד מהם היה פלאפון!!! [פשוט, מינמאלי, כשר...]. "עולמך תראה בחייך" כשתלמידי חכמים היו נפרדים זה מזה, היו אומרים: "עולמך תראה בחייך" (ברכות יז ע"א), כלומר, תנסה לגלות שבחיים שלך אפשר למצוא את היופי של החיים. אדם אינו יכול לחיות ללא שיש לו בכף ידו את כל העולם, כך הוא נברא. השאלה היא של מי העולם שיש לנו בכף ידינו! הברכה היתה: "עולמך", העולם שירשת מאברהם, יצחק ויעקב – אותו תמצא! [יותר נראה לבאר – עולמך – הפנימי – לא ה"רייטינג" החיצוני, הנייס... על הפסוק

בתהלים) סח, ז) "מוציא אסירים בכושרות", דורשים חז"ל: "אין אסירים אלא תלמידי חכמים, שמוסרין עצמן למקרא ולמשנה למדרש הלכות ואגדות" (תנדבא"ר פל"ה).

האם יש משהו צר יותר מ'ד' אמות של ישיבה? הבית הסוהר הגדול ביותר הוא הישיבה. אר באמת זה עולם – אבל כלפי מעלה, עם כל היופי, עם כל הצבע. הוא המעניין ביותר, העמוק ביותר. "עולמך תראה בחייך" – אל תחכה עד שתעזוב את העולם, אלא תהנה עכשיו מהעולם שאתה חי בו כי ברגע שאדם עוזב את צורת החיים של "מסוף העולם ועד סופו", ממילא צורת החיים נהפכת ל"מהארץ עד הרקיע". סדר העבודה מוכרח להיות: סור מרע ועשה טוב. קודם כל להתפטר מהמחשבה שעלינו לדעת כל מה שקורה בעולם, וזה קשה כמיתה. אך כשנעשה זאת – באופן אוטומטי נחפש להיות בני אדם בעלי רחבות והיקף של עולם ומלואו. או אז, נמצא בעז"ה את התורה הקדושה והיא תהיה חיינו ואורך ימינו.

מכאן לא נמסר ולא הוקלט: – מה קורה כשמשינים את הזווית – מהזווית המאוזנת לזווית האנכית – מקצה עולם ועד קצהו – לזווית של מהארץ ועד לרקיע.

חלוקת העולם ע"י קין והבל [מ'מדרש אור חדש' עם תוספות] "ויהי הבל רועה צאן וקין היה עובד אדמה" (בראשית, בראשית ד, ב) אך אנו מוצאים במדרש אגדה על הכתוב: "ויאמר קין אל הבל אחיו ויהי בהיותם בשדה ויקם קין אל הבל אחיו ויהרגהו" (בראשית, בראשית ד, ח), אמר קין להבל: אתה אומר שיש עולם אחר, בא נחלוק, אני אטול העולם הזה בחלקי, ואתה בחלקך טול עולם הבא. כיון שראה קין להבל שהיה רועה צאנו בשדה, אמר לו קין: לא כבר חלקנו ונפל העולם הזה בחלקי? למה תרעה צאנך בחלקי? אמר לו הבל: אני לא קבלתי כדי שאניח בלא מרעה ואי אפשר בלא רעה.

ומתוך דברים אלו נפלה קטטה ביניהם והרג קין להבל. ומדוע? – "ויקם קין אל הבל אחיו" מלמד שנתקוטטו שניהם ועלה הבל לקין והפילו וריחם עליו ועזבו ולא נשמר ממנו, ועמד קין והרג את הבל אחיו, ע"כ. רואים ממדרש זה, שקין והבל עשו ביניהם הסכם חלוקה בין גשמיות העולם הזה, שזה שייך לקין, ובין רוחניות העולם הבא, שזה שייך להבל. כמו כן החלוקה הזו באה לידי ביטוי בשמותיהם. "קין" מסמל את ענייני הקנין בעולם הזה, ו"הבל" מסמל שכל מה שבעולם הזה הוא ככתוב: "הבל הבלים" (קהלת א, ב) והעיקר הם חיי הרוח והעולם הבא, כפי שכתוב בסוף קהלת: "סוף דבר הכל נשמע את האלהים ירא ואת מצוותיו שמור כי זה כל האדם, כי את כל מעשה האלהים יביא במשפט על כל נעלם אם טוב ואם

רע" (קהלת יב, יג-יח. וכן מפרש הרמב"ן: וקראה האחד בשם קנין והשני הבל, כי קנין האדם – להבל דמה, ע"כ) וראה פירוש מורחב ה'כלי יקר' כאן). לאחר שישנו הסכם החלוקה הני"ל, הבל כביכול מפר אותו ונכנס לתחומו של קין, וקין אינו מוכן לוותר לו. ולמרות שבתחילה הבל נצחו במאבק וריחם על קין אחיו, התאכזר קין והרג את הבל – האח היחיד. אך אנו רואים שהתרעומת של קין התפרצה לאחר שקין הביא מפרי האדמה מנחה לה' וקרבו לא התקבל, לעומתו הבל הביא מנחה לה' מבכורות צאנו, וקרבו התקבל. אזי יצא זעמו של קין ונכנס בדברים עם הבל אחיו (לפי המדרש לעיל) בענייני זכויות הבל בעולם הזה ובסופו של דבר הרג את הבל. ננסה להבין מדוע דווקא לאחר מעשה הקרבת הקרבנות התפרץ אותו ויכוח שהסתיים במות הבל?

אך נראה דאף שבאמת היה הסכם בחלוקת העולם הזה והעולם הבא רץ קין והבל; קין התעסק בקנייני העולם הזה, והבל אמור היה להתעסק ברוח, בחיי העולם הבא, אבל בפועל – הבל נהיה גם לרועה צאן. אבל למרות שהבל הפר את ההסכם, קין כביכול מוותר ומעלים עין כל זמן שאינו רואה ממש שהבל זכה לעולם הבא. אכן, הבל, כדי למנוע קנאה ומחלוקת מאחיו בגלל ההסכם שעשו, בחר אומנות שונה מאחיו, ומסביר ה'כלי יקר' מדוע הכתוב (בראשית, בראשית ר, ב) מקדים את אומנות הבל האח הקטן מאומנות קין האח הגדול ואומר: "ויהי הבל רועה צאן וקין עובד אדמה"? אלא מכיון שרצה הבל להתרחק מקנאה ומחלוקת, לכן בחר באומנות שונה, ולכן אומר הכתוב: "ויהי הבל רועה צאן" מחמת ש'קין היה עובד אדמה' ע"כ. למרות ההסכם ביניהם, עסק הבל בדבר אחר – רועה צאן, ולא הראה בפועל שקיבל את העולם הבא, ולכן עדיין שררו יחסים טובים בין האחים, ובפי שמואב בפרקי

דרכי אליעזר (פרק בא): והיה קין אוהב לעבוד אדמה לזרוע, והבל היה אוהב לרעות צאן, זה נותן ממלאכתו מאכיל לזה, וזה נותן ממלאכתו מאכיל לזה, ע"כ. [דבר זה אגב מראה פחיתותו של קין, שכל עוד שאינו רואה את הבל מקבל משהו מהעוה"ב – הוא לא מוטרד. בהמשך יתבאר שהוא כבר בעוה"ב, "לית דין ולית דיין ולית עלם אחרון". אין לו בעיה "לפרגן" להבל עולם הבא שהוא ממילא אינו מאמין בו מזכיר הדבר שפ"א חיפשתי מוצר מסוים ומצאתי בחנות במחיר של 100 ש"ח, ושאלתי אבל משהו אחר [ללא נקיבת שם] מוכר את זה בשמונים? מדוע לא קניתי אצלו? נשאלתי בתגובה, והשבתתי – מפני שכעת אין לו. אה... ה השיב לי הלה, אז הוא יקרו, מפני שאני, מה שאין לי, אני נותן בחינם!!... קין מפרגן להבל מה שלדעתו "אין לו".... כל זה היה טוב עד שעת הקרבת הקרבנות. אבל כשמגיע מעשה הקרבת הקרבנות וקין מקריב ראשון וקרבנו לא מתקבל, והבל מחקה את קין ומקריב קרבן לנגד עיני אחיו, וקרבנו מתקבל, רואה קין בעליל שהבל זכה לחלק של העולם הבא, מיד בערה חמתו של קין ודרש לקיים את ההסכם כלשונו: שלא יהיה להבל חלק בעולם הזה.

המפרשים דנים מה חטא הבל שנגזר עליו למוות. לאור הדברים הללו יש לנו תשובה. כל העניין נבע מניקור-עיניים שגרם הבל. וכי לא יכל להקריב את קרבנו לא לעיני קין? וכי לא יכל לחפש מקום מרוחק ולהקריב שם קורבנו? וכשעשה כן, הראה לקין שחלק עולם הבא שייך לו, אזי פרצה הקנאה של קין ודרש את כל זכויותיו לפי ההסכם. לאחר שיעקב לקח את הברכות מתחת ידי עשו, מייעצת לו רבקה אמו לברוח מפני עשו אחיו פן יהרגנו. נשאלת השאלה, מדוע חששה רבקה לחשש שנראה כה מוגזם שעשו יהרוג את אחיו היחידי יעקב? ואפילו עשו שחשב להרוג את יעקב התכוון לעשות זאת רק לאחר מות יצחק אביו, כפי שאומר הכתוב: "יקרבו ימי אבל אבי ואהרגה את יעקב אחי" (בראשית, תולדות כז, מא), ועד אז – רוב הסיכויים הם שהעניין ירגע או אפילו ישכח או יסלח, א"כ מדוע רבקה עמדה על כך שיעקב יברח ויצחק הסכים לכך? מצינו במדרש אגדה על הכתוב: "ויתרוצצו הבנים בקרבה" (בראשית, תולדות כה), כבן אמר עשו ליעקב: בוא ונחלוק העולם, אמר לו: טול אתה העולם הזה ואני אטול עולם הבא. וכן עשו אמר ליעקב: טול אתה העולם הבא ואני אטול עולם הזה, ע"ב. היה הסכם חלוקה בין יעקב ועשו, בין העולם הבא – רוחניות ליעקב, ובין העולם הזה-גשמיות – לעשו. וכל זמן שיעקב היה "איש תם יושב אהלים" (בראשית, תולדות כה, כז) אזי עשו אמור לפרנס את יעקב וישנו שלום ביניהם. אבל במעשה הברכות שיעקב לקח מעשו במרמה, ועיקר הברכות הם ברכות גשמיות, כאן נכנס יעקב לתחמו של עשו וכביכול הפר את ההסכם. הן רבקה והן יצחק רואים מעשה ונזכרים במעשה האחים קין והבל, כמו ששם היה הסכם דומה ואפילו שלא בוצע בתחילה במלואו קין לא הקפיד, אבל כשראה מול עיניו כיצד הבל זוכה בחלקו שלו, העולם הבא, קם והרגו למרות שהוא אח יחיד. כך גם אצל יעקב ועשו, יעקב הפר את ההסכם, ואם עשו לאחר שלקחו ממנו את הברכות יראה מול עיניו כיצד יעקב מצליח להרבות צאן ונכסים, אזי תכנס קנאה עזה בעשו ויהיה מסוגל להורגו למרות שהוא אח יחיד, לכן יעצו רבקה ויצחק לבנם יעקב: לך ברח מפני עשו אחיך.

ואמנם כן, אנו מוצאים לאחר הרבה שנים שיעקב עומד לפגוש את עשו והוא בעל משפחה ורוכש, אומר הכתוב: "ויירא יעקב מאוד ויצר לו" (בראשית, וישלח לב, ח). ונאמר בתנא דבי אליהו זוטא (יט, ג): וכשבא יעקב מבית לבן וראה עשו שיש ליעקב נשים ובנים ועבדים ושפחות ובהמות וכסף וזהב, מיד אמר עשו ליעקב: יעקב אחי! לא כך אמרת לי שתיטול אתה העולם הבא ואני אטול העולם הזה? ומנין לך כל העולם הזה?

– נשים ובנים וממון ועבדים ושפחות? למה אתה משתמש ונהנה מן הדברים שבעולם הזה כמותי? ע"כ.

מסקנה, מסתבר, איפוא, שמה ששומר עלינו מפני שנאתו של עשו, היא עובדת היותנו מסתגרים ב"ל"ת אמונתו בשמירת – עינים דוגמת יוסף ות"ת כדוגמת יששכר ובשמירת כל דבר שבקדושה הקשור לתורה וליראה. כדברי יעקב לבניו – "למה תתראו" כי האנטישמיות החלה תמיד במקום בו ניסו יהודים להיכנס לתוך מערכותיהם של הגויים. אם בדרכי איסור, כמו נשאי דגל ההשכלה באשכנז, המדינה אשר המיטה על העם היהודי את האסון הגדול מיום היותו לגוי, ואם כמו רבי שלטון שבספרד, ממלכה אשר העלתה על מוקד האש הרבה מבניו ובנותיו של עם ישראל. כי במקום שובו היתה

התקרבות, שם באו הגוים ויצרו את הריחוק. וכבר מפורסם שהאברבנאל נקרא כן ע"ש היהלום שרכש לאשתו וכל רואהו היה קורא "בראבו – נלה" בראבו על היהלום... כשישב היהודי בבית המדרש, ראה בו הגוי תמהוני ומוזר שאין לו כל עסק עמו. כשניסה, יעקב להיות שר או ציר בפרלמנט של עשו, הוא נתקל מידיית בשנאה ובבוז. קין מול הבל – יעקב מול עשו – דמויות שהתפרסותם בעולם הם מקצה העולם ועד קצהו, או מהקרקע ועד לרקיע. כשהתפרסות מקצה העולם ועד קצהו – אין שבעה. חסר לקין או עשיו משהו בעולם בעקבות הבל או יעקב? אלא זה טבעו של המגושם – רצונו להשיג הכל!!! ללא גבול. ללא מידה. רדיפתו אחר החדשות, הקורה בעולם כולו – היא ללא גבול. רדיפתו אחר העולם הזה אינה מצטמצמת למה שנצרך לי. אלא שלי יהיה הכל – ולאחי – כן – אחי – לא כלום!! נלמד מפרשייתנו – אחר מה לרדוף, במה לעסוק, ונהיה עם הראש לשמים הגם שהרגליים מוצבות בקרקע!

ביאר בתרומת הכרי (בהקדמתו) וישב בארץ נוד (ד, טז). אמר ר"א רצונך לידע כוחה של תפילה, אם אינה עושה כולה חציה היא עושה, קין עמד על הבל אחיו והרגו, יצאה גזירה "נע ונד תהיה בארץ", מיד עמד ונתודה לפני הקדוש ברוך הוא שנאמר "גדול עוני מנשוא" וכו', מיד מצא חסד לפני הקדוש ברוך הוא ונמנע ממנו נע – חצי הגזירה, שכן כתיב "וישב בארץ נוד", מכאן אתה למד שגדולה התפילה לפני הקדוש ברוך הוא (מד"ר דברים ח, א). ביאור הדבר הוא: כי אף על פי שנראה מלשון התפילה שהיא על צרכי הגוף, בודאי כלול בה גם צרכי הנשמה, וכמו שכתבו הספרים הק', שבברכת רפאנו יש לכוון גם על רפואת הנפש, על דרך שאמר דוד (תהלים מא, ה) "רפאה נפשי כי חטאתי לך", וכן בברכת מחיה מתים יש לכוון גם כי רשעים בחייהם קרוים מתים [וכשחוזרים בתשובה הקדוש ברוך הוא מסייע להם ומחיה אותם]. וזהו כונת המדרש הנ"ל, שכשאמר הקדוש ברוך הוא לקין "נע ונד תהיה בארץ" היתה כוונתו גם על נפשו, וכמו שאמר אביגיל לדוד "ואת נפש אויבך יקלענה בתוך כף הקלע" (שמואל א, כה) [דהיינו "נע" היתה גזירה על נפשו, "ונד" היתה גזירה על גופו], אולם כאשר התפלל והתודה קין, הועיל בכך שהתבטלה הגזירה מנפשו, שנאמר "וישב בארץ נוד" דהיינו שנשארה רק הגזירה שבארץ על גופו. וכן כל אדם שמתפלל בכונה הרי היא אינה חוזרת ריקם, ואם אינה מועילה למטה הרי מועילה היא למעלה, דהיינו לצורך נפשו.

וידע קין את אשתו ותהר ותלד את חנוך ויהי בונה עיר ויקרא שם העיר כשם בנו חנוך (ד, יז). כלי יקר: כל האוהב קניני האדמה כקין וחבריו לעולם הוא בונה והולך ולא יוכל לגמור בניינו וכל ימיו אין לו מנוחה רק נע ונד בארץ. הם נפגשו מיד אחרי המלחמה. שניהם נושאים צלקות בגוף ובנפש, מיטלטלים בין זכרונות ילדות נעימים למחשבות מבעתות וסיוטי לילה בלתי נסבלים. מנסים להחליק על החבטות שבנשמה, לסייע לפצעים הגופניים והרוחניים להעלות גלד, לבנות בנין יציב על החורבות. חיים היה המבוגר מבין שניהם. אחרי הכל היה בגיל עשרים, גבוה וכחוש, שתי עיניו יוקדות בלהט של שאיפות. כשהפרידו אותו מאבא ומיתר בני המשפחה היה צעיר כמעט בשש שנים, וכבר אז גבוה מעבר לגילו האמיתי. כך הצליח לשרוד בשלב הראשון. אחר כך התגלגל מתופת אחת לאחרת, עדיין נער צעיר שמתקשה לעכל את מה שחולף עליו, ותמה על יכולתו לעמוד בכל הנוראות הללו ולהישאר בין החיים. הוא שם פעמיו לארץ ישראל מיד כשנקרתה בפניו ההזדמנות הראשונה. הוא הסכים לכל עבודה מזדמנת. ידע שאינו יכול להתפנק. הוא חייב להתפשר אם ברצונו להתייצב על רגליו ולהמשיך את מה שנקטע. כך עלה בידו למצוא עבודה, ועם הזמן אפילו קורת גג סבירה. החדרון צר הממדים היה עבורו, בנסיבות ההן, דירה מרווחת. הוא עבד במשך שעות מרובות. התרוועע עם מכרים חדשים – ישינים, ובין לבין היה מתגנב בלאט אל מקום הבילוי של כל פליט באותם ימים: לוחות המודעות ועליהם שמות אנשים המחפשים קרובים. לא היו לו ציפיות רבות. הוא התקשה להאמין שעוד יראה מישהו מהם. הוא היה הבכור במשפחה. כל האחרים היו ילדים צעירים. על הוריו שמע עדויות זוועה. אז למי הוא יכול לצפות? את מי הוא מחפש ברשימות? ובכל זאת, דחף פנימי לא התיר לו להימנע. אולי היה זה זיק של תקווה שביקש לשמר, אולי קשר אל העבר שנראה עתה כל כך לא

מציאותי. הוא המשיך באחד הימים, בשעת ערב, עמד שם פעם נוספת. מבטו רפרף על פני השמות כמעט באילוץ כביכול, כדי לצאת ידי חובה. לפתע, נדמה היה לו שהוא מבחין בשם מוכר. הוא כיווץ את עיניו, לא. הוא לא טעה. שמו של שאול, אחיו הצעיר, היה רשום שם שחור על גבי לכן. איך ייתכן? שאול נשאר? ילד שהיה אז בגיל אחת עשרה. כיצד? הוא שב וחקר את עיניו. עם כל זה, למרות כל הספיקות וההיסוסים, החליט שעליו לברר במי מדובר, אולי זה בכל זאת אחיו? שבוע לאחר מכן כבר היו בדירה שלו שני דיירים. הוא ושאל אחיו. שאול היה חלש. נפשו וגופו מיוסרים. בדרך פלא שרד את התקופה הקשה. עכשיו, התקשה לשוב למעגל החיים הרגילים. חיים נטל אותו, כמו כובד מאליו, תחת חסותו. דאג לו, גונן עליו, התחלק עמו במעט שהיה לו, דאג להאכילו במאכלים מבריאיים, עשה כל מה שניתן כדי לייצבו. הרגיש כל העת שהוא בשליחות, שהוא ממלא את התפקיד המוטל עליו. שאול התגבר. מספר חודשים מאוחר יותר, כשעברו פעם שניהם ברחוב, חלפה במקום מכונית. בימים ההם לא היה זה חזיון שכיח. חיים הביט בה בהתעוררות. – "עוד תראה שתהיה לי מכונית..." לחש באוזניו של אחיו. כששמע שאול שהוא מביע משאלת לב, הבין שחיים אינו מוותר על שאיפות. הוא יגיע בסופו של דבר למטרות. אבל, שאול לא היה שותף לדעתו של אחיו. הוא חשב בליבו האם בשביל המטרה הזו השאיר אותו הבורא יתברך בחיים? הרי הבורא יתברך רוצה שנשתמש עם השאיפות הללו לעבדו בלבב שלם. הוא היה בטוח שגם הוריו הי"ד לא השתוקקו שיחתור למטרה כזו. שאול רמז לאחיו שלא בשביל מכוניות האדם בא לעולם... אבל חיים התעלם מהמשפט. שאול שמר את הדברים בלבו. המתין לראות מה יהיה מקומה של 'המכונית הנכספת' בחייו של חיים, ועד כמה ישתעבד לה. הזמן עשה את שלו. שניהם הקימו בתים והקפידו להישאר קרובים. הם גרו בסמיכות ונפגשו לעתים קרובות. אף פעם לא שכחו שהם הנותרים מכל המשפחה הגדולה. גם לאחר שנים חשו שהם נאחזים זה בזה כטובע הנתלה בקרש הצלה. אלא שכל אחד הלך בדרכו. שאול התאמץ בכל יכולתו לבנות בית לזה שנהרס בידי הצוררים. בית הוריו היה בית יהודי שורשי, כזה שהמשיך בגאון את מסורת הדורות שלפניו. אל המודל הזה שאף. כל פירור הנהגות מזיכרונות הילדות שלו בבית שגדל, שימש אבן יסוד בבית שבנה. ומכיוון שהעבר היה לוטה בערפל סמיך בגלל גילו הצעיר, ומה שחווה על בשרו בהמשך, בכל מקום שהיה עליו להחליט בעניינים של אורח חיים, היה נוהג לשוות בעיני רוחו כיצד היו הוריו נוהגים במקרה כזה? מה היתה דעתם של אבות אבותיו בבעיה, ולנהוג בהתאם. חיים בחר לו דרך פשרנית יותר. גם בביתו היתה שמירת מצוות מלאה, אבל הרוח היתה מעט שונה. שאול הצר על הדבר. הוא נמנע מלדבר עמו ישירות על כך. כי ידע שחיים לא יקבל, ע"כ בחר בדרך עקיפה, ברמיזות. תמיד עמדו מול עיניו הימים הקשים שבהם נתמך על ידו ומנעו ממנו להרחיב את הדיבור על מה שאינו נושא חן בעיניו. חיים קלט את הרמזים ותירץ את דרכו: "תשמע, שאול, אני צריך לבסס את עצמי ואת משפחתי. אין לי רגע אחד פנוי. העבודה אוכלת כל חלקה טובה. אינני יכול להקדיש יותר ללימוד, לחינוך הילדים, להקפדה של מצוות גדולה יותר. אני עובד קשה כדי שיהיה להם טוב. בקרוב אגיע גם למכונית משלי. חכה, חכה, כשתהיה לי מכונית". סיים במבט חולם וצל של חיוך על השפתיים. שאול חשב בכעס על מכונית החלומות של אחיו. עבור שאול סימלה המכונית הזו את פירמידת השאיפות של חיים. בראש הפירמידה האישית שלו ניצבו ערכים שונים, ערכים רוחניים...

כמו בכל עניין אחר גם כאן התמיד חיים במאמציו להגשים את מאווייו. יום אחד הגיע אל שאול, מבט של אושר בעיניו, צרור מפתחות מצטלצל בידיו. יש לו מכונית. עדיין היה חריג למדי בנוף השכונתי. מעטים בלבד היו בעלי רכב ממונע באותה תקופה. שאול בתמימותו היה בטוח שמאותו יום יעשה חיים תפנית בדרכו וישקיע את מרצו ושאיפותיו בכיוון האמיתי. הרי הוא כבר הגיע לפסגת חלומותיו. "אולי נקבע ללמוד משהו ביחד בבית הכנסת השכונתי?" הציע לאחיו. "אולי נראה". התחמק מתשובה מבטיחה. הוא היה שרוי באופוריה, ושמחתו גרמה לו שלא לדחות את ההצעה על הסף. לתדהמתו של שאול התברר לו לאחר זמן קצר שהסיפוק היה זמני בלבד, כמו כל הדברים של העול הזה שקסמם הדמיוני פג מיד עם השגתם. חיים הסביר לו שיש לדאוג לתחזוקתו של האוטו. הוא גם לא נצח. עם הזמן הוא מתיישן, וחייבים להחליפו. גם הדגמים משתנים. לא ניתן להישאר מיושן

ולנוע כעבור שנים ברכב עתיק. – "אתה יודע, כל המעמד בחברה נקבע על פי הדגם שבו אתה נוהג". "ומה עם הנשמה?" העז שאול להעיר – "אותה אין צורך לתחזק, לשפר, לשמור אותה חדשה?" הקשה. חיים דמם לרגע. נותר מהורהר. משהו ברבדים פנימיים בלבו החל לרטוט, אבל רק לשניות ספורות. "הנשמה? כן אתה צודק. חכה. עוד מעט. עוד מספר חודשים, כשתהיה לי מכונית חדשה..." שאול ניסה לרמוז לו, מה יקרה כשהיה לך מכונית חדשה. האם תעזוב את הכל ותתיישב ללמוד תורה? תסובב את הגלגל לאחור ותשנה את החיים שכבר חלפו? תתחיל את חיך מחדש? ואז פתאום יגמר המרדף אחרי הדגם החדש? אך חיים לדאבונו נותר בשלו. שקוע עד למעלה ראש בניסיון לבסס את מעמדו בחברה על פי דרכו, נותן פחות ופחות את דעתו על קניינים רוחניים ונצחיים. כשהגיע חיים לגיל פרישה, חשב שאול שאולי עכשיו ניתן יהיה לנשום לרווחה. יש לו כבר מכונית יוקרתית וחדשה, הוא יכול לשבת במנוחה ולמלא את צקלונו במה שנעדר ממנו כל השנים. חשב והתבדה. הוא החל לשוחח עמו בנושא והופתע מהתשובה. "הכל נכון. פרנסת הילדים כבר איננה עלי, לי יש די מהגמלאות. אבל, אינני מוצא מנוחה. אני שואף למכונית אמריקנית, כזו שלא תשאיר אף עין ברחוב אדישה. חכה, כשתהיה לי מכונית אמריקנית..." שאול משך בכתפיו. ידע שאינו מסוגל להמשיך וללחוץ, על דברים שממילא לא ישאו פרי. הוא נותר בתהייתו, מנסה להשלים את המשפט שנותר פתוח. מה יהיה כשתהיה לחיים מכונית אמריקנית? הבית שלו כבר לא יהיה לעולם כמו בית אבא. אבל, מי יודע? אולי הוא מלא בכוונות טובות ומתעתד להשתמש בה לצורכי חסד ומצוות? חיים המשיך במרוץ חסר המעצורים להגשים את המטרה שסימן לעצמו. למרות שכוחותיו לא היו כבעבר, לא הפסיק לעבוד. הרצון להראות לכולם את המכונית האמריקנית שלו הניע בעילות את מרצו. הוא לא ויתר. אח, כשרק תהיה לו מכונית אמריקנית, הבטיח לכולם. נזדמנו פעם שני האחים ביחד לבית הכנסת השכונתי. בין מנחה למעריב התיישבו ליד אחד השולחנות והחליפו מילים של התעניינות. שאול הביט באחיו בדאגה. הוא נראה לו עייף וסחוט. "נו, אולי הגיע הזמן לנוח קמעה? לנטוש את העבודה המייגע?" ניסה. חיים התעורר, בוודאי. כשרק תהיה לי מכונית אמריקנית", פלט מתוך שיגרה. על השולחן שלידם היתה מונחת ערמה של עלונים שבועיים, שאול נטל אחד מהם תוך כדי דיבור, בלי משים, לידיו. עיניו נתקלו בפסוק ששימש ככותרת הדברים: "חכם לב יקח מצוות". בהמשך הובא משלו של ה"חפץ – חיים" זי"ע, המספר על בן שהיה סמוך על שולחן אביו במשך שנים אחדות, כשביקש שיעשה עצמאי, נתן בידו סכום כסף גדול ושלח אותו ליריד כדי לרכוש סחורה. הבן הזיל את כספו עבור כלי זהב שמצאו חן בעיניו ושטרות שהוצעו בפניו במחיר זול מאד וחזר לבית אביו מאושר. זה התבונן בסחורה וכעס. הכלים היו מחרס פשוט מצופה בזהב. לא שווים אפילו מאית מהסכום ששולם עבורם. השטרות היו מזויפים, וסיכנו את מחזיקם. כך גם מי שמקבל את קצבת שנותיו בעולם הזה ומשתמש בכלים שניתנו לו לרכוש קנייני הבל. – כלי חרס מצופים ושטרות מזויפים. מי שמנצל את השנים ואת הנתונים שבידיו ורוכש מלאי של מצוות ומעשים טובים, הוא ראוי להיקרא חכם. זה שנאמר בפסוק "חכם לב יקח מצוות". עיניו של שאול שוטטו על פני השורות. המילים הללו כאילו נרשמו במיוחד עבור אחיו. הוא הושיט את הגיליון לאחיו שנתרצה ועיין בו. "מצוין", אישר חיים בסתמיות. "הכל יהיה שונה כשתהיה לי מכונית אמריקנית". מה עוד יכול היה שאול לעשות כדי לשכנע את אחיו? הוא הרים ידיים. בערבו של יום חמישי שגרתי ואפור, צלצל הטלפון בביתו של שאול. חיים היה על הקו. "מחר בצהריים זה אצלי!" בישר לו. ברגע הראשון לא קלט שאול במה מדובר. אבל, רגע קצר לאחר מכן ידע בדיוק למה הכוונה. המכונית!!! המכונית האמריקנית. זה שחיים חלם עליה במשך שנים. משאת חייו תהיה מחר בצהריים אצלו. "מחר אני מקבל את המפתחות!!!" חזר חיים, נלהב. בצהריים השישי החנה חיים את המכונית האמריקנית שלו בחניה של הבניין בו התגורר. הוא יצא ממנה בתחושת ניצחון, מניע את המפתח בהנאה. בדרך כבר הספיק למשוך תשומת לבם של מספר עוברים ושבים, ונפשו התענגה. הוא ליטף אותה במבטיו. סוף סוף הגשים את החלום. ביום ראשון הקרוב יציג אותה בפני בני המשפחה. בליל שבת, בשעה מאוחרת, יללו הצופרים של מכוניות הצלה ליד ביתו של חיים. הם שהו בביתו זמן מה, ולאחר מכן החישו אותו במהירות לבית החולים הקרוב במצב קשה. אף אחד

לא שת לבו באותם רגעים למכונית המפוארת שניצבה בחניה ליד ביתו. ביום ראשון הובילו את חיים לדרכו האחרונה. שאל אחיו עמד שם והמתין לצאת הלוויה, עיניו המצועפות בחנו את מודעת האבל העגומה. עכשיו, נותר רק הוא שריד מכל המשפחה הגדולה. הוא נשא את עיניו. לא הרחק ממנו חנתה בשלווה תהומית מכונית אמריקנית מפוארת. המכונית עליה עבד וחלם חיים. לבו בכה. הנה, המכונית כאן, וחיים שם... דמעות גדולות התגלגלו לאיטן על לחיו. הוא חש בכאב חד. בכה על חיים שטעה יותר מכל דאבה נפשו על סיומו המעשי של המשפט שהיה שגור על שפתיו של חיים: "כשתהיה לי מכונית אמריקנית"... אבל מה יש לו מזה, הוא באדמה והמכונית בחניה... מחכה ליורש העולם שיהנה מעמלו רב השנים של בעליו... והמסר ברור לכולנו...

ואחות תובל קין נעמה (ד, כב). הגה"ק ה"אמרי יוסף" מספינקא זי"ע סיפר, כשהייתי פעם אחת בשבת בראשית אצל הרה"ק השר שלום מבעלזא זי"ע, היו שם על שב"ק מ"ח רבנים, וביניהם היה הרה"ק ר' שלום מקאמינקא זי"ע אשר היה בבדיחות הדעת. בין הרבנים שהיו שם היו גם כן שני רבנים שהשתדכו ביניהם, ושמותיהם היו שוים. שאל הרב מקאמינקא את כל הרבנים, התדעו היכן מוזכר בתורה שני מחותנים בשמות שווים. כאשר אף אחד מהם לא ידע להשיב. אמר, בפרשה זו מבואר דלמך שהיה מזרע קין, הוליד את נעמה, ולמך שהיה מזרע שת הוליד את נח, וברש"י על הפסוק ואחות תובל קין נעמה, מביא בשם המדרש, דנעמה היתה אשתו של נח, כלומר דלמך ממשפחת קין היה מחותנו של למך ממשפחת שת, הרי לכם שני מחותנים ששמותיהן שוה.

ותלד בן ותקרא את שמו שת כי שת לי אלהים זרע אחר תחת הבל כי הרגו קין (ד, כה). ומהיכן ידעה כי ניתן לה בן זה תחת הבל ואולי מתחילה היתה אמורה לילד בן נוסף ושלישי, ואפי' אם היה הבל נשאר חי היתה יולדת שוב, ואכן באמת יש לדקדק בלשון המקרא בתחילתו שאמר הכתוב ותלד בן, ואילו בלידות בניה הקודמין לא פירט הכתוב כן אלא הכתוב אומר ותלד את קין או ותוסף ללדת את אחיו את הבל. אלא הרי דרשו חז"ל על לשון את קין את הבל דהנך אתני לרובי קאתו שלא ילדה אותם לבדם אלא כשנולד קין נולדה תאומה עמו וכשנולד הבל נולדו עמו ב' תאומות, ומינה דהכא דלא כתיב ותלד את שת, על כרחך כי נולד לבדו בלי תאומה עמו, והיינו דנקט קרא ותלד בן ללמדנו כי רק בן ניתן לה ולא יותר. ומעתה יתכן דבהא גופא שראתה שינוי זה שבלידות בניה הקודמין נולדו תאומות עמם וכאן נולד הבן לבדו, ומכך הבינה שאין לידה זו כקודמותיה ורק להשלים חסרונו של הבל הוא בא, ואין צריך שתיוולד תאומה עמו שהרי תאומות הבל קיימות ורק בא תחת הבל עצמו. (באר יוסף)

"וידע אדם עוד את אשתו ותלד בן ותקרא שמו שת כי שת לי אלוהים זרע אחר תחת הבל כי הרגו קין ולשת גם הוא יולד בן ויקרא את שמו אנוש אז הוחל לקרוא בשם ה'" (ד כה כו). כתב בפירושו הרא"ש עה"ת: "מלמד שבאו בני הדור ושאלו לו לאנוש מה שמו של אביך אמר להם שת, שאלוהו מה שמו של אבי אביך, אמר להם אדם, שאלוהו שם אביו של אדם מה היה שמו, אמר להם לא היה לו אב אלא הקב"ה בראו גולם מן הארץ ונפח בו נשמת חיים, אמרו לו כיצד עשהו מיד לקח רגיבת עפר ועשאו צורת גולם ונכנס בנפחיו השד והיה בו חיות מיד אמרו "זה אלוהינו" והאמינו בו.

ויקרא את שמו אנוש אז הוחל לקרא בשם ה' (ד, כו). אז הוחל, לשון חולין לקרוא את שמות האדם ואת שמות העצבים, בשמו של הקב"ה לעשותן אלילים ולקריתן אלהות (רש"י). הנה במהות עבודה זרה של דור אנוש, משמע מדברי חז"ל שהיא חמורה טפי משאר ע"ז שמצאנו, והלא כה אמרו חז"ל (שבת קיח, ב) כל השומר שבת כהלכתה, אפילו עובד ע"ז כדור אנוש מוחלין לו, הרי מבואר כי היא הדרגה החמורה בע"ז, והיינו חידושא דגדול כח שבת למחול אפילו עליה, ויש להבין במה נתייחדה לרעותא טפי משאר ע"ז שמצאנו בכל הדורות. אכן כבר פירש הרמב"ם ריש הלכות עבודה זרה (פ"א ה"א) כי בימי אנוש באה עבודה זרה מכח טעות שנשתרשה באותו דור, כי בטוחים היו שברא הקב"ה כוכבים וגלגלים כדי להנהיג את

העולם ורצה שיכבדו אותם, נמצא שהיתה עבירה שלהם נחשבת בעיני עצמם כדבר המותר והראוי, אשר בעבירה כגון זו תכבד המחילה, וכמו שאמרו (יומא פ"ט) האומר אחטא ואשוב אין מספיקין בידו לעשות תשובה, כיון דכששנה בה נעשית לו כהיתר. והיינו חידושא דגמ' דבכח שמירת שבת תימצא תשובה ומחילה גם על ע"ז כדור אנוש, שנעשית להעובד ע"ז כהיתר, ויספיקו בידו לעשות תשובה. (רבי רפאל הכהן מהמבורג)

ביאר הנודע ביהודה זה ספר תולדות אדם (ה, א). כשאדם אומר דבר תורה, יתכן שהיא אינה שלו, ובכל זאת לא מזכירו בשם אומרו, ונראה כאילו זה החידוש שלו. מה שאין כן כאשר מדפיס זאת בספר, סימן דתולדות אדם הוא, היינו חידושין שלו הם שהוליד בשכלו, כי לא חציף אינשו כולי האי להדפיס של אחרים בספר על שמו.

אמר הרבי ר' בונם מפרשיסחא זי"ע זה ספר תולדות אדם (ה, א). במדרש (בראשית רבה כד, ב) איתא הראה הקדוש ברוך הוא לאדם הראשון דור ודור ודורשיו. מה טעם הראה לאדם הראשון גם את הדור, ולא די בכך שהראה את מנהיגי הדור. משום שכן המנהיג הוא לפי הדור, בהתאם לבחינת ודרגת הדור, ועל כן הראה לו גם את הדור. והוסיף, שהמנהיגים היום הם יותר גדולים ממנהיגים של פעם, כי כמו שברפואת הגוף כשהחולה יותר קשה צריך רופא יותר גדול, כמו כן ברפואת הנפש והנהגת הדור, שכשהדור יותר חלש צריך מנהיג יותר גדול.

זכר ונקבה בראם (ה, ב) אר"י בן אליעזר בשעה שברא הקב"ה את אדם הראשון אנדרוגינוס בראו, הדא הוא דכתיב זכר ונקבה בראם (בראשית רבה ח, א). מבואר בדברי המדרש, שהכוונה בפסוק 'זכר ונקבה בראם' היינו שהקב"ה הפריד את אדם הראשון לזכר ונקבה. אלא דא"כ צ"ע שיטת הרי"ף שהביא המג"א באו"ח (תקפט, ב) דאנדרוגינוס הוא המשתנה מזכר לנקבה ומנקבה לזכר, דהא מבואר במדרש שהקב"ה הפריד את אדם הראשון שהיה אנדרוגינוס לזכר ונקבה, וע"כ דקודם ההפרדה היה לו זכרות ונקבות בבת אחת, ומוכח דאנדרוגינוס היינו מי שיש לו זכרות ונקבות בבת אחת. (אמת ליעקב)

זה ספר תולדות האדם. דברים שנאמרו מפי מו"ר מרן ראש הישיבה הגרא"מ שך זצ"ל בשיחה בישיה"ק ישיבת פוניבז' המעטירה. כתוב בפרשת בראשית "זה ספר תולדות אדם ביום היולדו" המובן הפשוט הוא שהפסוק מתייחס לתולדות האדם וצאצאיו המנויים בפרשה מכאן ואילך. הרמב"ן מעיר מדוע נאמר "ספר" תולדות מתאים היה יותר הלשון "אלו תולדות אדם" ולכן מפרש הרמב"ן "ולפי דעתי ירמוז לכל התורה כי כל התורה כולה ספר תולדות אדם".

נתבונן במשמעות הדברים בצורה מעמיקה. כל ספר העוסק בהיסטוריה של יחיד או של עם או שעוסק במניין ושלשלת הדורות של יחיד ועם הרי הוא מטבעו עוסק בעבר ולא בעתיד כל מהותה של ההיסטוריה היא תיאור העבר על כל היבטיו לעומת זאת ספר של חוקים והוראות הוא ספר המיועד אל העתיד וספר של חוקים לא יכול משום כך להיחשב "ספר תולדות" שכן מציאותו נוגדת לכך. ואם כן יש להבין שהתורה כולה היא "ספר תולדות אדם" התורה הרי היא ספר מצוות ספר אל העתיד! כתובה כאן הבנה עמוקה מאירת עיניים התורה איננה ספר חוקים התורה תורת חיים היא ספר התורה מ"בראשית" עד "לעיני כל ישראל" הוא ציור שהועמד ובו גלופה דמות של אדם זהו אדם כך כזה ראה וקדש! רצונך לדעת אדם מהו ואיך עליו להיראות האדם צריך להיראות ככתוב מ"בראשית" עד "לעיני כל ישראל" זה ספר תולדות אדם זהו אכן ספר תיאור בדומה לספר תולדות תיאור אדם מה הוא. ונבאר את הדברים יותר רואים לפעמים בובת אדם המוצגת בחלון ראווה לבושה בהתאם עד כי נראית הדמות כאדם של ממש אולם זהו עדיין דמיון בלבד אין בכך כדי להציג את האדם בעצמו. גם תמונה מצולמת קולטת את הפנים החשופות בלבד אך איננה יכולה להקיף את כל זוויות הגוף אפילו את האצבעות איננה יכולה להקיף מכל צדיהן. צילום הרנטגן קולט כבר מעבר לתמונה הרגילה הוא משקף את מה שבתוך הגוף ואת העצמות אך בוודאי איננו משקף עדיין את מכלול האדם וגם אם יש מיכשור המאפשר כבר

לראות את מה שלפני ולפנים בגוף הרי בכל זה אין עדיין תשקיף של מיליוני התאים והנימים שבגוף הרופאים יודעים שיש אך אינם יכולים לראות את מה שיש וכי ניתן לצלם ולראות את כל האדם. התורה לעומת זאת היא ספר תולדות אדם בתורה יש צילום של האדם המקיף את כל כולו את הנגלה ואת הנסתרת את התוך ואת תוכו כל הפניות וכל הזוויות "נר ה' נשמת אדם חופש כל חדרי בטן" אין פינה אחת שלא הגיעה אליה התורה נר ד' ואמרה מה צריך להיעשות בה! לכל פינה באדם יש דינים כיצד לנהוג עמה.

מלבד מציאות האדם מציגה התורה תיאור של כל יצר מחשבות לבו של האדם וכי היכן ניתן לקלוט צילום או תיאור של מחשבות? והתורה מציגה ספר תולדות אדם הכולל את נגלהו ואת נסתרו את תוכו ותוך תוכו ואת מחשבותיו ויצריו ספר תולדות האדם מקיף הכל אין מחבוא מפניו ואין נסתרת מנגד עיניו "אם אסק שמים שם אתה ואציעה שאול הנך" אסתכל באורייתא וברא עלמא האדם מקביל לספר התורה כל אות וכל תג בתורה הם בקשר לאדם הנברא וכל התורה היא דמותו

וצלמו. יתר על כן כל צילום מקטין את המציאות אפילו העין הקולטת דברים ממרחק רואה אותם בצורה מוקטנת הכוכבים הנראים לעינינו כגודל זית יש מהם הגדולים מכדור הארץ ככתוב ברמב"ם שום צילום לא יוכל להיות תיאור נכון של השמש והירח אילו רק ניתן היה להתרשם מהו גודלם האמיתי של הירח והכוכבים עד כמה היינו מתפעלים והתורה הקדושה ספר תולדות האדם היא מקיפה את כל גודלו האמיתי של האדם הרי הוא יציר כפיו של הקב"ה האדם הוא

גדול עד מאוד אלא שלעיני הבשר שלנו נראה האדם קטן אך הוא איננו קטן אלא מוקטן לעינינו מפני שראיתנו איננה מקיפה את גודלו האמיתי כשם שאיננה מקיפה את גודלם של גרמי השמים לנו נדמה על כל מיני מעשים או מידות שהם דברים של מה בכך לא נורא אך הצילום של התורה המציג את האדם בגודלו המלא מראה עד כמה המעשה הפעוט הזה גם הוא גדול ונורא. בספר תולדות האדם כלולה מסכתא דרך ארץ שהיא חלק מהתורה ולעיני ספר תולדות האדם מקבלות כל מידה והנהגה רעה ממדים גסים וקשים. לנו מצטייר שרציחה היא דבר נורא אך אין זאת אלא מפני שעין העדשה שלנו קולטת את מהותו של האדם בצורה מוקטנת עד כדי כך שפגימות קלות יותר אינן נראות בכלל אך התורה מציגה את האדם בממדיו האמיתיים הגדולים עד מאוד ועל רקע כזה כל פגימה נראית כשהיא מוגדלת.

לאור הדברים האמורים נדע שמה שאמרו חז"ל על הפסוק 'וסביבו נשערה מאד' מלמד שהקב"ה מדקדק עם הצדיקים כחוט השערה עלינו להבין שאין הפירוש שמדקדקים איתם על חוט השערה אלא שאין זה חוט השערה לנוכח גודלו האמיתי של הצדיק הפגם מקבל מימד שונה חל שינוי בכל המכוון לא זהו האדם שהוצג בספר תולדות אדם זה ספר תולדות אדם ואדם עם חטא הוא לא כזה. לכן אנו רואים בתורה דברים הנחשבים חטאים ולעינינו נדמה שהם מעשים טובים חטא אדם הראשון שבעטיו נקנסה מיתה עד סוף כל הדורות נגרם על ידי כך שהוסיפה חוה על ציווי ד' באמרה שנצטוותה גם שלא לגעת בעץ הדעת כתוצאה מכך דחפה הנחש ופיתה אותה שכשם שמנגיעה לא נענשה כך אם תאכל לא תיענש לעינינו נדמה שמצווה עשתה בגדרה גדר וסייג למצוות אך כשם שאחז"ל שבזמן הגלות לא אמרו מתחילה האל הגדול "הגיבור והנורא" כיון שנכרים משתעבדים בבניו איה גבורותיו ומתוך שיודעים שהקב"ה אמת לא כזבו בו כמו"כ לא היה עליה להגיד דבר בשם ד' לא תוסיף ולא תגרע ונגרמה מיתה לדורות עולם, כיוצא בזה בחטא קין שלא הביא מבכורות צאנו הרי לא ייתכן שרצה לחסוך כסף שהרי כל העולם עמד לרשותו אך ניכרה במעשיו מידה של אי רצון מספיק לתת ועל המידה הזאת נאמר לו "אם לא תיטיב...לפתח חטאת רובץ" בעיני התורה זוהי חטאת ממש. גם מה ששאל אברהם אבינו "במה אדע כי אירשנה" אינו נראה בעינינו חטא כלל הרי קודם לכן תוך כדי דיבור נאמר "האמין בד' ויחשבה לו צדקה" ומאי איכא אם שאל באיזו זכות אירשנה בפירוש רש"י אך לאור המימד של האדם כפי שמוצג בספר תולדות האדם קיבלו הדברים פני חטא במידה שעליה נאמר "ידוע תדע כי גר יהיה זרעך". ומה סבורים אנו באמור יעקב אבינו לרחל "התחת אלקים אנכי" נדמה שנטע בה אמונה במשפט ד' וכי אנכי תחת אלקים ד' ברצונו עושה אך התורה אומרת על כך חייך שבניך עומדים לפני בניה לא כך היה יעקב צריך לנהוג הכלל בכל זה הוא שאופיים של המעשים אינו נקבע בהתאם למה שנראה

לנו בגודלו של אדם אלא בהתאם להשפעתם על מראה האדם כפי המימד המוצג בזה ספר תולדות אדם ספר תולדות האדם מציג איך צריך להיראות וכל שינוי שחל גורם שהאדם הוא אחר מהמכוון שהוצג בספר. הרי כך הם פני הדברים גם ביהלומים מלטשים ומנקים את היהלום וככל שהיהלום נשאר גדול ונקי לאחר כל הליטושים כך מתייך ערכו ומעתה אם הימצא תימצא בקצה היהלום פגימה קלה האם יאמר מאן דהוא דל מהכא חלק הפגום הרי דווקא מפני שהוא גדול כל כך הפגימה גורמת שיאבד את כל ערכו שהרי ביהלום גדול הפגם משפיע יותר. וכן להבדיל אתרוג יפהפה שיש בו רק נקודה שחורה קטן... ה או חסרון קטן מגוף הפרי... כאותו אדם שהציעו לו שידוך והבטיחוהו שהיא מושלמת, והוריה נותנים הכל... חשד הלה שיש בה איזשהו חסרון הניכר, וחקר את השדכן שהשיבו אין לה שום חסרון חוץ מזה שהיא 'מעט מעוברת'... התורה העמידה בפנינו דמות אדם כמו שהוא בצלמנו כדמותנו ובגודלו של צלם האלוקים ניכרים כתמים שלעינינו הם קטנים וככל שהאדם גדול גדל הכתם ועמוק החיסרון ה"ספר תולדות אדם" הוא אדם ללא "במה אדע" ללא "התחת אלקים אנכי" גם דברים כאלו מהווים שינוי מהדמות שהעמידה התורה ומהווים כתם. לפיכך נברא האדם יחידי חייב כל אדם לומר בשבילי נברא העולם כל אדם צריך להעריך את עצמו בוודאי שצריך לעבוד ולעמול ובוודאי שאין זה קל אך להבין צריך מהו אדם וכשמבינים זה עוזר בתקופתנו בדור פרוץ כל כך כשהרחוב שקוע בגסות איומה הרי הפינה היחידה שניתן לתבוע הבנה כזו היא בישיבות

והדרך המעשית שלנו היא אחת אין לנו שייכות לדברים אחרים אלא כמה שיותר תורה וכמה שיותר ידיעת התורה מסכתא אחר מסכתא ולחזור ולדעת להבין הדברים ללמוד ולדעת וכשלומידים ויודעים תורה עושים את המוטל עלינו ובעינינו דרך ארץ חלילה להקל קורה שאחד מהחבורה חסר במשך תקופה ואיש אינו שואלו בשונו לשלומנו וכי דבר של מה בכך הוא לזלזל בין אדם לחברו כואב לראות שמחד גיסא מדקדקים במעשר כספים ומאיך עומדים אנשים על דעתם ונגרמים

עימותים היחס לזולת הוא מצווה יותר מאריכות בתפילת שמונה עשרה "זה ספר תולדות אדם" אורו עיני כשהבנתי את הדברים כך. מעשה בכפרי שביקש לו חתן ת"ח ושיילם טבין ותקילין וקיבל את המוצלח שבישיבה והתחייב להחזיקו על שלחנו עשר שנים. לאחר החתונה שם לב שחתנו מבזבז זמנו, ואינו שוקד על תלמודו. לאחר כשנה החליט להעיר לו.

השיבו החתן הרי אני ת"ח יותר מכל הכפריים כאן, אני מוכן לעמוד מולם למבחן השיבו חמיו ואמר לא, אני אקח אותך לישיבה ושם אעמידך למבחן ואראה מה נותר מתורתך, לא מול הכפריים הנבערים כאן כך התורה מעמידה בפנינו צלם ודמות אדם. אך האדם מסתכל ברחוב ורואה עצמו כמושלם... לידם? אני מלאך... וזה מאד מטעה! אשה מרשה לעצמה ללכת שלא ע"פ גדרי הצניעות כהלכה, כי היא מרגישה צדיקה ליד השכנות שלה שלהן אין צניעות מנימלית, אדם מרשה לעצמו

להסתפק בלימוד שתי הלכות ביום כי הוא מרגיש עצמו צדיק ליד שכנו שמעולם לא פתח ספר... הוא גם מרשה לעצמו להשתמש בחפץ של חברו כי הוא לא גזלן לעומת שכנו שגונב בריש גלי... וכן עזה"ד. את האדם ימדדו לפי 'זה ספר תולדות אדם'! זה האנך, זו המידה, זה הפלס!

ביאור המהר"ל ויקרא את שמם אדם (ה, ב). המין האנושי נקרא אדם כיון שנוצר מהאדמה, ומדוע אם כן גם הבהמה לא נקראת אדם מאחר וגם היא נוצרה מהאדמה, אבל ההסבר הוא, לאדמה יש טבע שכל זרע שזרעו בה היא קולטת ומצמיחה ומשפרת, וזה גם תפקידו של האדם לשפר להצמיח ולתקן עצמו יחד עם העולם. מה שאין כן הבהמה כשמה כן היא "בה מה" כלומר יש בה רק מה שאתה רואה ותו לא. שור בן יומו נקרא שור, מצד יכולותיו, ומהר מאד מתבגר וגם לאחר שנים רבות עדין שור הוא, וכן כל בעלי החיים נשארים בכל חיי חיותם באותו מצב.

מובא באמרות משה כמו כן איתא בבאר מים חיים בעת קריאת התורה פרשת בראשית סוף הסדרא, מחיי שנות עשרה דורות מאדם עד נח, ויחי אדם וגו' ויהיו ימי אדם וגו' שמונה מאות שנה וילד בנים ובנות. וכן שח, אנוש וכו', שהתורה סופרת שנותיהם וחיייהם, ראה שהאנשים אינם מטין אזנם להקריאה, בנדמה להם כי הוא רק ספורי דברים, ויזעק באמצע הקריאה, הטו

אזניכם לקריאת התורה, כי בפשטיות התורה נמצאים מוסר השכל, ללמוד ולדעת שצריך לעבוד השם, ויאמר להם המשל למלך שחילק לעבדיו אבנים טובות יקרות ומרגליות וציוה לעשות כתר מלכות, בתכלית היופי והדר מלכות, ויתן להם זמן ארוך לעשותם במשבצי זהב כסגולת המלכים, ונתן להם אבנים במספר רב מאד, וקבע זמן יום אחד לכל אבן, ובמלאת הימים ישלח המלך לקחתם, וכאשר נשלמו ימי המלאכה ואספו אותם להביאם לפני המלך, לא די שלא תקנו אותם כפקודת המלך, אלא קלקלו אותם וטנפו אותם, וכעס המלך והעביר אותם, והקים אחרים תחתיהם, והקל מעליהם ונתן להם אבנים מועטים וזמן קצר, אולי בהיות פקודת המלך להביאם בזמן קצר יתנו לב לעבוד אותם כראוי. כמו כן להדורות הראשונים היו להם נשמות גדולות עם הרבה ניצוצות קדושות לתקנם, הרבה להם הימים ימי חייהם ניצוץ ליום, וכשקלקלו, פרץ בהם והקים בניהם תחתיהם, והקל מאתם רוב הטורח בכדי שישומו על לב כי ימי הפקידה קרובה ויתנו לב לעבוד עבודתם כראוי, כל זה מהראוי שישים האדם על לבו לבל יבלה אדם עתיו ורגעיו, כי הזמן קצר לתקן את אשר יושט עליו כי קרובה פקודתו לבוא אל המלך.

"זכר ונקבה בראם, ויברך אותם ויקרא את שמם אדם" (ה', ב'). פתח בשניים: "זכר ונקבה", וסיים בלשון יחיד: "אדם". להבנת הכתוב, נעסוק במשמעותן של המילים: 'שותפות' ו'אחדות'. שותפות - משמעותה לצרף או לסנף. כלומר, אני במרכז, ואני משתף אלי את הזולת כדי להשיג את מבוקשי. אדם הרוצה לקנות עסק, ואין בידו את הסכום הדרוש, לוקח אחר לשותף שישקיע עמו, ויוכלו יחדיו לקנות את העסק. המטרה של כל אחד מהם היא להתעשר בעצמו, אך מכיון שאינו יכול לעשות זאת לבד, הוא משתף אחר עימו. כל אחד מהם מעוניין למעשה בעושר של עצמו. לכן, כשיתעוררו בעיות בשותפות, או לכשימצא שותף אחר עם תנאים טובים יותר, יחליף הלה את השותף הקיים. זוהי מהותה של שותפות. אחדות - מלשון אחד, שניים שהתחברו והיו לאחד. קבוצת חיילים קיבלה פקודה לכבוש עמדת אויב. המטרה היא שעומדת במרכז - להציל את העם ממכת האויב. אין כאן אינטרס אישי של כל אחד לעצמו. כולם פועלים למען מטרה אחת, ובכך התאחדו כולם ליחידה אחת. מטרה עילאית הופכת רבים לאחד. נקודה זו התגלתה במעמד הר סיני. נאמר (שמות י"ט, ב'): "ויחן ישראל נגד ההר". החונים הם רבים, מדוע אם כן כתבה התורה "ויחן" בלשון יחיד? ללמדנו, שהואיל וכולם היו מאוחדים סביב מטרה עילאית, שהיא קבלת התורה, אחדות זו הפכה את הרבים ליחידה אחת. נתבונן עתה במעמד הנישואין: המשפט המצוי בפי כל בנישואין מן השורה הוא: "אני לוקח שותף לחיים". האשה או הגבר, כל אחד מהם, נמצא במרכז, והוא מצרף אליו את בן זוגו. הואיל ואינו יכול להשיג את מבוקשו בלעדיו. בני הזוג פתחו עסק משותף יחדיו, וראוי לקרוא להם בשם 'שותפים'. למעשה, זוהי טעות. ההשלכות תהינה בדיוק כמו בשותפות רגילה... כל אחד מהם סובר כי הצרכים שלו הם שעומדים במרכז, ובן הזוג קיים כדי לספקם. בפגיעות הדדיות אין מקום ליותר, כי אין מטרה עילאית שתגמדם ותדחה אותם. בשותפות הנוהג הוא שמחליפים את השותף, כשיש שותף טוב ממנו. ומכאן הסיבה לגירושין הרבים המתרחשים בארץ ובעולם. התורה מלמדת שזוג יוצר אחדות. הפסוק אומר: "על כן יעזוב איש את אביו ואת אמו ודבק באשתו והיו לבשר אחד" (בראשית ב', כ"ד). מטרת הנישואין להפוך שניים לאחד. ברובד הפנימי של התורה (בזוהר) התגלה שכל אחד מבני הזוג נקרא 'פלא גופא' - חצי גוף. יחדיו הם יוצרים את האדם השלם, ולכן בזמן הנישואין מברכים את ברכת: "יוצר האדם". נישואין מסוג זה אינם כשותפות עיסקית, אלא כאחדות היוצרת שלימות. עתה מובן היטב הפסוק המובא בתחילת המאמר: "זכר ונקבה בראם ויקרא את שמם אדם". הם אמנם שניים, אך מכיוון שיש להם מטרה עילאית משותפת שהפכה אותם למאוחדים, ניתן להגדירם בלשון יחיד - אדם.

שותפות במעשה בראשית. לנישואין מטרה נוספת - לזכות להוריד נשמה אלוקית מבורא העולם. השכינה שורה בביתם, מידת אחידותם גבוהה והם זכאים לצפות להבאתה של נשמה יהודית גבוהה בדמות צלם אלוקים. שותפות זו של בני הזוג עם הקב"ה, היא הסיבה העיקרית למצות כיבוד אב ואם. בפשטות סיבת מצוה זו היא משום הכרת טובה, ההורים השקיעו בבנם רבות, ויש לכבדם. תשובה זו נכונה מאוד, אך לתשובה זו קיימות השלכות. אם ההורים לא גידלו את הברכה בביתם מהרגע שבו נולד, אין מקום

לחיוב הכרת טובה, אך למרות זאת ההלכה קובעת שגם במקרה זה חייב הבן בכבודם. בנוסף, אם בסיס החיוב לכבדם יסודו בהכרת הטוב בלבד, ניתן לשלם להם עבור השקעתם. אפשר לשלוח להם צ'ק מכובד, ולפרוע את ההשקעה. אך ההלכה קובעת שאין מקום להפטר ממצות הכיבוד. הסיבה העיקרית למצות כיבוד ההורים היא השותפות הגבוהה של ההורים עם הקב"ה בהורדת נשמה קדושה לעולמינו. הואיל והקב"ה נמצא בשותפות זו, קיים חיוב של מצות כבוד ה'. מצות כיבוד אב ואם יונקת את כוחה ממצות כבוד ה'. עשרת הדברות מתחלקות לשתי קבוצות. קבוצה אחת בת חמש דברות, הן המצוות שבין אדם למקום. ומצוה שנייה בת חמש דברות, הן המצוות שבין אדם לחברו. מצות 'כבד את אביך ואת אמך' כתובה בקבוצת המצוות שבין אדם למקום. למרות שלכאורה, זו מצוה שבין אדם לחברו. מוכח שמצוה זו שורשה במצות כבוד ה', כבודם של ההורים נובע מכבודו של מקום, ולכן גם מצוה זו היא בכלל המצוות שבין אדם למקום. וכך נאמר במסכת קדושין (ל', ע"ב): "שלושה שותפין הן באדם, הקב"ה אביו ואמו. בזמן שאדם מכבד את אביו ואת אמו, אומר הקב"ה מעלה אני עליהם כאילו דרתי ביניהם וכבדוני". בכיבודם מתכבד הקב"ה, כי הוא כלול במצוה זו.

העברת התורה מדור לדור. בספר שמות מסופר שכאשר משה רבינו הודיע לפרעה על המכה השביעית, מכת ארבה, פנו היועצים אל פרעה ואמרו: "הטרם תדע כי אבדה מצרים!". פרעה ביקש להחזיר אליו את משה ושאל: "מי ומי ההולכים?" ענה לו משה רבינו: "בנערינו ובזקנינו נלך, כי חג ה' לנו". השיב לו פרעה: "לכו נא הגברים כי אותה אתם מבקשים, ויגרש אותם מאת פני פרעה". מדוע התפוצץ המשא ומתן על דבר שולי לכאורה, שהילדים לא יצאו עם הוריהם? נראה כי פרעה רצה שהילדים ישארו במצרים ולא ילכו עם הוריהם, כדי שלא יראו כיצד ההורים מקיימים את מצוות האלוקים. בכך ייווצר נתק בין הדורות, ופרעה יוכל לחבר את הדור החדש לתרבות מצרים, ובכך ישיג חלילה, את חיסולו של העם היהודי. אם אדם רוצה בהשמדת עם, עליו לנתק את הדור הבא מהדור הקודם, ובכך תושג המטרה. ומכאן להיפך, אם רוצים אנו לשמור על נצחיותו של העם היהודי, עלינו להעביר את התורה לדור הבא, ובכך יתחבר לדור הקודם. זוהי המטרה העילאית הנוספת של הבית היהודי, לבנות את הדור הבא על אותם ערכים שמהווים את אבני הבנין של הדור הנוכחי.

ויהיו כל ימי אדם אשר חי תשע מאות שנה ושלושים שנה וימות (ה, ד-ה). מובא במדרש (ילקוט שמעוני, בראשית מא): "זה ספר תולדות האדם - העביר לפניו כל הדורות, הראהו דוד חיים חקוקים לו ג' שעות. אמר לפניו, ריבונו של עולם, לא תהא תקנה לזה? אמר: כך עלתה במחשבה לפני. אמר לו: כמה שני חיי? אמר לו: אלף שנים. אמר לו: יש מתנה? הביא את השטר וכתב עליו שטר מתנה, וחתם עליו הקב"ה ומטטרו"ן ואדם".

מובא עוד במדרש, שכאשר הגיע זמנו של אדם הראשון למות, כשהוא בן תשע מאות ושלושים שנה, הוא טען כי ימי חייו אלף שנים ועדיין לא הגיע זמנו להיפטר מהעוה"ז. הראה לו הקב"ה שטר שהוא עצמו חתם עליו, שבו התחייב להעניק שבעים משנותיו לדוד המלך. אדם הראשון טען כי הוא חוזר בו ואין הוא מסכים לתת שבעים שנה לדוד המלך. אמר לו הקב"ה, הרי עתיד לצאת ממך איש צדיק, הוא יעקב, שעליו נאמר (מיכה ז, כ): "תתן אמת ליעקב", ואם כן עליך לשמור על מידת האמת 'שלא יהא התלמיד גדול מהרב'. ואמר בזה הגאון הצדיק רבי אריה לוי זצ"ל ביאור נפלא, שכל זה רמזו בספר תהלים - ספרו של דוד המלך ע"ה - בפסוק (קמו, ג-ד): "אל תבטחו בנדיבים וגו'... תצא רוחו וישב לאדמתו וגו'". "אל תבטחו בנדיבים", זה אדם הראשון שנתן שבעים משנות חייו בנדבה. מדוע אין לבטוח בנדיבים? כי תצא רוחו וישב לאדמתו ביום ההוא אבדו עשתונותיו, ביום שתצא רוחו ויהיה עליו לשוב לאדמתו, ביום ההוא אבדו עשתונותיו והוא ינסה לחזור בו מהבטחתו, אבל אשרי ש-אל יעקב בעזרו, כי רק על ידי שאמר לו ה' שייצא ממנו יעקב, היה לו לדוד המלך הדבר לעזר, שכך ניתנו לו שנותיו שנדב לו אדם הראשון..

ויהיו כל ימי אדם אשר חי תשע מאות שנה ושלושים שנה וימות (ה, ד). בספר הכתוב והקבלה מובא שהמילים "אשר חיי" נראות לכאורה כמיותרות. אלא, חכמינו אמרו, כי באמת צריך היה האדם הראשון לחיות אלף שנה, שכן אמר

לו השם יתברך, "ביום אכלך ממנו מות תמות", והלא "אלף שנים בעיניך כיום אתמול", ונמצא שנועדו לו אלף שנה לחיות, אלא שנטל ממנו שבעים שנה בשביל דוד המלך, אשר בעצם לא היו לו שנים לחיות (מדרש ופרקי דר' אליעזר), ולפיכך אמר הכתוב, "ויהיו כל ימי אדם אשר חי", כלומר, אשר חי למעשה, שכן להלכה צריך היה לחיות עוד שבעים שנה. ולפיכך נאמר גם אצל אברהם אבינו "ואלה ימי שני חיי אברהם אשר חי מאת שנה ושבעים שנה וחמש שנים" (בראשית כה, ז), משום שבאמת צריך היה אף הוא לחיות חמש שנים נוספות, אלא שנתקצרו שנותיו כדי שלא יראה ביציאתו של עשו לתרבות רעה (רש"י). בכך מפרשים את הפסוק בתהילים, "ואנכי תולעת ולא איש חרפת אדם ובזוי עם" (תהלים כב, ז), שהתאונן דוד המלך ואמר, כי איננו ולא כלום כתולעת, וממילא הרי זה "חרפת אדם" חרפתו של אדם הראשון, אשר העניק לי שבעים שנה מחייו על מנת שאפעל ואעשה משהו בעולם, ולבסוף איני עושה דבר, בושני מפניו.

ויהיו כל ימי אדם אשר חי תשע מאות ושלשים שנה (ה, ה) במספר שנות החיים של האנשים המובאים בתורה נאמר "ויהיו כל ימי וכו' ולא נאמר 'אשר חי' מלבד אדם הראשון ואברהם אבינו שנאמר בהם הלשון 'אשר חי', וצ"ב שינוי הלשון בין אדם הראשון ואברהם אבינו לבין שאר האנשים. ונראה לבאר ע"פ המבואר במדרש שוחר טוב (תהילים צב) ובפרקי דר' אליעזר פרק יט, שמתחילה היו מוקצבים לאדם הראשון לחיות אלף שנים, אך כשראה בספר שהראה לו הקב"ה דור דור ופרנסיו, וראה כי לדוד המלך ע"ה לא הוקצב כלל שנות חיים אלא הימים שיהיה בבטן אמו, נתן לו הוא משנותיו שבעים שנה וע"י זה נתקצרו ימיו לתשע מאות ושלשים שנה. וזהו ביאור הלשון ויהיו כל ימי אדם 'אשר חי' תשע מאות ושלשים שנה, כלומר אף כי אמנם הוקצב לו לחיות אלף שנים אך בפועל חי רק תשע מאות ושלשים. ובאברהם אבינו נמי, כתב רש"י בריש פרשת תולדות (כה, ל) בשם מדרשים שהוקצב לו לחיות מאה ושמונים שנה, ורק כדי שלא יראה בתרבות רעה של עשיו נתקצרו ימיו ברצונו חמש שנים, וחי רק קע"ה שנים, וזו הכוונה גם שם במה שנאמר ויהיו ימי שני חיי אברהם 'אשר חי' מאה שנה ושבעים שנה וחמש שנים, כלומר אף שהיה לו לחיות עוד חמש שנים. (תוספת ברכה – בית יצחק)

פי' תלמידי החתם סופר ויתהלך חנוך את האלוקים ואיננו כי לקח אותו אלוקים (ה, כג). פירש רש"י צדיק היה וקל בדעתו לשוב ולהרשיע, לכן נלקח קודם זמנו. חנוך היה מתבודד, מרחיק עצמו מן הבריות, ולא השפיע מצדקותו על הדור, לפיכך היה חשש שלא יושפע מבני דורו ויסור מדרך הטוב, שהרי 'כל המזכה את הרבים אין חטא בא על ידו' (אבות פרק ה), ואילו זה שאינו מזכה את הרבים אלא נותן דעתו רק על עצמו עלול להיות מושפע מן הדור הרע ולבוא לידי חטא. מכיון ש"ויתהלך חנוך את האלוקים", כלומר, שהיה מתבודד ומתרחק מן הבריות כדי לעבוד את האלוקים לבדו, לפיכך "ואיננו כי לקח אלוקים" קודם זמנו, מתוך חשש פן תשיג אותו רעת הדור.

מובא בזבד טוב ויתהלך חנוך את האלוקים ואיננו כי לקח אותו אלוקים (ה, כג). הרב החסיד המקובל המפורסם בקדושתו וטהרתו רבי שלמה סופר מדאלינא זצוק"ל, היה מסתופף בצל קדשו של מרן הקדוש רבי יעקב יצחק מלובלין זי"ע, ואחר כך נסע להרה"ק רבי יצחק אייזיק מזידיטשוב זי"ע, וסיפר לרבינו מעשה ששמע מהקדוש מלובלין: כאשר נסתלק מזה העולם רש"י הקדוש, יצאו לקראתו כל הפמליא של מעלה, חוץ מהמלאך הקדוש מט"ט שר הפנים, שלא רצה לצאת לקראתו מחמת שכתב רש"י על הפסוק "ויתהלך חנוך את האלוקים צדיק היה וקל בדעתו לשוב ולהרשיע לפיכך מיהר הקדוש ברוך הוא וסילקו והמיתו קודם זמנו", על כן התרעם על רש"י שכתב כן, כך סיפר רבי שלמה זצ"ל. ואמר רבינו: אני אתרץ את רש"י, כי מצינו בגמרא (שבת לג) כשיצאו רבי שמעון בר יוחאי ורבי אלעזר בנו מן המערה אחר תריסר שני, חזו אינשי דקא כרבי (חורשים) וזרעי, אמר מניחין חיי עולם ועוסקין בחיי שעה, כל מקום שנותנים עיניהן מיד נשרף, יצתה בת קול ואמרה להם להחריב עולמי יצאתם חזרו למערכתם וכו'. וזה אמר רש"י בלשונו הקדוש: "צדיק היה", היינו שהיה כל כך צדיק גדול שלא היה יכול לסבול זה העולם כשהיו עוסקין בצרכי העולם, וקל בדעתו לשוב ולהרשיע"

– הוא לשון מפעיל לאחריים – היינו שיעשה ח"ו כל העולם לרשעים, לפיכך מיהר הקדוש ברוך הוא לסלקו שלא להיות בעולם הזה, שלא יחריב עולמו חס וחלילה, ונעשה תיכף בשרו ללפיד אש ולקח אותו בשמי מרומים, עכלה"ק. ותיכף כשתירץ זה אמר רבינו: הנה עתה יצא המלאך הקדוש לקראת רש"י ז"ל.

פי' הרה"ק מהר"י מבעלזא זי"ע ויתהלך חנוך את האלוקים ואיננו כי לקח אותו אלוקים (ה, כג). ופירש"י ז"ל צדיק היה וקל בדעתו לשוב ולהרשיע וכו', והוא תמוה מאוד למה מספר רש"י ז"ל בגנותו של אותו צדיק חלילה. ולכן נראה דאיתא בספרים דכשמגיע הזמן שיסתלק איזה צדיק מן העולם, הקדוש ברוך הוא נמלך בו ושואל אותו אם מסכים גם כן על זה, וכשרואה הצדיק שתיקן כל מה שהיה עליו לתקן בזה העולם מסכים בעצמו גם כן לרצון עליו להסתלק מן העולם, אך כשהקדוש ברוך הוא רוצה לסלק חלילה איזה צדיק מזה העולם קודם זמנו, אז בודאי לא יתרצה הצדיק כי הוא רוצה עוד לסגל מצוות ומעשים טובים, ממילא נותן הקדוש ברוך הוא בדעתו שעולה מורך בלבבו פן ואולי חס וחלילה בימים הבאים ישוב לכסלה, ויחטא ואשם באיזה דבר חלילה, ולכן גומר בדעתו שלמה לו חיים כאלה אשר יש לחוש פן חס וחלילה יתלכלך בחטא, ומתרצה להסתלק מן העולם תיכף קודם הזמן. וזה הכוונה בדברי רש"י ז"ל צדיק היה ולא היה הקדוש ברוך הוא יכול לסלק אותו לפני זמנו אם לא יסכים לזה מרצונו, וקל בדעתו לשוב להרשיע, דהיינו שהקדוש ברוך הוא שלח לו מחשבה בדעתו שיחוש על עצמו שהוא קל לשוב ולהרשיע חלילה, וכשעלה זאת בדעתו, מיד הסכים גם כן לרצון הבורא להסתלק מזה העולם עוד קודם זמנו.

מפרש הייטב לב - סיאגט ויתהלך חנוך את האלוקים ואיננו כי לקח אותו אלוקים (ה, כג). בבית גדול ויפה היה גר צורף שהיה עושה לילות כימים בצירוף כסף, ומבין ידיו יוצאות יצירות מפליאות ומרהיבות עין כל רואיהן. יום אחד בא אחד ממשרתי המלך אשר עשה דרכו בשווקים וברחובות לחפש כתר מלכות מיוחד במינו, שיהיה ראוי לעטר בו את ראש אדונו המלך. אנשי המקום בשומעם את מבוקשו הראו לו על ביתו של הצורף. נכנס משרת המלך בפתח הבית ונתגלה לפניו מחזה הוד רב תפארת, כל הבית מלא עם יצירות האומן פרי מעשה ידיו להתפאר, ערוכות הן שורות שורות בתוך אולם גדול ורחב ידיים, וזוהרן מסמא את העינים. בעל המלאכה הפסיק במלאכתו, וקיבל את פני אורחו בסבר פנים יפות כאשר הוא מאזין לשאלתו, ולקחו בידו למען יזון עיניו מעבודת ידיו. בעברו מיצירה אחת לשניה, הוסיף לכל אחת הסבר, איך ובמה נעשתה, זמן עריכתה, ובשביל מי היתה מיועדת. כתר גדול ומהודר בעד מלך פלוני, שרביט כסף משובץ אבנים יקרות עשוי למלך אלמוני, עטרת פז ופנינים להשית לראש נסיך המדינה, טבעת חותם מלאכת מחשבת לשר כלכלת הארץ, כהנה וכהנה תכשיטי מלוכה כלילי תפארת, כל אחד מושך את העין ברוב יפיו, ומיועד לגדולי ואפסי ארץ. נענה משרת המלך ואמר לו: אדוני הצורף, אומנם אינני בקי במלאכת הצירוף, ואף אין עיני יודעת להבחין בטיב המלאכה ובאיכותה, אך ברור הדבר שהתכשיטים שהצגת לי מרהיבות עין ומתאימים הם לקשט היכלי מלכים וארמונות רוזנים, אך שאלה גדולה בפי: אם אמנם ראויים הם לעלות על שולחן מלכים, מה להם שבת פה באולם ביתך הגדול, למה אינם ענודים בראש יעדס בבתי המלכות, אין הדבר אלא כי משום מה אין עבודתך מושלמת כדבעי, עד שלא מצאו פרי ידיך חן בעיני שואלן ודורשן. הוא הדבר בעבודה הרוחנית שעובד האדם את קונו בערכו לפניו תורה מצוות ומעשים טובים המיועדים להיות כתרם ותכשיטים בראש מלך מלכי המלכים, דלפעמים מרגיש האדם כי עבודתו רצויה וברוב עמלו השיג את מבוקשו, וימים רבים עומדות לעיניו מצוות מסוימות שנפלו בחלקו, וזוכר הוא בערגה איך עלתה מלאכתם בידו יפה יפה. אכן כאשר יחשוב האדם איך יתכן הדבר שמלאכתו מלאכת שמים ראויה והגונה היתה לעלות על שולחן מלכו של עולם, אם עדיין היא מוצגת בביתך ועומדת לנוכח עיניך, איך אלא כאותו צורף כסף המתפאר ביצירותיו ואינו שם על לב על שעדיין מונחות הן ערוכות על קירות ביתו ואין מבקש לה, וזוה כתב בספה"ק ייטב לב על הפסוק "ויתהלך חנוך את האלוקים ואיננו" וז"ל: כלומר שהיה נחשב בעיניו כאין, ולא היה חשוב בעיניו למאומה, והטעם אמר: "כי לקח

אותו אלוקים", כלומר כל מצוותיו ומעשים טובים שלו לקח אלוקים ופרחת לעילא שלא נשאר אצלו מאומה.

ויתהלך חנוך את האלקים וגו'. (ה, כד). ופירש"י ז"ל צדיק היה וקל בדעתו לשוב ולהרשיע וכו', אמר הרה"ק רבי יהושע מבעלזא ז"ע והוא תמוה מאוד למה מספר רש"י ז"ל בגנותו של אותו צדיק חלילה, ולכן נראה דאיתא בספרים דכשמגיע הזמן שיסתלק איזה צדיק מן העולם, הקב"ה נמלך בו ושואל אותו אם מסכים ג"כ ע"ז, וכשרואה הצדיק שתיקן כל מה היה עליו לתקן בזה העולם ובעצמו מסכים ג"כ לרצון עליו להסתלק מן העולם, אך כשהקב"ה רוצה לסלק חלילה איזה צדיק מזה העולם קודם זמנו, אז בוודאי לא יתרוצה הצדיק כי הוא רוצה עוד לסגל מצוות ומעשים טובים, ממילא נותן הקב"ה מדעתו שעולה מורח בלבבו פן ואולי ח"ו בימים הבאים ישוב לכסלה, וחטא ואשם באיזה דבר חלילה, ולכך גומר בדעתו של"ל חיים כאלה אשר יש לחוש פן ח"ו יתלכלך בחטא, ומתרוצה להסתלק מן העולם תיכף קודם הזמן, וזה הכוונה בדברי רש"י ז"ל צדיק היה ולא היה הקב"ה יכול לסלק אותו לפני זמנו אם לא יסכים לזה מרצונו, וקל בדעתו לשוב להרשיע, דהיינו שהקב"ה שלח לו מחשבה בדעתו שיחוש ע"ע שהוא קל לשוב ולהרשיע חלילה, וכשעלה זאת בדעתו מיד הסכים ג"כ לרצון הבורא להסתלק מזה העולם עוד קודם זמנו.

מפרש הנחלת צבי להרה"ח ר' פייש צבי גראס ז"ל ויקרא את שמו נח לאמר זה ינחמנו ממעשנו וכו' (ה, כט). (עיין פירש"י ז"ל), לכאורה משמע שאביו של נח אמר כן, ועל זה קשה לי, וכי נביא היה, כי מילת ינחמנו מורה על העתיד, ואיך ידע בשעה שנולד נח שהוא יניח להם כשיגדל. לכן נראה בעזה"י דלא למך אמרה, כי לכאורה עוד קשה, מה שלא נאמר עד כאן אלא ויולד את ירד, או ויולד את חנוך ולא אמר ויקרא את שמו, כמו שנאמר אצל נח, לכן נראה ויקרא את שמו נח, פירוש הקדוש ברוך הוא קראו נח כמו שפירש"י ז"ל, ויקרא שמו יעקב הקדוש ברוך הוא קראו יעקב עיי"ש, וכן אצל לוי, לאמר זה ינחמנו ממעשינו, גם זה ממאמר הקדוש ברוך הוא, על דרך הכתוב, "וינחם ד' כי עשה את האדם" וגו', אז נחמתי כי עשיתם וגו'. וכמו שאמר, ונח מצא חן, פירוש, על ידי נח מצא מין האדם חן בעיני ד', וכן גם על דרך זה נוכל לפרש מה שאמר ינחמנו ממעשנו, פירוש על ידי זה שנולד נח יש לו נחמה להקדוש ברוך הוא כביכול שלא אבד את עולמו, יען שעל ידי נח נעשה קיום העולם מחדש.

ויהי נח בן חמש מאות שנה(ה, ל) מפרש רש"י במקום: "א"ר יודן מה טעם כל הדורות הולידו לק'שנה וזה לחמש מאות? אמר הקב"ה אם רשעים הם יאבדו במים ורע לצדיק זה ואם צדיקים הם אטריח עליו לעשות תיבות הרבה כבש את מעיינו ולא הוליד עד חמש מאות כדי שלא יהא יפת הגדול שבבניו ראוי לעונשין דכתיב "כי הנער בןמאה שנה ימות" ראוי לעונש לעתיד וכן לפני מתן תורה. וצריך ביאור, הרי אם ירבו צאצאיו יהיו הרבה אנשים שיוכלו לעזור לנח לבנות התיבה? ומשמע בדברי רש"י שרק נח יכול לבנות התיבה ויש להבין מדוע?

הגר"א מסביר זאת ע"פ המסופר במס' כתובות שר' חייא זרעפשתן ועשה מהם רשתות וצד צביים ע"י הרשתות ואת הברשתן לעניים ואת העור עשה קלף וכתב עליו את החומש ואתהמשנה והלך ללמד ילדי ישראל שלא תשתכח תורה מישראל. והגר"א מקשה מדוע טרח כ"כ וכי לא יכל לקנות חומשים אצלסופר ומדוע טרח לזרוע לקצור לטוות וכו'? ומתריך זאתשבשביל מטרה כ"כ קדושה שהיא ללמד תורה (בשביל שלאשתכח תורה מישראל) צריך שמהתחלה הכל יעשה לשםשמים ולכן הוא זרע לשם מצוה וקצר לשם מצוה וכו'. וכן לגבינו, בשביל להקים עולם חדש צריך שההצלה תעשה ע"צדיק גדול ולכן נח היה צריך להתאמץ לעשות לבדו את כלהתיבה ללא עזרת בניו, שאף שהיו צדיקים לא היו בדרגתו.

ביאר המשך חכמה ויהי נח בן חמש מאות שנה ויולד נח וגו' (ה, לב). לפי מאמרו של חכמינו ז"ל, כי המתין הקדוש ברוך הוא עם לידת יצחק עד אחרי שנימואל אברהם, כדי שיהיה זרעו טהור. לכן נח שחי תשע מאות וחמשים שנה, נמצא המחצית מזה תע"ה, וכיון שעברו רוב שנותיו ולא חטא, שוב לא

יחטא עוד. ולכן ויהי נח בן חמש מאות שנה, ועברו רוב שנותיו, ויולד נח את שם את חם ואת יפת, כדי שיהיו זרעו צדיקים.

ביאר המשך חכמה ויהי נח בן חמש מאות שנה ויולד נח וגו' (ה, לב). אמר ר' יודן (במדרש) אפילו יפת שהוא הגדול, כשיבוא המבול, אינו בן מאה שנה, ראוי לעונשים (מדרש). ונראה הטעם שמענישים רק אחר מאה שנה, כי עכשיו אין בית דין של מעלה מעניש עד עשרים שנה, והיום מולידים ליי"ג שנים. אבל אז אנו רואים אצל מהללאל וחנוך שהולידו לס"ה, שהם חמש פעמים י"ג. לכן גם בעונשים לא היו נענשים עד חמש פעמים עשרים, שהם מאה שנה.

ויהי נח בן חמש מאות שנה ויולד נח את שם את חם ואת יפת (ה, לב) הוליד, ולמה כן, נסתכל נח בבני אדם שהן מכעיסין להקב"ה ואמר, למה לי להזקק לפריה ורביה לכך לא הוליד עד ת"ק שנה, ואח"כ אמר, וכי ימות אותו האיש בלא בנים, והקב"ה צוה לאדם על פריה ורביה שנה' (לעיל א, כח) ויאמר להם פרו ורבו, ואני מת בלא בנים, מה עשה נח נזקק לפריה ורביה לאחר ת"ק שנה, (תנחומא ישן בראשית לט).

דברי המדרש אומרים דרשני, היאך המתין נח עד שהיה בן ת"ק שנה, והרי ציווי פריה ורביה נאמר כבר לאדם הראשון, והיאך המתין נח, והיה לו לקיים המצוה תיכף שמא ימות בלא בנים, ומה נשתנה כשנעשה בן ת"ק שרק אז החל לחשוב שימות בלא בנים.

אכן ילפ' דודאי ידע נח שאמר הקב"ה לאדם וחווה "פרו ורבו", ואלא סבור היה נח שאין זה ציווי כי אם ברכה בעלמא, ועל כן אמר "למה לי להזקק לפריה ורביה" כיון שראה שהנבראים מכעיסין להקב"ה, אך כיון שהגיע לת"ק שנה, ואמר לו הקב"ה לבנות תיבה כי עומד לבוא מבול להעניש את כל היקום, על כי השחיתו דרכם דהיינו השחיתו זרעם, וכבר כתבו התוס' בגמ' יבמות, דמי שמצווה בפרו ורבו מצווה בהשחתת זרע, ומי שאינו מצווה בפרו"ר אינו מצווה בהשחתת זרע, א"כ הבין נח דמדמעניש הקב"ה על השחתת זרע, על כרחך כי פרו ורבו הוי ציווי גמור ולא ברכה בעלמא, ומיד החל נזקק לפריה ורביה לקיים המצוה שלא ימות בלא בנים. (רבי רפאל אב"ד חאדרוב – אמרי בינה)

ויהי כי החל האדם לרב על פני האדמה ובנות ילדו להם: ויראו בני האלהים את בנות האדם כי טבת הנה ויקחו להם נשים מכל אשר בחרו: ויאמר ה' לא ידון רוחי באדם לעולם בשגם הוא בשר והיו ימיו מאה ועשרים שנה (ו, א-ג). מובא בטעמו וראו חז"ל אומרים (חולין קלט, ב): "משה מן התורה מניין? שנאמר 'בשגם הוא בשר' והיו ימיו מאה ועשרים שנה". ומפרש רש"י (שם): "בשגם בגימטריא כמו משה, וכתוב שם והיו ימיו מאה ועשרים שנה, וכך היו ימי חיי משה".

ויש להבין את עומק דברי חז"ל. ראשית, לכאורה מה הקשר והערבות בהבנת התיבות 'בשגם הוא בשר' לאישיותו של אבי הנביאים משה רבנו? ויתרה מכך, הרי החל מפרשת שמות, בה נכתבה בתורה בשורת לידתו של משה, אין בתורה שום פרשה שלא מוזכר בה שמו של משה רבינו מלבד פרשת תצוה? ואם כן מה משמעות השאלה 'משה מן התורה מניין', הרי היכן שרק נביט נמצא את שמו?

[ואכן בפירוש רש"י הוסיף כדי למנוע קושיא זו, שכונת השאלה היא קודם לידתו של משה היכן מרומז שהוא עתיד לבוא, אך עדיין יש מקום לבאר את עומק הדברים].

בדרך הדרוש שמעתי מפי הגאון רבי אברהם יצחק ברזל שליט"א, מראשי ישיבת 'מיר-ברכפלד', שהסביר זאת באופן נפלא: הרי משה רבנו הצליח להגיע לפסגת היכולת שבו אנוש מסוגל להעפיל אליה. לא קם נביא עוד בישראל כמשה אשר ידעו ה' פנים אל פנים! 'עבד נאמן קראת לו!' על ידו נעשו מרבית נפלאות וגבורות ה' במצרים! הוא זכה שתינתן התורה על ידו ונקראה על שמו 'תורת משה'.

יכול האדם לטעות ולחשוב, נו! משה רבנו הרי היה כעין מלאך... משום כך זכה להגיע לדרגות הגבוהות שלו, ובכך להרגיע את מצפונו בתחושה שבין כך אינו מסוגל לפי כוחותיו להגיע למעלתו העצומה של משה רבנו, כי אין לו את המידות והתכונות שהיו למשה רבינו.

אולם חז"ל במאמרם: "משה מן התורה מניין? שנאמר בשגם הוא בשר" באים להפקיע מאיתנו טעות מרה זו, ומדגישים לנו בכך ששמו של משה רבנו נרמז דוקא בתיבות אלו, שגם משה רבנו היה בשר ודם! הוא לא נולד באופן שונה מכולם! גם הוא התמודד עם יצרו! גם לו היתה בחירה לטוב ולמוטב, בדיוק כפי שאצל שאר הנבראים בבריאה. ודוקא מחמת כן הוא זכה להעפיל לדרגות גבוהות, בכוח העבודה המתמדת, בכניעת היצר בעקביות, בצורה ובאופן הנכון, ורק כך זכה למה שזכה. והם הם דברי הרמב"ם המפרסמים (הלכות תשובה ה, ב): "אל יעביר במחשבתך דבר זה שאומרים טיפשי אומות העולם ורוב גלמי בני ישראל, שהקדוש ברוך הוא גוזר על האדם מתחילת בריתו להיות צדיק או רשע, אין הדבר כן אלא כל אדם ראוי לו להיות צדיק כמשה רבנו או רשע כירובעם... ואין לו מי שיכפהו, ולא גוזר עליו, ולא מי שמושכו לאחד משני הדרכים, אלא הוא מעצמו ומדעתו נוטה לאיזו דרך שירצה". וכתב על זה הרמב"ם: "ודבר זה עיקר גדול הוא והוא עמוד התורה והמצוה".

ככלל, זוהי טעות מושרשת אצל רבים, הסבורים לחשוב שגדולי ישראל נולדו בדרגתם הרוחנית הגבוהה ובהשגותיהם הגבוהות, ומשום כך פוטרם הם את עצמם מראש מכל דרישה ומאמץ. הם משלים את עצמם כי הסיבה שהם זכו להגיע לכך אינה אלא משום שבתכונות נפשם כבר היו אי אלו סגולות נפלאות, שבגינן הם זכו לדרגות גבוהות בעמלה של תורה, בידיעת התורה, מעלות נשגבות, קדושה, פרישות ומידות טובות.

אך כאן חז"ל מורים לנו, שגם משה רבינו כמו שאר חכמי ישראל התחילו באותה נקודת התחלה, גם הם הוצרכו לעבור את אותו מסלול מוכר של צליחת נסיונות וכבישת רצונות, בדיוק כפי שמתמודד כל יחיד ויחיד מישראל וכי רק לאחר אין ספור ניסיונות של עבודה תמה וזיכרון המידות, זכו להגיע להיכן שהגיעו בקומתם הרוחנית.

מרן הגאון רבי שמואל הלוי וואזנר זצ"ל, בעל ה'שבט הלוי', שהה פעם בעיר מונטריאול שבקנדה, ומטבע הדברים ביקשוהו רבני העיר לשאת דברי חיזוק בפני ראשי אלפי ישראל. בדרשתו הוא עמד על דברי משה רבינו בפני כל בית ישראל ביום מותו: "אתם ניצבים היום כולכם לפני ה' אלוהיכם ראשיכם שבטיכם זקניכם ושוטריכם כל איש ישראל: טפכם נשיכם וגרן אשר בקרב מחניך מחוטב עציך עד שאב מימיך" (דברים כט, ט"ז). בהמשך שם מצווה משה להמשיך לשמור את הברית שכתה ה' עם אבותינו, לעובדו ולשמור לקיים את דברי התורה הזאת.

ציטט על כך הרב וואזנר את דברי המדרש (תנחומא ניצבים ב) "אף על פי שמניתי לכם ראשים ושופטים זקנים ושוטרים, כולכם שוים לפני, שנאמר: 'כל איש ישראל'. שאל הרב וואזנר, כיצד יתכן שהערך והחשיבות של ראשי העם והזקנים, אלו תלמידי החכמים שעוסקים בתורה יומם ולילה, יהיה שווה לפני הקדוש ברוך הוא כפי ערכם של האנשים הפשוטים, חוטבי עצים ושואבי מים? אלא הסביר הרב וואזנר כך: ברור שאין דברי המדרש כפשוטו, אלא הכונה היא שבדבר אחד בלבד כולם שוים לפני המקום. בתביעה שנתבע כל אחד ואחד להתחזק בעבודת ה' ושמירת התורה והמצוות כפי כוחו. כלומר, היות שכולם נתבעים לעבוד את ה' כל אחד כפי כוחו, אז למרות שישנו אדם שהוא גדול יותר מחברו, אך כיון שהקטן עושה גם הוא כפי כוחו, הלכך נחשב הוא לפני ה' יתברך כמו האדם הגדול.

הקדוש ברוך הוא בא בתביעה לכל אדם ואדם שיעשה את המקסימום שמסוגל לעבד כפי כוחו, ותביעה זו היא אכן תביעה שווה ואחידה לכולם. כל אחד מהמקום בו הוא עומד ומהדרגה בה הוא אוחז, מחויב לראות כיצד לשפר את עבודת השם שלו ולראות כיצד להתעלות ולהתרומם עוד ועוד.

ועל דרך שפירש האור החיים הקדוש (שם): "ניצבים היום כולכם, פירוש: כולם יש עליהם עול זה, כל אחד לפי מה שהוא". בעבודת ה' אינו פרוטקציות. כולם מתחילים מאותה נקודת התחלה. כל מעלה וכל מדרגה שהאדם מצליח להשיג, זוהי תוצרת של פרי עמל ויגיעה עצמית.

רבי שמשון רפאל הירש בפירושו על פסוק זה, מגדיר בין היתר את הניגודים הקיימים באדם: מצד אחד הרצון של האדם שואף לעלות מעלה מעלה בעבודת ה', וחפץ בקרבת אלוהים, ומצד שני הגוף נמשך למטה, הוא רודף אחרי התאוות החמדיות ומתנגד לרוח ה'. והוא ממשיך לכתוב כך: "ניגוד זה מסתיים באדם טהור - על ידי הכנעת הבשר לרוח ה' באדם; אך לפעמים הדבר עלול להביא לידי תוצאה הפוכה לידי הכנעת הרוח לבשר".

והיות שכך, שבטבע האדם קיימים כל העת ניגודים שונים, של הרוח מול החומר, והרצון והגוף נלחמים כל העת זה מול זה, הרי אם יטפס באופן חד ותלול במדרגות שהוא עדין אינו אוחז בהן, בצורה בלתי מבוקרת ואחראית, ייתכן כי לבסוף יגבר חלילה הגוף על הרוח, ועלול הוא לפול בבת אחת מגובה עצום, והנזק שנפילה כזו עלולה להותיר בו, מסוגל להיות בלתי הפיך.

לכן, הגם שהשאיפות תמיד צריכות להיות גבוהות, אך אסור בשום אופן לטפס בבת אחת בעבודת השם למדרגות נשגבות של סיגופים, חוסר אכילה ושתיה, חוסר שינה וכדומה. זוהי בודאי עבודה חשובה ונשגבה בפני עצמה בשלב מאוחר יותר, אך בתחילת העבודה הרוחנית של האדם, ההיתפסות לדברים רמים ורחוקים כרוכה בסיכון גדול פי כמה וכמה מהרוח.

כך כותב הגאון מוילנא בפירושו על משלי (יט, ב - ג): "ואף ברגלים חוטא - הם המידות. שכשירגיל האדם במידותיו הטובים נעשו לו כטבע. אך שצריך לילך במידות מדרגה לדרגה כמו הולך בסולם, ולא יקפוץ למדרגה שאינו ראוי לה. וזה הוא 'ואף ברגלים' שקופץ למידה גבוהה אשר לא לו, יגיע הוא 'חוטא' וחסר מכל כי יפול ממנה".

מבואר בגר"א, שאדם שעולה במהירות רבה מדי בדרגות של עבודת ה', מבלי לעלות שלב אחרי שלב בסבלנות ובאיטיות, דומה לאדם שמתפס על סולם במהירות, ומקפץ מדרגה האחת לכמה דרגות עליונות ולא לפי הסדר, ומדמה בנפשו שהוא מתקדם הרבה יותר מהר, אך למעשה הוא נמצא בסיכון עצום, ובחוסר שיווי משקל קטן הוא עלול להתרסק חלילה.

מובא בשם מרן ה'חפץ חיים' זצ"ל, שביאר את נוסח התפילה שאנו אומרים בברכת ה'השכיבנו' בתפלת מעריב 'והסר שטן מלפנינו ומאחרינו', כך: השטן בתחילה מנסה לעצור את האדם שלא יעבוד את הקדוש ברוך הוא כראוי, וכאשר נוכח שאינו מצליח במשימתו, הוא מנסה להשפיע בפעולה הפוכה, הוא 'דוחף' את האדם מאחור שיהיה צדיק יותר, שאחמיר יותר...

האדם אינו יודע מהיכן מגיעה לו הדחיפה הזאת ואינו שם לב שזאת פעולת השטן, ופעמים כונתו לגרום לו ליפול מגובה רב יותר, שאז פעולת הנפילה היא חזקה יותר, ופעמים מטרתו היא לספק את האדם במה שעושה, ובכך הוא מרמה אותו בשאר החלקים בעבודת ה', ויוצא נפסד כליל! וזהו שאנו מתפללים 'והסר שטן' לא רק 'מלפנינו' אלא גם 'מאחרינו' שלא ידחוף אותנו מאחור.

הגאון רבי חיים פינחס שיינברג זצ"ל, ראש ישיבת 'תורה אור', היה מביא לכך דוגמא מוחשית נפלאה: יושב לו בחור בבית המדרש עד השעות הקטנות של הלילה, לומד בהתמדה עד השעה שתיים לפנות בוקר. הוא גומר בסיפוק רב. הוא חש שאין שקדן למעלה ממנו, הן הלא הוא עזב את בית המדרש מהאחרונים ממש... ואולם אינו שם לב שזוהי עצת היצר. גם השטן מסתובב כנגדו צוהל ושמה, בדיוק לזה הוא ציפה. למחרת, אותו בחור אינו מצליח לפתוח את העיניים, הוא מותש ועייף בקושי רב מספיק לקרא קריאת שמע בזמנה, התפילה שלו לא נאמרת בישוב הדעת, בבית המדרש של הישיבה הלימוד בסדר א' התחיל מאוחר וממשיך בעצלתיים. אז אומנם נכון הוא למד אמש עד מאחר בלילה, הוא חש מסופק וטוב עם העובדה הזאת, אך כנגד זה הוא הפסיד רבות...

בכך הטעים הרב שיינברג את האמרה שהובאה לעיל מה'חפץ חיים': "והסר שטן מלפנינו ומאחרינו", 'מאחרינו' - זהו אותו השטן שממליץ להיות 'מאחרי שבת' בבית המדרש, אך זה נקרא שטן משום שזה על חשבון מעלות רוחניות אחרות. זוהי אחת השיטות היותר משומשות של היצר, למלאות את ליבו של האדם תחושת סיפוק ממידה מסוימת או ממעשה טוב, כשלמעשה באמת הוא אינו מסוגל לעמוד בה לפי כוחותיו כעת, או פעמים שזה בא על חשבון דבר אחר. כך מצד אחד הוא אומנם משיג דבר מסוים, אך מהצד השני הוא מפסיד דבר אחר.

רבים מגדולי ישראל המפורסמים גדלו וצמחו דוקא על ידי התמדתם בשמירת הסדרים ובחייבים הבסיסיים בלמדנות. הם הידרו דוקא בהנהגות הפשוטות והנורמליות שעל פי דין כל יהודי מחויב בהן. הם לא התנזרו מאוכל ושינה, הם גם לא ניסו לעשות סיגופים מעל ומעבר לכוחותיהם. אדרבה, הם אכלו כפי צורך הגוף, והקפידו לישון ולהתאורר כפי הצורך, יחד עם זאת הם דבקו בלימוד התורה בחשק וברציפות, בעיון תפילה, במידות טובות, וכך הם זכו להתעלות לאין שיעור.

שמעתי מהגאון רבי ישראל רוזנברג שליט"א, ר"מ בשיבת 'תורה אור', שבאחת ההזדמנויות שוחח עם מרן ראש הישיבה הגרא"מ שך זצ"ל אודות בחורים מסויימים שאוחרים בהנהגות משונות עם 'חומרות' חריגות כמו מיעוט שינה בלילות או זילזול באכילה ושתייה והסתגפויות למיניהן. הרב שך הביע מורת רוח מדברים אלו ותוך כדי דיבור החוה לו באצבעו על התמונה של מרן ה'חפץ חיים' התלויה על הקיר ואמר לו: "אתה רואה את התמונה הזאת? אני אומר לך שעד ביאת המשיח לא יהיה עוד כזה צדיק. ואני אומר לך: הוא התנהג כל כך נורמלי! הוא אכל כמו בן אדם! ישן כמו בן אדם.

הדברים הללו שהשמיע מרן הרב שך אודות מרן ה'חפץ חיים' זצ"ל, תואמים להפליא עם דברים ששמעתי בהזדמנות אחרת מפי הרה"ג רבי זלמן גודמן זצ"ל, שזכה לשמע בעצמו מה'חפץ חיים'. רבי זלמן שמש שנים רבות כשוחט ובודק בעיר בולטימור, ולעת זיקנה התגורר בשכונת בית וגן בירושלים, וכך שמעתי מפיו: "כשלמדתי בישיבה קטנה, חשקה נפשי לראות את זיו פניו של ה'חפץ חיים'. הלכתי עם קבוצת בחורים כברת דרך ארוכה עד לביתו, וכשדפקנו על דלת ביתו השתוממו לראות את ה'חפץ חיים' בכבודו ובעצמו פותח לנו לבד אח הדלת בפשטות אופיינית. הוא קיבל אותנו בחביבות רבה ובסבר פנים יפות, והכניס אותנו לחדר פנימה, שהכיל שולחן ישן ושני ספסלים פשוטים.

מיד פתח ה'חפץ חיים' את פיו בדברים פשוטים בתכלית, ודיבר הישר אל ליבנו, לפי הרמה וההשגה שלנו: "וינגלער! [צעירים!] מן הסתם הגעתם הנה, כדי לשמוע כיצד גדלים תלמידי חכמים! זה נורא פשוט! בבקר לומדים, מתפללים, אוכלים משהו ולומדים עד הצהריים... בצהריים אוכלים משהו ונחים ומתפללים, ולומדים אחר כך עד הערב. בערב עוד קצת לומדים עד שהולכים לישון". מתוך הדברים נתן לנו ה'חפץ חיים' אפשרות להבין את דרך גדילתו ועליתו הרוחנית האישית: "בשביל לצמוח לא צריך להיות ער בלילות... לא נדרש האדם לקרוע עולמות... אלא הכל לעשות כפי הדרך הפשוטה!... פשוט ללמוד מהבוקר ועד הצהריים ומהצהריים עד הערב, וכך גדלים... זה נורא פשוט". "זה נורא פשוט!". "זה נורא פשוט!". הפטיר ה'חפץ חיים' שוב ושוב. לאחר פטירתו של ה'חפץ חיים' פירסם אחד מבאי ביתו מאמר נפלא, בו הוא שירטט קוים לדמותו. המאמר פורסם כעבור עשרות שנים שוב בספר כל כתבי החפץ חיים (חלק האגרות).

זהותו של הכותב אומנם לא נודעה, אף בנו של ה'חפץ חיים', הגאון רבי אריה זצ"ל, כתב בראש המאמר: "דבריו ותאוריו הם בלי הפלגה, מי יתן ואדעהו ואכבדהו". דבריו הנפלאים נכתבו במסגרת רחבה וארוכה יותר, נצטט כאן רק את הדברים הנוגעים לנושא מאמרנו, הלך חייו הפשוטים של ה'חפץ חיים'. כך כתב אותו מקורב: "החפץ חיים לא הסתתר בחדרו הצר, הוא היה מהלך כל ימיו בשוק החיים והמעשה. היה מעורב בין הבריות, וכמעט שלא הכירו בו שהוא נבדל מעם ומורם מבני עמו.

"בתחילה היה סוחר זעיר בעירה קטנה, שסחורתו - מליחים וברזל. ועד סוף ימיו לא היה אלא מחבר סוחר, שסחורתו הם ספריו שחיבר. היו זמנים שהוא בעצמו היה נוסע עם סחורתו "לעשות עסק" ולעשות... נפשות לעבודת הבורא. ואף מי שאינם טהורים, כגון פקידי תחנת מסילת הברזל במרחק ידוע מראדין ידעו: הסחורה, חבילות הספרים מהרב "חפץ חיים" - אינה טעונה בדיקה במשקל. המשקל הוא כפי המתווה ברשימתו.

"ובין המון העם שמעתי: פעם נזדמן ה'חפץ חיים לעזרה ביריד גדול בפונדק אחד ביחד עם בני העם, וקרה מקרה של גנבה בפונדק. התחילה הפונדקית לחשוף באורחים ואמרה בפירוש: "זה בעל העינים המבריקות חשוד בעיני לגנוב ביותר...". עד שלבסוף באין ברירה בקול צנוע אמר: "אני ה'חפץ חיים'.

"ה'חפץ חיים' היה אישיות מאירה שמתוך עמק נשמתה נבע מעיין של קדושה וטהרה ואמונה חמה, תמה, חיונית ואהבה בלי מצרים להשם, לתורתו, ללומדיה, ולכל העוסקים בה והולכים בדרכיה. "התנהגותו היתה בלא שום התרברבות, בלא שום משמשים, בלא גבאים. הכל בפשטות. בסגנון קל נוח, מובן ומתקבל על הלב, בדברים לוקחי נפש... פשטות במערכי ביתו ובכל סדרי חייו: החדרים גדולים, אוריריים-, הרהיטים: ספסלים ארוכים בלתי צבועים. מאכליו היו על פי קפידה לבריאותו. מלבשויו ומנעליו על פי קפידה בחשבון. "קפידה מיוחדת היתה לו במצות "ונשמרתם לנפשותיכם". בין לעצמו, בין לבני ביתו ובין לתלמידיו. ולא פעם סגר בידי את הגמרא של המתמיד ביותר באמרו, שגם זו עצת היצר שיחלשו המתמידים הודות

להתמדתם הנפרזה בבריאות גופם, ויקבלו אחר כך ממילא בהכרח החלשה מלימוד התורה.

"ה'חפץ חיים' לא שאף להיות לא חסיד, ואף צדיק לא שאף כלל וכלל להיות. הוא שאף להיות יהודי שוקד ועמל בתורה, ההוגה בה יומם ולילה תמיד, ועמל בקיום מצוותיה בכל פרטיהן ודקדוקיהן. זה היה טלע מוצק בירתו את את השם, טהר נפשו בים החיים בתוך חולשת בני האדם וקטנוניותיהם... "מסביבו הומים ורועשים גלי החיים, הולמים ומכים והטלע באיתנו עומד. ו ד' באמת ובפשטות, מתוך שמחת נפשו בתורה ודבקותו בה לשמור ולקיים באהבה את שמים את המצוות שביו אדם למקום וביו אדם לחברו".

תיאורו הנפלא נותן משנה תוקף לרבינו, ומגלה לנו טפח מדרך חייו הכה פשוטה ושגרתית של מרן ה'חפץ חיים'. הוא לא הלך בגדולות ובנפלאות, אלא הלך בדרך נורמלית, על פי התורה בתום ואמונה. וכך זכה לצמוח 'חפץ חיים'. חשובים הדברים להיכתב ולהשמע, כדי שנדע שלא בשמים היא! האפשרות לאחוז בדרכו ולדבוק באורחותיו של ה'חפץ חיים' אינה מן הנמנעת. היא אפשרית וברת בצוע, בצורה פשוטה וקלה.

בספר 'אגרות וכתבים' מהמשגיח הגה"צ רבי שלמה וולבה זצ"ל, מובאת איגרת נפלאה המנוסחת בטיב לשונו, בה הוא כותב לתלמידו במתיקות רבה כך. "כל עיקר יסוד החינוך שבו אני חונתי במיר הוא זה כפי שאדמו"ר [מרן רבי ירוחם ממיר] זי"ע בעצמו התבטא תמיד: 'אמר ניט קריכן אין הימל!' (רק לא לטפס בשמים!). זה יסוד כל כך גדול, שנדמה לי שאלמלא באתי למיר אלא בשביל זה - דיי. 'זוה כל כך קשה לשמור, משום שתמיד מחדש מטפסים שוב לשמים. תמיד מחדש רוצים כבר להיות צדיק ואדם שלם... מי שיודע כמה אינו שלם, ויודע כמה צריך להיזהר שלא לחטוף יותר מדי, אינו נשבר אף פעם... למה לא להיות יהודי פשוט שעושה עבודתו בפשטות? למה לתבוע מעצמך כל כך הרבה?!". נשים לב עד כמה החשיב הרב וולבה את היסוד הזה עד שנדמה לו שרק עבור זה היה 'שוה' לו להגיע למיר... כנראה שזהו יסוד כה חיוני וחשוב עבור כל בן תורה כדי להצליח במשימתו. לאט ובטוח.

בתקופת לימודי בישיבה היה בחור שהחל לעשות 'משמר' בלילות, בגלל כל מיני חשבונות מחשבונות שונים של התמדה, ובשל כך השתבש והתבלבל כל סדר יומו, ומצבו הרוחני עמד בסימן שאלה. גם כאשר נסו לדבר על ליבו של הבחור שהדבר עלול להעיב על כל עליתו התורנית, הוא עמד איתן בדעתו שרק כך נתן לגדול כראוי. באחת הפעמים התבטא הבחור: "רק אם ה'סטייפלער' יאמר לי ברוח הקדש שלא זו הדרך, אסכים לחדול מכך". בזמנו היתה לי הזכות להיכנס פעמיים בשבוע למעונו של מרן ה'סטייפלער' זצ"ל. בקשונני חבריו של אותו בחור שבהזדמנות הראשונה שאכנס אנסה לשוחח עימו על כך ולשאול את דעתו כיצד לפעל בענינו של הבחור ההוא והנהגותיו המוזרות. בתחילה כשהתחלתי לספר לו את הענין, הוא התרעם מדוע בכלל באתי אליו על דברים כאלו: "הבחור איננו בריא! שילך לרופא!" - אמר בפסקנות.

אולם לאחר שנודע לו מיהו הבחור והבין שמדובר בבחור בריא בנפשו שאימץ לעצמו מנהג שטות, הסכים להקדיש זמן לשוחח עמו. אך שאל מהיכן ידע מיהו הבחור כאשר יבוא לפניו? ביראת הכבוד הצעתי לפני ה'סטייפלער' רעיון מסוים שעל ידו יבין ה'סטייפלער' מיהו הבחור המדבר. זהו ה'סטייפלער' נענה בחיוב להצעה. כשנכנס הבחור יחד עם חבר נוסף, מיד זהו ה'סטייפלער' לפי הסימנים שקיבל שהוא הבחור המדובר, כיבדם לשבת, והחל לומר בפניהם לשון זה: "יש שיגעון גדול היום: לומדים ביום וישנים בלילה! והלא זה פלא, שהרי הרמב"ם כותב שעיקר חכמתו של אדם נקנית בלילה! ואפילו אם נאמר שכן צריכים לישן בלילה, אבל כאשר מתעוררים באמצע הלילה איזה התר יש להמשיך לישון? צריכים הרי לקום וללמוד על אתר! הרי זה ביטול תורה!?"

הבחור שומע את הדברים מפורש יוצאים מפי רבן של ישראל, ונפשו צוהלת ושמחה! "ממש רוח הקודש" היררר לעצמו. וה'סטייפלער' המשיך בדבריו כיצד יתכן שדוקא בלילה הולכים לישון, ועוד עם בגד מיחד לשינה?... שיגעון! הרי אנחנו בישיבת 'נובהרדוק' היינו ישנים עם הנעלים ועם הבגדים."

נפשם מתמלאת מהתענוגים הרוחניים שיש להם לאין שעור מעבודתם בתורה ומצוות, והם ממלכלים את כל כוחות נפשם עד שלא נצרך להם לקחת מתענוגי עולם הזה רק מעט מיזער.

"אבל מי שלא הגיע למדרגה רמה כזו, לו יש צורך אף לתענוגים גשמיים המעוררים בו את כוחותיו וכשרונותיו, המרחיבים את דעתו ומשביעים אותו רצון. ואם יחסר את נפשו מהם, יחסרו לו חיים ולא תהיה לו שלמות האדם כפי שנצרך לעבודת הבורא, החפץ באדם שלם, שהאדם בכל כוחותיו ועניניו יעבוד לו. לכן אם יצמצם עצמו לקחת מן העולם הזה דק כדי מחיתו חוטא על הנפש יקרא". והן הן הדברים.

ויקחו להם נשים מכל אשר בחרו (ו, ב) מכל אשר בחרו אף בעולת בעל (רש"י). הנה מבואר ברש"י דדור המבול עברו על איסור אשת איש, ולכאורה קשה מהגמרא בקידושין (יג, א) 'אמר רב יהודה אמר שמואל, כל שאינו יודע בטיב גיטין וקדושין לא יהא לו עסק עמהן, אמר ר' אסי אמר רבי יוחנן וקשין לעולם יותר מדור המבול שנאמר אלה וכחש ורצוח וגנוב ונאוף פרצו ודמים בדמים נגעו, וכתוב על כן תאבל הארץ ואמלל כל יושב בה בחית השדה ובעוף השמים וגם דגי הים יאספו, ואילו דור המבול נאמר מכל אשר בחרבה מתו ולא דגים שבים', ומשמע דדור המבול לא עברו על איסור אשת איש.

ונראה ליישב, בדודאי עברו דור המבול גם על איסור אשת איש אלא שלא עברו על איסור ערוה, כיון שאין איסור ערוה לעכו"ם הבא על אשת איש אלא איסור בעלמא, משום 'ודבק באשתו' ולא באשת חבירו, כמבואר בתוספות סנהדרין (נב, ב), ולכן חמור מי שאינו יודע בטיב גיטין וקידושין דמתיר אשת איש לישראל ועי"ז באים לידי איסור גילוי עריות והולד ממזר, יותר מדור המבול שלא עברו אלא איסור בעלמא ולא איסור ערוה. (דברי דוד)

וירא ה' כי רבה רעת האדם בארץ וכל יצר מחשבות לבו רק רע כל היום, וינחם ה' כי עשה את האדם בארץ (ו, ה-ו) והנה עיקר חטאי אותו דור היו במעשיהם הרעים ועל שום מה הדגיש הכתוב דבר זה של מחשבותיהם הרעות. והרי מבואר בכתוב כי המחשבות הרעות הם עיקר הגורם לכך שהתנחם הקב"ה על הבריאה, והביאור הוא לפי מה שפירשו האחרונים על דברי המהרש"א (סוף פ"ג דמכות), במה שאמרו חז"ל נח לו לאדם שלא נברא יותר משנברא, ופירש כי מנו חז"ל מצוות עשה שהם רמ"ח, ומצוות ל"ת שהם שס"ה, נמצא כי רבו הל"ת על מ"ע, וא"כ קרוב הדבר לעבור עבירה מלקיים מצוה ועל כן נח לאדם שלא נברא, ופירשו האחרונים טעם הדבר שלא הרבה הקב"ה מ"ע על ל"ת, לפי מה דמחשבה טובה הקב"ה מצרפה למעשה ואילו מחשבה רעה אין הקב"ה מצרפה למעשה, ואם כן הרי נמצא כי אדרבה האדם קרוב יותר לשכר מאשר להפסד, כי רמ"ח מ"ע נחשבים לו גם במחשבה בעלמא, ואילו הל"ת אין נחשב אלא במעשה ממש, ולפי רוב מחשבות האדם הוא קרוב לשכר.

ומעתה מדוקדק היטיב לישנא דקרא, דכיון שראה הקב"ה כי מחשבות לבו "רק" רע כל היום, היינו ראה הקב"ה כי האדם אין משתמש כלל במחשבה לטובה, וכל מחשבותיו לרע, נמצא כי דרכו לזכות ולחובה הוּו רק ע"י מעשיו, ובזה הרי מרובים מצוות ל"ת על מ"ע, נמצא נח לו לאדם שלא נברא שהרי בלא מחשבה הוא קרוב לעונש מלשכר, וע"כ התנחם ה' כי עשה את האדם. (מעייני הישועה)

וירא ה' כי רבה רעת האדם בארץ וכל יצר מחשבות לבו רק רע כל היום. וינחם ה' כי עשה את האדם בארץ ויתעצב אל לבו (ו, ה-ו) תיבת "בארץ" אשר נשנתה הן גבי רעת האדם, והן גבי נחמתו של מקום, טעונה ביאור, אשר לכאורה היא מיותרת ויודעים אנו כי האדם בארץ שם רעתו ושם נעשה, ועל מה נאמר ונשתנה. ויש לפרש, כי דקדק המקרא לבאר ב' מיני רעות אשר באדם, האחת היא רעתו "בארץ", היינו מצד ארציותו וחומריותו, כי מדרכו להימשך אחר תולדות גוש עפר ממנה נברא, ועוד בו מחשבות לבו שהמה מחשבות מינות ועבודה זרה, ואמר הכתוב כי ראה הקב"ה אשר שניהם היו באדם, גם רבה רעתו בארץ, היינו מיני הרעות מתולדות הארץ והחומר, וגם רעות מחשבות הלב, והמשיך הכתוב כי אף על אשר עשה הקב"ה את האדם בארץ, ומכך נולדו בו תאוות החומר והארציות, על כך נתנחם ה' למחול עליהם ולהסיר עונם, אך על מחשבות לבו אין הקב"ה מתנחם, אלא כדאמר

קרא "ויתעצב אל לבו" שנעצב על הנולד מלבו של אדם, ועל כן אמר אמוחה את האדם. (מהר"ם שיף)

וירא ה' כי רבה רעת האדם בארץ וכל יצר מחשבות לבו רק רע כל היום – וינחם ה' כי עשה את האדם בארץ, ויתעצב אל לבו – ויאמר ה' אמוחה את האדם אשר בראתי (ו ה-ז) מרגלל בפומיה דהגה"ק מטשעבין זי"ע, שקיבל איש מפי איש עד הרה"ק החוזה מלובלין זי"ע שביאר ואמר, וירא ה' כי רבה רעת האדם בארץ – אם רואה הבורא שהאדם מקלקל מעשיו בזה העולם לא יגבר כל כך כעסו עליו, כי יודע הוא שוכל יצר' מחשבות לבו רק רע כל היום – שבקרבו שוכן יצר המסיתו ומדיחו מעבודת ה', ועל כן וינחם ה', כמאמרם ז"ל (סוכה נב) שאחד מארבעה דברים שהבורא יתברך מתחרט כביכול על אשר בראם הוא וחד מהם הוא על בריאת היצר הרע.

אך אם ויתעצב אל לבו – שהבורא ראה שהאדם נפל בזרועות העצבות, ומתיימש מעבודתו, באמרו מה אני ומה מעשי כי חוטא ופושע אני וכבר אבדה תקוותי, או אז ויאמר ה' אמוחה את האדם אשר בראתי, כי אין גרוע מליפול בזרועות העצבות ועל ידי כך להרפות מעבודתו ית', כיון שע"י העצבות יעזוב לבסוף את כל עבודתו, דאחר שנעצב אל לבו כבר מתיימש מלהמשיך במלחמתו עמו ובזה נסתם הגולל עליו ועל עבודתו.

הקושי של האדם בעת שאינו מתקדם כפי שהיה מצפה, מפאת שראה עצמו כשלם, ופתאום הוא מגלה כמה הוא חסר. אם מראש היה האדם מודע לחסרונותיו, היה קל לו יותר להבין שהוא קרוץ חומר ועלול לחטא, והיה משתדל להתעלות שוב שנית.

מעשה היה בשנת תשע"ז באחד מבתי הכנסיות כאן בארה"ק, לקראת שמחת תורה פנו הגבאים לאחד המתפללים, ובקשו ממנו, היות ואין בביהכ"ס כי אם ספר תורה אחד על כן מבקשים ממנו שיזויל בטובו להשאיל להם את הס"ת המונח בביתו לערוך בו 'הקפות', והאיש הסכים להם בחפץ לב. בעיצומם של ההקפות נפל הס"ת רח"ל מיד אחד המתפללים, ונהפך לאבל מחולם, ולא עוד אלא שהאברך אשר מידו נשטט הספר התעצב אל ליבו פנה אל ביתו ונשכב במיטה מרוב בלבול וייאוש.

בהגיע שעת קריאת התורה קראו פרשת 'זאת הברכה' ב'ספר' הרגיל, ואח"כ פתחו את הס"ת 'השאול' לקרוא בו בפרשת בראשית כדת היום, והנה לא יאומן כי יוספר, עניניהם הרואות שלא נכתב בספר התורה תיבות 'בראשית ברא' אלא הוא מתחיל בתיבת 'אלוקים את השמים'... והתברר למפרע שהס"ת 'פסול' מעיקרו, ולא נפל כאן ספר תורה אלא 'חומש', מיד מיהרו לספר לאותו אברך שכל בכיו 'בכיה של חנים' היא, והוא כבר יכול לצאת מן המיטה... ותחי רוחו. מיד פנה בעל הספר אל הסופר שכתב את 'ספר התורה' ושאלו, הייתכן, כיצד אירעה טעות כזו, השיב לו הסופר, הרי מפורשות אמרתי לך בתחילת הכתיבה שיש הנהגים להשאיר מקום חלק (גם) בתחילת הספר בכדי לכבד בכתובת אותיות אנשים צדיקים ומכובדים, ואמרת לי לעשות כן...

לדין יאמר, הנה כל יהודי הוא כמו ספר תורה [ועל דרך שאמרו (שבת קה):] 'העומד על המת בשעת יציאת נשמה חייב לקרוע הא למה זה דומה לס"ת שנשרפה', ולפעמים 'נופל' הוא וממילא מתיימש ונשבר לבו בקרבו כשהוא בוכה ומתאונן על 'ספר התורה' שנפל... לזה נאמר, מה לך בוכה, טעות בידך, אין כאן 'ספר תורה', מעולם לא היית ס"ת כשר, כי מראשית דבר נולדת עם חסרונות וטבעים אלו... ואם אין 'בראשית ברא' עדיין אין כאן ס"ת... אדרבה התחל מעתה בהתחדשות ולבסוף יבוא הספר לידי גמר.

ואפשר להוסיף עוד, שהנה כתב הרה"ק ה'ישמח משה' (ד"ה א"י ולי מה יקרו) בשם בעל העיקרים, שכשנדקדק בפסוקי התורה בפרשת בריאת העולם נמצא שעל כל בריאה ובריאה אמר הקב"ה 'כי טוב' חוץ מבריאת האדם שם לא נזכר כן.

ומבאר טעמא דמילתא, ש'שלימות' בריאת האדם היא רק לאחר שיתקן עצמו בעבודתו, אבל בשעה שבראו הקב"ה לא היה אלא בהמה בצורת אדם, ולא שייך לומר על בריאה זו 'כי טוב' שעדיין לא נגמרה.

וזהו שאמר הקב"ה (א כו) 'נעשה אדם' בלשון רבים, שכביכול אמר הקב"ה לאדם בא ונעשה אדם ביחד, אני בעצם הבריאה ואתה על ידי עבודתך.

ומעתה ידע האדם, שנחשב לו כמי שהקב"ה קבע עמו מראשית כתיבת ה'ספר תורה' החי – אתה ואני 'נעשה אדם', ואתה תכתוב את 'בראשית

ברא... כלומר שהאדם בעבודתו ישלים את צורתו השלימה... ומה לו להתאונן ולבכות כאשר שכח את המדובר.

והיו ימי ומאה ועשרים שנה (ו, ג). איש נשוא פנים ורם מעלה היה רבי יחזקאל. מלפנים כיהן בראשות ישיבה בהונגריה, ואחר מלחמת העולם שהחריבה את ארצו, עקר לארצות הברית והקים בה בית מדרש וקהילה נכבדה. ולפי שידע שרבים היהודים שהיגרו לארצות הברית עוד לפני שנות המלחמה, ביניהם כאלה שעוד ראו את גדולי העולם באירופה שלפני השואה, היה משתדל לתור ולבקר אחרי שרידי אותם דורות, כשהוא נוסע מזמן לזמן בין בתי אבות הפזורים להם פה ושם בניו יורק רבתי ובנותיה.

ואכן, היה שגרר לנסיעותיו. יותר מפעם אחת מצא ישישים שזיכרונם עוד שפר עליהם, ואילו חלקו עמו את שראו עיניהם ושמעו אוזניהם אצל צדיקי הדור וגדולי עולם בימי תפארתה של היהדות באירופה.

באחד ממסעותיו, הגיע עד בית אבות ותיק באחד מפרבריה של ניו יורק. כשבירר אצל ההנהלה בדבר הימצאותם של יהודים ישישים יוצאי מזרח אירופה, סיפרו לו כי אכן מתגורר עמיהם יהודי ישיש מופלג שעבר זה מכבר את שנתו המאה ועדיין לא כהתה עינו ולא נס לחו. ביקש רבי יחזקאל להיפגש עמו, ושעה שהיסב עמו ליד שולחן אחד, הפתיע אותו הלה בבקשה תמוהה: "רבי, התפלל עלי שאמות!" "וזאת למה?" התחלחל רבי יחזקאל, ואותו יהודי סיפר לו סיפור מופלא.

"בשנותי הצעירות, התגוררתי אי שם באחת מעיירותיה של גליציה. בכל חג ומועד נוהג הייתי להסתופף בצלו של הקדוש הגה"ק ה'דברי חיים' מצאנז. כך בשבתות מיוחדות, במועדי השנה ועל אחת כמה וכמה בימים הנוראים. באחת השנים, כאשר שהיתי בצלו של הרבי בראש השנה, היה שם קהל עצום, וכאשר הרבי נכנס לעריכת השולחן בליל ראש השנה, היו על השולחן חלות רבות על מנת לבצוע מהן לקהל המסובים הגדול.

דא עקא, לרוב טרדות היום איש לא השחזי את הסכין, ולפיכך חיתוך החלה עלה בידי הרבי בקושי רב, וניכר היה שהדבר מסב לו מורת רוח. לא אמרתי דבר לאיש, אך בליבי שמרתי את הדבר, ולשנה הבאה כאשר הגעתי לצאנז בערב ראש השנה, נכנסתי לבית הרבי, ביקשתי מעם בני הבית את כל הסכינים והלכתי להשחזים עד שהיו כולם חדים יפה יפה.

"בליל ראש השנה, כאשר נכנס הרבי לעריכת השולחן, שוב הסתופפו סביבו קהל רב, ושוב היו על השולחן חלות רבות כדי לחלק מהן לכל הציבור. אך בשונה מהשנה שעברה, בה חיתוך החלות ארך זמן רב בשל הסכינים הקהות, הרי שהשנה עלתה המלאכה יפה בידו של הרבי. הסכין המושחזת כהלכה, חתכה את החלות במהירות.

לפתע, עצר הרבי ממלאכתו וקרא בקול גדול ובחריפות: "ווער האט דאס געמאכט?" (מי עשה זאת? מי השחזי את הסכינים כך?) שקט השתרר בהיכל, וגם אני נבהלתי לרגע מקריאתו החדה של הרבי. אולם הרבי לא וויתר וחזר שוב על שאלתו.

לא נותרה לי ברירה וניגשתי אליו בברכיים כושלות. אך הרבי האיר לי פנים וברכני בברכה נדירה: "לפי שגרמתי לי קורת רוח, תזכה להאריך ימים עד מאה ועשרים שנה, ולמען תהיה זו ברכה בשלמות, הנני מוסיף ומברכך שלא תראה במותם של ילדיך על פניך".

התרגשתי היטב מברכתו של הרבי, ואכן מאום לא נפל מדבריו. הוא הסתלק לשמי מרומים כעבור כמה שנים, ואילו אני שרדתי את שתי מלחמות העולם, והנני כיום כבר בן מאה ושש עשרה שנים, ולא זו בלבד, אלא אף בני שוכן כאן עמנו בבית אבות זה, והוא כבר בן תשעים ושמונה שנים, והננו שנינו בבריאות איתנה ועם כל זאת מבקשים אנו נפשנו למות, לפי שאלו כבר שנים שאין בהן חפץ וכבר אין לנו טעם בחיים אלו".

הישיש סיים את סיפורו המרעיש, ורבי יחזקאל שלא נענה לבקשתו, להתפלל עליו שיתקצרו ימיו, שמר בליבו את הדבר וזכר את אותו מעשה. כעבור כמה שנים הזדמן שוב לבית האבות, ובריר אודות אותו ישיש ובנו וכה סיפרו לו אנשי ההנהלה, כי ביום הגיע אותו ישי לגיל מאה ועשרים נפטר לבית עולמו. למחרת נפטר בנו, ויהי לפלא.

מובא בבנין אריאל וירא ד' כי רבה רעת האדם בארץ וכל יצר מחשבות לבו רק רע כל היום, וינחם ד' כי עשה את האדם בארץ (ו, ה - ו). בגמרא מסכת עירובין

(ג): מסופר כי שנתיים ומחצה נחלקו בית הלל ובית שמאי האם נוח לו לאדם שנברא יותר משלא נברא, או להיפך נוח לו שלא נברא יותר משנברא. לבסוף אומרת הגמרא: "נמנו וגמרנו, נוח לו לאדם שלא נברא משנברא". שואל המהרש"א מה הכוונה בדברי הגמרא "נמנו וגמרנו", ומתריך שכדי לעמוד היטב על שאלה זו האם נוח לו לאדם וגו', עמדו בית שמאי ובית הלל וספרו את המצוות ומצאו שיש רמ"ח מצוות עשה ושס"ה מצוות לא תעשה, ואם כן נמצא שהאדם עלול להכשל בעבירה יותר משיבוא לקיים מצוה, שהרי יש בידיו שלש מאות ישישים וחמשה אפשרויות לעבור עבירה ורק מאתיים ארבעים ושמונה אפשרויות לקיים מצוה. לכן הגיעו למסקנה שנוח לו לאדם שלא נברא, משנברא. וקשה דהרי אמרו חכמינו ז"ל בגמרא מסכת קידושין (מ). שהקדוש ברוך הוא מצרף מחשבה טובה למעשה ואילו מחשבה רעה אינו מצרף, נמצא שביד האדם יש רק שלש מאות ישישים וחמשה אפשרויות לעבור עבירה ואילו ארבע מאות תשעים וששה אפשרויות לקיים מצוה, שהרי בכל מצוה הקדוש ברוך הוא מצרף אליה גם את המחשבה הטובה שקדמה לה, אם כן היה צריך להיות שנוח לאדם שנברא משלא נברא. אלא, ד' ראה כי "כל יצר מחשבות לבו רק רע כל היום", ומכאן שנוח לו לאדם שלא נברא, משנברא. לכן נאמר מיד בפסוק "וינחם ד' כי עשה את האדם בארץ".

ביאר כ"ק אדמו"ר ה"ישועות משה" מו"זיניץ ז"ע וכל יצר מחשבות לבו רק רע (ו, ה). אכין ורקין מיעוטיין (ירושלמי ברכות פ"ט ה"ה), כל מחשבות לב האדם בכל שעות היום צריך להיות רק רע, למעט ככל האפשר את הרע.

כתוב בליקוטי יהודה (דפוס חדש - תשס"ט) וכל יצר מחשבות לבו רק רע כל היום (ו, ה). אדוני אבי זקני ה"אמרי אמת" מגור ז"ע אמר "רק רע" כל היום" ס"ת עמלק, כי עמלק הוא שורש ומקור הרע הרודף בכל יום ויום, והוסיף דאיתא במדרש (אסתר רבה ט, ב) שלהמן היו שס"ה יועצים כמנין ימות החמה עיי"ש, היינו שעמלק רודף כל יום ויום, ובכל יום יש יועץ אחר, ולפיכך מזכירין מחיית עמלק בכל יום לזכור זאת ולהתגבר עליו.

והוסיף דודי ה"פני מנחם" מגור ז"ע ואמר, דבעמלק איתא שהיה חותך מילות וזורקן כלפי מעלה (רש"י דברים כה, יח), היינו שהיה מתנגד בעיקר למילה ולשמירת הברית, ולפיכך "וכל יצר מחשבות לבו" ראשי תיבות וימל, שעל ידי המילה ושמירת הברית בקדושה יכולים להתגבר על עמלק.

וכל יצר מחשבות לבו רק רע (ו, ה). מובא במידות והנהגות טובות (הרב יחיאל מיכל שטרן) בנוסח התפילה אנו אומרים "ואל תשלט בנו יצה"ר וכוף את יצרנו להשתעבד לך". על כפילות הבקשה, ביאר רבי רפאל הכהן (בספרו מרפא לשון עמוד התשובה), שיש ב' מיני יצרים:

א. היצר מצד הבריאה. ב. היצר הרע שאנו עשינו אותו ע"י עשיית עבירה גוררת עבירה, ולכן אנו מבקשים: א. אל תשלט בנו יצר הרע מצד הבריאה. ב. שאף אם עוונותינו גרמו שהיצר הרע נעשה גדול, וכאילו כבר נעשה "יצרנו" בכל זאת ירחם עלינו ויכופ אותנו לעבודת השם יתברך.

הגאון רבי יצחק הוטנר, ראש ישיבת ר' חיים ברלין בארצות הברית, היה מתלמידי סלבודקא ומראשוני תלמידי חברון. הם לקחו קבוצה מסלבודקא לפתוח את ישיבת חברון בעיר חברון, והוא היה בין התלמידים, ואיתם הלכו הסבא ר' נטע הירש פינקל, המשגיח הגדול, האבא של ראש ישיבת מיר. אבל הסבא רצה לגדל תלמידים שיהיו נורמליים, לעשות דברים לא נורמלים - הוא לא אהב. פעם הלך הסבא ברחוב, וראה מרחוק את רבי יצחק הוטנר הולך מולו, ורבי יצחק הוטנר מדבר לעצמו.

מיד ניגש אליו ה"סבא" במורת רוח ואמר לו: "רבי יצחק, עם מי אתה מדבר?" אמר לו רבי יצחק: "אני מדבר עם החבר שלי".

שאל אותו הסבא: "מיהו החבר שלך?"

אמר לו ר' יצחק: "היצר הרע הוא החבר שלי".

שאל אותו הסבא: "אם כבר לקחת חבר, למה לא לקחת את היצר הטוב, למה לקחת את היצר הרע לחבר?"

אמר לו רבי יצחק חידוש מבריק: "ליצר הרע שני מעלות, מה שאין ליצר טוב. דבר אחד: מתי שרוצים אותו הוא נמצא, מתי שרוצים אותו הוא בא, והוא חבר שלך. דבר נוסף: הוא בעל כישרון יותר גדול מהיצר הטוב. יש לו את כל הכישרונות... אני מדבר עם היצר הרע ומבקש ממנו שיעזוב אותי".

ואם כן זוהי הכוונה שהתעצב הוא יתברך על שני דברים הנ"ל שהכל הולך למקום א'. א' שעלה במחשבה לפניו לברוא את האדם תחילה דהיינו שהוא יהיה תכלית הבריאה ותכלית הדבר הוא נקרא ראשית כי סוף מעשה במחשבה תחילה. וגם התעצב על ירושלים שממנו תוצאות חיים לכל ישראל שרק על ידה יוכלו להשלים את הנפש וזהו תכלית הבריאה, וכשראה הוא יתברך שרבה רעת האדם בארץ וחסר תכלית הבריאה התעצב אל לבו.

ונח מצא חן בעיני ד' (ו, ח). כל מי שבא בקרבנו של בעל ה'נתיבות שלום' ידע בכירור, שהיו הרבה דברים הנוגעים בציפור נפשו ממש, אך הוא ויתר עליהם תוך הקרבה עצמית, הכל בגלל עבודת המידות. האמרה "מידות מעל הכל" השתקפה אצלו כדרך חיים עקבית. נקל היה בעיניו לוותר גם כשמדובר בעניינים שהיו משאת נפשו, וראה בהם את יעודו ושליחותו בעולמו, עניינים שהקדיש את כל חייו למענם. פלס המידות הכריע את הכף. בהזדמנות סיפר הרבי זצ"ל לאחד מצאצאיו: "את כל חיי הקרבתי למען בניית חסידות סלונים על ידי הקמת הישיבה הקדושה 'בית אברהם'. כשהקמתי את הישיבה פרשתי מראשות ישיבת חב"ד בתל אביב, שם היתה לי משכורת מכובדת ודירה למגורים. בחוסר כל הקמתי את הישיבה ונתתי למענה הכל, חוץ מדבר אחד שלא הייתי מוכן לתת, אפילו למען הישיבה: את ה"מידות". המידות הן מעל לכל. כשקרו מצבים שהיה צורך לפעול בתקיפות, לאלפי המידות הטובות, והיה נראה שחסידות סלונים עומדת חלילה להינזק נזק בלתי הפיך אם לא יפעלו כך, לא הייתי מוכן לעשות זאת". בוא וראה עד כמה נזהר היה הרבי זצ"ל בעל ה"נתיבות שלום" מהלבנת פנים אפילו של ילד. פעם הוא עמד בשטיבל בשכונת בית ישראל, ושוחח עם מאן דהו כשפניו מופנות אל הקהל. אחד הילדים השתובב מעט בבית הכנסת, וכתוצאה ממעשיו נפל ארצה מבלי משים, אחד הספסלים בקול רעש גדול... באותו הרגע נחרדו כולם והפנו את מבטם בבת אחת לכיוון ממנו נשמע החבטה. אותו ילד הסמיקו האדים מבושה כשראה את מבטי הציבור ננעצים בו באותו הרגע. חוץ מהרבי, שהסתובב מיד עם שמיעת החבטה לכיוון הקיר כדי שלא לבייש את אותו הילד שגרם לכך...

וכל יצר מחשבות לבו, רק רע כל היום (ו,ה). מובא בס' ולא שבט הלוי בלבד, פעם אחת, סיפר האדמו"ר מקאסוב שליט"א, הייתי אצל זקני הגדול בעל "שבט הלוי" זצוק"ל, והוא היה אז למעלה מגיל תשעים, ובאמצע שיחתי עמו אמרתי לו: "אולי נלך ביחד להתפלל במקומות הקדושים?" והשיב לי ה"שבט הלוי": "אין לי זמן".

הרהיב נכדו עוז, ושאל את זקנו בתמהון: "מה הפירוש ש'אין לך זמן', והלא הסבא כבר למד את כל התורה כולה! א"כ בודאי יכול ללמוד גם בדרכים?" הביט עליו זקנו, בעל "שבט הלוי", בעיניו הטהורות ולא התווכח אתו, אך אמר לו דבר נורא, ובדבריו אלו ראו באמת מה שעל לבו, וכה אמר לו: "לא טוב, ולא כדאי לצאת החוצה אל הרחוב כשאין צורך גדול בכך, כי ראייה אחת שאינה טובה יכולה לקלקל את כל עבודת ימי חייו של האדם".

ומעשה היה ביהודי חשוב באמריקה, שבנו הגיע למצוות, רצה האב להעניק לבנו מתנה גדולה, והודיע לו שלקראת יום בר המצוה שלו הם יסעו לארץ ישראל, לבית מדרשו של רבינו, ושם יניח לו מרן את התפילין בפעם הראשונה. הילד התרגש מאד מהמתנה הרוחנית שיועדה לו, והכין את עצמו היטב לקראת הטיסה לארץ ישראל.

האבא סיפר לבנו שרבינו אמר לו, כי מספר ימים לפני שהם מתכוונים לצאת מאמריקה, שיתקשר אליו שנית, כדי לוודא שהכל בסדר, ושלא יגיע לחינם. כשבוע לפני הטיסה מתקשר האב אל רבינו, ולתדהמתו הוא שומע את בעל "השבט הלוי" אומר לו: "החלטתי שלא כדאי לכם לבוא אלי לבני ברק". "מה קרה פתאום?" שאל האב ההמום, "הרי הילד מתכוון לכך נפשית כבר זמן רב".

רבינו הסביר: "נכון שיש ענין שבפעם הראשונה שהילד מניח תפילין, הוא יעשה זאת על ידי רב, אבל האם חשבת, אבא יקר, כמה דברים לא טובים עלול הילד שלך לראות במהלך הדרך הארוכה שתעשה איתו מאמריקה עד לארץ ישראל? וכי הצר שווה בנזק המלך?" האב ההמום ניסה להסביר כי הילד עלול להתאכזב בצורה קשה, "שום דבר שבעולם אינו שווה שיקריבו עליו את הנזק שעלול להיות לילד מראית דברים אסורים!" פסק רבנו. המשיך האב לשאול: "ומה אעשה עם שני הכרטיסים שקניתי במחיר של 2,000 דולרים?"

"לך תקנה מסגרת גדולה ויפה", אמר רבינו, "ותשים בתוכה את שני הכרטיסים, ובראש המסגרת תכתוב באותיות קידוש לבנה: 'הקרבתו את שני הכרטיסים הללו שמחירים היה 2000 דולרים, על מנת שהבן היקר שלנו לא יראה דברים אסורים'.

מובא מאמרי אמת - גור [ה"בית ישראל" זי"ע אמר על מאמר זה שמצוה לפרסמו] וינחם ד' כי עשה את האדם ויתעצב אל לבו (ו, ו). דלכאורה יש לדייק וכי שייך עצבות כלפי מעלה חלילה, אלא ויתעצב אל לבו קאי על כי עשה את האדם בארץ, והיינו שהכניס ד' יתברך באנשי דור המבול עצבות, דידוע מהאר"י ז"ל שעל ידי שמחה יכולים להגיע לכל המדרגות, וכאשר האדם שרוי בשמחה אין דינים יכולים לשרות עליו, והנה דור המבול היה להם כל טוב כדאיתא בסנהדרין (קח:), וממילא היו בשמחה היה קשה להענישם, לכן הכניס ד' יתברך בהם עצבות בלבם ואז הדינים יכלו לשלוט עליהם. [ה"בית ישראל" זי"ע אמר על מאמר זה שמצוה לפרסמו].

פי' הדברי יוסף-טשאבא ויתעצב אל לבו (ו, ו). בס' "נחלת יעקב" הביא בשם "זקוקין דנורא" ויתעצב אל לבו' שעלה במחשבה לפניו לברוא את האדם תחילה, ועוד התעצב על ירושלים שהיא באמצע העולם כלב שהוא באמצע האדם עכ"ל. ועיי"ש שהארץ מאד בכוונתו בדרך דרוש. ואני בעיניתי נראה לי בפשיטות, הדכוונה היא, דהלא ידוע שתכלית הבריאה היה בשביל האדם, ותכלית האדם להשלים עצמו בעולם המעשה להתענג על ידי זה בעולם הגמול, "והאלוקים עשה שיראו מלפניו" (קהלת יג, ז), והיינו כאמרם ז"ל (רש"י סנהדרין צא:): בראשית בשביל ראשית דהיינו בשביל התורה שנקראת ראשית ובשביל ישראל שנקראו ראשית כי תורה וישראל חד הוא. והשגת התורה מקורה הוא מירושלים "כי מציון תצא תורה ודבר ד' מירושלים" (ישעיה ב, ג), משם שואפים קדושה וטהרה שיוכל להשלים את הנפש, והוא דומה ללב שעיקר חיות האדם הוא בלב ומשם תוצאות חיים לכל האברים,